

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER SEXTVS.

Autore

DANIELE SENNERTO,
D. ET MEDICINÆ IN
ACADEMIA VVITTEBERGENSI

PROFESS. PVBL.

Cum indicibus necessariis.

Ex Libris P. P. P.

Juliana Paris.

LVGDVNI,
SVMP. PETRI RAVAVD,
via Mercatoria, ad S. Petri vexillum.

M. DC. XXXVI.

33138

FRAGMENTS
OF
MEDICINE
LIBER SEXTUS

DANIEL SENNETT
D. T. MEDICINE IN
ACADEMIA VITAE
T. 1. 1. 1.

SVMP. PETRI RAVAR
via Mercatoria, ad S. Petri vestimentum

M. DC. XXXV

VIRIS AMPLISSIMIS,
CONSULTISS. ET PRVDENT.

REIP. VVITTEBERGENSIS

Consulibus ac Senatoribus,
Dominis & Amicis
honorandis.

I Patria est, vbi bene est, *Viri Amplissimi, Consultissimi, Prudentissimi*que, *Domini & Amici honorandi*, Vvitebergam non immeritò patriam dixero. Equidem Vratislauia, Silesiæ metropolis, & inter splendidissimas Germaniæ vrbes non postrema, me in lucem hanc prodeuntem primùm excepit, postea nutriuit, fouit, Religionis Christianæ, & bonarum literarum rudimentis primùm imbuit, & felicitatis, quæ in hac vita mihi obrigit, prima Autor exstitit; & omnino vera Patria est. Quia tamen vix tertiam vitæ partem in ea transegi, reliquo verò tempore me maximè Vvite-
a 2 berga

berga suum habuit, atque in ea sic satis bene mihi fuit: non immeritò eam alteram Patriam dixero. Neque est, cur me in ea tandiu vixisse pudeat, vel poeniteat. Etenim multæ in Germania vrbes sunt, quæ ædificiorum structura & splendore, mercimoniorum varietate, diuitiis & opulentia ei superiores sunt, & aliis, quæ vulgo magni æstimari solent: tamen & ipsa habet, quibus gloriatur, & quibus pluribus Germaniæ urbibus par est, quasdam etiam antecellit. Etenim Vrbs hæc satis antiqua est, & à VVitte indo ad hanc Albis ripam, ad Sorabos in officio continendos, exstructa, & inde VVitteburgum, quasi VVitte indi, vel VVitti, quod ipsum nomen etiam apud Veteres occurrit) burgum, id est, castrum, dictum est: quæ appellatio litera vna atque altera mutata postea in VVittebergam abiit. Etsi vero oppidum hoc, circa annum Christi 800. præter propter conditum, aliquandiu non adeo celebre fuit: inclaruit tamen postea, & celebrius factum est, cùm Electores Saxonie Electoralem sedem hic constituerent, quam Bernhardus, Vrsi filius, sibi in ea elegit: unde & hodie inter Electorales Saxonie ciuitates prima est. Accessit eidem & aliud
postea

postea ornamentum, quod Bernhardi I I.
 Electoris posteræ familiæ suæ sepultura hanc
 urbem honorarunt. Cùm enim Alberti I.
 Electoris vxor Helena, Ottonis Brunsvi-
 censis filia, Cœnobium Franciscanorum,
 vbi hodie Hospitale, seu Xenodochium
 est, anno 1238 suis sumptibus exstruxis-
 set, in eius templo sepeliri, monumen-
 tũque sibi poni voluit. Sepulti sunt
 postea in eodẽ templo Albertus I I. &
 vxor eius Agnes, Filia Imperatoris Ru-
 dolphi; Iutta Brandenburgica, Rudolphi I.
 Electoris vxor; Kunigunda, Regis Polo-
 niæ filia, secunda Rudolphi I. vxor; Ru-
 dolphus I. Elector; Rudolphus I I. Ele-
 ctor: VVenceslaus Elector; Rudolphus I I I.
 Albertus Elector, Cæcilia Carrariensis
 Patauina, VVenceslai Electoris vxor;
 & Barbara, Ducis Lignicensis & Bregen-
 sis filia, secunda coniux Rudolphi I I I.
 Electoris, & alij Duces Saxonix, eorũ-
 que vxores & liberi, omnes 20. numero.
 Cùm verò postea Electorale Axioma à Du-
 cibus Anhaltinis ad Marchiones Misniæ,
 & Landgrauios Thuringiæ translatum es-
 set, Fridericus I I I. Sapiens dictus, pri-
 mus inter Marchiones Misniæ Elector Sa-
 xoniæ factus, arcem VVittikindeam, ver-

sus occidentem in hoc oppido sitam, ardua
structura, & magno sumptu ædificauit, &
ipsi contiguum Templum, cuius funda-
menta Rudolphus I I. Elector iecerat, pla-
nè elegans, in hanc, qua hodie conspi-
cuum est, formam extruxit, & pavimen-
tum marmore Rochlizio, & statuis, mo-
numentis, picturisque artificiosis exorna-
uit. In quod Templo ipse, & Iohannes, Ele-
ctor Frater, cum vxore Anhaltina, sepul-
tus est, eorūque monumenta & hodie
in eodem exstant. Idem Fridericus II I.
ripas Albis ligneo ponte iunxit; oppidum
incendio deformatum turribus, muris, ag-
geribus, & fossis muniuit; quam structu-
ram postea Iohannes Fridericus, & no-
uissimè Serenissimus Saxonix Elector, Do-
minus Iohannes Georgius, Dominus no-
ster Clementissimus, ita perfecit, vt iam
satis fortis propugnaculi loco haberi pos-
sit. Idem quoque Fridericus III. Cœno-
bium Augustinianum ædificauit, cui no-
ua structura ab Augusto Electore Saxo-
nix, adiecta est, quæ hodie Collegium
Augusti dicitur. Extruxit quoque Colle-
gium vetus & nouum dictum, Lectioni-
bus Theologicis, Medicis, & Philosophi-
cis destinatum. Et quod primo loco dici
debebat,

debebat, & inter omnia huius ciuitatis ornamenta maximum est, Academiam, seu Publicam Scholam anno 1502. fundauit & aperuit; è qua quantum commodi in totum Christianum orbem hætenus redundarit, ego hîc non dicam, ne affectibus quid dare videar, neque hoc instituti mei est, & res ipsa id loquitur. Accesserunt huic oppido & alia ornamenta, Dicasterium, & Iudicium Prouinciale, in quo ab Assessoribus, viris grauissimis, partim ex equestri, partim è Doctorum & Professorum ordine electis, singulis trimestribus ius dicitur: cui adiunctum est & aliud Iudicium, in quo ad varias Iuris controuersas quæstiones quotidie ferè respondetur, quod Scabinatum vocant. Nec præter eunda inter decora huius vrbs Superintendētia Circuli Electoralis, & Consistorium Ecclesiasticum, in quo causæ matrimoniales, & aliæ Ecclesiasticæ controuersæ diiudicantur. Et sunt plurima alia diuinæ misericordiæ & beneficentiæ in hanc vrbem indicia & monumenta. Inter quæ nec postremum hoc est, quod in isto ciuili bello, quod maximam Germaniæ partem vastauit, hæc vrbs ad hunc vsque diem nihil hostile passa & experta

est. Quod vt magnum est Dei beneficium: ita ipsi cum paucis Germaniæ urbibus est peculiare. Vnde euenit, vt Academia hæc, quod pluribus accidit, nunquam, durante isto bello, tota dissipata fuerit, sed & docentes omnes, & discentes sat frequentes, etiam in mediis istis Germaniæ tumultibus, semper in ea reperti sint, nec ciues sua deferere, & hostilem vim fugere necesse habuerint, sed alios potius, patria extorres, & exules plurimos hospitio excipere potuerint.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, inter beneficia, quæ Deus Opt. Max. in me indignum contulit, facile primum iudico, quòd præter omnem spem me in Professorum huius Academiæ numerum adscisci, & totis his 33. annis maxima ex parte saluum & incolumem præstare, & laboribus meis clementer benedicere voluit. Equidem si diuitiis inhiare voluissem, forsan alibi melius viuere potuissem: verùm cùm non qui multum possidet, sed qui iis, quæ habet, contentus est, diues sit: & hac in parte mihi bene fuit, & est, quod Deo gratias agam. Quæ omnia gratiora & acceptiora mihi reddita sunt, quòd non solum Professorum huius Academiæ amicitiam, sed

sed & Senatorum & Ciuum huius oppidi
insignem semper beneuolentiam expertus
sum. *Melius enim est, vt Prouerb. 15. dicitur,*
vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum
saginaturn cum odio.

Cùm itaque VVitteberga me tot nomi-
nibus sibi deuinctum habeat, mearum par-
tium semper esse iudicari, non solùm Col-
legis, sed & Senatoribus & Ciuibus huius
oppidi mutua beneuolentia & amore re-
spondere. Et spero sanè Vos de mea ipso-
rum commodis inseruiendi promptitudi-
ne nunquam dubitasse, sed vel ex eo il-
lam cognouisse, quòd non solùm ægrotis
quotidie curandis opera mea nunquam
defuit, sed & peste, & sæpe satis grauitè,
hic grassante, quod sæpius, quàm sexies,
dum hic Professore ago, factum memi-
ni, urbem nunquam deserui. Vt tamen
in Senatum huius Ciuitatis beneuoli affe-
ctus & amoris peculiare aliquod exstaret
monumentum, Vestro, *Viri Amplissimi,*
Consultissimi, & Prudentissimi, nomini Li-
brum hunc Sextum & Vltimum Practicæ
Medicinæ inscribere volui. Quæso ergo,
hoc mei in Vos affectus iudicium eo, quo à
me profectum est, animo accipite, & Sen-
nertum Vestrurn amare pergite. Deus Opt.

â 5 Max.

Max. urbem hanc, & omnes, qui eam incolunt, porro etiam forti sua manu ab omnibus calamitatibus defendat ac tueatur. Sit Pax, VVitteberga, intra muros tuos, & prosperitas in domibus tuis. Kal. Decembr. Anno Christi M. DC. XXXV.

V. V. Amplitud.

Studiosiss.

DANIEL SENNERTVS, D.
Facult. Medic. Professor. &
Senior, & Sereniss. Elect.
Saxon. Medicus.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI SEXTI,

PARTIS PRIMÆ. DE MORBIS OCCULTARVM *qualitatum in genere.*

- CAP. I. **A**N dentur actiones à tota substantia,
seu qualitatibus occultis? pag. 1
- II. De nomine & natura occultarum qualita-
tum. 7
- III. De qualitarum occultarum origine. 18
- IV. An ad sanitatem etiam qualitates occultæ
pertineant? 47
- V. An dentur alij, præter intemperiem, in
partibus similaribus morbi? 52
- VI. Quinam sint illi alij, præter intemperiem,
in partibus similaribus morbi? 74
- VII. De Causis & Differentiis occultorum
morborum in genere. 81
- VIII. De Signis occultorum & venenatorum
morborum in genere. 86
- IX. De Curatione morborum malignorum,
venenatorum, & occultorum in ge-
nere. 91

PARTIS

P A R T I S II.

De morbis malignis, occultis, & venenatis ab interno humorum vitio.

- CAP. I.** **D**E Malignitate & Veneno in genere. pag. 98
- II.** An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur? 112
- III.** Quomodo in corpore nostro maligni & venenati humores generentur? 120
- IV.** De Causis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum, in specie. 133
- V.** De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis. 142
- VI.** De Signis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore nostro genitis, ortorum. 147
- VII.** De Præſervatione & curatione morborum malignorum ab interno humorum vitio ortorum. 150

P A R T I S III.

De morbis occultis, ortis ab aquâ, aëre, & de contagio, & morbis contagiosis in genere.

- CAP. I.** **D**E Morbis occultis, malignis, & venenatis, ab aqua ortis. pag. 175
- II. De

C A P I T V M.

II.	De Morbis malignis ab aëris vitio.	181
III.	De Contagio.	189
IV.	De Contagiosorum morborum differentiis.	210

P A R T I S IV.

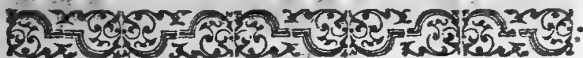
De Lue Venerea.

CAP. I.	D E Nomine & Origine luis Venereæ.	
	pag. 213	

II.	Historia luis Venereæ.	217
III.	De Natura luis Venereæ.	221
IV.	De Causis.	237
V.	De Differentiis.	254
VI.	De Signis Diagnosticis.	258
VII.	De Prognosticis.	266
VIII.	De Præseruatione.	274
IX.	De Indicationibus.	277
X.	De Curatione, & I. Venæ sectione.	283
XI.	De Præparatione & Purgatione vitiosorum humorum.	284
XII.	De Propriis remediis & antidotis, ac alexipharmacis luis Venereæ in genere.	286
XIII.	De ligno Indico & Guajaco.	289
XIV.	De Sarsapatilla.	302
XV.	De radice Chinæ.	306
XVI.	De ligno Sassafras.	310
XVII.	De Saponaria.	311
XVIII.	De Alexipharmacis compositis.	312
XIX.	De modo vtendi his medicamentis.	316
XX.	De Alexipharmacis aliis communibus.	320
	XXI. De	

I N D E X

XXI.	De Cura per hydrargyrum.	326
XXII.	De Diæta in luis Venereæ curatione ob- servanda.	362
XXIII.	De morbis ac symptomatibus, quæ luis Ve- nereæ coniungi solent, curandis.	368

P A R T I S V.

De Venenis externis in genere.

CAP. I.	DE Natura Veneni.	pag. 381
II.	DE Differentiis venenorum.	394
III.	De Signis Diagnosticis.	419
IV.	De Prognosticis.	429
V.	De Præservatione à venenis.	431
VI.	De Curatione venenorum in genere.	438
VII.	De Venenorum ore assumptorum curatione.	444
VIII.	De Venenorum extrâ in corpus admissorum curatione.	449

P A R T I S VI.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAP. I.	DE Calce viva.	pag. 457
II.	DE Gypso.	459
III.	De Vitriolo.	461
IV.	De Aqua forti.	462
V.	De Antimonio.	464
VI.	De Magnete.	466

CAPITVM.

VII.	De Adamante.	468
VIII.	De Lapide Lazuli.	470
IX.	De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.	471
X.	De Ære, cuiusque squama, flore, ære vsto, & viridi æris.	477
XI.	De Aurichalco, & Scobina campanarū.	480
XII.	De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.	481
XIII.	De Plumbo.	482
XIV.	De Cerussa.	484
XV.	De Minio.	486
XVI.	De Lithargyro.	487
XVII.	De Argento viuo tum crudo, tum subli- mato, tum præcipitato.	490
XVIII.	De Cinnabari.	498

PARTIS VII.

De Venenis è plantis.

CAP. I.	D E Opio.	pag. 502
II.	D E Fungis.	527
III.	De Napello.	531
IV.	De Aconito.	533
V.	De Toxico, & Pharico.	535
VI.	De Cicuta.	537
VII.	De Ephemero.	539
VIII.	De Hyoscyamo.	540
IX.	De Solano furioso, & Dorycnio.	541
X.	De Mandragora.	544
XI.	De Apio risus, seu herba Sardonia.	546
XII.	De Coriandro.	547
	XIII. De	

I N D E X

XIII. De Ixia, & Chamæleone.	549
XIV. De Taxo.	550
XV. De Euphorbio.	551
XVI. De Nuce Metella.	553
XVII. De Nerio, seu Oleandro.	554
XVIII. De Iuglande arbore.	555
XIX. De Esula.	556
XX. De Nuce vomica.	557
XXI. De Elleboro.	558
XXII. De Grano Nubiæ, Erica baccifera, herba hæmatogoga, Datura, Flore Africano, Lolio, Mangas, Ahouai, Hiucæ succo, Melle venenato.	562

P A R T I S V I I I .

De Venenis ab Animalibus.

CAP. I.	D	E venenis ab animalibus in gene- re.	pag. 568
II.		De Serpentibus in genere.	573
III.		De Aspide.	578
IV.		De Ceraſte.	581
V.		De Hæmorrhoo.	584
VI.		De Sepedone.	585
VII.		De Diſlade.	586
VIII.		De Natrice.	587
IX.		De Amphyſbæna, & Scytale.	589
X.		De Cenchri.	590
XI.		De Dryino.	ibid.
XII.		De Baſiliſco.	591
XIII.		De Vipera.	594
		XIV. De	

CAPITVM.

XIV.	De Scorpione.	598
XV.	De Dracone terrestri.	603
XVI.	De Crocodilo.	604
XVII.	De Lacerta.	605
XVIII.	De Stellione.	606
XIX.	De Salamandra.	608
XX.	De Hirudine.	610
XXI.	De Scolopendra.	612
XXII.	De Rubeta.	613
XXIII.	De Mure Araneo.	615
XXIV.	De Araneo.	616
XXV.	De Tarantula.	620
XXVI.	De Cantharidibus.	ibid.
XXVII.	De Brupreste.	623
XXVIII.	De Pini erucis.	624
XXIX.	De Muscis, apibus, & vespis.	625
XXX.	De Veneno Canis & aliorum ani- malium rabidorum.	626
XXXI.	De Cerebro & sanguine Felis.	635
XXXII.	De Sanguine menstruo.	637
XXXIII.	De Sanguine Taurino hausto.	638
XXXIV.	De Lacte coagulato.	641
XXXV.	De Caudæ ceruinæ veneno.	643
XXXVI.	De Vnguium segmentis.	644
XXXVII.	De Sudoris animalium veneno.	645
XXXVIII.	De Torpedine.	646
XXXIX.	De Muræna.	649
XL.	De Lepore marino.	651
XLI.	De Pastinaca marina.	654
XLII.	De Scorpione marino.	656
XLIII.	De Dracone marino.	658
XLIV.	De Felle canis Piscis.	660

XLV. De Morbis & symptomatibus, quæ venena interdum post se relinquunt.

361

P A R T I S IX.

*De Morbis à Fascino, & Incantatione,
ac Veneficiis inductis.*

CAP. I.	D E Fascinatione, & an ea aliqui morbi inducantur.	665
II.	Quid sit Incantatio, Veneficium, & Magia.	687
III.	Dari morbos à veneficiis, & incantatione inductos, affirmant multi.	691
IV.	Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.	706
V.	Deciditur hæc controuersia, & vnde morbi illi, qui à fagis induci dicuntur, proveniant, explicatur.	710
VI.	De Signis morborum à veneficiis ortorum,	744
VII.	De Præseruatione.	750
VIII.	De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & primò Magica.	753
IX.	De Curatione Naturali.	777
X.	De Curatione Diuina.	788

CON

Appendix Lib. V I. Part. I X. miram veneficij historiam exhibens. 793

Epistolæ duæ viri Excellentissimi & Clariss. Dn. Balthasaris Han, Medicinæ Doctoris, & Sereniss. Electoris Saxoniae Archiatri.

Epistola I.

794

Epistola I I.

800

INDEX
QVÆSTIONVM.
PARTIS PRIMÆ.

- Qv. I. **A**N dentur qualitates occultæ. pag. 1
II. **A**Occultæ qualitates an reiiciendæ. 16
III. An dentur formæ specificæ subordinatæ. 40
IV. An occultæ qualitates etiam ad sanitatem
pertineant. 47
V. An dentur in partibus similaribus morbi
occulti. 53
VI. An alexipharmacis præparantia & eua-
cuantia præmittenda. 94

PARTIS II.

- VII. An venenum sit qualitas vel substantia. 104
VIII. An venenati humores in corpore nostro
generentur. 112
IX. An ad veneni generationem putredo sem-
per sit necessaria. 120
X. Quomodo venena in corpore nostro ge-
nerentur. 124
XI. An animalia venenatis victitantia edenda
sint. 129
XII. Turgentes humores qui dicendi sint. 155
XIII. An soli sanguini comperat coctio. ibid.
XIV. An crudi humores purgandi initio. 159
XV. An

QVÆSTIONVM.

- XV. An electiuè purgantia in morborum principio exhibenda. 161
 XVI. Minoratiua purgatio an locum habeat. 163

PARTIS III.

- XVII. An venenum pestilens aliquandiu in corpore latere possit. 207

PARTIS IV.

- XVIII. An lues venerea sit morbus nouus. 214
 XIX. An sit vapor vel spiritus. 230
 XX. Quodnam luis venereæ sit subiectum. 233
 XXI. An semper sit contagiosa. 238
 XXII. An fuerit primò morbus epidemius. 240
 XXIII. An sporadicus. 243
 XXIV. Quomodo in Europam inuecta sit. 244
 XXV. Quæ partes præcipuè afficiantur. 252
 XXVI. An lues hæc sit cessatura. 266
 XXVII. An præseruatio à lue venerea sit licita. 275
 XXVIII. An eius curatio sine sudore perfici possit. 279
 XXIX. An lignum Guaiacum nutriat. 293
 XXX. An in vino sit coquendum. 295
 XXXI. An purgantia decoctis sint admiscenda. 314
 XXXII. An purgantia sudoriferorum loco esse possint. 315
 XXXIII. An Theriaca in lue venerea sit utilis. 325
 XXXIV. Argentum viuum an sit calidum vel frigidum. 327
 XXXV. An venenatum. 332
 XXXVI. An

INDEX

XXXVI. An hydrargyrum in luis Venereae
curatione sit vsurpandum. 337
XXXVII. An sit eius alexipharmacum. 341
XXXVIII. Quomodo saluationem excitet. 348
XXXIX. An victus tenuis in lue Venerea
conueniat. 363

PARTIS V.

XL.	An Bezoardica & purgantia venena sint.	383
XLI.	An venenum omne sit cordi inimicum.	388
XLII.	Quomodo venenum ad cor perueniat.	389
XLIII.	Qua ratione venena certas partes petant.	ibid.
XLIV.	An venena nutrant.	391
XLV.	An venena manifestis qualitatibus agant.	396
XLVI.	An venena quædam definito temporis spatio interficiant.	403
XLVII.	An externa venena etiam sumpta venena sint.	405
XLVIII.	An venena necare possint odore.	414
XLIX.	An visu.	ibid.
L.	An auditu.	415
LI.	Odorabilia quomodo sint venena.	417
LII.	Quomodo visibilia.	418
LIII.	Quomodo sonus.	419
LIV.	An Bezoardica ad præseruationem sanis vsurpanda.	337
LV.	An alexiteria venenosis ictibus imponenda.	451

PARTIS

QVÆSTIONVM.

PARTIS VI.

LVI.	An magnes sit venenatus.	466
LVII.	An opium sit venenosum.	502
LVIII.	An calidum vel frigidum.	510

PARTIS VIII.

LIX.	Quomodo scorpius ictui suo medea- tur.	600
LX.	An sigillum scorpionis ictui scorpj profit.	602
LXI.	An venenum canis rabidi sit summè humidum.	627
LXII.	Quomodo communicetur.	629
LXIII.	Qua ratione sanguis Taurinus noceat.	639
LXIV.	Quomodo Torpedo stupefaciat.	647

PARTIS IX.

LXV.	An dentur morbi à Fascino.	666
LXVI.	An detur fascinatio vulgo credita.	677
LXVII.	An visu fiat fascinatio.	ibid.
LXVIII.	An voce.	678
LXIX.	An tactu.	679
LXX.	An dentur morbi ab Incantatione.	692
LXXI.	An sagæ homines lædant.	711
LXXII.	An sagæ ipsæ lædant.	715
LXXIII.	An morbi beneficiis inducti sint na- turales.	720
LXXIV.	An mediis & instrumentis, quibus ad nocendum vtuntur sagæ, effectus sit tribuendus.	715. 721
LXXV.	An Diabolus interdum morbos me- diantibus	

INDEX QVÆST.

diantibus caussis naturalibus inducat. 721

LXXVI. An interdum sine caussis naturalibus. 727

LXXVII. An reuerà per aluum & vomitum res admirandæ reiiciantur. 730

LXXVIII. An sagæ, quia ipsæ nihil agunt, proptereà sint excusatæ. 714-734

LXXIX. Cur Diabolus sagas in societatem criminis adsciscat. 737

LXXX. Cur fœminæ quàm viri veneficiis frequentius deditæ sint. 742

LXXXI. An liceat sagas orare ne noceant. 752

LXXXII. An verborum & characterum in sanandis morbis veneficis quædam sit efficacia. 754

LXXXIII. An liceat Diaboli opem implorare. 755

LXXXIV. An Diabolus cogi possit ad beneficia præstanda. 756

LXXXV. An liceat à sagis morborum veneficio ab ipsis inductorum curationem petere. 758

LXXXVI. An liceat sagas minis & vi compellere ad auxiliandum. 761

LXXXVII. An maleficus per modum aliquem licitum possit tollere maleficium. 764

LXXXVIII. An liceat instrumenta Magica quærere & abolere. 765

LXXXIX. An remediis naturalibus morbi à veneficiis inducti curari possint. 777

LIBRI SEXTI

DE

MORBIS OCCULTIS,

PARS PRIMA.

De Morbis occultarum Qualitatum in Genere.

CAPUT I.

An dentur actiones à totâ Substantiâ, seu Qualitatibus occultis.

FORMAS per qualitates efficaces esse, tritum Philosophorum, & ab omnibus concessum axioma est. Quot verò qualitarum illarū genera sint, & vnde quæque oriantur, non ita planum est. Earum autem differentiæ inuestigantur, si inquiratur: An dentur actiones in rebus naturalibus, quæ ad qualitates manifestas, seu primas

Lib. VI.

▲

dictas,

An dentur qualitates occultæ?

dictas, siue simplices, siue ab iis oriundam temperiem reduci non possunt. Equidem nonnulli in eo valdè laborarunt, vt omnium ferè, qui in Naturâ rerum occurrunt, effectuum causas ad qualitates primas reducerent. Quod & Pelops, Galeni Præceptor, tentauit, qui ambitione magnâ iactauit, se omnium talium (de fluuiatilium cancrorum cineris vi contra canis rabidi morsum tractat ibi Galenus)

Sententia
Galeni.

caussas nouisse: Verùm Galenus eum, lib. 11. de *simplic. med. facult.* merito reprehendit. Et qui id tentant, illis plerunque euenit id, quod de Epicuro & Asclepiade Galenus, lib. 1. de *natural. facultatib. cap. 14.* scribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel canegent, quæ etiam experientiâ confirmata sunt. Itaque Galenus actiones à manifestis qualitatibus ab iis, quæ à totâ Substantiâ fiunt, distinguit. Etenim, lib. 3. de *simplic. med. facult. cap. 6.* scribit; Et alio in loco sanè in aliis tractatibus demonstratum est à nobis, amicitias quasdam, pugnantiasque qualitatum omnibus rebus inesse, ac quod familiare est, expedite assimilari; quod verò contrarium est, ad internecionem ducere tum animalia, tum plantas; præterea familiaritates illas à totius Substantia proprietate oriri. Et lib. 5. de *simplic. medic. facult. c. 1.* Ostensum est, inquit, medicamenta esse nata alterare aut vnâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quâdam, aut totâ suâ Substantiâ, sicut complura lethalium venenorum, nec pauca alexiteriorum, seu amuletorum, tum purgantia omnia. Quod etiam repetit, eodem lib. cap. 17. 18. 19. 28. Idem docet 6. 8. & 9. de *simplic. med. facult. 1. de compos. medic. secund. gen. cap. 16. lib. 2. de compos. medic. secund.*

loca

An dentur act. à totâ Subst. seu Qual. occ. 3
loci: cap. 2. lib. 13. meth. med. cap. 6. & alibi. Idem alij
 Clarissimi quique Philosophi & Medici docuerūt.
 Alexander Aphrodisæus, in *Proœmio Problematum*, *Alexan-*
 infinita in rerum naturâ existere scribit, quæ solâ *dri A-*
 experienciâ cognoscantur, & propterea à Medicis *phrodi-*
 arcanæ proprietates appellentur, eosque reprehendi- *sai.*
 dit, qui talem effectum & causas ex elementorum
 qualitatibus asserere conantur, eosque prave solu-
 tiones componere quamplurimas, quæ inutiles &
 improbables planè sint docet. Auicenna, *fen. 2. Auicenna*
doct. 2. sum. 1. cap. 15. vbi de iis, quæ totâ substantiâ & Ara-
 agere dicuntur, tractat, illarum operationem non *bum.*
 provenire ex qualitatibus primis, neque ex tempe-
 ramento inde orto, sed à formâ specificâ, post com-
 plexionem adueniente, scribit; quem Mesuës &
 alij Arabes sequuntur.

Superiore verò seculo prolixè & eruditè senten- *Fernelij.*
 tiam hanc defendit Iohān. Fernelius, Medicus do-
 ctissimus, in *libris duob. de abdit. rer. caus.* qui in *pra-*
fat. lib. 1. scribit, multos quidem atomos Democriti
 ridere, sed Democritum, si vitam cum morte com-
 mutare posset, multò magis hæc, quæ putamus ele-
 menta, (quatenus scilicet ex iis effectuum omnium
 naturalium causas nonnulli deducere conantur)
 suo more risurum. Acutissimus Iul. Cæs. Scaliger, *Iul. Cæs.*
exerc. 218. sect. 2. ad manifestas omnia deducere qua- *Scaligeri.*
 litates summam impudentiam esse scribit, & *exerc.*
101. sect. 14. Cardanum ita alloquitur: *Quis te ma-*
lus genius. *Alexandreaus* adegit eò, ut miserè diceret,
 solâ elementorum permistione fieri posse, ut ferrum
 trahatur à Magnete? Et in *lib. 1. de plantis, de Sapo-*
 ribus agens, hæc habet: *Quod si quis dicat, ex qua-*
litatum quatuor conspiratione confici saporem, respon-
deat;

deat; an in elemento quopiam, quâ elementum est, sapor insit: non sanè inest. Caterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque risus, neque sensus, neque intellectio, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quàm elementaribus; ita sapor quoque. Et si nihil esset, quod nobis persuaderet, alias esse qualitates occultas ab elementaribus, saltē in venenis decuit acquiescere. Idem Scaliger, exerc. 218. sect. 8. ait: Eorum namque multa diuersas habent ab elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino

Thema latent animos temperatos, illudunt curiosis. Et Thom.
Erasti. Erastus, de occult. med. proprietat. cap. 4. scribit; Eos, qui omnia ad manifestas qualitates deducere conantur, nihil consequi, quàm quod ab omnibus veritatis studiosis, & rerum naturalium scientibus meritò derideantur. Mihi si, quod sentio, liberè dicendum, vix vllam rei Physicæ damnosiorē, & quæ optima ingenia irritò & inani labore magis fatigauerit, in Physicam irreplisse puto opinionem, quàm illorum, qui omnium eorum, quæ in rebus naturalibus accidunt, causas è qualitatibus manifestis, & quatuor elementis reddere conati sunt.

Exempla,
*occulta-
 rii qua-
 litatum.* Verùm ne hoc sine ratione pronunciaſſe, & laudati modò Viri sine causſa ſtatuiſſe videantur, rem ipsam penſitemus. Occurrere proſectò multas actiones admirandas in rerum naturâ, & multa in naturâ fieri, quæ ſupra vires elementorū ſunt, adeo notum eſt, vt hominis vel imperiti & ignari, vel impudentis ſit, talia negare, vel in dubium vocare. Magnes trahit ferrum, & quidem Magnes Armatus vix vnciarum duarum plus quàm librâ ferri trahit, & id continuò à ſe pendulum ſuſtinet, nec vnquam

An dentur act. à totâ Subst. seu Qual. occ. 5
 ynquâ decidere permittit. Nonnulli ita feles auer-
 santur, vt etiam alicuius cistæ inclusæ, & quam
 nunquam viderunt, præsentiam ferre non possint,
 vt nisi ea amoueat, frigidi sudores ipsis erum-
 pant, & animi deliquium immineat. Quæ sit me-
 dicamentorum purgantium vis, nemini igno-
 tum, putà, aliquod è fortioribus paucorum sal-
 tem granorum sumptum purgans è corpore hu-
 mores, copiosè euacuat. Quam pauca opij gra-
 na in corpore mutationem efficiant, & quantam
 narcosin excitent, nec tyrones Medicorum latèt.
 Notissimum itidem, quæ venenorum vis sit, &
 quomodo aspidis, scorpij, & aliorum venenato-
 rum animalium tantilla veneni portio in corpus
 humanum immissi id totum immutet, hominique
 citam mortem afferat. Veneni canis rabidi exigua
 portio, vbi in corpus humanum seu morsu, seu
 saliuâ delatum penetrauit, quàm longo tempore
 delitescere, & quâ grauiâ symptomata excitare pos-
 sit, *lib. 1. part. 2. lib. 16.* dictum. Quàm admiranda
 etiam phalangij, seu tarantulæ morsus inducat sym-
 ptomata, *ibid. c. 17.* relatum. Et quid multa de aliis
 venenis afferre opus est? Exigua particula veneni
 pestilentis, quamdiu in fomite aliquo delitescere,
 & corpori humano communicatum, quàm subito
 hominem iugulare possit, quotidiana experientia
 testatur. Et certè si nihil aliud persuaderet, quàm
 frustra temerè multi instituerint, omnia ad mani-
 festas qualitates deducere, saltem venena & eorum
 remedia docere poterant, vt modò è Scaligero,
exerc. 218. sect. 8. dictum.

Ex quibus omnibus concludimus, actiones has
 longè alias & diuersas esse à qualitatibus manifesta-

*Rationes
 pro oscul-
 tis quali-
 tatibus.*

rum actionibus. Primò enim toto genere diuersæ sunt hæ actiones. Elementa saltem calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant. At hæ actiones longè aliæ sunt. Magnes trahit ferrum, scammonium purgat, opium soporem inducit, venena varia & grauissima symptomata, & quidem alia alia in corpore humano excitant, imò hominem subitò iugulant. De quo Galenus, *6. Epid. comment. 6. text. 5. & 3. de Temperam. c. 4.* expressè scribit, quod deleteria nequaquam eodem modo agant, quo ignis & aqua, sed totius naturæ suæ contrarietate. Et *lib. 5. de simpl. med. facult. cap. 1. 12. & 19.* scribit, quod sint, quæ totâ Substantiâ nobis contraria sunt. Secundò modo agendi planè ab elementis discrepant. Neque enim elementa, eorûmque qualitates suas vires in exiguo corpore insigniter exercere possunt. Et si enim summè calidus est ignis, nix summè frigida; tamen, vt rectè Galenus, *3. de Temper. cap. 4.* scribit, si quod horum prorsus exiguum est, nullam euidentem in corporibus nostris excitant effectum; imò ne in maiore copiâ talia, vel calida, vel frigida, vt piper nix, aqua frigida hominem enecant. Tertiò eadem elementa tam subitas in corpore mutationes non efficiunt; at venena quædam in minimâ quantitate hominem enecant subitò, vel grauissimâ symptomata excitant, idque citissimè præstant, de quo Galenus, *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit: *Minima portiuncula humoris lethalium venenorum, quæ Deleteria appellantur, ubi animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibi que simili affectione alterat.* Idem, *3. de locis affect. c. 7.* inquit: *Quis crederet, vel à Scorpionis infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus*

ictibus totum corpus ingenti & inusitatâ mutatione affici, nisi sæpe numero id accidere videret, præsertim minimam quandam rem feris in ipsum demittentibus? Et paulò post: *Marina turturis*, quemadmodum & terreni scorpj aculeus in partem extremam, acutissimam illam quidem finitur, ubi nullum foramen est, per quod venenum deici possit: necesse est tamen, ut excogitemus substantiam quandam esse, aut spiritua-lem, aut humidam, quæ ut mole minima, ita faculta-te quàm maxima est. Et *Ælianus*, lib. 9. de *Animal. cap. 57.* refert, morsuum vestigia, quæ aspis impri-mit, tam obscura & parua esse, ut iudicia vix acri oculorum acie deprehendantur. Et *Iul. Cæs. Scali-ger*, exerc. 153. sect. 11. ut & *Hieronymus Mercuria-lis*, lib. 1. de *venen. c. 6.* scribunt, In *Nubiâ.* & quæ est *Æthiopia* sub *Ægypto*, venenum esse, cuius grani vnus decima pars hominem, vel vnum granum decem homines, intra horæ quadrantem enecet, aut vnum vni homini propinatum, illum statim interimat.

CAPUT II.

De Nomine & Naturâ occultarum
Qualitatum.

Cum ergo ex his pateat, dari effectus multos in naturâ, qui à qualitatibus manifestis deduci non possunt, rectè in Scholis Physicorum & Medicorum qualitates diuiduntur, quòd aliæ sunt manifestæ, aliæ occultæ. Manifestæ sunt, quæ sen-sibus externis, tactui imprimis, sunt obuiæ, eoque

*Manife-
sta qua-
litates.*

A 4 perce

*Occultæ
qualita-
tes.*

*Qualita-
tum oc-
cultarum
Nomina.*

perceptibiles, quales sunt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas, & aliæ ex elementis proximè ortæ. Occultæ seu abstrusæ & abditæ qualitates sunt, quarum quidem vim ex operatione & effectu percipimus, eas tamen ipsas sensu non apprehendimus. Qualis vis est in medicamentis purgantibus, item venenis, quorum noxa, quam inferunt corpori, etsi satis manifesta est, earum tamen actio sensibus externis non percipitur, sed latenter & occultè corpus afficit. Qualitates has específicas, alij proprietates, alij substantiæ proprias facultates, Galenus passim à totâ substantiâ agentia, seu substantiæ proprietates, ἰδιότητες καὶ ἑσίων, vel totius substantiæ familiaritate, & similitudine agentia nominat, & de iis aliquando se librum scripturum, lib. 11. de simpl. med. fac. pollicetur, imò 6. Epid. comment. 6. text. 5. allegat illum librum, in quo de iis, quæ καὶ τὰ ἰδιότητα τῶν ὅλης ἑσίων profint vel noceant, dictum sit: qui tamen iniuriâ temporum ad nos non pervenit.

*Agentia
à totâ
Substan-
tiâ quæ?
Sententia
Galen.*

Quid autem sint à totâ substantiâ agentia, aut cur dicantur talia, non ita planum est. Galenus primis qualitatibus ea apponit, & tum passim alibi, tum 5. de simplic. med. facult. cap. 1. scribit: *Ostensum est, medicamenta alterare nota esse, aut unâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quâdam, aut totâ substantiâ suâ. Et ibid. cap. 19. Alterant, inquit, medicamenta, aut unâ qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique totâ substantiâ. Quæ tamen tota illa substantiâ sit, non explicat, nisi quod alibi ἰδιουσιπρασίαν nominat. Ludouicus Mercatus, tom. 1. lib. 1. part. 2. class. 1. art. 2. quæst. 35. duplex*

duplex temperamentum statuit; vnum, quod ex qualitatibus primarum mutuâ alteratione resulteret, alterum quod ex comminutione substantiarum elementorum ad minima fiat, quâ totum efficiatur, quod sibi sit vndiquaque simile confusas in se continens qualitates; seu quod sit substantiæ quidam modus, qui gravitatem, duritiem, crassitiem, molliem, & similia alia accidentia præ se ferat. Atque duobus hisce temperamentis duplex morbi genus opponi statuit; qualitatibus illi intemperiei morbos intemperiei, huic morbos à totâ substantiâ, sicut prolixius hanc sententiam loco alleg. & in Instit. lib. 2. part. 1. cap. 4. videre est. Verum temperiem cum mixture videtur confundere, aut si omnino aliæ adhuc qualitates, præter primarum temperiem, in misto reperiantur, ita ut in vno misto sit plus ignis, in alio plus aquæ, in alio plus terræ, atque in eodê misto aliud sit crassius, aliud tenuius, aliud durius, aliud mollius, qui substantiæ modi dici possunt: tamē accidentia illa potius patiendi, quàm agendi sunt principia, & materiam spectant, & si quid tale mistum agit, illud per temperiem agit primarum qualitatibus, neque ab isto substantiæ modo tam nobiles actiones deduci possunt, neque ex eo ratio reddi, cur Magnes trahat ferrum, rhabbarum purget bilem, opium sit narcoticum. Non multum ab hac sententiâ discrepat Andr. Casalpi-
ni.
 nus, qui lib. 3. art. med. cap. 2. quid sit agere secundum totam substantiam, hoc modo explicare conatur. Primò supponit, non posse accipi per totam substantiam formam mixti, è temperamento procedentem. Nam piper & allium in quarto gradu esse calida & sicca, non tamē esse deleteria, ut auri-

pigmentū. Deinde statuit, totam substantiā significare non solum formā sed simul materiā. Tertiò per formam accipit tēperamentum propriū ex calido, frigido, humido, sicco, & essentiā omniū effectricū facultatum esse primas qualitates, & omnes actiones & passionēs similariū esse opera primarū qualitātū statuit. Per materiā autē intelligit conditiones materiales, vt crassum, tenue, graue, leue, materiam metallicam aut plantarum, aut animalium, vnde facilitas ad agendum vel patiendum. Quæ facile mutantur in substantiam corporis nostri, familiaria dici, scribit, vt alimenta; quæ difficilè, inimica, vt medicamenta; quæ nullo modo, inimicissima, vt venena. Vnde concludit, differre primas qualitates à totā substantiā, vt formam per se sumtam, & adiunctā materiā, vel vt totum & partem. Piper igitur & allium, etsi habeant temperamentum nostræ naturæ maximè contrarium; quia tamen habent materiam familiarem, leuem & tenuem, facile conuertibilem, inde eorum feruorem extinguī, nec esse deleteria. Cantharides verò ob crassitiem integras vires retinere ad vesicā, & exulcerare. Auripigmenti materiam esse maximè grauem, & metallicam, nec conuerti posse à nostro calore, ideoque non extinguī eius feruorem, sed instar ferri igniti corpori nostro incumbere totā substantiā. Verū cum ipse animaduerteteret, à materiā actionem nullam prouenire, dubitat, quomodo actio à totā substantiā materiæ adscribi possit, respondētque ad primas qualitates pertinere omnem actionem, ad materiam propensionem facilitatem & difficultatem, ad patiendum sympathiam & antipathiam, v.g. aërea cum spiri-
bus

bus conuenire, oleum cum resinis & pinguibus, aquea cum humoribus, terrea cum solidis, proprietates autem totius substantiæ magis in materiâ consistere, quàm in temperamento. Tandem quatuor materias constituit, quæ totâ substantiâ aut conueniant cum corpore nostro, næ aliena sint. Primò medicamenta purgantia conuenire scribit cum humoribus, quos trahunt, non formâ; cum nulla sit similitudo substantiæ in temperamento ellebori & atræ bilis, colocynthidis & pituitæ, sed materiâ. Purgantium enim materiâ facile conuertri in humores, quos trahunt ob affinitatem. Trahunt, inquit, humores temperamento calido, sed similitudine substantiæ proprios humores. Eadem purgantia aliena sunt à corpore nostro totâ substantiâ, quæ non nutriunt. Secundo alimenta conuenire cum corpore nostro, statuit, & temperamento, quod mediocre est, & materiâ, quæ facile conuertitur. Tertiò, ait, sunt malefica & venena, ex toto aliena, & temperamento & materiâ. Tandem alexiteria statuit, partim conuenire cum venenis, partim cum corpore nostro. Cum venenis conuenire materiâ inalterabili, cum corpore nostro temperamenti mediocritate.

Verùm mirum, tantum, vt habetur, Philosophum & Medicum, in quæstione tam graui tam crassè Philosophatum esse, & tam grauiter errasse. Nam primò valde errat, quod formam statuit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco. Forma enim substantia est, temperamentum accidens. Deinde non minùs errat, quod omnes similariū actiones & passionēs opera primarum qualitatum esse statuit, atque à caliditate etiam

vim purgandi deducere conatur. Etenim dari effectus, qui ad nullas qualitates manifestas reduci possunt, suprà satis probatum, vt hîc repetere opus non sit. Tertiò & in eo grauitè impingit, quòd totam substantiam potiùs materiam,quàm formam esse dicit, eámque saltem facilitate vel difficultate agendi describit. Equidem libenter concedimus, quòd qualitates primæ, pro variâ materiæ dispositione, vario modo agunt, & quòd ignis in ferro candente vehementiùs vrit, quàm in stipulis, verùm dum de actione à totâ substantiâ disputatur, non quæstio est de facilitate vel difficultate agendi, sed de ipsâ actionum naturâ: vbi rectè statuimus, & supra satis probauimus, planè & toto genere differre actiones,quæ à qualitatibus primis,& quæ à totâ substantiâ fieri dicuntur. Actiones enim Magnetis, purgantium medicamentorum, venenorum, alexipharmacorum omnes diuersissimæ sunt ab actionibus, quæ à qualitatibus primis proueniunt, & pendent à suis formis, non à materiâ. Distinxit certè clarissimè Galenus actiones à totâ substantiâ dictas ab actionibus qualitatũ primarũ. In libris *de simpl.med.fac.* plurima loca sunt, in quibus distinguit agentia à totâ substãtia ab agentibus per primas qualitates. Et 13. *meth.med.c.6.* venena ab eâ,quam ibi tractat,methodo esse seiuncta,nec methodo inueniri posse naturas eorum,docet. At certè & qualitates primæ, à quibus Cæsalpinus omnem vim agendi,& secundæ, à quibus facilitatè & difficultatem agendi deducit,methodo inueniuntur, & iis sua medicamēta per Indicationes inuenta opponuntur,& proptereà methodo curantur. Id quod nõ solũ allegato loco, sed & *ad Thrasymbulum c.8.* negat Galenus,

Galenus, vbi scribit; *Eorum; quæ contraria qualitate sunt, methodus est; eorum verò, quæ totâ substantiâ sunt aduersa, methodus non est, sed omnia per experientiam sunt inuenta.* Methodus enim est per Indicationem, hæc autem supponit naturam Indicantis notam. Actio igitur à totâ substantiâ est, quæ non prouenit à primis qualitatibus, vtpotè, quæ sunt accidentia, & pertinent ad dispositionem subiectæ materiæ, in rebus naturalibus compositis, sed quæ ab ipsâ rei essentiâ prouenit. Equidem totius substantiæ nomen totum mistum significat, cui definitionem & indiuiduationem tribuit, & ab illa proficiscitur operatio propria: primariò tamen illa fluit à formâ, & quidem vt Auicennas ait, à formâ elementis superueniente. Quartò & hoc falsum, quod ea saltem, quæ faciliè conuertuntur, in substantiam corpòris nostri, familiaria dicantur; quæ verò difficulter mutantur, medicamenta; quæ nullo modo, venena, & corpori nostro inimicissima sint. Etenim dantur multa terrarum & lapidum genera, quæ nullo modo in substantiam corporis nostri mutantur, & tamen nullo modo venena sunt, ideò, quia formâ illa, & vi agendi nostro corpori aduersâ destituuntur: contra verò cicuta, napellus & similia non ita sunt crassa, & grauiâ & densa, vt lapides, & nihilominus maximam agendi & corpori nostro nocendi vim habent. E quibus omnibus apparet, falsa esse pleraque, quæ de quatuor generibus eorum, quæ totâ substantiâ cum corpore nostro conueniunt, aut ab eo aliena sunt, dicuntur. Falsum enim purgantia per calorem trahere. Hunc verò humorem ob materiæ dispositionem. Quæ enim conuenientia
in

in materiâ est ellebori albi cū atrâ bile? Quæ scammonij, cum bile flaua? Quæ mechoacannæ, & gum-migotte cum serosis humoribus? Falsum, vt dictum, quod venena idè sunt venena, quia sunt immutabilia. Dantur enim, quæ sunt mutabilia, & nutriunt, vt cicuta, quæ sturnis elleborus, qui coturnicibus alimentum est: & tamen sunt venena. Contra dantur lapides & terræ, quæ sunt immutabiles, & tamen non sunt venena. Falsum tandem, quod alexiteria conueniunt cum venenis materiâ inalterabili, cum corpore nostro mediocritate temperamenti. Nam multæ plantæ sunt alexiteriæ, quæ à corpore nostro alterantur, & multa dantur alexipharmaca, quæ non sunt temperata, vt ruta, angelica, scordium, theriaca, Mithridatium, & plurima alia.

Francisc.
Valerio-
la.

Rectius longè de totâ substantiâ sensit & scripsit Franciscus Valleriola, in comment. in lib. Gal. de constitut. art. pag. 421. Verba eius integra adscribere libet: *Non enim, inquit, ab Heracly lapidis, aut qualitibus elemētariis, aut miscella ex illis ferri attractio fit; sed magis ab illius substantiâ, & specificâ formâ, peculiarique illâ vi ac potestate cœlesti illius forme inditâ, per quam id cœlitus operatur. Vt à nullo Philosophorum alia reddi effectiois huius ratio usquam possit, quàm quod hac substantia id virium à formâ suâ specificâ calitūs illi attributæ habeat, unde id suapte naturâ efficere queat. Vt scammonio bilem detrahendi, cnico pituitam, elleboro atram bilem. Itaque quæcumque merito sua ipsorum forma vnum quippiam agunt, quod illi peculiare sit ac proprium, id quidem à totâ substantiâ iure merito operari dicentur: quod in nullam aliam, quàm in propriam rei agentis substantiam*

substantiam referri ea actio possit. Nam cum forma rei diuinius aliquid temperamento sit, ut & Plato & Mesueus, Auicennaque voluerunt, necessarium quidem est, quod à formâ essentiali (qua tota rei substantia est) efficitur, id sublimiore quodam modo, atque etiamnum occultiore fieri: nempe quod occulta sit nobis ea substantia atque forma, unde operatio ceu à propriâ causâ manat. Vnde haud immeritò cecam eam causam, cecamque potestatem, eamque etiam proprietatem, qua talem naturam insequitur, vocare solemus, quod sensibus nostris obuia ea natura non sit; minúsque perspecta, atque ob id apertam talium actionum rationem reddere minimè valemus, nisi hanc unam tantum, à verâ cognitione atque scientiâ valde semotam, quod hoc illi substantia atque natura proprium sit; ut equo hinnitus, grunnius suibus, bobus mugitus, ouibus balatus, elephantis barritus, canibus latratus, homini risus. Cur verò sic? nemo quisquam, nisi qui solus omnia nouit, Deus Opt. Max. idemque sapientia fons sciuit unquam; præter id solum, quod proprietates hæc & actiones suas formas & rerum naturas, quibus insunt, perpetuò sequantur. Summa: Valeriola in eâ sententiâ est; & quidem rectè sentit, agentia à totâ substantiâ ita dicta esse, quod virium hatum nulla alia causa sit; & reddi possit, quàm forma substantialis. Quæ sententia ipsa tamen aliquâ adhuc explicatione indiget. Etenim & ipsæ elementares qualitates à suis formis fluunt. Verùm cum de agentibus à tota substantia dictis sermo est, non quæritur de elementis, ut corporibus simplicibus, aut de mistis ex elementis simpliciter, sed de rebus naturalibus compositis perfectioribus, quæ alias supra elementa formas habent.

In his ergo etſi quoque dentur actiones, quæ à tempore qualitatũ primarũ fluunt : tamen quia qualitates primæ ab elementis pendent ; elementa verò in corporibus naturalibus aliis non rei ſubſtantiam perficiunt, quod formæ nobilioris eſt, ſed materiæ loco ſunt, & nobiliori formæ ſubiacent : actiones hæ, quæ ab occultis proprietatibus, quarum proxima & vnica cauſſa eſt forma, proueniunt, à tota ſubſtantia fieri dicuntur.

*Occulta
qualita-
tes cur
ita dicā-
tur.*

Occultæ verò hæ qualitates nominantur, quod ipſe ſenſibus non ſunt obuiæ. Etenim quòd à formis ſuis fluunt, ipſis cum omnibus qualitatibus propriis commune eſt : Et quòd ignis calefacit, nulla alia cauſſa dari poteſt, quàm quòd vis hæc à forma eius fluit : ſed in hoc eſt diuerſitas, quod qualitas, per quam ignis calefacit, caliditas puta, nobis manifeſta eſt, & tactu perceptibilis, & propterea ignis calefacere, quia calidus, aquæ humectare, quia humida dicitur ; At in agentibus tota ſubſtantia dictis qualitas illa, qua mediante forma agit, ignota, occulta, & abſtruſa eſt, v. g. quia in magnete qualitas, per quam ferrum trahit, occulta eſt, ſtatim ad formam ipſam recurrimus, & à tota ſubſtantia ſeu forma magnetis actionem illam prouenire dicimus, qualitatem verò ipſam occultam nominamus.

*Occulta
qualita-
tes an re-
ſicienda.*

Etſi verò nonnulli qualitates hæ, quia occultæ nominantur, derident, ac ignorantiaſylum appellunt : tamen imbecilla mentis noſtræ acies ad inueſtiganda naturæ penetralia hoc modo potiùs accuſatur, quàm qualitates hæ culpantur. Si enim vera qualitatũ harum origo, de qua non ita multi ſolliciti fuerunt, inquiratur, eius cognitio non mi-
nùs

nus certam scientiam parit, quàm qualitarum manifestarum notitia: Et vt Auicennas, *de virib. cord. tract. 1. cap. 10.* loquitur, sicuti sciens ignem propter caliditatem calefacere, verè scit, & non ignorat, ita qui scit magnetem attrahere ferrum, quia virtutem habet, cuius natura est, attrahere ferrum, procul dubio sciens est, & non ignorans. Et postea. *Ignominia causarum*, inquit, penitus huius virtutis in magnete non est mirabilior, quàm ignorantia causarum disponentium res ad rubedinem, aut citrinitatem, aut corpus aut animam. Sed à rebus quidem consuetis admiratio cadit, & negligit anima de ipsis inquirere. Quod autem raro est, excitat admirationem, & inducit ad inquirendum, & ad speculandum de causis eius. Et mox: Si ignis esset res difficilis inuentionis, & de longinquis partibus afferretur, admiraretur utique vulgus de proprietate eius amplius, quàm de proprietate corporum ceterorum, & inquireret attentius de causis proprietatis ipsius, quàm de causis aliarum proprietatum, quoniam ipsius operationes valde mirabiles sunt. Etenim presentia eius extrahit visum de potentia ad actum, & tangi se prohibet: & ascendit sursum, & ascendere facit ea, quæ vincere potest, & generatur ex modico ipsius in unâ horâ quantitas magna, & corrumpit omne illud, cui obuiat, & transmutat ad sui substantiam; nec etiam minuitur, si accipiat ex eo. Et hæc quidem in veritatem mirabiliora sunt, quàm tractus ferri à magnete, vel quam cetera proprietates. Sed quoniam ista usitata sunt, & quotidie apparentia, cadit ab eis admiratio, & sollicitudo perquirendi causam ipsorum. Actio verò magnetis, quia rara est, & inusitata, inducit admirationem, & prouocat ad inquirendum de

caussa ipsius. Interim in hâc humanæ mentis caligine, æquæ forma ignis, ac magnetis nobis ignota est, & vt Scaliger, *exerc. 307. sect. 29.* ait : *Forma res diuina est, cuius exquisita cognitio nos latet. Quare ulterior disquisitio morosi atque satagentis animi est. Humana sapietia pars est, quadâ equo animo nescire velle.*

C A P V T III.

De Qualitatum Occultarum Origine.

*Origo
qualita-
tum oc-
cultarū.*

ET si verò hæ qualitates occultæ sunt, tamen cum, si ad causas suas reducuntur, scientiam pariant, vt modò dictum, omnino qualitatum harum origo diligenter investiganda. Quanquam autem qualitatum occultarū originem inuenire longè difficillimum sit, & à paucis tentatum: tamen in ea re aliquid conari omnino operæ pretium est. Sunt verò variæ & diuersæ de origine qualitatum occultarum, sententiæ. Primò enim reperiuntur quidam, qui nomen qualitatum occultarum admittunt, dum verò ad rem ventum est, & de origine earum inquiritur, ad elementa, & eorum qualitates relabuntur, & ex eorum mixture & temperie occultas qualitates deducunt, occultasque qualitates à peculiari primarum temperie, quàm Græci *ἰδιούρπαστα*, nominant, prouenire, seu esse idem cum peculiari illa temperie, aut *ἰδιούρπαστα* existimant. A sententia hac an Galenus planè alienus fuerit, dubito. Equidem quid in libro illo, quem de agentibus à totius substantiæ proprietate scripsit, senserit vel scripserit, non satis constat; cum librum illum iniuria temporum nobis eripuerit. In aliis tamen scriptis,

scriptis, etsi actionem à qualitatibus primis actioni à tota substantia sæpe opponit, vt *c. preced.* dictum: tamen nonnunquam etiam omnium remediorum effectuum causas temperiei quatuor qualitatū attribuisse videtur. Nam *in lib. 1. de elem. c. 7.* scribit; corpora nostra alterari tantum calefacta, refrigerata, exsiccata, humectata. Solas enim has qualitates totas transmutari per totam substantiam. Et cum *in lib. 3. de temp. c. 3.* dixisset, quatuor corporis facultates, attractricem, retentricem, alteratricem & segregatricem esse effectus totius in quouis corpore substantiæ, addit, totam illam substantiam constare è calido, frigido, humido, sicco, inter se mistis. Et *c. 4.* principij loco obseruandum esse docet, cuiuslibet corporis proprietatem quandam temperamenti esse, quæ huic quidem naturæ sit conueniens, ab hac verò dissentiens; atque hinc deducit, cur alia aliis nutrimenti, vel pharmaci loco sint, e. g. cicutam sturno, veratrum conturnici esse nutrimentum, quæ homini sint medicamenta; siquidem coturnicum & sturnorum temperies assimilare sibi veratrum & cicutam possit, quod hominis temperies non possit.

Eodem ferè modo posteriores plurimi, etsi experientiâ conuicti, qualitates occultas dari, fateri necesse habeant, vbi tamen ad rē, & quæstionē de earū origine ventū est, subinde ad qualitatū primarum temperamentū relabuntur, resque naturales saltē per mixturem elementorum & temperamentum constitui, & per temperiem qualitatū primarū solum differre credunt. A quâ sententiâ nō alienus videtur Th. Erasmus, qui, *de occ. med. qual. lib. 2. c. 12.* duo occultarum qualitatū genera constituit, quarū alterum formæ tribuatur, alterū temperamenti proprietatem

Manifesta qualitates quocunque modo mixtae non faciunt occultas.

consequatur, quorum prius rebus saluis abesse non possit, nec remanere post formæ ablationem, sed quæ certæ speciei individuis omnibus semper adsit; alterum verò genus, quale est medicamentorū, temperamenti sobolem & accidentia esse statuit: *ιδιοσυγκρασιον* tamen *ibid. c. 13.* ita explicat, dum, scribit, quod ea dicantur manifestis qualitatibus agere, quæ exsuperantibus in mistione qualitatibus agunt; quæ verò non vnâ duntaxat, duabûsque qualitatibus in mistione cætera superantibus agant, sed totius materiæ ex tot & talibus partibus concretæ & mixtæ vi nos afficiant, ea totâ substantiâ agere, seu, vt *seq. cap.* sese explicat, dum dicit, se per totam substantiam, totumque temperamentum, non tantum temperiem ex mutuâ qualitatum primarum actione & permissione ortam, & in abstracto consideratam, intelligere, sed vnâ cum hac subiectam quoque materiam comprehendere, hoc est, temperiem in tot & talibus materiæ partibus insidentem, seu ex tot & talibus materiæ partibus conflata sic nominare. Ex quibus omnibus patet, plurimos, etsi occultas qualitates admittunt, subinde tamen ad elementa, eorūque mistionem recurrere.

Verum enimverò diximus iam alibi sæpius, è qualitatibus primis quocunque modo mistis & temperatis occultas qualitates tantarum virium, & quæ supra facultatem sint suorum principiorum, oriri non posse. Neque enim, siue separatæ, siue quocunque modo coniunctæ qualitates primæ, imò elementorum formæ & materiæ considerentur, tales effectus, qui supra omnem eorum potentiam, sortem & conditionē sunt, quales in purgantibus, venenis, & alexipharmacis animaduertuntur, edere possunt,

possunt, ipsæque D. Iohan. Freytagius, quod acceptamus, agnoscere necesse habet ex inscrutabili & indicibili mensurâ & proportionē elementorum ad misionem concurrentium, & inde resultante temperie occultas qualitates non oriri, & proportionem qualitatum manifestarum ignoratam, ex apertis non facere occultas, aut temperiem talem, quæ occultæ qualitatis nomen iure sibi vendicet; & manifestas eas non induere occultarum naturam, nec essentiam mutare propter ullum misionis modum; esse & manere elementares qualitates etiam sub incognitâ craseos mensurâ, & semper sequi misionem naturam prædominantis elementi, nec peculiarem illam elementorum in misionis mensuram producere vim aliam, quàm quæ ab elementaribus qualitatibus contemperatis resultare queat; & uti hæc permissiones non mutant naturam, neque essentiam exaltant: ita nec actionem, quæ eiusdem conditionem & virtutem superet, hoc pacto edere valere: cum vniuersalis & infallibilis sit veritatis regula: Quod nihil agat ultra vires suæ speciei. Et omnino argumentum, quo utitur I. C. Scaliger, ex 304. sect. 20. ad probandum, animam non oriri ex elementis, generale est, quod hic etiam locum habet. *Est, inquit ille, in anima potestatibus, quod nunquam fuit in potestate elementi cuiusquam. Ac nihil est in quapiam re, quod non fuit actu in suis principiis. Principia namque sunt actus eorum, quorum sunt principia; at in anima est facultas ad mouendum antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, quod in elemento nullo. Alia quoque longè illustriores sunt anima potentia; quæ non sunt in elementis.* Quod enim Scaliger dicit de facultate animæ,

idem docere possumus de facultatibus magnetis, medicamentorum purgantium, venenorum, & aliis. Nihil enim agit ultra virtutem suæ speciei, & nihil potest causare ultra actum suum adæquatum, cum is potentix virtutem impleat. Et licet aliæ vires sint in misto, quam in singulis simplicibus seorsim sumptis: tamen vires eæ non sunt aliæ, quàm elementares, & quas singula elementa coniunctim considerata habent, id est, qualitaturn primarum temperies. Etenim siue duo, siue quatuor, siue plures ad cœnam εὐμβολῆς conueniant, omnes esurire necesse est: e. g. si quatuor colores misceantur, color, quidem à singulis quatuor diuersis oritur, nihil tamen aliud oritur, quàm color, non vis, qualis est in opio, scammonio, & similibus. Eodem modo licet qualitates quatuor primas misceas ac remisceas, aliæ quidem qualitates seu temperies oriuntur, quàm simplex siccitas, caliditas, frigiditas, humiditas, tamen nulla alia inde oritur qualitas, quàm elementaris, seu elementare temperamentum.

Neque alicuius est momenti, quod dicunt, qualitates manifestas tam nobiles edere actiones, quatenus à forma specifica & nobiliore diriguntur. Equidẽ formæ illæ nobiliores & superiores etiam temperie qualitaturn elementarium ad certas actiones edendas vtuntur, sed eas sui generis. Et omnino diligenter hîc ratio instrumentorum explicanda, & monstrandum, quod nullum instrumentum, etiam dum ad effectum nobiliorem dirigitur, ab agente superiore ultra virtutẽ suæ speciei agit: e. g. statuarius dum è ligno statuat facit, vtitur ad eam rem instrumento nõ vno, sed variis ad diuersos vsus, circino

*Instru-
mēti na-
tura &
ratio.*

ciscino ad dimetiendum, ferrâ ad secandum, dolabra ad dolandum, scalpro ad superflua tollenda, malleo ad impellendum. E quibus omnibus actionibus tandem statua emergit. Ita natura ad varias actiones utitur peculiaribus instrumentis, videt oculo, audit aure. Et quamvis calore, ut instrumento generali, ad plures actiones utitur: tamen illæ actiones primatiõ calori non sunt adscribendæ; sed animæ, quæ chylificâ vi chylum, ~~αιματωσιντικη~~ sanguinem, ~~σπερματωσιντικη~~ semen generat. Et sicut ferrâ, quisquis eâ etiam utitur, non aliud quàm sectio fit: ita calor ille nihil aliud agit, quàm calefaciat, quanquam pro utentis principalis ratione nobilior effectus sequatur. Et aduersarij, quomocunque se torqueant, tamen ipsa veritas ipsos eò adigit, ut veritatem fateantur, vnde D. Iohan. Freytagius ita scribit: Principium, quod operatur, est forma; principium quo, est qualitas. Itaque ipsa actio non instrumento, sed principali efficienti assignanda. *Et mox*: Etsi nulla forma substantialis operetur, nisi per qualitates; tamen non sequitur, harum duntaxat operâ fieri nobiles istas operationes, quandoquidem longè sit supra earum virtutem & conditionem ista agendi potestas. Sic calor, quando dirigitur à forma ignis, vrit; cum verò ut instrumentum animæ inseruit, talia patrat opera, quæ longè excedunt suæ naturæ conditionem. Viuificat enim, generat, producit spiritus, chylificat, adeoque vitæ autor & conservator est. Nec enim accidens id per se efficit, quod suâ naturâ sublimius est, & perfectio effectus non excedit perfectionem efficientis. Quamobrem uti vis instrumenti dependet à directione causæ

principalis, ita maximè illæ actiones, quæ instrumenti, seu elementarium qualitatum potentiam superant, proficiscuntur à formarum principaliter agentium virtute, adeò, vt si maximè verum fuerit, nullam formam substantialem agere, nisi per qualitates ministras: tamen ipsa causalitas efficientis principalis nequaquam his instrumenti saltem munere fungentibus adscribi possit.

*Forma
nō solum
qualita-
tibus ma-
nifestis
pro in-
strumentis
vtuntur.*

Quæ confessio etsi satis ingenua sit: tamen nondum probatum, quod nobiliores illæ & specificæ formæ saltem qualitibus elementaribus vtantur. Vt enim, vt modò dixi, nulla alia actio ferrâ fieri potest, quàm sectio: ita nulla actio à calore, quàm calefactio; ad alias verò actiones natura aliis qualitibus vtitur. Neque enim illæ formæ specificæ sunt steriles, sed vt ab elementorum formis fluunt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas: ita ab his sui generis nobiliores qualitates. Et vt faber non dolat securi, sed dolabrâ: ita formæ illæ ad singulas actiones sui generis qualitibus vtuntur. Magnes nō trahit ferrum caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate, aut ex his ortâ temperie, sed occultâ qualitate. Eodem modo opium non manifestis qualitibus, aut ex his ortâ temperie, sed qualitate occultâ narcoticum est. Nimirum, vt res essentis differunt, ita etiam operationibus & instrumentis. Et quomodo actiones tales à qualitibus elementaribus, aut ex elementorum mixtione ortis qualitibus, quatenus à forma superiore & specifica diriguntur, provenire possunt, cum sæpissime à formis illis separentur, & actiones tales edant, dum ab illis formis ampliùs non diriguntur? Ita opium narcosin inducit, vbi iam à papauere, cuius succus

succus est, separatum est. Rhabarbarum purgat, dum anima & forma rhabarbari specifica amplius non adest. Venenum canis rabidi hominis corpori immissum longo post tempore integrum in corpore conseruatur, & post longum temporis interual- lum sese exserit, etsi canis rabidus dudum occisus sit. Et à qua forma superiore diriguntur pestilentis & aliorum venenorum actiones?

Quæ omnia, cum ita plana sint, vt negari, non possint, & ipse aduersarius concedere necesse habeat, ab elementorum qualitatibus, quocunque modo temperatis, non aliam vim, quam elementarem prouenire, & infallibilem veritatis regulam esse; Nihil agere supra virtutem suæ speciei: Ipse nouum originis modum qualitarum harum comminiscitur, eumque, vt cramben, non bis, sed multo sæpius coctâ & recoctam aliquoties, reponit, & omnis suæ de origine formarum, & qualitatibus occultis opinionis fundamentum constituit: nec tamen vllâ ratione eum vnquam probat. Ideoque qua facilitate ab eo proponitur, eadem facilitate negari potest. Ait enim, in qualibet mitione nouam formam educi, & semper manentibus priorum gradibus, alios aduenire, & simul cum his nouas qualitates emergere, & materiam primò formas vniuersales, iisque mediantibus, particulares, donec tandem ad indiuiduorum peruentum sit, as- sumere, atque ita primò formas essentia, deinde existentia inducere, & quidem primas propter postremas. Seu, vt alibi scribit, naturam ad rerum generationem primò recipere formas essentia, de- inde existentia, seu educere primò formas vniuer- sales, iisque mediantibus particulares, donec ad in-

*Falsa
opinio de
origine
qualita-
tū occultarū D.
Iohann.
Freyta-
gij.*

diuidualem & existentiam perueniat. Primas illas esse propter postremas, neque illarum essentias propter ultimam inductionem perire, vel aboleri, sed ut nobiliori formæ nobilior esset subiectum, suo rigore seposito, quasi materiam vicem recipientes, eiusdem se submittere potestati: & ex hac qualitatibus à diuersis formis ortarum contemperatione, corporumque seruatis formis, materiam seu potentiam naturam quodammodo induentibus, mixtione oriri indicibilem quandam *ιδιουσιπρασιαν*, quæ rectè occultæ qualitatis nomen quodammodo mereatur.

*Refuta-
tur.*

Verum quod alias semper fieri solet, ut qui veritatem semel impugnare sibi proposuit, quidquid etiam fingat & comminiscatur, in multa absurda incidat: id etiam hinc euenit, & falsa falsis, absurda absurdis cumulantur. Primò enim quidem verum est, formas nobiliores requirere nobiliorem materiam, & ad illam materiam dispositionem, ut sit formæ specificæ idoneum subiectum, etiam pertinere formas illas inferiores: tamen iam quaeritur, quænam illarum formarum natura & origo sit; an nimirum talis, qualem ille comminiscitur, scilicet ex variâ elementorum mixtione ac remissione, & an occultæ qualitates proueniant ex qualitatibus à diuersis illis formis ortarum contemperatione. Vtrumque falsum & absurdum esse dicimus. Primò enim, si formæ illæ ab elementorum formis variè mixtis & remixtis proueniunt simpliciter, elementares sunt, & ut modò probatū, nobiliores, quàm elementa, effectum edere non possunt. Sit enim, ut primò elementa simplicia misceantur, forma, quæ inde emergit, non nisi elementaris erit: mixta hæc, quæ talem formam habent, iterum misceantur, iterum nihil

nihil quam elementare proueniet : & fiat hoc sapius , tamen ex elementaribus formis non nisi elementares emergent. Si verò dicat , formam istam esse nobiliorem , quàm elementares , iam non simpliciter ab elementis erit , & si nobilior est , mecum sentit. Sed quæ talis formæ nobilioris origo ? Dicit , naturam eam ex elementis educere. Quænam verò natura ? Si agens eiusdem speciei , potius inducitur , aut materiæ communicatur , quàm educitur , & ita rursum mecum sentit. Aliud agens non vniuocum si afferat , & simpliciter dicat , educi è potentiâ materiæ , verba affert , nihil rei , & figmento illo de educatione formarum è potentiâ materiæ alibi satis refutato errorem suum palliare conatur. Et hoc modo omnes formæ originem suam materiæ primæ deberent. Si enim primò è potentia materiæ educuntur formæ elementorum , ex his mistis aliæ formæ , atque ex his iterum aliæ : omnes consequenter è materia prima orirentur. Et omnino vacua mistorum mistio & remissio , & inexplicabilis qualitatum inde ortarum contemperatio nihil nisi elementare producit.

Et ne in vocabulo misti aliqua ambiguitas lateat intelligendum, Mistum, vel propriè dictum, & simpliciter , & quatenus tale, vel impropriè ita dictum. Si mistum propriè ita dictum , & quatenus tale intelligatur , misceantur sanè , vt dictum , primò quatuor elementa , atque inde mista aliquot emergant , ea tamen nihil præter elementa habebunt. Hæc mista rursum misceantur, & remisceantur, quoties & quomodo licet, nihil nisi elementare inde emerget, & tale mistū proinde nobiliores actiones, quàm

*Mistum
duplex.*

quàm elementa, edere non poterit. Neque enim in mistione aliam naturam induunt, nec essentiam mutant propter varium mistionis modum. Sunt, manéntque elementa sub quocunque mistionis modo. Si verò per mistum intelligatur species aliqua perfecta corporis naturalis, v.g. Adamas, magnes, ferrum, aurum, corallia, &c. tum rectè illud Scaligeri vsurpatur, quod, *exerc. 30. sect. 20.* habet, *Quin istis, inquit, edico simul, omnem formam cuiuscunque perfecti misti, etsi non est anima, ut in adamante, naturam esse quintam, aliam à quatuor elementis.* Et si modo ab aduersario proposito res naturalis fieret, & mediantibus formis primis perueniretur ad particulares, tandèmq; ad indiuiduantes, omnium viuentium formæ, tam plantarum, quàm animalium, ex elementis excluderentur. Id quod in Alexandro acriter reprehendit idem I. C. Scaliger, *exerc. 307. sect. 12.* Si, inquit, *ut illa belluæ carnifices animarum temerè litigant, anima constarentur ex elementorum formis, ipsa formæ corruptæ plus possent, quàm integra. Quòd si integra ab istis intus in cõposito seruantur, necesse est, ab aliqua potentia ab eis diuersa & misceri ad certos fines, & finibus contineri. Non enim ex illis actu existentibus fieri potest vnum per se, nisi à potestate superiore, quam ἀρχὴ τοῦ ζώου appellat Aristoteles.* Et quæ de gradibus & remissione formarum dicuntur, figmenta sunt. Formæ enim non recipiunt magis & minus, sed earum essentia ἐν ἀτόμῳ consistit. Summa: modus ille generationis rerum naturalium, quem D. Freyt. fingit, & toties inculcat, cum rerum natura non congruit. Non enim, v.g. dum generatur pæonia, primò miscentur elementa, atque hinc formæ

formæ educuntur vniuersales. His rursus mistis, & refractis aliæ formæ particulares, iisque rursus mistis & mediantibus educitur forma indiuidualis seu existentialis pæoniæ. Nunquam in natura hoc factum, neque fier. Sed si in terram semen à pæonia generatum, vel radix eius coniiciatur, atque calore Solis foueatur, radiculas primùm anima in semine existens agit, & per eas humorem alimentarium è terra pro plantæ pæoniæ formatione necessarium attrahit, atque ex eo caulem, folia, flores, & omnia, quæ ad pæoniæ constitutionem sunt necessaria, format.

Deinde eadem est qualitarum ratio. Etenim ex *Qualitates occultæ non oriuntur è qualitatibus primis.* mistione elementorum nihil nisi elementare oritur, neque ex qualitarum primarum contemperatione aliæ, quàm elementares, qualitates proueniunt. Et quid opus est, à qualitarum è diuersis formis ortarum indicibili cōtemperatione deducere qualitates occultas? Hoc enim modo non essent simplices eæ, sed compositæ? Sunt verò omninò planè simplices, & à suis formis simplicibus ortæ; cum formæ illæ vltimæ non sint steriles & otiosæ, sed sui generis qualitates producant. Nam, vt ab ignis formâ simplici fluit caliditas, ita à simplici forma magnetis fluit vis trahendi ferrum, quæ simplex est qualitas; à forma illa, quæ est in rhabarbaro, fluit qualitas & vis bilem purgandi, quæ simplex est; & eadem qualitarum aliarum occultarum ratio.

Et quocunque se vertat, vltimum eius refugium est materia prima, è qua tam formas, quàm qualitates omnes educi putat. Ita enim, *de morbis totius substantiæ thes.* 17. scribit: Cùm certum sit, formam rerum, seu separabilem, qualis anima humana, seu *Qualitates non educuntur è potètiâ, materia primâ.*

insepa

inseparabilem, vt cæterarum rerum, nullam generare qualitatem in re, nisi ex subiectæ materiæ potentiâ, necesse est ex elementarium corporum materiâ, omnibus communi, eiûsque potentiâ, tam educi qualitates occultas, quàm ex forma ignis cum materiæ primæ coniunctione summus calor, ceu manifesta qualitas pronascitur. Quo quid absurdius vix dici potest. Etenim qualitates nec manifestæ nec occultæ, nec cuiuscumque generis educuntur è potentia materiæ primæ, sed fluunt ab ipsarum formarum essentiâ; Deusque non creauit formas & animas otiosas, inefficaces, & viribus destitutas, sed suis qualitatibus, & proprietatibus ac viribus instructas, quas illæ adæquato suo subiecto, non materiæ primæ, communicant. Et annè vis videndi cum in aliis animalibus, tum in homine, item imaginatio, memoria, & reliquæ qualitates ac proprietates animæ educuntur è potentia materiæ primæ, seu elementaribus corporibus omnibus communi?

Qualitates occultæ non fluunt à cælo.

Qualitates occultæ oriuntur à suis formis. Occultarum qualitarum differentia.

Sunt postea nonnulli, qui à cælo infundi istas qualitates existimant. Verùm cum iidem negare non possint, omnes qualitates & proprietates à formis suis fluere, concedere necesse habent, etiam has qualitates, etsi à cælo prouenirent, mediantibus formis suis prouenire. Verùm alibi pluribus probatum est, formas non prouenire à cælo.

Quæ omnia ergo cum falsa sint, rectissimè statuitur, vt omnes alias qualitates & proprietates, ita etiam has à formis suis prouenire. Verùm quænam illæ formæ sint, porro inquirendum. Quod vt expeditius & facilius fiat, primò qualitarum harum secundum subiecta sua differentia, seu substantiarum

stantiarum quibus hæ qualitates insunt, differentiæ inuestigandæ sunt, è quibus apparebit, non omnes eandem habere originem. Sunt enim corpora alia viuentia, alia non viuentia; & non viuentium alia vitam habuerunt, vt rhabarbarum, absinthium; alia non habent, nec habuerunt.

Primò ergo nullo modo negandum esse puto, quod viuentium quædam sint, quæ occultas vires habent, quæ immediatè ab earum forma fluunt. Ita torpedo viua tangenti stuporem inducit, mortua etiam in cibum venit. Echeneis, piscis viuus, nauem sistit, mortuus verò id non præstat, & si naui piscibus talibus mortuis operiretur, non sisteretur. Et procul dubio tales occultæ proprietates in natura plures sunt, quæ nos latent.

Deinde sunt quædam, quæ non viuunt, quæ tamen suas & ipsa actiones habent, quæ à formâ ipsarum specificâ proculdubio proueniunt. Sic magnes trahit ferrum, & ad polum mouetur, aliique lapides & gemmæ suas à formis ipsarum specificis profluentes habent vires.

Tertiò sunt quædam, quæ vixerunt, sed non ampliùs viuunt. Sic rhabarbarum emortuum iam purgat; Pæonia radix medetur epilepsiæ; Cornu cerui venenis resistit.

Quartò quædã à viuētibus proueniūt, vitā tamen nō habent, quæ nihilominus occultas qualitates & vires insignes, tã ad morbos inducendos, quàm curandos obtinēt. Et quidē alia generātur in iis naturaliter, vt aloë, scammonium, succus napelli, cicutæ, venenum scorpionis, aspidis, serpentis: alia præter naturam, vt venenum canis rabidi, pestilens.

E quibus iam manifestum euadit, non omnium
qualitatum

qualitatum occultarum eandem originem esse posse. Equidem, omnes rerum naturalium proprietates suis subiectis per formas, à quibus fluunt, insunt, & à rebus subiectis incolumi earum substantiâ separari non possunt: ab aliis tamen formis aliæ qualitates fluunt, & aliæ formæ aliam habent materiam, & subiectum, in quo enim hæ qualitates reperiuntur.

*Materia
quatuor-
plex.*

Materia autem ista est vel remota, qualis sunt elementa, vel vltima & proxima, vel mediata, respectu formæ specificæ. ἐσχάτη seu οἰκείῃ ὕλῃ, seu materia proxima non nisi vna vni formæ substantiali & specificæ subiicitur, & cum forma hac simul est, & simul interit. Econtra quandiu materia hæc salua est, anima manet, illâ abolitâ, anima aboletur, vel abscedit. Talis materia in animalibus est corpus calido innato & influente perfusum, quod si mutatur, animal, cum anima amplius idoneum subiectum non habeat, emoritur. In plantis equidem calor influens actu non percipitur: quiddam tamen in plantis esse, quod ei respondeat, ex eo patet, quod planta deficiente idoneo subiecto, & humido alimentali destituta emoritur.

Est tertio & materia quædam media, quæ formâ specificâ non amplius præsentem manere potest, quam calidum innatum præcipuè in viuentibus constituit, à qua illæ medicamentorum, à plantis & animalibus amplius non viuentibus petitorum occultæ vires fluunt. Vt ita classes quædam sint occultarum qualitatum, à diuersis causis pendentium: quam differentiam qui neglexerit, & in genere de omnium harum qualitatum causis inquirere voluerit valde errabit.

Primò

Primò enim sunt occultæ qualitates à viuentibus fluentes, & quidem omnibus eiusdem speciei indiuiduis propriæ. Etsi enim de modo actionis etiam in his aliquid dubij moueri possit; tamen, quia actiones istæ non nisi in viuentibus reperiuntur, non verò in mortuis, & quidem omnibus eiusdem speciei indiuiduis, statuimus, eas qualitates occultas è formis viuentium specificis prouenire, & ortum habere. Exemplum harum qualitatum & actionum suppeditat echeneis, seu remora, cuius vim tum alij, tum imprimis Plinius, lib. 32. cap. 1. admiratur: *Ruant, inquit, venti licet, & sauiant procellæ, imperat furori, virésque tantas paruus admodum pisciculus compestcit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, non machinæ pondere irrenocabili iacta. Infrenat impetus, & domat venti rabiem, nullo suo labore, non retinendo, aut aliæ modo, quàm adherendo. Hac tantilla est satis contra tot impetus, ut vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana! Cum rostra illa, ære ferroque ad ictus armata semipedalis inhibere possit, ac tenere reuincta pisciculus.* Hæc Plinius. Id quod tamen viuus saltem præstat, non verò mortuus. Torpedo, quàm vim habeat notissimum est: nempe, quod non solum tangentes alligat, sed per ipsum etiam rete obtorpefacientem grauedinem piscatorum manibus inducit. Ac narrant quidam, periclitatum sæpe, si quis, cum viuæ elabitur, superne interea manibus aquam agitet vim ad manus remeantem & obstupefacientem penetrare: eadem tamen mortua in cibum etiam nonnullis cedit. Quàm admirandæ basilisci viuentis vires sint, vi-

*Occulta
qualitates
soli
alicui
speciei vi-
uentium
propria.*

deatur in *Epist. nostrâ Phys. l. 7. cap. 10.* Mortuus tamen idem sine periculo tractari potest.

*Occultæ
proprie-
tates in-
diuiduo-
rum.*

Secundò sunt miræ & occultæ qualitates, quæ in rebus quibusdam viventibus, sed non omnibus eiusdem speciei, sed aliquibus tantum indiuiduis reperiuntur. Ita alij caseum, alij aliud genus cibi auersantur, eoque non nisi cum damno valetudinis vtuntur. Reperiuntur, qui rosarum odore offendantur. Nonnulli felis præsentiam etiam latentis, & quam non vident, ferre non possunt. Et sunt omnino eiusmodi occultæ qualitates quibusdam indiuiduis propriæ plurimæ, & hinc ortæ Sympathiæ & Antipathiæ multæ, quæ non toti speciei communes sunt, sed certis speciebus propriæ, quarum causa propterea non est forma illius speciei, utpote, quæ communis est omnibus eiusdem speciei indiuiduis, sed ad potentias & impotentias naturales reducenda est, & à corporis illius indiuiduis peculiari constitutione pender. Vnde etiam obseruatum, eiusmodi qualitates interdum cum ætate mutari, & quibusdam id, quod in iuuentute fuit ingratißimum, & quod non sine periculo iuuenes usurpassent, in virili, vel senili ætate fieri gratißimum. Imò obseruatum est, quosdam usu longo venenis, quæ aliàs homini lethalia sunt, assueuisse. Quo modo Mithridates longo suæ antidoti usu corpus suum ita disposuit, vt venena amplius ei nocere non potuerint. Quæ omnia accidunt, non mutatâ formâ hominis, utpote, quæ nullam mutationem patitur; sed corporis dispositione peculiari mutatâ. Ita &, quod quidam homines venenis resistunt, id non prouenit ab anima humana (aliàs enim omnes homines venenis resistere possent) sed

sed à peculiari corporis proprietate.

Tertiò sunt occultæ qualitates, quæ in rebus inanimatis animaduertuntur, quæ cum sint certæ rerum naturalium species, qualitates illæ meritò ab illarum formâ specificâ deducuntur. Talis qualitas & vis est in magnete trahendi ferrum, idque in medio aëre pendulum, siue adhærens seruandi, & vis mouendi sese versus polum. Tales vires proprias omnes habent gemmæ, metalla, mineralia, vt passim ex autoribus, qui de gemmis, lapidibus, mineralibus ac metallis scripserunt notum est.

Occultæ qualitates rerum naturalium inanimatarum.

Quartò sunt occultæ proprietates in rebus naturalibus, quæ antea vixerunt, sed iam amplius non viuunt. Quales passim in plantis & animalibus, quibus loco medicamentorum vtimur, apparent. Neque enim viuis animalibus vel plantis ferè vtimur in Medicina, sed iam emortuis. Ita bufonibus exsiccatis vtimur ad extrahendum venenum; cinis cancrorum fluuiatilium medetur morsui canis rabidi: Alcis cornua, & vngulæ contra epilepsiam vtilis sunt: Cornu cerui, & os de corde cerui contra venena vsurpantur: cranium humanum contra epilepsiam medetur; rhabarbarum, agaricus, mechoacanna, elleborus albus & niger, atque aliæ plantæ purgandi vim habent: radices pæoniæ contra epilepsiam vtilis sunt: scordium veneno aduersatur, & sunt aliæ plurimæ insignes plantarum vires.

Occultæ qualitates viuētium mortuorum.

Quinto reperiuntur tales qualitates in iis, quæ secundum naturam in viuētibz, tam animalibus, quàm plantis generantur. Huc pertinent venenum scorpionis, aspidis, serpentis, tarantulæ, & aliorum animalium venenatorum: item lapis bezoar,

Occultæ qualitates eorū, quæ in viuētibz s. n. generantur.

C 2 moschus,

moschus , zibethum , castoreum , & si quæ huius generis alia sunt, quæ in animalibus secundum naturam generantur. Huc referendi plantarum succi, lacrymæ, & gummi, aloë, scammonium, elaterium , euphorbium, gummi gotte , opium , succus cicutæ, & huius generis plurima alia.

*Occulta
qualita-
tes eorū,
qua p. n.
in viue-
ntibus ge-
nerantur.*

Tandem sunt ea, quæ in viuientibus, animalibus præcipue, præter naturam generantur. Tale est venenum canis rabidi, & aliorum animalium rabidorum, & venena alia, quæ in corpore humano generantur; quod & pestilens venenum referri potest.

Cum ergo qualitarum occultarum tot diuersa sunt subiecta, procul dubio etiam à diuersis causis pendent, de quo ordine dicemus. Priora autem duo genera cum ad propositum nostrum & morborum occultorum causas & curationem eorundem non faciant, ea hoc loco prætermitemus, & pauca de iis dicemus, vt de tertio genere; de quarto, quinto, & sexto, vt diligentius agamus, propositi nostri ratio requirit.

*Occulta-
rit quali-
tatiū, vi-
uentium
Speciebus
propriariū
caussa.*

Primò enim eæ proprietates admirandæ, quæ viuientibus omnibus & semper competunt, meritò ab animabus deducuntur, quarum, quæ sit origo, alibi pluribus dictum; mirum, quod in prima rerū creatione omnes sint cum plantis & animalibus creatæ, & nunc etiam plantarū & viuientium generatione multiplicentur, virēsque à Creatore infitas habeāt.

*Occulta-
rum pro-
prietatiū
Indiuid.
caussa.*

Secundi generis qualitates, quod scilicet quidam caseum, alij hunc vel illum piscem, alij feles, alij aliud aliquid auersantur, & omnino omnes indiuiduorum cum certis rebus sympathiæ & antipathiæ non à formis specificis pendent; cum non eiusdem speciei, imò nec pluribus indiuiduis com-
petant,

petant, nec essentialis potentia sint, sed naturales potentia vel impotentia.

Sciendum enim, hanc potentiam esse duplicem: *Potentia duplex essentialis.* Essentialis à forma specifica immediatè fluit & pender, & sicut forma nec mutatur, nec gradus recipit, ita nec potentia essentialis, & à forma inseparabilis est, sicut forma ab ipsa; & essentialis illa potentia animæ omnibus viuentis partibus inest. v.g. anima humana semper vim habet mutandi cibum in chylum, chylum in sanguinem, videndi; audiendi, ratiocinandi, & in quacunque parte corporis illam potentiam habet, & ut alicubi Scaliger ait: si oculus esset in pede, homo videret in pede. Essentialis autem *Essentialis.* illa potentia sine potentia naturali in actum erumpere non potest, & sine naturali ad agendum vim nullam habet, ideòque certas operationes in certis membris perficit; coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus, ut I. C. Scaliger, *exerc. 3* 17. *sect. 29.* ait. Potentia ista naturalis accidens quoddam subiecti est, potestque permutari cum impotentia naturali. Ita potentia essentialis videndi animæ nunquam mutatur, sed in actum deduci non potest, nisi in oculo, & quidem sano, ac potentiam naturalem habente, & ad viuendum rectè disposito. Et quamdiu hæc potentia adest, oculus videt; si verò permutetur cum impotentia naturali, id est, si adsit dispositio vitiosa in oculo, oculus non videt, vel malè videt, & si essentialis potètia adsit, quæ postea morbo oculi ablato, iterum se exserit. Sic homo omnem cibum, qui homini in alimentum datus est, apperendi & coquendi essentialem potentiam

habet. Quod verò quidam caseum, quidam alios cibos auersantur, & si eos assumant, reuomant, & malè afficiantur, id ab impotentia naturali est, & peculiari ventriculi dispositione prouenit. Sic homini essentiale est, vt sit disciplinæ capax, istudque est hominis proprium *πάθος*, nullis gradibus diuiduum, sicut anima indiuidua est: nihilominus propter potentiam & impotentiam naturalem innumeræ hîc occurrunt differentiæ, & quot capita hominum sunt, tot sunt sententiæ. Alij enim ingeniosissimi sunt, & disciplinarum omnium capacissimi; alij mediocri ingenio præditi; nonnulli adeò stupidi, vt vix homines esse videantur. Idem in plantis accidit. Omnes enim pyri, v. g. essentialem potentiam habent pyra generandi: quod verò pyri quædam infrugiferæ sunt, vel non singulis annis pyra ferunt, id non prouenit à potentia essentiali, quæ eadem semper est, & non mutatur, sed accidit ab impotentia naturali. Sic plantarû etiam secundum regionum varietatem magna est varietas. Persica apud nos edulia sunt: at in Persiâ venenata. Arum in Cyrenensi agro saporem acrem non habet, qualem quidem in aliis passim regionibus, sed adeo mite est, vt in ciborum vsum veniat. Elleborus pro diuersitate regionum, in quibus nascitur, potentius, vel imbecillius purgat, & in tractu Tridentino nullâ purgandi vi pollet, vt testatur Matthiolus, *in lib. 6. Dioscor. c. 9.* Scorpiones quoque in calidioribus regionibus ictu interficere notum est: in aliquibus verò, vt in agro Tridentino, nullum ictu venenum relinquere, refert idem Matthiolus, *loco alleg.* Huc pertinet, quòd homines quidam à venenis non amplius læduntur, & vt

Theophrastus,

Theophrastus. lib. 9. de hist. plant. cap. 13. refert; Quidam elleboro ita adsuescunt, vt ab eo amplius non purgentur: & Mithridates crebro vsu sui antidoti effecit, vt venena amplius ipsi non nocerent: Itaque licet actiones seu operationes viuientium secundum magis & minus differant: tamen non ob id statuendum est, quod potentia essentialis gradus habeat. Differentia enim illa est propter potentiam naturalem; quæ magis & minus recipit, & quicquid in viuentibus agit, essentiali potentiâ; simulque naturali præditum est: si verò non agit, vel malè agit, non negandum est, quod essentiali potentiâ præditum sit, cum quod agere non possit; ab impotentia naturali proueniat. Cum verò ad impotentias naturales pertineant ea omnia; quæ ad morbosam constitutionem quamcunque pertinere diximus: istæ occultæ qualitates non pendent vel ab intemperie, vel à morbo aliquo organico; vel à soluta vnitatem, sed ab occulta & inexplicabili dispositione. Equidem quod quis cibum non appetere, vel non coquere potest, id prouenire potest ab intemperie ventriculi manifestâ: Sed quod quis; qui omnes alios cibos sumit, vel coquit, saltem caseum, vel panem, vel hunc vel illum piscem auersatur; id omninò ab occulta qualitate prouenit.

Tertium genus occultarum qualitatum; quæ sunt in rebus; quæ non viuunt, quæ tamen suas formas specificas alias ab elementis habent, meritò ab illis ipsis formis specificis deducitur. Ita ob formam suam specificam magnes trahit ferrum: habentque gemmæ singulæ, vt & metalla ac mineralia suas occultas proprietates, & vires, quæ à forma ipsarum specifica fluunt.

Occultarum qualitatum in rebus inanimatis causa.

*Occulta-
rum qua-
litarum
in ani-
matis
mortuis
caussa.*

*An den-
tur for-
ma speci-
fica sub-
ordinata.*

Quartò verò medicamentorum illorum, quæ ab animalibus & plantis etiam mortuis petuntur, vires & occultas qualitates quod attinet, eas proximè & immediatè non fluere ab anima & forma specifica seu animalium, seu plantarum, certum est; cum anima in medicamentis illis amplius non adsit. Neque etiam possunt provenire & pendere à mixture elementorum simpliciter, & temperie qualitarum primarum; cum illarum actiones sint toto genere ab iis diuersæ, & supra earum vires, neque etiam dirigantur ab anima, vtpotè amplius non præsentè. Cum verò omnis qualitas præsupponat formam, & has qualitates à forma quadà fluere & pendere necesse est. Illa autem nulla alia esse potest, quam quæ antea subiectū seu *οικείαν ὕλην* formæ nobiliori, perfectæ & specificæ suo modo, & pro sua parte (suo modo, inquā,) ne quis cauillandi occasionem habeat. Nam forma hæc cum sua materia *ἐχάτην ὕλην*, quæ cum forma ipsa corrumpitur, non planè absoluit, cum in animalibus & calor influens, & in plantis quiddam *ἀνάλογον* requiratur) constituebatur. Cum enim nobilior forma nobiliorem requirat materiam, & sicut formæ *τιμίστητι καὶ ἀτιμία*, vt Aristoteles loquitur, differunt, ita etiam materiæ illæ differant, & singulis speciebus ac formis propriæ sint: materiarum illarum differentia & diuersitas non nisi per formas diuersa esse potest, quæ cuique formæ specificæ suam *οικείαν ὕλην* constituunt: Quæ quidem formæ per se consideratæ, et si veræ formæ sunt, quæ materias suas informant: tamen respectu animæ & formæ specificæ rationem materiæ immediatæ habent. Animâ autem decedēte remanent aliquandiu, & formæ offi-

cio

cio funguntur, & facultatum atque operationum, quæ in rebus plurimis amplius non viuentibus deprehenduntur, neque tamen ex elementorum qualitatibus, vel formis provenire possunt, autores sunt: quæ Aristotelicorum etiam præstantissimorum est sententia. Imperitè ergo, ac ineptè ab Aduersario hæc sententia vt noua traducitur, dum scribit; nouam & verò non consentaneam esse opinionem, formam principalem & substantialem inesse rei per aliam formam substantialem, quæ permanere possit, priore recedente; cum forma substantialis & specifica, quæque ob materiæ commodiorem dispositionem præcedat formam nobiliorem, non maneat cum ea, quando superuenit; id quod in ouo pateat, cuius forma percat, quando generatur pullus, neque res vna duabus subsistat actibus substantialibus. Etenim ludit hic vocabulo formæ substantialis. Si enim per formam substantialem specificam intelligit, imputat mihi, quod nec ego, nec Philosophorum vllus vnquam statuit, formam specificam inesse rei per aliam formam specificam; cum res vna duas formas específicas habere non possit. Si verò per formam substantialem intelligit eam, quæ quocunque modo ad rei pertinet essentiam, pro falsa & noua sententiâ, traducit eam, quæ est verissima & antiquissima. Formæ enim tales subordinatæ suâ naturâ formæ sunt: dum tamen adest rei naturalis specifica forma, habent rationem materiæ, seu ad materiæ proximæ dispositionem pertinent, iisque subordinatæ sunt, nec iis corruptis aut recedentibus necessariò statim pereunt. Cum enim vt Aristoteles, 2. de gen. anim. c. 3. scribit, vt animæ nobilitate atque ignobilitate inter se differunt;

ita etiam materiam earum differre necesse sit : ceterè differentia hæc non nisi per formas diuersas esse potest , cum materia à materia per se non differat , sed per formam. Atque idem sensit ac statuit Iac. Schegkius, *de occult. med. proprietat.* Iacob. Zabarella *lib. de gener. & interit. cap. 2. & alij.*

Ratio etiam contra hanc sententiam allata nullius momenti est, quòd scilicet forma illa, quæ nobiliori & specificæ materiam præstat, eâ superueniente non remaneat. Falsâ enim nititur hypothesi, quasi primò è materia educatur forma generica, hinc superueniat forma specifica : cum tamen cum semine illud *σῶμα τὸ τῷ ἀσπρῶν στοιχείῳ ἀνάλεον*, quodque semina facit fœcunda , propagetur ; & anima sui domicilij & corporis architecta sit : quâ decedente non statim totum corpus , quod fabricauit, corruere, & omnia in eo simul aboleri necesse est.

*Formarū
specificis
subordi-
natarum
origo.*

De formarum autem harum origine quid statuendum sit, equidem res non plana est, & ei, qui illam inquirere conatur, via non satis trita calcanda est. Hoc in genere verum est, quod Aristoteles, *5. de generat. animal. cap. 7.* scribit : *αἱ ἀρχαὶ μέγεθαι ὅσαι μικραὶ, τῇ δυνάμει μεγάλαί εἰσι*, id est, *principia, quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt magna*: ideoque non immeritò in ipsa rerum generatione, & ipso semine origo harum formarum quærenda, & ita statuendum : Creatorem rerum sapientissimum, ut omnibus rebus in prima creatione formas specificas dedit ita etiam iisdem, & quidem diuersis diuersam, & cuique propriam dedisse materiam, & in materia illa cuique speciei proprias suas simul formas ;) & quidem duplici fine, nimirum primò, ut formæ specificæ habeant subiecta,

subiecta, in quibus esse, subsistere, & actiones suas perficere possint; secundo, ut animâ seu formâ illâ specificâ decedente homini certos usus præstaret, & vel in alimentum, vel in medicamentum cederent:) & voluisse, ut sicut formæ illæ specificæ multiplicantur & propagantur, ita etiam formæ hæ subordinatæ propagarentur. Quæ sententia, si cui non placet, statuatur, quod aliis placere video, animas viventium eam vim habere, ut tales formas, quæ ad suum subiectum & domicilium constituendum pertinent, producant, quæ etiam ipsis amplius non præsentibus manere possint. Quicquid tamen statuatur, formæ hæ in semine latent, de quibus etiam illud, quod Seneca, *lib. 3. quæst. nat. cap. 29.* habet, dici potest, cum scribit, *naturâ gubernante, ut arbores, ut sata, ab initio mundi usque ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debent, inclusum est: ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barba, inquit, & canorum nondum natus infans habet. Totius enim corporis & sequentis ætatis in parvo occultoque lineamenta sunt.*

Cum autem quælibet forma suum subiectum & aliquam materiam requirat, cum qua simul est & interit, etiam de harum formarum subiecto inquirere operæ pretium est. Hoc autem in plantis & animalibus nihil aliud videtur esse, quam spiritus ille insitus, humidumque radicale, quæ coniunctim sumpta vulgò Calidi natiui, à recentioribus, Chymicis præsertim, Balsami naturalis nomine appellantur. Experientia enim ipsa docet, quandiu plantæ, ut & animalium partes balsamicam istam substantiam obtinent, vires suas integras retinere: quamprimùm verò eam amittunt, atque cariota evadunt

*Formarum
harum sub-
iectum.*

evadunt, vel putrida; statim ἐξίτηλα fieri, & vires suas amittere, & reliquum corpus relictum inutile esse. Id quod etiam Pharmaceuticæ & Chymicæ separationes docent. Si enim coctione vel infusione ea substantiæ pars, in qua vis purgandi est, separatur & extrahatur, vtile medicamentum paratur, reliquum verò corpus planè inefficax relinquitur. Unde Mesues etiam, *de simpl. med. cap. de Rhabarb.* Rhabarbarum, è quo vis purgandi extracta est, animam (formam rectius dixisset: nam animam perdidit, cum è terra euulsum exsiccaretur) perdidisse scribit. Et proinde rectè concluditur, in corpore illo, quod à reliquo separatum est, inesse formam, facultatis purgatricis causam; cum facultates propriæ à formis non sint separabiles, & ubi illæ reperiuntur, meritò ibi etiam formas, à quibus pendent, esse, colligatur. Nec què turbare debet, quod in succo, à corpore reliquo secreto, formam inesse dico. Si enim in pulvere potest manere integra, cur non etiam in succo? Nam, vt Schegkiius, *de occult. medic. facult. c. 1.* scribit: in minutissimas partes divisio rei non corrumpit ex necessitate substantiam rei sic comminutæ in pulueré. Neque tamen omnia, quæ in talibus exanimatis corporibus reperiuntur, formæ illius reliquæ proprium subiectum sunt, vt manifestè videmus in rhabarbaro, & aliis purgantibus, in quibus vis purgandi cum subiecto suo à reliquo corpore ad purgandum inutili separatur. Equidem in viuente plantâ totum eius corpus animæ subiectum est, & indiget anima plantæ eo toto ad actiones suas exercendas. At animâ decedente, forma quæ remanet, & vires medicamentosas habet, non totum corpus, subiectum est, sed aliqua

aliqua eius pars præcipuè.

Neque est, vt quis, ne formam aliquam in corpore mortuo residuam concedere cogatur, ad id confugiat, dicátque, proprietates illas, quæ à forma substantiali inseparabiles sunt, in extractis non esse, sed tantum *ἐνυφεία* agentis qualitatem quandam esse productam, quæ sit accidens alterius subiecti, similis tamen aliquo modo, eandémque appellationem habens, quam habet, à quo proficiscitur. Etenim vbi eædem operationes sunt, ibi meritò idem agens esse dicunt. Ideóque ibidem non qualitatem nouam aliquam productam, sed ipsam illam proprietatem adesse dicimus, quod vel ex eo patet, quòd videmus, liquores illos, quibus in extrahendis viribus medicamentorum vtimur, separari posse, vi medicamenti integrâ manentē in corpore, seu succo, qui ex planta vel alio medicamento extractus est. Qui succus, cùm pars illius medicamenti fuèrit, vires illas in proprio & primo subiecto esse, & proinde non communicatam aliquam & nouam qualitatem, sed illam ipsam naturalem proprietatem, proprio subiecto inhærentem esse, meritò quis dixerit.

Quintam classem qualitatum occultarum constituunt ea, quæ in plantis & animalibus secundum naturam generantur: qualia sunt plantarum succi, gummi & lacrymæ, vt aloë, myrrha, scammonium, euphorbium, opium; & quæ in animalibus generantur, vt moschus, Zibethum, lapis Bezoar, lacryma cerui, venena itē animalium. Quamuis enim ea omnia hominibus vel medicamenti vel veneni loco sint; tamē plantis & animalibus sunt domestica.

Occultarū qualitatum in iis, quæ in viuētibz s. n. generantur, causæ sūt.

& cognata. Tales autem qualitates omnes, earumque effectus, non proximè ab anima, seu viuentium forma specifica, sed forma ipsarum propria pendunt; cum à viuentibus separata, nihilominus suos effectus, & suas operationes habeant. Vnde autem formæ istæ proueniant, etsi explicare non ita facile est: tamen tutissimum videtur, statuere, res istas formas suas ab anima cuiusque speciei accipere, & formas istas quodammodo animæ inclusas esse. Vt enim anima habet vim chylicam, αἵματοποιητικὴν, ossificam, cutificam: ita etiam alij succi in aliis viuentibus producantur, vt oleum in oleâ, vinum in vite, eodémque modo succi illi venenati, medicamentosique, quos modo commemorauimus, à sua cuiusque speciei anima producantur. Et sicut vinum, etsi anima vitis ampliùs non animatur, nihilominus λόσον εἰσίας, & formam illam, quàm à vite accepit, vt corpus naturale, per multos annos retinet: ita & modò enumerati succi suas formas & vires integras diu possident; imò cognationem aliquam, & consensum cum eius speciei formis habent, motusque iis ἀναλόγως perficiunt. Vnde vinum in doliis, dum vites florent, efferuescere solet. Talium nimirum omnium ratio in semine latet, & vt antea ex Aristotele, 5. de gener. anim. cap. 7. diximus: Principia quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt maxima; idque imprimis de semine verum est: & quod antea ex Senec. lib. 3. quest. natural. cap. 29. de homine diximus, id etiam hîc verum est; quod scilicet in semine omnis futuri corporis ratio comprehensa est.

Occulta-
rū quali-

Sexta classis est venenorum, & malignorum humorum, qui in corporibus animalium præter naturam

ram

ram generantur, vt venenum canis rabidi pestilens, *entē ap-*
elephantiacum, & similia, de quibus infra suo lo- *rū, quæ in*
co dicetur de venenis in corporibus animalium *viuenti-*
genitis. *bis p. n.*

generan-
tur, caus-
sa.

C A P V T I V.

An ad sanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?

CVM rectum sit index obliqui, & de morbis oc- *An occult-*
cultarum qualitatū nobis dicere propositum *ta quali-*
sit; prius omnino dispiciendum, an occultæ qua- *tates etiā*
litates etiam ad sanitatem pertineant, seu, an simi- *ad sani-*
larium partium, quatenus tales, sanitas & naturalis *tatē per-*
constitutio pendeat saltem à primarum qualitatū *tineant.*
temperie, an verò aliæ adhuc, & occultæ qualita- *Affirma-*
tes ad eam rem pertineant. Affirmatur posterius, *tur.*
lib. 1. Institut. cap. 3. neque, vt puto, sine ratione.
Cum enim omnia, quæ pertinent ad propriam cui-
que formæ specificæ materiam & subiectum con-
stituendum, etiam ad eiusdem sanitatem consti-
tuendam pertineant, qualitates verò occultæ in
homine proueniunt à forma illa, quæ viuenti cui-
que proximam materiam constituit, etiam eas ad
sanitatem pertinere, omnino statuendum est. Re-
periri autem tales qualitates in viuentibus, negan-
dum non est. Si enim in plantis emortuis qualita-
tes occultæ reperiuntur, eadem in viuentibus ad-
fuerunt, nec frustra in iis adfuerunt, sed vt in
emortuis, homini sunt loco medicamenti, ita etiam
in viuentibus ad eorundem actiones, & ad eius
speciei sanitatem vtilēs & necessariæ fuerunt. Si in
cornu

cornu cerui mortui quædam est occulta proprietas, etiam eadem in viuo adfuit. Si verò tales qualitates occultæ in plantis & brutis animalibus ad eorum sanitatem pertinent, cur eadem homini omnium viuientium nobilissimo denegandæ sunt? Et esse in eo tales qualitates, variæ sympathiæ & antipathiæ docent. Vnde enim ille consensus quorundam medicamentorum cum quibusdam partibus prouenit; vt, quod agrimonia est cognata epati, euphragia oculis, pulmonaria pulmoni, nisi à conuenientia qualitatum, (sed non elementarium) quæ est in vtrisque? Vnde accidit, vt hic odorem rosæ, alter alterius rei, etiam suaueolentis, ferre non possit, nisi à qualitatibus occultis? Qualitarum elementarium nulla cum odoribus cognatio est. Vnde accidit, vt nonnullis pestilens venenum non noceat, alios facilè inficiat? Cum itaque quidquid corporis parti alicui secundum naturam inest, ad sanitatem eius pertineat; qualitates verò occultæ partibus corporis nostri secundum naturam insint: eas ad sanitatem ipsam pertinere, manifestum est; Id quod demonstrasse oportuit.

Obiectio
D. Frey-
tag.

Verùm negat id D. Iohan. Freytag. & quidem ea ratione, quod, sicut per qualitates prima mistio perficitur, talisque dispositio, quæ formæ recipiendæ capax, & idonea sit, inducitur, & forma, nisi illa præuia sit, non educitur, vel inducitur: ita etiam per nullam aliam, quàm illam, in re conseruetur, & consequenter nullas actiones ad sui, toriúsque subiecti conseruationem edat, nisi per hâc. Existimâtque, temperaturam, quæ formam præcedit, & cuius vltima dispositio sit quasi formæ emissio, etiam pro conseruanda eadem formâ necessarium

rium esse apparatus, & hac pro suo instrumento uti, in eaque vitam & sanitatem conseruari; occultas autem qualitates, ut non generant, ita neque conseruare corpus, nec sanitatis essentiam constituere. Et si enim forma has qualitates occultas ad peculiare & sæpe admirandas actiones edendum in subiecto generauit: tamen per eas nec vitæ actiones exercere, nec subiectum conseruare putat. Neque enim, inquit, venenum per hoc, quod necat, per id, quod trahit bilem, rhabarbarum, vel brassica, quod vitem amat, sui integritatem conseruant, aut mistum, vel vitam rei, quæ vitalis est, tuentur, quia id ab integritate rei dependet. Affert & hanc rationem, quod actiones hæc intercipi possunt, & suspendi, manente rei integritate: actio verò vitalis & conseruatio misti, à caloris incessabili ministerio dependens re saluâ nequaquam suspendi potest.

Verum meræ petitiones principij, & ignorantio- *Solutio.*
nes elenchi sunt hæc omnia, quæ proferuntur. Primò enim, ut de opinione illa de educatione formarum, & de dispositione materiæ, ad quam forma mergat, nihil dicam; cum ea ad quæstionem hanc parum faciat, & formæ non è disposita materia emergant, sed potius formæ præsentis iam sibi materiam disponant, & sui domicilij architectæ sint, idque tale constituent, quale ad actiones suas edendas necessarium est: de eo quæstio est; an subiectum cuiusque, & imprimis hominis, (de huius enim sanitate quæritur, non de rhabarbari, non de serpentis, quæ impertinenter affert.) in quo conseruatur forma, & in quo, & per quod suas operationes perficit, & quidem, quatenus ut simile

consideratur, dispositio saltem per qualitarum primarum temperiem absoluat. Ille hoc affirmat, sed sine ratione: ego nego, eâ ratione, quod, sicut à multis formis in aliis rebus naturalibus, ita etiam in homine longè nobiliores actiones pendeant, quàm quæ per qualitates primas perfici possunt & ad actiones varias; variis instrumentis opus sit. Equidem in homine, ut & in aliis animalibus, una est anima, & nulla sit eo actio, seu naturalis, seu animalis, quæ non ab ipsa anima fluat. Quòd verò diuersas & varias actiones actu edit, id omne prouenit à varietate instrumentorum, neque anima vno instrumento ad varias, neque variis ad vnam, sed ad singulas actiones propriis instrumentis virtutibus: sicut & in artificialibus nemo ferrâ vel malleo scribit, sed pennâ opus habet, nec pennâ secat, sed ferrâ. Idem persuadent miræ sympathiæ & antipathiæ partium corporis nostri cum aliis rebus. Imò ipse Adversarius concedere necesse habet, formas has generare qualitates occultas ad peculiare & sæpe admirandas actiones in subiecto edendas. Quòd dum concedit, necesse est, simul concedat, eas ad sanitatem cuiusque rei pertinere. Cum enim sanitas sit naturalis partium dispositio, ea, quæ secundum naturam sunt, exercendi vim habens: per has verò qualitates natura mirandas actiones naturales edat: certè ad sanitatem eas pertinere, manifestum est.

Quòd verò ideo eas ad sanitatē nō pertinere putat, quia per eas forma nec vitæ actiones exerceat, nec subiectum conseruet: petitio principij, & ignorantia elenchi est, neque probatio idonea. Etenim de sanitate hīc quæritur, ille de vitâ respondet:

cum

cum hæc duo longè differant, possitque res vivere, etsi non sit sana, quæantque dispositiones ad sanitatem necessariae variè mutari, vitâ manente. Neque ea saltem ad sanitatem necessaria sunt, quæ ad vitam totius spectant, sed etiam quæ ad cuiusque partis naturalem constitutionem pertinent. Deinde vitæ actio vocabulum ambiguum est. Aliquando enim sumitur pro omnibus operationibus, quâs vivens exercet; aliàs saltem pro actionibus vitalibus in specie dictis, quæ naturalibus & animalibus opponuntur. Primo modo si accipiatur vitalis actio, falsum est, quòd occultæ qualitates ad vitæ actiones non pertineant: cum etiam in vivente eæ qualitates otiosæ non sint, & partes corporis singulæ penè cum aliis rebus consensum vel dissensum habeant. Etenim, etsi res venenata, (ita enim dicere debuisset non venenum. Venenum enim sanitatem non habet, nec vitam) v.g. napellus vel serpens, per qualitatem occultam homini noceat: tamen quin illa ipsa qualitas occulta ad dispositionem naturalem napelli vel serpentis pertineat, negandum non est. Res enim omnes naturales primò sui gratiâ constitutæ sunt, ut mundi perfectionem compleant, & quicquid in iis qualitarum est seu manifestarum, seu occultarum, id omne ad earum naturalem constitutionem pertinet: quòd verò illæ qualitates aliis rebus gratae, aliis noxiæ sunt, id secundarium & accidentarium est. Ita quicquid qualitarum in in brassicâ est, id omne ad brassicæ naturalem constitutionem necessarium est, & per eas qualitates brassica actiones sibi proprias edit. Quod verò vitam vitæ oleris huius odor fugat, ut quidem Theophrastus & Plinius referunt; (nam insignis

error mnemonicus est, dum scribit D. Freytag. quod brassica vitem amet) id accidentarium est, habetque suam naturalem constitutionem, etsi feratur, ubi vitis nulla est. Et quod qualitates hæ ipsæ ad sanitatem cuiusque rei pertineant, ipsa experientia docet, quæ læsis istis qualitatibus, lædi sanitatem docet. Ita occultæ vitis qualitates læduntur à brassicæ odore. Aliàs enim vitis brassicam non fugeret. Eodem modo nonnulli ægrotant, & in lipothymiam incidunt ob felis præsentiam. Sed forsan hæc ductu Aduersarij extra oleas, cum de hominis sanitate agendum sit. Summa: quicquid ad partium corporis humani naturalem dispositionem pertinet, id ad eius sanitatem pertinet. Sanitas enim est seu potentia naturalis exercendi naturales actiones, pendens à constitutione partium secundum naturam; seu dispositio partium corporis naturalis, naturales actiones exercendi vim habens. Sed ad constitutionem partium corporis humani naturalem pertinent & occultæ proprietates, & earum beneficio multæ actiones perficiuntur. Ergo qualitates occultæ etiam ad hominis sanitatem pertinent.

C A P V T V.

An dentur alij, præter intemperiem, in partibus similaribus morbi?

POSTquam capite præcedente monstrauiamus, ad ipsam sanitatem etiam pertinere qualitates occultas; iam idem de morbis, quorum gratiâ hæc instituta

An dentur alijs p. intemp. in part. simil. morb. 53
 instituta quæstio & tractatio, probandum. Tria dari morborum genera, intemperiem in partibus similaribus, morbos organicos, & vnitatem solutam, passim è Medicorum libris pater. An verò præter hos aliud adhuc detur morbi genus, & quidem in partibus similaribus controuersum est. Equidem nemo ante Fernelium, quod sciam, inuentus, qui alios, quàm intemperiei morbos, in partibus similaribus dari statuerit. Is primus, præter intemperiem, alios in partibus similaribus reperiri morbos, docuit, quos totius Substantiæ nominat, & de re, vt initio cap. 10. lib. 2. de abdit. rer. caus. scribit, per quàm obscurâ, intricatâ, nullâque hætenus arte comprehensâ agere aggressus est.

An dentur in partibus similaribus morbi occulti? Fernelij sententia.

His autem præcipuè vritur argumentis, ad probandum, dari tales morbos. Primum proponit lib. 2. cap. 9. de abdit. rer. caus. Si quæ sunt, inquit, in parte simili, præter temperiem, quibus sanitas illius & integritas seruetur, necesse fuerit, in bonâ illorum constitutione sanitatem, in malâ morbum collocare. Atqui duo in vnaquaque parte simili insunt temperamento præstantiora, materia & species, seu forma, & vt in eorum naturali constitutione sanitas, ita in eorum præternaturali constitutione morbus continetur; cum contrariorum eadem sit subiecta materia. Et quidem de materiæ morbis pluribus agit in eod. cap. Sequente autem 10. cap. de morb. totius Substantiæ ita scribit: Tota rei substantia perfectio est, & integritas, quâ res vnaquaque consistit. Hæc quoties mutatur, & de perfectione decedit, res tota continuè perfringitur, ipsaque illius decessio morbus est totius Substantiæ, ea scilicet, quæ nondum consummata fuerit. Nam perfecta, consummataque corruptio & interitus est.

Eius argumenta.

Alterum argumentum à caussarum morbificarum natura sumit, eod. in loco. Si, inquit, ut ex Galeno de simpl. med. facult. constat, medicamenta nos afficiunt aut simplicibus qualitatibus, aut totâ substantia, necesse est, alias qualitates, alias totam substantiam mutari. Hac autem mutatio, si multum de optimo statu recedit, & natura limitem prætergressa sit, totius substantia morbus erit. Et paulò post: Dum vel aer, vel medicamenta totius proprietate nos afficiunt, corporis nostri neque qualitates, neque temperamentum, sed totam substantiam primò ac per se mutant. Cum enim omnis actio sit ex contrariis, quatenus sub uno eodémque genere comprehenduntur, illorum qualitates, corporis nostri qualitates; totâ verò substantia illorum, totam corporis substantiam afficiet; neque fieri potest, ut qualitas in substantiam, aut substantia in qualitatem primùm & per se agat. Esto igitur, quis iam deleterium medicamentum hauserit, qui è vita sit excessurus, Id quidem sensim artuum omnium, maximeque principum, spiritus, humores, totamque substantiam labefactabit, atque corrumpet, tum tandem mors sequetur, atque interitus. Partium autem corruptio & infectio tanta, quæ actionem primò per se ledit, morbus est, isque verè similis, quod tum omnis instrumenti ratio integra persistat. At qui intemperies non est. Id ipsum igitur sit oportet similis morbi genus, quod nos substantia corruptionem appellamus. Atque caussarum hoc genus latius allegato capite, & sequentibus pluribus deducit ac explicat.

Tertium argumentum è curandi ratione petit, dum lib. 2. cap. 9. scribit; Medicamenta, quacunque hominum ars ac industria inuenit, morbis curandis idonea

An dentur alij p.intemp.in part.simil.morb. 55
idonea vel ex primis, vel ex secundis, vel ex tertiis qua-
litatibus originem & vires habent, quibus etiam non-
nulli quartas adiiciunt. Prima illorum vires & fa-
cultates intemperiei morbis succurrunt ac medentur,
secunda immoderationis materie, tertia & quarta iis,
qui totius substantia vim roburque dissolunt. Et eod.
in lib. cap. ult. Ut repletio inanitione, inanitio reple-
tione, omnisque intemperies intemperie curatur con-
trariâ, sic & substantia morbus medicamentis proflig-
atur totius substantia proprietate contrariis. Vnicui-
que, siue in Epidemiorum, siue in contagiosorum, siue
in venenorum genere sit, peculiare quoddam remedium
opponitur, secretâ facultate efficax.

Fernelium sequitur Argenterius, in lib. de morb. *Argente-
ry.* gener. cap. 14. qui tribus potissimum argumentis
vritur ad probandum, quod in similaribus alij den-
tur morbi, quàm intemperiei. Primum sumit à
caussis toto genere nobis aduersis: secundum à me-
dicamentis totâ substantiâ agentibus: tertium ex
eo, quod dantur actiones læsæ partium similarium,
quæ non pendent à morbis intemperiei. Annon,
inquit, etiam morbos oriri in partibus similaribus,
concedit Galenus, quos ad primas qualitates minimè
referre possumus: quales sunt febres pestilentiales, mor-
bus Gallicus, & alij, qui maligni vocantur, & qua
venena eâ, quæ toto genere lethalia dicuntur, concit-
ant, contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis,
sed iis, quæ totâ substantiâ agunt, pugnamus? Quod
si genus hoc medicamentorum ponit Galenus, quod à
totâ substantiâ vel à tota natura, non ob evidentes
qualitates corporis similis mala propellit; cur etiam
non eadem in corpore mala statuimus, quibus ea me-
deri solent? Alioquin profectò frustra erunt excogitata

hac alterius esse natura, quàm alia, quorum effectus ad manifestas qualitates rediguntur. Et ibidem: Atque hi sanè morbi similarium propriè existunt, non minus profectò, quàm illi, quos primarum qualitatum excessus committit: quippe, cum attractiones, retentiones, coctionesque nutrimenti, atque etiam excrèmentorum ipsorum expulsionem in singulis partibus perpetuam obiri, atque rarò ipsas quoque partes per malignos morbos insigniter ladi, & homines denique sapius extinguere, quàm à manifestis qualitatibus fieri possit, quotidiana doceat experientia.

Fuchsi.

Fuchsius, lib. 3. *Instit. sect. 1. cap. 4.* disputationem hanc Fernelij pro ἀνεβολογία Philosophicâ habet, quam studio Galenus, & qui huius sectantur dogmata, Medici euitare voluerint, ut, qui tum materiam, tum formam sub temperamento completi maluerint: atque ita concedit, dari morbos in similaribus, à morbis temperiei manifestis diuersos, qui per ea, quæ totâ substantiâ ipsis contraria sunt curentur. Sed eos ad morbos intemperiei refert, duplicemque intemperiem dari, scribit, vnam primarum qualitatum, aliam, quæ ex mitione primorum corporum fiat, quæ tota substantia appelletur. Verum supra iam dictum, mitionem, & temperaturam non esse confundenda, & nullam aliam dari temperiem, nisi ortam è quatuor primis qualitatibus; neque illum modum substantiæ, qui ex mitione corporum elementarium oritur, posse tot, & tantarum virium, quæ passim in rebus naturalibus occurrunt, causam esse. Quod ipsum tandem agnoscit Fuchsius, dum scribit, se non negare, alias qualitates, ut vocant, específicas, & vires peculiares, corporibus à Deo Opt. Max. esse inditas,

An dentur alij p.intemp.in part.simil.morb. 57
inditas, quas commiffioni primorum corporum acceptas referre non possumus.

Contra sunt alij, qui Fernelij hanc sententiam planè reiiciunt, & nullos alios, præter intemperiei morbos, in partibus similaribus dari, statuunt, inter quos non postremus fuit Thomas Erastus, qui anno 1575. peculiari disputatione Fernelij sententiam impugnauit. Vtitur autem his præcipuè contra Fernelium argumentis. Primò arguit Fernelium, quòd totam substantiam non rectè definiuerit, nec in ea definiendâ sibi constiterit, Galenique autoritate abusus sit; cùm secundùm Galenum nec species, seu formâ, nec ex specie & formâ compositum, nec spiritus, & congenitus nobis calor rota substantia sit, sed cuiusque rei materia aptè temperata. Deinde cum tria sint morborum genera, primum partium similarium, alterum organicarum, & tertium vtrisque commune, & ipso Fernelio fatente, morbi substantiæ non possint referri inter instrumentarios & solutæ vnitatis, probare conatur, etiam ad similes referri non posse, & eo quidem argumento, quòd, si essent morbi similes, actionem partium similarium primò & per se læderent: at hæc cum in proprio similarium temperamento consistant, lædi non possunt, temperamento non mutato. Nihil enim in parte simili actionibus deseruiens inesse statuit, præter temperamentum & formam, seu animam. At forma seu anima non ægrotationi obnoxia est: ergò solum temperamentum morbis obnoxium erit: & proinde nullus alius morbus partium similarium dabitur, quàm intemperiei. Tertio ad argumenta Fernelij respondet, negatque, tria in similaribus morborum

Eorū, qui morbos totius substantiæ reiiciunt, opinio. Th. Erasti.

genera constituenda esse, quia ex tribus, materiâ, formâ & temperamento composita sit. Cùm enim morbus eius rei sit vitium, quæ actionis propinquissima causa est, neque materiæ, neque formæ, sed composita per se & propriè accidere, vt propinquiore actionum causæ, & proinde in similari parte nullos alios morbos inesse, quàm vnitatis & temperationis. Forma enim immutabilis est, materia verò nullius actionis causa proxima, sed temperamentum.

*Comit.
Montani.*

Deinde etiam alij hos morbos impugnauerunt, & inter eos Comes Montanus, *de morb. lib. 3. c. 15.* qui imprimis hoc argumento vtuntur, eoque simul primam rationem Fernelij impugnant. Corruptio substantiæ vel formæ, inquiunt, est aut in termino & absoluta, aut in via. Si in termino, & absoluta, non morbus est, sed interitus, sic ipsomet Fernelio statuerente. Si in via, non est corruptio, sed alteratio corruptioni præuia, & per consequens morbus ex intemperie, cùm alteratio motus sit in qualitate.

Alij hoc argumentum ita proponunt: Concedunt quidem, in parte similari tria inueniri, materiam, formam & temperamentum; omnia tamen hæc tria ad sanitatis naturam pertinere negât. Cùm enim duplex sit partium constitutio, vna essentialis, altera accidentalis; illa, quæ ex materia & forma resultat, hæc, quæ illam insequitur, & accidentium certa dispositio est, per quam forma compositi est efficax; sanitas non in essentiali, sed accidentali constitutione collocanda est. Sanitas enim & morbus accidentia sunt, quæ rei essentiâ saluâ permanente permutari variè possunt; vnde idem homo nunc sanus, nunc æger est; forma verò, à qua

qua rei essentia pendet, intendi & remitti non potest, sed constituta est in indiuisibili, vnde, vt modò dictum, formæ corruptio & abolitio non morbus est, sed rei interitus, nullusque morbus dari potest, qui manente re formam corrumpat, sed formâ, quæ vbi est, vel tota est, vel non est, sublata, ipsum totum corrumpitur: quod verò corruptum est, sanum vel ægrum dici non potest, cum non entis non sunt accidentia. Atque ita, cum parte similari integrâ manente, eius forma corrumpi non possit; solum verò temperies, re saluâ manente, variè alterari & mutari possit; concludunt, nullum in parte similari formæ vel substantiæ totius, sed saltem temperiei morbos dari.

Et omnino hi autores rectè contra Fernelium concludunt, si per morbos formæ, vel totius substantiæ intelligendi sint ipsius formæ, vel substantiæ partis corruptio, nullo modo hos morbos concedi posse. Etenim formæ ipsæ sunt immutabiles, & saluo subiecto corrumpi non possunt, sed formâ corruptâ pars emoritur, atque ita ampliùs nec sana nec ægra dici potest. Et proinde, licet Fernelius rectè prober, ad partis similaris constitutionem præter temperiem etiam formam & materiam pertinere: tamen id saltem de essentiali constitutione intelligendum est, ad quam sanitas & morbus non pertinent; cum, essentiali hâc constitutione saluâ manente, pars nunc sana, nunc ægra esse possit.

Verùm hoc modo nondum Aduersarij Fernelij probarunt, nullos alios dari in partibus similibus, (præter vnitatis solutæ) quàm intemperiei morbos. Hoc enim, quod Erasus & Comes Montanus, & alij præsupponunt, nihil ad sanitatem
patris

partis similis (præter unitatem) requiri , quàm temperiem, omnesque actiones partis similis perfici saltem eius temperie , nondum probatum , sed id ipsum est *νερόμετρον* , & cap. præced. demonstratum , alias adhuc ad sanitatem partis similis qualitates , quàm temperiem primarum requiri. Et probant id etiam resolutiones chymicæ , quibus ex plantis & animalium partibus efficiuntur medicamenta occultis qualitatibus prædita. Et proinde alia adhuc in partibus similibus præter temperiem dantur , quorum recessus à naturali statu similem morbum iis inducit.

Et dari tales morbos, probant reliqua Fernelij argumenta. Inter quæ primū est id, quod à causis morbi-
ficis sumitur. Si enim datur causæ morbi-
ficæ, quæ alio modo , quàm temperie primarum qualitatum, partes similes afficiūt, etiam dabuntur morbi alij, ab intemperiei morbis in partibus similibus. At dari agentia à tota substantia , & quorum actio in nullam manifestam qualitatem, aut harum temperiem referri potest, planū est, & supra satis probatū; monstrantque id cū multa medicamenta, tum imprimis venenorum varia genera, quæ non notis & elementaribus, sed longè diuersis qualitatibus corpus nostrū afficiunt ; id quod neque ipsi Aduersarij negare possunt. Cū verò omnis actio sit inter contraria eiusdē generis , & omne agens agat in suum contrarium, corpusque, quod afficit, sibi simili qualitate afficiat & alteret, illique sibi similem qualitatem inducat: inde certò cōcluditur, à medicamentis & venenis occulto modo agentibus , non temperiem immediatè & proximè mutari , nec intemperiem è manifestis qualitatibus exortā, sed occultā & ab intemperie

An dentur alij p.intemp.in part.simil.morb. 61
temperie diuersam qualitatem ac dispositionem induci.

In hoc argumento soluendo varij multis modis laborant. Thomas Erastus *in alleg.disp.thes.* 57. scribit; non recte concludi, aliquid totam substantiam nobis inimicum esse, ergo totius substantiae morbum generare: e.g. effluvia pestifera totam substantiam nobis inimica esse: solum tamen calefaciendo, putrefaciendo, erodendo nos offendere. Atque ita concedit, dari quidem actiones à tota substantia, seu occultis qualitatibus, læsionem tamen, quam inducunt, notam & manifestam esse statuit. Idem Comes Montanus, *de morb.lib.3, cap.16.* sentit, qui dari agentia à tota substantia quidem concedit, actionem tamen illarum tantum per qualitates primas, & temperie fieri existimat, docetque, quando mutatio tantum fit in qualitatibus primis, tum actionem illam vocari per unam vel duas qualitates: sed quando aliae etiam secundae & tertiae mutantur, tum illam actionem provenire à tota substantia, & omnino actiones omnes istas fluere à temperie docet. Sed cum agnoscat, negari non posse, quod detur actiones, quae ab intemperie non proveniunt, rem in dubio relinquit, & nihilominus statuit, quomocunque res agant, siue per temperiem, siue per formam à temperie diuersam, morbos non esse, sed potius causas morborum, & non morbos totius substantiae, sed à Galeno saltem receptos inducere, v. g. morsum canis rabidi vulnus infligere, & intemperiem calidam & siccam inducere, quae tandem ægrum in furorem agat.

Eodem modo Hieronymus Capinaccius, *in tract. de lue Vener.* agnoscit in lue Venerea actionem à tota substantia, & quae sit supra elementorum qualitates, quaeque peculiariter sit corpori humano aduersa,

*Contra
Th. Era-
stum.*

*Hieron.
Capinac-
cium.*

aduersa, & non nisi alexipharmacis deleri possit : at proprietatem illam saltem in excremento præter naturam, quod à toto genere lædere potens sit, statuit : sed quod morbum aliquem nouum, præter vulgo receptos, producat, negat, notosque tantum morbos intemperiei, tumores, vlcera, & similes inducere, statuit.

Verum hoc modo argumentum istud non soluitur. Etenim, etsi negandum non sit, venena, & alia occultis qualitatibus agentia, etiam qualitatibus primis, quas cum occultis habent agere, & intemperiem inducere, exulcerare : tamen actiones istæ ab iis non proueniunt, quatenus venenata sunt, & occultis qualitatibus agunt, sed quatenus & ipsa temperiem suam elementarem habent. Aut licet, ubi occultis qualitatibus calidum innatum est destructum, tota œconomia corporis collabatur, & tandem putredo, febres, vlcera, tumores, & alij morbi ac symptomata excitentur : tamen id facit venenum non per se, sed per accidens. Inrerim quæritur, an non venena, quatenus talia, & quatenus peculiari proprietate agunt, peculiari modo etiam in corpus nostrum agant, & peculiarem qualitatem præter naturam in id inducant ? quod omnino affirmatur. Cum enim res quælibet secundum naturam suam agat, calor calefaciat, non refrigeret, nec purget ; frigus refrigeret, non calefaciat, nec ferrum trahat : omnino etiam occultæ qualitates secundum propriam naturæ suæ rationem agent, venena cor infestabunt, non purgabunt, rhabarbarum purgabit, non trahet ferrum, nec eâ qualitate, quâ purgat, calefaciet vel refrigeret, & omnino qualitatem quælibet sibi similem
 patienti

An dentur alij p.intemp.in part.simil.morb. 63
patientij imprimet. Et concedere actiones occulta-
rum qualitatum, negare verò ab iis occultam ali-
quam imprimi, & statuere, saltem manifestas qua-
litates ab iis induci, contradictio in adiecto est.
Etenim si manifestam saltem qualitatem inducit,
actio non est occulta, sed manifesta. Deinde cum
omnis actio sit inter contraria, & agens cupiat sibi
assimilare patiens; nec verò, vt Thomas Erastus,
ib. 59. scribit, qualitas in substantiam, vel substan-
tia in qualitatem primò agat: necessarium est, vt,
quia medicamenta à totà substantia alijs, quàm
manifestis qualitatibus agunt, alias etiàm, quàm
manifestas qualitates afficiant, & sibi similem affe-
ctionem inducant.

Ad veritatem proximè accessit, eam tamen non
planè assecutus est Eustachius Rudius, vbi, *de morb.*
occult. lib. 1. c. 7. inquit, quo pacto venena corpus
nostrum corrumpant, & contra Ferneliū dispu-
tat. Vbi quidem rectè docet, quòd qualitas formam
primò non afficiat, cum fieri non possit, vt quali-
tas in substantiam agat: sicut & hoc rectè statuit,
deleteriorum formas esse principia agendi, proprie-
tates verò, seu occultas qualitates, ab iisdem for-
mis fluentes, esse instrumenta, & has proprietates,
cum nostri corporis proprietatibus omnino con-
trariæ sint, in eas procul dabo agere posse. Quæ
mea planè sententia est, in quam seu inuiti, seu in-
scij tandem verissimo principiorum Physicorum
ductu nonnulli elabuntur. Veruntamen ex præ-
concepta opinione aliquomodo ad qualitates pri-
mas elabitur, dum scribit, proprietates nobis con-
trarias à manifestis qualitatibus in propria actione
adiuari & roborari. Isto enim qualitatum prima-
rum

*Eustachij
Rudij sen-
tentia.*

rum auxilio occultæ qualitates nullo modo opus habent. Et si enim hoc concedo, venena quædam, vt & alia qualitatibus occultis prædita, etiam qualitatum primarum excessum habere: tamen singulæ qualitates, quod suum est, agunt, & occultæ etiam sine primarum auxilio suas actiones perficiunt. Et sicut magnes trahit ferrum sine caloris vel frigoris auxilio: ita aspidis venenum sine auxilio caloris, qui in tantilla quantitate nullus insignis esse potest, solum occultâ & venenatâ suâ proprietate malignam qualitatem corpori nostro imprimat, & occultas nostri corporis proprietates impugnat. Et cum dicit, qualitates occultas in suis actionibus adiuuari, concedit, occultarum qualitatum propriam & primariam, à primarum qualitatum actione diuersam, esse actionem.

*D. Iohan.
Freyt. ar-
gumento-
rum re-
futatione.*

Hæc omnia etsi plana sint, ex ipso Aristotele, lib. 1. de generat. & corrupt. cap. 7. text. 57. desumpta, ubi Aristoteles, & eius interpretes clarè docent, actionem esse inter contraria eiusdem generis: tamen ne victas veritati manus porrigere cogatur D. Iohan. Freytag, sit hic venerandæ antiquitatis desertor, Nouator & Paradoxologus. Nihil tamen solidi contra principium Aristotelis affert, verum ne nihil dicat, aliquid, vel ad rem nihil pertinens, dicit. Nam cum Aristotelis canon de causis efficientibus immutantibus agat, ille de formæ informatione, & actionibus, quæ per emanationem fiunt, aliquid affert. Cum sermo sit de antipathia, ille exempla sympathias inducit. Cum de actionibus naturalibus, quæ sunt inter contraria sub eodem genere, tractetur, ille de potentia obedientiali, (quo suam in Philosophia inscitiam egregiè prodit) quæ

Dei

Dei & artis respectu talis esse dicitur, aliquid producit, & potentiam obedientialem etiam in actione rerum naturalium inter se imperitè ponit : quæ responsione digna non sunt. Certum enim est, Aristotelis canonem esse verissimum, de actione immutativa seu corruptiva dicta, & in actione tali non quodlibet agere in quodlibet, sed in determinatum, & omne tale agens patienti imprimere qualitatē sibi similem. Talia autem agentia non sunt solum ea, quæ primis qualitatibus alia afficiunt, sed inter ea etiam, quæ à tota substantia, seu occultis qualitatibus agunt. Hoc enim modo venena non lapidibus, non metallis, non lignis, sed animatis sunt venena. Et quidem, quod vni animalium speciei venenum est, non omnibus animalibus venenum est. Et quæ hoc modo agunt, non manifestas seu primas qualitates corpori inducunt, sed sibi simili affectione id alterant, ut Galenus loquitur. Venenorum enim natura non in qualitatibus primis, sed occultis consistit. Et si venena saltem primas qualitates corpori imprimerent, etiam alia qualitatibus primis prædita, idem quod venena agere possent, quod tamen non accidit.

Vnum atque alterum tamen, quod assertur, non *Primè.* prætereundum videtur. Primò ait; *Non quia innumerable indicibilia venenorum genera in nos agunt, occultis suis & aduersis qualitatibus, idcirco innumera quoque occultæ qualitates, & innumera ex his sanitates occultarum qualitatum, & ex harum à venenis læsione innumeri morbi incogniti & indicibiles statuendi, id quod absurdum videtur.* Verum absurdum hîc nullum est, nisi quæ ipse fingit. Primò enim, etsi non sunt innumeri morbi occulti, & forsan

nec 80084. quot mixturas humorum possibiles commentus est Sancto. Sanctorius, *lib. 7. meth. vitandor. error. cap. 9.* tamen sat multi sunt. Alius enim occultus & malignus morbus inducitur à virulentia venerea, alius à contagio pestilenti, alius à morfu canis rabidi, alius à morfu aspidis, alius à morfu scorpionis, alius à viperæ, alius ab ictu tarantulæ. Non tamen sequitur, quod etiam tot necessariae sint in homine sano occultæ qualitates, & tot sanitates. Rectum enim vnum, obliquum varium & multiplex. Sicut nimirum temperies primarum qualitatum vna qualitas est, & in qualibet parte vna, variis tamen modis, & à variis intemperiebus & causis à naturali statu deflectere potest: ita etiam naturalis illa dispositio, quæ est ab vna vel pluribus qualitatibus occultis, variis modis & à variis venenis mutari potest. Et licet plura sint venenorum genera, & speciales actiones venenorum inter se differant: in genere tamen conueniunt, vt omnia sint calido nativo, & naturali constitutioni contraria, eamque corrumpant. E contra vna thearica multis venenis resistit. Ac quamuis plures essent tales qualitates in corpore: non tamen essent plures sanitates. Sanitas vna est formaliter sumpta: causæ verò eius multæ, & propterea etiam multa morborum genera, quæ eam lædere possunt. Et posito, sed non concesso, quod nulla datur in corpore nostro talis occulta qualitas, ad sanitatem eius pertinens, quæ in venenosis morbis mutetur: tamen cum venena sibi simili affectione corpus nostrum alterent, vt Galenus, *1. de sem. c. 16.* loquitur, atque illa qualitas & dispositio maligna corpori à veneno impressa sit præternaturalis, atque actiones

An dentur alij p. intemp. in part. simil. morib. 67
 eius lædat, cum morbus corporis dici non possit;
 cum ei morbi definitio comperat? Nam quod alle-
 gatum Galeni locum, ubi docet, quod minima por-
 tiuncula lethalium venenorum, quæ *διληνεία* ap-
 pellantur, ubi animalis corpus ingressa fuerint, mo-
 mento temporis id immutant, sibi que simili affectione
 alterant, falsa interpretatione corrumpere conatur,
 frustra laborat. Etenim, quod scribit Galenum di-
 cere, totum alterari, non saltem qualitates occultas,
 sed maximè manifestam, in qua vita fundatur,
 pueriliter in vocabulo Totum ludit. Neque enim
 Galenus per totum intelligit vniuersam totius cor-
 poris constitutionem, cum videamus, in lue ve-
 nerea, veneno canis rabidi, ictu tarantulæ, &
 aliis venenis, non statim omnem corporis consti-
 tutionem mutari; imò sæpe temperiem qualita-
 tum primarum vix permutari; id quod ex eo ma-
 nifestum est, quod sæpè à veneni vi citissimè
 homo iugulatur, antequam vlla, quæ homini in-
 teritum afferre possit, mutatio in qualitatibus pri-
 mis (vtpotè quæ longius tempus requirit) facta
 fuerit; id quod ipse concedere necesse habet, dum
 scribit, quod peste infecti subito moriuntur, ex
 veneni pernicie, quod cordis vitalem, insitum
 & influentem spiritum rapidissimè corrumpat. Sed
 dum dicit Galenus, totum momento temporis
 immutari, eius hæc mens est, in toto corpore
 subitam alterationem fieri: id quod ex eo patet,
 quod statim post addit; *alexipharmaca totum cor-
 pus immutare*. Vbi certè non docet, ab alexiphar-
 macis omnem corporis temperiem & naturalem
 dispositionem euerri, sed saltem istam à veneno
 inductam alterationem aboleri. Neque etiam tem-

periem primò mutari, (hæc enim in momento mutari non potest.) dicit Galenus, sed talem qualitatem corpori à veneno induci, quali ipsum præditum est. Et venena non sunt venena per qualitates primas, sed per occultas. Et proinde, dum sibi simili affectione corpus nostrum alterant, non primas qualitates inducunt, sed occultas & venenatas. Id quod patet ex eo, quòd Galenus statim subiungit; alexipharmaca contrariâ venenis alteratione corpus afficere. Etenim, alexipharmaca, ut pluribus in locis Galenus docet, non agunt qualitatibus primis, sed totâ substantiâ, & qualitatibus occultis. Cum ergo alexipharmaca alterationi venenorum contrariam alterationem inducant, venenorum actio non in qualitatibus primis consistit.

Secundi.

Deinde, quòd scribit; *quia venena omnia directè substantiam nostram humanam, maxime iuxta temperiem qualitatum, & præcipuè calidi & humidi, in qua sanitas, & vita fundatur, diripiunt & corrumpunt, & cordi vitalique facultati in calido nativæ, eiusque spiritu & humido archigeno, in corde potissimum radicato, depeculantur, celeritèrque vi suâ perniciofa, & potentèr corpus & naturam nostram pessundant & in suam naturam imputando corrumpunt, non occultas qualitates corrumpunt, sed manifestos temperiei morbos producant*: Primò petitio principij, est, quòd putat, venena humanam naturam mutare directè, iuxta temperiem qualitatum primarum: sibi enim simili affectione corpus nostrum alterant, & proinde venenatam qualitatem corpori imprimunt. Deinde malè confundit vitam & sanitatem; cum vita absque sanitate esse possit, & æquè ægri viuant, ac sani. Vnde etiam tandem
apparer,

An dentur alij p.intemp.in part.simil.morb. 69
apparet ; falsum esse , quod ex nostra sententiâ se-
qui purat ; quod calore natiuo , in quo vita consi-
stit , saluo , quisquam perire possit. Petitio enim
principij est ; quod calidi natiui seu spiritus insiti
essentia saltem qualitatum primatum temperie ab-
soluatur ; cum, vt suo loco ex Aristotele dictum, spi-
ritus ille insitus sit ; σῶμα τῷ τῆς ἀσπῶν στοιχείῳ ἀνὰ-
λογον. Et posito , sed non concesso ; quod cali-
dum innatum sit elementare , tamen corde à ve-
neno læso , totam eius œconomiam ; & ita etiam
temperiem, labefactari, necesse est. Atque ita pri-
mum argumentum pro morbis occultarum quali-
tatum, quos Fernelius totius substantiæ vel formæ
appellat, saluum est.

Secundum argumentum sumitur ; vt dictum ; à
curandi ratione. Cum enim dentur medicamenta à
tota substantia, vt appellant, non qualitibus ma-
nifestis, sed occultis agentia, dantur etiam necessa-
riò morbi occultarum qualitatum ; cum contraria
contrariorum sint remedia. Vnde rectè Argente-
rius : Nisi darentur morbi occulti, frustra inuenta
essent remedia totâ substantiâ agentia. Nam si
omnes morbi partium similarium essent morbi in-
temperiei ; possent ij medicamentis contrariâ in-
temperie præditis expugnari. At hoc non fit ; sed
sæpe manifestæ qualitates ad impugnandos morbos
non sufficiunt ; sed opus est medicamentis occultis
qualitatibus agentibus , vt quotidiana experientia
testatur. Id quod expressè docet Galenus, i. *de sem.*
cap. 16. dum scribit , quod venenorum antidota &
alexipharmaca contrariâ lethalibus alteratione to-
tum etiam corpus immutent.

Verum & in hoc argumento soluendo nonnulli

E ; laborant ;

*Secundæ
argumētū
Fernelij
confirmā-
tio.*

Contra laborant, sed frustra Thomas Eraſtus, vt *ex lib. 5. Th. Eraſt. Miscel. Smetij, epist. 6.* videre eſt, eò audaciæ venit, vt ſcribat, non poſſe vel vnius hominis exemplum produci, qui à peſte medicamenti virtute ſpecificâ agentibus ſit liberatus. Et quæ latente virtute dicuntur profuiſſe, vel vacuando, vel concoquendo, vel refrigerando, vel ſiccando cuncta profuiſſe. Additque, ſi tales eſſent proprietates in illis omnibus, quæ ab autoribus laudantur, infinita ferè, ac nihil ſimile inter ſe habentia pharmaca eâdem eſſent poteſtate prædita: quod fieri nullo modo poſſit. Verùm magna hæc eſt pertinacia & audacia, ita ipſi experientiæ reſiſtari, quâ ſatis conſtat, non ſolùm peſtem, ſed & alios morbos malignos ac venenatos nullo modo curari poſſe remediis ſolum manifeſtis qualitatibus, quæcunque eæ ſint, agentibus; ſed opus eſſe alexipharmacis, quæ ſola experientia ſuggerit. Et illud ipſum, quod contrà obiicit Eraſtus, ſententiâ noſtram roborat potiùs, quàm infringit. Si enim, quod experientia conſtat, infinita ferè medicamenta nihil ſimile inter ſe, vel ratione primarum vel ſecundarum qualitarum habentia eâdem vi peſti reſiſtendi prædita ſunt, neceſſariò concluditur, peculiarem vim & facultatem, à primis qualitatibus diuerſam, in quâ omnia iſta conueniunt, iis ineſſe.

Comitem Montanum. Comès Montanus, *lib. 3. de morb. cap. 16.* cùm videret, negari non poſſe, dari medicamenta occultis qualitatibus agentia, aliò confugit, & ſtatuit, talia medicamenta non morbos expellere, ſed cauſas ſaltem morborum; ipſos verò morbos ab iis inductos, ſi opus ſit, ſaltem curari medicamenti manifeſtis qualitatibus agentibus. Ita in
veneno

An dentur aly p.intemp.in part.simil.morb. 7

veneno canis rabidi causam magis trahere ad se curam, quam morbum, qui sit intemperies calida & sicca, & ideo non solum iis, quæ manifestâ vi venenum hoc extrahunt, sed & iis, quæ totâ substantia agunt, utendum esse. Verum enimverò negandum quidem non est, alexipharmaca etiam causæ aduersari, eamque impugnare, & e corpore expellere posse. Interim & hoc verum est, quod Galenus, *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit, quod delecteria corpus nostrum sibi simili affectione alterant, & sibi congeneres qualitates, & malignam diathesin ipsi inducunt. Quæ enim esset aliâs actio venenorum, & quomodo corpus nostrum tam vehementer læderent; cum in manifestis qualitatibus sæpe exigua mutatio appareat? Et quomodo causa, ut Comes Montanus putat, plus quam intemperies manifesta inducta vrgeret, & curam ad se traheret, si saltem manifestis qualitatibus læderet? Certè ob damnum & vitæ periculum, quod corpori infert, magis vrget. At hoc facere non potest, nisi dispositionem corporis ad vitam necessariam summopere euertat. At hoc, ut ipse confitetur, non facit intemperie manifestâ, quæ primis diebus sæpe exigua & nullius momenti est: ergo id facit occulto modo dispositionem naturalem corporis nostri euertendo, ipsique contrariam malignam inducendo, & nemo rei Medicæ peritus facile iudicauerit, quod venena sæpe, etiam si e corpore sint exturbata, nihilominus malignas diatheses post se relinquunt.

Tandem ut hæc concludamus, & iis, quæ modò, & *cap. præced.* diximus, hoc addamus, Antonius Santorellus, in *antipraxis Medic. lib. 5. c. 4.* etiam statuit, quod antidota oppugnent causam morbi, non

morbum : illa autem etsi occulta sit , producat effectum manifestum. Idque conatur exemplo magnetis & purgantium medicamentorum declarare. Nam , *inquit* , magnes trahit ferrum qualitate nobis occultâ , medicamenta purgant occultâ vi ; at effectus, vt tractio, manifestus est. Atque ita etiam putat , venenatum causam occultam effectum manifestum producere. Verùm dicit, sed non probat, quòd antidota saltem causam morbi oppugnent, non morbum, quòd supra refutatum. Deinde quòd causas occultas attinet , & earum effectus , distinguendum est primò inter motum localem & alterationem. Etenim motus ferri ad magnetem est localis. At hîc quæritur , quamnam alterationem venena in corpora inducant ? Præterea distinguendum est inter effectum proximum & remotum. Etsi enim motus localis, quo ferrum ad magnetem mouetur , manifestus sit : tamen motus ille ferri non est effectus proximus occultæ qualitatæ , sed remotus. Etenim sicut veneno sumpto hominem vomere vel mori, manifestum est, interim vomitum & mortem actio aliqua præcedit, quâ venenum occulto modo hominem afficit : ita etsi manifestè ferrum ad magnetem mouetur : tamen actio alia occulta præcedit , quâ magnes ferrum afficit, eique qualitatem imprimat, ob quam ferrum ad magnetem vometur , eaque ipsa qualitas ignota nobis est æquè , ac illa , quam venenum corpori nostro imprimit : quod etiam Scaliger, *exerc. 102. f. 6.* docet : vbi statuit , quod ferrum ad magnetem potius , tanquam matricem suam ; moueatur , cuius abditis principiis perficiatur. Itaque etsi venenatas causas multi effectus sequuntur : tamen cùm illi plures

An dentur alij p.intemp.in part.simil.morb? 73

& toto genere diuerſi ſint, patet, eos omnes non proximè à veneno prouenire, ſed mediante aliâ proximâ cauſa, à quâ calor natiuus corporis, & præcipuè cordis, læditur. Hoc enim læſo, ampliùs corpus & humores à natura regi non poſſunt, vnde excitatur putredo, inde febres, tumores, vlcera. Et tumores proximè excitantur à facultate expultrice, non à veneno. Ita purgantis medicamenti effectus ſeu purgatio manifeſta eſt, ſed illa non fit immediate & proximè à medicamento purgante, ſed à facultate expultrice. Actio verò purgantis medicamenti in humorem expurgandum omnino occulta eſt.

E quibus Tertium argumentum oritur, ab ipſis *Tertium* actionibus læſis. Cum enim omnes actiones læſæ *argumē-* ſiant vel à morbo partis, quæ illam actionem per- *tum.* ſicit, vel ab errore externo; dentur verò actiones læſæ, quæ neque ad morbos intemperiei, neque externum errorem referri poſſint: hinc ſequitur, dari alios, præter intemperiem, morbos, in illis partibus, à quibus actio illa prouenit. Negari autem non poteſt, in morbis malignis, peſtilentibus, & venenatis, ſæpè nullam alicuius momenti intemperiem dari, interim varias actiones lædi, vires deſici, imò hominem de vita periclitari. Ergo aliquam aliam, præter intemperiem, in parte mutationem ad eſſe, neceſſe eſt, ob quam tantæ actionum læſiones ſiant.

Et quocunque ſe vertant, qui hos morbos negant, eos ipſos tamen, ſeu inuiti, ſeu inſcij. concedere coguntur. Vnde Mercurialis, qui, *de venenis cap. 2.* morbos hos ad morbos. intemperiei referre conatur, *de venenis cap. 1.* definit morbum pernicioſum

ciosum in hunc modum: *Morbus venenosus est dispositio præter naturam, cor offendens immediate, & vehementer eius actiones ledens, ob vim veneficam.* Et Eustachius Rudius, *de occult. morb. lib. 1. cap. 2.* definit morbum occultum, quod sit affectus præter naturam, qui ab ea causa, materiæque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiusque præsertim, innato calori totâ suâ naturâ nobis ignotâ aduersaria existens, ipsum pro suo posse corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cum enim definitio definiti essentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: si morbus, qui definitur, est occultus & venenosus, certè affectus ille seu dispositio præter naturam, non solum intemperies est qualitatum primarum, sed & ipsa occulta & venenosa esse debet. Deinde, cum causa occulta sit & venefica, & à qualitatibus primis diuersa, necesse est, vt dispositionem etiam occultam & venenosam, à qualitatibus primis diuersam, inducat.

C A P V T VI.

Quinam sint illi alij, præter intemperiem, in partibus similaribus, morbi?

*Quinam
sint oc-
culi
morbi?*

ATque hætenus satis firmis, vt opinor, argumentis, probatum est, dari in partibus similaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam est, vt explicemus, quinam illi sint. Id enim, quia non satis rectè, clarè, & accuratè a Fernelio factum, totam hanc de hisce morbis doctrinam plurimis suspectam reddidit. Cum enim vi-
derent,

Quin sint illi al.p.intemp.in part.simil.morb. 75
 derent, quædam in enumeratione horum morbo-
 rum falsa proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera
 ab eodem proferuntur, simul reiecerunt. Ita autem
 de morbis totius substantiæ, quos ita appellat, do-
 cet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totius*, inquit, *Senten-*
substantia morbi sint, qui partium substantiam pri- *tia Fer-*
mum & per se oppugnant. Horum alij manifesti sunt, *nelij.*
alij occulti. Manifesti, qui partium corporisque
 substantiam manifestis è causis demoliuntur. Eius-
 modi sunt vlcera maligna, phthisis, jecoris, lienis,
 aliarumque partium putredo, ex primarum quali-
 tatum intemperie nata, & spiritus innati dissolutio
 per vigiliæ, labores, inedias, atrocesque dolores,
 & natiui caloris extinctio, in strangulatû, vel in-
 penetrabili, extremoque frigore. Occulti morbi
 sunt, qui cæteris ex causis totam substantiam op-
 pugnant, quorum postea differentias recenset. Idem
 docet *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 10. & 11.*

Verùm etsi, quantum ad posterius morborum *Corrigi-*
 totius substantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, *tur.*
 idque dari argumenta *cap. preced.* allata satis pro-
 bent: tamen prius genus nullo argumentorum ge-
 nere probari potest. Argumenta enim, quæ *cap.*
preced. attulimus, saltem probant dari morbos,
 & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas
 qualitates curabiles. Argumenti verò primi Ferne-
 lij, quo ad prius morborum totius substantiæ ge-
 nus probandum utitur Fernelius, nullum robur esse,
cap. preced. dictum. Neque enim ipsius substantiæ
 mutatio & corruptio morbum parit, sed rei interi-
 tum. Res verò corrupta amplius neque morbum
 neque sanitatem patitur. Si verò corruptio non sit
 perfecta, sed via saltem ad eam, est alteratio &
 morbus

morbus intemperei : aut si illa à causâ occulta pro-
 ueniat, pertinet ad morbos occultarum qualitarum,
 non verò est formæ corruptio. Et vt in specie illos
 manifestos morbos, quos inter morbos totius sub-
 stantiæ refert Fernélius, videamus, primò inter eos
 numerat maligna vlcera, phthisim, & partium pu-
 tredinem. Verùm siue vt vlcera simpliciter, siue
 vt maligna considerentur, id morbi genus, quod
 Fernélius vult, non constituunt. Nam vlcera sunt
 morbus solutæ vnitatis cum substantiæ amissione,
 & plerumque cum intemperie. Si verò vt maligna
 considerentur, appellantur ea vlcera maligna; vt
 Galenus, *de compos. med. secund. gen. lib. 4. cap. 8.*
 docet, in quibus pars vlcerata malam quandam
 dispositionem contrahit, quæ humores affluentes
 etsi boni sint, corrumpit, & vt ideo vlcera ad ci-
 catricem difficulter perueniant, facit. Si ergo dis-
 positio ea est intemperies saltem, nullum nouum
 morbum inducit, sed est morbus intemperei. Si
 verò maligna aliqua diathesis sit à causâ maligna
 parti exulceratæ inducta, tùm quidem alius ab in-
 temperie morbus, verum non, quod vult Fernélius,
 manifestus, & à manifestis causis lædens, sed oc-
 cultus, & ad posterius morborum totius substantiæ
 genus, quos Fernélius constituit, non ad prius per-
 tinens. Id quod ipse Fernélius, *lib. 7. Pathol. c. 9.*
 de malignis vlceribus loquens, confitetur, dum
 scribit, illorum præter vulgare humoris vitiū cæca
 quoque malignitatis causâ statuenda, quæ vix abi-
 gi profligarique potest. Talia ferè ex pestilentia re-
 linqui solent.

Secundò hûc recenset pulmonis, epatis, lienis,
 aliarumque partium putredinem, ex primarum
 qualita

Quin sint illi al.p.intemp.in part.simil.morb. 43
qualitatum intemperie natam. Verum putredo illa
vel iam facta est, & tùm pars non ampliùs ægrotat,
sed corrupta est, vt sit in sphacelo, aut si non sit
rota corrupta, vlcere laborat; vel est in fieri, quæ
cùm inducatur, fatente Fernelio, ex qualitarum
primarum intemperie, nihil aliud erit, quam alte-
ratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo,
quæ est in humoribus, non morbus est, sed morbi
caussa.

Tertio loco inter morbos totius substantiæ à
manifesta causa orto: ponit spiritus innati disso-
lutionem per vigilias, labores, inedias, atroces-
que dolores, & natiui caloris extinctionem in
strangulatione, vel penetrabili, extremoque frigo-
re. Et omnino dissipatio spirituum vitalium & in-
fluentium actiones lædit, idque multò magis præ-
stat spiritus innati dissipatio. Et si verò de modo,
quo spirituum defectus actiones lædat, non omnes
idem sentiunt: tamen cùm vt ipse Fernelius, *lib. 4.*
Physiol. cap. 5. docet, spiritus ille insitus ad partis
similaris constitutionem pertineat, & partis simi-
laris essentiam compleat, & spiritus tùm insiti, tùm
influentes ad temperiem cordis perficiendam ne-
cessariæ sint: eorum defectus omnino intemperiem
aliquam in corpore inducit, atque ita morbum pa-
rit, qui defectus si sit maximus, pars emoritur pla-
nè. Si tamen, de quo suo loco diximus, in calido
illo aliquid, quod supra primas qualitates sit, con-
tineatur, eius defectus etiam morbum aliquem oc-
cultum parit.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à causis *Viri oc-*
manifestis excitari, scribit Fernelius, totius sub- *culti*
stantiæ & formæ morbos, non nouos esse, sed jam *morbi.*
vulgò

vulgò cognitos: & relinquitur, non alios, præter morbos intemperei, in partibus similaribus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducuntur, & iisdem curantur, id quod argumentis *preced. cap.* propositis, satis probatum est. Agnovit procul dubio hoc Argenterius, ideoque dum, *lib. de morb. gener. cap. 4.* disputat de morbis in partibus similaribus, quos ad qualitates manifestas referre non possumus, illorum, quos à causis manifestis ortos recenset Fernelius, nullam mentionem facit, sed saltem febrem pestilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat, & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis, sed iis, quæ totâ substantiâ agunt, pugnamus. Verùm quæ illorum morborum natura sit, nec ipse, nec alius, quod sciam, satis clarè explicavit.

*Autoris
sententia*

Primus (absit vero verbo invidia) anno 1607. in disputatione publicâ docui, à causis, occultâ, malignâ, & venenatâ vi agentibus corpori nostro similem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde dispositionem præter naturam ortam rectius morbum occultarum qualitatum, quàm totius substantiæ seu formæ, vtpote quæ non afficitur, appellari. Quam sententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & secuti sunt. Si quis tamen cum Fernelio morbos totius substantiæ seu formæ appellare velit, per me licet; modò hoc teneat, eos non ita appellari posse, quòd ipsam formam immediate afficiant; (quòd fieri non posse, supra probatum) sed quòd illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, utitur, mutant, his-

que

que contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheses corpori nostro, *cap. preced.* probatum. Quibus vt hoc saltem addam, sæpissime tales diatheses malignas ac pestilentes relinqui, ipsa experientia docet. De sudore Anglico referunt, quod nonnullos, qui ex hoc morbo euaserant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata est; & infra de lue venerea dicitur, quod nonnulli, cum planè sanati, & bene valere sibi viderentur, post vigesimum & trigesimum annum in eundem morbum relapsi sint: quod procul dubio à malignâ diathesi relictâ accidit. Neque Galenus hanc occultam & malignam diathesin ignorasse videtur. Nam *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit, quod minima particula lethalium venenorum, vbi animalis corpus ingressa sunt, totum id momento temporis immutant, sibi que simili affectione alterant. Et 2. *Aph. 22.* ita scribit: Medicamenta, quæ à rabido cane demorsis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant; interdum aduersum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicerent; interdum non remedia, sed rabiei futuræ amuleta. Quibus verbis distinguit Galenus remedia, quæ causæ opponuntur, & prohibent, ne ab ea maligna dispositio corpori inducatur, & ea, quæ affectionem, dispositionem & morbum à veneno canis rabidi corpori jam inductum, expugnant.

Etsi verò nonnulli laborant, vt morbos ex occultis qualitatibus ortos ad vulgè nota illorum genera reducant: tamen inanem operam impendunt, vt ex Comite Montano, qui, *lib. 3. de morb. cap.* aliquot hæc de re agit, videre est. Nam falsum est,

*Morbi
occulti
ad ma-
nifestas
qualita-
tes reduci
non pos-
sunt.*

quodd

quodd primò statuit ; caussam febris pestilentis , & pestis esse saltem insignem putredinein, vt pluribus *lib. 4. de febr. cap. 1.* probatum est. Deinde quòd dicit, inquinamētum illud non esse morbum, sed caussam morbi, concedimus. At hoc falsum est, quòd causa illa saltem excitet vulgò nota morborum genera ; intemperiem , instrumentarios , & ex soluta vnitate. Quanquam enim in corpore peste laborante fieri possit, vt quandoque omnia morborū genera in eo excitentur : tamen hoc non semper fit , & multi peste subitò moriuntur , in quibus nulla morbi intemperiei , instrumentarij & solutæ vnitatis adsunt indicia. Et si in quibusdam id accidit : tamen ij morbi non proximè, ac immediatè & per se à pestilenti veneno inducuntur, sed per accidens ; cū à veneno calido natiuo debilitato humores putredinem concipiant , & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per se & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio sit, quam excitat, vbi homo subitò , nullo alio morbo manifesto apparente , moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus , quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sūt enim illa tubernacula & maculæ saltem secundarium quiddam, quod per *ελειν* à natura in ambitū corporis protruditur. Morbus verò primarius est febris maligna, ob quam ægri magis, quàm ob variolas & morbillos , vbi eruperunt , periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, vt ferè nauseam legenti pariat. Agnoscit enim venenum canis rabidi à tota substantia agere : negat tamen alios , quàm vulgò notos & receptos morbos induce

Inducere, morbumque, quem inducat, calidam & siccam intemperiem esse statuit. Verum si ita esset, cur non alij morbi calidi & sicci idem præstarent, quod morsus canis rabidi? Et si morbus est intemperies calida & sicca, cur illa adhibentur medicamenta calida & sicca? Et cum concedat, hunc morbum, ut & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid, quaeso, qualitas illa abdita per se agit? Nam ut calefaciat & siccet, non qualitatis abditæ, sed manifestæ proprium est. Eadem ratio est omnium aliorum morborum venenatorum, luis venereæ, elephantiasis, & similibus. Licet enim variæ intemperies, tumores, ulcera & similia in iis appareant: tamen hæc solum fiunt per accidens, quando scilicet œconomia corporis per venenum turbata, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per se, & quatenus tale, sibi simili affectione, ut Galenus loquitur, corpus alterat, ipsique malignam diathesin imprimit, quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda est. Imò illi ipsi tumores & ulcera sui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones pestilentes, alio modo bubones & tumores Venerei, alio modo tumores & ulcera elephantiacorum.

C A P V T VII.

De causis & differentiis occultorum morborum in genere.

ATque ita, ut verbo me expediā, morbi occulti sunt diatheses præter naturam corpori nostro

Morbi occulti quid?

à caussis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impressâ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ causæ cum sint variæ, ab ipsarum etiam varietate differentiæ morborum occultorum commodissimè petuntur; cum aliàs eorum natura abdita & incognita sit. Antequam autem ad speciem descendamus, primò causarum illarum varietatē in genere in quasdam classes distribuere libet.

*Causarū
occulta-
rum dif-
ferentia.*

Primò causarum illarū natura est varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdū enim causæ illæ non inducunt morbum lethalem, contagiosum tamen. Ita sæpe observatum, febres cum catarrho, tussi, vel alio modo populariter grassatas fuisse, ex ægris tamen vix centesimū, aut ducentessimum mortuum fuisse. Ita in lue venerea est occulta virulentia, quæ tamen hominē non statim iugulat, sed multos longo tempore vexat. Eodem modo elephantiasi & leprosi non statim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ satis periculosæ, dantur pestilentes, imò ipsa pestis. Præterea dantur venena, quæ seu hausta, seu extra in corpus immissa hominem statim iugulant. De qua differentia postulant, *part. 2. cap. 1.*

*Causa
occulta
interna.*

Deinde causæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quàm elemētariis viribus corpus nostrum afficiunt, vel in corpore nostro generantur, vel extra illi adveniunt. In corpore nostro humores malignos & pestilentes, & qui non minùs, quàm venena extra sumpta lædunt, generari posse, ipsa experientia docet; cum sæpissimè in obsidionibus, in castris, & aliàs sæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium

febriū genera, imò ipsa pestilentia ortū habeat. Pertinet huc scorbutus, elephantiasis, & venenū, quod in canibus rabidis generatur, & si qui sunt similes morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes.

Caussæ verò morborum occultorum, quæ extra *Externa.* corpori humano adueniunt, variæ sunt. Primò enim *Prima* aër potest variis qualitatū excessibus humores *caussa,* corrumpere, vel etiam malignis vaporibus, & inquinamentis infici, quæ si homo cum aëre, quem inspiratione ducit, attrahat, maligni & pestilentes morbi in corpore humano generantur.

Secundò aquæ & aëris vitio cognatū est contagium, quod ab aliis, qui contagiosis morbis laborāt, *Contagium.* tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum est, eosdem in iis morbos excitat. Tales morbi sunt sæpè febres malignæ & pestilentes, epidemix, ipsa pestis, scorbutus, elephantiasis, lues venerea, qui omnes per cōtagiū in alios trāsferri possūt.

Tertiò sunt venena assumpta quocunque modo, *3 Venena* quæ omnino sunt varia & sumuntur vel à mineris *assumpta* libus, vel à plantis, vel ab animalibus.

Quartò etiam sunt venena extra communicata *4 Extra* & corpori nostro immissa morfu & ictu venenatorum animalium, vt morfu rabidorum animalium, ictu scorpij, tarantulæ, serpentium & similia; imò ipso visu vel halitu & effluvio occulto communicata, quale venenum est Catablepæ, & Balisci. Quò pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus sagittæ, gladij, vestes & alia, quæ hominem attingere possunt, illinuntur, & inficiuntur. Tandem, si liber, possunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in specie postea dicendum erit.

Deinde & alia morborū ab occultis qualitatibus

Venena
alia aliis
partibus
aduersa.

ortorum est differentia, à partibus nimirum corporis, quas occultæ qualitates infestant petita. Etsi enim venena in specie ita dicta præcipue cordi vim inferant: tamen sunt & aliæ occultæ malignæ qualitates, quæ non primariò cor petunt, sed aliis partibus infestæ sunt. Equidem pestilens venenum scorpionis, serpentis, & similitum, quia hominem mox iugulare possunt, primariò cordi inimica sunt: Verum dantur & aliæ occultæ qualitates, corpori nostro inimicæ, eique noxiæ, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam statim auferunt. Ita aura maligna epilepsiam excitans, opium, solanum, atque alia, quæ dementant, vt Galenus, *5. de simpl. med. facult. c. 19.* loquitur, item torpido & similia, cerebro & spiritibus animalibus sunt inimica; lepus marinus pulmone est aduersus; epati inimica est virulentia venerea; epati procul dubio etiam fuit aduersa herba illa, cuius Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 4.* mentionem facit, quam in Thracibus Bythiniam incolentibus nouerat homo quidam, quam si quis assumpsisset, sanguinem primò, tum vitam emittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita cantharides vesicæ imprimis inimicæ sunt.

Alia aliter agunt.

Tertiò à modo vel vi potius actionis nonnulli quasdam differentias constituunt. Cum enim formæ agant per qualitates, & vt Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap. 7.* hanc de re docet, cum omnis actio atque corruptio à contrario & in contrarium necessariò fiat, & substantiæ nihil omnino sit contrarium, omnino impossibile est, vt substantiæ ac formæ, quibus nihil est contrarium, mutuò per se agant ac patiantur. Eapropter de eteriorum venenorum formæ sunt quidem reuera principia agendi,

agendi, instrumenta verò sunt virtutes quædam occultæ ab iisdem formis fluentes. Hæ itaque proprietates cum corporis nostri proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere non possunt. Quæ omnia rectè Rudius. Vt enim formæ venenorum sunt diuersæ; ita & proprietates, vel occultæ qualitates. Verum cum eæ nobis ignotæ sint, non nisi ex effectu agnoscuntur, & proinde differentię non aliæ, nisi ipsorum venenorum constitui possunt. Desleatit tamen postea ab ista veritate Rudius, & cum vulgo ad manifestas qualitates relabatur, dum scribit, quod, si dicamus, has proprietates, nobis contrarias, a manifestis, qualitatibus in propria actione adiungi ac roborari; a veritatis tramite, & a Galeni ipsius autoritate recedere non ita videbimur. Et mox: cum omnia deleteria venena manifestis qualitatibus prædita sint; ideo iure maximo quis poterit arbitrari, ea proprietatibus ipsis a manifestis qualitatibus adiutis corpus nostrum labe-
factare & corrumpere. Etenim etsi id omnino rectè statuit, deleteria venena proprietatibus suis a formâ fluentibus corpus nostrum corrumpere, & quidem additâ ratione firmâ, quod scilicet, si qualitates manifestæ, dum excedunt; tantum corpus nostrum corrumpendi potestatem habent, tanto maiores vires habituras proprietates, quæ ab ipsa forma fluunt: tamen frustra & sine omni causa in auxilium aduocat qualitates manifestas. Ipsa enim experientia testatur, deleteria venena, vt & alexipharmaca, sine qualitatibus manifestarum ope operationes suas in corporibus nostris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifestâ adiutus per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita lapis Bezoar

sine qualitatū primarū ope venenis resistit. In venenis quoque plurimis nullus primarū qualitatū excessus animaduertitur. Et si in venenis quibusdam qualitatū primarū excessus sunt, actiones illæ, quæ à qualitatibus manifestis proueniunt, planè separatæ & diuersæ sunt ab occultarū qualitatū actionibus, & cum iis nihil commune habent. Imò, vt suo loco dicetur, inter venena malè quædam recensentur, quæ potius erodendo vel putrefaciendo, vi manifestâ, quàm occultis qualitatibus agunt. Neque enim aqua fortis hausta, etsi hominem necare possit, propriè venenum est. Ideoque illas venenarū, & occultorum morborū differentias, quas nonnulli à qualitatibus primis petunt, & venenarū illam in calida & frigida diuisionem hoc loco omitemus, & venenâ ipsâ saltem attendemus; cū, vt rectè ibidem loquitur Rudius, vnumquodque venenarū genus aut potius species suū habeat peculiare remedium alexipharmacum siue Bezoarticum, quod ad destruendum non manifestâ qualitate, sed occultâ proprietate, potentiâque dirigitur.

CAPVT VIII.

*De signis occultorum & venenatorum
morborum in genere.*

Signa Diagnostica.

MOrbus occultus & venenatus primò cognoscitur à causis occultis & venenatis præcedentibus Si enim de causâ occulta, maligna,

Occultorum morborum Signa Diagnostica.

&

& venenata constet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioso & maligno laborant, conuersatus sit, si eum venenum aliquod seu hausisse, seu morsu vel ictu animalium venenatorum accepisse, certum sit, morbo occulto & maligno eum laborare indicium est.

2 Deinde & hoc morbi occulti & maligni signum, & quasi character est, quod morbi & symptomata, quæ superueniunt, sunt magna, rara, & in aliis morbis non obuia. v. g. si accidat hydrophobia, nimia aliqua saltandi cupiditas, si animi deliquia frequentia, pulsus magna mutatio, virium prostratio, & similia symptomata accedant, quorū causæ in morbum manifestum, qui coniungitur, nullo modo referri possunt. Et licet quidam morbi occulti non sint periculosi, & pauci inde moriantur, id quod in febre illa catarrhosa, quæ anno 1580. & 1626. vt & febre illa epidemia, quæ 1616. cuius mentionem *lib. 4. de febr. cap. 9.* fecimus grassata est, accidit: tamen febres tales sunt epidemiae, contagiosæ & plerunque lentam malignitatem coniunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis extirpanda est. Summè autem malignorum & venenatorum morborum tanta est vehementia, vt ægrum vel mox iugulent, vel æger non nisi cum magno labore & difficultate à morbo liberetur & conualescat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium est, si medicamenta, quæ manifestis qualitatibus agunt, non iuuant, sed occultā solum qualitate agentibus, & alexiteriis morbus curatur.

Differentias quod attinet, an causa maligna in corpore genita fuerit, an verò extrà accesserit, ex corporis constitutione, antè actā victus ratione,

*Signa
differen-
tiarum.*

cum aliis conuersatione , & ipsius morbi malignâ naturâ , ac specialibus venenorum signis cognoscitur. v.g. si quis vitiosis scatet humoribus, prauâ ratione victus vsus fuerit, morbo maligno seorsim corripiatur , cum nullo morbo aliquo contagioso infecto conuersatus fuerit, neque vlla alia veneni hausti , vel ab animali aliquo venenato communicati adsit suspicio : eum apparatu interno humorum vitioso ægrotare indicium est.

Contra si quis integrâ sanitate fruatur , & nulla cacochymia ac prauæ corporis dispositionis signa adsint , & subitò morbo maligno & occulto corripiatur : eum morbum illum à veneno extra communicato contraxisse suspicio est. In qua re tamen cautè pronuntiandum , cum venena, postquam totam corporis œconomiam turbarunt , multa symptomata excitent, quæ cum aliis morbis sunt communia ; & sæpe latens in corpore cacochymia subitò mota ea symptomata inducat, quæ venenis haustis sunt similia. Ita cholera oborta sæpe veneno hausto, similia symptomata inducit. Cuius rei exemplum est , *epid. Athenis*, inquit Hippocrates, *virum cholera corripuit, vomebat , deorsumque egerebat , & dolebat, & neque vomitus, neque per aluū secessus sisti poterat, & ex lecto moueri non poterat, & oculi caliginosi & caui erant, & conuulsiones tenebant, quæ ab intestinis profecta ad ventriculum tendebant , aderat singultus.* Quæ symptomata sæpe etiam veneno hausto accidunt. Si tamen veneni hausti certa sint indicia , vel æger ab animali venenato morsus vel ictus fuerit, de veneno extra communicato ampliùs dubium nullum est, nec aliis signis opus est. Verùm de singulis venenorum signis infra dicetur, quæ
eti

etsi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, vt Dioscorides, *lib. 6. in præfat.* scribit: ferè vires venenorū in affectis consimiles corpus tandem redigunt, & difficile est, vni veneno proprium signum inuenire, quod haustum, gustatūve virus prodere possit.

Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è symptomatibus potissimū cognoscitur. Si eor imprimis venenum petit, facultas vitalis deiicitur, pulsus fiunt debiles, accidunt cordis palpitaciones, animi angustia & defectus, ac syncope. Si cerebrum, sensus & motus læsio accedit, torpor & sudor grauis, vel vigiliæ, mentis alienatio & deliria, & similia facultatibus animalibus læsis symptomata. Si epar maximè afficitur, color totius corporis mutatur, maculæ & pustulæ in ambitu corporis apparent, vrina insigniter in substantia & colore mutatur, atque alia sanguinis corrupti apparent indicia.

Prognostica.

1 Euentus morbi occulti & maligni è naturæ causæ veneni, & partis affectæ conditione cognoscitur. Quò enim causæ maligna potentior est, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus est: quò verò debilior est causæ, & pars affecta ignobilior, eò longior. Itaque quæ eor ipsum statim inuadunt venena, citissimè, vel hominè iugulāt, vel superantur; tardiùs, quæ cerebrum, tardiùs adhuc, quæ epar. Hinc videmus, cum elephantiasi, morboque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam deliri, stupidi sine motu multos annos viuunt; modò non respiratio tollatur.

Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc respiratio tollitur, hominem statim interire necesse est.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali sperandum sit, è causæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus suspectus esse debet, & omnis malignus ac venenatus, cæteris paribus, intemperie manifestâ periculosior est. Quæ enim extra communicantur corpori nostro venena pleraque, magis periculosa sunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri potest, vt materiæ malignæ intus genitæ magna sit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleterij alicuius extra assumpti exigua portio. Quanquam inter externa quædam sint, quæ minimâ etiam copiâ maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum descriptione suo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagiosis & epidemiis, præcipuæ nouis, ipsa experientia consulenda. Si enim videamus quidem multos passim ægrotare, centesimum verò, vel millesimum etiam quenquam vix mori, de ægri cuiusque etiam salute non facile desperandum: Si verò passim multi moriantur, quæcunque etiam ægrû in periculo esse, prædicendum.

4. Certissima tamen salutis & mortis præfagia præbent superuenientia symptomata, & virium robur. Quò enim symptomata sunt grauiora, & plura, viresque magis deliciuntur, eò maius periculum metuendum est. Quò autem symptomata sunt mitiora & pauciora, viresque magis constant, eò maior salutis spes est.

Reliqua prognosticæ ex speciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

C A P V T IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

Quamuis Galenus morborum, qui à totius substantiæ proprietate proueniunt, curationem potius experienciâ, quam methodo constare affirmet: id tamen solum de ipsis medicamentis, quæ non ratione, sed experienciâ inueniuntur, intelligendum est. Interim ipsa morborum curatio suas habet indicationes, suamque methodum. Sunt autem, ut in aliis morbis, & in his indicationes vel Præseruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præseruatoriæ imprimis locum habent in morbis contagiosis, de quo suo loco infra dicetur. Ut & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt; siquidem si is maturè euacuetur, & humorum putredo & corruptio præcaueatur, ipsi morbi præcauentur. Alia v. venena cum homini plerumque fortuito offerantur, medicamentis vix auerti possunt. Si quis tamen sibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuersalium crebro usu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire potest, ut à nullo damnum percipiat; quod Mithridatem Ponti Regem suâ confectione sæpius sumptâ fecisse legimus, quâ adeo à venenis se inuiolabilem præstitit, ut cum veller veneno seipsum perimere, non potuerit. Et de Agrippina scribit Suetonius, quod eam filius Nero venenis illis adeo exquisitis tentare non ausus sit, quod sentiret antidotis

Præseruatio à morbis venenatis.

dotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes satis vitari possunt. Quâ de re tamen prolixè agit Cardanus, lib. 3. de venen. cap. 1. & dicetur de eo etiam aliquid infra, part. 5. cap. 5.

Curtio.

Si verò materia maligna & venenata in corpus inuaserit, siue iam sensibiliter sese exserat, seu lateat adhuc, & mala, quæ inferre solet, timeamus, danda opera, vt quamprimùm è corpore tollatur, & si tolli statim non possit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirùm laborandum est vt ipsa cæussa maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri potest, sed pluribus, prout scilicet venenum, vel est in corpore genitum, vel ore sumptum, vel extrâ corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus sit, is tollendus vel purgatione, vel sudoriferis, vt postea dicetur. Si venenum cum aëre attractum sit, per sudorifera discutiendum. Si haustum, vt quocunque modo sumptum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum; quod commodissimè præstant pingua & oleosa hausta, quæ simul vim veneni hebetant, & ventriculum & intestina ab eo defendunt. Si è ventriculo ad intestina vsque peruenerit, per aluum expurgandum, seu clystere infuso, seu medicamento leni purgante sumpto. Si verò iam vltra epar penetrauerit, per sudorifera discutiendum. Si verò ictu, morfu, aut quocunque modo per contactum corpori extra illatum sit, quamprimùm retrahendum, extrahendum, & omni studio, quo fieri potest modo, id agendum, ne in corpus penetret, quod commodissimè fit attrahentibus variis, vel vacui ratione, vel calore, vel dolore, vt suo loco dicetur.

dicetur. Vinculis quoque si fieri potest. superioribus partibus injectis prohibendum, ne venenum per vasa ad interiora serpat.

Quocunque verò modo venenum in corpus admissum sit, simul statim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ corroborant, & contrà veneni vim minuunt, ipsiusque veneni vim impugnant; & si quæ mala diathesis ab eo corpori impressa sit, eam expugnant, & tollunt. Equidem si venenum notum sit, cuique veneni speciei sua alexipharmaca opponenda. Si verò sint ignota, vel specifica desint, communia alexipharmaca, quæ omnibus venenis resistunt, vsurpanda. Si vero venenum aliquod etiam aliquem primarum qualitarum excessum continetum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et in primis in acris venenis haustis pingua & vinctuosa vtilia sunt, quæ partium internarum superficiem oblinunt, ne à veneno facilè lædi possit: & omni operâ in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri potest, iis remediis vtendum, qui & secundum manifestas & occultas qualitates rei deleteriæ & malignæ contraria sunt, aut si simplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè respondeat, plura miscenda & conueniens medicamentum parandum. Quâ in re tamen hoc semper attendendum, vt in talibus morbis semper maior qualitarum occultarum, quàm manifestarum habeatur ratio. Si etiam venenatum medicamentum vnum præcipuè membrum petat, eique inimicum sit, talia medicamenta vsurpanda, vel admiscenda, quæ illi membro dicata sunt.

Cùm

Quantitas alexipharmacis.

Cùm verò, vt Galenus, *5. de simpl. med. facult. c. 18.* scribit, non obscura sit alteratio, quæ fit per totius substantiæ facultatem; siquidem (vt ipse quidem causam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpõra perpetientia, & deleteria medicamenta, seu venena, vt videlicet si eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, seu alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rursum deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: ea propter omnia propemodum, quæ deleteriis aduersantur, si largius sumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copiâ nimiam corpus offendant, neque exiguitate suâ à deleteriis vincantur.

An alexipharmacis praerantia & euacuatio praemitenda.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum hoc etiam in genere monet Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. & venen. c. 12.* considerandum esse, an affectum corpus, cum veneni perniciēs ipsum corripuit, purum & integrè sanum sit, aut potius plethorâ, vel vitiosorum excrementorum copiâ, seu cacochimiâ, vel obstructione, vel aliâ causa præter naturam correptum sit. In hoc enim curando non antè esse vsurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obstructio, aliæque causæ arte remotæ sint. Et id quidem in valde perniciosis, & citò interimentibus deleteriis quàm citissimè peragendum esse docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquisitiùs & longiori tempore adhiberi posse, præsertim vbi deleterij vis in corpore residens altiores radices egerit. Additque hanc rationem,

tionem, quòd plethora, & aliæ enumeratæ causæ præter id, quòd occultam perniciem fouent, antidotorum etiam vires infringunt, & permeare vsque ad affectum membrum non sinunt. In vitiosorum enim excrementorum copiâ, & cacochymia, præsertim quæ ventriculum, primas vias & viscera occupant, occultas medicamentorum vires quasi frangi & hebescere.

Verum enimverò non plane vero consentanea est hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripuntur, plethorâ, cacochymia, vel alio præter naturam vitio laborant, ob causas modò enumeratas, & quia in vitiosis humoribus venenum sese facilius diffundit, & multiplicat, & humores illi præter naturam sese habentes, vbi corrumpuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæstio, est, an in tali casu prius humorum vitium tollendum, an verò prius veneno occurrendum sit? Prius negandum, posterius affirmandum censemus, præsertim in venenis, quæ extra corpori adueniunt. Etenim cum ei, quod magis vrget, semper primò occurrendum sit, & extra controuersiam sit, à veneno præsentissimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel statim hominem iugulare, vel, si non statim hominem interimat, eam impressionem in corpore relinquere, quæ postea vix vllâ arte tolli possit: manifestum euadit, quòd veneno statim occurrendû sit. Si enim prius in plethora, cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita corpori sese insinua-bit, vt postea nullâ arte expelli possit. Hoc tamen
conce

concedimus, si venenum aliquod longiores det inducias, neque homini statim interitum afferat, postquam semel atque iterum alexipharmaca sunt exhibita, postea in plethorâ, vel cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborandum esse, ut venenum, quod reliquum est, facilius tolli, & humores ita corrumpi non possint. Et tùm quidem, si venam secare libet, in eâ parte, vel illi vicinâ ea aperienda, per quam venenum vel morfu vel ictu animalis venenati corpori immissum est.

Alexi-
pharma-
ca.

Ipsa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ea Græcis ἀλεξιτήρια, & ἀλεξιφάρμακα, ab ἀλεξέω, quod est arceo & depello, vel auxilior. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo seu Persico, seu Arabico, quod et si κατέξοκν, & quasi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum significat; & quidem ab Arabibus interdū sine adiectione usurpatur; cū verò refertur ad certū venenū, dicitur Bezoar eius; sicut moschus napelli Bezoar dicitur.

Alexi-
pharma-
ca dupli-
cia.

Talia autem alexipharmaca sunt duplicia, alia specialia, quæ cuique veneni speciei priuatim aduersantur: alia communia, quæ omnibus omninò venenis sunt contraria. De illis postea dicemus in singulis speciebus. Vniuersalia seu communia sunt:

Radices; angelica, valeriana, vincetoxici, contraiervæ, tormentilla, succisa, zedoaria, pimpinella, scorzonera, plantaginis, gentiana, helenij, dictamni albi, aristolochia, rotunda, imperatoria, bistorta.

Cortices; citri, fraxini.

Herbæ; carduus benedictus, dictamnus Creticus,

ruta,

Simpli-
cia.

ruta, *scordium*, *acetosa*, *galega*, *veronica*, *calendula*,
absinthium, *plantago*, *hypericum*, *salvia*, *scabiosa*,
verbena.

Flotes ; *hyperici*, *calendula*, *rosarum*, *anthos*, *borraginis*, *buglossi*. Fructus ; *citri*, *aurantiorum*, *baccæ iuniperi*, *nuces iuglandes*. Semina ; *citri*, *hyperici*, *fraxini*, *napi*, *ocymi*, *acetosæ*. Succus ; *balsamum*, *succus citri*, *granatorum*. Ab animalibus sumpta ; *lapis bezoar*, *unicornu*, *cornu cerui*, *os de corde cerui*, *lacryma cerui*, *margaritæ*. Terræ & lapides ; *bolus Armenus*, *terra Lemnia*, *sigillata*, *corallia*, *smaragdus*, *hyacinthus*.

Composita.

Mithridatium, *theriaca*, *pulvis Saxonicus*, *diascordium Fracastorij*, *antidotus Matthioli*, vt & *Composita*
Fernelij & *Palmarij* amuleta, quæ describuntur à *Iulian. Palmario*, *libr. 1. de lue vener. c. 7.* & similia, quæ passim apud Medicos, præsertim in tractatibus de peste exstant.

Diata.

Diata ita comparanda est, vt vires conseruet, *Diata*
non deiciat. Cibi quoque corrigendi sunt succo *citri*, *granatorum*, *acetosæ*, *coralliis*, *margaritis*. In venenis haustis lac commodus cibus est. Veneno quocunque modo in corpus admissio non statim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis destinatum esse oportet, somno tribuendum: & per somnum venena ad interiora serpunt, hominémque iugulant. A motu etiam abstinendum, si venenum vel ore sumtum, vel extra corpori immissum sit. Verum hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è speciali de iis tractatione clariora fient.

PARS SECVNDA,

De morbis occultis, malignis, &
venenatis ab interno
humorum vitio.

C A P V T I.

De malignitate & veneno in genere.

OSTQVAM ergo in genere de mor-
bis occultis diximus, iam in specie
de iis agendum. Cùm verò occulto-
rum morborum variæ sint differen-
tiæ, vt *part. i. cap. 8.* dictum, & postea
etiam dicetur; quædam adhuc de eorum naturâ in
vniuersum speciali tractationi prætermittenda.
Probatum autem satis est parte præcedente, dari
morbos alios in partibus similaribus, præter mor-
bos interperiei, qui quidem vulgò morbi totius
substantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occulta-
rum qualitarum dicuntur. Probatum itidem hæte-
nus, nullos alios dari morbos in partibus simili-
bus, præter interperiei morbos, quam qui ab oc-
cultis qualitatibus proveniunt, iisdem curantur, &
occultas qualitates in corpore lædunt, aliâsque
præter naturam inducunt. Causæ autem, quæ ta-
les morbos generant, & à quibus etiam horum
morborum differentiæ petendæ sunt, cùm malignæ,
venenatæ,

venenatae, imò venena appellantur, primò omnino in genere adhuc dispiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum sit, & dici debeat.

Malignum, Græcis κακονθος, quod, si verbum verbo reddas, mali moris est, dicitur, quòd à simplicium morborum consuetudine alienum, deteriora, quàm pro morbi naturâ, habet symptomata, atque curationem difficiliorem. Si ulcera κακονθη appellantur, cùm pars exulcerata talem καχεξια & malam dispositionem habet, ut bonum etiam alimentum, quod affluit: corrumpat. Ita non rarò febres, etsi non sint pestilentes, tamen dum prava inferunt symptomata, malignæ appellantur. Sic 1. Epidem. comm. 1. text. 24. ubi Hippocrates agit de illa constitutione, quæ nullo modo pestilens erat, sed vulgaris solummodo, morbosque & eorum symptomata describens, hæc habet; *Sudabant insuper, at non toto corpore magna extremitatum perfrictio urgebat, ut vix incalescerent*: Galenus in comm. addit: Nos in præsagiis didicisse, hæc esse malignarum febrium symptomata. Et passim Galenus maligna ea nominat symptomata, quæ febribus nullatenus pestilentibus communia sunt, Contra negari non potest, etiam pestilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuersis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquivocam esse statuunt.

Puto tamen ita sine absurditate in genere malignitatem definiri posse; quòd sit morbo aduentitia qualitas, cum supra & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculosum reddens. Etenim si quis in febre valde ardente non dormiat, viribus destituatur, appetitu careat, & similia, quæ pro

ratione febris sunt, symptomata patiatur, id mali moris non est. Sunt enim talia symptomata febri ardenti propria. At si quis febre non arden- te, sed leui in speciem laboret, & nihilominus vi- gilet continuò, non appetat, viribus destituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris est. Hæc enim omnia præter naturam febris istius accidunt. Ita si quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcere exiguo laboret, quod ex sua natura facile alias curari potest, nihilominus ob prauam corpo- ris dispositionem, vel gladium, quo infictum est, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortem inferat: id vulnus vel vlcus κακόνθεσι nominatur.

*Maligni-
tatis
caussa.*

Verùm ista κακόνθεσι nunc à manifestis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit, v.g. si vulnus vel vlcus in partem saltem intemperie manifestarum qualitarum, & cacochymiâ laborantem incidat, tale vulnus vel vlcus κακόνθεσι euadit, ob manifestam qualitatem. Ita si quis febre non ardente corripiatur, eiùsque bilis acrior in ventriculum effundatur, eiùsque orificium afficiat, & appetitum deiiciat, morsumque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari potest, etsi à manifestis causis talis fiat.

Contra verò, si quis à venenato animali mor- deatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcus etiam malignum appellatur, sed à causâ occulta. Sic si febre quis in speciem miti corripiatur, humor tamen putrescens, febris causâ, ve- nenatam quasi, & occultam qualitatem habeat, à quâ grauius symptomata inducantur, & vitæ peri- culum immineat, eæ quoque febres malignæ appel- lantur

De malign. & venen. in genere. 101

lantur, sed à caussa occulta. Quæ nanonðeíaz species cum non parum differant, si meo arbitrio nomina ipsis imponenda essent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abest, sed ob partis affectæ dispositionem, aut caussæ vim maiorem, manifestam tamen, morbus curatu difficilis; & gravis euadit; nanonðeíaz in specie, & talem morbum Mali moris: contra verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculosus euadit; Malignum appellandum esse censeam. Quomodo etiam plerunque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo accepta, & solum ab occultis qualitatibus fluente hoc loco nobis agere propositum est.

Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cum malignitas quiddam alij morbo coniunctum vel superueniens sit; venenum autem sit, quod morbum occultum perniciosâ vi principaliter inducere potest, sine alterius morbi interuentu, vel coniunctione, vt mox dicetur. Vnde etiam differentias inter febrem malignam & pestilentem, & pestem constituere non est difficile. Febres enim malignæ & pestilentes sunt, vbi morbus non excitatur sine putredine & proinde non sine febre, & malignitas tanta non est, vt per se, nisi humores putrescant, & febrē excitent, homini nocere, morbumque generare possint; at inter malignas in specie dictas & pestilentes saltem maioris & minoris ratione differentia est. Pestis verò propriè appellatur, cum materia pestilens etiam sine febre per se & proximè homini nocere, eumque tandem iugulare apta nata est, etsi postea, si morbus paululum det inducias, neque à pestilenti veneno ho-

Malignitas differt à venenō.

Febris maligna & pestilens differt à venenō.

mo statim perimatur, febris plerunque, & eam comitantia alia symptomata accedant. Ita venena hausta v.g. cicuta, napellus, propriâ vi, sine febre, hominem iugulare possunt.

Cum autem & ipsum veneni nomen ambiguum sit, & non solum cicuta, napellus, arsenicum, serpentes & similia, quæ hominem certò interimunt, venena appellantur, sed & lues venerea virulenta dicatur, cum quam homo diu vivere potest: ut ista *Veneni nomina.* omnia clariora fiant, iam in quo veneni natura proprie consistat, dicendum. Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, *ἰαλκή* & *φάρμακον*. Illud semper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, ut vel ex versu Homeri, 4. *Odyss.* apparet:

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἔσθλα μέμμελός, πολλὰ δὲ καὶ κακὰ.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, ut in Ecloga Virgilij, cui pharmaceutriæ nomen accipitur. Hodie tamen plerunque in bonam partem accipitur nomen pharmaci. Græcis istis vocabulis Latinum venenum respondet, quod etiam olim μέσον fuit, & in bonam & malam partem acceptum, (sicut & alterum Poëtis magis vñtatum, virus, vnde Virgilius,

Ille malum virus serpentibus addidit atris.)

Vt ex Vlpiano & Caio I. C. ff. l. 3. tit. 2. leg. 14. & lib. 18. tit. 1. l. 35. apparet; ubi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius, ad leg. 12. Tab. de verbor. signif. ait: Qui venenum dicit, adicere debet, utrum bonum esset, an malum. Verum hodie veneni vocabulum plerunque in malam partem accipitur.

Quid

Quid autem venenum sit, & quibus hoc nomen *Venenum* tribui debeat, non ita planum est, ob autorum hac *quid.* de re varias sententias. Primò interdum hæc vox transfertur ad omnia ea, quæ nocere possunt. Ita ille vinum appellabat venenum: in Sacris aspidum venenum in linguis calumniatorum esse dicitur, & Horatio venenata dicta sunt: & itidem in sacris Saluator noster inferno venenum esse dicitur. Verùm hæc significationes huius loci non sunt. Neque enim, quodcunque hominem interimere potest, venenum propriè dicitur, neque qui gladio iugulatur, vel aquâ suffocatur, veneno periisse Medicis dicitur. Nimis etiam ample veneni vocem extendit Dioscorides, dum *lib. 6.* venenis accenset aquam frigidam, lac coagulatum, taurinum sanguinè, & similia, quæ copiâ, vel suffocando, vel alio manifesto modo necant. Talia enim, quæ vi manifestâ agunt, etsi corpori, præsertim maiore quantitate sumpta, nocere possint, inter venena propriè dicta referri non possunt. Vnde etiam quatuorvis aqua fortis pota hominem iugulare possit; multa extrâ corpori imposita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipsam partem mortificare possint, ut lapides corrosivi dicti, & similia alia multa: propriè tamen venena non dicuntur, sed ea solum, quæ occultis qualitatibus homini noxia sunt.

Verùm & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & strictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere possunt. Ita definit Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 1.* venenum, quòd sit, quod aptum est nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione. Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni

humores in corpore geniti, atque alij etiam per cō-
tactum immissi: vnde dicitur venenum epilepticum,
Venereū, elephantiacum, etsi hominem non subito
iugulent; atque hoc modo venenum & malignitas
idem est. Quæ acceptio satis vulgata est, atque ij
ipsi, qui strictiorem significationem magis pro-
bant, ab hâc generali vocis vsurpatione non semper
abstinent, sed sæpè venenatos humores appellant,
qui propriè maligni dicendi essent. Strictè enim &
propriissimè ea dicuntur nonnullis venena, non
quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ
nostræ inimicam qualitatem acquisuerunt, sed quæ
sua naturâ, absque vlla accedente corruptione,
talìa sunt, vt homini insigniter & occulto modo
nocere possint, siue sint è mineralium, plantarum;
siue animalium, siue ab iis petitorum numero.

Si quis tamen etiam id, quod ex corruptione oc-
cultam, & non minorem, quàm modò dictam, no-
cendi vim habet, venenum appellare velit, cum eo
Venenum non pugnabo. Vt ita venenum sit, quod occulto
quid? modo, & per se insigniter & vehementer corpus
nostrum lædendi, & hominem in vitæ periculum
coniiciendi vim habet.

An vene- Cæterum cum venenū, etiam in specie & strictè
num sit acceptum, & vt qualitas, & vt substantia considerari
qualitas possit, quomodo definiendum sit, adhuc dubitatur.
vel sub- Per qualitatem venenū definit Capiuaccius, *de ven.*
stantia. c. i. dum dicit, venenū esse qualitatem corruptiuam
confertim corporis humani, putatque venenū, quo
Basiliscus hominem interficit, vt & venenū, quo ser-
pens ille, cuius mentionem Auicenna facit, & Con-
ciliator, *lib. i. de ven. c. i.* qui ab homine hastâ per-
cussus, eum interemit, nudā & sinceram qualitatem
esse,

esse, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contra Eustach. Rudius, *l. 2. de morb. occ. c. 1.* Venenum qualitatem esse negat, disputatque, omne venenum corpus esse. Etsi enim ipsa actio proueniat à qualitate, tamen cum nullum accidens, nec vlla qualitas per se queat subsistere, omnisque actio illi attribuitur, ut in subiecto subsistit, vniuersum opus ipsi subiecto, tanquam præcipuo agenti tribuendum esse, statuit. Ad actiones verò illas, quæ videntur à nuda qualitate proficisci, ut modò de Balisco & serpente illo, qui mediante hastâ militem occidit, dictum, quo modo & torpedo, si tridente à piscatore tangatur, eius manum stupefacit, respondet dupliciter Rudius. Primò non solum rem incorpoream à re venenata communicari, sed halitum vel vaporem tenuem, aut humorem, in quo vis ista inhærescat, quod corpus subiectum sit vel vehiculum venenatæ qualitatæ; & dum serpens ille militem per mediam hastam interfecit, id ita factum esse putat, nimirum in ea parte hastæ, quæ serpentem attigit, aliquem humorem veneficâ qualitate infectum immissum fuisse, & mox ab eo dictum halitum, corpusculaque tenuiora eadem infecta qualitate transmissa, quæ per hastam repentina ad vltimam vsque partem in hominis tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint. Verùm cum ipse agnoscat, vix possibile esse, ut corpus, quamuis subtile ac tenue in momento quasi tēporis per solidum lignum penetrare possit; & Galenus, *de locis affect. lib. 6. cap. 2.* scribat, res quasdam solo tactu per qualitatis vim, ea, quæ eis vicina sunt, alterare posse, idque accidere in marina torpedine, cui

cui tam vehemens sit potentia, vt per piscatoris tridentem transmissa ad manum alteratione, derepente manum torpidam reddat, respondet secundo, non qualitatem illam à torpedine in hastam seu tridentem deferri torpedine relictâ, sed torpedinem propriâ qualitate tridentem alterare, ac similem illi, quam possidet, in tridente producere qualitatem; hâc autem tridentem affecto, dum manum piscatoris tangit ipsam torpidam reddere.

Quæ controuersia etsi in speciem leuis esse videtur: tamen omnino grauissima est, neque tantum venena concernit, sed omnem sympathiæ, & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum est, & à paucis tentatum. Fecit eius mentionem Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 344. f. 5. vbi tandem concludit, talia per species fieri, & habere se species tales, sicut radium continuò promotum, qui etiam per & ultra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæstio rectè explicetur, ex eod. Scaligero, *exerc.* 71. vt & aliis Philosophis, tenendum, qualitates alias esse Materiales, & Reales, alias Intentionales dictas. Qualitatem realem esse viriditatem in arbore: Intentionalem esse viriditatem ab arbore in parietem vel vestem immissam. Qualitatem materialem esse colorem in vino rubro: intentionalem in mensa productum, cum lumen per vitrum vino rubro plenum transmittitur. Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, est explicandum. Etsi enim intentionale plerumque accipitur pro eo, quod ab operatione nostræ mentis dependet, & sine ea nihil est: interdum tamen etiam accipitur pro re, quæ etiam sine nostræ mentis operatione existit, alterius tamen

Qualitates
dupli-
ces.

Reales.
Intentionales.

Intentionale
quid.

rei primariæ species est , eamque repræsentat. Sic lumen lucis imago est ; & imago in speculo , hominis ; color viridis , qui in vestibus sub arbore iacentis est , alterius coloris , qui in foliis arborum est , imago est. Ac posteriori quidem modò hîc intentionale accipitur , pro ente scilicet suo modo reali , & quod extra animi nostri operationem , & sine eâ sūum esse habet , alterius tamen primarij accidentis imago est , & alias ens spiritale vel spiritualis qualitas , aut species appellatur. Et quidem species tales ab ente primario , quasi radius continuus promotus , vt Scaliger , *exerc. 344. f. 5.* loquitur , fluunt , & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales , & species has spiritales est differentia. Nam illæ insunt suo subiecto , & cum eo , ad eius motum inouentur , nec ab eo sunt separabiles , & successiue in subiecto recipiuntur , nec sunt plures eiusdem in eodem subiecto numero differentes , non confusæ , sed distinctæ , at spiritales illæ species à corpore , à quo oriuntur , in orbem rectâ , quasi radij , diffunduntur ; non inouentur ita cum aëre , vt qualitates , quæ aëri propriè insunt ; in eodem subiecto numero plures non confusæ insunt , quod è plurium candelarū pluribus umbris apparet ; multæ earum etiam per solida corpora transeunt , vt vel ex sono , qui solidos parietes , & magnete , qui etiam per tabulam ferrum trahit , apparet. Interim non sunt inefficaces , sed vires earum rerum , à quibus fluunt , obtinent , sicut lumen lucem repræsentat , magnes trahit ferrum , umbra taxi noxia est. Et quamuis vulgò saltem inter species sensibiles harum specierum fiat mentio : tamen procul dubio multò plures sunt , quàm quæ sensibus humanis

Atomi.

humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum sympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodiè à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. Differunt autem istæ species ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & post eos alij Philosophi & Medici statuerunt, & corpuscula tenuia, & minimæ esse dicunt quæque nullo modo, vt Fracastorius, *de Sympathia & antipath. cap. 5.* scribit, negandæ sunt. Hæ enim atomi & minima corpuscula à corporibus, à quibus fluunt, non nisi magnitudine differunt, & eandem essentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem spirituales omnino essentiâ ab iis differunt, Quid autem sint istæ species, non facile explicatu est. Vulgò qualitates dicuntur. Verùm hoc non placet Fracastorio, *allegato loco*, qui substantias esse statuit, & eiusdem rationis cum formis illis quarum sunt species, nec differre ab iis, nisi modo subsistendi. Eatenus enim materiales esse dicit, quatenus crassâ quadam existentia in materia sunt, & certos terminos possunt: cum autem ingenitum sit omnibus formis, sese propagare, & has formas materiales, cum per eum modum & existentiam, quâ ipsæ sunt, sese propagare non possint tenuem & superficiale suum vel partem vel gradum producere, quem *ἐπίπολον* vocant, qui ob tenuitatem suam & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, ceu soboles quædam. Verùm nemo facile dixerit, lumen & lucem Solis esse eiusdem essentiæ cum forma Solis, aut colorem, qui est in re, cum eo, qui est in speculo. Quomodo verò, si sunt qualitates, in momento gignantur & propagentur, cum aëre, per quem diffunduntur,

tur,

tur, non ita moueantur, vt eius qualitates mouentur, eiusdem speciei plures numero sint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facillè explicabit. Vt ita hîc cum eodem Fracastorio sequentibus versibus (quos etsi aliquoties in meis scriptis allegaui, tamen digni sunt, vt nec hic præteriri debeant) nobis conquerendum sit.

Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitum, Irrequietum animi & quarentem indagine vanâ Naturam semper fugientem, qua se ubi paulum Ostendit mihi, mox species in mille repète Ceu Proteus conuersa, sequentem eludit & angit, Merentem senique horas, cassumque laborem? Nuper enim tenues species, simulacrâque rerum, Qua fluere ex ipsis dicuntur, pèrque meare Omnia, dum sector, meditans, tacitusque requiro Auia sylvarum, & secreta silentia solus: Cognoui tamen his spectris illudier ipsis; Vt sensus feriant nostros, sempèrque laceessant, Pèrque fores, caulâsque animi ludântque meentque, Ac remeant, ipsamque nec inter somnia linquant. Nam quæ obscuritas naturæ in speciebus sensibilibus occurrat, eadem in omnibus aliis eiusdem speciebus spiritalibus; quarum multò plures sunt, quàm quæ sensibus nostris percipiuntur, & vulgò creditur.

Atq; vt hæc, quæ hæctenus diximus, ad propositû nostrû applicemus, sciendû venenum interdû sumi pro re venenata, interdû pro vi agèdi, & corpus nostrû occulto modo lædèdi. Posteriore modo cõsideratû, seu ipsa venenositas, omninò est qualitas. Si verò priore modo cõsideretur, venenû duplicis nature est. Quædam enim venena corpora esse, certum est: & per contactum corporalem agere; & licet omnia corpora, quæ afficiunt, non tangant corpore suo:

*Venenum
quor
modis
dica-
tur.*

suo : minima tamen corpuscula & atomos ex eo mittunt, quæ corpus nostrum afficiunt, & talia corpuscula inordinate hinc inde mouentur, & cum ipso aëre agitantur, id quod in contagio pestilenti contingit. Verum in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cum miles ille hastâ serpentem interfecit, & mediante hastâ à serpente interfectus & occisus est, aut cum torpedo per tridentem manum piscatoris stupefacit, id fieri, quoniam minima corpuscula solidam hastam penetrent. Ergo aliud quærendum, quod à serpente vel torpedine fluens, ipsum solidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere possit. Hic aliud nihil dari potest, quam species illa spiritalis, quæ in quibusdam etiam corpora solida penetrat. Et si enim in lumine id non fit, quod obiectu rei opacæ intercipitur; tamen in alijs id fieri, experientia docet. Sonum enim solidissima corpora penetrare, notissimum: ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibusdam fieri, absurdum non est.

Postquam ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in specie explicandos accedimus. Ut autem omnes formæ latent, & nobis in hâc mentis humanæ caligine ignotæ sunt: ita etiam differentiæ horum morborum latent, & non nisi ex effectis & causis cognoscuntur. Ideoque suo loco quodlibet venenum suis signis describemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à causis petitas, proponemus. Causæ autem illæ occultos morbos, malignos & venenatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus.

Differentia morborum occultorum.

E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, vt & pestilentes, imò ipsa pestis. Quæ extra homini obueniunt causæ malignæ & venenatæ, variæ sunt. Primò enim aër, seu inspiratione attractus, seu transpiratione in corpus admissus, occulto modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare potest. Secundo etiam aqua vitiosa hausta maximè noxia esse potest. Tertiò contagium est, quod vel in aërem transfusum, vel alio modo corpori nostro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò sunt venena, quæ intra corpus quocunque modo assumpta, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extra admota, & in corpus penetrantia illud eodem modo lædunt. Quò pertinent morsus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda sunt ea venena, quibus nonnulla animalia, seu visu, seu sibilo, seu alio modo, atque ita vel halitu venenoso, vel specie spiritali emissa homini nocent, aut eum planè occidere valent, vt torpedo, serpentes quidam, basiliscus, umbra taxi. Ad venena extra corpori illata pertinent & ynguenta venenata, quibus vel sagittæ gladij inficiuntur, vel quæ, vt & pulueres, & per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ in corpus penetrant, qualia ynguenta & pulueres sparsos etiam pestilentiam induxisse, obseruatum est; imò per odores venenatos homines subito interemptos fuisse, annotatum. Quò referri possunt & veneficia. Venena autem ista omnia propriè dicta proueniunt vel à mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tam sumpta, quàm extra admota homini nocere possint.

Et

Et proinde totam istam tractationem ita disponemus, vt primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore nostro generatis, oriuntur: secundo de iis morbis malignis & venenatis, qui ab ære, aquis ortum habent: tertio de iis, qui à contagio: quarto de iis, qui à metallis & mineralibus proueniunt: quinto de plantis venenatis: sexto de animalibus venenatis: septimò tandem, cùm & veneficia summam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

C A P V T II.

An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur.

An venenati humores in corpore nostro generentur.

PRimò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum; an tale morborum genus detur, & an humores in corpore nostro ita degenerare possint, vt malignitatem & venenositatem acquirant? Sunt enim ea de re dissentientes Medicorum opiniones. Mercurialis, *lib. I. de venen. cap. 14.* simile quid veneno quidem in corpore nostro generari posse concedit, verum autem venenum in eo generari posse, negat, idque imprimis hâc ratione probare conatur. Cùm, *inquit*, autor omnium in corpore nostro sit calor, venenum generabitur vel à calore naturalivel præternaturali; non à natiuo, quia hic semper est autor vitæ & salutis, non autem veneni & perniciosi: non

à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam. Vis autem veneni maior est, quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis.

Pluribus etiam contra Ferneliū, asserentem in corpore nostro generari venena, disputat. Iacob. Grevinus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* Vtitur autem his rationibus. Prima est, si ex longa putredine, aut alia quadam causâ occulta venenum in corpore nostro generari potest, fatendum esset, omnes morbos in corpore ortos ex veneno originem habere: siquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, qua quotidie vrimur longo tempore collectâ oritur. Deinde negat, quòd vel semen, vel sanguis menstruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici possint, quia non principaliter cordi infesti sunt, quod vel ex eo patet, quòd tales morbi sæpius reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere potest. Terriò illa symptomata, quæ in epilepsia, suffocatione vterina, vt & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, sed manifestis. Lepram etiam ab humore melancholico, terreo, frigido, sicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quod veneni vocabulum propriè de ijs accipiatur, quæ exterius accidunt, inter quæ, & naturam nostram tantum sit odium, vt nihil in corpore nostro contineri possit, quod sit aptum aliquo modo, vt in venenum degeneret. In primis verò Platerus, *in quest. med. quest. 43.* prolixè hæc de re agit, & pro negatiua & affirmatiua sententiâ plures rationes proponit, quæ allegato loco videri possunt. Prima est hæc, quòd, si ex humorum putredine seu corruptione pestis pro-

veniret, non tot annis pestis cessaret, sed ut reliquæ febres, singulis annis grassaretur, cum semper humorum corruptio in corporibus humanis inveniatur. Secunda; si ex humorum corruptione originem traheret pestis, non ij, qui optimis humoribus sunt præditi, inficerentur, sed cacochymici saltem; cum tamen contrarium fieri, experientia testetur, & contrarij, qui pessimis humoribus scartent, & scabie & aliis ulceribus affliguntur, ut plurimum salvi vivant. Tertia, quia in peste nulla humorum corruptionis signa apparent, sed urina sæpe est sanorum similis, sicut & sanguis plerunque bonus è peste infectorum venis effluit. Quarta; curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt, & nec purgatione, nec venæ sectione tutò uti licet. Et *quest. 44.* ubi expressè negat, quòd venenata qualitas febrem pestilentialem accendens in corpore humano gigni possit, hisce argumentis utitur. Primum est, quod multorum annorum decursu in tot hominum millibus interdum nulla pestis se prodat; cum tamen interea tot vitia in humoribus in variis corporibus sese offerant. Secundò, quòd, qui ex hac lue euadunt, plerique citra medicamentorum usum, & præsertim eorum, quæ corpus ab illuvie eiusmodi humorum expurgant, sanantur.

Controversia autem ista facile decidi posset, si cum Rudio statueremus, saltem ea venena esse, quæ suâ naturâ talia sunt, non verò ex corruptione vim corpori nostro inimicam acquirunt. Talia enim cum omnia extra corpus nostrum generentur, dici posset, venenum in corpore nostro non generari. Verum cum humores corrupti eandem ex corruptione

An malign. & ven. hum. in. corp. nostro gen. I I 5
 ptione vim nocendi interdum acquirant, quàm alia,
 v.g. venenum scorpion, aspidis, & similia, ex sua
 natura habent, nihil obstat, quin etiam venenati
 dici possint. Atque fuit in ea sententia Galenus, 6.
de loc. affect. cap. 5. de constitut. art. cap. 19. 3. epidem.
comment. 3. ag. 4. 6. epid. comment. 2. text. 38. Ibidem.
comment. 6. text. 5. 1. Prorrhetic. comment. 2. text. 17.
de cib. bon. & mal. succ. cap. 1. Et quidem 6. de loc.
affect. cap. 5. scribit: Reliquum est, ut inuestigemus,
an in animalibus corruptio aliqua nasci possit adeo
vehemens, ut veneni tum qualitatem, tum vires aquet:
an id iam Medicis enodatum discussumque esse videat-
tur, qui hanc solent proponere questionem: utrum sint
propria nota veneni, necne. Nam qui maximè vi-
dentur super hac ambiguitate disputasse, ij eosdem
fieri affectus concedunt, & à lethali veneni potione,
& à corruptione, quæ à corpore ortum habet: verum
facile discerni posse eos, qui venenum sumpserunt,
ab iis, qui aliunde affecti sunt. Cùm enim homo sua-
ptè naturà probis humoribus abundans, ac sanorum,
more educatus, derepentè moritur; (ut lethali assum-
pto veneno fieri solet) deinde corpus aut liuens, aut
nigricans, aut varium est, aut diffuens, aut putre-
dinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse aiunt.
Igitur, si eiusmodi affectibus nos infestari fateamur,
qui ex nobismetipsis accepto suæ originis impetu, simi-
les sint his, qui pernicioso epoto veneno eueniunt: nihil
mirum, si vitiatum semen, aut menstruum huiusmo-
di, cùm retinetur, aut putrescit, corporibus, ut affi-
cientur idoneis gravia inferat accidentia. Quippe
facile intelligitur à canibus, quantam habeat vim
afficiendæ rei aptitudo; cùm enim reliquorum anima-
lium nullum rabie capiatur, solus canis eo affectu

corripitur: atque tanta fit in ipso humorum corruptio, ut solum eius sputum, si humanum corpus contigerit, rabiem excitare possit. Ut igitur ab exiguo initio, sputi videlicet qualitate, aucta quaedam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam, pervenerit, discerni potest, idque post sex menses, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur. Si ergo in aliis animalibus id accidat, negandum non est, quin & in humano corpore idem fieri possit. At in canibus venenum generatur, quod summè contagiosum est, & hominem in extremum periculum deducit. Ut iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, ut cadaveribus animalium, venenum pestilens emergere posse.

Neque effugere potest hic Mercurialis, quòd dicit, non venenum, sed veneno quid simile saltem in corpore nostro generari. Equidem negandum non est, humorum in corpore humano corruptorum magnam esse differentiam, & quosdam potius malignos, quam venenatos dicendos esse. Interim nec hoc negandum est, etiam tales humores, qui idem quod venena extra assumpta præstent, generari posse. Et Galenus expressè venenatam vim in corpore nostro generari posse statuit, dum scribit, *6. epidem. comm. 2. text. 38.* Non simpliciter tenuem & aquosum sanguinem ab eo ichorodea vocari suspicandum est, sed eum, qui venenosâ & malignâ facultate præditus sit. Idem statuit *lib. de constit. art. cap. 19.* quando inquit, vel copia humo-
rum,

An malign. & ven. hum. in corp. nostro gen. i i 7
rum; vel grauitas, vel obstructio, vel corrumpens
vitus hominis corpori innascitur. Et omnino res
plana est: Cum enim similitudinem humorum cor-
ruptorum cum venenis Mercurialis ipse in tribus
constituat, primò in celeritate mortis; quando-
quidem tum venena epota, tum humores in corpore
veneno similes celerrimè enecant; secundò eadem
afferunt sæpe symptomata, animi deliquia, deliria
extremarum partium refrigerationes, sudores dia-
phoreticos, & huius generis alia; tertio cum æquè
corrumpant humores in corpore: certè hinc appa-
ret, non saltem similitudinem quandam eorum es-
se, sed eandem naturam. De quo Galenus, 3. epid.
comm. 3. agrot. 4. ita scribit: *Vt epoto lethali veneno*
quidam postridie; vel tertio die moriuntur, quali-
tate eius, non copiâ, mortem afferente: ita & hic
ager statim tertiâ die censendus obuisse à qualitate suc-
corum virulentorum, non à phrenitide percipit.

Ad rationem verò Mercurialis respondemus,
quòd ad rei generationem non saltem agens exter-
num, sed materia disposita; agens primarium in se
continens, requiritur, cui potius generatio, quàm
instrumentario agenti tribuenda. Ita concurrente
calore generantur variorum vermium genera, ge-
nerantur plantæ variae, quarum generatio non ca-
lori externo, vt primario agenti, sed ipsi materiæ,
& latenti in eâ causæ adscribenda. Eodem modo
dum generatur venenum in corpore, calor corpo-
ris nostri, seu naturalis, seu præternaturalis, causâ
externa & adiuuans est, primaria verò in ipsa ma-
teria latet, vt cap. sequenti dicitur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ
alicuius momenti sunt. Primò enim, quòd dicit, si

ex longa putredine venenum generatur; omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla est consequentia. Non enim quavis corruptio ad venenum generandum sufficit, sed determinata, ut *cap. sequenti* diceretur. Deinde, quod humores illos, à quibus epilepsia, suffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quod hominem non mox iugulant, causa sufficiens non est. Neque enim necessarium est ad veneni essentiam, ut hominem interimat, sed satis est ad naturam veneni constituendam, ut sit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, ut supra, *cap. I.* cum Cardano venenum definitum. Et si omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen esse concedat, necesse est. Et proinde tertio falsum, quod à manifestis qualitatibus dependeant, ut satis de epilepsia, suffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licet non eam vim habeant semper humores maligni intus geniti, quam venenum extra: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, ut in pestilentia & pestilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifestè docet, imprimis, *6. de loc. affect. cap. 5.* In quo loco in alienam sententiâ detorquendo frustra laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum sententiâ loquitur Galenus, neque ex vehementi actione saltem similitudinem aliquam in humoribus putridis inquit; sed humores ita corripì posse statuit, ut non minùs, quàm venena extra genita vniuersum corpus celeriter alterare, hominemque citò interficere possint. Atque eius hanc mentem fuisse, ex

An malign. & ven. hum. in corp. nostro gen. i i 9
anteà allegato loco 3. epid. comm. 3. agr. 4. clarè pater;

Plateri verò rationes quod attinet : Primò, quòd non singulis annis pestis grassatur, etsi passim multa humorum vitia accidant, causa est, quia non singulis annis ea humorum corruptio, quæ ad pestem necessaria est, in corporibus hominum reperitur, sed longà sæpe digestionē, & fermentationē quasi opus est, donec ad illum summum corruptionis & venenositatis gradum humores perueniant; vnde sæpe variolæ, morbilli, dysenteria, epidemia, febres malignæ præcedunt, donec tandem humor ad summum corruptionis gradum, qui in peste est, perueniat. Secundò, quod cacochymici non semper peste corripiuntur, causa est, quia non quæuis humorum corruptio ad pestem producendam sufficit, sed determinatā & peculiari opus est. Et cum in scabie & similibus affectibus humores vitiosi ad ambitum corporis protrudantur, intus non facile corrumpuntur. Tertio etiam non semper per insignem putredinem pestis inducitur, vnde etiam non opus est, ut putredinis signa in urina semper appareant; imò plerunque ea pestis, in quâ nulla signa putredinis adsunt, non genita est ab interno humorum vitio, sed à contagio communicata: in ea verò, quæ à vitioso humorum apparatus genita est, signa putredinis adsunt. Quarto licet multi sine medicamentis à peste euadant: non tamen sine euacuatione humorum conualescunt. Natura enim ipsa sæpe eos per sudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam è corpore planè eiicit.

CAPVT III.

Quomodo in corpore nostro maligni & venenati humores generantur?

An ad veneni generationē putredo sēper sit necessaria.

Quomodo autem in corpore nostro maligni & venenati humores ac vapores generentur, inquirere longè difficillimum. Et quæstio hæc è difficillimis, quæ in totâ medicinâ occurrunt, non postrema est. Primò verò loco inter Recentiores controuertitur; an ad veneni in corporibus nostris generationem semper putredo requiratur, an verò etiam absque ea id generari possit? Gerardus Columba, *lib. 1. de febr. pestil. cap. 31.* statuit venenum non generari sine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generatur in corpore humano, quo in cane rabido, teste Galeno, *6. de loc. affect. cap. 2. & 5. & prorrh. text. 17.* At in cane rabido venenum nunquam fit, nisi post summam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum cum saluâ canis in corpus humanum admissum actu fit venenum generanti simile, nisi post summam humorum corruptionem. Et vt Galenus *ibid.* scribit, vbi ab exiguo initio sputi, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore dispositio ad magnitudinem notatu dignam peruenerit. Docetque passim Galenus, humores, licet sensim disponantur, vt venenum fiant, nunquam tamen venenum dici posse, nisi postquam summam & malignissimam naturam sint cōsecuti. Ita *3. epid. comment. 3. text. 75.* scribit:

Longo

Quom. in corp. nostro mal. & ven. hum. gen. 121

Longo tempore caussa, qua rabiem efficit, augetur: quæ ubi tandem eò peruenet, mortem affert repentinam: ita in hac phrenitide vitiosus humor coacervatus fuit; veneno lethali assimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens: quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant humorque ipse euaserat malignissimus, lethale repente apparuit symptoma. Secundò humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & summa corruptione, vt fiat venenum, vel mediocri, vel omninò leui. At non mediocri vel leui; aliàs enim putrida omnia essent venenata, & omnes febres putridæ essent malignæ. Ergo ad venenum generandum summa putredo requiritur. Tertiò, quia, si humor naturalis à statu corpori nostro amico ad deleterium debet mutari, necesse est, vt summa fiat corruptio & transmutatio. Si enim parua sufficeret, omnes humores corrupti essent venenati.

Contra, & rectè Hercules Saxonia, de phenigm. sect. 1. cap. 10. & de feb. cap. 37. defendit, venenum in corpore nostro generari posse, non solum sine insigni putredine, sed etiam absque omni putredine. Et quidem ad id probandum variis rationibus vtitur, quæ tamen cum omnes non sint eiusdem ponderis, firmiores saltem adducemus. Primò si venenum plantarum & animalium sine valida putredine, imò interdum sine omni putredine generatur, impossibile non est, quin & in corpore humano sine insigni putredine, imò sine omni putredine idem fiat. Secundò, quia venena generantur non solum in corporibus calidis & humidis, quæ ad putredinem sunt aptissima, sed & in calidis & siccis, frigidis & siccis. Tertiò, si venena, quate-

nus putrida, nocerent, manifesta potius qualitate, quàm tota substantia nobis essent inimica, quod falsum. Quartò excellens & insignis putredo non potest diu latere in corpore, quin morbum exciter: sed humores, qui excitant hystericam passionem & rabiem, diu sæpe latent in corpore. Id quod Galenus, loco paulò ante allegato, 6. de loc. affect. cap. 5. docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo, inquit, initio sputi rabidi canis aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: Sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Vbi clarissimè docet, venenum iam fuisse genitum, antequam sese in toto corpore prodit. Et omnino manifestum est, sæpe sine putredine venenum generari. Etenim pestilens venenum in aëre generatur, propagatur, augetur, non tantùm in constitutione humida, sed etiam in sicca, quæ ab omni putredine est aliena: & in febribus malignis ac pestilentibus sæpe minor putredo, quàm in aliis putridis, quæ malignæ & pestilentes non sunt, apparet: cum tamen, qui contrarium statuunt, summam putredinem ad venenum generandum requiri, doceant. Quintò, vbi adest putredo insignis, in vrina ea sese prodit: quod tamen non semper fit in febribus pestilentibus, seu peste, vbi sæpe multi extinguuntur, antequam vlla putredinis signa in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifestum fit, etsi concedi possit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere

Quom. in corp. nostro malig. & ven. hum. gen. 123
concurrere posse: tamen id simpliciter & semper
non esse necessarium.

Rationes verò Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cùm enim probare deberet, venenum generari sine summa putredine, ille probandum suscipit, venena non generari posse sine summa corruptione & immutatione humorum, quod libenter concedimus. Verùm latins longè patet rei corruptio & immutatio, quàm putrefactio. Etenim quotiescunque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, sed non semper putrefactio: id quod in variis humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquando etiam putrefactio in corporibus nostris accidit, sæpe tamen mutationes in variis corruptionibus fiunt sine omni putredine. Cùm enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, intestinis, venis mesaraicis, epate, corde, cerebro, testibus, & omnibus omnino partibus, si & materia & efficiens sese rectè habet, omnia rectè peraguntur, si verò siue ipso agente & instrumento actionis, siue obiecto & materiâ aliquod vitium sit, etiam opus, quod perficitur, vitiosum est. Hinc sæpe sine omni putredine, sumtis melonibus, fungis, & similibus, pessimæ fiunt corruptiones in ventriculo, quæ interdum choleram excitant, & nisi ille vitiosus humor ex vitata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut aluum euacuatur, sed in reliquum corpus penetrat, quo diutiùs retineretur, eo peior euadit, & in singulis coctionibus vitium illud exhalatur. Atque ita in singulis coctionibus fit mutatio, sed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni summa corruptione opus esse: vt autem ea
semper

semper fiat per putredinem, non opus esse putamus.

Quomodo
venenum
in
corpore
nostro ge-
neretur.
Rudij
opinio.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hinc labor est; imò pauci sunt, qui glaciem hanc frangere conati sunt. Eustachius Rudius hac de re aliquid proposuit, cuius discursum hinc adducere libet. Ille autem ita, *lib. 2. de morb. occult. cap. 1.* de venenorum in corpore nostro generatione sentit. Dum in corpore, *inquit*, venenum gignitur, necesse est, ut fiat ex priuatione, quæ quidem, cum subiectam materiam supponat, necesse est, ut venenum fiat ex aliquo sibi contrario, quod ex materia & forma constatum sit, & forma priore recedente, corruptaque materia illius veneni forma substernatur (seu, ut *lib. 3. pract. cap. 30. de ferri pestilenti*, loquitur: forma prior, & materia illius veneni formæ substernitur) & ita huius generatio illius corruptio sit. Hæc autem generatio quæ veneni generationem præcedit, naturalis non est, qualis est cibi, dum ex eo chylus procreatur, aut sanguinis, dum in carnem commigrat: sed quemadmodum, quod generatur, est quiddam præter naturam, ita & corruptio præcedens præter naturam esse debet, & aliquid præter naturam, ut quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali per simile, sed fiat excrementum naturali omnino dissimile, & adeo dissimile, ut naturam acquirat humanæ naturæ penitus aduersariam. Cum autem corruptiones variæ sint, & putredo etiam suos gradus habeat, porro statuit, ad veneni generationem non satis esse putredinem, quatenus putredo, sed ut venenum fiat, ingens debet esse ac penitus maligna. Hæc enim, *inquit*, sola ea est, cuius simus & inquinamentum est venenum, summamque

namque sapit malignitatem. Non enim omnes æquè prauæ sunt putredines. Deterior enim est, quæ in venis nobilioribus, ac puriori sanguini continendo dicatis sit, quàm quæ in venis chylum continentibus, & extra venas suboritur. Deterior etiam est alimenti, quàm excrementi putredo. Cum autem natura magis intenta sit illius, quàm huius generationi, rationabile est, vt dum alimentum putrescit, potentiorẽ causã habeat. Et tandem concludit; non putrescens humor venenum est, sed simus illius & inquinamentum, & hoc, quod superest, humoris putredini, illud est, ex quo venenati halitus in cor elati periculosa efficiunt symptomata, & vitalem præsertim facultatem deiiciunt.

Verum hoc modo rem non satis explicat. Primò enim præsupponit, omne venenum per putredinem generari, quod tamen falsum esse, paulò ante monstrauit. Deinde fit sanè, vt non ipse humor putrescens, sed illud inquinamentum & corpus, quod post putredinem relinquitur, venenum sit: tamen non explicat, à quo corporis illius, quod relinquitur forma ortum habeat. Dum enim scribit, quòd, vbi recedit forma prior, materia illius veneni formæ subternatur, veneni quidem formam nominat, sed vnde ea proueniat, non explicat. Et licet quis ea, quæ, *de morbis occultis lib. 1. cap. 7.* de formarum in rebus venenatis, extra corpus nostrum, seu à natura tales sint, seu ex corruptione tales fiant, origine disputat, coniungat: tamen dubio non satisfaciunt. Rectè enim quidem ibi disputat, quòd, sicut viuentia ab ipsa anima & virtute formatrice, quæ in semine, spirituosoque corpore continentur, procreantur, & sicut in viuentibus è putri materia
ortis

*Eius
exam-
natio.*

ortis innatus rei putrescentis calor cum extraneo coniunctus, virtute propria, cum sit accidens, substantiam producere non potest: ita in mixtorum vitâ carentium generatione, sola elementa non sufficiunt. Cùm enim agentia naturalia vltra proprias vires operari nequaquam valeant, & elementa omnium corporum sint imperfectissima, impossibile omnino statuit, vt ex illis mixta, & præsertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, sed aliud agens nobilius requirant. Verùm in eo inuestigando iam deficit, dum primum efficiens cœlum esse statuit. Alibi enim iam monstrauimus, proximam causam rerum naturalium cœlum esse non posse, sed saltem vniuersalem & communem. Et ipse Rudius hoc fatetur & agnoscit, dum expressè scribit, quòd cœlum tanquam agens vniuersale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, sed ad ea sese habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potius quodnam sit proximum & determinatum efficiens, non explicat, sed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac passiuarum sine temperamenti totius apparatu, quæ sunt in minera ipsi cœlo subordinatæ, tanquam instrumenta illius ad particulariter agendum putat, cùm tamen expressè supra scripserit, sola elementa ad hæc corpora efficienda non sufficere, & vt corporum omnium imperfectissima, vltra vires proprias agere non posse. Et cùm ipse Rudius concedat, temperamenti illum apparatus saltem esse instrumentum, cœlum verò esse causam vniuersalem: necessarium omnino est, adhuc dari causam efficientem propriam

Quom. in corp. nostro mal. & ven. hum gen. 127
propriam & particularem. Quomodo autem res
naturales per corruptionem fiant deleteria, non ex-
plicat, nisi quòd *lib. 2. de morb. occult. cap. 1.* scribit,
dum venena in corpore gignuntur, necesse est, ut
fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat,
non explicat.

Cum ergo, quomodo venenum in corpore no- *Autori*
stro generetur, nondum explicatum videam, ten- *senten-*
tandum, an hæc glacies frangi, eaque fracta in ve- *tia,*
ritatis pelagus perueniri possit. Cum autem omnis
error, qui in corruptionibus nostri corporis fit, vel
efficienti, vel materiæ adscribendus sit: ab efficiente
quidem tale quid fieri posse aliquando, concedo,
sed rarius, ubi scilicet antea à veneno maligna ali-
qua qualitas & dispositio corpori vel parti alicui
impressa est, quæ affluentes humores sibi simili dis-
positione inficit & corrumpit. Frequentissimè verò
venenatos humores in corpore nostro generari pu-
to materiæ ratione. Cum enim in singulis coctio-
nibus nouæ mistiones fiant, neque forma vna su- *Alimen-*
blata, omnes subordinatæ pereant, neque (vtor *torum*
verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, de *virium.*
febr. petech. cap. 7. ne solus Nouator videar) in qua-
libet rei mutatione & corruptione fiat resolutio ad
materiam primam, verum quando aliquid corrum-
pitur, forma tantum, determinatúmque illius for-
mæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum seu
subiectum cum suis accidentibus pereat; aliæ verò
formæ subordinatæ cum propriis quoque suis ac-
cidentibus integræ manere possint: accidit, ut sæpe
aliqua forma manifestetur & sese exferere incipiat,
quæ antea latebat. Et quòd Hypocrates, *lib. de*
prisc. medic. de dyuér. mor., & potentiis humorum
scribit,

scribit, id etiam de venenorum natura hîc verum est. *In homine, inquit, inest & amarum & dulce, & salsum & acidum, & acerbum & insipidum, aliâque sexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutua inter se contemperatione neque cernuntur, neque molestia quenquam afficiunt. At ubi horum secretum quippiam fuerit, & per se exstiterit, tum & conspicuum fit, & hominem molestia afficit, &c.* Eodem enim modo sese res de venenis haber, Cùm enim homo vescatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluvia fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, succum à quo nutriuntur, attrahant; res corpori nostro aduersas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terra, in pluuiis, in aquis est. Quæ quando cum alimento in corpus nostrum veniunt, non semper tota excerpuntur, sed cum eo sæpe in corpus sese penitus insinuant, & vires suas retinent. Exemplo sit illud, quod Hipocrates, 6. *epid. comment. 5. text. 25*, scribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueris purgatio.* Etenim si mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, in *comment.* explicat, sumserit, lac eorum purgans redditur. Vbi primò ex purgâte fit chylus, hinc sanguis, tandem lac, & nihilominus in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio subiecto (sine hoc enim esse non potest) integra & incorrupta seruetur, quæ, ubi lac infans hauserit, sese exserit. Cogitemus iam, quos sæpè malignos succos è stercoreibus & excrementis animalium plantæ è terra trahant. Consideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus,

cibus, & aliis eiusmodi cibis vescantur, quæ qualis sint naturæ, & quàm prauum alimentum suppeditent, notissimum; adeo, vt de iis Galenus scribat, etsi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore succum, qui à lethali veneno parum abest. Perpendamus insuper, quàm sæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidunt, quibus bruta vescuntur; quot animalia plantis & animalibus venenatis vescantur; sicut constat, sturnos cicutam depascere, coturnices veratrum, anates bufones aquaticos deuorare, iisque nutriti; ciconias serpentibus victitare, gallinas araneas, imò scorpiones deglutire, lupos pisces etiam serpentes. His ergo omnibus cum rursus cibi loco vtatur homo, venenata illa substantia, (quæ non omnibus, sed homini saltem, & ita respectiue venenum est) quæ in plantarum & animalium alimentum subiit, etsi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis mista sæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis secreta fuerit, & sola extiterit, tum homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè si copiosius & sæpius tale alimentum sumtum sit. Etsi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus assumpta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli possint: tamen si sæpius & copiosius in corpus ingerantur, tandem nocere possunt. Vnde rectè Matthiolus, in præfat. in lib. 6. Diosc. cum quærit, an animalia eiusmodi venenatis animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, ei nocere possint, respondet, plerosque quidem asserere, huiusmodi animalia, si comedantur,

An animalia venenatis victitantia edenda sint?

fur, non modo veneno non inficere, sed nullam prorsus noxam inferre, & corpus nutrire; se tamen credere, quòd licet venenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuò cibus est, non tamen esse posse, quin caro, quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocumento. Et videmus, quomodo sæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obsidionibus, castrisque, ubi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis, & pravi succi vtuntur, dysenteriâ, malignis ac pestilentibus febribus, & tandem ipsâ peste corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non semper, & in omnibus corporibus generantur, sed tum, ubi homines eiusmodi pravis cibis vsi sunt: id quod in castris & obsidionibus frequentissimè accidit; vnde etiam maligni eiusmodi morbi castris quasi proprii sunt, & propterea à nonnullis Castrenses appellantur.

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas, ubi is ab aliis secretus fuerit, seorsim exstiterit, facile alios humores inquinat; cum omnis forma sui multiplicatiua sit; id quod non solum è seminibus spontè ortorum viuentium, in atomis & minimis corpusculis latitantibus patet, vt cum à Doctore attunio Licero, in *lib. de spontan. vin. ort.* tum in eodem tractatu monstratum; sed & in veris verum est, id quod exemplo veneni canis rati probat Galenus, 6. *de loc. affect. c. 5.* quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam sensim adscendit, tandemque totum hominem alterat.

Quæ si cui non satisfaciant, & alicui id adhuc scrupulum

Quom. in corp. nostro malig. & ven. hu. gen. 131
 scrupulum moueat, quomodo è semine & sanguine
 etiam bono, extra sua vasa elapso, putrescente &
 corrupto, venenata materia generari possit; ille pri-
 mò *δυσάμειος* & *ἀρρώστιας*, humorum Hippocratis in
 mentem sibi reuocet, cogitétque, in homine esse
 amara, falsa, & sexenta alia, (è quibus procul du-
 bio qualitates occultæ non sunt excludendæ) quæ
 mixtione mutuâ & contemperatione inter se neque
 cernuntur, neque quempiam molestiâ afficiunt; at
 vbi aliis secreta fuerint, & per se & seorsim existi-
 terint, conspicua fieri, & hominem molestiâ affi-
 cere. Faciat quis periculum in carne vel sanguine
 humano, vel etiam alterius animalis, quo homines
 nutriri solent, eâque in vitro concluso, vt nihil ex-
 terni accedere possit, digerat, & videbit, vbi massa
 illa sanguinis vel carnis dissoluta fuerit, quàm praua
 & homini noxia materia inde generari possit. Idem
 euenit in aliis rebus, brassicâ, cancris, ouis, & aliis
 rebus quamplurimis, quibus quotidie sine noxa ve-
 scimur. Omnia enim hæc, si putrescant & resol-
 uantur, ac singulæ eorum partes seorsim existere
 incipiant, quàm magnum & intolerabilem fæto-
 rem de se exhalent, & quàm noxiæ euadant, notum
 est. Si ergo sanguis intus corrumpatur, cur non
 idem præstare possit?

*Sanguini
 corruptioni
 noxia.*

Semen in specie quod attinet, primò hoc tenen-
 dum, rei optimæ corruptionem esse pessimam, ideo
 quòd optima *δυσάμειος* illas Hippocraticas, etiâ si aliis
 permistas, habent potentissimas, quæ vbi seorsim
 existunt, & à mediocritate recesserunt, maximè læ-
 dere possunt. Neque enim incommodè mista, siue
 saltem simpliciter, & vt talia, atque ex elementis
 solum composita, considerentur, siue etiam vt qua-

*Semini
 corrupti
 vis.*

itates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur, harmoniæ Musicæ comparari possunt. Ut enim, etsi in ea vocum & sonorum est diuersitas; tamen si inter eos iusta seruetur proportio, suauissimam harmoniam & concentum, audientem mirifice delectantem, pariunt; si verò proportio illa turbetur, & vna vel plures vocent dissonent, auditui ingratissimus sonus inde oritur: ita etiam, si in misto seu qualitatum primarum, seu occultarum proportio, quæ naturæ cuiusque rei conueniens est, seruetur, omnia se rectè habent; si verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non possunt, & & grauissima oriuntur symptomata, atque inde accidit, ut quod antea vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeo euenit, ut in ipsa dolosi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus nostrum requiratur, quæ si obseruetur, homini sunt grata & vtilia, eiusque corpus à venenis tuentur; si verò maiori quantitate exhibeantur, etsi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ suâ & actiuitate proportionem corpori nostro conuenientem non obseruant, corpus nostrum dissoluunt, eique nocent.

Deinde & de semine hoc obseruandum, ea symptomata, quæ in fœminis à semine retento fieri dicuntur, non semper à semine, sed ab aliis humoribus, circa vasa seminalia cumulatis, fieri ut *lib. 4. præct. part. 2. sect. 3. c. 4.* dictum. Etenim semen in suo loco non putrescit & corrumpitur, & viri multi sæpe semen diu retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines moniales & aliæ sunt, quæ

venere

De ca.m.occ.mal.& ven.ab in.ha.vit.or.in sp. 133
venerē non vtuntur, nec tamen suffocatione vteri
laborant. Vnde credibile est, materiam, quā tam
grauia symptomata in foeminis excitat, non semen
esse, sed alios humores prauos, qui circa vasa geni-
talia foeminarum, & in primis tubam vteri dictam
collecti sunt. Obseruatum enim est, testes in mu-
lieribus interdum pilā maiores, imō pugno gran-
diores, luteo, croceo, serosoque humore grauissime
olente turgentēs, repositos fuisse, vt *alleg.loc.* dictum.

C A P V T I V.

*De Causis morborum occultorum, malignorum,
& venenatorum, ab interno humorum
vitio ortorum, in specie.*

ATque hæc in genere quidem, quomodo hu-
mores maligni & venenati in corpore nostro
generentur, dicta sunt: de causis tamen adhuc
quædam in specie addenda snt. Cum autem omne
quod in corpore nostro præter naturam generatur,
vel causæ efficientis, vel materiæ vitio proue-
niat, eadem causæ & hîc perpendendæ. Primo
causam efficientem quod attinet, cum in omnibus
corporis partibus, tam publicis, quàm priuatis,
coctiones fiant, & quælibet pars sibi conueniens
opus producat: non mirum est, si actiones & co-
ctiones eæ non recte perficiantur, varia excremen-
ta, & varios præternaturales humores generari.
Nimirum vt alia sit coctio in ventriculo, alia in epa-
te, alia in corde, alia in testibus, alia in vtero: ita
etiam alia excrementa, alique humores præterna-
turales,

*Ad in-
telligendum
humorum
genera-
tionem
facit.
1. Dispo-
sicio cor-
poris.*

turales, si coctiones illæ non bene perficiantur, in ventriculo, alij in epate, alij in corde, alij in testibus, alij in vtero generantur. Imò cum venæ & arteriæ sanguinis ac spirituum locus ac receptaculum sint, quæ, vbi suam naturalem constitutionem obtinent, sanguinem & spiritus in statu naturali suo conferuant: ita si illam naturalem constitutionem amittunt, & præternaturalem acquirunt, sanguinem, & spiritus amplius regere non possunt, sed eos corrumpi sinūt. Cum autem ad naturalem partis cuiusque constitutionem, & primarum qualitarum temperiem, & occultarum etiam naturalem dispositionem requiri dixerimus: si vel hæ, vel illæ mutantur, varij humores excrementitij, nunc qualitarum solùm primarum, & temperiei excessum, nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò si intemperies aliqua in corpore nostro exciteretur, præsertim calida & humida, non solùm humores & excrementa, sed & partes ipsæ solidæ corrumpi possunt, vt in vlceribus putridis, gangrenâ, & sphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat, *cap. præced. dictum.*

Præuia autem hæc dispositio quibusdam hæreditario quasi iure à parentibus communicatur, vt prauos subinde humores generent, & totâ ætate penè, vel scabie malignâ, elephantiasi simili, vel scorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibusdam plurimos vsque ad adultam ætatem generari cum in aliis; ne in infantibus quidem nascantur. Accidit hoc in iis potissimum, qui calidos, & adustos, & atros humores generant, qui venenatam naturam facillè induunt.

Deinde

Deinde faciunt ad hanc partium naturalium constitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta vt & venena, cum qualitarum primarum excessu peccantia, tum multò magis occulto modo corpori nostro infesta, quæ malignam & venenatam dispositionem partibus corporis nostri imprimere possunt: ob quam postea alimentum & sanguinem in similem qualitatem corrumpunt. Ita obseruatum sæpe est, veneno sumpto longo interdum post tempore nonnullos morbis quibusdam correptos fuisse, qui non aliunde prouenerint, quàm à mala dispositione, à veneno corpori impressâ. Memini vicinam meam filio & filiæ quinquennibus circiter in balneum ituris ad sudorem ciendum arsenicum pro cornu cerui incautè exhibuisse, vnde filius, qui parum vomebat, intra sex horas mortuus est, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, sed circa annum ætatis vigesimumprimum fœdissima scabie & cachexia correpta est, quæ nullo modo curati potuit, sed ægre mortem intulit: quam non aliunde, nisi à dispositione à veneno corpori, & imprimis epati impressâ prouenisse existimo. Ita luem veneream, cum interdum integrè curata visa esset, nec vllis symptomatibus sese ampliùs proderet, post annum vigesimum, imò trigesimum recruidisse, obseruatum est, itidem ob dispositionem à virulentia illa epati impressâ reliquam. Sic ij, qui carbunculos pestilentes passi sunt, etsi integrè curati sunt, in partibus illis dolores sæpe longo post tempore & diu percipiunt.

Tertiò faciunt huc & stellæ ac sidera. Etsi enim

3. *Cæli & sidera.*

suo influxu benigno fouent : tamen per acci-
dens nocere, & huic vel illi rerum naturalium
speciei vel indiuiduo noxia esse possunt. Sicut
enim videmus, nunc calorem, nunc frigus ni-
mium hisce vel illis nocere, v. g. æstum maio-
rem vitibus esse amicum, quasdam verò alias plan-
tas ab eo emori : ita etiam, cùm astra occultas in-
fluentias habeant, nisi eæ influentiæ proportionem
quæ corpori nostro amica est, obseruent, humores
in eo corrumpi, necesse est. Quâ de re plura, *lib. 4.
de febr. cap. 4.* dicta sunt.

4. Aer.

Quartò inter has causas, quæ corpus nostrum
afficiunt, est aer, qui non solum interdum, vt ve-
nenatos vapores, qui corpus nostrum inficiunt, in
se continet, (qua ratione de eo parte tertiâ dice-
mus) malignorum & venenatorum autor est mor-
borum, sed etiam, vt dispositionem corporis no-
stri, quâ omnes coctiones perficiuntur, mutat; quâ
ratione hoc loco de eo agendum. Primò aer ad mor-
bos inducendos potest facere manifestis qualitati-
bus, de quo Hippocrates pluribus, 3. *Aphor. lib. agit.*
1. *Aph.* abi ait : *Mutationes temporum potissimum pa-
riunt morbos, & in ipsis temporibus magna mutationes
frigoris aut caloris, ceteraque ad proportionem.* Cùm
enim aer cùm inspiratione attractus, tum per po-
ros in corpus immixtus, illud continuò afficiat; si
intemperatus sit, eandem intemperiem corpori no-
stro imprimit, idque de naturali statu deiecit. Et
imprimis calida & humida aëris constitutio, si diu
duret, cùm ad putredinem inducendam aptissima
sit, etiam morbos malignos & venenatos inducere
potest, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* scri-
bit : *Pestilentes morbos oriri, necessarium est, cùm*
aëris

aëris temperatura naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa; & infigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. epid. Et si enim putredo ipsa per se venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ dissimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, potest eâ mutatione aliquid naturæ nostræ planè inimicum emergere, vt cap. preced. dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër crassus & humidus aptissimus, quo nomine aër Romanus infamis est, & ad febres malignas dispositus, & vt Galenus 1. epid. comm. 2. text. 25. scribit semitertianæ febres prauæ Romæ familiarissimæ sunt. De quo etiam scribit Cæs. Aurelianus, lib. 2. acut. cap. 10. & lib. 1. Chronic. c. 3. Quibus subscripsit Plutarchus, in Problematibus, qui templum Æsculapij Romæ ideo extra urbem ædificatum esse scribit, quòd maior ibi aëris salubritas, quàm in vrbe haberetur. Potest tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori nostro nocere. Cum enim & stellarum influxus & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque sæpe malignæ sint: si is & inspiratione continuè attrahatur, & per transpirationem in corpus sese insinuet, fieri potest, vt id ab occultis illis qualitatibus simili p. n. dispositione alteretur, quod postea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis fœtidis & conclusis habitant, hac de caussa sæpe malignis morbis infestantur.

Tandem inter causas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires sint, de cons. & dissens. Chym. cum Galen. cap. 14. dictum,

& ex errore & irâ multos in Erysipelas, vulgò Rosam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius symptoma quasi est Rosa, aliquid malignitatis, vt in vasio, quæ instar pestis se habet, satis testatur. Item ex terrore & timore etiam multos in pestem incidisse, vulgò notissimum est. Obseruaui etiam hoc tempore, dum hîc Professore & Medicum ago, quo plus quàm sexies valde (vt leuiiores infectiones, quæ sæpissimè acciderunt, præteream) hîc pestis grassata est, non paucos quoque ex ira in pestem incidisse. Quod qua ratione fiat, equidem explicare facîle non est, & dictum de eo *de febr. lib. 4. cap. 2.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in pestilentibus constitutionibus corpora, siue cœli siue aëris ambientis vi, seu aliis de causis ad pestilentem potius, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes silent & cessant) disposita esse plurima. Cui si imaginatio, terror, timor, vel ira accadat, facîle illa dispositio in actum deduci potest. Imò etiam boni humores iisdem animi affectibus corrumpi possunt. Et imprimis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, si moueatur, obtinet, & non sine causa ab humore melancholico & atro pestilentiam prouenire, statuit Platerus, *in quest. Medic. paradox. quest. 43.* Iram verò non à bile flaua, sed humore atro prouenire, monstraui *lib. 3. Pract. Part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhavius, *disquisition. 1. de semin. pestil. cap. 4.* hanc causam reddit, quod timor & terror ad pestem inducendam faciant, dum scribit, vt terrore, præsertim subitaneo, spiritus à superficie corporis cõfertim versus cor abripiuntur, sicque eò fecu deuehunt halitū pestiferū superficiiei corporis obseruan

de ca. m. oc. mal. & ven ab in. hum. vi. or. in sp. 132
obseruantem , qui cùm sit naturæ spiritalis , synti-
moriâ quadam sese vitalibus spiritibus confociat;
ita è contrario , spiritibus æquabiliter per totum
corpus expansis continuò remanentibus , quod sit
animo benè composito, idem halitus non nisi tem-
poris aliquo spatio exacto ad cor deducitur , inter-
dum etiam à natura earum partium , quibus inhæ-
rescit, ita edomatur , vt nullum sit inde pestilitatis
periculum , haud rarò tamen etiam , licet tardius
in pestem manifestè erumpit. Qua de caussa apud
Plutarchum legitur, *in lib de Musc.* Thaletam quen-
dam Cretensem à Lacedæmoniis pestem fugasse so-
la Musica , quam Excellentissimus Hieronymus
Mercurialis, *in lection. de pestilentia cap. 22. (pag. 83.)*
nihil aliud fuisse existimat, vt & milicem, qui apud
Homerum cantu pestem fugabant , quàm spem,
gaudium & lætitiâ , quibus fiat , vt & animi &
corpora valentius pugnent aduersus morbum
pestilentem. Quin & Theophrastus Musica vipe-
rarum & araneorum morsus, curari testatur : Idem-
que confirmat de iis , qui à tarantula sunt demorsi,
Matthiolus , *in lib. 2. comment. in Dioscorid. & Sca-
liger , exercit. 185. aduersus Cardanum* : Nimirum
quia Musica animum excitat , & spiritus ad corpo-
ris circumferentiam mouet, ac proinde venenum à
corde sic distrahitur, perque poros discutitur & dis-
sipatur , inquit Hieron. Montuus , *in Iuuenilib.
cent. 2. de admirandis facultatibus , aphor. 96.* Sicut
ergo in curatione morborum id præstat Musica ; ita
etiam in præseruatione simile quid præstare valebit,
spiritibus sic excitatis & probè compositis in vni-
uerso corpore , ne frequenter commoti versus cor
secum abripiant seminaria pestifera. *Hec Obhaf.*
Verum

Verum causa hæc saltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi causa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectus, qui humores corrumpere, ipsisque naturam venenatam inducere possunt, Cardanus, lib. 1. de venen. cap. 6. etiam odium refert, affectum ex tristitia & ira compositum, eumque acerrimè corrumpere humores, si quid aliud, scribit. Nam ira excalefacit, tristitia refrigerat, quò ipso motus contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, causis perire existimat. Nimirum.

Linor tabificum malis venenum

Intactis vorat ossibus medullas;

Et totum bibit artubus cruorem.

6. Ma-
teria.

Secundò, & quidem præcipue ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etsi bene sese habeat, è prauo obiecto & materia vitiosa bonum opus generare potest, sed fit actionis frustratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit imprimis victus ratio, & ex cibo ac potu prauis succi, maligni & venenati humores; & ipsa interdum pestilentia generatur, quæ sæpe annonæ caritatem sequitur, qualem Galenus, lib. de cib. bon. & mal. succ. cap. 1. & lib. 1. de diff. feb. c. 3. se vidisse scribit, sub Commodò Imperatore, & quales passim apud historias descriptæ exstant. Cum enim pauperes, ob frugū penuriam, quicquid offertur, quantumvis prauum, & necessitate coacti comedant, inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ nostræ apta non sunt, nec chy-

las;

lus, nec sanguis bonus generari potest, sed vitiosi humores inde proueniunt, qui, quò diutius in corpore nostro detinentur, & sæpius mutantur, eo deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus scribit, *lib. de succ. bon. & vit. cap. 8.* Inter fructus censentur cumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eo quòd, nisi aluum statim subeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet: eiusdem tamen, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est; quod in moris quoque euenit, quæ ipsa etiam, si quidem antè, quàm corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, nisi quis assidue his utatur: quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire ac meminisse conuenit. Et quod de cucumeribus & peponibus dixit Galenus, idem de aliis mali succi cibis etiam verum est. Idque non solum præstant ea, quæ, vt Hippocrates, *de prisc. medic.* loquitur, à ventris ipsis sunt, & nobis inconuenientia, & à prauis ac intemperati succi plurimum obtinent, sed & cibi, quibus alias continuò vescimur, quique boni succi sunt, si corrumpantur, vt sæpe in obsidionibus accidit. Tum enim extra iam contractum vitium in corpore humano emendari non potest, sed in singulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui prauis succi sint, Galenus, *in lib. de cib. bon. & mal. succ.* docet. Imò cibi etiam boni, si non rectè coquantur in ventriculo, & ij qui contrarij sunt natura, misceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, seu ex bonis seu prauis cibis genito, nunquam fit bonus sanguis, sed sæpissime generatur

generatur inde humor, qui bilis prasinæ nomine vulgò appellatur; qui postea in epate aduritur, & corrumpitur, sanguinique postea permiscetur, qui dum quiescit in venis, vix sentitur, sed agitatus vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vltteriùsque corrumpitur, & à bonis humoribus separatus, grauissimos morbos imò subitam mortem sæpe inferre potest.

Si enim cibi prauī succi saltem malignos morbos inducere possunt, multò magis id præstāt ij cibi, qui iam in se malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales sunt interdum fungi, ranæ & similia, à quibus nunc maligna dispositio humoribus imprimitur, nunc etiam homo statim ingulatur, de quibus postea de venenis extra assumtis dicetur.

C A P V T V.

De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis.

*Morborum oc-
cultorum
ab interno humo-
rum vi-
tio differ-
entia.*

Sunt autem morbi ab interno humorum vitio Sorti variij, pro causarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni saltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire possint, symptomata inferunt, hominem tamen non enecant, sed ita comparati sunt, vt cum iis diu vita trahi possit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniiciunt, aut homini vitam statim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. Prioris generis sunt humores, qui epilepsiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, secundum

De morb. ex in. hum. vitio ori. differentiis. 143
secundum Platerum, scorbutum, colicam, & dysenteriam malignam, elephantiasin, gangrænam, interdum suffocationem vterinam, & febres malignas, simpliciter ita dictas, inferunt: posterioris generis sunt, qui febres pestilentes, & ipsam pestilentiam generant.

Primum genus quod attinet, primò Epilepsiam non ab obstructione ventriculorum cerebri, sed ab humore vel vapore, membranis cerebri & nervoso generi peculiariter infesto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. cap. 31. quest. 1.* satis monstratum est, ut ea de re hîc plura addere opus non sit.

Secundò, Hydrophobia, etsi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorsis à cane rabido accidit, habeatur: tamen observatum, etiam sine morsucanis: vel alterius animalis rabidi ab interno humorum vitio hydrophobiam generari posse. Cuius quinque exempla recenset Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuersus, *de affect. particular. cap. 19.* De quo *lib. 1. pract. part. 2. cap. 16.*

Tertiò Chorea S. Viti dicta hîc pertinet, qua qui laborant, perpetuo & insano quodam saltandi desiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorsi sunt, qui itidem admirando saltandi desiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifesta qualitate huius symptomatis causa reddi potest. Egimus autem de his affectibus, *lib. 1. pract. part. 2. cap. 17.*

Quartò, cum in Mania tam enormia accidunt symptomata, quorû causæ à qualitatibus manifestis sufficientes dari non possunt, & videamus, eos talia symptomata pati, qualia interdum, quibus philtre

philtera exhibita sunt, patiuntur: non sine causa Platerus in maniaë causis reddendis manifestis qualitatibus contentus non est, sed ut mania excitetur, necessarium esse putat, ut humor ater peculiarem & occultam dispositionem inducat: de qua *relib. 1. pract. part. 2. cap. 15.* dictum.

*Catarrhi,
Tusses,
Angina,
Pleuritides
maligna.
Scorbutus.*

Quintò dantur interdum & catarrhi, tusses, anginaë, pleuritides, & peripneumoniaë epidemiaë ac malignaë: verum cum isti affectus ferè semper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis *lib. 4. de febr. cap. 17.*

Sextò, etsi Scorbutus ab humoris melancholici colluie rectè deducitur: tamen cum hypochondriaca affectione, quartana, aliisque ab humore melancholico ortis morbis non eadem symptomata, quæ in scorbuto, conspiciantur; scorbutus etiam contagiosus sit, & peculiaria requirat remedia: verò consentaneum est, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem suscipere, antequam scorbutum inducit, ut *lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap. 2.* dictum.

*Colica
maligna.*

Septimò etiam Colicaë malignaë & pestilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum provincias afflixerat, mentionem facit Paul. Aegineta, *lib. 3. cap. 43.*

*Dysenteria
maligna.*

Octauò pertinent & huc Dysenteriaë ille epidemiaë, qualis annò 1513. post æstatem calidam & siccam, & hîc etiam annò 1624. itidem æstate sicca & calida grassata est, quæ non pauciores è medio sustulit, quàm febres malignaë: quanquam epidemiis illis dysenteriis febris ferè coniungatur. Et solent istæ dysenteriaë sæpe adeo malignaë esse, ut paulò post in pestem degenerent De qua dysenteria etiam

De morb. ex int. hum. vitio ort. differentiis. 145
etiam *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap. 7.* dictum.

Nonò, Suffocationem vteri, vt & epilepsiam, ex *Suffoca-
tio ute-
rina.*
vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & neruosum corpus ad superiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, lædere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficacia verò potentissimum esse, *lib. 4. pract. part. 2. sect. 3. cap. 4. & 7.* dictum

Decimò huc etiam referenda Elephantiasis, quæ *Elephan-
tiasis.*
quidem ab atra bile, sed malignitatis non experte, excitatur. De qua *lib. 5. pract. part. 1. c. 40.* dictum.

Vndecimò, etsi Gangræna sæpe à manifestis causis proueniat: tamen interdum etiam ab humoribus malignis, in corpore genitis, excitatur. De qua *Gangra-
na mali-
gna.*
Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 15.* ita scribit: Obseruatum fuit, extremum pedem sphacelatum aliquando fuisse sine causa externa, sine tumore, aut rubore conspicuo, oborto primùm dolore immanissimo, mox sensum in eo ac motum periisse, & partem totam liuore contabuisse, exulcerationemque scædam insecutam esse, quæ acerrima caustica, atque medicamenta sine sensu admitteret, non multò post arteriâ brachij dextri, deinde etiam sinistri pulsare desiisse, & ita sensum vniuerso corpore obfesso, miserum extinctum sine febre, sine symptomatibus admodùm grauib. *Hac Fernelius.* Tot igitur, tamque præsentium malorum quis intemperiem aut simplicem, aut cum materia causam esse statuit? Quis non potius venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. cap. 1.* Eiusmodi gangrænæ etiam mentionem feci *lib. 5. pract. part. 2. cap. 19.*

Quò pertinet & gangræna scorbutica , de qua *eod. loc. & lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap. 14. egi.* Et Barthol. Maggius, *de vulnerib. sclopetor.* scribit , se vidisse in iuvene, febre aliqua maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum crus delatam, crus vniuersum sua malitia infecisse, & ad siderationem deduxisse , nullo apparente vel tumore, vel rubore, nulloque dolore percepto.

*Bubones,
Carbun-
culi.*

Duodecimò huc referendi & Bubones , & Carbunculi, qui etiamsi sæpe à corruptione humorum à contagio proueniente, ortum : tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus *lib. 5. pract. part. 1. cap. 8. & 13. actum.*

*Febres
malignæ.*

Decimo tertio sunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cum variolis, morbillis, cephalalgia, tussi, catarrho, pleuritide, peripneumonia, erysipelate : quæ si sint priuatae & sporadicæ, nullum dubium est quin ab humorum vitioso apparatu proueniât, qui contrahitur cum aëris vitio, ob insignem in qualitatibus excessum, tum ex victu prauo, & cibus mali succi, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus, quia varia symptomata apparent, quæ à febre, quæ sæpe in speciem lenta est, prouenire non possunt ; ideo occultam malignitatem iis adiunctam esse, rectè statuitur. Non rarò tamen febres etiam tales sunt epidemiæ, si nimirum causa malignum humorum apparatus generans communis præcesserit, aut ipsæ febres hæc contagiosæ fiant. De quibus febribus *lib. 4. de febr. pluribus dictum, quæ ibi videantur.*

*Febres
pestilentes
&
pestis.*

Decimo quarto, Tandem humores in corpore nostro sæpe ita corrumpuntur, vt non solum maligni euadant, sed ita exitiosi fiant, vt non minus subito

De sig. m. à mal. & ven. hu. in cor. nost. gen. or. 147

subitò hominem iugulandi vim habeant, quàm venena assumpta. Tales humores sunt, qui pestilentes febres, & pestem; & in iis bubones, ac carbunculos pestilentes excitant. Etsi enim Donatus ab alto Mari, & Horatius Augenius id negant, existimantque, morbos illos, qui post annonæ caritatem excitati sunt, fuisse sapissime epidemios; & quamvis symptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem: tamen id accidit saltem ob variam dispositionem corporum: interim ipse morbus principalis fuit communis, & vera pestis, non pesti similis, cum plures inuaderet & occideret, ipsique pestis definitio competeret, de quo *lib. 4. de febr. cap. 2.* dictum.

De quibus affectibus omnibus cum allegatis locis egerim, non opus esse puto, ut hoc loco iterum de iis agatur.

C A P V T V I.

De signis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore nostro genitis, ortorum.

COgnoscat autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eoque maligno & venenato originem traxisse, primò à causis præcedentibus, quas *cap. 4.* exposuimus. Nimirum si aer naturalem constitutionem diu non observauerit, humores inde corruptos fuisse, colligitur, de quo Galenus, *lib. 1. de differ. febr. cap. 4.* scribit: *Pestilentes,* inquit, *morbos oriri necessarium, cum aeris tempera-*

Signa morborum malignorum à interno humore vitio. A causa. Aer.

mentum à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa. Talem aëris constitutionem describit Hippocrates, 3. epid. comment. 3. Annus, inquit, austrinus, pluuius, à ventis in totum silens, cum paulo superioribus annis squalores præcessissent, sub arcturum statim austrini; multum pluit. Autumnus nimbosus, nubilus, largè pluens. Hyems erat austrina, humida, lenis. Multo post Solis reuersionem, circa æquinoctium, Boreas spirauit, & ninxit non ita diu. Ver rursus sine ventis: pluit multum & continenter vsque ad canem. Æstas serena & calida erit, magni erunt æstus. Etesia parua dispersim spirabant: sub arcturum rursus spirante borea multum pluit. Quæ anni constitutio austrina & humida pestem sæuissimam excitauit, quam, alleg. loc. describit Hippocrates. Ita Octavianus Robortus, de febre petechiali, cap. I. cum anno 1590. siccissima atque admodum calida esset æstas, autumnus magna ex parte australis, hanc verò hyems admodum frigida & nivosæ excepisset, factum esse scribit, anno 1591. vt Tridenti non solum plerique à plebe, sed ex primoribus multo magis febre petechiali grauissima corriperebantur. Et tales obseruationes passim in medicorum libris extant, & cuilibet eas annotare promptum est. In dysenteria aliquoties prælagienda me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem constitutionem non seruet, sed æstiuam constitutionem obtineat, & calidum ac siccum sit, humores inde aduruntur, & malignitatem concipiunt, vnde dysenteria, epidemia excitantur, quæ fructuum horariorum esui adscribi non possunt; cum mense Maio ubi nulli adhuc tales fructus maturi fuerunt, talem dysenteriam, anno 1624. grassatam

De sig. m. à mal. & ven. hu. in corp. nost. gen. or. 149
fatam, eaque etiam infantes lactantes correptos
fuisse, obseruam.

Deinde, vbi morbus aliquis malignus & pesti-
lens grassatur, & præcesserit annonæ caritas, siue *Prognostica*
ex frugum defectu communi, siue in obsidionibus
& castris, & homines prauo victu vsos esse, no-
tum sit; de interna humorum corruptione nullum
est dubium. Si etiam nulla causa externa, quæ cor-
pori malignitatem vel venenositatem communica-
re potuerit, præcesserit, & homo cum nullo simili
morbo laborante conuersatus sit, & nihilominus
malignitatis & venenositatis indicia adsint, ab in-
terno humorum vitio exortum esse morbum signi-
ficat. Adsunt etiam prauorum humorum indicia,
cùm contrà externa venena hominem etiam optime
sanum lædere possint. Verùm quâ ratione venena
intus genita, ab iis, quæ extra assumpta sunt, dis-
cerni possint, pluribus infra; *part. 5. cap. 3. expli-*
catur.

Euentum morbi quod attinet, etsi humorum vi-
tium ab initio plerunque non est tam vehemens, vel
illud, quod à causis externis summam iam vim ha-
bentibus accidit: tamen si dum humores in cor-
pore detineantur, pessimam tandem etiam corru-
ptionem inducere possunt, & quo diutius humo-
res in corpore detinentur & fermentantur, eò peio-
res & noxiores euadunt. Vnde variolæ, morbilli,
dysenteria, & aliæ febres malignæ epidemiæ; si
diu durent, tandem in pestilentes & ipsam pestilen-
tiam degenerant. An autem æger moriturus, vel
conualiturus sit, ex collatione virium cum morbo
manifestum euadit, ut suo loco *de febrium maligna-*
rum & pestilentiarum prognosticis, dictum.

CAPUT VII.

*De præſervatione & curatione morborum
malignorum, ab interno humorum
vitio ortorum.*

*Præſer-
uatio à
morbis
malignis
ex inter-
no humo-
rũ vitio.*

QUâ ratione morbi maligni, ab interno humo-
rum vitio orti, & c. i. enumerati, curandi ſint,
locis ibi allegatis dictum, quæ hîc repetere opus
non eſt. Videantur loca allegata. Pauca ſaltem ad-
dere libet. Primò hoc non prætereundum, quemli-
bet, ſi vel ex aëre, vel victu prauo aliquod mali-
gnum humorum vitium in corporibus humanis ex-
citatum fuiſſe, colligat, & imprimis, ſi morbus ali-
quis malignus epidemius graſſari incipiat, dare ope-
ram debere, ne in morbum illum incidat. Quod
ſiet præcipuè, ſi conueniente modo corpus maturè
euacuauerit, & ne humores putredinem concipiât,
laborauerit. Etenim ſæpius accidit, vt humores
vitioſi, antequam in actum erumpant, & corpus
manifeſtè lædant, in corpore lateant. Hi ergo le-
nibus medicamentis, quæ ſimul putredini reſi-
ſtunt, euacuandi ſunt: in quem uſum commodiſſi-
mæ ſunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, ſiru-
pus roſarum, de tribus & ſimilia. Idque aliquoties
per internalla faciendum; ſimulque ſi notum ſit, à
qua cauſſa vitium illud contractum ſit, ei contra-
riis alterantibus reſiſtendum; & alexipharmaca
idonea uſurpanda. Quam ad rem vinum medica-
tum abſinthio, carduo benedicto, ſcordio, cortic.
citri, zedoariâ, radic. helénij, imprimis vrile eſt, vt
& elixir. proprietatis dictum plura eiufmodi recen-
ſentur

Curatio.

De præfer. & cur. morb. mal. ab int. hu. vit. or. 151
sentur *lib. 4. de febr. cap. 5.* Imò vt post putgationes sudores interdum cieantur, non inutile est. Imprimis verò in morbis malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis hoc diligenter attendendum, vt quiuvis timorem, terrorem, iram, imaginationem de eiusmodi morbis attentiorè caueat. Ab huiusmodi enim affectibus humores latentes excitari possunt, vt in actum erumpant, id quod sæpe obseruatum, & ipse cum alijs, tum hoc ipso anno 1634. multos in pestem incidisse memini, cum ne minima suspicio adesset, eos cum villo peste infecto conuersatos fuisse, sed ex terrore, imò etiam irâ, humoribus vitiosis in corpore latentibus agitatiss, & in actum deductis, in pestem incidisse.

De curatione nihil addere libet, nisi pauca de febris malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu ortu curatione. Equidè de ea satis, *lib. 4. de febr. c. 6.* dictum. Quia tamen qui in aliorum erroribus inquirendis lynceus videri vult, in suis verò sæpe cæcus est, de febris malignæ curatione controuersiam à multis vtrò citròque agitatam nouam quoda modo soluere conatur, in *aurora med.* nouamque interpretationè aphorismi 22. sect. 1. afferit: aliqua de genuino illius aphorismi sensu afferre hoc loco non præter rem fuerit, cum ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat.

Ita autem aphorismus ille sese habet: *πέποινα* *Φαρμακίειν, & κινέειν, μὴ ὥμα, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, μὴ ὀργῇ. ὅ ἢ πλεῖστα ἐκ ὀργῇ. Concocta, maturâ* que medicari oportet, non cruda, nec per initia: nisi materia turgeat, vt plurimum verò non turgent. Cuius aphorismi, quem Galenus pro oraculo habet,

D. Iohann. Freytag.

Explicatio aphor. 22. sect. 1.

quis genuinus sensus sit, & quid cruditas, quid concoctio, quid turgentia humorum sit, (è quorum explicatione sensus huius aphorismi pender) lib. 5. Institut. part. 2. sect. 1. cap. 6. & de febr. lib. 2. cap. 6. dictum. At D. Freytag. in Auror. Medicor. cap. 16. pag. 81. ita de cruditate & concoctione docet: *Cruditās*, inquit, humorum dicitur, vel ratione substantiæ & qualitatis simul, vel quoad solas qualitates. Cruditas verò illa, quæ & iuxta substantiam, & qualitates humor dicitur crudus est ipsius substantiæ corruptio, humorisque in venis potissimum putrefactio, quæ sibi dissimilis quoad substantiam & qualitates redditur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad solas qualitates cruditatem, quæ necessaria præparationis ratione consideratur, statuit, esse in primis vel secundis qualitatibus, ut frigiditate, caliditate, crassitie, visciditate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas substantiæ & qualitatum, (ita pergit) vel recipit mutationem ad utilem, naturæque benigniorem statum, vel non. Eam recipiunt humores sanguinei in venis, videlicet ipse sanguis, eiusque partes; non recipiunt ceteri humores, videlicet bilis, pituita, melancholia, quatenus tantum à sanguinis natura recesserunt, ut alimentitia benignitatis nihil ampliùs obtinentes, ad recrementitiam conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putrescentes per concoctionem & dominium caloris nativi, quod putredinem cessare facit, manente substantiâ ad utiliore quendâ statum reduci possunt, ut videlicet pars eius, quæ non planè sibi dissimilis sit facta, saluetur conservatione humidi in sicco, reliquum verò, quod integrè servari nequit, in humorem puri phlegmonarum respondentem convertatur. Tale venarum est excrementum

De præf. & cur. morb. mal. ab int. hū. vit. or. 153
in urinis subsidens, & abscessum puri respondens. Fit enim pus, Galeno teste, ex sanguine in seminitiosam mutationem degenerante. Cum itaque, (ita enim tandem concludit) solus sanguis illam admittit, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, sequitur, aphorismum hunc, quæ cocta purgare præcipit, non cruda, intelligendum tantum de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisve partibus putrescentibus oriantur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, quòd nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem utilémque corpori statum perducì, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam in venis aut extra easdem conuerti possint.

Verùm insignis in hac, de coctione & cruditate doctrinâ error occurrit. In eo quidem rectè sentit, cruditatem hîc esse substantiæ corruptelam, seu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigenda est. Vbi sciendum, coctionem dici dupliciter, vel respectu naturalis corporis status, quæ nihil aliud est, quàm alimenti pro corpore nostro alendo perfectio, qualis fit in ventriculo, epate, & singulis corporis partibus, ut excrementorum naturalium elaboratio, putà fæcum alui, vrinæ, bilis in epate. Et huius coctionis respectu dicuntur cocta, quæ, ut alere possint, apta sunt, vel si sint excrementa in coctionibus genita, si naturalem modum obseruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum sunt cocta, ut corpus nutrire possint, ita tamen sunt disposita, ut talia fieri possint; vel si sunt excrementa, si eam, quæ habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, si sint nimis liquidæ, dicuntur crudæ; vrinæ item, si sint tenues, aquosæ, dicuntur crudæ; bilis si nondum

Coctio
duplex.

naturalem suam constitutionem est affecuta, sed adhuc iusto tenuior est, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali suo statu desciverunt, cuius putredinis repressio coctio appellatur, non quidem ideo, ut tales humores ad eum statum iterum veniant, quo corpus alere possint, (nunquam enim eum habuerunt) sed ut commodius è corpore euacuati possint, & expulsionì aptiores reddantur, nec naturæ amplius ita sint molesti. Atque de hac posteriori cruditate & coctione aphorismus iste Hippocratis est intelligendus.

*Error D.
Freysag.
de crudi-
tate &
coctione.*

Qui autem isti humores sint, si quærat, rectè respondetur, omnes humores, qui in venis continentur, siue alimentares, siue extremitatij sint, si putredinem concipiât. Errat proinde insigniter novus iste Interpres, dum scribit, aphorismum hunc tantum intelligendum esse de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisque partibus putrescentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, utpote, qui nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem utilèmq; corporis statum perducì, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam, in venis, aut extra easdem cœverti possint, quiq; nec ante, nec post putredinè in meliorem statum beneficio caloris nativi mutari, quorumque corruptio nec naturâ, nec arte edomari possit. Equidem hoc verum est, coctionem saltem iis humoribus competere, qui à natura caloris nativi beneficio in meliorem statum redigi possunt. Quòd verò solus sanguis talis sit, falsum. Etenim si hoc ita se haberet, aphorismus hic saltem de febribus synochis seu continentibus accipiendus esset; cum tamen clarum sit, & à nemine negetur,

Hippocratem

Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ in primis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere possunt, clarum est, ad ὀρυσσάμενον seu turgentiam maximè aptos esse humores biliosos. Turgere enim est, vt Galenus, in comment. in hunc aphorismum, lib. 22. sect. 1. & 4. aphor. 1. ac. 10. & 1. de cris. cap. 9. & alibi docet, quando humores motu vehementi agitati ab vno loco ad alium hinc inde inordinate mouentur, hominemque hinc inde ruentes molestant, & dolores titillationes in variis partibus excitando, non sinunt quiescere; quemadmodum animalia lasciuientia in libidinem incensa dicuntur ὀρυσσάμενοι, cùm ad coitum runt, & loco stare nequeunt. Talem autem humorum motum non accidere in febribus synochis seu sanguineis, utpote, quæ inter omnes continuas mitissimæ sunt, sed acutis biliosis, extra controuersiam est. Erroris autem huius hæc in primis causa est, quòd opinatus est, solum sanguinem ad meliorem statum, si corrumpatur, reduci posse, reliquos verò, præter sanguinem, humores nulla naturæ vel artis ope ad benigniorem statum reduci posse. Etsi enim humores excrementitij in substantiam corpori alendo vtilem conuerti non possint; tamen, quod in omnibus excrementis natura facere solet, & hic facit, iisque quantam potest, perfectionem inducit, & vt hominem minus molestant, efficit eosque à reliquo & vili sanguine separat, & ad euacuationem aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifestum est. Primò enim sæpe ichores tenues, vel sanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginosa aut viridia exspuuntur, quæ tandem, si morbus lethalis non est, in meliorem statum deducun

Turgen-
tes hu-
mores.
qui.

An soli
sanguini
competat
coctio.

deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur; vt ex 2. *prognost. tex.* 41. 45. 46. 47. videre est. Ita etiam in inflammationibus aliis, si ea puræ non sint, humores sanguini admisti in pus laudabile quidem; vt in phlegmone pura, mutari non possunt; interim eum, quem potest, substantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus est, humores vitiosos ab alimentariis separare, seu talem dispositionem iis inducere, vt è corpore, seu naturæ, seu medicamentorum ope facile separari possint.

Docuit hoc manifestè Galenus, qui, *lib. de feb. diff. cap.* 6. in febribus omnibus putridis humores putrescentes nouum substantiæ modum acquirere, scribit, eumque varium pro humoris natura, & virtutis robore vel imbecillitate. Vt enim in musto & cereuisia videmus, dum à spiritû intus agitante effervescent, omnia confunduntur, & purum cum facibus miscetur, feruore verò illo cessante facès à substantia vini vel cereuisiæ separantur: ita etiam dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cum inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & fetorem illum sedat, coquere dicitur; quod vbi factum, humores illi amplius ita molesti non sunt, & ab vtilibus segregari, postea facile seu à natura, seu arte per sudores, vrinas, alium euacuantur. Atque hæc doctissimorum Medicorum est sententia. Galenus, in 2. *de rat. vict. in acut. text.* 44. scribit; *Nempe biliosa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non possunt. Nam quoniam & talia euincit natura, cocta consuevit appellare Hippocrates: cruda, quæ non sunt euicta*

De præferu. & mor. mal. ab. int. hum. vit. ort. 157
euicta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur,
feri ait, quanquam pars nulla ex pure alimoniam
capit. Et mox: Sic igitur biliosorum humorum copia
existit, ut sanguinis; qui phlegmone est, in pus mi-
grantis, intelligentibus nobis coctionis nomen in suo uni-
uersaliori significato. Idem Galenus etiam expressè
aphorismum 22. sect. 1. de biliosis humoribus inter-
pretatur, & 4. de rat. vict. in acut. text 43. Nebula
enim non ostendit coctionem nisi in biliosis. Ideoque de
his præceptum est, non esse purgandos crudos, ut
explicat Christoph. à Vega, de art. med. lib. 2. c. 3.
Neque ideo, quia putredo illa in venis fit, sangui-
nem, sanguinisque partes saltem putrescere, dicen-
dum. Et si enim negandum non sit, etiam boni san-
guinis partem aliquam corrumpi: facilius tamen, &
primò semper putrescunt humores vitiosi. Qua de
re egregie scribit Fernel. lib. 4. pathol. cap. 6. his ver-
bis: Cum putredo venas inuadit, licet earum sangui-
nem, non tamen omnes eius partes æquè occupat. Cum
enim non omninò simplex sit, sed ex multorum humo-
rum permistione compositus, & sero multo perfusus,
(adde & hoc; & sæpe in statu præternaturali varios
humores vitiosos permistos habeat,) primò quidem
illius portionem putredini magis obnoxiamprehendit,
ab hac deinde aliam illi permistam atque confusam,
quæ minus, quàm illa sit vitiosa; hocque modo sensim
obrepens, simul cum calore præter naturam augetur,
& inualefcit, nec antea desinit, quàm omnes sangui-
nis partes putredini obnoxias absumserit. Et mox:
Omibus, quæ putrescere apta sunt, absumptis, putre-
do, calorque febrilis cessat, manet tamen pars melior
sanguinis, quæ quoniam minus erat putredini obnoxia,
huic inuiolata resistit, eaque licet putridæ permisce-
retur,

retur, illius tamen contagione minimè computruit, sed duntaxat incaluit: restinctâ proinde, sedatâque putredine in pristinam illam puritatem redit. Atque tum urina pura ac prorsus laudabiles apparent, quæ crassa, turbida, ac sine sedimento fuerant. Itaque ea putredine (nisi fortè extremo exitio fuerit) neque sanguis uniuersus neque totus labefactatur. Nam solutâ febre non omnino exhaustæ venæ manent, sed aliquid in his etiamnum inesse deprehenditur, idque utile & alendo corpori idoneum, quod tamen olim miscebatur putredini. Id ipsum continget, etiamsi nihil sanguinis recens genitum, nihilque cibi toto morbo sumptum fuerit, quod in extremè acuto fieri iubet Hippocrates. Hac propemodum ratione putret sanguinis in synocha putrida: nec multò secus in causo, incontinua tertiana, in aliisque continuis. Hæc Fernelius.

Error D. Deinde idem Autor valde errat de turgescencia, dum scribit, p. 86. *non tantum turgere humores calidos, acres, subtiles, biliosos, malignos in acutis, sed & crassos, frigidos in chronicis; dum multitudine nimia periculum suffocationis minantur, naturamque ad excretionem sollicitant.* Communis enim Medicorum est sententia, & apud omnes in confesso, humores, qui in principio morborum acutorum ideo euacuandi sunt, quod turgeant, eos saltem esse, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnæque molestiæ ac dolore ægrum afficiunt, ut ipse quoque quiescere loco non possit; cuiusmodi humores non sunt crassi & frigidi, sed calidi, tennes & acres, nimirum flaua bilis. Imò sibi manifestè & euidenter contradicit, dum postea, pag. 136. scribit: *Solis acutis morbis accidere humorum ὀρρασµὸν, & in horum principio tantum purgationem*

eradica

*Eiusdem
contra-
dictio in-
signis.*

eradicatam conuenire, Galenus in comment. 24. sect. 1. docet: illi humores duntaxat turgere, hoc est, in corpora impetuosè discurrere, & e trābunde huc illuc vagari possunt, qui acrimonia sua interiora stimulant, ut de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur, & qui tenuitate & mobilitate sua corporis ductus penetrante, undiquaque facile deferri, adigi, & oberrare possunt, ad quod inepti sunt crassi & frigidi. Et mox: Proinde necessum est, solis morbis acutis, ab humorum subtilium, acriūque copia natis, propriè accidere turgescētiā, & propter hanc ipsis competere purgationem.

Alteram verò Aphorismi partem quod attinet, grauiſſima quæſtio inter Medicos agitur, an, cum cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, solum turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quasi Gordio soluendo plurimi doctissimi viri laborarunt, ut in Institut. lib. 2. part. 2. sect. 2. c. 6. & lib. 2. de feb. c. 6. pluribus dictum est. D. Freytag. verò hunc nodum non soluere laborat, sed gladio secat, atque etiam extra ὀρῶσιν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum censet. Animas, inquit, sesquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I. C. Scaliger. in Apiculis) negotiantur, qui extra ὀρῶσιν procellas coctionem semper præstolandam esse docent, priusquam purgationi accingantur. Et hanc rationem reddit: Si enim ea sit materia morbificæ indoles, ut citius, quàm matureſcat, & naturæ dominium recipiat, agrum vitæ possessione deiiciat, & anima exſuat, quā luxati ingeni vertigine aguntur, qui in ipso egrimonia frontispicio salutares ad purgandum manus continuo non extendunt? Præstat crudam initio diripi, cum

An cruda
di hu-
mores
purgandi
initio.

D. Frey-
tag. opi-
nio.

virium

*virium & natura qualicunque quassatione, quàm per-
mittere, ut adulta & etatem nacta, iugulandi poten-
tiam fœneretur. Postea tamen hanc distinctionem
adhibet, eaque hunc nodum se soluisse putat. Si,
inquit, intrinsecus incidente caussa, à maligna sideris
facie, vel aura venefica impressione febris suscitetur,
virus allectum & haustum absque vlla comperendina-
tione, momento qualibet ocyus, ab interiori viscerum
cordisque territorio foras alexipharmacis & diapho-
reticis propulsandum erit. Si verò ab interiore pra-
uitate, humorumque maligna corruptione, & à genuina
integritate in vappam & rancorem apostasia sit genita,
amnino equum fuerit, maioribus vacuationum presi-
diis humorem adulteratum, & propria malitia into-
xicatū continuo auerruncare, & foras nulla expectata
concoctione proicere quod reliquum est à virore, quan-
tum res patitur, vindicare, ad symmetriam deducere,
& quæ intaminata sunt tueri conuenit. Quæ nisi qui-
ssiam accuratè internoscant, & in curandi munere ob
oculos posita ritè sequatur, Plutonis granaria amplif-
sima messe suffarcinabit, multosque, qui exitum recta
curatione enauigare, & elabi potuissent, Libitina
consecrabit.*

*Refuta-
tur.*

Verum si hac ratione, & distinctione controuer-
sa ista componi potuissent, non tot disputationibus
opus fuisset, nec, vbi quæritur, num in principio
februm acutarum & malignarum purgandum sit,
tam de humoribus à contagio externo corruptis,
quàm de intus genitis quæritur. Et falsum, quòd
omnes humores, qui febres acutas & malignas ex-
citant, si ab interno vitio à naturali constitutione
degenerauerint, & putredinem & malignitatem
contraxerint, statim maioribus vacuationum præ-
sidiis

fidiis expurgandi sint Id enim si verum esset, non raro in acutis, & quidem in principio, purgantibus utendum esset, quod præcipit Hippocrates, sed frequentissime; cum frequentissime febres acutæ & malignæ ab interno humorum apparatu & vitio ortum habeant. Equidem è primis viis in talibus febribus saburram humorum lenientibus medicamentis tollendam esse; imò & vomitum interdum concitandum, quem vel ipsa quoque natura quandoque instituit, facile conceditur: Verum de hoc non quæstio est, sed de electivè purgantibus, quæ ultra epar, ad venas pertingunt, quæque ipse maiora vacuationum præsidia nominat. De his verè scripsit Hippocrates, quod in acutis raro sit purgandum, & saltem in initiis, ac non nisi materia turgeat: eamque sententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctores Medici cum eo consentiunt; nititurque ea ratione & experientia. Etenim, si crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quam commodi ægre attrahet. Nam ut in inflammatione cruda, etsi ea aperiatur, nihil educitur, quia utile ab inutili nondum separatum est: ita etiam in putrescentibus humoribus in venis sese res habet, qui cum in venis cum bonis mixti adhuc sint, nec dum coctione formam quandam meliorem, qua ad evacuationem apti reddantur, adepti, nec dum à bonis separati, si purgantia exhibeantur, moventur quidem, sed non feliciter emouentur; vnde saltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferuescentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quam sedatur.

An electivè purgantia in morborum principio exhibenda.

Neque ratio ipsius alicuius momenti est. *Præstare,*
Lib. VI. *L* *inquit,*

inquit, *crudam materiam initio euacuari, cum virium & nature qualicunque quassatione, quam permittere, vt adulta & etatem nacta ingulandi potentiam assequatur.* Affirmatur hoc, sed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipso controuersia est, an ex purgatione in principio facta plus commodi, quam damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quam prodesse ægro purgationem in acutorum initio institutam, ex rationibus modò allatis patet. Cum enim vtilis humores à vitiis nondum sint separati, neque ad meliorem statum deducti, aut sine suo frustrabuntur purgantia medicamenta, aut, si fortiora sint, corpus liquefacient, calidum innatum dissoluent, humores magis turbabunt & confundent, vnde vires deiciuntur, vt postea morbum vel planè non vincere, vel non nisi longo tempore, possint. Talis infelicitis purgationis exempla sæpe occurrunt, & duos eiusmodi ægrotos, qui facile potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores deregere, recenset Christophorus à Vega, *de art. med. lib. 2. cap. 3. p. 360.* Et licet ea interdum naturæ morbificæ indoles sit, vt citius, quam maturescat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare possit; tamen non sequitur, quòd Medicus ideo purgante medicamento ea non aggredi debeat. Casus enim eiusmodi desperatus est, & Medicus, nisi turgeat talis materia, coctionem non promouebit, si crudam purgare instituat, sed potius impedit, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, vt Galenus, *art. med. cap. 89.* cum duas Indicationes in febribus putridis esse, docuisset, alterationem, seu coctionem, & euacuationem, dum euacua

euacuationē enumerat, purgationem omiserit, quia, vt Ioh. Baptista. Montanus Doctissimus Medicus, in. *Comm.* ait, præsupposuit febrem, & in omnibus febribus maximè debemus semper cauere à fortibus solutiuis.

Quæ cum ita sese habeant, facilè hîc patet, falsa esse, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum sententia aberrare, quantumcunque sub venerandæ antiquitatis schemmate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora fiant, in specie rationes, quas ille pro sua opinione affert, perpendendæ sunt. In genere tamen prius duo monenda. Primum est, vt etiam modò dictum, non quæstionem hîc esse de medicamentis illis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & ultra epar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari posse, extra dubium est. Deinde non est quæstio de humoribus non putrescentibus. Hos enim, cum reliquis permixti ita non sint in cuiusuis morbi principio euacuari posse concedimus. Sed de putrescentibus controuersia est; cum, vt ipse Aduersarius loquitur, potissima cruditas, quæ in humoribus malignis consideratur, omnium Medicorum iudicio, ipsamet eorum putredo sit. Cum verò humores putrescant in venis & bonis mistis efferuescant, & ebulliant quasi, quæritur: An tunc eos, & quidem in vena caua, ultra epar existentes, purgare liceat in initio morbi. Respondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, nisi turgeant. Neque Aduersarij rationes aliud probare, monstratum. Etsi verò alij & alios casus excipiant: tamen, cum illi omnes, *lib. 5. Inst. p. 2. sect. 1. c. 6.*

*Minora-
tiua pur-
gatio an
locū ha-
beat.*

et lib. 2. de febr. refutati sunt, iam saltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copiâ peccantes in initio febris, non expectatâ coctione euacuare, tum in malignis, tum in aliis acutis febribus liceat, iam dispiciemus.

*Pro affirmatiua
rationes
D. Frey-
tag.*

1 Prima illius ratio est hæc. Cùm humores excrementitij, præter sanguinem, coctione ad nullam conditionem, quâ naturæ sint vtiles, reduci possint, sed semper excrementitij, & præternaturales maneant, causam nullam esse putat, cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio statim euacuandi sint, priusquam maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitiosi fiant. Omnis enim humor in corpore humano, quò magis putrescit, eò vicinior veneno, & naturæ infensor euadit; solùmque sanguinem partim ad naturalem statum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putrescentes nec in externis partibus, nec in venis, vllò naturæ artisque beneficio corrigi posse, putat.

2 Secundò, naturam hîc ducem sequendam existimat, quæ tales humores, etiamsi crudos, antequàm grauiorem putredinem concipiant, continuò à se reiicit in peste, carbunculis, exanthematibus, tumoribusque, variolis & morbilis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum existimat; cùm vrgens necessitas plus valeat ad indicandam purgationem, quàm cruditas humorum ad prohibendum.

3 Tertiò, cùm omnis humor excrementitijs, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem à sanguineis humoribus segregata, & ad expulsionem

De præf. & cūr. morb. mal. ab int. vlt. hū. ori. 163
pulsionem destinata sit, & antequam actu fieret mor-
bi causa, sui remotionem indicarit: ideo cum iam
corruptione incipiat morbum procreare, conti-
nue etiam sui eiectionem postulare, neque ullam
coctionem, quam nullam admittit, expetendam esse
opinatur.

4 Quartū, si crudorum morborum purgatione, in-
quit, morbum futurum præcauemus, cur non initio,
cum morbum excitare incipit, antequam longiore
morā perniciosiores euadant, pari emolumento fo-
ras exturbantur?

Verū ad hæc argumenta in genere & specie
respondeo. In genere, quod error ille eius ex eo to-
tus fuit, quod solum sanguinem coctionem reci-
pere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medi-
corum docuit. Ita enim antiqui & recentiores do-
euere de coctione. Coctio est vel alimenti, quæ sit
nutritionis causā, quæ ratione chylus in ventriculo,
sanguis in epatē coquitur, & sanguis in singulis par-
tibus in eandem substantiam, mutatur; vel humoris
excrementitij. Qui humores excrementitij vel saltē
qualitate peccant, cum aut nimis sunt tenues, aut
crassi, aut visciidi, qui propterea, vt commodius eua-
cuentur, ad mediocritatem reducendi sunt: quam
eorum reductionē nonnulli quidem concoctionem,
sed nimis latā significatione, appellant, plerique
præparationem appellare malunt. Auicēn. lib. i. fen.
tr. 2. c. 2. æquationem nominat, id est, reductionem
ad quandam mediocritatem substantiæ; cum crassa
scilicet attenuantur, viscida inciduntur, tenuia in-
crassantur, acria & feruida remperantur: vel peccant
substantiā, cum putredine corrumpuntur; (quod sa-
men & sanguini competit) quorum concoctionem

*Respon-
tur.
In gene-
re.*

Galenus, *art. med. c. 89.* appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc substantiâ. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici non solum in febribus à sanguine ortis, sed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitatis, fieri statuit: quâ putredo finitur, humores in meliorem statum reducuntur, à bonis separantur, & licet non ad alendum corpus vtilis fieri possint; (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quàm cum putrescunt, redduntur. Et proinde est falsum, quod toties repetit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, sine coctionem recipere, sed magis magisque putrescentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum est: at in iis, quarum euentus salubris est, contrarium euenit, vbi natura humori dominans, eum in statum & substantiæ modum meliorem reducit. Id quod non solum in vrinis in febribus putridis apparet, sed & in pleuritide, peripneumoniâ, vbi primò sanguinea, ichorosa, flaua eiciuntur, quæ postea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus alui, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem consistentiam & modum educuntur.

In specie. 1. Atque ex istis, quæ in genere de coctione dicta sunt, primo eius argumento respondere facile est, nimirum falsum esse, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere.

2. In secundo argumento, quo dicitur, naturam imitandam esse, quæ in febribus malignis & pestilentibus ac peste humores noxios per carbunculos, bubones, exanthemata, morbillos, & diarrhæam expellit, multi errores sunt. Primò enim de purgatione

ne per alium hîc quæstio est : at ille carbunculos, bubones exanthemata, morbillos, & eiusmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam, naturam imitandam, & alexipharmaca exhibenda esse, quæ humores vitiosos ad ambitum corporis propellant, facile concedimus. Longè alia ratio est pestilentis malignitatis, quàm humorum simpliciter putrescentium. Neque enim variolas & morbillos & eiusmodi alia sine coctione natura expellit, sed per crisin, quæ nulla fit sine coctione, hanc euacuationem instituit. Sunt enim variolæ & morbili euacuationes eriticæ in febribus sui generis, quæ non mox initio crudâ materiâ accidit; sed quarto vel septimo etiam die eiusmodi erumpunt, & cum eruperunt, ipsa febris & symptomata mitescere incipiunt. Illud verò planè absurdum est, quòd naturam in diarrhæa, quæ initio febrium acutarum interdum accidit, imitandam censet. Sunt enim eiusmodi euacuationes non eriticæ, sed symptomaticæ, de quibus Galenus, 4. aphor. 22. scribit. *Cum morbus aliquis incipit, si quid excernatur, id tunc naturæ ratione & lege non excernitur, sed sunt omnia eorum, quæ in corpore fiunt, affectuum symptomatica. Quandiu enim à causis morbum faciētibz grauatur natura, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non potest; siquidem ut bona fiat crisis, coctionem præcessisse oportet, & secretiorem secutam fuisse, tandemque euacuationem.* E quibus patet, omnem symptomaticam euacuationem per se malam esse, quam imitari Medicus nullo modo debet. Et licet aliquando bene cadat: id tamen ex accidente fit, & naturæ robori adscribendum. Verùm quia rarum est, ut in symptomaticis eiusmodi euacuationibus

cuationibus vires conseruentur, nec, quando conseruari possint, certò præcognoscere licet: sunt ideo illæ semper timendæ, & nunquam à Medico in exemplum trahendæ, ideoque ab initio, nisi materia turgat, nobis purgare non licet; qua de re videatur Ioh. Baptista Syluaticus, *contr.* 25.

3 Tertiò, quod putat, si ante putredinem bilem & pituitam statim expurgare licet, ideo etiam, cum putrescere cæpit, statim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam suscipere possit, expectandam esse; & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio est vitiosorum humorum, antequam putrescant, & febrem inducunt, alia, postquam putrescere cœperunt, & iam actu febrem excitant. Illi enim propriè crudi non sunt, cum cruditas, vt ipse confiteretur, quæ in humoribus morbificis consideratur, omnium Medicorum iudicio ipsamet putredo, sit, & proinde eos, antequam putrescant, statim euacuare licet. Quamuis enim in venis sint: tamen cum sanguine vtrunque confusi sunt, & perinde sese habet res, vt in vino, in quo fæces, antequam mustum efferuescere cæpit, vel vbi iam deferbuit, facile è vino separari possunt. At putridorum humorum longè alia ratio est. Illi enim sanguini planè permixti sunt, nec, nisi putredo & efferuescètia illa humorum cesser, separari possunt, perinde vt, cum mustum feruet, vel quando vinum, si fæces non exactè separatæ sint, iterum efferuescere incipit, nemo, fæces illas, antequam efferuescentia illa & ebullitio cesser, separare potest. Vt verò separentur excrementitia bonis, coctio efficit, quam ille sine ratione, & contra Medicorum auctoritatem humoribus excrementitiis denegat.

4 Ad quartum argumentum eadem est responsio.

Fallitur.

Fallitur enim, quòd putat, si vitiosos humores licet purgare, vt morbi præcauétur, etiam purgare licere in initio febrũ, antequã humores morborum caussa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his sermo est in isto aphorismo, & in tota hac controuersia) præcaueantur, euacuamus; crudi, ipsius confessione, nõ sunt; cũ putridi nõ sint. At putrescentiũ & febrẽ iã actu excitantiũ longè alia est ratio, neque corruptio illorũ, & putredo vltior purgatione, sed coctione, Hippocratis, Galeni, & omniũ Medicorũ sententia, quæ putredinẽ sistit, prohibetur. Et si natura coctionẽ procuratẽ nõ possit, febris talis lethalis est: & de tali humorũ cruditate, & talib. febrib. expressè scribit Gal. 2. aph. 39. *In morbis exitialib. nõ modo quãdo vigori sunt vicini, nihil mouere oportet, sed temporibus præcedentibus nihil mouere cõuenit, sed abstinere; cùm morborũ lethalium non sit incipienda curatio.*

Potuiſſet verò D. Freyt. si libuiſſet, à Medicis præstantissimis, atque inter cæteros à Salustio Saluiano veritatem cognoscere. Verũ anticipatæ falsæ opinionones nec veritatem agnoscere permiserunt, sed & vt eorum sententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cũ enim primò scripsisset Saluiamus, eam euacuationem verè bonam esse, quæ humorem, qui morbum facit, educit; talem autem ante status finem vel declinationem vniuersalem fieri non posse; ille respondet: Saluiani minorem esse veram de continente & proxima caussa, non de antecedente, stultũque existimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiuã purgatione statim euacuandam esse. Continentem autem causſam eos humores esse statuit, qui in maioribus vasis; antecedentẽ verò, humores, qui sunt à

*Defensio
argumēt.
Sal. Sal-
uiani cõ-
tra D.
Freytag.
Primi.*

visceribus ituri. Illam, si coctionis capax sit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationem reseruandam esse. Hanc verò, ne continentem foveat & augeat, minoritatiuâ purgatione euacuandam esse. Verum statum controuersia, vel non intelligit, vel subdolè peruertit. Non enim quæstio est de humoribus in primis viis consistentibus, sed de iis, qui iam in venis consistunt, putridi sunt, & febris acutæ causa continens. Ipso enim fatente, cruditas est humorum putredo. Quod verò putat, si ea humorum putridorum in venis multitudo suppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere possit, naturam, quæ etiam in initio symptomaticam euacuationem instituit, imitandam esse; iterum iam statum controuersia mutat, & de causa continente, quam antea naturæ relinquendam esse dixit, vt coquatur, disputat. Sed iam antea responsum est, omnes tales euacuationes per se malas esse; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, nisi nimia sint, de consilio Aerij, non sunt supprimendæ, nec tamen Medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia est, vt eam natura vel non absoluere, & vincere possit, lethales sunt, & minoratiua purgatione periculum hoc modo non minuitur, sed potius augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita disposita sit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non possit, neque periculum illud purgatione in principio morbi instituta vitari possit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquuntur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet.

docet. Nemo enim ægrorum in febribus acutis sine coctione materiæ conualescit. Et ipse sibi in hac re contradicit. Etenim statuit, excrementitios humores nullam coctionem recipere posse: Interim docet, si copiosa sit materia, partem eius minoratiua purgatione esse euacuandam, ut reliqua à natura facilius vinci possit. Si planè coctionem recipere non potest, quomodo vincere potest?

Secundum argumentum Saluiani est hoc: Tum *Secundū.* optima est vacuatio, cum naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, nisi in vltima parte status. Ergo tum saltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali misti sunt, eosque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, si exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum id imprimis respondet, naturam non semper expectare coctionem materiæ, sed si eius onere pressa sit, eamque aggredi nequeat, initio euacuationem instituere. Verùm ad hoc iterum respondeo; natura rectè agens semper expectat coctionem: dum verò interdum & rarò aliquid coacta agit, ea imitanda non est, cum nec naturæ semper id feliciter cedat, multò minus Medicus felicem successum sperare possit.

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores *Tertiū.* dum coquantur, non sunt mouendi, quod agitatio impediat coctionem. Ad quod respondet, hoc argumentum procedere, si humor sit quietus, nec irriter magnopere, & coctionem recipere, ipsèque æger cum viribus ad statum persistere possit: alioquin in principio ex materia per purgationem mota, sed valde imminuta plus commodi accidere naturæ

naturæ ad superandum, quàm ex retentione eiusdem in quiete. Verùm dicitur hoc, sed non probatur, & hoc ipsum est, quod tot Prudentissimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant.

*Responsio
ad Au-
tor, Hip-
& Gal.*

Tandē vt opinionē, quæ non solum multis videri noua possit sed reueranoua est, venerādæ antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis autoritatē allegat, quē purgationē eradicati viā in acutorū initio, si materia turgēat, vel in fine, dum in vniuersum cocta sit, neque sponte naturæ euacuatur, *aphor. 22. sectioe 1.* præcepisse putat; minoratiuam verò in acutis sub principium concessisse, dum *aphor. 29. & 30.* scribit: *Incipientibus morbis; si quid mouendum videtur; moue; vigentibus autem quiescere præstat. Nam in morborum initio & fine remissio sunt omnia; in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, sed non probatur, quod de alia purgatione Hippocrates *sect. 1. aphor. 22.. & de alia sect. 2. aphorismo. 29. & 30.* loquatur. Nam quod *aphorismo 29. & 30. sect. 2.* in genere proponit, *aphorismo 22. sect. 1.* in specie explicat, & casum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphorismos hos Doctissimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum saltem adducam, Philothæus. Græcus interpres, ita in *aphor. 29. sect. 2.* ὁ δὲ λέγει, τοῖσιν εἶναι, ὅτι σκόπει, ἐὰν ὄργῃ ἡ ὕλη, καὶ τότε κενώσῃ χρω. Τὸ γὰρ ἐστὶ, ἢν τί δοκῇ. ἢν δὲ μὴ ὄργῃ, μὴ κενώσῃς. Κενώσιν δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πλὴν εἰ δοκῇ ἐν ἀρχῇ, κάθαρσιν τῇ κενώσει. ἵνα εὐρίσκῃς ἢ φυσίς ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσῃ τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id est, *Quod autē dicit, tale est, quod animaduerte, an turgēat materia, tunc euacuatione ptere. Hoc enim est, si*
quid

De præfer. & cur. mor. mal. ab. int. hu. vit. ort. 173
quid videtur. Non verò si turget, non euacuabis.
At hic euacuationem dicit & venæ sectionem &
purgationem. Veruntamen si in principio videtur,
euacuatione purgabis, ut natura paucam materiam
inueniens breuem faciat coctionem & materia im-
mutationem. Eodem modo hunc Aphorismum in-
terpretantur Antonius Musa Brassauolus, Chri-
stophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. & 5. *de
tuenda sanitate*, in quibus eos, qui venæ sectio-
nem reformidant; vel non admittunt, vberius &
exquisitius purgare iubet. Verùm Galenus de
tuenda sanorum valetudine loquitur: in quorum
corporibus humores non sunt crudi, vtpote
nondum putridi: quæstio verò hîc est de feбри-
bus putridis acutis. Secundò eodem modo Ga-
lenus, 1. *de febrium. different.* in acris statu pesti-
lenti purgatione vsus est, ad corpora à peste
præseruanda, non in pestis curatione. Tertiò
locus, quem allegat ex Galeno, *tertio de method.
meden. capite duodecimo* quòd quidam post pe-
stilentiam curati fuerint, quòd præexsiccatum,
totumque corpus repurgatum fuerit, nihil ad
rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus
asperæ arteriæ, & quosdam ab iis conualuisse,
dicit, quibus, cum peste laborauerant, corpus
præexsiccatum, perpurgatumque fuerat. Sed quid
hoc ad purgationem in febrium acutarum princi-
piis? Quod tandem dicit, Galenum, *libro tertio
Method. meden.* præcipere, purgante medicamento
reuocandos reuellendosque humores esse, iridem
nihil ad rem facit. Humores enim ij cum crudi &
putridi non sint, quouis tempore tutò euacuantur.

Itaque

Itaque vt paucis multa complectar, non quaestio est; an humores vitiosi, qui nondum putredinem conceperunt, ne febrem acutam excitant, statim expurgare liceat; quod nemo negat: sed de hoc quaeritur, an in febris putridis acutis humores in vena caua existentes, qui iam putredinem conceperunt, sine praevia coctione, nisi turgeant in principio morborum evacuare liceat. Quod nego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico; & si vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipsa tamen deserit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo,

PARS TERTIA,

De morbis occultis, ortis ab aqua,
aëre, & de contagio, & morbis
contagiosis in genere.

CAPVT I.

De morbis occultis, malignis & vene-
natis ab aqua ortis.

Ostquam morbos occultos & mali-
gnos ab interno humorum vitio or-
tos explicauimus; sequitur iam, vt
de iis, qui à causis externis proximè
excitantur, agamus. Inter causas
autem illas prima est Aqua. Vt verò aquæ vitiosæ
hydropem, dysenteriam, aliósque morbos inter-
dum inducunt; ita etiam quandoque malignos
morbos excitant. Aquæ vitio scorbutum produci,
dubium non est. De quo Balduinus Ronslæus, de
Scorbuto, epist. 1. In Hollandiâ, inquit, tum ob pa-
trij ipsius soli, (utpote quod ab aliis planè diuersum
est, glebâ nec argillosâ, nec sabulosâ, nec arenosâ, sed
cauâ quodammodo & puricis modo rara) tum aquæ
ipsius, qua terra naturam induit, qualitatem, scor-
butus sæpissime inuadit, & quò sunt lacustres magis
atque palustres loci, hoc etiam frequentiores sunt
scorbutici. Additque, quamuis omnes fere Hollandi

Morbi
ab aqua.

Scorbu-
tus ab
aqua.

*Aque
palustris
vitia.*

*ac Frisii eadem panè victus ratione utantur, ac sub eodem propemodum versentur climate: alios tamen scorbuto citius atque frequentius apprehendi; idque ideo, quia alij purioribus, alij impuris aquis utuntur. Imò in castris ad febres malignas & pestem excitandam etiam facere aquarum palustrium & corruptarum usum, non ignotum est, & exercitus inuictos, ac ingentes copias aquæ perniciosæ potu deletas fuisse, in annales relatum. Cùm enim aquæ palustres collectitiæ ac segnes sint, nec moveantur, limumque ferè admistum habeant, facîle putrescunt, præsertim vere, cum terra sese aperit, vaporesque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu discutiuntur, sed in iis retinentur, qui superueniente æstatis calore postea magis corrumpuntur, & putredinem maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, bufonibus, serpentibus, & eiusmodi venenatis animalibus, quibus istæ aquæ inficiuntur. Imò interdum cadauera eiusmodi animalium venenatorum, in aquis eiusmodi paludosis putrescentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod sibi accidisse refert Auenzoar, lib. 2. tract. 7. cap. 10. Insalubres & eæ aquæ sunt, in quibus linum & cannabis macerantur, scribitque Petrus Pena, in *Aduersar.* pag. 226. hanc aquam tantopere sua malignitate nocere, ut epota sit instar veneni, & sic nullis antidotis, quantumvis tempestiuè datis, potuisse occurrì fato Marchionis Arbosij, fratris Guisiorum, eiusque vxoris, ac quamplurimorum aliorum, qui propè Olbiam in Provincia, cùm æstates feruidas transmitterent, imprudenter aquam limpidam, sed occultis & subter-*

raneis

raneis cuniculis identidem in fontem illapsam, haussissent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aqua ^{Fon-} haustæ hominem enecant. Strygis fontis aquæ apud ^{venena-} Poëtas & Historicos eo nomine infames sunt. Terraconæ etiam fuisse fontem, Neptunum vocatum, è quo qui imprudenter bibisset, enecatus fuerit, & ob id obstructum à veteribus, narrat Vitruvius. De Lyco etiam fonte scribit Plinius, *lib. 25. cap. 2.* quòd, qui ex eo bibisset, vigesimo die enecaretur. Insalubres etiam sunt aquæ, quæ per metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores sæpe excipiant. Et est Physicorum & Medicorum Axioma, tales esse aquas, quales sunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere possint, ex historiâ quæ mox adducetur, patebit.

Sunt & aquæ, quæ licet hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis est aqua illa apud Euganem fluuium, quæ, vt Athenæus, ex *Theopompo*, *lib. 2. cap. 2.* refert, bibentium mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præstat Lyncestis aqua, & quæ in Paphlagoniâ, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *lib. 2. c. 103.* Mentionem etiam facit Autor libri de bonis aquar. aquæ cuiusdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipsa furorem induceret, & alterius in Sufis, quæ dentes excuteret; & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilarer.

Huc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium, vel fluminum aquæ inficiuntur. Quod etsi nonnulli negant, ideo, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ sint, & omnino negandum non sit, quòd in fluuiis & fontibus continuo fluentibus id non facile fieri possit: tamen

Fontes
veneno
infecti.

aqua puteorum facile inficitur, riuique & fluiuij
currentes, si detineantur. Et fontes ipsos infectos
fuisse, historiæ testantur. Narrat enim Pausanias,
in Phocicis, quod hellebori vi Cyrrhæi expugnati
fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in
Plistum amnem coniiciendas curauit: atque vbi sa-
zis infectam medicamento aquam intellexit, quam
prius in urbem influentem auerterat, in pristinum
alueum omnem reposuit. Cyrrhæi cum auidius de
aqua illa bibissent, alui perpetuo profluuiio labo-
rantes, deserere mœnium præsidium coacti sunt, &
Amphyctionibus obsidentibus urbem tradere. Mi-
tridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Ro-
mani bibere debebant, veneno infecisse, narrat ex
historicis Appianus. Alexand. *in bello Mithrid.* vnde
Lucanus, *lib. 4. de bello Phars.*

*O Fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immisso strauit per rura veneno.*

Idem narratur patrasse Iuba, qui Afris iunctus erat,
contra Romanos, eodem Appiano teste, *lib. 2. de
bell. civil.*

In aqua
potu cau-
tione
opus est.

Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus,
& qui in castris viuunt, obseruanda, & cauendum,
ne vitiosæ aquæ potu quis se in vitæ periculum
coniiciat. Et imprimis ij, qui pedibus iter faciunt,
in magno æstu cauti sint, ne ad sitim sedandam
quibusuis aquis vtantur, & quemlibet cautum red-
dere potest historia, quam refert Ioh. Bruyerinus,
de re cibar. lib. 16. cap. 17. Agebat, inquit, Mons-
pessuli Rex Franciscus, (quod est Gallia Narbonen-
sis oppidum. Medicinæ studio celeberrimum) inde
aliquando venatum profectus, ducebat secum Anni-
baldum, qui hodie Oceani Gallici prefectus est. Hic
vera

verò (ut solent proceres aula) iuuenem à pedibus habebat, qui cursu itinerèque contractam sitim abolere cupiens, in fontem forte incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, avidissimè ex eius aqua bibit: protinùsque ab illo potu doloribus impatilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes, ad eum accesserunt, ut tam subiti casus causas cognoscerent, auxiliòque essent misero iuueni. Referente autem, potu aqua cuiusdam fontis id contigisse, eo in tugurio quodam relicto, rem ad Annibaldum, ut erat gesta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, ut erat rerum nature omnium curiosissimus, atque studiosissimus, mittit quosdam, qui fontem illum accuratè considerent, eosque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ: verum, qui mandata acceperant, cum ad riuum venissent, oculis quidem, tactùque omnia perlustrabant, atque percontabantur. Nam gustatum reformidabant omnes, alieno modo prudentes iam facti. Tandem linteum candidum in eam immerferunt aquam, quam quodam colore infectam videbant: postea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuersi linteum illud Principi ostenderunt, qui statim prudenter, & doctè censuit, aquam illam per metalla transire, à quibus & colorem & saporem, vimque exitialem referret.

Cùm verò non vbique purarum aquarum copia suppetat, quâ ratione vitium aquæ corrigi possit, dispiciendum. Omnium autem doctorum Virorum testimonio præstantissima, aquas corruptas (modò non sint infectæ,) corrigendi ratio est coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euanescent, ac discutiuntur, reliquæ postea in fundo subsident, à quibus pura aqua separari potest. Et si enim aquæ

*Aquarum
vitia ut
corrigenda.*

sæpe diuersorum generum substantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ sunt : ob minimarum tamen partium commixtionem sensus nostros fugiunt, ignis verò vi eæ segregatæ inter ebulliendum quidem subsiliunt, concurrentesque miscentur in omnem aquæ partem agitatæ, postea verò abeunte calore subsident. Plinius etiam, *lib. 31. cap. 3.* omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitiosæ aquæ remedium coctionem esse, tradit, si ad dimidias partes decoquatur, inuentumque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, *6. epid. comm. 4. text. 10.* aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aquâ extinctum.

Verùm cum non semper in itineribus & castris occasio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi sunt. Si ex paludibus aqua ex necessitate bibenda, & metuendum sit, ne ranarum semina, vel serpentium inquinamenta ei insint, per linteum & strophium saltem colanda est. Plinius, *lib. 24. cap. 31.* scribit, aquas nitrosas & amaras polentâ iniectâ corrigi, ut post duas horas bibi possint. Est verò polenta ex hordei farina parata, *ἄλφειον* Græcis. Si aquæ insalubres bibendæ sint, mentastrum etiam tritum inspergere iubet Plinius, *lib. 21. cap. 14.* Allio quoque magnâ vis est contra aquarum vitium. Qua de causâ nauigantes plerunque magnam eius copiam circumferre solent. Spiritus etiam Θ . i, aquæ admixtus, eius vitia corrigit. Verùm cum in exercitu magnâ aquæ copiâ opus sit, nec modi illi, quibus priuatus quisque uti potest, toti exercitui sufficiant, ut utilis aqua præparari possit, commodissimum est, fossas facere,

facere, & arenam ac sabulum interponere, ut per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiusmodi vitiosam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum sumat. Si verò febris maligna aut pestilens inde sit contracta, curatio, ut suo loco dictum, instituenda.

C A P V T II.

De morbis malignis ab aëris vitio.

AB aëre etiam morbos malignos, imò pestilentes excitari, non solum quatenus qualitatibus suis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, sed etiam quatenus maligna miasinata, & morborum malignorum ac pestilentium in se continet semina, extra dubium esse puto, & dictum est eâ de re *lib. 4. de febr. cap. 2.* ubi de causis pestilentiae actum. Et febrè illam malignam, quæ sudoris Anglici nomine innotuit, per aërem disseminatam fuisse, *ibid. cap. 15.* dictum. Etsi verò, ut eo loco dictum, inter authores controuersia est, an aër morborum malignorum & pestilentium causa esse possit: tamen si res rectè explicetur, nihil dubij esse puto. Etenim ipse aër, quatenus purum elementum est, nec putrescit, nec alio modo ita corrumpi potest, ut malignus, venenatus, ac pestilens euadat, sed si talis euadit, id accidit, cum *μιασματά*, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi pestilentes sæpe ex vnâ regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam subito moriuntur, ac si præsentissimum venenum haussent.

*Morbi
maligni
ab aëre.*

*Aër quo-
modo
malignus
euadat.*

*Primus
modus.*

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac pestilens hoc modo aër euadit. Primò cùm malignos vapores & μιάσματα è terra, aquis lacustribus, rebus putrescentibus, vel locis infectis delata accipit, quod sæpe è cadaueribus interfectorum euenit. Ita refert Ambrosius Paræus, *lib. 10. cap. 13.* anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis pænæ multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum proiecta fuisse, è quo post duos menses tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde pestis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locustarum mortuarum copiâ euenit, quod accidisse scribit Augustinus, *lib. 3. de ciuitat. Dei, cap. 31.* vbi tantam ex iis pestilentiam ortam fuisse refert, vt in solo regno Massanissæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanserint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca palustria, quæ æstiuo tempore morborum variorum causa sunt. Id quod in Atticâ peste Diodorus Siculus, *lib. 12.* accidisse refert. Cùm, inquit, hyeme præcedente magni grauesque imbres regionem inundassent, factum est, vt locis depressioribus aquarum multitudo residens in paludum modum stagnaret. Quâ æstatis subsequente calore fractâ, crassi grauesque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracliensium in Ponto Tyrannus, qui vt refert Sabellicus, *lib. 8. Ennead.* vt ciues suos blandâ ratione è medio tolleret, sub caniculæ exortum eduxit exercitum, urbem Æstacum oppugnaturus. Et ciues quidem

quidem in planiore paludoso loco castra metari iussit, ipse, quasi summam molestiam toleraturus cum mercenariis, vmbrosa & excelsa loca aquis affluentia cepit, & in iis castra metatus est, & eò usque expugnationem extendit, donec ciues suos perdidisset; quia æstiuo tempore plaustra morbosa sunt. Vnde etiam Cambyfes apud Xenophontem, *lib. 1.*

Instit. Cir. monet, vt, si velit exercitum incolumem, castra in loco salubri metaret. Et cum ob sordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum est, quod vrbes populosæ sæpe pestilentibus febribus, & peste ipsâ infestantur. Vt aliarum vrbiũ mentionem non faciam, de Lutetia Parisiorum, quam I. C. Scaliger lutosam appellat, scribit Iulian. Palmarius, *in epistol. & præfat. lib. de pestilente febre præmissa.*

Vrbs hæc infinitis iam morbis, atque etiam pestilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luri & cæni, quæ viis publicis aggeruntur, graueolentiam, cœnosâ præterea, ac foetidâ aquâ omnes vrbis cloacæ redundant, quæ minimè in proximum Sequanam sese exonerant, sed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes urbem & suburbia perreptantes, fætido vapore viciniam inficiunt atque contaminant, calido præsertim & æstuoso cœlo: sed nec graueolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, satis procul ab vrbe asportantur, aut specubus induntur, verum in mediis suburbiis coacernata putrescunt, tetrisque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum iis namque & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliæque eius generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum foetorem expirant, qui vel solus inducere

*Lutetia
Parisiorum
cur mor-
bis obno-
xia.*

pestem possit. Qui latrinas purgant, vix urbem egressi, foetidissima hominum stercorea iuxta vias publicas, ponè suburbia cumulant, aut iis vicinam terram stercoreant, vnde omnia foetore impleri, necesse est, qui prætereuntibus pro suffitu sit, sequè in urbem diffundat. Adde vini & acetì fæces resiccatas extra urbem exuri, sed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo urbs oppleri solet. Postremò coriarij omnes in media urbe recepti sunt, vbi fatidissimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peste correpti sese recipiunt, in media urbe situm est, prope ædem Mariæ sacram, è quo peste necati, in Trinitatis cœmeterium, quod à porta Dionysiaca non longè abest, deferri solent per urbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiusque victu, originem habere, longâ experientiâ compertum habeo, eosque multò grauiores, quàm eiusdem generis dispersos, qui à singulorum victu procedunt. Atque ista, quæ de Luteria refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis urbibus populosis locum habent.

È plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foveis frumentorum aërem fieri venenatum, vt, si quis eum hauriat, subito intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euoluit, totum intumuisse, & vt veneno affectum curatum fuisse, narrat Amat. Lusitanus, *cent. 3. curat. 82.*

Exhalant & vapores malignos caernæ & specus, lacus item, & putei subterranei. Plurimis Italiæ locis pestilentem aërem exhalare, scribit Seneca, *lib. 6. quest. nat. c. 28.* Et Galenus in *princ. 1. epid.* nominat *χαρμενὺς βαρὰθρῶς*, & spiritus lethales Plinius, *lib. 2.*

cap. 93. Et Mercurialis, *de venen. cap. 13.* scribit, se vidisse propter Romam specus multas, in quas si vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Paulanias & Geographi plurimi, quod fertilis sit Insula, sed soli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, sic penè pestilens. Hinc Martialis:

Nullo fata loco possis excludere, cùm mors

Venerit: in medio Tybere Sardinia est.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor, quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia esset. Et in Epistolis Tigellium quendam Sardoum hominem esse, ait, patriâ suâ pestilentior. Sunt enim in ea insula multæ paludes, à quibus aër tempore æstiuo planè pestilens redditur. Et quidem exhalationes eæ malignæ non semper sunt eiusdem generis, sed differunt specie, id quod etiam monet Vidus Vidius, dum, *Med. part. 2. sect. 2. lib. 1. cap. 11.* scribit: Neque aspiratio exhalat similis à quolibet auerno, sed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, aliæ ex alijs putridis locis, qualis illa fuit, quæ ante decem & septem natos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuersorio puteus, magna ex parte oppletus fimi, fæcis, ac sordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipsum extrahat, eò descendit, & statim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc spectantes, periculum in cane potius, quàm in se facere voluerint. (Simile quid Vvinshemij in Franconiâ, Anno 1613. accidit. Cùm enim ciuis quidam

in puteum diu conclusum, eum ad usum mundaturus, descendisset, subito mortuus est. Cum verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, descendisset, & ille statim interiit, atque idem tertio, puero, quid hisce mali obtigerit, percontatum immisso, accidit, quò omnes cum mortui per aliquem, licet totum os & nares contra venenosos halitus probè munitum, & tamen vix seruatum, extracti essent, puteus terra obrutus est.) Necessè autem est, aspirationem tota substantia naturæ nostræ alienam ex putri illa materia, quæ in puteo continebatur, exhaluisse, quæ statim interitum attulit. Verisimile autem est, hanc alterius speciei fuisse, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rursus, quæ exhalat à foueis, ubi diu triticum seruatum est, cum primum aperiunt; adeò autem perniciosa est, ut sæpe hominem repente enecet. Ita ut morbus quoque, licet idem genere ab omnibus exciteretur, specie differat.

*Secundus
modus.*

Deinde aer pestilens euadit, cum vapores & corpora minima, quæ alias in aëre vagari solent, (sicuti aer inferior nunquam planè purus est) & per se maligna & venenata non sunt, putrescunt, ac corrumpuntur. Idque rursus fit duobus modis, primò, cum aer, seu potius mista aëri corpora putrescunt & corrumpuntur, si is conclusus sit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, in *Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetustatis arcam adaperitam fuisse, è qua tam perniciosus halitus exspirarit, ut inde pestis ad Parthos usque grassans excitata sit. Et in Campania è puteo quodam, qui diu conclusus fuerat, aperto, tam venenatam auram exhalasse, ut astantes statim perierint,

tint , refert Guainerius , *de peste cap. 1.* Deinde astrorum etiam influxus aërem corrumpere potest. Negant quidem id multi ; & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Paschali meth.med.l.2.c.9.* ea de causa, quod in cælo corporibus nostris contrarium nihil sit , & astra omnia creata sint, vt nobis seruiant, Verum etsi omnes cæli influxus boni sint, ex accidenti tamen, & si nobis non sint proportionati, nocere possunt, & sicut calor, qui tempore æstiuo excitatur, quidē per se bonus est; qui tamen, vbi vehemens est, & plantis & hominibus sæpe noxius est: ita etiam fieri potest, vt occultæ illæ influentiæ per se quidem bonæ, & ad vniuersæ naturæ cōseruationē necessariæ, si eam, quæ nobis conuenit, proportionē non obseruent, nobis damnū inferant.

Cognoscitur autem in aëre vitium esse, si eodem tempore, cum antea in victu communi nullus error præcesserit, multi inficiantur, & ij etiam , qui laute vixerunt , & qui cum infectis , non conuersati sunt , subito morbo illo , qui grassatur , epidemio corripiantur ; si idem morbus subito in vicinas regiones diffundatur , & non quidem vnum vel alterum saltem , quod per contagium fieri solet , sed totam regionem inuadat.

Morbi autem isti periculossimi sunt, neque facile quis sibi ab iis immunitatem polliceri potest; cum aëris vsu nemo carere possit , & propterea in talibus morbis æquē diuites , quàm pauperes , qui eodē in loco viuunt, corripiantur, & præterea morbi illi pestilentes, qui ab aëre proueniunt, longē periculosiores sunt, quàm alij, hominēsq; sæpe inter sua negotia, dum sani putantur, concidunt, & breui post pereunt.

*Signa
morborū
ab aëre.*

Prognostica.

In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet : primò vitium istud aëris auertere & præcauere : secundò, si iam præsens sit, id corrigere ; & tertio, quomodo quilibet priuatim se contra id munire debeat, monstrare.

Curatio.

Primò, si aër inquinetur à cadaueribus seu hominum, seu bestiarum, vt ea maturè sepeliantur vel amoueantur, Magistratus officium est. Si lacus aliquis vel palustres aquæ foetorem expirent, & eum auertere, conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cum Selinunciis ob vicini amnis foetorem de pestilentia metueretur, eum remedium inuenisse præsentaneum, cum riuulos è propinquis satis limpidis fluminibus deriuando, in sordidum deduceret amnem, idque suo ære ac sumptu, quibus inuicem permixtis accessione purioris aquæ putridæ lacunæ emendatæ, motuque velociore reddito foetita semina dissipata sunt. Hippocrates quoque cum ab Illyria pestis Græcis immineret, accensis syluis eam auertit, qua de causa Græcia ei statuam pileo capite recto locauit, æqualésque cum Hercule Hippocrati honores decreuit, quod seu alter Hercules, monstrorum domitor, pestem à Græcia auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda nihil præsentius & efficacius igne est, qui & imminetia pestis, leminaria auertit, & præsentia discutit. Itaque in pestilenti statu non solum in publicis viis & plateis, sed & priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & vesperi debent. Vbi aër infectus est, commodissimum est fugere, & se in loca salubria conferre ; cum nemo immunitatem facile sibi polliceri possit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de causa fugere non licet, ij in publicum

publicum prodire non debent, nisi & alexipharmacis sese munierint, & eadem in ore gestent, & naribus illinant, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 5.* dictum. Si verò locus natura sua pestilens sit, nemo, qui sanitatem integram cōservare vult, sedem in eo figat. Quod ipsum monet Columella, *lib. 1. de re rustic. cap. 3.* vbi Porcij Catonis sententia in emendo inspiciendoque agro duo præcipuè esse considerata, scribit; salubritatem cœli, & vbertatem loci: neque sanum facere debere sumptus in cultura sterilis loci monet; nec rursus pestilenti, quamvis feracissimo & pingui agro dominum ad fructus peruenire. Nam vbi sit cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, sed etiam vitam colonorum esse dubiam, vel potius mortem quæstus certior.

Si quis autem peste ex aëris vitio corripiatur, is statim alexipharmacis & sudoriferis, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 6.* dictum, vti debet. Purgatio verò & venæ sectio nullo modo locum habet: cum vitium non sit ab interno humorum apparatus, sed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea virium maxima habendi sit ratio, quæ nec venæ sectione, nec purgatione amplius deiciendæ & prosterndæ.

C A P V T III.

De Contagio.

A Eri occultos & malignos morbos inducenti cognatum est Contagium, quo licet & aliis modis, vt vestibis & aliis rebus, morbi maligni & venenati

venenati ab ægris in sana corpora deferri possint; plerumque tamen id fit per aërem. Cum autem morbi, qui à contagio excitantur, plures sint, primò in genere de cõtagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam *In instit. lib. 2, part. 2. cap. 12. & de febr. lib. 4. cap. 3.* & hîc tamen quædam de eo addere necessariû videtur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad alia respicientes, contagium aliter atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium est, in contagiosis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum, qui dicitur Contagiosus, aliòsque simili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod novus morbus similis in alio producitur: Tertiò, ipsam actionem, qua morbus similis in alio gignitur; & denique morbum, in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facîle contagium dixerit, nisi valde improprie. Reliquæ significationes magis propriæ sunt. Hinc alij ad morbum contagiosum respicientes, definiunt Contagium, esse affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam similiter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito respectu, quòd sit inquinamentum, quo corpori alicui similis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipsum corpus & subiectum qualitatis, sed ipsam qualitatem respicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ similem morbum in alio producere potest. Alij denique seu ad contactum, seu ad actionem respicientes, definiunt Contagium, quòd sit actio, similem morbum, quo alius laborat, in sano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem

seu

*Contagij
nomen
quor mo-
dis acci-
piatur.*

*Contagij
varia
definitio-
nes.*

feu contactum definiunt contagium, se maxime propriè loqui putant. Verùm in definitionibus constituendis potius ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non semper satis propria & commoda sunt, respiciendum. Illud verò, quod hic definiendum, est id, quod Græci *μίασμα*, νοσερὰν ἀπο-
κρισιν, & ἀπορροσιν nominant. Mihi itaque propter-
 eà commodissimè definiri posse videtur Contagiū,
 quod sit inquinamentum, seu corpus è corpore
 ægro emissum, quod in analogo animalis corpore
 receptum, similem in eo morbum producere valer.

Autoris.

Quæ ut clariora fiant, & natura contagij rectè
 cognoscatur, tria explicanda sunt. Primò corpus
 ipsum contagiosum. Secundò ipsum *μίασμα*, per
 quod alteri morbus communicatur, & per quod
 aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod
 si secundum in ipsam qualitatem, quæ efficax est,
 & in subiectum, cui ea inest, diuidere velis, qua-
 tuor erunt considerata. Imò nec ista duo, qualitas
 scilicet, & corpus subiectum, ad *μίσμα* & naturam
 explicandam sufficiunt, sed ipsa forma illius corpo-
 ris, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

*Quæ in
 contagio
 conside-
 randa.*

Primò contagiosum corpus quod attinet, equi-
 dem contagium non solum est in hominibus, sed
 & ouibus, suibus, bobus id competere, manifestum
 est: veruntamen saltem in homine considerare con-
 tagium nobis propositum est. Deinde sciendum,
 non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum
 in alio excitat, contagiosum dici, sed id solum,
 quod simili morbo antea laborat. Ideoque etsi tor-
 pedo stuporem inducit, serpentes venenum homi-
 ni inferunt: contagiosa tamen non dicuntur; quia
 ipsa non præter naturam id patiuntur, sed venena

*Corpus
 contagio-
 sū quod.*

illa

illa animalibus hisce natiua & familiaria sunt. Illud itaque saltem contagiosum propriè dicitur, quod ægrum & morbosum est, atque affectum præter naturam, quo ipsum laborat, alteri sano communicare potest. Neque tamen omnes morbi contagiosi sunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere potest; sed illud corpus saltem est contagiosum, quod aliquid in se generare potest, quod in aliud eiusdem speciei translatum, similem in eo morbum producit.

*Contagij
semina.*

Secundò, cum morbus, ut accidens, de subiecto in subiectum non transeat, neque qui peste laborat, illum ipsum suum morbum alteri communicare possit; interim certum sit, ab eo, qui peste, vel alio contagioso morbo laborat, alios infici: omnino aliquid dari necesse est, quod ab ægro in alium transeat, quo mediante similis morbus in alio producit. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, *νοσηρὰ ἀποκρίσεις* & *ἀπορροίας ἀσπέρματα*, Latini inquinamenta, semina & seminaria nominant. Cum autem vis agendi proxima sit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate insit suo subiecto: hæc tria etiam in contagio & *μιάσματι* consideranda sunt; & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro *μίσμα* illud generetur.

*Qualitas
cōtagio-
sa.*

Qualitates illæ, ut & forma, à qua fluunt, ut omnes formæ, nos latent, & propterea meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem se qualitates istæ cum suis formis instar fermenti. Ut enim exigua quantitas fermenti, massæ farinacæ non fermentatæ mista, facit, ut ipsa efferuescat; &

pauca

pauca quantitas facum, vt totum vinum vel cereuisia efferuescat, efficit; ita & hoc *μιασμα*, vbi à corpore aliquo receptum est, id totum immutat, & sibi simili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam simpliciter appellant, sed minùs rectè. Latiùs enim se contagium, quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagiosi sunt maligni & venenati, vt phtisis, ophthalmia & scabies, ac similes; neque contra omnes maligni & venenati morbi contagiosi sunt, sicut, si quis venenum hauset, vel ab animali venenato morsus est, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non potest.

Subiectum autem, cui qualitas hæc inest, est *Subiectum contagij.* vel species spiritalis, vel corpus. Spiritalem speciem esse non dixerim, cum ei proprietates specierum spiritalium, quas supra dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd contagium non in orbem, vt radius, promouetur, nec certam sphæram actiuitatis habet, sed vestibis atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinatè mouetur, & sæpe ventorum flatu in longinqua loca transferitur. Corpus ergo est, in quo ista & qualitas & forma inest, & sæpe exiguum, & procul dubio atomorum more è corpore infecto effluens, &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum contagia per corpuscula multiplicantur, quæ seminis instar totam morbi essentiam in se comprehendunt. In contagioso autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam missionem habeat, deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam missionem habere debet, vt etiam in minimas partes resolutum, in

lis essentiam suam integram retineat, & longo quidem tempore interdum, summam verò agendi vim, ut etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & sibi similia reddere possit. Etsi enim in multis morbis e corpore ægro variæ exhalationes & sudores effluunt : tamen vel facile resolvuntur & dissipantur, vel, quia occultis qualitatibus destituuntur, exiguam agendi vim habent, ut, etsi in aliis corporibus recipiantur, ea tamē inficere & inquinare non possint. Qualitas autem illa, per quam *μιάσμα* illa sunt efficacia, ad nullam manifestam reduci potest, cum nulla tantam habeat efficaciam : sed occulta est, & in sensus nostros non incurrit, nec nisi effectū deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à sui generis formâ, & quidem peculiari, plerunque malignâ, & totius substantiæ proprietate naturæ nostræ, aut certè determinatæ alicui parti adversa & inimica. Atque hinc accidit, ut pro formis in diuersis *μιάσμασι* variis non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere potest, canibus, felibus, bobus, vel suibus non nocet, & *μιάσμα*, quod ex oculis effluit, non pulmones afficit, sed oculos, & contra, quod e pulmonibus in phthisicis exhalat, non oculis, sed pulmonibus saltem nocet.

*Quomodo
generetur
contagium.
Contagium
non est à
putredine.*

Quomodo autem contagium in corporibus contagiosis generetur, non ita planum est, & alij alias eâ de re opiniones habent. Plurimi in eâ sunt sententia, *μιάσμα* illa, & semina contagij saltem in rebus putrescentibus generari, & ex iis effluere. Verum enimverò negandum non puto, sæpe id accidere ; interim id simpliciter necessarium non est, potestque seminium contagij & sine putredine generari,

nerari, & licet cum putredine generetur, tamen putredo per se, & quatenus talis, eius causa efficiens proxima non est. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis spatium requiritur: at contagium haustum quamprimùm hominem inficit, sæpe interficit, & similem humorem contagiosum in eo generat, aliorumque venenorum perniciosorum modo agit, antequam ulla putredo in corpore inducta fuerit. v.g. venenum pestilens sæpe non tam in humores, quam spiritus agit. Nihilominus verò talis homo à pestilentis veneni contagio infectus, & subito iugulatus, alios inficere potest, ut ipsa experientia testatur. Et si enim venenositas & contagium non sit idem, ut supra dictum, & contagium sine veneno esse possit; tamen generationis modus idem est. Et si de pestilenti veneno demonstratur, id sine putredine generari posse, etiam simul demonstratum erit, contagium sine putredine generari posse. Clare autem, *lib. 4. de febr. cap. 1.* demonstratum, pestilentiae naturam nec in putredine consistere, nec putredinem ad eius productionem simpliciter necessariam esse, ut actum agere hîc superfluum putem. Hoc saltem addo, quòd quidam dicunt, quòd sæpe in corpore humano latere possit contagium sine manifestis eius signis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etsi in putredine consistat, sine damno & indiciis aliquibus satis diu in corpore latere possit: id omnino falsum est, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipsi, qui à putredine sola venenum & contagium in corpore nostro generari statuunt, putredinem illam excellentem,

profundam, sordidam esse dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem describant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari potest, ut nullæ eius nota in urinis, pulsu, calore & aliis appareat? Equidem nonnulli, ut hîc effugium quærant, putrant, venenum pestilens posse latere in parte ignobili, & à corde remotâ, & tum notis nullis sese prodere, ac nocere: postquam autem mouetur, cor subito impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verum si tota pestilentis veneni natura consistit in putredine, quomodo, si prius in loco ignobili, & à corde remoto hæsit, putredo illa ad cor deferri possit, eaque excellens, ut nullæ eius notæ in urina vel pulsu, vel caloris mutatione percipiatur? Quæ omnia cum nonnulli viderent esse manifesta, tandem eò deueniunt, ut dicant, pestem, in quâ nulla putredinis indicia in urina vel pulsu apparent, venenosâ potius qualitate nocere, quâ putredine, & proinde, cum putredo sit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in urina, nec pulsu, signa apparere, & hominem mori, quasi præsentaneo veneno hausto. Verum eo ipso agnoscunt, & fateri coguntur, venenum non esse in putredine, sed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd necessariò cum putredine semper coniungatur, nondum probatum. Itaque non sine causa argumentum hoc exaggerat Franciscus Vallériola, in *append. loc. comm. c. 2. Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem, unam epidemiorum, pestilentium, contagiosorum & venenatorum malorum causam esse, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum causas inuoluentes, omniâque permiscentes atque perturbantes, vehemenssimos quosque & implicabiles morbos vel in pletho-*
ram,

ram, cacochymiam, vel in obstructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, ceu in causas proprias referunt: cum in his, qui ex morbida excretionem nascuntur, morbis; maior quaedam, & à putredine, obstructione, plethora, aut cacochymia longè semotior subsistat causa, nempe tetra illa, morbosaque exhalatio, vim veneni habens, qua totius substantiae proprietate, non obstructionis, aut putredinis interuentu substantiam nostram labefacitet, innataque antipathia perdat, idque confestim, exigua imposita morâ. Cum enim aliquis integre sanus accessu ad peste correptum, peste quoque inficitur, atque paucis post horis concidit (quod fieri sæpe videmus,) aut cum quis à rabido cane demorsus, in rabiem & ipse agitur, aut scorpionis compunctu, presentisve alicuius veneni haustu extinguitur, quis tam hebes sit, qui putredinem tam repentinæ mortis causam statuatur? Nam, quæ possit tam vehemens, tamque pernicioosa putredo in hominem incurrere, sine alterius cuiusquam rei concursu, quæ tam citò hominem tollat? præsertim cum, qui concidit, nec plethorâ, nec cacochymia, obstructioneue esset correptus, sed bene valens, sanus, atque vegetus, bonoque nonnunquam habitu praeditus, de repente & morbo pestilenti corripitur, & confestim mortem obit. Hæc profecto in tali proposito euentu referri in putredinem nullo pacto possunt. Magna certe perniciēs, cacæque ac deleteria facultas quaedam morbida excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiusmodi causis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodum interdum hæ, quas commemorauimus, causas, nempe obstructio, putredo, plethora & cacochymia, absque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine sua solent. Nimirum corruptio & mutatio rerum latius patet, quam putredo, ut alibi

Aceti generatio.

dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamvis enim nonnulli id vinum putrefactum esse dicant: tamen falsum hoc esse, Zabarell. *de misti gen. & inter. lib. 3. c. 6. 7. 8* & in primis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio putredo est; dum verò in acetum mutatur, vinum non putrescit, sed novum ex eo mistum constituitur, unde & ab Aristotele, 4. *Meteor.* acetum æque ac vinum inter mista refertur. Et qui quid fixum & volatile sit, novit, facile etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & dissolutum; sed novo modo mistum. Neque enim ex vino corrupto, & à quo spiritus separati sunt, fit acetum, sed quod generosius vinum est, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. pract. p. 5. sect. 2. c. 2.* diximus. Nimirum sal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem, & quod ad eiusmodi generationem non opus sit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generantur, nec essentiam suam à putredine habent, quorum tamen tanta est potentia, ut in momento, etsi nondum putredo in corpus introducta sit, hominem iugulare possint. Et posito, sed non concessio, quod omne contagium generetur cum putredine: tamen non sequitur, quod contagium per putredinem sit definendum, aut quod à putredine per se producat, multò minùs, quod essentia contagij in putredine consistat. Multa enim in rebus putridis generantur, ut varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, sed à calore, qui est in re putrescente, generantur: qui tamen ipse calor non est primum vermium efficiens, sed primum saltem excitans, ut *de spont. vin. ortu* dicetur.

Secundò

Secundo contagij essentiam nec in putredine consistere, nec à putredine generari, docet illa in exigua mole magna vis, & exactissima missionis ratio, quæ talis est, vt etiam in exiguo corpore diu salua retineri possit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari posse, nullo probabili saltem argumento probari potest, demonstratque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. c. 14.* multorum venenorum exemplo, quæ, sicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari potest, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum, spiritus, sanguinem, humores, partiumque substantiam labefactat, hinc sensim serpit longius in partes principes, sed tam segniter, vt tarò ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodar. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis sit indicium, percipitur, nec scit æger, quantâ perniciæ laboret. Refertque ibi historiam, quòd quidam in lupum senientem irruentes, trucidatum in varia obsoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicunque esitarunt, non multò post tempore rabie correpti sunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere posse? Et sit sanè, quod nonnulli obiiciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cum etiam alij morbi sint, qui ab atra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem suscipere, necesse est, si debet rabiem inducere. Quod autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum est.

Tertiò ad Contagium quatenus tale, producen-
dum, & essentiam contagij constituendam, putre-
do per se, nec vlla qualitas manifesta sufficit; cum
nihil agat ultra vires suæ speciei. Nam in contagio,
præcipuè morborum venenatorum & pestilentium,
etiam in minimo corpore tantam vim videmus,
quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis sim-
pliciter misto adscribi potest.

Quartò, si contagium à putredine produceretur,
& essentia contagij in putredine consisteret, cur
non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & inter-
mittentes sunt contagiosæ, & tales imprimis, per
quas sudores satis sæpe foetidi excernuntur? Illud
itaque contagiosum, malignum, & omninò *ἡ δεινὴ*
Hippocratis aliam originem habet, de qua supra
dictum.

Vt verò per putredinem non generantur contagij
μῑᾶσματᾶ, ita non agunt per putredinem, sed occultâ
qualitate vim suam exserunt; atque contagiosorum
vis est, qualis est rerum spirituosarum & fermenti,
cuius exigua quantitas brevi temporis spatio mas-
sam farinæ peruadit, & vt vinum & cereuisia effer-
uescat, facit. Apparet etiâ fermenti vis in aliis pluri-
mis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ de-
stillationis gratiâ instituitur. Eodem modo, si melli
exiguum quid panis admiscetur, magnam in eo mu-
tationem excitat; acetum vinum in acetum mutat.
Et tales mutationes variæ in rebus passim dantur,
quæ nullo modo à putredine oriuntur, sed spiri-
tuum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagiū autem, & *μῑᾶσμα* istud ex infectis cor-
poribus vario modo effluit, & disseminatur. Non-
nunquam per poros cutis & *ἀδὴλον δῖσπνοον* exhalat,

aut

*Contagiū
quomodo
propage-
tur.*

aut cum sudore effluit; nonnunquam cum excremento crassiore & sordibus cuti adhæret; nonnunquam per expirationem, & halitum è corpore expirat; aliquando per pus & saniem è tumoribus effluentem communicatur. Contagiosi enim illius inquinamenti non vna est ratio. Etenim interdum atomorum & minimorum corpusculorum modo per aërem spargitur, & hinc inde vagatur, quo modo pestilentiae semina longè latèque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthisicorum, quod postea per aëris inspirationem attractum, pulmones similiter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium scabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, sed vestimentis & aliis rebus adhærens alis corporibus communicatur.

Hinc accidit, ut contagiosum *μίσμα* duplici modo disseminetur, vel per fomitem saltem, vel per fomitem & aërem. Quanquam video, nonnullos esse, qui sub fomite aërem etiam comprehendunt; cum & ille semina contagij ab ægris corporibus excipere, & in sana transferre possit. Verùm à plerisque fomes ab aëre hinc distinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, *νοσέας* illas *ἀποκείρας*, & semina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rursus communicare, idque inquinare potest. Semina enim illa contagij essentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in se continent: fomes verò non subiectum illius formæ est, sed locum saltè inquinamenti & fomitibus illis contagij præbet. Talia sunt omnia, quæ rara & porosa sunt, ut effluvia illa cōtagiosa excipere possint, puta lana, lynnū, gossypium,

sypium, & vestes ex lana, lino confectæ, plumæ & pelles pilosæ animalium; vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium possunt deferre, telæ aranearum & similia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium suscipere posse, experientia constat. Contra, quæ solida & densa sunt, lapides, metalla, & similia non facile *μάρματα* illa admittunt, modò pura sint, nec sordibus inquinata, quibus contagium faciliè adherere possit. Tanta tamen apud Hæbreos lepræ contagiij vis fuit, vt in ipsos parietes & lapides sese insinuarit. vt non solum abradi muros, & noua calce induci oportuerit, sed sæpe tota ædificia destrui, necessarium fuerit. De qua re legatur *Leuit. cap. 13.*

Contagium in fomite diu asseruatur.

Ea autem contagi, præcipuè pestilentis, vis est, vt longo tempore in fomite, vt vestibus, esse possit, præsertim si non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minus frigidus. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium istud astantibus communicari potest, obseruatumq; vestimentis & lectis pestilenti contagio infectis post multos annos pestem excitatâ, imò in longinqua loca delatam fuisse. Accidere etiam potest, vt quis contagium in suis vestibus circumferat, tamen, si cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, à veste verò eius excusum, & in aërem dispersum aliis communicetur, eosque inficiat. Obseruatum quoque eos, qui domi suæ conclusi metu pestis planè delituerunt, ab aliis sanis, etiam in vestibus tale contagiū circumferentibus, infectos fuisse. Imò aliquē in suo corpore contagium habere, idq; alteri, antequam ipse ægrotat, communicare posse, lues Venerea docet. Si enim cum sana muliere quis, quæ tamen paulò antè cum alio

lue

lue Venerea infecto rem habuerit, congregiatur, fieri potest, ut is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequam ea eodem morbo laborare cæperit. In coitu enim contagium illud suo membro haurire, mulieremque eo absterfo liberare potest. Præter fomitem etiam per aërem propagari potest contagium, per quem non solum in priuatas domus, sed etiam ex vna ciuitate in aliam, imò regione in aliam pestilens contagium defertur. Id quod in peste Attica accidit, quæ, ut Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vsque Athenas propagata est. Promptius autem aër & fomes contagiū recipit & defert, si nullum insignem excessum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa rei contagiosæ totam essentiam in se continentia, & alios vim inficiendi habentia dissipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Ex hisce autem modis, quibus semina contagiij ab vno corpore in illud transferuntur, differentia quædam contagiij exoritur. Atque inde Fracastorius triplex contagiij genus constituit, vnū per contactū, secundum per fomitem, tertium, quod grauissimum appellatur, ad distans. Verum cum contagium, quod per fomitem disseminatur hominem in distanti ab ægro loco inficere possit, non rectè contagium per fomitem ei, quod ad distans appellatur, opponitur; cum vtroque sine contactu corporis ægri contagiosi homo infici possit. Rectius ergo diuiditur contagiū in mediatum & immediatum. Immediatū est, quod solum per contactum corporis ægri contagiosi inficit, quomodo is inficitur, qui cum scabioso vel leproso eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venerea lue laborant, rem habet. Atque hoc contagium

*Contagij
differentia.*

*Contagium
Immediatum.*

in

in crassa hæret materia, & non nisi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori cõmunica-
Mediatum. tur. Contagiũ verò mediatum est, quo æger mediãte aliquo corpore inficitur, etsi ipsum ægrum corpus nõ attingat. Hoc modo scabies, lues Venerea, pestis, per vestes communicatur, pestis etiam per aërem, Si quis tamen contagium per fomitem & ad distans distinguere velit, & istud per fomitem nominare, quod per vestes tantum & similia propagatur, atq; in crassiore est substantia, & in sordibus è corpore emissis hæret, per aërem verò in distantia loca non diffundi potest, sicut contagiũ scabiei & luis Venereæ in aërem non diffunditur, vt pestilens; ad distãs verò id appellare, quod non solum vestibus & similibus rebus adhæret, sed ita subtile & potens est, vt etiam in aërem dispergi, & per eum in loca distantia disseminari possit, quale est pestilens: cum eo non pugnamus.

Ad distans.

Contagium quomodo in corpus recipiatur.

Contagium autem, & præcipuè pestilens, postquam ex ægro corpore egressum, non per vnã viam in corpus sanum admittitur. Aliquando enim per os & nares, cum spiritu, quem attrahit quis, in corpus sanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocumque modo corpori extra adueniat, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipsum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet.

Postquam *miq̃ua* & semen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à sano receptum est, non semper vires suas statim exserit, sed in corpore sæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium est, in contagio canis rabidi, quod non solum menses, sed & annos aliquot in corporibus latuisse, obseruationes Medicorũ docent, De pestilenti contagio quidẽ nonnulli

nonnulli dubitant; verum & illud aliquandiu eodē modo, & plerunq; quatuordecim dierum spatio in corpore latere posse, experientia docet; cūm sæpissime obseruatum sit, etsi, vbi aliquis peste in domo aliqua mortuus est, reliqui in alia loca fugerint, nihilq; de supellectile suspecta secum abstulerint, nihilominus post tēporis aliquod interuallū & ipsos peste correptos fuisse, idq; plerunq; circa nouiluniū accidisse, sæpius obseruaui. Atq; ipsa experiētia mouit nō solū Venetos, & in aliis Italiæ locis Magistratum, vt hanc legem cōstituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum consortium intra quadragesimū diem admittatur. Imò & hoc compertum est, in quibusdam pestilentibus constitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos esse: id quod in peste illa magna, quæ anno Christi 532. grassata est, euenisse, testatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imperij occident.* Et quid mirum hoc sit in pestilenti veneno, cūm vt modò dictum, non solum canis rabidi venenū, sed & alia venena hausta sæpe diu in corpore latere possint, antequam hominem occidant? Id quod doctissimi quiq; Philosophi & Medici cōfirmāt, & inter cæteros Theophrastus, *lib. 9. hist. plant. c. 15. 16.* de aconito loquēs, & 17. de cicuta tractans, de quo infra dicetur. Neq; mirum hoc alicui esse debet, qui ea, quæ de spontaneo viuentiū ortu cognitu sunt necessaria, nō ignorauerit. Vt enim in iis seminale principium alicubi diu latens, tandem idoneū locum nactum, sese exserit; ita etiam contagij semina, etsi aliquandiu delitescunt: tamen sensim & latenter sese propagant, tandēmq; viribus auctis subitò se prodūt & exerūt. Et quidem nunc citius, nūc tardius vim suam proferunt,

ferunt, primò pro ipsius veneni natura quod nunc crassius, nunc subtilius & spirituosius est. De quo Galenus, 3. *de simpl. med. facult. c. 22.* Longo etiam, inquit, post tempore, à quo assumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum, qua crassa terrenaq; essentia sunt. Hæc enim corporibus nostris inhaerentia, insidentiaq; dein tēporis spatio putrescentia erodunt, corrumpuntque vicinas corporis partes. Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor est, vt ex variis venenorum generibus pater. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenū recipit. Cū enim agens agat pro patientis dispositione, & in contagiosis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minus resistat; ideo quo corpus fortius resistit, eo veneni actio sese tardius exserere potest, quo verò corpus est debilius, eò citius sese prodit. Quò accommodari potest illud Galeni, qui, 1. *de differ. feb. cap. 4.* scribit: Oportet toto hoc in sermone repetere memoria, quod nulla caussarum sine patientis aptitudine agere potest: alioqui omnes, qui sub Sole æstiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio matu exercentur, aut vini potu grauantur, aut ira excandescentes, aut tristitia affecti, febricitarent. Alioquin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes agrotarent, & pestilentia morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione agritudinū partem habet eius, qui passurus est, habilitas corporis. Ad dispositionem autem istā corporis patientis pertinent, Temperies corporis, in qua calida & humida temperies ad putredinem suscipiendam est aptior, ac peculiaris naturæ proprietas, ob quam alij magis, alij, minus contagio resistunt.

Et si verò nonnulli contrarium sentiunt, & im-
primis,

primis, pestilens contagium aliquandiu in corpore latere posse, negant Hieron. Mercurialis, *lib. de peste, c. 14.* Andræas Cæsalpinus, *lib. 1. quest. Med. 11.* Iohann. Antonius Sarracenus, *de peste, c. 6.* Matthias Vnzerus, *in Catoptro pest. l. 1. c. 16.* aliique: tamen argumenta, quæ pro sua sententia afferunt, non satis firma sunt. Nam quòd primò aiunt, in corpore aliquandiu latere non posse venenū, cum natura cum eo, vt hoste infensissimo, semper pugnet, id eatenus tantum conceditur, ybi veneni vis & copia tanta est, vt naturam statim lacessere possit. Si verò venenum sit debilius, eiùsque copia minor, & propterea naturam non irritet, etiam nulla insignis pugna inter id & naturam statim instituitur: sicut alias etiam videmus humores vitiosos diu in corpore cumulari & dehiscere posse, antequam actu morbum excitent. Id quod etiam in venenatis & contagiosis humoribus accidere posse, vel exemplum veneni canis rabidi docet. Idque probat quoque Galenus in *lib. de part. art. med. c. 5.* Sicut illi, inquit, qui à cane rabido morsi sunt, ita etiam, qui venenum hauserunt, quod non nisi post tempus aliquod interficit, videntur in statu neutro versari, id est medio inter sanitatem & morbū, qui manifestam quidem habent intemperiem, nondum tamen agrotant, quippe, cum adhuc possint obire solitas actiones, quique nullo alio morbo adhuc tenentur, qui sensibilis sit, sed insensibili tantum.

Nam quod Sarracenus, in *alleg. loco*, putat, esse differentiam inter venenū canis rabidi & pestilens, quòd illud in crassiore & densiore materia inhæreat, vnde etiam tardius sese exferat, hoc verò sit tenuius, acrius, & propterea breue, & facile sese quoquo

An venenum pestilens aliquandiu in corpore latere possit.

quoquouersum insinuet; equidem istam differētiā non simpliciter negamus, interim experiētia testatur, in utroq; veneno rursus magnā occurrere differentiam, & neque omne venenū canis rabidi esse lentum, neque omne pestilens suam vim subito exferere.

Verū de hac quæstione prolixè agit Ioachimus Oelhasius, Medicus & Physicus Dantiscanus, *disp. 1. de seminar. pestil. intra corpus vinum latitante*: qui etiam, *disp. 2.* scrupulosè probare conatur, quod pestilens seminarium latitare possit circa superficiē corporis, seu in continentibus externis, puta inter ipsam substantiam cuticulæ, & cutis sub ipsa cute, intra panniculum carnosum, aut etiam in pinguedine, in glandulis, in musculis, in arteriis & venis, in nervoso genere, & habitu corporis, in ventriculo & locis circa ventriculum, in omento, pancreate, in mezenterio & viis vicinis, in pulmonibus & partibus vicinis, in cerebro, in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in uteri partibus, de quibus suum cuique iudiciū relinquo. Hoc extra dubiū esse puto, in iis locis præcipuè herere, per quæ corpus ingreditur,

*Corpora
ad con-
tagium
recipiēdū
apta.*

Tertiò in contagio etiam considerandum corpus, quod inficitur, & contagiū recipit. Non enim agēs in quodlibet agit, sed in dispositum & sibi simile. Ideoque in contagio etiā inter corpus contagiosum, & quod contagiū recipit, ac per id eundē morbum contrahit, similitudo quædam requiritur, quæ est inter animalia eiusdem speciei & proprietatis. Et enim, etsi in vestibis, lana, parietibus, contagiū pestilens hæere possit: tamen in iis similis morbus non producitur; cū non sint animalia, nisi quod, ut antea etiam dictum, apud Iudæos etiam vestes & lana,

lanæ, ac parietes ex contagio leprosi fiebant, vt non solum vestes comburi, muros abradi, & noua calce incrustari, sed sæpe totas ædes destruere opus fuerit, quod an naturaliter acciderit, an pœna illa miraculose à Deo Iudæis inflicta fuerit, Theologis disquirendum relinquimus. Relinquitur autem similitudo non solum generica, sed etiã specifica. Nam licet animalia contagium suscipiant: tamen idẽ contagium omnia animalia nõ æquẽ inficit. Pestis, quæ in suis cõtagio deriuatur, non boues, non homines; & quæ boues, nõ suis & homines, & quæ homines, nõ suis nec boues inficit, & iugulat. Imò inter homines non omnes ad quodlibet pestis contagium recipiendum æquẽ apti sunt. Euagr. *hist. Eccles. lib. 4. c. 28.* de peste Antiochena refert, quòd certæ in ea familię prorsus interierint, saluis manentibus reliquis vrbs incolis. Quin & familias, quæ hoc anno integræ mansêre, sequenti eo morbo affectas. Et Cardan. *lib. 8. de variet. rer. c. 4.* Basiliensis pestis mentionem facit, qua soli Heluetij, nõ item Hispani, Itali, aut Galli, eadẽ licet in vrbe viuentes, afficerẽtur. Et Ioh. Vtenhouius, in *hist. peregrinationis Eccles. Anglicæ, sub fin. c. 4.* scribit de peste quadam sæuissima Hafniæ in Dania, anno, 1553. grassante, breuique temporis spatio aliquot hominum millia prosternente, à qua tamen omnes immunes prorsus manserint tum ex Anglia adueni, Belgæ, Germani, quamuis ij maiore ex parte incoherent ædes, quæ vel ab hominibus peste enecatis, vel viuentibus, propter infectionem derelictæ fuerant. Et narrauit mihi quidam fide dignus militum Dux, quòd, cum paucis ab hinc annis in expeditione illa in Italiam, Duce Comite Mansfeldio, cum militibus suis Germanis Cremonæ diuertisset, in

qua pestis vehementer grassabatur, & iam quatuor etiam Medici ea extincti erant, nullum ex suis militibus, etsi in domos infectas, diuertissent, peste correptum fuisse: quod & in Silesia, Suidnitij superiore anno accidisse, mihi narratū, cuius vrbis ciues plerique peste extincti sunt, saluis Suecicis & Saxonis militibus. Etsi verò alij aliā huius rei causam reddāt: tamen nullam cōmodiorē dari posse puto, quā similitudinem inter corpus cōtagiosum, & id, quod peste inficitur. Vt enim non quodlibet venenum est, ita etiam non quodlibet cuilibet contagiosum. Et propterea quod vni venenum & contagiosum est, alteri huic simili etiā venenū & contagiosum erit. Vt enim duo similia se habēt ad aliquod tertiū: ita tertium sese habet ad vtrumq; illorum. Et propterea etiā pestis, quæ infestat boves, aliū etiam boquem; non verò hominē vel suem inficere potest; & pestis, quæ hominē corripit, aliū etiam hominem inficere potest, non verò sues vel boves. Et eadem de causa accidere potest, vt vna pestis vni familiæ, vel nationi, ob similitudinē, quam inter se habent, non aliis familiis vel nationibus perniciosa sit. In qua autem re illa antipathia & similitudo consistat, nemo integrè explicabit. Sūt enim illæ corporū qualitates occultæ, quibus venenosis resistunt, & alexipharmacorum, vt & formæ, à quibus fluunt, in hac humanæ mentis caligine nobis ignotæ, & non nisi ex effectu deprehenduntur.

C A P V T I V.

De Contagiosorum morborum differentiis.

Contagiosorum morborum differentia.

Sunt autem contagiosi morbi plures. Et plerumque morbi Epidemij contagiosi sunt. Etsi enim

à caussa communi, vel victu prauo, vel aëre morbi
cōmunes & epidemij originē habeant: tamē pleriq;
etiam per se cōtagiosi sunt, & per contagium disse-
minantur. Non tamen soli morbi epidemij conta-
giosi sunt, sed etiam sporadici, & contagiū interdum
vtrisque commune est. Equidem morbus cū sit
accidens, de subiecto in subiectum non migrat, nec
idem numero in aliud corpus transit, sed in corpore
tali ægro ob morbificam dispositionē excrementum
quoddam generatur, quod vel vaporis formā, & in
minima corpuscula resolutum exhalans, vel per sor-
des communicatū, in alio corpore similem affectum
producit. Ita Catarrhi sæpe sunt contagiosi, vnde
vulgò etiam obseruatur, quod nemo libenter cum
alio catarrho laborante ex eodem poculo bibat. Ita
Febres malignæ & pestilentes, seu solitariae, seu co-
mitatae, & cum angina, pleuritide, peripneumonia,
variolis, morbillis coniunctæ sunt febres contagio-
sæ. Maximè verò contagiosa pestis est. Sunt tamē &
sporadici ac priuati morbi interdum contagiosi. Sic
ὀφθαλμία & lippitudo contagiosa est, cū ex oculis
lippientibus vapor exhalans in alterius lippientem
intuētis oculis recipitur, & receptus in oculo simi-
lem in eo dispositionē inducit. Ita Phthisis est con-
tagiosa, cum ex putrescentibus pulmonibus vapor
contagiosus exhalans cum aëre, qui inspiratur, ab
alio attractus, pulmones eius corrumpit. Et de tali
putredine verum est, quod Galenus, *lib. de differ. feb.*
1. c. 5. scribit: In totum cū iis, qui putridū exhalāt,
minimè tutum est cōuersari; quod de phthificis &
de putredine contagiosa, non de omni accipiendum
est. Chirurghi enim, qui gangrænas & sordida vlcera
tractant, necessario cum iis, qui putridum exhalant,

Catar-
rhi.

Febres
malignæ
& pesti-
lentes.

Ophthal-
mia.

Phthisis.

Dysenteria.

conuerſantur, nec tamen inficiuntur. Neque vapor putridus quamlibet partem; ſed eam, à qua exhalat, inficit. Ita Dyſenteria contagioſa eſt, imprimis per excrementa alui, vt ſi quis in loco, in quo dyſentericus aliquis aluū excreuit, & ipſe aluum excreſurus deſideat, & per anum vapores illos contagioſos excipiat, facile & ipſe dyſenteria corripitur. Quia tamē in dyſenteriiſ, præſertim epidemiis, maſſa ſanguinis infecta eſt, & ita per totum corpus illa inquinamēta

Scorbutus.

exhalant, cum iis conuerſari turum non eſt. Scorbutus & ipſe contagioſus eſt, præſertim ſi quis ſcorbuticus gingiuas fætidas habeat. Tum enim facile per pocula communia alij infici poſſunt.

Scabies.

Scabiem quoque contagioſam eſſe, nemini ignotum eſt, quæ tamen ad diſtans nō inficit, neque ſolū conuerſatio cum ſcabiolo ſcabiem contrahit, ſed ſaltem ſi ſordes ſcabiē contagioſæ per veſtimenta, lectum commune,

Tinea.

mantilia & ſimilia, ab aliis excipiātur. Tinea etiā contagioſa eſt, ita, vt ſi quis pilum vel mitram geſtet, quam antea tineā laborans geſtauit, eodē morbo facile corripiatur. Multo verò magis contagioſa eſt

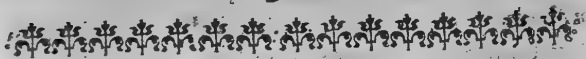
Lepra Arabum.

Lepra Arabū. Neque enim ſolū per contactū, ſed ad diſtans etiā inficere poteſt. De quo Paulus Ægineta, lib. 4. c. 22. Quoniam in contagioſis hæc eſt paſſio, non minùs, quàm peſtis, habitandum iis eſt quàm longiſſimè ab urbibus, in frigidis & parum habitatis locis. Demorſos etiam ab animali rabido ſaliuā ſuā alios inficere poſſe, ſuo loco dictum.

Rabies canina.

Verum cum de morbis hiſce omnibus hætenus in ſuperioribus libris præct. vt & lib. de febr. actum ſit, vnicus ſaltem adhuc morbus contagioſus, nondum explicatus reſtat: nimirum lues Venerea; Quam hoc loco explicandam ſuſcipimus.

Lues Venerea.

PARS QUARTA,

De Lue Venerea.

CAPVT I.

De Nomine & Origine Luis Venerea.

SINTER morbos contagiosos, post pestilentiam & lepram Arabum, facile primas obtinet Lues Venerea. Variis autem nominibus is morbus appellatur. Frequentissimum nomen est morbi Gallici, quod inde contraxit, quod inter Gallos primum in Europa innotuit. Cum enim anno Christi 1493. & 1494. Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso Rege ad Neapolim bellum gereret, morbus hic primum in Galliarum castris saeuire cepit & innotuit, & propterea ab Italis Gallicus primo nominatus fuit. Nam quod Antonius Benivenius, *de abdit. morb. caus. cap. 1.* anno Christi 1496. id accidisse refert, id procul dubio ita accipiendum est, quod iam non amplius hic morbus tum se continuerit Italiâ, sed, ut ipse loquitur, ferme totam Europam perreperit, & per ceteras eius prouincias latè se diffundere cœperit. Omnes enim auctores alij in eo consentiunt, primum ad Neapolim in Gallorum castris dicto tempore hunc morbum innotuisse, & inde Gallicum appellatum fuisse. Galli verò, ut dedecus hoc à se amolirentur, & iniuriam

Luis Venerea nomen

Morbis Gallicus.

Italicus.
Neapolitanus.
Hispanicus.
Indicus.

in Italos retorquerent, Italicum & Neapolitanum morbum appellauerunt, quod in Italia ad Neapolim primò innotuerit. Alij, quia ab Hispanis in Gallorum castra inuectus sit, Hispanicum nominant. Alij etiam Indicum appellant. Rerum enim Indicarum scriptores referunt, in ea Americæ parte, quæ longitudine in Septentrionem desinit, & quam Floridam appellant, morbum hunc multis retrò seculis epidemicum fuisse, & plurimos repentè absque evidente causa sine contagione, ac si quis saltem cum muliere, cum menses fluunt, concubuerit, populariter inuadere ac corripere, scribunt. Fracastorius etià Syphilidem appellat; nonnulli Pudendagram; nonnulli Variolam magnam, quod instar variolarum passim pustulæ & tubercula erumpant. Plerique hodie sine ullius nationis iniuriâ & infamiâ luem Veneream nominant quod ex Venere & concubitu cum impuris percontagium imprimis contrahatur.

Syphilis.
Pudendagra.
Variola magna.
Lues Venerea.

An sit morbus nouus.

Solent autem hîc Autores disquirere, an morbus iste nouus circa 1494. ad Neapolim exortus, an verò antiquis etiam cognitus fuerit? Franciscus Vallesius, *1. epid. comm. 1.* & Hieron. Reusnerus, *de Scorbuto, exerc. 1.* & alij quidam Recentiores luem hanc antiquis non fuisse ignotam existimant, eamque Hippocratem, *3. epid. sect. 3.* (verba sunt Reusneri) non penicillo adumbrasse, sed viuis coloribus depinxisse putant: cum varia ibi recenseat symptomata, quæ in lue Venerea conspiciuntur; qualia sunt abscessus ac suppurationes carnum, neruorum, & ossium denudationes, atque elapsus magni, fluxio collecta non puri similis, sed deterior pure, glabrities capitis & menti cū & sine febris, sacer ignis cum minimis vlcusculis & inflammatione, ptaui & putridi

tridi fluxus, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abscessus circa dentes, voces vitiatæ, impeditæ & inuolutæ, tabes incipiens, ardentes febres, &, quod omnium grauissimum, circa pubem & pudenda vlcera.

Verum ne somniauit quidem Hippocrates eo loci de lue Venereæ, sed pestilentiam longè grauissimam describit, Galeni & omnium Interpretum iudicio, & ipsâ historiæ euentiâ teste. Nam morbus ille ut plurimum cum febre inuasit, quod non accidit in lue Venereæ; & fuit epidemius, cum lues Venerea saltem per contagium, & nullo alio modo fuerit disseminata: longè etiam alia ratio morbi illius, quam luis Venereæ curandæ fuerit.

Annotauit etiam Dodoneus, *in allegatum locum Beneuenti*, ab immundis & sordidis mulieribus iam olim nonnullos vitia quædam contraxisse, testari Guillelmum Salicerum, Gordonium, & Vallescum de Taranta, quorum hic vixit anno 1418. Salicetus verò claruit anno 1270. Gordonius medio tempore. Imò sacræ literæ testantur, eum, qui scortis adhæret, vermes & tineas pro mercede repostare. Verum non puto, quod illi morbi iidem cum lue Venerea hodierna fuerint, quæ dicto tempore in Italia, in castris Gallorum, primò innotuit. Ideo etiam si Paracelsus, *lib. de tumorib. & ulcer. morb. Gall. cap. 3.* anno 1478. & *lib. 1. de causâ luis Gall. cap. 3.* anno 1480. accidisse hoc scribit: tamen ab omnium aliorum relationibus discrepat; cum in eo omnes conueniant, hunc morbum ante annum Christi 1493, Europæ notum non fuisse, etsi in India occidentali iamdiu antè endemius fuerit, atque ab Hispanis ex India in Italiam illatus sit. Cum enim Christoph.

Origo
luis Venereæ.

Columbus anno 1492. mense Septembri primam nauigationem in Indiam Occidentalem suscepisset, atque biennium ferè in eo itinere consumpisset, rediit in Hispaniam anno 1494. cuius milites cum morbo illo in India infecti essent, & postea in Italica expeditione stipendia facerent, morbum hunc disseminarunt. Nam, vt de hac re Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 1.* scribit, (qui patrem suum in eo bello fuisse refert) cum ob annonæ caritatem Hispani multitudinem inutilem propellerent, Galli scorta, eorum pulcritudine allekti, clam exceperunt, & ita eorum contagio infecti, hunc morbum contraxerunt, qui postea primum per eorum castra, & hinc per Europam disseminatus est.

In aliis tamen regionibus frequentius grassatus est, & adhuc grassatur; in aliis rarius, cuius rei causam, cum odiosum sit inquirere, supersedemus. Hoc tamen certum esse puto, pauciores hoc morbo laborare in Germania, quam in aliis quibusdam regionibus. Narrat Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 76.* Iacob. Carpum, qui primus fere curationem per inunctionem *Œij* vsurpauit, ex sola hac curatione ita diuitem factum fuisse, vt 40000. scutatorum aureorum, præter argentum, reliquerit. Refertque Cappiuaccius, *in tract. de lue Vener. c. 12. in fin.* scè solius Gallicæ luis curatione ultra 18000. coronatorum lucratum esse. Et L. Septal. *l. 7. animad. n. 186.* scribit, Mediolani in Hospitali Brolij sæpenumero vere solo septingentos, reliquo verò tempore semper ducentos curari. Ego verò ingenuè fateor, me hisce 34. annis, quibus hîc Vvitebergæ, nec benedictione diuinâ, sine lucro, medicinam facio, non tot Coronatos, quot Capiuaccius

cuius eorum millia, lucratum esse ex huius morbi curatione, ob eorum, qui hoc morbo laborant, hoc loco raritatem.

Alij tamen etiam de origine dissentiant, & non solum contagione ab Hispanis disseminatam hunc morbum esse putant, sed epidemiorum morborum modo ex aëris vitio contractum existimant; cum multi passim in diuersis regionibus sine vlllo contagio hoc morbo laborare ceperint, de quo postea.

C A P V T II.

Historia luis Venerea.

VERUM de origine huius morbi postea, ubi de causis agetur, plura dicentur. Iam eius natura inquirenda. Quod ut felicius fiat, & ut pateat, de quo disceptetur, primò eius descriptionem & historiam, è fide dignis, qui tum vixerunt, auctoribus, imprimis Hieron. Fracastorio, & Anton. Beniuenio proponere libet. Cum morbus hic primùm innotesceret, suboriebantur pustulæ diuersi generis in membris genitalibus, interdum etiam in capite, in capillosa eius parte potissimùm, interdum & in fronte, collo, thorace, mammillis, brachiis, cæterisque partibus, & inde per totum corpus diffundebantur, aliis quidem planæ, minimèque exstantes, sed scabræ in superficie, & colore subrubido, à quibus squamæ resoluebantur, & caro sub ipsis callosa apparebat: aliis varis similes, figurâ rotundâ, quæ augebantur ad magnitudinem calicis glandis, cuius etiam figuram

*Historia
morbi
Gallici*

referebant, & ab his quidem squamis leuioribus solutis prominebat caro rubicundior, in qua ichor virulentus, & grauis odoris effluebat, Nonnulli vero latioribus corripiebantur pustulis, sed quæ supra cutem non intumescerent, crassiores squamas habentibus, è quibus etiam sanies virulenta copiosior emanabat, & remotis squamis caro apparebat obscurior & subliuens. Quibusdam subalbidis squamis amotis cicatrici simile quid remanebat, à qua interdum profluens sanguis difficultatem curationis ostenderet, & similitudinem siccæ scabiei repræsentaret, cæteris omnibus deterior morbus. Licet enim minus eroderet, serpendo tamen cæteris omnibus deterior in loca varia diffundebatur. Præter externas pustulas & aliæ in interioribus locis, vt ore, faucibus, naribus, membrisque obscænis oriebantur, quæ in vlcera maligna & serpentina abierunt, quæ subiectas partes eroderent, & aliis nasum, aliis labia depascerent, aliis columellam absumerent, palatumque perforarent, vnde vox rauca reddebatur. Nec ossibus parcebat malum, sed iis cariem inducebat, vnde quibusdam cranium, aliis alia ossa foraminulenta reddebantur. Neque solum in externis, & visu obuiis partibus pustulæ illæ & morbi indicia apparebāt, sed & obseruatum, in quibusdam pustulas ac fæda vlcera ipsa etiam viscera occupasse, Quibus circa superiora vigeat malum, iis destillationes prauæ contingebant, quæ modò palatum, modo fauces & tonsillas erodebāt, quibusdam nares, quibusdam oculos. Præterea maxima ex parte gummositates quædam per membra concresecbant, magnâ deformitate. Nam sæpe oui, sæpe panis magnitudine prominebant; quibus apertis mucus

saltem

saltem albus mucilagineus apparebat. Tenax is cal-
lus maximè in brachiis & cruribus accidebat, qui-
busdam exulcerabatur, interdum integer vsque ad
mortem perseuerabat. Accedebant præterea dolores
atroces cum maximo cruciatu; qui circa noctem
exasperabantur. Dolores autem illi circa excarnem
ossum sedem in tibiis, homoplata, circa clauiculas,
in scapulis, in capite circa frontem & tempora, non-
nunquam etiam in sterno sese exserebant; non ta-
men in ipsis iuncturis, sed circa musculos & ner-
uos. In qua re tamen magna erat varietas. Quibus-
dam enim sine pustulis dolores, quibusdam sine
dolore pustulæ, accidebant, maior pars vtriusque af-
fligebatur: & quidem dolores isti nunc pustulas
præcedebant, nunc sequebantur, nunc cum iis orie-
bantur. Interim languebant membra omnia, ma-
cies corpus detinebat, cibi desiderium deiciebatur,
aderant vigiliæ, mæror & iracūdia assidua, ac amor
decubitus. Quandoque & febricula comitabatur,
sed rarò. Sanguis, si vena aperiretur, erat mucosus
& corruptus, vrina crassior, pinguis, & sine febre
etiam subrubens, aluus ægrè reddebatur, & fæces
erant mucosæ ac ficcæ. Pilorum etiam casus in hac
lue frequens est, potissimum in capite, circa tem-
pora & occiput: item superciliorym, ac in viris
barbæ. Non rarò quoque bubones in inguinibus
crumpunt, ob id Venerei & Gallici dicti, qui nunc
rursus euanescent, nunc indurantur, nunc suppu-
rantur. Condylomata etiam in pudendis mulierum;
ac in viris in ano exoriuntur; scissuræ & fissuræ
præterea in manibus & pedibus interdum accidūt,
& cutis crassa in vola manuum à subiecta cure ab-
scedit. Ungues quoque interdum decidunt. Accidit
tandem

tandem quandoque, vt virulenta materia in matri-
bus per penem, in fœminis per pudenda effluat, qui
virulentæ materiæ effluxus vulgò Gonorrhœa Gal-
lica, siue virulenta appellatur, etsi reuera semen
non sit: à quo fluxu penis meatus interior exulce-
ratur, & carunculæ quædam in meatu vrinario ex-
oriuntur, vnde mictio ardens, & urinæ stillicidium
cum dolore excitatur. Atque hæc sub primum ex-
ortum huius morbi eius facies fuit, quæ, vt Hie-
ron. Fracastorius refert, post illa tempora mutata
videtur. Post primam enim eius originem, elapsis
annis viginti fere, cæpere pauciores videri pustulæ,
gummositates verò plures. Factæ etiam fuere pu-
stulæ sicciore ac dolores acerbiores. Annis sex
elapsis iterum mutatio facta est; quippe cum iam
valde paucæ pustulæ viderentur, & dolore ferè
nulli, aut multò mitiores, gummositates verò mul-
tæ, &, quod mirum in omnibus visum est, pilorum
casus homines ferè ridiculos fecit, aliis sine barba,
aliis sine superciliis, aliis glabro capite in conspe-
ctum venientibus. E qua mutatione Fracastorius
bene sperabat, existimabátque, senium iam huius
morbi incepisse, nec longè post futurum, vt ne per
contagium se propagaret, quoniam materia indies
fiebat crassior, in qua seminari tum pauciora, tum
debiliora gignuntur. Verùm spes hæc eum valde
fefellit, & morbus hic etiam hisce temporibus
durat, imò, vt nonnulli existimant, penè grauior,
quàm olim fuit.

CAPVT III.

De Natura luis Venereæ.

Cùm ergo tanta morborum & Symptomatum farrago in hoc affectu appareat, meritò, quæ eius natura sit, diligenter inuestigandum. De qua variæ variorum autorum sunt sententiæ, & vt hac de re Epiphanius Ferdinandus, *in hist. med. hist.* 17. scribit, autores, qui de morbo hoc scripserunt, etsi ad numerum octogenarium accedant, (forsan etiam eum excedant) omnes penè de huius morbi essentia discordes sunt, & vnusquisque pro suo arbitrio eum definit. Cùm enim antiquis hic morbus ignotus fuerit, neque ab iis descriptus, neque, vt aliàs fieri solet, antiquorum sententias, quibus insistant, habeant, Recentiores, quisque sua libertate vsus, suam sententiam proposuere. Equidem de hoc dubium esse non puto, affectionem hanc esse contagiosam, malignam, & venenatam. Neque probatione operosa indigere videtur, & ex eo id satis patet, quòd in exigua mole materiæ, per quam contagione hæc lues contrahitur, tanta agendi vis & potentia est, qualem nulla qualitas prima, aut illarum temperamentum, è qualitatibus primis conflatum, habere potest. Et tanta omnino in hac lue morborum ac symptomatum varietas est, vt ad nullam manifestam causam reduci possit. Itaque, vt in pestilentibus constitutionibus, qualis fuit illa Attica apud Thucydidem, & illa, quam Hippocrates, 3. *epid.* descripsit, tanta fuit malorum multitudo, vt ad occultas qualitates & venenatam causam

Lues Venerea est ab occultis qualitatibus.

causſam confugiendum fuerit: ita etiam cùm tanta morborum ac ſymptomatum colluuiſ in lue Venerea appareat, vt omnium origo in nullam manifeſtam qualitatem referri poſſit, etiam hîc ad malignam & occultam qualitatem confugimus.

Quid ſit. Eſſi verò hæc ita ſeſe habeant, de hoc tamen autores adhuc diſſentiunt, an illa malignitas ſolùm in cauſſa conſiſtat; an verò etiam malignus morbus adſit aliquis. Capiuaccius, *de morb. Gall. cap. 1.* affectum hunc non morbum, ſed cauſſam eſſe putat, dum definiit luem Veneream, quod ſit excrementum p. n. toto genere, potens multifariam lædere hominem, genitum ex humana ſubſtantia à ſimili.

Herculis Saxonia.

Ita etiam Hercules Saxonia, *de lue Venerea, c. 1.* ſcribit, quòd lues Venerea ſit cauſſa, non morbus, non ſymptoma; ideo, quia extra humanum corpus in lintheis, vel aliis id genus veſtimentis, in ſudore præterea, ſemine & ſanguine iam à corpore ſecreto poſſeſt exiſtere; in corpore verò humano etiam partes non viuentès, morbiſque non ſubiectas, humores nimirum & ſpiritus inficit & obſidet.

Aurelii Minadous.

Aurelius Minadous, *de virulentia Vener. nec morbum, nec cauſſam, nec ſymptomata eſſe ſtatuit.* Morbum quidem ea de cauſſa, *cap. 17.* quoniam neque ſit intemperies, nec mala compoſitio, nec ſoluta vnitas. Cauſſam verò morbi eſſe negat, *cap. 9.* quandoquidem cauſſa præter naturam propriè eſt illa, inter quam & actionem læſam cadit medium, morbus nimirum, cùm morbus ſit id, quod proximè lædit actionem, cauſſa autem hæc lædat morbi interuentu. Inter virulentiam verò Veneream, & actionem læſam nullum cadere medium, ſed ipſam
per

per se suisque viribus primum & immediatè operationes vitare & lædere putat. Quòd autem virulentia Venerea per se, & primò offendat operationes, hoc apud Medicos in confesso esse, & propterea præsupponendum esse opinatur, & nisi virulentia hæc per se, & primò operationes læderet, non tot Medicos in perquirenda eius natura laborasse, putat. Symptoma non esse, probat *cap. 18.* quia non sit actio læsa, neque qualitas mutata, neque exiens mutatum. Actionem læsam non esse, eo probat, quia ipsa virulètia Venerea sit id, quod lædit actiones. Neque etiam qualitatem mutatam, quoniam qualitates mutatæ sequuntur actiones læsas. Et præterea tot morbi in hac virulentia conspiciuntur, qui non sunt symptomata.

Ipsè verò Aurelius Minadous, cum omnes aliorum sententias & definitiones reiecisset, tandem se ad perfectam definitionem constituendam, malique huius naturam explicandam accingit. Primò autem, *cap. 16.* hoc fundamentum suæ opinionis præsupponit, nimirum morbum Gallicum non debere definiri per qualitatem, sed potius nomine corporis, ideo, quia transeat de vno corpore in aliud, id quod proprium est corporum, non qualitatum, & quia alia corpora tangit.

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res, Vt Lucretius canit. Deinde si esset qualitas, esset vel manifesta, vel occulta. Non aliqua ex manifestis, quod pluribus & rectè probat. Quòd verò non sit occulta qualitas, nullum speciale argumentum affert, sed illud generale reperit, quia nimirum de loco in locum mouetur, & alia corpora tangit.

Hoc præsupposito postea, *cap. 30.* virulentiam Veneream

Veneream quid corporeum internum, & quidem spiritum seu vaporem esse statuit, idque ideo, quia breuissimo temporis spatio defertur, communicatur & partieipatur. Talem tamen vaporem esse statuit, qui occulta qualitate & virtute à tota eius substantia, seu toto suæ naturæ modo præditus sit, propter quam qualitatein non solum quoscunque humores corporis, sed etiam omnes eius corporis partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quòd autem in spiritiuosa substantia consistat hæc lues, porro probat, quia nonnulli inficiuntur non solum congressu Venereo, sed etiam osculo, vel indumentorum vsu. Deinde quia nonnulli non aliam ex hac labe sentire noxam, quàm solum capillorum defluuium, quod scilicet acribus vaporibus capillorum radices erosæ sint. Tertio, quia nonnulli solo exercitio vehementi hanc virulentiam dissiparunt. Vaporem tamen illum seu spiritum, excrementum propriè esse negat, *cap. 20.* cum excrementum illud propriè sit, quod redūdat ex nutritione, & quod ab alio excernitur. Et si ibidē cōcedat, excrementum, communiter vocatum dici, quicquid in corpore superfluū est, seu spiritus, seu humor, seu corpus aliud solidū, siue sit vtile, siue inutile, siue secundū naturam, siue præter naturā. Vaporē hunc porro vagum, tenuē & viscidū esse statuit, *c. 21.* Atq; eleuari à substantia spiritiuosa, humorosa, solida. Vaporē autem hūc tota substantia contrariū, & præter naturā esse probat *c. 22.* pluribus de quo postea dicitur. Tandēque, *c. 27.* definit virulentiam Veneream, quòd sit vapor à tota substantia aduersus facultati naturali, sensim agens. Et vt clarius suam mentē explicet, nec lectorem dubium relinquat,

relinquat , ad quod rerum præter naturam genus referri hæc virulentia debeat, cum antea nec morbum , nec causam , nec symptoma esse , interim actiones primò lædere , dixerit ; tandem , *cap. 28.* statuit, esse errorem externum, idque hoc Syllogismo probare conatur : Quicquid primò lædit operationem , & non est de constitutione corporis, est error externus. Atqui virulentia Venerea primò lædit operationem , & non est de constitutione corporis. Ergo est error externus.

Nonnulli , vt breuiter se absoluant, & cum omnibus sentiant , dicunt, luem hæc esse congeriem omnium malorum morborum ac symptomatum.

Ex difficili hac controuersia vt nos expediamus, primò eos rectè sentire, iam antea probatum, & pluribus postea probabitur , qui qualitatem occultam & vim à tota substantia, vt vulgò loquuntur , pendentem hic admittunt. Neque enim aliter statuere possunt, cum extra dubium sit, esse luem contagiosam, & malignam. Qualis dum est, duo præstat, nimirum & corpus, à quo recipitur, alterat, & ad sui similitudinem immutat. Et quidem non alterat qualitatibus primis , vt mox dicetur , cum non expugnetur qualitatibus primis; nec immutatio est semper cum putredine , cum putredo non nisi longo tempore indicatur , hæc mutatio verò in momento quasi fiat ; neque exustio, vt Ioh. Baptista Montanus & alij quidam statuunt, cum intemperies calida & sicca non semper adsit , neque frigidis & humectantibus curetur ; sæpe etiam sordida putredo adsit , in qua nulla est exustio.

Quòd autem saltem in materia illa extra partes viuentes cōstituta hanc malignitatem esse, morbum

*Lues Venerea
pendet
ab occulta
qualitate.*

Est morbus.

verò similem nullum adesse statuunt, in eo valde errant. Equidem libenter concedimus, quod *μιασμα* illud contagiosum à corpore lue Venereâ infecto emissum, etiam in vestibus hærerè possit, nec hoc negamus, quòd humores in corpore nostro eodem inquinari possint: interim tamen haud sequitur, quòd partes viuentes immunes & sanæ maneant. Vt enim in febre putrida, etsi à calore febrili humores & spiritus primum incallescunt, postea tamen partes viuentes eadem intemperie corripiuntur: ita etsi humores in lue Venereâ ab occulta illa malignitate primò inficiantur: tamen causa nulla est, cur idem vitium partibus viuentibus communicari non possit.

*Non ex-
siccus &
siccus.*

Quanquam autem nonnulli agnoscunt, causam istam otiosam esse non posse; tamen cum ultra qualitates manifestas & primas non sapiant, etiam virulentia Venereæ effectus ad causas manifestas reducere conantur. Ioh. Baptista Montanus, ut modò dictum, essentiam huius mali in calida & sicca intemperie consistere existimat. Verum curatio aliud docet; cum calidis & siccis medicamentis, ut decocto ligni Guajaci, ac similibus curetur. Deinde quòd putredo magna adsit in humoribus, quæ non provenit à calida & sicca intemperie.

*Non fri-
gidus &
siccus.*

Nicolaus Massa . *de morb. Gall. cap. 5.* dicit, esse epatis frigiditatem, ad aliquam siccitatem declinantem cum qualitate occulta. Verum de qualitate quidem occulta rectè scribit; non autem esse intemperiem frigidam, effectus docet, ut vlcera, caries ossium, & similia. Et quancunq; aliâ intemperie affe- rant; tamen nec morbis ac symptomatibus, quæ in hac lue apparèt, nec curationi còsentaneû proferunt.

Itaque

Itaque cum ad nullam manifestam qualitatem actio virulentia Venereæ referri possit, merito ab ea qualitatem occultam induci dicimus. Primum enim omnis causa efficiens à ratione efficiendi causa dicitur, & proinde hæc maligna qualitas non solum humores, sed etiam partes viuentes ad sui similitudinem alterat, & immutat. Deinde, licet causa morbifica sit ablata, & morbus hic iam expugnatus videatur: tamen nisi maligna illa *διαθεσις* expugnetur, homo perfectam sanitatem non recuperat. Obseruatum enim, luem Veneream interdum post trigesimum annum recruduisse; quod procul dubio accidit, non quod humores vitiosi tandiu in corpore delituerint; (hi enim citius suis signis se prodissent) sed quod *διαθεσις* illa maligna corpori impressæ actum fuit, quæ postea sensim vitiosos humores produxit, & inquinauit, atque ita in actum erupit. Et Trincauellius, *lib. I. de curand. rat. particul. affect. cap. 11.* refert, foeminam quandam edidisse foetum Gallico morbo laborantem, crustosisque vlceribus vndique scarentem, cum ipsa nunquam signum aliquod contractæ illius luis habuerit, sed semper omnino integra fuerit. Et contra accidere potest, ut quis vlcus aliquod Gallicum habeat, quod tamen, vbi malignitas illa expugnata est, Gallicum amplius non rectè dicitur, sed vulgaribus etiam medicamentis, ut alia vlcera, curatur.

Quæ omnia cum ita sese habeant, luem Veneream non solum in humoribus, sed etiam in partibus viuentibus existere, eamque non saltem in mutatione qualitarum primarum consistere, sed etiam qualitatem occultam malignam partibus

Sen-
tia Au-
relij Mi-
nadoi
examen.

imprimi, atque ita luem Veneream ad morbos, & quidem occultarum qualitatum referendam censemus. Quos morbos à Fernelio totius substantiæ dictos, non tamen vndiquaque rectè explicatos, vt supra diximus, si agnouissent Capiuaccius & Saxonia, non ille luem hanc per excrementum, hîc verò per causam definîuissent. Iidem etiam si cogniti fuissent Aurelio Minadoo, non defendere conatus esset, luem hanc non esse morbum, sed errorem æternum. Nam quòd probare conatur, luem Veneream non esse morbum partium similarium, ideo, quòd non sit intemperies, neque mala compositio, neq; soluta vnitas in eo probando frustra fatigatur. Hæc enim omnia libenter concedimus. Hoc verò probare debebat, quòd nullum aliud detur morbi genus in partibus similaribus, præter intemperiem qualitatum primarum. Dari verò tales morbos, quos Fernelius totius Substantiæ, nos rectiùs occultarum qualitatum nominamus, supra, *part. 1.* satis probatum est, atque hic ipse morbus, vt & alij venenati omnes docent, quod ad nullum aliud genus quàm, ad qualitates malignas referri possit; sequiturq; hoc ex ipsius Minadoi hypothesi, & confessione, quam *cap. 20.* habet, vbi scribit; virulentiam Veneream vim habere, non solum omnes humores, sed & omnes corporis partes inficiendi, corrumpendi, & ad sui similitudinem conuertendi. Idem Minadous, si hos morbos agnouisset, non ita laborasset, ad quod rerum præter naturam genus virulentia Venerea referri debeat. Primò enim non opus fuerat, vitiosos illos humores, qui in corporibus lue Venerea laborantibus reperiuntur, ac vim habent ipsos humores ac partes corporis alterandi

tandi & mutandi, è caussarum numero excludere. Nam quod ait, caussam id propriè esse, inter quam & actionem læsam morbus intercedit, id de caussa proxima verum est. Caussæ verò antecedentes etiam nocere possunt, vt obiecti vitiosi, & erroris externi rationem habent. Et in hoc ipso morbo dū humores virulenti partibus malignam qualitatem imprimunt, inter ipsos & actionem læsam illa maligna *διαθεσις* & occulta qualitas intercedit. Idèoque quod humorem illum, seu vaporem venenatum in lue Venereæ immediatè actionem lædere putat, falsum; nisi humor is erroris externi rationem habeat. Omnes enim actiones læsæ accidunt in lue Venereæ, dum inter eas & humorem seu vaporem malignum morbus medius intercedit, occultarum nimirum qualitatum,

Quod verò negat, virulentiam Veneream esse qualitatem, & corpus eam esse statuit, primò confundit caussam & morbum; deinde non distinguit inter qualitatem & subiectum eius. Dum enim dicimus luem Veneream, intelligimus vel ipsum morbum, vel eius caussam. Si morbum, est ille qualitas, vt omnes morbi, nimirum dispositio p. n. partium, & quidem occulta ac maligna qualitas. Si verò sumitur pro eausa lues Venereæ, seu, quæ extra communicata hunc morbum inducit, seu, quæ est in corpore, quæ varios morbos ac symptomata excitat, & alios inficere potest, concedimus; caussam istam corpus dici posse. Verùm obseruandum, humores istos, seu vapores non dici caussas, quatenus corpora, sed quatenus qualitatem occultam & malignam obtinent, quod ipse Minadous diffiteri non potest, dum, *capite 20.* scribit, vaporem illum,

seu spiritum, quem virulentiam Veneream appellat, præditum esse occulta qualitate & virtute, à tota illius substantia pendente, per quam non solum quoscunque humores corporis, sed & omnes eius partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem cōuertere potest. Quæ enim quæso, est ista similitudo, ad quam virulentia venerea non solum humores, sed & partes corporis conuertit, nisi sit occulta qualitas, quâ vapor ille præditus est?

Quod denique, *cap. 38.* virulentiam Veneream ad errorem externum refert; ideo, quod primò lædat operationem, & non sit de constitutione corporis; antea verò negauit, nec morbum esse, nec causam morbi; nec symptoma: frustra res p. n. multiplicat. Non enim dantur plures res p. n. quàm morbus, causa, & symptoma. Et omnino virulentia Venerea, vt ille eam describit, ad causas pertinet duplici modo. Vel enim inducit similem in corporis partes dispositionem, vel alios morbos excitat, dum partes erodit & exulcerat. Quod verò lueem Veneream pro causa acceptam dicit esse vaporem, seu spiritum, id rectè accipiendum. Equidem nullo modo negari potest, quod humor etiam sit, cum nimirum in concubitu corpori affricetur, vestibúsque inhæreat. Talis tamen eius natura est, vt & aliorum cōtagiosorum humorum, vt, licet in vapores & minima corpuscula resoluator; quodlibet tamen illorum totam eius essentiam contineat, aliosq; afficiendi vim habeat. Potestque hæc res declarari per moschum, castoreum, & similia. Ea enim, etsi sunt corpora, & quidem humorosa: talia tamen sunt vt, licet in minima corpuscula resoluantur, nihilominus integras vires retineant. Eodem modo sese res

habet

*An sit
vapor
vel spi-
ritus.*

habet in lue Venerea & aliis morbis contagiosis, in quibus etsi humor malignus & contagiosus in minimâ corpuscula resoluitur: quodlibet tamen illorum eandem essentiam & virtutem ac vim alios inficiendi obtinet. Quod verò humorē illum, & vaporem non causam, sed errorem externum appellandū esse censet, in eo etiā fallitur. Error enim externus ad causas pertinet, vnde symptomata ob errorem externum orta dicuntur symptomata causæ. Vbi & hoc notandum, Medicos nō tantū causam proximā nomine causæ dignari, sed & antecedentes, quæ nondum morbum efficiunt. Itaq; ob humores vitiosos fit praua nutritio, etsi illi nondum intemperiem & vitiosam dispositionē partibus impresserint. Quod verò virulentiam Veneream, etiam consideratam vt vaporē, causam esse negat, ideo, quod non mediante morbo, sed proximè & immediatè actiones lædat, id quod nondū concessum est, præsupponit, & ita principiū petit. Lædit enim hic spiritus seu vapor ipsam partis similis constitutionē, eiq; malignam qualitatem imprimit. Id quod ipse negare non potest, dum, c. 23. statuit, à lue Venereâ quidē multas actiones lædi, sed nō omnes in omnibus: læsionē verò functionis naturalis omnib. esse communem, & nullū dari, qui lue Venerea detineatur, qui nō laboret aliquo vitio in actionibus naturalibus, atq; hinc prouenire omnē illā colluviē excrementorū, atq; inde orta gūmata, tumores, pustulas, dolores, gonorrhœam, vlcerâ, cariē, & eiusmodi alia mala: & quidē virulentiâ Venereâ peculiarē inimicitiam dissidiū habere cū facultate naturali, ipsiſque aduersâ esse à toto suo genere, id est, à sua forma, à facultate specifica, à totâ substantia, ab occultâ

proprietate. Inimicitiam autem aduersus facultatem naturalem porrò describit, quòd sit à natura sua destructrix spiritus naturalis; quòd virulentia Venerea habeat qualitates indicibiles, impedièntes generationem spirituum naturalium; easque non manifestas, sed occultas. Cùm autem ad actionem naturalem requiratur anima, temperatúra, & calor innatus, seu spiritus insitus, & calor influens, rectè porrò concludit, non lædi animam, vtpote quæ nullo modo patitur, nec temperiem manifestam, vt hætenus probatum, sed imprimis spiritum insitum, seu calidum innatum. Quæ omnia cùm ita rectè dicantur, & virulentia Venerea sit inimica spiritui insito, & quidem non manifestis qualitatibus, sed à sua forma, à facultate specifica, ab occulta proprietate, quâ non solùm humores, sed & partes ipsas viuentes, & in iis calidum insitum ad sui similitudinem permutare conatur; certè qualitas similis maligna partibus inducitur. Quæ vitiosa & maligna qualitas quid, quæso, aliud est, quàm morbus occultus & malignus?

Enes Venerea est morbus occultus & venenatus.

Quæ omnia cum ita sese habeant, rectè concludimus, luem Veneream esse morbum occultum & venenatum. Etenim & à causis eiusdem generis inducitur, tales effectus immediatè edit, qui ad nullam manifestam intemperiem, sed saltem occultam qualitatem referri possunt: neque etiam curatur medicamentis manifestis qualitatibus agentibus, & intèperies notas corrigentibus, sed propriis & specificis, id quod omnes Medici & hodie, & imprimis, qui sub exortum huius morbi vixerunt, testati, & cum suo & ægrotum damno experti sunt. Cùm enim vulgare curandi rationem sequerentur, atque

atque nihil in curando hoc morbo præstarent, de-
spectui multis esse cæperunt, donec Hispani Medici
ex Indiis allata medicamenta monstrarent, & auda-
ces Chirurghi ad hydrargyrum accederent.

Verùm vt hæc omnia clariora fiant, quodnam *Subiectū*
subiectum huius morbi sit, inquirendum, de quo *luis Ve-*
Medici dissentiant. Nonnulli pudenda primariò *nerea*
affici existimarunt. Per has enim partes plerunque *quodnā-*
ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & *Non pu-*
morbi huius vestigia, nisi perfectè curetur, im-
primis circa pudenda apparent; glans facilè in Ve-
nere excoriatur, caro callosa sæpe longo tempore
perdurat, accedit gonorrhœa, bubones in inguini-
bus erumpunt. Verùm etsi negari non possit, à pu-
dendis sæpe huius mali originem esse, & præcipuè
sefe eò loci prodere: tamen non semper id acci-
dit, sed per oscula etiam, sudores, amplexus, vestes
idem morbus contrahi potest; imò etiam infantes
per lac, quod à nutrice sugunt, infici possunt. Et
qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis morbus
non apparet.

Nonnulli, vt Leonicens, cutem subiectum hu-
ius mali esse, vt in scabie, lichene, & similibus affe-
ctibus, statuunt. Verùm non semper sola cutis affi-
citur, sed & aliæ partes, pudenda, fauces, ossa, quæ *Non cu-*
cariosa fiunt, imò interdum etiam partes internæ. *tis.*

Hercules Saxonia, de lue Vener. c. 3. triplex sub-
iectum statuit, aliud in principio, aliud in medio,
aliud in affectu confirmato. In principio statuit af-
fici spiritum naturalē, seu partem massæ sanguineæ
vaporosam. Deinde ichores & humores excremen-
titios; tandem alimentarios: in progressu autē morbi
humores adustos; ex partibus ventriculum & epar,

atque inde chylicationem & sanguificationem la-
di: in antiquo autem malo subiectum esse humores
pituitosos; ex partibus autem laborare similes,
ossa, nervos, & membranosa corpora. Verum li-
benter concedimus, prout malum vel recens, vel
antiquum est, ita etiam nunc plures, nunc paucio-
res partes occupari & corrumpi: sicut nec hoc imus
inficias, humores excrementitios facilius corrumpi,
quàm alimentarios; cum natura vtilis humores
semper magis tueatur, quàm excrementitios, in
quos, sine discrimine, ferè facile hæc lues sese
diffundit. Verum enimverò non quæstio hîc est,
quid à virulentia ista infici possit, sed hoc quæritur?
Quid morbi huius, quem adesse demonstrauimus,
subiectum sit. Vt enim in febribus putridis etiam
spiritus & humores incalescunt, nec tamen febris
subiectum sunt: ita quoque, etsi humoribus etiam
à virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur:
tamen ij subiectum morbi non sunt, sed solum par-
tes viuentes, ex quibus quænam subiectum huius
morbi sit, quæritur. Quòd dum nunc epar & ven-
triculum, nunc partes similes morbi huius subie-
ctum esse statuit, in eo sibi non constat. Siue enim
recens, siue antiquus morbus sit, subiectum idè est.

*Non par-
tes sper-
matica.*

Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes sper-
maticas dictas, nervosas ac membranosas huius
morbi subiectum esse statuerunt. Verum non so-
lùm membranosa & nervosa partes, sed & carno-
sa in hoc morbo afficiuntur.

An epar.

Alij epar primarium huius morbi subiectum esse
statuunt. Et hæc sententia maximè veritati consen-
tanea est. Verum cum & aliæ plures partes affician-
tur, commodè explicanda est, ut mox dicetur.

Aurelius

Aurelius Minadous, *de virul. Vener. c. 34.* primò *An om-*
 hoc præsupponit, nullum membrum esse peculiare *nes par-*
 in corpore nostro, quòd perpetuò in virulentia Ve- *tes.*
 nereæ sit affectum; quòd suo modo verum est, dum
 nunc hæc, nunc illa pars afficitur. Deinde statuit,
 hanc virulentiam aduersari primò actionibus na-
 turalibus, vel potius earundem facultatibus: quæ
 naturalis potentia cùm sit in omnibus membris,
 etiam virulentiam Veneream non vni in specie
 parti esse aduersam, sed omnibus, quibus illa inest.
 Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis,
 partibus naturalibus insita, opera sua exsequatur
 sine influxu, & nulla detur facultas naturalis in-
 fluens, sicut datur animalis influens. Secundò in
 specie eos refutat, qui epar primum & perpetuum
 huius morbi subiectum esse statuunt. Etenim, ait,
 accidere potest, vt quis post impurum congressum
 statim exulcerationem pudendorum patiatur, quem
 certè nemo negabit lue Venereâ affectum; cùm ta-
 men in eo epar nondum laboret. Eadem ratio est de
 aliis partibus, quæ primò, per contagium afficiun-
 tur. Imò statuit, parte vna externâ infectâ posse hu-
 mores in corpore infici sine læsione epatis. Interim
 hoc negare non potest, quòd lues hæc propriissi-
 mè & potissimum patefcatur, cum epar afficitur; cùm
 epatis operationes toti corpori sint necessariae.
 Idem, *cap. 4.* etiam probare conatur, quòd epar non
 sit subiectum luis Venereæ. Cùm, inquit, facies sit
 index & speculum probatissimum internorum cor-
 poris affectuum; maximè tamen epatis affectus in
 eâ relucet. Si ergo perpetuò epar in lue Venereæ
 afficeretur, etiam color faciei vitiosus appareret
 semper, quod tamen experienciâ falsum deprehen-
 dimus.

dimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac lue inquinatas, quibus tamen color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæsit. Deinde putat, quòd ex congressu Venereo possint affici primum pudenda, atque inde labem serpere per venas, per spiritus ad reliquas corporis partes, & prout vna pars, quàm alia magis apta est, & disposita ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò epar semper infici.

*Autoris
sententia.*

Ex hac controuersia vt nos expediamus, primò ex actionibus læsis quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etsi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprii subiecti nos deducere possunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa musculos & ossa percipiantur, sed id non est perpetuum. In sensibus quoque externis & internis quandoque læsio accidit, sed tamen & hoc rarum est. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: sed & hoc rarò euenit. Eodè modo sese res habet in alis morbis ac symptomatibus. Vna actio læsa est, quæ communis est omnibus, qui lue Venerea laborant, nimirum nutritio vitiosa. Hinc videmus, iis, qui hoc morbo derinentur, colorem corporis mutari & fædari, eumque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur passim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, ossa fiunt cariola, capilli defluunt, quæ omnia à vitiosa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream esse primariò inimicam facultati naturali. Non verò mirum est, facultati naturali solum hoc venenum esse

Lues Venerea est facultati naturali inimica.

esse aduersum, cum dentur & alia venena, quæ aliis facultatibus sunt inimica. Ita pestilens venenum & alia plurima cordi, cantharides vesicæ, solanum maniacum & opium facultati animali sunt inimica.

Vnde, vt rem paucis concludamus, potest quidem lues ista per vnum membrum contrahi: si tamen in plura ex vero diffundatur id fit, quia epar infectum est. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam imprimis habet, eius verò seu fons, seu primaria sedes est epar, illud etiam à virulentia hac primario infestatur, & per id reliquæ partes hanc labem contrahunt. Ideoque cum, quod obiicit Minadous, faciei interdum color floridus est, malum epati nondum communicatum est, sed in pudendis, quæ primò infecta sunt, adhuc hæret. Et virulentia huius nunc maior, nunc minor est vis, vnde etiam nunc citiùs, nunc tardius epati communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus consistit, sed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in sanguine, ad speciem etiam bono, consistere posse. Verùm ista omnia adhuc clariora è causarum inuestigatione fient.

C A P V T I V.

De Causis.

DE causis autem huius morbi duo explicanda sunt. Primum est, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primum innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quam per contagium, omnemque luem Veneream contagiosam esse, manifestum puto.

*Lues Venerea
saltem
per contagium
contrahitur.*

Hercules

*An sem-
per sit cō-
tagiosa.*

Hercules Saxonia, *lib. de lue Vener. cap. 3.* statuit, non omnem luem Veneream esse contagiosam, & plerunque minùs esse contagiosam vetustā ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luemque Veneream, quæ tophis sese prodit, non esse contagiosam. Idque probare conatur, primò, ratione, quia contagium in excremento mobili & calido est repositum, quando verò ex parte affecta nihil exspirat, quod possit alteri communicari, affectus etiam contagiosus non est, & propterea, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel, si continetur, ad genitalia non transfertur, tum morbus iste non erit contagiosus. Deinde experientiā. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patauinus, qui vigesies ferè ligno Indico accepto, & ter inunctus hydrargyro nunquam sanari potuit, etsi cum virginibus consuetudinem haberet, eas nunquam infece-rit: & ex Antonio Musa refert, quendam, qui habebat uxorem laborantem lue Venerea circa mammas, nunquam luem Veneream contraxisse.

Verùm hic Saxoniz assentiri non possumus, sed omnem luem Venereā suo modo contagiosam esse statuimus. Quod verò contra obiicit experientiā, nō sequitur, quòd, si quis lue Venerea laborans alium non inficit actu, morbus ipse non sit contagiosus, Nam vt effectus aliquis sequatur, & agens est necessarium, & patiens dispositum requiritur. Hinc videmus, multos cum peste laborantibus conuersari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quòd pestis illa non fuerit contagiosa. Et Gabriël Fallopius, *de morb. Gall. cap. 22.* refert, duodecim scholares cum vna meretricē rem habuisse, ex his tamen tantum tres infectos fuisse. Et ipse Saxonia
solutionem

solutionem huius argumenti suppeditat, dum scribit, morbum hunc non esse contagiosum, si ex parte effecta nihil expirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere potest, aut si, quod expirat, ab altero non excipiat. Itaque etsi quis ylcus habeat in capite, vel tophum in crure, partes verò genitales sint saluæ, non necessario aliam concubitu infici. Quòd verò docet, luem Veneream inueteratam esse minùs contagiosam, quàm recentem vel mediam, suo modo concedi potest, & ex eo ipso colligere licet, luem Veneream non solum esse causam, sed etiam morbum. Cum enim per causam seu contagium hic morbus communicetur, fieri potest, ut causa maximâ ex parte sit sublata, quod procul dubio in illo accidit, qui toties decocto ligni Indici usus, & ter inunctus est. Et tales omnino, si nimirum morbus quidem adsit, sed sudoriferis & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuati sint, non ita contagiosi sunt, ac ij, qui nuper hoc malo fuere infecti, in quibus nondum humores illi maligni sunt euacuati.

Itaque concludimus, etsi non semper certis de causis, qui hac lue laborant, alios inficiant: tamen hoc malo hodie neminem corripì, nisi qui per contagium ab alio fuerit infectus, & ita solum per contagium hodie hoc malum propagari.

Quomodo autem, & quibus à causis morbus hic, ubi primum in Europa innotuit, excitatus sit, diuersæ Autorum sunt sententiæ; & cum illi ipsi, qui sub exortum huius morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam ultra seculum remoti sumus, eos conciliare poterimus. Itaque eorum opiniones saltem

Luis Venerea prima origo

An fuerit primò epidemius.

saltem recensebimus. Doctiss. Leonicens & Fracastorius, ut & alij quidam, in ea fuerunt sententia, morbum hunc sub primum exortum fuisse epidemium, & à causa communi profectum; cum sub primum eius initium pueri, viri, senes, puellæ, mulieres inficerentur; & ut Hieron. Fracastorius, *de morb. Gallic. cap. 7.* scribit, etsi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, observatum sit, innumeros alios sine vlla contagione per se infectos, morbum hunc perpeffos fuisse. Impossibile præterea putat Fracastorius, tam paruo tempore contagionem, quæ per se segnis est, nec concipitur facillè, tot terras peragrarè potuisse, ab vna classe Hispanorum primò delatam; quando constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse. Quæ si ita sese habent, causa nulla est, cur morbum hunc primò epidemium fuisse, non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quod nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum, annotavit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit; cum tamen sudorem Anglicum, morbum Vngaricum, & similes morbos nouiter ortos diligentissimè descripserint.

Quæ autem eius morbi epidemij, si talis fuit, causa fuerit, illi ipsi Autores diuersas opiniones habent. Equidem in eo consentiunt, ab aëris vitio originem habuisse: vnde autem aër vitium illud contraxerit, in eo dissentiunt. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tiberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani VI. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuisse

habuisse. Æstate enim sequenti ex illa colluie & sordibus ab aquis relictis aërē putredine infectum fuisse, atque inde hunc morbum profectum fuisse putant. Verum enimverò illi aquarum exundationi malum hoc imputari non potest; cum illud Romæ potissimum acciderit, morbus verò hic ad Neapolim primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum pestilentes potius morbos excitare solent, accideruntque tales exundationes ante etiam sæpius, neque tamen talis morbus antea inde excitatus est.

Probabilius alij, si morbus hic primùm fuit epidemius) causam in astra referunt, scribitque hac de re Fracastorius, *lib.2. de morb.contag.e.12.* quòd mirum videri non debeat, novos atque insolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & historiis variorum morborum probat. Et ut alios taceamus, aurore memoriâ grassata febris illa fuit maligna, quæ sudoris Anglici nomine vulgo nota est, qualem in nulla historia ante legimus. Quapropter mirum esse non putat, & si Gallicus morbus non prius cognitus in nostro orbe per multa sæcula, nunc primùm eruperit: Venient, *inquit*, & aliæ ægritudines novæ inusitatæque, cum tempus feret; sicut & Mentagra apud antiquos, quæ postea ampliùs visa non est. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris rursus videndus renascetur, quemadmodum & ætatibus præteritis visum à maioribus nostris fuisse, credendum est, de quo non pauca indicia etiamnum sunt. Tonsor quidam, amicus noster, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum satis, inter quæ vnum inter alia scriptum erat, cui titulus erat: Ad scabiem crassam, quæ cum doloribus,

juncturarū accidit. Is ergo cū primū recentissimus esset morbus, memor medicaminis, consuluit Medicos quosdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: Medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, quod ex argento viuo constaret, & sulphure. Felix, nisi Medicos illos consulisset, incredibili quæstu diues futurus. Paruit autem, nec experiri ausus est medicamentum, quod demum expertus, atque optimum agnoscens, valde indoluit, quod serò eo vsus fuisset, quæstu iā per alios sibi abrepto. *Hæc Fracastorius.*

Causam verò huius nouiter exorti morbi in conjunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483, Idib. Octob, h. 2. pom. statuunt, factam esse conjunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♄, in domo octaua, quæ est domus ægritudinis, Iouemque fuisse combustum, ac præterea eodem anno Cal. IXbris in eadem domo & signo factam esse conjunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris, Alij, vt Nicolaus Massa, *de morb. Gall. cap. 6.* morbum istum in conjunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ sub exortum huius morbi in Scorpio acciderit, referunt. Verū vt non impossibile est, certas astrorum configurationes morbos quosdam inducere: ita nemo faciliè huius morbi, si epidemius fuit, causam specificam reddere potuit. Equidem astrorum effectus omnes boni & benigni sunt, nihilque mali per se ab iis proficiscitur: per accidens tamen fieri potest, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, vt malos affectus producere possint, cū suo modo & generationis & corruptionis

nis rerum naturalium Autores sint; quòd verò hunc morbum in specie producere potuerint, nondum explicatum puto; & sperauit quidem Fracastorius iam suo tempore, morbi huius senium adesse, eumque paulò pòst cessaturum, *alleg. loc.* tum in Syphilide his versibus: *Namque iterum cùm fata dabunt, labentibus annis Tempus erit, dum nocte atrâ sopita iacebit Interitu.* Verùm spes illa ipsum fefellit; cùm iam vltra 140. annos durauerit, nihilque etiam, vt plurimi existimant, de malitia illa remiserit.

Alij contrà hunc morbum non fuisse epidemium, sed sporadicum & contagiosum existimant. Et primò quidem id multos mouet, quòd ad hæc vsque tempora durauit; cùm morbi epidemij, qui astro- rum influxu excitari fuerunt, paulò pòst cessaue- rint. Ideòque hunc morbum, cùm iam vltra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non cen- sent. Nisi forsan hæc in hoc morbo durationis ra- tio dari possit, quòd contagium huius morbi non vitatur, vt pestilentia. Nam si alicubi pestis gras- sari incipit, omnes, quantum possunt & licet, conuersationem cum ægris fugiunt, omnemque supellectilem infectam auersantur; imò in Italia, si pestis in Germania, vel vicinis regionibus alijs grassari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinosque omnes suspectos aditu Italiae exclu- dunt. At plurimi scientes & volentes cum scor- tis suspectis rem habent, & lupanaria publica me- rettricibus infectis plena tolerantur. Ideòque si ea diligentia & curiositas, quæ in nonnullis locis tempore pestilentia adhibetur, in infectis & suspe- ctis, à consortio aliorum excludendis, etiam in vaga illa Venere coercenda adhiberetur, forsan

& hic morbus, quamvis contagiosus, extirpari posset.

*Luis Venerea
quomodo
in Euro-
pâ inue-
nita sit.*

Idem tamen, qui morbum hunc non epidemium, sed sporadicum contagiosum esse existimant, rursus de eius origine in varias sententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quod primum Valentia in Hispania Tarraconensi ortum habuerit, ubi quidam elephantiasis laborans noctem à nobili meretrice quinquaginta aureis emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, ut alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita brevi tempore malum in plurimos disseminatum fuerit. Verum alia elephantiasis, alia luis Venereæ idea est, & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primum ab Hispanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum esse, putant, qui hunc morbum in India epidemium esse asserunt, de quo supra *cap. I.* dictum. Quam ob causam verò in India quibusdam regionibus epidemius sit, an aëris, vel aquarum, vel victus vitio, nondum ab historicis explicatum.

*L. Fiora-
uanti de
lue Vene-
rea opi-
nia.*

Leonardus Fiorauanti, famosus suo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium scriptorem reperi. Is enim in libro Italico idiomate scripto, cui titulus, *de Capricci Medicinali M. Leonardo Fiorauanti Libri Tre*, ita de origine huius morbi cum apud Indos, tum in exercitu Gallico apud Neapolim, *lib. I. cap. 26.* scribit: Cum, inquit, inter Gallos & Hispanos ad Neapolim bellum esset, & magna annonæ, & præcipuè carniū esset penuria, malè feriatī illi mercatores, qui victū castris aduehant,

aduehunt, clàm cadauera mortuorum militum in varia ciborum & obsoniorum genera apparauerunt, eaque vbique exercitui vendiderunt, quas carnes cum inscij satis longo tempore comedissent, plerique hoc morbo correpti, & pleni pustularum & dolorum euaserunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Rémque ita se habere, se cognouisse scribit, è quodam Pascali Gibilotto Neapolitano, homine sene, & 98. annorum, qui sibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauensis, bellum gessit contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456. sese sæpius à patre suo audiuisse, qui fuerat eiusmodi mercator in exercitu Regis Alphonsi, quòd in ciborum defectu & penuria milites vtrinq̃ue ex esu humanarum carnum, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fiorauanti, se, vt certior de re fieret, suam in domo sua aluisse, eiusque cibus omnibus aliquid de carne porcina admiscuisse, atque intra paucos dies sui setas & pilos decidisse, eamque pustularum plenam euasisse. Deinde se canem per duos menses solâ carne canum aluisse, qui postea plenus dolorum & pustularum euaserit, pilosque amiserit. E quibus experimentis concludit, quòd omne animal si suæ speciei carnis alatur, morbo hoc, qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipsam causam esse putat, quòd Indiæ hic morbus epidemius sit, vtpote in qua Anthropophagi carnibus humanis vescuntur.

Verum enimverò, minor, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc scripserunt, causæ huius nullam mentionem fecisse. Neque etiam relatio illius senis Neapolitani tempori quadrare videtur.

Etenim morbus iste non innotuit anno 1456. quo tempore Iohannes, Renati, Ducis Andegauensis filius contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, bellum gessit, sed in bello, quod Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso, Neapolitano Rege, gessit, circa annum 1493. vel 94. Deinde fit, ut, si animal sui generis animalium carnibus nutriatur, pustulis & doloribus corripiatur, & pilorum casum patiatur: tamen quaestio adhuc esset, an morbus iste sit ipsissima lues Venerea, talisque, qui per contagium, & praecipue Venerem, in alios transferri possit. Neque enim luis Venereae essentia in pustulis & pilorum casu consistit, sed in occulta malignitate, quam ipsa etiam ulcera ab aliis ulceribus differunt. Cuilibet tamen promptum est, id quod Fioruanti expertus est, experiri. Et si res experientia confirmaretur, ut, si animal sui generis carnibus nutriatur, luem hanc contrahat: inde ratio reddi posset, cur Indiae populis morbus hic sit endemius: nimirum quod eius incolae carnibus humanis vescuntur; etsi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiae populi Anthropophagi sunt, ideoque ex historiis Indicis inquirendum esset, an apud Anthropophagos solum, an etiam alios Indiae populos hic morbus endemius sit.

And. Cæsalpini.

Andreas Cæsalpinus, *lib. 4. de morb. cap. 3.* scribit, se habere aliam historiam originis huius morbi, ab iismet traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino; qui in eo bello militavit. Is referebat, oppidum in monte Vesuvio, quod Suma dicitur, ubi copia est vini generosi, quod Creticum appellatur, clam noctu ab Hispanis derelictum, obsidentibus Gallis, sed vino infecto, admixto sanguine, quem

quem extraxerant ex iis, qui in hospitali S. Lazari laborabant. Ingressos enim Gallos, cum se vino ed expleuissent, cæpisse laborare morbis ac symptomatibus elephantiasin referentibus. Sed si hoc verum esset, potius elephantiasis, quam lues Venereæ hoc modo excitata fuisset.

Aurelius Minadous, de virul. Vener. cap. 39. peculiarem proponit opinionem, statuitque virulentiam hanc ex impurissimarum meretricum foedissimis vteris primum erupisse, idque eâ de causâ, quia nemo, qui purè vixerit, aut qui cum pura sit conuersatus, ab hac lue corripitur. Prouenisse verò hanc luem primò putat, cum foemina impurissimæ redditæ sunt, quando variam seminum commistionem admiserunt. Sicut enim, inquit, vnus cibus sano ventriculo sanitatis causa est, varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidorosamque cruditatem parit, excrementaque passim congerit: ita vnicum semen vni vtero tantum familiare ac sanum est, fecunditatemque promouet; contra multitudo ac varietas seminum vterum ita afficit, ut praua, imò pessima excrementa sui corruptione producat, & ex sordida illa substantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gignat. Cum verò facile intelligere potuerit, vagas illas libidines non solum in bello ad Neapolim gesto, sed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, viguisse, neque tamen talem morbum excitatū fuisse, ille suam sententiam non de quibusuis mulieribus, sed solum Indicis accipi vult. Illas enim, mediantibus cælo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victus forma contraxisse hoc venenum, quod postea per Colum-

Aurel.
Minadous;

bum & exercitum Hispanicum in Galliam, & hinc totum orbem disseminatum sit.

Verum enimverò etsi negandum non sit, corporum in diuersis regionibus diuersam esse constitutionem, & meminerim, me in historiis nauigationum legisse, quòd cùm Europæi quidam Æthiopicæ quasdam puellas in littore maris ludentes offendissent, atque eas compressissent, statim aliquot illorum mortui sint: tamen quomodo res sese in America habeat, vltiore inquisitione dignum. Et si quod tale vitium est in mulieribus, id non tam ex diuersorum seminum commistione fieri probabile est, sed potius, vt plurimi Autores referunt, ex eo, quòd, si quis in India cum muliere menstruo laborante re habeat, isto morbo corripitur. Id enim cùm vbique non salubre, & propterea etiã peculiariter & seuerè Iudæis à Deo in sacris literis prohibitum sit, potest peculiariter in India nocere.

Lues Venerea saltem per contagium contrahitur.

His ergo missis, hoc, quod ab omnibus conceditur, retineamus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, nisi per contagium, & imprimis concubitum cum infectis: vnde meritò Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. c. 13.* eas scæminas falsè irridet, quæ, cùm lue Venereâ laborarent, nihilominus se castas venditabant, & ex aquæ benedictæ infectæ aspersione hunc morbum se contraxisse, dicebant.

Cōtagiū in lue Venerea quot modis contrahatur Lues Venerea est hæreditaria.

Contagium autem hoc, quo vnice hodie hunc morbum disseminari diximus, variis modis concipitur. Aliquando enim cum semine & sanguine menstruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus fit hæreditarius. Cùm enim sanguis, è quo semen generatur, infectus & vitiosus est, simile & morbidum semen generatur, sanguis etiam maternus

maternus impurus, quo foetus alitur, eum inquinat, quæ labes postea in lucem editis citius vel tardius sese exferit, pro maiore vel minore virulentia illius potentia. Quem quidem originis huius morbi modum si quis per contagium propriè fieri negare velit, quod non fiat per duorum corporum, scilicet sani & ægri contactum, id per me licet: is tamen hoc nòuerit, quod tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, sed ab infectis parentibus per semen vel sanguinem maternum soboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi potest. Primus est, cum nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentissimus est. Cum enim lac suctum mutetur in sanguinem, isque totius corporis nutrimentum sit, virus hoc modo in totum corpus dispergitur, eique penitissimè sese inserit, & propterea rarò, & non nisi difficulter curantur hoc modo infecti.

Alter modus est per contagium ita propriè, & in specie dictum. Vbi primo quæritur; An etiam ad distans contagium in lue Venerea detur, ita, ut si quis nec infectum, nec fomitem contagium in se continentem, corpore suo contrigerit, lue Venerea nihilominus infici possit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, nisi quod Manardus, *lib. 7. epist. 3.* docet, atque etiam alij quidam affirmant, dari ophthalmiam Gallicam. Verùm cum ophthalmia aliàs sæpius sit contagiosa, non mirum est, si quis cum ægro ophthalmia Gallica laborante conuerteretur, eiusq; oculos attentè inspiciat, illum quoque talem ophthalmiam posse contrahere. Hoc ta-

*An ad
distans
inficere
possit.*

men cōcedi non potest, quod, sicut pestis per aërem ad loca dissita ad alios transferri potest, ita etiam luēs Venerea communicari possit. Experientia enim quotidiana testatur, Medicos, & alios multos cum infectis hac lue familiariter conuersari, nec tamen ab iis infici.

Quomodo lues Venerea contrahatur.

Ergo potissimum per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentissimè per coitum Venereum, cum partibus genitalibus nudis, mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primum à militibus Hispanis, ab indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum castra disseminatam, & hinc in totam Europam sparsam esse, Medicorum plurimorum opinio est, ut supra diximus. Et quamuis nonnulli, ut modo diximus, qui morbo hoc infecti sunt, causam hanc à se amoliri cupiunt: tamen multi, si non castè, tamen cautè viuunt, & non sine causa Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. c. 10.* irridet quasdam castas, quales se venditabant, matronas, quæ ex aspersione aquæ benedictæ inquinatæ se hunc morbum contraxisse dicebant. Quì hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, *2. collect. c. 10.* scribit, sceminam in balneo grauidam factam ex semine, quod mali homines ibi proiecerant; aut cum Vallesio corrigat *aphor. 36. sect. 6.* ideo, quia multi Monachi podagra laborarunt ante vsum Veneris.

Viri per coitum à sceminis quomodo inficiantur.

Et quidem viri à sceminis infectis hoc malum contrahunt, quia in Venere propter spirituum concursum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui à membro virili raræ constitutionis absorbentur, & in

venas recipiuntur. Vir verò infectus ſanam mulierem inficere poteſt, vel per membrum virile, ſi id infectum & exulceratum habeat, vel per ſemen, etſi membrum virile vlceratum non ſit, vel vtroque modo: Quanquam enim ſemen in viris non ſemper planè corruptum eſt; cùm videamus, multos viros infectos hac lue generare: alteratum tamen, & infectum eſt, vnde non ſolum ſoboles hanc luem contrahit, ſed & fœmina infici poteſt.

Etſi verò frequentiffimè per coitum Venericum hoc malum contrahitur: tamen & aliis modis in alios contagione deriuari poteſt, nimirum per ſudores, ſi quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiufq; ſudore madefcat; deinde per ſordes & excrementa, ſeu per cutem, ſeu ex vlceribus effuſa, & linteis, lectis, vel induſiis & veſtibus inhærentia, ſi quis in iis cubet, vel ea induat. Poteſt & per ſputum & ſaliuam idem morbus communicari, quomodo amatores oſculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel ſi quis è poculo bibat, vel cochleari ſorbeat, quo paulo ante hoc morbo laborans uſus eſt. Infantes & alio præterea modo infici poſſunt, ſi nimirum mammæ nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione; vel quia lac infectum & vitiatum ſugunt, de quo antea dictum, vel quia mammæ & papillæ nutricis exulceratæ ſunt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici poſſunt, potiffimum ſi aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus ſuguntur, caleſcunt, earumque porî magis aperiuntur, vnde virulentiam iſtam faciliùs immittunt.

*Alij con-
tagij
modi.*

Halitu verò, vt antea etiam dictum, nemo facile inficitur, & sine periculo in eodem contubernio cum infectis versari licet, neque Chirurghi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidie cum ægris conuersantur, inficiuntur. Et si per inspirationem, & ad distans lues Venerea esset contagiosa, totus orbis iam esset Gallicus, & morbus magis esset quam epidemius, vt quidam scribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, vt halitum eius è propinquo haurire possit, ei immunitatem ab hoc malo polliceri nolim; cum sciam, vxores à viris phthisis laborantibus infectas, & postea mortuas fuisse.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Contagium hoc vbi in corpus receptum est, in partibus, in quibus primum receptum fuit, non hæret, sed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem sæpe mox, atque intra paucos dies sese prodit, interdum diu latet: scribitq; Fernelius, *de abdit. rer. caus. l. 2. c. 14.* recurrere interdum & reuirescere post trigessimum annum, tantoque interuallo morbi fomitem quasi sopitum delitescere; & nihilominus qui omnis mali expertes, seseque prorsus sanos putant, alias, cum quibus concumbunt, contaminare, prole inque gignere ea lue correptam. Idem Ioh. Philippus Ingrassias testatus est. Et Hercules Saxonia, *de lue Venerea cap. 11.* refert, se curasse virum Illustrissimum, cui topi morbi Gallici prouenerunt anno vigesimo quinto ab accepta lue.

Quae partes præcipue afficiantur.

Quas verò præcipue partes perat hæc virulentia, autores dissentire, supra, vbi de subiecto actum, diximus. Plurimi quidem membranis potissimum virulentiam hanc aduersam esse statuunt, ideo,

ideo, quia dolores circa perioſtia maximè, & partes externas, vbi plures membranæ ſunt, in capite, tibiis, brachiis, ſterno exoriuntur, atque in iis, perioſtiis eroſis, tophi excitantur. Verùm non ſolum partes membranofæ laborant, ſed & aliæ, vt bubones, tumores, vlcera in variis partibus, oſſium caries, pilorum deſluuium, gonorrhœa teſtantur. Et propterea communius ſubiectum quærendum, quod ſuprà epar, & partes ſimilares, nutritioni dicatas, & cum epate conſentientes eſſe diximus. Poſtquam enim contagium illud ad epar uſq; penetrauit, (eſſi interim & vicinas partes ei, per quam contagium exceptum eſt, inquinare poſſit) eiſque malignam diſpoſitionē impreſſit, ſanguificatio læditur, & ipſi ſanguini, qui in epate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum ſanguine humores maligni generantur, qui cùm naturæ moleſti ſint, ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantum dolores in membranis, ſed & in aliis partibus varij morbi ac ſymptōmata excitantur. Et cum nec oſſa immunia ſint, ſed ipſa ſæpe carie afficiantur, non mirum eſt, etiam perioſtia vicina affici, & dolores acerbiffimos excitari.

Ex quibus omnibus, qui ſit generationis huius morbi modus, facilè patet, nimirum vbi contagium hoc luis huius ſiue per ſemen & ſanguinem parentum, ſiue per lactis infecti ſuctionem, ſiue per coitum, ſiue per ſaliuam, ſiue per cibum & potum, ſiue per veſtes & lintheamina corporis ſani participant; etiam, ab alio, morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inſicitur, & læditur; hinc per eam malum in venas ſerpit, & per eas ad epar penetrat; quod

*Modus
genera-
tionis luis
Venereæ.*

quod ubi pravam dispositionem induit, & morbum malignum contraxit, sanguinem vitiosum, luis Venereæ semina in se continentem, generat, quæ cum corpori sit inimica, à facultate expultrice à partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, unde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venerea definitio.

Tandem ex istis omnibus, quæ hætenus de Natura & causis luis Venereæ dicta sunt, hanc huius luis definitionem constituimus, *Lues Venerea est morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagiosus, epati & facultati nutriendi imprimis aduersus, & propterea nutritione in toto corpore læsa, varios morbos ac symptomata excitans.*

C A P V T V.

De Differentiis.

Differentia.

A Nonnullis quidem plurimæ differentiæ huius morbi, & quidem à Brassauola 234. recensentur; sed multæ inter eas inutiles. Maximè necessariæ & vtilis sunt hæ. Primò, ipsam morbi essentiam quod attinet, cum ea sit ignota, etiam ab ea per se nullam petere possumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab essentia ista & occultâ qualitate pendet, hæ differentiæ inde petuntur, quod nunc maior, nunc minor actiuitas est huius morbi. Et obseruauerunt Medici, aliquando post coitum impurum statim superuenisse symptomata Gallica, eaque mitiora,

&

& paulò pòst cessasse etiam, sine vllò remedio adhibito: interdum verò statim grauíssima symptomata superuenisse, & malum pertinax fuisse nulloque modo, vel difficulter curari potuisse. Et scriptores huius morbi referunt, quod morbus hic, vbi primò innotuit, longè grauiora habuerit symptomata, quàm nunc habet. Quæ autem huius rei causa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, qui inficiebantur, dispositione. Cum enim in castris ad Neapolim primùm innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas, ac fames, etiam in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cum contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum sumpsit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quòd initio morbi huius curatio eius non nota satis fuit, vnde accidit, vt malignitas hæc semper deterior euaserit. Accidit hoc etiam in peste, in qua quòd plures moriuntur, venenum semper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrorum, nisi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quasi malignitas, & exaltatur.

Secundo à causis & modo contagij differentia petuntur, dum Venerea lues nunc est hæreditaria, & à parentibus cum semine & sanguine in sobolem deriuatur, nunc vero post ortum per coitum, oscula, lac, vestimenta, & similia communicatur.

Tertia differentia sumitur à morbis & symptomatibus superuenientibus, quòd nunc morbus est cum bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuiò, nunc cum doloribus artuum, nunc cum aliis symptomatibus. Neque enim symptomata, quæ superueniunt, & postea in signis recensentur

Sub primò exortum hic morbus fuit grauior.

2

3

centibuntur, eadem in omnibus semper apparent; scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 9.* se millies obseruasse, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem scorto couisse, & nihilominus vnum gonorrhœa, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuiio, alium alio diuerso præter naturam affectu fuisse correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum dispositionem, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles facilius humores vitiosos suscipiunt, quàm robustæ. Aliud etiam corpus purius est, aliud impurius, & his vel illis humoribus scatet, qui cum ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac symptomata excitant. Itaque si pro varietate morborum ac symptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omninò constitui possent, quarum, vt modò dictum 234. scrupulosè potius, quàm vtiliter, Brassauiola recensuit.

4

Quarta differentia est à tempore, quod lues hæc aliàs est recens, aliàs inueterata, alia in principio. alia in augmento, alia in statu, alia in declinatione.

*Gradus
luis Veneræ.*

1

2

E quibus, & præcipuè differentia à tempore, & morborum ac symptomatum, hunc morbum comitantium, varietate, quatuor gradus huius morbi constituit non incommodè Iulianus Palmarius, *de lue Vener. lib. 1. cap. 4.* Primus & leuissimus gradus est, cum solum capitis & barbæ pili sensim, citra ullam aliam corporis læsionem, decidunt. Alter gradus iam deterior est, cum vniuersa cutis crebris maculis

maculis minimè extuberantibus conspergitur, iisque interdum paruis, lentiginis instar, interdum multò latioribus, & vtrisque modò rubris, modò flauis. Tertius adhuc grauior est, cùm non solum maculæ, sed veræ pustulæ & tubercula erumpunt, primò quidem circa frontem & tempora, & ponè aures, deinde passim in capite; tandem verò in reliquo corpore. Quartus gradus est, cùm iam inueterata lues solidas partes, ossa, vincula, membranas ac neruos adurit & corrumpit: in quibus multa excrementa crassa, glutinosa, & maligna colliguntur, quæ cùm circa tendines, vel circa periostia consistunt, membranasque vellicant, & ab ossibus diuellunt, cruciatus cieri solent implacabiles, circa noctem ingrauescentes, à quibus excrementis etiam tophi sensim succrescunt, cruciatu multò grauiore, qui ossium duritiem adæquant. Quòd si in ossibus figantur, adeo ea amplificant & distendunt, vt fiant sæpe ossa monstrosæ magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa, & acrimonia sensim exedit, & carie consumit ossa, plerunque etiam illæsa cute imposita: scribitque ibi *Palmarius*, se non paucos vidisse, in quibus illæsa capitis cute pericranium, & subiectum illi cranium ad meninges vsque putredine prorsus exesum, carieque absumptum deprehensum fuerit, citra febrem vllam, citraque vomitionem: è quibus vnus & alter supertites visi sunt sine cranio. De quibus mox plura in signis diagnosticis & prognosticis dicentur.

CAPUT VI.

De Signis Diagnosticis.

ET si verò ex iis, quæ supra de historia huius morbi dicta sunt, faciliè huius morbi signa diagnostica haberi possint: tamen & hoc loco eadem in specie proponenda sunt. Primò autem hoc tenendum, signa, vt Galenus, 1. *aph.* 17. tum alibi docet, quæ affectum aliquem certè significare debent, quæ vulgò *παθολογικὰ* appellantur, debere esse non solum propria, sed & inseparabilia, ita vt iis positis ponatur affectus, iisdem remotis remoueat. Et si verò, vt in aliis morbis plerisque, in lue Venerea, non detur vnum signum, ex quo morbus cognosci possit: tamen syndrome signorum idem præstare potest. Quæ tamen illa syndrome in lue Venerea sit, definire non facile est; cum magna in hoc morbo symptomatum & morborum sit congeries, & propterea hic morbus cum aliis morbis cognationem habeat. Quæ res adeò facit, vt, cum multi, vt supra dictum, eandem ferè signorum syndromen in morbo illo epidemio, quem Hippocrates, 3. *epid.* proponit viderint, luem Veneream ibi descriptam putauerint, alij eam ad elephantiasin retulerint. Cur autem syndromen signorum in hoc morbo definire difficile sit, causa hæc est, quòd epar & facultas nutritrix totius corporis imprimis læditur. Cum enim cor vel cerebrum læditur, faciliè actiones eorum læsæ apparent, vtpote quæ simplices sunt, & ad paucas partes adstrictæ. Verùm cum epar toti corpori nutrimentum suppeditet, inde, si nutritio

*Signa
diagno-
stica
essenti-
ali.*

nutritio lædatur, varij morbi & symptomata accidunt. Et si enim nutrimentum vnicum totius corporis sit, sanguis scilicet; innumerabilis tamen ferè, pro partium, quæ nutriuntur varietate, sese in singulis partibus offert varietas, cum cuilibet parti nutrimentum peculiariter assimilari necesse sit. Si tamen causas præcedentes, ea quæ sunt præsentia, & quæ iuuant ac nocent, seu remedia perpendamus, nec iste morbus latere potest.

Causas quod attinet, primò, si parentes hoc morbo laborent, vel laborarint, & in infante quædam signa, quæ luem Veneream arguant, sese offerant, de eo morbo dubitandi vix ampliùs locus est. Eodem modo sese res habet, si infans nutricem hoc morbo laborantem suxerit.

Si verò quis ex sanis parentibus natus, & sanæ nutricis lacte nutritus sit, & tamen morbi & symptomata aliqua adsint, quæ suspicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod si concedat, res salua est, & ampliùs de morbi specie dubitandum non est. Si verò, quod sæpe accidit, quis honoris sui & dignitatis tuæ gratiâ tale quid se perpetrasse negat, in mariti, vel vxoris, si in coniugio viuat, conditionem & vitæ actæ rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi possunt. Si verò nulla talis coniectura adsit, porrò inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius vestibus vsus sit. Si verò ex hisce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi possit, ægri status præsens diligenter perpendendus, qui quidè alius est in morbo incipiente, alius in augmento,

R 2 alius

alius in inueterato : vnde etiam vulgo signa huius morbi incipientis, augescantis, & inueterati tradi solent. Et quidem morbum iam adultum cognoscere, non ita difficile est, vt mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba est, eum cognoscere non ita facile est. Vt enim herbæ & arbores iam adultæ vulgo etiam notæ sunt; in primo verò gramine eas agnoscere, non nisi artificis & boni Botanici est: ita etiam morbus hic, dum variis iam morbis, ac symptomatibus sese prodit, etiam à vulgo agnoscitur; sed dum in obscuro latet, non nisi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Luis Venerea incipientis signa.

Sunt tamen quædam signa, quæ morbum hunc, etiam sub primum initium, prodere possunt. Primum est, quòd ij, qui hoc morbo corripiuntur, statim (nullis febris imminens signis apparentibus) lassitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & segnitiam interdum à somno percipiunt. Dolor adest vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in musculis, modò circa artus percipitur, dolorque hic magis sub noctem, quàm alijs diei partibus, est molestus. Color faciei floridus in alienum mutatur, scribuntque nonnulli, quòd sub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menstruatis conspici solet. Accedit his mœror, timor, & qui antea læti & faceti erant, tristes & mœsti sine causâ redduntur. Quæ signa omnia maiorem vim habent, si antea signa luis Venereæ præcesserint, & absque conueniente & sufficiente ratione euauerint. Et quidem si lues per concubitum sit contracta, nec dum tamen e par planè occupauit, sed adhuc in pudendis hæret, tum imprimis incipiens lues Venerea sese prodit gonorrhœâ,

rhœa, vlceribus in pudendo, & bubone. Cum enim vapor ille malignus testibus & vasibus genitalibus primum communicetur, semen corrumpitur, & seminis generatio in vasibus genitalibus deprauatur. Vnde pro bono semine generatur humor foetidus & corruptus, qui naturam ad excretionem stimulat. Vnde etiam gonorrhœa, etsi ita improprie dicta, à gonorrhœa non Gallica facile discernitur; quod hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore est coniuncta, interdum etiam cum inflammatione testium, & vasorum varices referentium; materia, quæ excernitur, à semine est longè diuersa, flaua nimirum, viridis, acris, atque glandem erodit, neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo pustulæ magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circundant, quæ vbi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & callosa, varij coloris, & cum dolore coniuncta. Terriò etiam bubones in morbo hoc sese produnt. Etsi enim interdum etiam erysipelas, seu Rosam præcedunt bubones: tamen tum causæ Rosam excitantes præcesserunt, timor, terror, ira, & bubo versus crura per rubram quasi lineam extenditur, & paulò post erysipelate erumpente evanescit. Si vero bubo sit Venereus, non extenditur secundum cruris longitudinem, sed potius in obliquum, & vasorum spermaticorum situm imitatur. In coitu enim impuro facile vasa seminalia primo inficiuntur, quæ cum à vena caua non longè ab ipso epate ortum habeant, virulentia ista epati facile communicatur; quod affectum illam ipsam per easdem vias à se repellit; vnde tū bubones, tum gonorrhœa

excitatur. Atque ita hi duo affectus complicantur plerunque, & coniuncti certum luis Venereæ sunt indicium, & vno cessante, alterum inualefcit. Si verò absque congressu Venereo lues hæc contrahatur, & quidē per oscula, circa os vlcera, si ex lactatione infantis infecti, circa mammas inflammationes, pustulæ & fissuræ; si ex vestimentis & communi cubatione, in cute pustulæ passim excitantur.

*Luis au-
gescentis
signa.*

Si verò malum iam augeatur & ingrauescat, ipsaque virulentia iam epati communicata sit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & symptomata, supra, *cap. 2.* in huius morbi historia enumerata, oriuntur. Quæ quidem etsi singula per se huius morbi signum proprium & inseparabile non præbent: tamen si coniuncta sumantur, & earum peculiaris conditio diligenter consideretur, malum hoc satis clarè detegere possunt. Vix enim datur alius morbus, in quò horum omnium syndrome sit. Imò plurima sunt luis Venereæ ita propria, vt in nullo alio morbo ad eum modam reperiuntur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augescente hac lue conspiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus discerni possint, modò dictum. Pustulæ Venereæ quædam sunt crustosæ, aliæ sine crusta. Crustosæ imprimis huius morbi sunt indicia: habentque interdum eminentiam, vt in fronte, & capite arteris cornua referant, sub quibus aliquando sanies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, imprimis verò circa pubem & coxas. Scribitque Fallopius, tumores eiusmodi Venereos à non Venereis hoc modo discerni, quòd Venerei, si fricentur, & tollatur pellicula, post triduum immutati apparent;

apparent; benignæ verò pustulæ, si fricentur, augentur attracto sanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgo appellantur, si sunt cum tumore coniuncti, aut partibus excarnibus & ossibus firmiter adhærescunt, præsertim si sint in capite, fronte, in anteriore tibiæ parte, certissimum sunt luis Venereæ indicium. Materia enim Venerea etiam in humore crasso virulentiam erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumoribus, qui à materia crassa oriuntur, non est. Ulcera verò etsi etiam in aliis morbis plurimis accidant: tamen si in pene imprimis, & præsertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columellâ ac tonsillis, & quidem putrida ac fœtida excitantur, ac nulla earum partium inflammatio præcesserit, nec scorbuti adsint indicia: etiam morbi Gallici signa sunt. Pilorum quoque defluuium non leue huius morbi indicium excitat. Si enim post ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum sequi solet, præcedente, capilli in capite, & imprimis in barba & superciliis decidant, & simul pustulæ ulcerosæ aut sordida scabies conspiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici est indicium. Eodem modo rhagades & fissuræ in volis manuum, ac plantis pedum, si nulla alia causa præcesserit, non dubium huius luis sunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depressæ ac latæ, modò oblongæ, & excrescentiæ illæ, quas ficus, cœdylomata, & crustas appellant, si in partibus pudendis, aut ano conspiciantur, satis certò hunc morbum detegunt. Dolores capitis etsi & in aliis morbis plurimis accidant: tamen si tubercula, & gummata

in cute accedant, si gonorrhœa adfuerit, & suppressa sit, si bubo euanuerit, & ij satis certum huius morbi signum sunt. Dolores quoque in aliis partibus itidem hunc morbum detegere possunt. Si enim dolores non sunt in ipsis articulis, sed in regione ea, quæ in medio ossium est, & prope articulos, ut in anteriore tibiæ parte, vel in osse humeri, quod est inter caput & cubiti articulum, iique sint intensissimi & acerbissimi, & circa vesperam & noctu exacerbentur, certa etiam sunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris est illa destillatio, quâ per os & nares multa pituitosa & aquea excernuntur, quibus & partes, per quas transeunt, exulcerantur. Imprimis verò morbi huius certum est indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua antea dictum. Est tandem & hoc certum huius morbi indicium, si enumerati morbi & symptomata, medicamentis manifestâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, sed potius in peius ruant: remediis verò illis propriis ac specificis mitigentur.

*Inueterata luis
Venerea
signa.*

Si denique inueteratum sit hoc malum, omnis generis morbi ac symptomata accidere possunt, ulcera callosa, fistulosa, cancrrosa, trophi in variis corporis partibus, ossium caries in tibiis, brachiis, imprimis in cranio, osse palati ac nasi, febris hectica, tabes, phthisis, cachexia, epilepsia, dentium casus, sorditas, cæcitas. Vidus Vidius, *lib. 2. de curat. membrat. c. 18.* refert, se vidisse Barcinonæ militem Hispanum qui ex lue Gallica cariem cranij passus est, & postea in epilepsiam incidit, sanie illâ à cranio carioso destillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus est vstione cranij ferro candente facta. Et Forestus *lib. 7. obser. 9. in schol. narrat, quendam*

quendā lue Gallica infectū, etsi probè curatus videretur; tamen lōgo ac diuturno capitis dolore afflictū fuisse, qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto sub eo inuentum est, supra dura matre, nigriusculum quid, instar gurgulionis, qui vermis cū esset ablatus, dolor ille cessauit, neque amplius rediit. Et Iohannes Schenekius, ex D. Georgij Garneri obseruat. refert, quendam lue Gallica laborantem, malè curatum, magna inflammatione in palato, in osse cribroso, in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuisse, quæ mox in gangrænam, & hæc in cancrum abiuerit, vt quotidie aliquid ex partibus illis eorruptis & putrefactis externeret, & gurgulione, partibusq; vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrū ipsum per os expuerit, maximo cum fœtore. Et Felix Platerus, lib. I. obseruat. narrat, Abbātem quēdam ex lue Venerea cæcum, mutum, & surdum factum qui mentem aliorum non aliter intelligere & percipere potuerit, quā si illi supra brachium nudum literas digito vel ligno, sententiam aliquā exprimentes, ducerent. Ex quibus singulis seorsim perceptis verbū atque ex pluribus verbis sententiam colligebat. Tam graui nimirū & horrenda pœna Deus iustus iudex interdum vagas libidines punit.

Virulentia huius differentias quod attinet, etsi formalis eius ratio ignota sit: tamen penes agendi modum, & eius vehementiam est quædam differentia, quæ ex effectibus cognoscitur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur. Interdum contagium & vis agendi magna est, interdum minor, narratq; Eustach. Rudius, de morb. occult. l. 5. c. 10. se nouisse quasdā meretrices tā potēti veneno

Signa
differentiarum.

Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberēt cum ils, non solum statim eodem malo inficerentur, sed omnino symptomatibus grauissimis corripentur, quæ nullis remediis, nullaque arte tolli vel mitigari potuerint, imò nonnulli non multò post diem suum obierint. Cognoscimus autem vehementiam mali, si, vt modò dictum, alij statim inficiantur, si dolor sit sæuissimus; si erosio vsque ad ossa penetrer, si passim in corpore excrementa multa, putrida, fetida prodeant. Quòd plura enim & grauiora sunt mala, eò maior virulentia huius vis est.

C A P V T VII.

De Prognosticis.

VT autem, quid de euentu huius morbi sperandum sit, cognoscatur, inquirendū, an morbus sit futurus breuis vel longus, an curatu facilis, vel difficilis, & tandem quem habiturus sit exitum.

*An lues
hac sit
essentia.*

Primò autem de morbo hoc in vniuersum quæri solet à nonnullis Medicis, an finem aliquando sit habiturus? Sperauit id quidem, vt supra dictum, Fracastorius, existimauitque, iam suo tempore hunc morbum senescere, eumq; paulò post planè interitum, ea imprimis de causa, quòd epidemium esse putauit, & ab astris originem traxisse, quæ cæli impressiones non perpetuò durant, sed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbum mitescere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, *lib. 1. de lue Vener. c. 5.* hac de re scribit, narratum fuit, hunc morbum, cum primò oriretur, tãta fuisse sorditie, vt, qui nunc grassatur,

grassatur, vix illius generis esse putetur. Vlcera enim innumera in quernæ glandis speciem & magnitudinem aspera expositaque erant, spurcus ab iis profluens humor, fœtor verò tantus exhalans, vt, cuius nares attigisset, is mox infici crederetur: color pustulis ex nigro virescens, ipso aspectu non minus ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcirco omnes eorum aspectum, contactu verò sic abstinabant, vt morbi præterea nullius. Verùm fefellit Fracastorium spes ista. Neque enim dum hunc morbum senescere, multò minus cessare videmus; & quanquam pustularum & vlcerū fœditas sit tolerabilior; doloribus tamen & cruciatibus immanior euasit, vt idem Palmarius scribit. Verò simile potius est, quandiu concubitus & conuersationes istæ cum infectis, & vagæ libidines durabunt, tandiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura est, vt hominem non subito iugulet: interim eos, qui isto morbo laborant, contagiosi sunt iis modis, de quibus supra dictum. Cum ergo passim adhuc dentur multi, qui isto morbo inquinati sunt, atq; alij cum iis conuersentur, nulla adhuc spes est, morbum hunc paulò post cessaturum; cum effectus non cesserit, nisi causa sublata. Neq; ratio, quam nonnulli, qui contrarium sentiunt, afferunt, satis firma est. Aiunt enim, cum morbus hic contagium sit p. n. ac violentum, necessario finem habiturum; cum ea, quæ p. n. sunt ac vi sunt, perpetuas causas non habeant, ac propterea necessario desinant. Verùm facilis est responsio. Nihil equidē p. n. & violentum ex sese est perpetuum: si tamen causa perpetua sit, & ipsum perpetuum esse potest. Itaq; licet, sicut pestis interdum extinguitur,

& hic morbus extingui posset, si eadem, quæ in peste præcauenda & curanda, adhiberetur diligentia, vt supra dictum: tamen quia semper dantur homines, qui hoc morbo laborant, aliosq; inficere possunt; alij vero ab eorum consortio non abstinere; etiam hic morbus tamdiu continuabitur, quandiu contagium istud durabit. Rectè igitur hac de re scribit Eustach. Rudius, l. 3. de morb. ocul. c. 11. Si vnus, *inquit*, esset Mundi Princeps, aut vna multorum aduersus hunc morbum conspiratio, Medicorum ope hic morbus planè extirpari posset. Si nimirum ii, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum consortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peste infectis vel leprosis fieri solet, spes esset, morbum hunc extirpari posse: ea etiam de causa, quia lues Venerea non, vt pestis, ad distans contagiosa est, sed plerunq; per concubitum, interdum per oscula & vestes comunicatur; Verùm nulla hic adhibetur diligentia, & vt idem Rudius ait, fures, latrones, homicidæ, & alij flagitiosi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hac labe refertissimæ & quæ plus quàm mille homines indies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant, fouentur, blanditiis deliniuntur, & splendide conseruantur. Sed hisce missis, quid de quodlibet ægro prædicendum sit, videamus.

Prognostica.

1. Lues venerea plerunque ex se diuturnus morbus est, ea nimirum de causa, quod epar præcipuè & facultas nutritrix in ea inficitur. Docet verò rectè Galenus, 5. de loc. affect. c. 2. quòd ex cordis morbis omnes citissime pereunt, tardius ex cerebri affectibus: at vita diutius trahitur cum actionibus naturalibus
læsis

læsis & quanquam lues Venerea etiam maligna sit, & inter venena suo modo non immeritò referatur: tamen in agendo eius vis longè tardior est, quàm aliorum venenorum. Potest tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis dispositio. Si enim venenum sit vehementius, morbus periculosior est, ut inox dicetur. Si quoque antea corpus vitiosis humoribus scateat, malum augetur, & longius redditur. Et omnino tanta morbi huius interdum pertinacia est, ut, etsi planè extinctus interdum videatur: tamen post plures, imò triginta annos, eum nonnunquam recruidisse, obseruatum sit, ut supra dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus sit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, ut in aliis morbis, æstimandum. Primò ipsius morbi rationem quod attinet, etsi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior sit: tamen quia non ex illorum numero est, qui ex intemperiebus manifestis pendent, sed malignis & contagiosis, omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes similes inquinare potest, & hinc curatu difficilis est.

3. Curatu tamen facilius est recens hic morbus, quàm inueteratus. In recenti enim maligna illa qualitate saltem partes, per quas propagata est, & plerunque pudenda, afficit: in inueterato verò ipsa maligna illa qualitas etiam epati imprimitur, & ab epate rursum sanguini, & per sanguinem omnibus partibus similaribus cōmunicatur. Falsum enim est, ut ex superioribus, quæ de natura huius morbi dicta sunt, patet, quod epar hic in sanguificatione lædatur,

lædatur, ob nullum morbum, sed saltem ratione prau-
ui obiecti, quod cum sanguine & aliis humoribus
mistum, illos inquinet, deprauet, vitiosos reddat; &
in propriam naturam conuertat. Equidem negan-
dum non est, quod vitiosi humores etiam inquinant
bonos: interim ex bono etiam chylo in epate malè
disposito malus sanguis generatur; quod vel ex eo
patet, quod per quamcunque etiam partem nutri-
tio paulò post per totum corpus inficiatur, quod
fieri non potest, nisi epate læso.

4. Eos, qui semel sanati, iterum hac lue infi-
ciuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate
sanari, se experientia didicisse, idque etiam alios
Medicos obseruasse, scribit Epiph. Ferdinandus
hisor. 17.

5. Etsi virulentia huius natura non consistat in
intemperie aliqua manifesta; tamen si incidat in
corpus calidum & siccum, & imprimis intemperie
epatis calida præditum, difficilior curatur. Etenim
cum lignum Guajacum, sarsaparilla, & similia ca-
lida & sicca sint: illa intemperies calida & sicca
augetur, atque ita, etsi morbus hic ipse non auge-
tur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, &
cum medicamenta ista propria tutò adhiberi non
possint, nisi corpus antea probè purgatum fuerit, ab
iisdem etiam amplius calescit, & siccatur.

6. Eandem ob causam tempus anni calidum &
siccum, quale est æstium, curationi huius morbi
minus est idoneum; cum vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus sit debilis, ut fortia necessaria
medicamenta non ferat, aut si æger propter con-
suetudinem, vel ob morositatem necessaria medi-
camenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si

8. Si etiam febris, rabes, vel aliud graue symptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facile tolli non potest, vt modò de intemperie calida tum epatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus callosi, scirrhusi, & duri tumores, ac gummata vulgò dicta apparent, malum curatu difficile est, & non nisi valentissimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent; nisi malum inueteratum sit, & altius radices egerit, quarum pleræque in ossibus subiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus si sint duri, & non suppurantur facile, & qui modò erumpunt, modò euanescent, curatu sunt difficiles; quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem significant. Si verò facile suppurantur, & vires sint validæ, atque imprimis epar robustum, morbi & materiæ benignioris sunt indicium: & tales bubones, si diu aperti seruentur, integram sanitatem asserre possunt.

11. Faucium asperitas, quam raucedo, aut vocis obscuritas, aut ablatio sequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant; quodque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facile curantur; in ano verò, vel circa anum, difficilius. Malum enim iam inueteratum esse indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur, & medicamenta non satis commodè iis applicari possunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficillimè curantur; quia malum iam inueteratum, & quod totum corpus inuaserit, significant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facile curantur; quia & malum iam antiquum arguunt, neque
iis

iis commoda medicamenta adhiberi possunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si ossa nasi sint erosa, simulque adsit febris lenta, malum incurabile significat; cum iam malum ipsi cerebro vel eius membranis sit communicatum.

16. Verruæ in hoc morbo, imprimis latiores, non facile curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiatas, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficulter curantur.

18. Dolores, præsertim in capite, & anteriore tibiæ parte, sæpe pertinaces sunt, ut nullis remediis, aut certè non nisi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepsiæ grauissimæ & pertinaces sunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipsum cerebrum iam occupasse.

20. Destillationes quoque pertinaces sunt; quia & ipsæ saltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculosiores & grauiores sunt, si in thoracem & pulmones delabuntur, eosque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitus plerunque pertinaces sunt, & vix tolluntur; cum in auribus varij anfractus sint, & virtus expultrix earum sit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare possint.

22. Gonorrhœa etiam plerunque diuturna esse solet, aut, si supprimatur, grauiora mala subsequi solent, capitisque & artuum dolores grauissimi.

23. Imprimis verò ipsius contagij, à quo æger morbum contraxit, natura vim & magnitudinem morbi

morbi manifestat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referuntque Medici, quibus tales ægri curandi sæpius oblatis sunt, interdum ex decem robustis iuuenibus, qui cum eodem scorto rem habuerunt, ne vnum euasisse. Ideoque si sciatur, à quo vel qua malum hoc contractum sit, Medicus de morbi euentu, facilius iudicare potest.

24. Cæteris etiam paribus curatur facilius hoc malum, quod per Venereū congressum contractum est. Curatu verò difficilior est, quod infans cum lacte suxit; cum virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur, & hinc epate sanguis virulentus generetur, qui postea totum corpus permeat, idque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium, & à parentibus infectis cum ipso semine & sanguine communicatum.

25. Partes affectas quod attinet, si epar solum sit affectum, facilius malum curatur; cum & virtutem expultricem habeat robustam, & medicamenta ad id facilius penetrare possint. Lien verò, renes, vterus, & artus externi non ita facile curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones; quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facile penetrant.

26. E quibus omnibus facile colligere est, qui morbi euentus sit futurus. Quò enim plures ac grauior morbi & symptomata lui Venereæ coniunguntur, eò magis periclitantur ægri; quò pauciores & leuior, minùs. Atque ij imprimis pereunt, quibus lui Venereæ putridæ & malignæ, Gallicæ dictæ, febres accedunt. Virulentia enim Venerea, dum humores corrumpit, iisque malignam qualitatem in-

ducit, febrem grauiorem reddit, & simul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci potest.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potius lenta & putrida. Etenim & ipsa virulètia Venerea, & dolores, ac vigiliæ, & alia symptomata, calorem innatum debilitant, nutritionem lædunt, vnde tabes totius corporis sequitur, cui ex humoribus prauis excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læsâ, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac respirationem impediētes ac tollētes, moriuntur; vel à catarrho acri, vasis pulmonum erosio, & sputo primùm sanguinis, deinde phthisi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vasis erosio, & sanguinis vomitu; per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

C A P V T V I I I.

De Præseruatione,

Præseruatio.

CVm tutius sit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etsi cum infecta rem habeat, se immunem præstare possit. De qua re integro c. 89. de morbo Gallico tractat Fallopius, scribitque, se nihil fecisse videri posse, nisi doceat, quomodo quis, videns pulchram sceminam, & cōiens cum ea etiam infecta,

infecta, à lue Gallica præſeruetur, Deúmque immortalẽ teſtatur, ſe feciſſe experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuiſſe infectum: proponitque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum ſtatim extrahi, diſſipari, vel exſiccari poſſit. Eadem proponit Hercules Saxonia *de lue Venerea, c. 16.* eaque valde probat, & ſicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tanquam clypeo muniti multi confident, ſe poſſe maximè infectas meretrices penetrare, omnemque regionem liberè peragrarẽ. Similia etiam medicamenta proponit Euftachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 13.*

Verùm enim verò non credo, bonâ conſcientiâ *An ſit li-
cita.* iſta doceri poſſe, quibus tot homines ad libidinem animantur, quos ab ea forſan morbi huius metus abſterrere poterat. Ideoque nihil de hiſce medicamentis dicemus. Eos ipſos tamen, qui talia docent, falli exiſtimat Aurel. Minad. *de virul. Vener. c. 31.* ubi fundamenta Fallopij ſubvertit, qui putat, luem hanc ſaltem cõmunicari per minima corpuscula fanioſa, quę ſi abſtergantur, extrahantur, diſſipentur, morbum hunc auerti poſſe; docetque, contagium non ſolum per externas pudendorum partes, verùm etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporesque infectos & ſpiritus per porofitates quoque internas peruadere, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ ſolum partes externas attingit, aliifque medicamentis extrà impoſitis ſalutem & incolunitatem neminem ſibi polliceri, nec talia externa medicamenta intus conceptâ inquinatiónẽ tollere poſſe. Tutiffima ergo hunc morbum cauendi ratio eſt, abſtinere à ſcortis, & meminiffe, quòd ſcortato-

res & adulteros iudicabit Deus, qui tamē etiā in hac ipsa vita isto fœdissimo morbo eos punire solet.

Aliam tamen huius luis præcautionem habet Iul. Palmarius, per interna scilicet medicamenta, scribitque, se antidotum seu amuletum inuenisse, cuius usu hominum corpora aduersus hanc luem tuta reddantur: omnes tamen Medicos ac Chirurgos orat ac obtestatur, ne libidinis morem gerentes, istud medicamentum communicent & patefaciant, néve libidinum fautores se præbeant, sed iis solum, quibus cum suspectis aut contaminatis necessariò conuersandum sit. Describit autem istam antidotum *lib. i. cap. 8.* Estque hæc:

R. Amuleti luis, & Mithridatij veteris descriptione Galeni, utriusque

Drach. vj. *conseru. buglos. flor. geniste anthos,* an. Drach. iij. Misce, præbe Drach. j. aut iß. aut ij. ad summum manè horis duabus ante cibum, octo aut decem dies continuos.

Si verò quis se infectum suspicetur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modo descriptū alexipharmacum arripiendum, eius Drach. j. aut iß. manè & ante cœnam deglutienda, octo, decemve dies continuos, cuius vis ut remotiores partes facilius attingat, eo deuorato Iulapij huius nonnihil statim superbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquo versum deferatur.

R. Aq. cardui bened. pimpinella, succis. an. Vnc. ij. *Sirup. de succo acetosa, de limonib.* an. Vnc. iß.

F. Iulapium, ad duas, doses, statim post assumptam amuleti Drach. iß. manè, & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verum cum omnia, quæ in illa antidoto habentur,

tur, medicamenta simplicia non luis huius Venereæ propria sint, experientia consulenda, an tantæ eorum vis sit, quantam Palmarius prædicat.

C A P V T I X.

De Indicationibus.

QUæ in alijs morbis dantur Indicationes, eæ & *Indica-
tiones.* in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo sumitur, curatoria in specie dicta; præservatoria. Quam causâ suppeditat; quò & urgentia symptomata referuntur; & tandem vitalis, eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis Autores varij sunt, utque quisque de natura huius morbi sentit, ita etiam de Indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ supra de huius morbi natura proposuimus, & firmiter probauimus, insistentes, ita de Indicationibus in hoc morbo sentimus.

Primò, cum morbus iste sit occultus & malignus, epati imprimis, & facultati nutriendi aduersus, ideòque genericam quandam indicationem suppeditat: specifica verò & utilis nulla inde peti potest, & proinde sola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo suppeditauit. Et nisi Hispani ab Indis medicamenta talia, ut lignum sanctum, sarsaparillam, radicem Chinæ accepissent, & & Chirurgorum audacia, ac imprimis Iacob. Carpus, vel casu, vel per analogismum, dum Auicennâ, Mesuen, & Theodoricum in pustulis quibusdam, & scabie crustosa, argento viuo vsos fuisse legissent,

ad Mercúrium vsurpandú accessissent, forsan & hodie morbi huius remedia vera laterent. Et si verò huius morbi remedia non tam per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta sunt: methodus tamen in eo, curando non planè, excluditur, sed suum etiam locum habet: cùm necessarium sit, vt medicamenta illa experienciâ inuenta rectè applicentur; & præterea etiam tumores, vlcera, & similes ex corruptione humorum orti morbi, suam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plus ad manifestas qualitates, ac morbos notos, quàm ipsam occultam morbi naturam, respiciamus, In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi sunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ; cùm tamen experienciâ constet, & in calida & in sicca intemperie, & in exustione, vt loquuntur, & ipsa tabe, felicissimè vsurpari lignum Guajacum, & similia calida & sicca, & malignitate expugnata reliqua non ita difficulter euanescere.

Præseruatoria.

Secundo Indicationem præseruatoriam quod attinet, est hîc inprimis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impressam, respiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia sunt, & ipsa emendare non inutile fuerit. Et cùm, siue corpus plethora oneretur, siue vitiosis humoribus scateat, malignitas faciliùs in id disseminetur, & putredini vberior materia suppeditetur, ac alexipharmacorum vires hebetentur, expedit seu sanguinem superfluum, seu humores vitiosos euacuare, vt reliqua medicamenta postea tutiùs, commodiùs, & maiori cum fructu adhiberi possint.

Tertiò

Tertiò morbi & symptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia suo quæque modo tollenda. *Curatio*

Quartò vires conseruandæ; cum, sicut nullus *Vitalis* alius morbus, nisi vires constant: ita nec hic curari possit, & frustra omnia tententur, nisi naturam ad minimum blandam habeamus.

Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primo, si sanguis abundet, is imminuendus, at si qui vitiosi humores abundant, ij præparandi & euacuandi, & omnino, si qui manifesti morbi, qui propriæ curationi impedimento esse possint, vt obstructions & similes adsint, ij primum tollendi. *Quatuor in lues Venereæ curatione agenda.* Secundo, malignitas & virulentia tam humoribus inhærens, quam partibus, & præcipuè epati impressa, per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò vires conseruandæ, & roborandæ; & imprimis epatis, quod in hoc morbo laborat, maxima habenda ratio. Quartò morbi & symptomata, qui huic lue coniungi solent, tollenda.

Hoc loco controuersia expedienda; An nimirum *An sine sudore* sine sudore labes hæc curari possit. Nonnulli in ea sunt sententia, quod lues ista tolli possit: etsi sudores non prouocentur. Idque primò eo probant, *curatio perfici possit,* quod lues hæc consistat in qualitate quadam ab-dita, quæ non nisi corporis alteratione tollatur; cum contraria contrariorum sint remedia. Istam autem alterationem præstare posse antidota & decocta administrata, propria virtute, & sine sudore. Deinde experientiam adducunt, qua constat, sumtis talibus medicamentis, sine sudore nonnullos conualuisse. Tertiò hoc afferunt, quòd decoctum ligni bibentes interdum à natura

feliciter euacuantur per vrinam , per aluum , non semper per sudores.

Contra hos pugnat Aurelius Minadous , *de virul. Vener. cap. 39.* Et primò quidem , se nunquam obseruasse , scribit , vt decoctum Medici iusserint sine sudore sumere , vtpote ad quem & alexipharmaca omnia ipsa suâ naturâ inclinent, nec ipsa materia, vt per hanc viam expellatur, vtpote vaporosa & halituosa, inepta sit; neque aliquem extitisse, qui huiusmodi morbum penitus atque integrè sine alicuius sudoris auxilio superauerit, præsertim si fuerit inueteratus. Cur verò ita statuatur, rationem hanc affert, quòd , ex sua scilicet opinione, mali huius essentia consistat in qualitate , sed in corpore mala qualitate affecto. Et proinde , sicut qualitas alterationem, ita corpus euacuationem indicare, statuit , quæ quamuis multis modis fieri possit , commodissimè tamen per sudorem instituitur; cum hoc ipsum corpus sit vaporosum , & rectissimè ac facillimè per sudorem discutiatur. Addit, & hoc, cum in corporibus hæc lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec solum in aliqua parte , sed vniuerso corpore; sudor autem sit euacuatio vniuersalis , ea per sudores commodissimè euacuari. Et imprimis epati sudores plurimum prodesse statuit. Cum enim illud humorum , qui per vniuersum corpus feruntur, officina sit, & illi sudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur, etiam epas pollutum hoc modo mundari potest. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam , vt aluum vel vrinam, euacuet, atque tum etiam eius conatus non impediendus sit , sed adiuuandus : tamen absque sudore

sudore vniuersum corpus ab ista lue liberari non posse, vnicumque sudorem ab omnibus locis, tam internis, quàm externis, citò, tutò, iucundè euacuare putat.

Verùm neutra harum opinionum veritatem plane attingit, & vtraque curationem imperfectam tradit. Etenim cùm detur Indicatio curatoria, ita in genere dicta, duplex: vna præseruatoria, quæ sumitur à causâ; altera in specie curatoria dicta, quæ sumitur à morbo: illi, qui sine sudore morbum hunc curari posse censent, quòd consistat in abdita & maligna quadam qualitate, de curatoria quidam Indicatione rectè sentiunt; cùm illa maligna qualitas non sudore, vel aliis euacuationibus, sed propriis alexipharmacis tollatur: præseruatoriam tamen Indicationem & causam negligunt. Cùm enim certum sit, in lue Venerea non solum vitiosam & malignam in partibus, præcipuè epate, esse dispositionem, sed & omnes corporis humores inquinatos: eorum euacuatio requiritur, quæ commodissimè fit per sudores, vt rectè Minadous probat. Quamquam enim insensibiliter etiam aliquid discutiatur, insensibilis tamen illa euacuatio non sufficit, & nimis tarda esset. Aurelius Minadous verò de causæ ablatione & humorum vitiosorum euacuatione, quæ rectissimè fit per sudores, bene sentit; morbum verò ipsum, seu qualitatem illam malignam non solum humoribus, sed & partibus viuentibus impressam, negligit. E quo patet, quod diligenter notandū, de morbis occultis disputationem nõ esse inter eas, quas Galenus Logicas appellat, sed ipsâ horum morborum essentiâ concernere, morborumque occultorum ignorantiam non solum errores in theoria, sed & in

praxi parere. Itaque quamuis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per sudores institui: tamen alexipharmaca etiam ad dispositionem illam malignam in partibus, imprimis epate, necessariae sunt; & Fernelius, ac quem sequitur Palmarius eandem ob causam peculiaria alexipharmaca, ut dicitur, addunt, ut dispositio illa maligna radicitus extirpetur. Et si enim omnes humores vitiosi sint euacuati, & omnes morbi alij ac symptomata post eorum euacuationem cessent: tamen nisi dispositio illa maligna è partibus tollatur, malum recrudescit, & sæpe longo post tempore. Et hanc causam esse puto quòd non solum decoctum ligni, sarsepapillæ, & & similibus, ad sudores ciendos manè exhibetur; sed etiam sine sudoribus potus loco propinatur. Ea ipsa enim medicamenta propria, quæ causam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humoresque vitiosos per sudorem euacuant, etiam dispositionem partibus impressam eradicare valent.

*Luis Venerea
Etiologia.*

Tandem & hoc non prætereundum, Indicationes antea propositas non necessario in quouis morbo Gallico attendendas esse, sed saltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuasit, & imprimis epate occupauit. Si verò malum recens sit, non opus est, vel sanguinem mittere, vel purgantia exhibere; cum vitium nondum humoribus communicatum sit, sed satis est, contagium receptum abstergere & euocare. Id quod & in scabie recentè contracta per contagiū sufficit. Vbi tamè attendendū. an pustulæ illæ seu caries gallica, quæ dicunt, immediatè à cōtagio & cōgressu Venereo proueniāt; tum enim externa medicamēta sufficiūt: an verò epate iā affecto oriātur; tū enim euacuationibus & alexipharmacis opus est.

CAPVT

C A P V T X.

De curatione : & primò vena sectione.

Primò ergo Præseruatoriam Indicationem , seu *Vena*
causarum amotionem quod attinet , & princi- *sectio.*
pio quidem sanguinis missionem, equidem per san-
guinis missionem causa morbi propriè & proximè
non tollitur : tamen, si sanguis in corpore abundet,
isque præsertim calidior, propria huius morbi re-
media, quæ calida & sicca sunt , tutò adhiberi non
possunt , nisi sanguis abundans prius minutus sit.

Et quidem si materia virulenta nullum peculia-
rem, ad aliquam partem, motum habeat , imprimis
basilica vena aperiri potest. Si verò ad partem ali-
quam peculiariter motum habeat materia, & quidè
ad inguina , ac natura bubonem protrudat , venæ
sectio cautè instituenda. Si enim bubo ad suppura-
tionem properet, venæ sectio non facienda, & præ-
cipuè in brachio, ne natura in expulsiōe turbetur,
& materia ad interiora reuocetur. Obseruatùmque
multos ex aperto bubone , & materia diutius per
eum euacuata , integrè sanatos esse : contra ex in-
tempestiua venæ sectione malum prològatum fuisse.
In venæ sectione ergo naturæ motus attenden-
dus, & vbi tumor spem suppurationis non præbet,
in partibus inferioribus vena aperienda. Ita enim
materia versus inferiora retrahitur, & propter efflu-
xum sanguinis calidi postea facilius suppuratur.
Eodem modo in pene vena aperienda est , si adsit
in pudendis caries vel gonorrhœa, & omnino, si in-
fra epar partes laborent. Si verò ad caput materia
ruat,

ruat, & ibi dolores vehementissimos excitet, praua vlcera, capillorum defluuium, in brachio cephalica communissimè aperitur.

Cætera, quæ in venæ sectione rectè administranda in genere proponuntur, præcepta etiam hic obseruanda; quæ cum huius affectus propria non sint, pluribus hic non proponenda.

Si vires, venæ sectionem non ferunt, eius loco hæmorrhoides venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

C A P V T X I.

De preparatione & purgatione vitiosorum humorum.

*Humorū
prepara-
tio &
purgatio.*

DEinde si corpus sit cacochymicum, humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi sunt; cum in corpore impuro alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parum profint, imò etiam damnum afferre, & corpus, licet ipsa lues exugnetur, aliis morbis obnoxium reddere possint. Non enim humores vitiosi, circa viscera collecti, toti per sudores discuti & dissipari possunt, sed tenuiore parte discussa crassior relinquitur, & siccessit, ac visceribus impingitur, sæpe etiam acrimoniam contrahens, vasorum substantiam labefactat. Vnde interdum lues ista curatu pertinacior euadit, & epatis ac lienis, obstructions & scirrhi, affectio hypochondriaca, herpes oriuntur.

Neque tamen solum in principio & ante luis pro-
priam

priam curationē purgatio instituenda, sed etiā toto curationis tempore, si vitiosa materia iterum colligatur, per interualla euacuanda. Si tamen lues iam sit inueterata, & in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitiosa ad interiora reuocanda, ne epar, ventriculus, & alia viscera lædantur ac debilitentur, sed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione etsi autores multi satis prolixi sint: tamen cum illa, quæ de vniuersali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, sed omnibus à cacochymia pendentibus communia sint, operæ pretium non videtur, in istis generalibus, quæ iam ex plurium aliorum morborum curatione nota sunt, inhærere. Hæc saltem monemus; Primò in malo recenti esse attendendum, qui humores vitiosi in corpore, & imprimis in secundâ eius regione abundant, eosque præparandos & euacuandos esse. Si vero malum iam sit inueteratum, quia in eo plerunque humores crassi & adusti colliguntur, ad eos imprimis medicamenta dirigenda esse. Deinde & hoc obseruandum, simul ad intemperiem viscerum esse respiciendum, & si quam intemperie contraxerint, eam corrigendam, eaque propriis medicamentis roboranda esse. Terriò est necessarium, vt semper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate specifica virulentiæ Venereæ resistat. Ideoq; de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cū passim sint obuia & notâ, nisi hoc, non paucos Medicos testari, mechoacannâ, quò pertinet radix gialapa, non solû ob vim purgâdi cum còmodo
in

in hoc morbo exhiberi , sed etiam , quia peculiari
 vi lui huic aduersetur, ita vt inter morbi huius an-
 tidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis
 imprimis ad huius morbi curationem & purgatio-
 nem etiam commendari *Mercurium præparatum*, de quo
 infra in specie dicetur.

CAPUT XII.

*De Propriis remediis , & antidotis , ac alexi-
 pharmaciis luis Venereæ in genere.*

*Luis Ve-
 nereæ an-
 tidota.*

Postquam corpus conueniente modo euacua-
 tum , maxima curationis huius spes est in anti-
 dotis huius morbi propriis , vtpote , à quibus sola
 perfecta sanitas sperari potest , ita quidem , vt, etsi
 varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic
 morbo sæpe coniungantur : tamen si malignitas
 illa tollatur , paulò post vel spontè euanescent, vel
 facillè curentur ; sine verò horum remediorum ope
 nulla ab aliis medicamentis, quocunque etiam no-
 mine veniant, perfecta curatio sperari possit. Imò
 & hoc à pluribus obseruatum , eiusmodi medica-
 menta, etsi manifestis qualitatibus intemperiei ca-
 lidæ & siccæ aduersari videntur : tamen à multis.
 qui intemperie epatis, imò totius corporis , calida
 & sicca præditi fuerunt, & habitum corporis graci-
 lem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eius-
 modi medicamenta calida & sicca felicissimo suc-
 cessu usurpata esse. Ex quo vel ipso apparet, in hoc
 morbo potius occultæ malignitatis, quàm manife-
 stæ intemperiei rationem habendam esse. Ideoque
 quam

quamprimum corpus aliquo modo præparatum, & euacuatum est, maturè ad ista luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Etsi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recensentur, vires eleuare & extenuare velint, dum statuunt, quod decoctum ligni iuniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præstare possit, quod decoctum ligni Guaiaci, modò tenuissima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guajaci adhiberi solet, vsurpetur; tamen falsum id esse, experientia dudum docuit. Licet enim compertum sit, ex victu tenuissimo mitescere quædam huius morbi symptomata: tamen nisi propria auxilia adhibeantur, paulo post recrudescere & sæuior redire morbus visus est. Etenim talia medicamenta cum tenui diætâ quidem vitiosos humores absumere, sed malignitatem expugnare non possunt. Vt ergo hic morbus est occultus, qui non nisi ex effectis cognoscitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inueniuntur, sed sola experientia.

Quæ autem illa medicamenta sint, Medici tutum non planè consentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro spem ponunt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacū esse putant; alij id planè reiiciunt, de qua re infra dicetur. Alij, & plerique quidem vsu ligni Guajaci, sarsaparillæ, radicis Chinæ, ligni sasaphras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipsis dubitant, imo quidam negant, solius Guajaci & similium vsu luem hanc expugnari posse, & propterea aliorum permissione eorum vim exacuendam & augendam esse censent. Iul. Palmarus, lib. de lue Venereâ,

Luis Venerea alexipharmaca necessaria.

Quanam sint illa.

cap. 13. distinguit, nec esse tanti Guajacum putat, ut Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorsus extinguat, nec ita imbecillum, ut nihil sine aliorum ope & connexione perficiat. Eius quidem vnius usu, absumptis humoribus, omnia luis symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere scribit, sed tamen venenatam mali labem, quæ iam partibus solidis infederit, in plerisque eo præsidio non expugnari, prorsusque extingui, sed ut planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi reuersio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda esse censer. Quam sententiam procul dubio hausit à Fernelio, præceptore suo. Eum enim, ut *lib. 1. de lue Vener. cap. 7.* primum ausum esse, scribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri sine hydrargiri usu, & multa domi suæ alexipharmaca componenda curauisse, quæ aduersus eiusmodi perniciem cum Guajaco, aut etiam sine eo adhibuit, &, ut *alleg. cap. 7.* scribit, duo eiusmodi medicamenta, quæ præstantissima & efficacissima reperit, quæ ipse adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hætenus neminem fefellerit.

Verùm cum eiusmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primò loco non proponemus, sed infra aliquid de iis dicemus, Primò verò loco trademus ea, quibus plerique Medici hætenus vsi sunt, & quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca esse docuit, quorumque usu non solum humores vitiosi euacuati, & symptomata profligata, sed & ipsas morbi radices extirpatas fuisse, ut iis amplius non rediret, multo usu obseruatum.

Qualia

Qualia sunt lignum Guajacum, sarsaparilla, radix Chinae, lignum sassafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De ligno Indico & Guajaco.

ET primò quidem agemus de ligno Indico, ut po-
 ne quod inter morbi huius remedia facile prin- *Lignum*
Indicum.
 cipatū obtinet. Cū enim in India morbus hic fe-
 ratur esse endemius, etiam primum remedium
 ex India petiunt, quod lignum Indicum vocant.
 Est autem lignum huiusmodi, ut ex Consaluo Oue-
 do, Nobili Hispano, Indicarum rerum scriptore,
 patet, duplex: vnum, quod vulgo notum, Guaja-
 cum dictum, alterum, quod palus sanctus, seu
 lignum sanctum appellatur. Et si enim à plurimis
 hæc duo ligna pro eodem habentur: tamen nomi-
 natus modò Autor, & notis & locis utrūque discer-
 nit, de quo videatur Fallopius, *de morb. Gall. cap. 39.*
 Cū tamen utrumque lignum ad morbum Galli-
 cum expugnandum easdem vires habeat, (et si
 ligno sancto ad arthrididem & alios morbos ma-
 ior vis esse feratur, & lignum sanctum hodie ad
 nos rarò afferatur) solum de Guajaco dicemus.

Inter cæteras superioribus sæculis repertas novas *Duplex,*
Guajacū
Sanctum.
 Insulas, est etiam vna, cui Hispani inuentores His-
 paniolæ nomen indiderunt. In ea cū lues Vene-
 rea endemia esse feratur, atque vnicum eius morbi
 ibi remedium habeatur decoctum cuiusdam ligni,
 quod hodie Guajacum, ab incolis cum hiatu Hua-
 jacum nominatur, Hispani eadem lue infecti idem
 decoctum salutare experti sunt, virisque eius aliis

postea detexerunt. Arbor fertur esse foliis fraxini, color ligni intus nigrescens est, ipsum lignum graue & ponderosum, in qua non fluit, sed mergitur, resinofum est, & dum acceditur, odorem non ingratum spirat: sapor eius subamarus, cum leui acrimonia, linguam vellicante.

*Ligni
Guaiaci
electio.*

De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea sententia, id quod albicat, reliquo præferendum esse; cum quo minus adoleuerit, eo magis albicet; quo verò magis adoleuerit, eo magis nigricet. Siccior autem esse, quod est annosius; quod verò minus annosum, humidius, & succo magis abundans, & proinde efficacius. Verum enim verò cum duplex sit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati, seu spiritus insiti subiectum, etiam ad flatumam concipiendam aptus: alter alimentarius, aquosior, & ad inflammationem minus aptus: vires huius ligni vt & aliarum plantarum, non æstimandæ ab illo alimentario, & aquosiore humore, sed à calido illo insito & humido primigenio. Qui cum in ætate prima cum in infantibus, tum in plantis humido multo obruatur & obfusceretur; multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles sunt, quæ postea humido illo nonnihil absumpto, & calore vegetiore reddito, progressu ætatis fortiores fiunt, solèntque hic calor omnium actionum præcipuum instrumentum vsque ad florentem ætatem, & ætate immutatus consistere. Itaque etsi in Guajaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale semper sit, à quo vires eiusdem dependent: tamen quia in tenello adhuc ligno vis ista à copia humoris obruitur quasi, & cohibetur, minus efficax est

est adolescens adhuc lignū eo, quod iam adultæ & confirmatæ ætatis est. Ac proinde ad huius morbi curationem non lignum subflauum, vel quod buxei coloris est, & vel ab immatura arbore, vel à ramis decissum est, minúsque efficax, sed potius nigricans eligendum, vtpote, quod magis resinofum est, & pingui illa ac balsamica substantia abundat, in qua vis illa virulentia Venereæ aduersa maximè residet.

Ætatem ergo huius ligni internoscere, vtile est, vt efficacissimum eligatur. Etenim quod internam quidem partem nigram habet, sed fissuris veluti lineis quibusdam colore fusco, in orbem vt nigrum actis per longum intersectum est, efficax quidem illud est, sed quod tamen vel ex arborum ramis decisum est, vel certè ætatem maturam nondum attingit, atque ideo minoris efficaciae est. Idcirco enim comparent lineæ huiusmodi, quod præpinguis illa substantia, quæ in medio arboris caudice maximè residet, nondum ita redundat, vt internas omnes ligni partes impleat. Quod verò tota interna parte nigricat, superficie dumtaxat albicante, id si integrum, ponderosum, & odoratum existat, leuísque acrimonia linguam vellicet, & vel nullis lineis intersectum est, vel iis resina plenis, ideoque, dum accenditur, præter odorem, quem, spirat gratum, resinam etiam reddit subnigram, id summum maturitatis gradum assecutum, & ex arboris caudice decisum ac propterea efficacissimum est. Si verò lineis distinctum, & foraminulentum est, & nec pondere, nec odore, nec acrimonia valet, nec incensum resinam sudat, id senectutem iam attingisse, & propterea vires eius iam hebetescere, indicio est.

Monet hic etiam L. Septalius, esse speciem

*Ætas
huius li-
gni vt
disting-
uenda.*

quandam Guajaci, quæ nunquam in vsum ducenda sit, quæ nigrorem verum in medio non habet, sed coloris est subobscuri cum quadam viriditate, quæ decoctum facit omnino turbidum, quod nunquam clarescit, tum maxima acredine & in gula, & faucibus ardorem excitat; ob crassas autem & terrestres partes maiori ex parte in splene, nonnunquam etiam in hepate obstructions inducit. Empirici sylvestre lignum sanctum appellant. Sed cum apud autores nullibi repererit duplicem hanc sylvestris & domestici differentiam, potius ratione soli has qualitates acquirere censeret.

*Cortex
ligni*

Guajaci.

Si etiam cortex sit crassus, & ligno ita adhæreat, ut vix auelli & separari possit, bonæ notæ lignum est. Si verò cortex facile à ligno separetur, vel vetustum est, vel aqua marina emarcuit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue appareret, rasum masticatum mordet, & amaritudinem post se relinquit, dum secatur, solidum, & superficies æqualis, non aspera & foraminulenta apparet, lignum bonum est.

Correx eiusdem ligni maiore acrimonia & amaritudine pollet, & propterea validius siccatur, attenuatur, & digeritur, quàm lignum: verum quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduersatur, est potius in humido illo pingui, ac substantia balsamica, semper lignum cortici præfertur: ac præterea cortex in calidis & siccis corporibus minus commodè adhibetur.

*Vires li-
gni Gua-
jaci.*

Vires ligni Guajaci quod attinet, est illud calidum & siccum, ut ex sapore, odore & acrimonia percipitur, & quidem in secundo gradu, ac simul est tenuium partium, unde vim habet crassa attenuandi, lenta incidendi & detergendi, obstructions

nes

nes aperiendi, ac sudores & urinas ciendi, superfluosque humores frigidos dissipandi & absument. Verum non ob istas qualitates præcipue exhibetur lignum Guajacum, (cum huiusmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inveniuntur; nec ex India ea transportare necesse fuisset) sed imprimis ob vim illam peculiarem & occultam, qua virulentia Venerea aduersum est. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guajacum primas obtinere; omnes ferè Medici consentiunt. Quanquam enim Fernelius eius hanc vim extenuare non nihil velit, ideo, quod non omnes hoc morbo affecti eius usu curantur: tamen causa hæc sufficiens non est; cum nullum omnino reperiatur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod desperatos etiam morbos curet. Ipsi autem virulentia Venereæ occulta qualitate & proprietate lignum hoc aduersatur, ac humido radicali, & balsamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutrienti aduersa maxime læditur, amicum est, illudque roborat adeo, ut observatum sit, eorum quoque, qui epas, & totum corporis habitum calidum & siccum habuerunt & qui à lue Venerea penè contabuerunt, ut antea etiam dictum, usu decocti huius ligni, licet caliditate & siccitate ipsis aduersis, instauratos & habitiores ac corpulentiores redditos fuisse. Nonnulli quidem scribere ausi sunt, decoctum huius ligni non minus nutrire, quam nutriet ius pulli. Verum hi nimij esse mihi videtur in laudando hoc ligno. Et si enim vegetabile est, & aliquid forsan succi alimentaris in decoctum deponit: tamen in pullo plus esse alimenti homini idonei, quam in ligno Guajaco, neminem sana mentis facile negaturem puro.

An lignum Guaiacæ nutriat.

Quòd verò nōnulli post morbum hunc corpulentiores fiunt, id ex accidenti est. Nam cum ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læsa, vbi illa discussa & extincta est, corpus iterum bene nutriri & augeri incipit. Id quod & in aliis quibusdam morbis, imprimis febribus, accidit, ante quas cū homines ob prauum nutrimentum non essent *εὐσaproι*, per morbum absumptis vitiosis humoribus postea bene nutriri incipiunt, & corpulentiores fiunt.

Non solum autem lignum hoc habet vim alterandi, & occulta qualitate malignitatem illam virulentia Venereæ, cum humoribus, tum partibus solidis impressam, extinguendi, sed etiam euacuandi, cū sensibilibiter per sudores, tum insensibilibiter, per insensibilem transpirationem. Ac proinde ratio per lignum Guajacum, & huic cognata medicamenta curandi morbum Gallicum maximè v̄sitata est. Etsi enim ob diuturnitatem curationis, & sudandi labores, ac tenuem diætā, aliquam molestiam eis afferat: tutior tamen longè est illa, quæ fit per hydrargyrum, in qua si peccetur, non leue periculum agro imminet.

*Medica-
menta è
ligno
Guajaco.*

Parantur autem ex ligno Guajaco variā medicamenta, eaque vel forma liquida, vel solida, & in substantia. Verū in forma liquida exhibita efficaciora sunt; cum faciliè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrant, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem nōxiorum stimulent. In solida verò forma cum pars illa, in qua vis medicamenti præcipuè residet, à terrestri & crassa nondum separata sit, non ita faciliè in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodissi-
mum,

mun, maximè in vſu eſt. Si qui tamen propter diuturnum huius medicamenti vſum eiſ pertaſi ſint, ac nihilominus metuant, ne reliquix aliqua humoris prauſ ſuperſint, aut vitæ genus decocti debito modo vſurpandi vſum amplius non admittat, iis etiã alia forma ex hoc ligno medicamenta exhiberi poſſunt. Inter quæ extracta & ſpiritus, vt dicetur, efficaciffima ſunt, ac longè pulueribus præſtatiõra.

Ligni autem huius decoquendi ratio varia eſt, cum ratione liquoris, in quo fit decoctio, tum qualitatſ liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis diſtillatis, alij in vino, alij in ſero lactis, alij in iure carnis lignum decoquunt. L. Septalius, l. 7. animadu. n. 204. eos reprehendit, qui ſolo vino decoctum ligni fieri poſſe, negant; cum nihil aptius ad extrahendum medicamentorũ facultates ſit, ipſo vino, & aqua (rectius ſpiritu vini dixiſſet). Ideoque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materia frigida prædominante vtitur, hoc modo: *Facta infuſione corticis ligni ſancti optimi, craſſo modo contuſi ʒviij. in vini albi optimi lb. medicinal. xlij. per duos dies excalefacto prius vino, & ſemper per duos illos dies in duplici vaſe, vel cineribus calente: Poſt fit lento igne vel in duplici vaſe elixatio ad conſumptionem tertie partis; quo utatur egrotus, & manè loco ſirupi, & pro potu in cibis; ſumet manè ʒviij. & poſt horam proliciantur ſudores; in prandio autem, & in cœna non excedat ʒ xiiij.*

Verũ etiamſ concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodiffimum eſſe: tamen hoc negari non poteſt, quod coctiõne vires vini euaneſcant, & vbi ſpiritus exhalauit, phlegma nau-

*Decocti
ligni pa-
randi ra-
tio.
An ſit in
vino co-
quendũ.*

seabundum, & ipsa aqua simplici minùs cōmodum relinquatur. Ideoque in ea sum sentētia, vel lignum in aqua coquendū, & sub finem decoctionis vinum addendum esse; vel lignū saltem in vino diutius infundendū, aut in duplici vase coquendū esse, vt nihil pereat; nullo verò modo ad tertię partis cōsūptionē.

Ergo vulgatissimè & rectissimè decoctio fit in aqua pura, quæ & medicamento caliditatem & siccitatem nonnihil corrigit, & distributionem ac sudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus sit frigidior, ac debilior, ægerque vino assuetus, non incommodè vinum admiscetur, vt modò dictum, & postea etiam dicitur. Nam vino admisto ventriculus minus læditur, & medicamēti vis ad omnia membra facilius penetrat.

*Ligni ad
aquam
proportio.*

Ligni etiam ad aquam diuersa obseruatur proportio, pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis ratione, sumunturque *ad aqua lbxiij. ligni ℥iiij. vsque ad ℥xij.* Si enim anni tempus & corpus sit calidius, tutissimum est, minorem ligni quantitatem sumere, & longiore tempore curationem tutè perficere, quàm medicamento potentiore damnum aliquod ægro adferre; præcipuè primis curationis diebus, & priusquam humores in corpore superflui imminuantur, & sudor faciliè ac exquisitè fluere incipiat, ægerque decocto adsuescat. Pòst sensim plus ligni sumi potest, quod nisi obseruetur, æger faciliè in periculum coniicitur. Scribitque Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. ocul. cap. 13.* se vidisse ægros, qui ob hunc errorem, nimiam scilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt postea ab usu decocti fuerit abstinendum, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum

metuendum est, in adultis, & communiter, ligni raspati, vel torno comminuti lbj. affunduntur aqua; lib. xij. in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido maceratur. Postea vase tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vase adhuc tecto refrigerescere finitur, postea colatur.

Fallopious, lib. de morb. Gall. cap. 46. disputat, an commodius sit, coquere igne aperto, vel in vase duplici dicto, seu in B. M. illósque reprehendit, qui statuunt, decoctum in Baln. factum, esse dilutius seu minus potens, & quòd decoctum, quod fit in balneo, sit præstantius illo, quod fit in igne aperto, probare conatur exemplo aquarum destillatarum, quæ per Baln. præstantissimæ parantur; cùm in his nulla adustio fiat, sed maior eliquatio, quæ fit in calido humido, decoctum præstantius reddat. Verùm aliud docet experientia, quàm ratio confirmat. Etsi enim è quibusdam plâtis humidioribus, vt rosis, violis, lilio conuallium, & similibus recentibus, quarum vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, consistit, optimæ aquæ fiant, etiam sine aquæ affusione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleosa consistit, nunquam earum vis per balnei calorem nimis mitè elici potest, id quod etiam in multis feminibus accidit, sed opus est destillatione per vesicam, per quam vehiculo aquæ partes illæ fixiores eleuantur. Cùm ergo tota vis ligni Guajaci in parte illâ oleosa & resinosa consistat, atque vt ea eliciatur, forti coctione opus sit, eam calor B. lentus præstare non potest, sed coctione in igne aperto opus est; quæ tamen, si sufficiens quantitas

Qua ratione coctio instituenda.

T. s. aquæ

aquæ addatur, nullam adustionem inducit.

*Quomo-
do deco-
ctum sit
condien-
dum.*

Nonnulli saporis gratiâ, & vt amaritudo & acrimonia minuatur, sub finem coctionis vuarum pas-
sarum & glycyrrhizæ an. 3j. addunt. Potest & sac-
charum & iulepus aliquis saporis gratiâ addi. Au-
relius Minadous, *de virul. Vener. cap. 4.* melle impri-
mis decoctum dulcorandum statuit. Mellis enim
exiguam quantitatem, si simul concoquatur, & de-
spumeretur, omnem amaritudinem infringere, de-
coctumque maiorem vim abstergerendi, attenuandi,
aperiendi, fundendique humores, ac membra robo-
randi, acquirere existimat. Quod vt in corporibus
pituitosis, ac imprimis ventriculo frigido, locum
habere concedimus: ita cum mel facile bilescat, in
corporibus biliosis, calidis & ficcis non tuto vsur-
pari putamus, sed commodius, & tutius passulas,
glycyrrhizam, aut etiam saccharum.

Nonnulli etiam in iis, qui epar calidius & ficius
habent, sub finem decocto vnâ atque alteram ra-
dicem cichorij, endiuiz, sonchi, M. j. vel ij. addunt.
Verum cum decocta talia sint diu continuanda, ca-
uendum, ne talium admistione ingrata reddantur,
ægrôque nauseam pariant. Deinde cum decoctum
ad plures dies sufficiens plerumque coquatur vnâ
vice, tales autem herbæ additæ faciant, vt deco-
ctum minùs diu duret; vt hoc præcaueatur, non toti
decocto, sed eius saltem t̄b. j. herbæ tales addendæ.

Quidam non incommode, præcipuè in assuetis,
& quibus ventriculus debiliior est, sub finem coctio-
nis vini albi subdulcis libras iij. addunt. Nonnulli to-
rum decoctum in vino parant, sed minùs rectè.
Euaporat enim in decoctione vini pars optima, &
phlegma ingratum relinquitur, vt antea dictum.

Monet

Monet quoque Aurelius Minadous, decoctum istum ligni cum vehiculo esse exhibendum, quod virtutem medicamenti ad membra præcipuè affecta dirigat, & capite magis laborante cephalica, renibus laborantibus nephritica, epate, epatica, liene, splenetica esse admiscenda. Quod vt non planè improbamus: ita non semper necessarium putamus; cùm decocti vis faciliè per se in totum corpus penetret. Imprimis verò cauendum, ne eiusmodi medicamentorum admittance decoctum nauseabundum, & ægro ingratum reddatur. Quod cùm ipse etiam animaduertat; rectè monet, talia medicamenta commodiùs seorsim in puluerem, vel bolum, vel aliam formam redacta, sumi, quàm decocto permisceri. Verùm de decoctis compositis infra dicetur.

Chymici cùm metuant, ne longa decoctione, quæ fit vel ad dimidias, vel tertias, spirituosæ ac subtiles partes exhalent & dissipentur, atque ita virtus medicamenti minuat, alio modo decoctum hoc parant, ita vt nihil virium pereat. Recipiunt scobem Guajaci, ac Retortæ indunt, & aq. s. q. affusâ Retortam in cineres ponunt, & recipiens vas applicant, ac igne supposito primò digestionem, deinde destillationem perficiunt, ad dimidiæ partis aquæ consumptionem. Quæ destillatur aqua, exhibetur ad ℥iij. Commodissimum tamen est, si aqua destillata cum reliquo in decocto in retorta colato misceatur. Ita enim integræ vires habentur. Supra decoctum in Retorta reliquum iterum aqua affundi, & per horas 12. digeri, ac postea destillari potest. Liquorque destillatus potus loco exhibetur. Et cùm interdum accadat, vt infantes infecti lue Venerea nascantur,

*Destilla-
tū è ligno
Guajaco.*

nascentur, vel à nutricibus inficiantur, destillatur à hoc saccharo dulcoratum loco julepi ipsis exhiberi potest.

*Decoctum
secundum.*

Postquam etiam primum decoctum vulgari modo paratum & colatum est, ligno post coctionem primam reliquo iterum aquæ lb. xij. vel xvij. prout æger plus vel minus bibere solet, affunduntur & coquuntur ad part. tertiæ consumptionem. Colatura pro potu ordinatio in prandio & cœna exhibetur. Si potus iste dulcior & suavior expetatur, pas-sularum ℥iiij. vel plures addere licet, vel loco pas-sular. sem. coriandri præparat. ℥j. vel ij & decoctum sacchari ℥ij. vel. iij. dulcorare.

Si tamen primo decocto herbæ aliquæ additæ fuerint, decoctum pro potu in mensa non è reli-quis primi decocti parandum, cum nauseabundum foret, verum aliud decoctum recens., sed dilutius parandum, vel vinum Guajacinum, quod fit, si su-mantur ligni lb. iiij. vel v. sacchari albi lb. iiij. vini albi lb. cl. lignumque in vas ligneum indatur, & vinum calefactum affundatur.

*Decoctum
tertium.*

Nonnulli & tertiâ vice lignum coquunt, & decoctum pro carnibus coquendis usurpant. Potest idem decoctum etiam pro manuum ablutione, na-rarium elutione, & ulcerum mundatione usurpari.

*Electua-
rium è
Guajaco.*

Quidam & aliis modis hoc lignum exhibent. Nonnulli in forma pulveris; alij Electuaria inde conficiunt. Ita Nicol. Massa, lib. 2. de morb. Gall. c. 6. Recipit ligni Indici subtilissimè preparati lb. j. & cum sirupo fumarie coquit in formam electuarij: cuius ℥8. vel j. exhibet. Vel ℞. ligni Guajac. subtiliss. pulueri-fari, sarsaparill. an. ℥j. spec. diatrion santal, diarhod. ab-bat. an. ℥ij. conseru. cichor. rosar. an. ℥vj. Cum sirup. de cichor.

cichor. F. Electuarium. Alij cum sirupo convenienti pilulas inde parant. Verùm alij non sine caussa hinc monent, talia medicamenta minùs efficacia esse, multòsque, qui recens fuerant infecti, cùm ex taliũ medicamentorum vsu sanitatem sperassant, morâ & cunctatione istâ & medicamenti debilitate in malum grauissimum incidisse. Minùs enim, vt dictum, talia medicamenta in corpus penetrant. Sub finem tamen curationis, vbi malum penè expugnatum est, ac meruitur saltem, ne praua aliqua dispositio reliqua sit, & ægris iamdiu continuatus decocti ligni potus nauseam pariat, talia medicamenta ad reliquias omnes absumendas vsurpari possunt.

Commodiùs extractum ex hoc ligno paratur, atque ex eo vel pilulæ vel rotulæ. Verùm post eius vsum liquore aliquo sumpto opus est, cuius vehiculo extractum in totum corpus distribuatur & deducatur. Imò extracta hæc, ita etiam censente Hercule Saxioniâ, vix tam validas vires habent, vt possint morbum antiquum & maximum vincere, sed iis meritò decoctum præfertur.

Fortius oleum esse scribit Hercul. Saxonia, *de lue Venerea, cap. 27.* Et in hoc oleo totam vim ligni alexipharmacam depositam esse putat, & se experientiâ comprobasse refert, huius olei beneficio morbum antiquum & maximum fuisse superatum. Exhibet autem id variis modis. In corporibus emaciatissimis cum lacte; in aliis temperamenti calidioris cum conserva rosarum, vel sero caprino; in melancholicis cum conserva borraginis, vel buglossi; in pituitosis cum conserva betonicæ; in tophis cum terebinth. & quidem pro dosi Dij. Verùm

*Extra-
ctum li-
gni Gua-
jaci.*

*Oleum
Guajaci.*

rùm procul dubio non oleum fuit, quod exhibuit Saxonia, sed extractum liquidum, seu tinctura, ut appellant. Oleum enim nullum per alembicum ex hoc ligno destillatur. Quod verò per retortam, seu descensum, igne aperto, destillatur, ita comparatum est, ut intra corpus non commodè, imò vix tutè exhiberi possit.

Spiritus Guajaci. Ego plus tribuo spiritui Guajaci, quem tamen parare non est cuiusvis. Longiore enim & diligentiore digestionem ac fermentationem indiget, ut parari possit.

Sunt etiam, qui folia & fructus huius arboris in conseruas & electuaria redacta vsurpanda censent, referuntque, Indos etiam hac lue infectos, ea loco medicamento vsurpare. Verùm etsi folia & fructus in lue leui aliquid præstare possint: tamen in inueterata & magna non sufficiunt, nec idem quod lignum præstare valent. Fructus verò huius arboris etiam vim habere aluum vehementer mouendi, obseruatum est. Et cum recens ac levis lues interdum solis purgantibus curetur: non mirum est, Indos, per purgantes hoc fructus, curari posse; imprimis cum omnis vis alexipharmaca contra hunc morbum ei non sit deneganda.

C A P V T XIV.

De Sarsaparilla.

Sarsaparilla.

Post lignum Guajacum primas in lue Venerea curanda obtinet radix, quam alij spartam parillam, alij salsamparillam, Hispani sarsamparillam nominant, ob similitudinem, quam cum smilace aspera

aspera plantâ habet. Ob spinas quidem (dumus enim Hispanis Sarfa est) sarfa, ob folia verò & ramos, parilla, quasi vitis spinosa nominatur. Imò Fallopius, *de morb. Gall. cap. 63.* in ea est sententia, reuera esse smilacem asperam, quæ & in Italia passim crescat; & se eius vsu felici successu plures à lue Gallica liberasse, scribit. Dioscorides quoque, *lib. 4. cap. 139.* de smilace aspera ita scribit: *folia & fructus eius contra lethalia venena prius postque pota antidota sunt, & traditum præterea est, si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nihil illi postea nociturum venenum.* Verùm sit sanè, ut Italica smilax aspera contra hunc morbum, sicut & alia venena, aliquid possit: tamen ipse concedit, quòd non levis inter hanc & Indicam sit differentia.

Nascitur verò sarsaparilla in Peru, in sepibus, ut in Europa smilax aspera, vitis alba & nigra, ac lupus salictarius. Radix per terram longè latèque serpit, ut sæpe sex cubitorum longitudinem superet, quæ in fasciculos colligata ad nos aduehitur. Bona & recens est alba, solida: quæ verò ruffa est, & cum frangitur, puluerulenta, minùs efficax.

*Locus
natalis
sarsapa-
rilla.*

Eius vis, ut dixi, maxima etiam est in curando hoc morbo, atque experienciâ compertum, eius vsu, sine Guajaco, multos curatos esse. Et quia temperatior est, & moderatè calida, ac nullius acrimoniæ, amaroris, aut adstrictionis, ut & odoris particeps, sed obscuram quandam dulcedinem habet, omni corporis constitutioni & ætati tutò adhiberi potest. Partium præterea est tenuium, sudores prouocat, insigniter exsiccat, putredini resistit, nimiam humiditatem absorbit, corpus nonnihil laxat, & propterea

Vires.

propterea ventriculum aliquo modo debilitare solet. Et si verò valentius & efficacius sit lignum Guajacum : sarsa tamen in eo lignum superat, quòd insignem vim habet dolores Gallicos sedandi, eosque acutissimos & pertinacissimos, ob insignem tenuitatem, vim penetrandi & laxandi: nullumque dolorem tam contumacem, tamque diuturnum occurrere scribit Iul. Palmarius, quem non tandem aliquando sopiat ac superet, si quis decocto eius diutius & cōstanter vtatur. Imò nodosos omnes luis tumores, modò ossei non sint, quacunque in parte consistunt, extirpantur eius vsu, liquefactâ & sudoribus profusâ, aut minùs consumptâ, & insensibili perspiratione vacuata eorum materiâ. Scribitque *alleg. loc.* Fallop. quòd, si post superatū morbū restant vlcera, rhagades circa annum, duplo citiùs ea sanare sarsamparillam, quàm lignum Indicum; & breui quoque tempore tophos durissimos eo discuti. Monent tamen hîc nonnulli, Guajaco equidem hunc morbum perfectè curari posse, & in Guajaco omnia, quæ ad luem hanc curandam necessaria sunt, reperiri, sarsam verò rarò solam, sed cum ligno Guajaco, rad. Chinæ, ligno sassafras mixtam, hunc curare morbum; idque ideo, quòd ventriculum laxet, minùs calefaciat, omni acrimoniâ careat, & propterea non ita abstergat, & cùm odore careat, spiritus reficiendi vim non habeat. Verùm accusationes hæ, à qualitatibus manifestis petitæ, non videntur sufficientes. Equidem quòd Guajacum primas in hoc morbo obtineat, negandum non est. Interim à plurimis etiam obseruatum, solius huius radicis vsu interdum luem hanc curatam fuisse. Et si forsan ventriculum nimis laxet, ei faciliè occurrì potest.

Exhibetur

Exhibetur autem & ipsa variis modis. Plerumque, vt Guajacum, in decocto. De quo norandum, *Modus exhibēdi.* qui sumptui parcere nolunt, & decoctum efficacius experunt, eos solum corticem, vt qui efficacior radicis pars est, sumere, medullam verò interiorē abiicere debere, vtpote, quæ minus efficax est, imò, vt à nonnullis perhibetur, frigidior, & quandam adstringendi vim habet.

Sumitur autem radix sarsaparillæ, minutim concisæ, cuiusque ℥j. affunduntur aq. ℔. ij. seu rad. ℥iij. aq. ℔. iiij. nonnulli rad. ℥iiij. aq. ℔. vij. alij ℥iij. aq. ℔. x. affundunt. Neque enim ita strictè aquæ ad radicem portio præscribi, sed ea pro morbi natura, & ægri ac anni temporis conditione variari potest. In lue enim inueterata potentiori decocto opus est, in recenti minus potenti. Maceratur autē primò horis 15. vel 20. & postea coquitur ad dimidiæ partis consumptionem. Decoctoque passulæ, glycyrrhiza, vel alia prout opus, sicut in decocto Guajaci, adduntur. Et quia decoctum sarsæ ventriculū nonnihil laxat, plerunque mentha, betonica, vel aliud ventriculū roborans, addendum, aut, quod commodius videtur, ipsum Guajacum, aut, ne variorum mixtio nauseam pariat, post sumptum: sarsaparillæ decoctum, aliquod ventriculū roborans sumendum.

Postquam decoctum primum paratum est, reliquis iterum aq. ℔. xv. affunduntur, & ad tertias decoquantur, decoctumque in prandio & cœna vsurpatur. Nonnulli etiam sub finem decoctionis vini ℔. iij. addunt. Id tamen tum solum faciendum censet Fallopius, cum vel æger domo egreditur, vt vires cōseruentur, vel quando vētriculus debilis est.

Possunt tamen etiam ex hac radice pulveres, electuaria, extracta parari, ut ex ligno Guajaco.

C A P V T X V.

De radice China.

*Radix
China.*

Mercatores Lusitani è Chinarum regione radicem quandam ad hunc morbum curandum superiore seculo aduxerunt, quam radicem Chinæ appellant. Cum enim & eam regionem lues Venerea inuasisset, sicut Americani Guajaci usum ad hunc morbum profligandum monstrarunt; ita Chineses ad eundem curandum hanc radicem usurparunt, eiusque usum alios docuerunt. Est verò radix palmi longitudine, interdum crassa satis, interdum tenuior, tuberosa, subtrussa, ponderis mediocris, quam recens effossam adeò tenellam esse ferunt, ut cruda & elixa mandi possit, ut apud nos napi ac rapi radices. Quod tamen ita credibile non videtur; cum apud nos napi ac rapi radices exsiccata tantam duritiem nunquam acquirant. Ad nos dissectæ adferuntur.

*Vires
eius.*

Vires eius quod attrahet, nec sapore nec odore pollet, & propterea in caliditate & frigiditate nullus eius est excessus, sed potius temperata est, aut si quis eius est excessus, potius est in frigiditate. In siccitate tamen ad secundum extenditur, tenuis est substantiæ cum aliqua tamen adstringendi vi, & substantifica quadam humiditate, ita, ut eius usu homines pinguescant: unde & decoctum eius facile acescit. Cum primum à Lusitanis in Galliam & vicinas prouincias esset allata, mirè à mercatoribus laudata

laudata ei , vt quæ tenuium partium dirigendi vim habeat, vrinas & sudores moueat , omnis generis excrementa absumat, viscera abstergat , obstructions liberet, sanguinem à corruptione vindicet, articulorum dolores tollat, lvi Venereæ proffit, & quia temperata est, omni ætati, sexui, quocunque tempore anni, ipsisque adeo febricitantibus tutò adhiberi possit. Quæ facultates omnes cum in ligno non sint , à nonnullis tum temporis non solum ad alios morbos curandos adhibita , sed & ad Gallicum curandum ligno Guajaco prælata est. Quæ res ipsa fecit, vt Carolus V. Imperator, grauissima arthritide laborans , primus ferè huius radicis vsum , de quorundam Medicorum consilio, experiri voluerit. Verùm experientia illam famam postea minuit, scribitque hac de re Iul. Palmarius *de lue Venereâ, cap. 14.* multos magno suo incommodo radicem hanc ligno Guajaco prætulisse, seque experientia comperisse, quod etiam in magna victus parsimonia aduersus hanc luem inefficax fuerit, sæpe etiam eius decocto ita humescere ventriculus visus sit, & calor natiuus opprimi , vt lienteria grauis, magnaque cruditas non rarò subsequuta fuerit, quibus imbecillus insiti caloris fomes inerat. Præter has incommoditates & vitia non raro etiam lienis tumores atque duritiem diutius vtentibus inducere scribit. Neque etiam tota substantia vel occulta qualitate aduersus luem hanc præcellentes vires habere concedit ; cum post eius vsum in morbi recidivam , qui sibi iam bene esse crediderunt , quotidie relabantur. Quod etiam confirmat Gabr. Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap. 60.* qui & ter & quater se ista radice ad hunc morbum curandum vsum esse, nihil

verò ea efficere potuisse, scribit: interim se feliciter ea ad hydropem, ac contemperandam humorum mobilitatem in lippitudinibus oculorum calidis, & intemperie calida ventriculi, & epatis usum esse scribit. Et consentiunt in eo alij quoque Medici, quòd radix hæc in morbo Gallico curando ligno Guajaco & sarsaparilla inferior longè sit, quamquam ad calorem corporis nostri conseruandum & roborandum, ac propterea ad alios morbos, utilis sit. Et si forsan vnus aliquis, qui neque Guajaci decocto, neque hydrargyri inunctione seruari potuit, Chinæ decocto ad sanitatem reddit, eius rei hanc causam esse putat Iul. Palmarius, quòd natura varietate remediorum gaudens, & fortiorum pertæsa, tandem minus efficacibus alleuiata fuerit. De recenti tamen radice refert Garzias ab Horto, eam insigniter adeo calefacere, vt si quis eius decocto paullum meraciore vtatur, aut calidum hauriat, ob nimium medicamenti calorem in maximos epatis ardores, in erysipelata, in phlegmonas, atque alia grauissima symptomata incidat. Verùm cum ad nos insipida, interdum etiam puluerulenta, aduehatur, non est, vt tale quid metuamus. Neque verò hoc solum in hac planta, sed & in multis aliis accidit, vt succus ille alimentarius longè alias vires habeat, quàm plantæ exsiccata. Ideoque etsi forsan magnas ad luem Veneream curandam recens in China hæc radix vires habeat: non tamen necessarium est, vt easdem apud nos obtineat.

*Decoctum
China.*

Paratur autem decoctum ex hac radice ab alijs aliter. Iul. Palmarius vulgatam parandi rationem hanc esse scribit, vt radicis ℥iij. in orbiculos sectæ in olla fictili aquæ lb. iij. affundantur & horis xj. macerentur,

macèrentur, postea lento igne ad dimidiæ partis consumptionem coquantur. Fallopius radic. ʒij. in aq. lb. xij. coquit ad dimidiæ partis consumptionem. Sed pro morbi ratione proportio radic. & aquæ variari potest, & radic. ab ʒj. ad ʒiij. in aq. lb. xij. coqui. Monet tamen hic Septalius, commodissimè decoctum hoc parari si radic. recentior, non cariosar. ʒj. coquatur in lb. x. aq. & ʒij. in lb. aq. xij. Scribit enim. Et si multi Medici; ut nimis impensæ rationem habeant, cum multi totam illam decoctionem vnica die absumere nequeant, vereantur autem, si in alterum diem conseruent, ne acescat, dimidiam Chinæ portionem in dimidiata aquæ quantitate excoquant, & aut dimidias, aut duas tertias consumunt, sic censentes & indemnitati crumenæ consuluisse; & decoctum æquè validum parasse; tamen maximè decipiuntur, & si gustus iudicium non subtraxerint, facile cognoscent, potentius multò esse primum illud decoctum, quàm secundum; & ratio est in promptu, quia non satis est, dari proportionem radicis ad aquam, sed spectandum maximè, tempus coctionis, & actionis caloris ignis, & reactionis aquæ. Ad extrahendam enim facultatem ex durissima radice, & siccissima, & aquæ communicandam cum quatuor putâ horarum spatium intercedere debeat, quantum consumeretur in absumentis per elixationem sex, octo, libris aquæ, si dimidiata quantitate imposita, Chinæ puta ʒss. lb. vj. aq. dimidium consumere sinamus; aut duæ tertiæ partes, minori spatio, quam duarum horarum absumentur, minus aqua actioni ignis resistere valente. Neq; verò quis dicere audeat, data minori ignis quantitate,

& magis lento igne si fiat coctio, posse nos huic incommodo contrà venire: nam ad extrahendam vim hanc ex solidiori substantia, debita quoque ignis quantitas concurrere debet.

*Decoctū
secundū.*

Ex reliquis alius potus pro prandio & cœna, vt ex ligno Guajaco, à nonnullis paratur. Palmarius tamen prima coctione totam facultatem istius radicis in iusculum transfundi existimat, ideoque pro potu ordinario radicis alias ʒiij. in aq. ʒbvij. coquit, dum ʒb. ij. discussæ fuerint, additque passulas & glycyrrhizam. Imò nonnulli etiam primum decoctum in prandio & cœna propinant, cum gustui non ingratum sit.

Monent quoque nonnulli, vt non plus decocti semel paretur, quàm vna die absumi possit, cum refrigeratum faciliè ace scat. Ideo etiam id in cineribus tepidis asseruari iubent. Sed experientia docuit, etiam ad 4. dies durare. Quia tamen ace scit, id ipsum docet, radicem hanc aliquid spirituosi & alimentarij, quod fermentationis, & hinc aciditatis, causa est, in se habere.

Videatur etiam de hac Amatus Lusitanus, *centur.* 1. *curat.* 98 & imprimis *centur.* 2. *curat.* 31.

C A P V T XVI.

De ligno Sassafras.

*Lignum
sassafras.
Vires
eius.*

AD luem Veneream curandam etiam vsurpatur lignum, quod sassafras vulgò appellatur, quod ex Insula Florida dicta apportatur. Saporis est aromatici, instar fceniculi. Calidum est & siccum in 2. gradu, tenuis substantiæ & vi aperiendi, discutiendi

tiendi atque attenuandi præditum : ac propterea ab iis, qui in Indiam nauigarunt, commendatur ad febres tertianas diurnas, eachexiam, & hydro-pem, & ventriculum roborandum, doloresque nephriticos. Laudatur & ad arthritidem, mentes aperiendos, & plures morbos alios, de quibus dicere huius loci non est. Vsurpatur & ad morbum Gallicum curandum. Minus tamen efficax esse, quam Guajacum, & farsamparillam, plerique Medici consentiunt. Paraturque ex eo decoctum ferè, vt ex farsaparilla.

CAPVT XVII.

De Saponaria.

TAndem quibusdam Medicis ad hunc morbum *Saponaria.*
curandum saponaria commendatur, quæ est amara, acris, & vi abstergerendi, aperiendique prædita, & in morbo Gallico, qui aliis remediis profligari non potuit, & in pertinacissimis doloribus laudatur. Inuentum esse fertur Zaparæ; Empirici Hispani. Vsurpatur verò & in decocto, & in substantia. Decoctum paratur hoc modo :

℞. saponariæ virid. M. ij. Infundantur per noctem in lb. viij. aq. Mox excoquantur ad cocturam *Decoctum eius.*
saponariæ. Deinde lb. j. cum lb. aq. cum herba iam cocta exoletur cum expressione, quæ reseruetur pro potione matutina, ad sudores proliciendos, sumendo ℥vij. aut viij. Quod verò superest, dulcoretur cum passulis, aut saccharo pro potu cum cibis; æstate, & biliosis naturis addi poterit aut sonchi, aut cymbalaræ M. j.

Sed gustui ingratum est remedium. Eustachius Rudius Recipit saponar. p. vj. vel etiam plures, & infundit in aq. lb. xij. & coquit ad dimidiæ partis consumptionem. Verum, quod etiam Septalius animaduertit, nimia ad tantillam saponariæ portionem est aquæ copia.

Puluis.

In Substantia verò radix imprimis vsurpatur, eamq; Rudius plurimum in doloribus Gallicis antiquis commendat, atq; ex ea hunc puluerem parat: *R. chamæpytios ʒij. dictamn. alb. ʒiʒ. zedoar. 3vj. rad. saponar. ʒiij. margarit. preparat. 3ʒ.*

F. puluis pro jx. dosibus. Sed quis sumet pro vna dosi pulueris propemodum ʒiij. Et reliqua medicamenta saponariam, quæ tamen basis esse debet, longè superant.

C A P V T XVIII.

De alexipharmacis compositis.

*Alexi-
pharma-
ca, com-
posita in
hæc Vene-
rea.*

ET si verò medicamenta hætenus enumerata omnia ad hunc morbum profligandum vtilia sint: tamen alia aliis efficaciora sunt, & præterea alia alias qualitates habent, quibus nunc huic, nunc illi scopo inseruiunt, vt de simplicibus dictum. Ideoque rarò vnum medicamentum ex his, sed plerumque plura simul vsurpantur. Equidem si morbus sit simplex, neque viscus aliquod laboret, & intemperies aliqua insignis in parte aliqua sit, quæ vsum Guajaci prohibeat, præstantissimum inter omnia est lignum Guajacum, quod & occultis qualitatibus, & manifestis huic morbo resistit. Si verò affectus aliquis coniungatur, sarsaparillam, Chinamque addere

addere sæpe vtilissimum est. Adduntur & à nonnullis medicamenta multa alterantia, de quibus cum supradictum sit, hoc loco nihil de iis addimus, nisi hoc; cauendum esse, ne admixtione cichoraceorum & intibaceorum ac refrigerantium medicamentorum, quæ ad calorem ligni Guajacî, qui tamen ita formidandus non est, temperandum adduntur, sudores, qui vnicè expetuntur, & qui plus commodi afferunt, quàm levis calefactio damni, impediuntur; deinde ne aliarum rerum admixtione potio ingrata & nauseabunda reddatur. Ideoque his missis, vt saltem de alexipharmacorum mistione dicamus, si ægri natura sit valde calida & sicca, humores à capite ad pulmones & thoracem, aut alias partes impetuosè ruant, solùm lignum Guajacum non commodè adhibetur; cùm partes amplius calefaciat & exsiccet, & humores caliditate sua fundat, ac moueat; sed tum sarsaparilla tutior est, & China adhuc commodior, quæ caliditatem simul temperat, adstringendique vim habet, qua fluxiones sistit. Contra si virtus sit imbellicis, & oculorum debilitas adsit, falsa non commoda est, cùm ventriculum laxet, & oculorum aciem obtundat. Si magna adsit atrophia, (modò non à lue Veneræ ortum habeat: tunc enim lue hâc, vt causâ, ablata ipsa macies quoque cessat, & corpus melius nutrirî incipit) Guajacum & Sarsaparilla non satis tuta sunt: China verò tum longè vtilior est, vt-pote quæ substantificè, vt loquuntur, humectat. Præ cæteris tamen omnibus ad tabem commendat sarsaparillam Lud. Septalius, *l. 7. animadu. n. 214.* vt infra etiam *c. ult.* dicitur. Ita si atroces dolores ægrû infestant, aut gūmatosi tumores, aut insignia

ulcera coniunguntur, sarsaparilla vtilissima est, quæ etiam tophos Gallicos discutit, ac dolores facilius sedat, quàm ipsum lignum. Ita pro ægri constitutione, & morborum coniunctorum naturâ, nunc Guajacum solum vsurpare, nunc sarsamparillam, nunc radicem Chinæ, nunc hæc omnia, & quidem in maiore vel minore quantitate, admiscere vtile est. Additur interdum & cortex Guajaci, nunc ℥iij. nunc ℥iiij. pondere; ad ligni ℔.j. & in aq. ℔.xv. coquantur, e.g. *℞. lign. Guajac. ℔℔. cortic. eiusd. sarsaparill. an. ℥iiij. radic. Chinae ℥i℔.* Infund. hor. 24. in aq. ℔.xij. Postea coquantur ad dimid. part. consumpt. pro haustu sudorifero. Residuo affund. aq. ℔.xij. Stent in infus. hor. 8. Postea coq. ad tert. part. consumpt. pro potu in mensa. Vel: *℞. lign. Guajac. ℔.i. cortic. eiusd. sarsaparill. an. ℥iiij.* Coq. in aq. ℔.xvj. ad dimid. part. consumpt. Vel: *℞. lign. Guajac. radic. Chinae, an. ℥i℔. sarsaparill. ℥j.* Infund. in aq. ℔.vj. hor. 24. Postea coq. ad medietat. Residuo affund. aq. ℔.x. Coq. ad consumpt. ℔.iiij. Colatura detur pro potu in mensa. Vel: *℞. ligni Guajac. ℥viiij. cortic. eiusd. ℥iiij. sarsaparill. lign. sassafras, an. ℥ij.* Coq. in aq. ℔.xij. ad consumpt. duarum tertiar. vt scilicet remaneant ℔.iiij. Sub finem add. vini ℔.iiij. Residuo affund. aq. ℔.xvj. Coq. ad consumption. medietat. & sub finem add. vin. ℔.iiij. F. potus in mensa.

*An pur-
gãtia de-
coctis ad-
miscẽda.*

Hoc loco non prætereunda est quæstio, de vsu purgantium, dum decocta bibuntur: An nimirum ea decocto admisceri, vel cum decocto simul vsurpari debeant. Alij enim planè ea reiiciunt, & purgantia nec decocto admiscenda, nec seorsim vsurpanda esse, statuunt, eâ de causa, quòd corpora, an-
tequam

requam accedant ad vsum horum decoctorum, diligenter purgari soleant. Deinde, quod purgantia & sudorifera motus contrarios efficiant. Alij contra decoctis hisce admiscunt purgantia, vt eorum auxilio sanguis mundetur, & aluus continuò laxetur. Alij purgantia decoctis hisce non admiscunt, sed certis interuallis, octauo vel decimo quoque die, vel longiore etiam interuallo, prout opus est, purgant. Quæ vltima sententia mihi verissima videtur. Etsi enim corpus ante decoctorum horum vsum purgetur: tamen facile aliquid restare potest, & subinde etiam colligi; ac sudores tantum humores tenuiores purgant, crassos vero relinquunt. Neque hoc modo motus contrarij fiunt. Eo enim die, quo purgatio instituitur, sudorifera non exhibentur. Si verò ipsis sudoriferis purgantia admiscerentur, tum motus contrarij fierent. Et præterea purgantium admistione decoctum tot septimanis vsurpandum nauseabundum & ingratum redderetur.

Statuit quoque Hercules Saxonia, *de lue Vener.* c. 38. singulis etiam diebus posse purgationem institui, in iis scilicet, in quibus sudor vel non potest, vel non debet excitari. Non posse sudorem prouocari, existimat in iis, qui vel sunt vsque adeò cutē durā ac densā, vt nullo modo possint sudare, vel quibus quamprimùm sudorifera exhibentur, lipothymia, vel syncope accidit. Non debere verò eos sudare putat, quibus lues Venerea non obsidet artus, neque cutem, neque corporis ambitum, sed potius circa viscera propriam posuit sedem. Verum non videtur vero mihi consentanea hæc opinio. Nam quod putat, ideo quibusdam esse exhibenda purgantia, quod non possint sudare ob cutis densitatem,

An purgantia sudoriferorum loco esse possint.

sitatem, vel quod in lipothymiam statim incidunt, nec rationi, nec experientiæ consentit. Et enim vix habet aliquis cutem tam densam, ut pori ad sudorem nullo modo pateant: Et licet primis diebus sudor, statim non succedat: tamen postquam usu decoctorum humores attenuantur, viæ & pori aperiuntur, postea sequitur sudor; imprimis si balnea illa Laconica, ut postea dicitur, adhibeantur. Potest æger sudorem etiam ita moderari, ut in lipothymiam, vel syncopen non incidat. Et qui sudores non ferunt, nec purgationem facile ferent. Tandem purgantia idem, quod illa sudorifera, præstare non possunt. Quod verò in quibusdam sudorifera exhiberi non debeant, falsum. Etsi enim circa epar & viscera lues primariam sedem habere possit: tamen fieri non potest, quin simul vitiosi humores in toto corpore abundant; cum epar hac lue infectum virulentum sanguinem generet, eumque in totum corpus distribuat.

C A P V T XIX.

De modo utendi his medicamentis.

*Modus
utendi his
medica-
mentis.
Dosis de-
cocti.*

Modum utendi his medicamentis quod attinet, primò decoctum Guajaci exhibetur plerumque manè & post meridiem, horis duabus ante cœnam. Manè quidem datur ab ʒv. ad ʒviij. vel viij. ante vesperam ab ʒiij. ad ʒvj. Pulvis ad ʒij. Extracti ʒij. Haustus tamen vespertinus interdum omittitur, in primis in principio, donec æger decocto adsuescat. Quod enim supra de qualitate decocti moderanda dictum, id etiam de decocti quan-

titate

itate exhibenda obseruandum, ne nimia eius copia æger obruatur & offendatur, Quod nisi obseruetur, accidit interdum, vt ægri in febres incidunt, cruditates contrahant, atque inde diarrhœa, cachexia, & hydrops excitetur,

Eadem verò ratione est exhibendum decoctum sarsaparillæ, radicis Chinæ, & decoctorum compositorum. Et si enim nonnulli hic varias doses præscribunt: tamen non peccabit, qui ad dictum iam modum ea exhibuerit.

Et quidem post maturinum haustum danda opera, vt æger sudet. Experientia enim docet, eos, qui sumptis his medicamentis non sudant, vix integrè ab hoc morbo liberari. Vt verò sudor facilius fluat, æger sumpto medicamento horam vnā dormiat. Ita enim medicamentum in actum deducitur, Tempus sudandi quod attinet, primò satis est, si æger horam vnā sudet, post sensim ad plures adscendat. Modi verò sudandi varij sunt. Plerique ægros in lecto sudare permittunt, quòd vt facilius fiat, lagenæ aqua calida plenæ, vel lateres calidi panno inuoluti sub axillas & latera ægri apponendi sunt. Nonnulli mantellum ligneum parant, quale descripsit & depinxit, in *Exeges. chymiatr.* Andreas Tenzelius, qui tamen sudandi modus non parùm molestus est. Non sine causâ verò omnibus sudandi modis in hoc morbo præferunt pleriq; eum, qui sit in balneo & æstuario, vtpote qui minorem molestiam ægris affert, cum debiles ægri etiam in lecto sudantes, balneo & æstuario vti possint, calorq; balnei queat intendi & remitti pro lubitu, siccum & humidū parari, vt ægri conditio postulat. Humidum tamen balneum, & aquæ calidæ
Sudor.
Tempus sudandi.
Modi sudandi.
Balneæ.
vapore

vapore lente calefactum, commodissimum est; cum vapor ille calidus aquæ, poros cutis aperiat & laxet, ut sudor facilius, & absque ægri molestia fluat. Sicca vero balnea planè laboriosa sunt, & in corporibus siccis ac melancholicis vsurpari non debent.

*Balnea
dupli-
cia.*

Balnea autem illa æstuararia sunt duplicia: Primò magna illa, in quibus ambulatur, qualia sunt nostra vulgò balnea dicta, in quibus plures simul sudare & lauari possunt. Talia licet ad hunc morbum curandum in Italia Barbitonsoribus sint vsitata, meritò tamen vitantur; cum si quis leuiter affectus illud, quod ex alio grauius, laborante exhalat, excipiat, magis infici possit; sed commodius est, ut quilibet æger seorsim sudet. Deinde sunt balnea, seu æstuararia parua, in quibus vnus solus conclusus sudat. Talia parantur è ligneis tabulis compactis, quæ rursum sunt duplicia; alia, quæ rectà hominem, sine corporis inflexione rectum, capere possunt, quale describit Iul. Palmarius, *de lue Venerea, cap. 17.* Formâ quadratâ septem pedes altâ, quatuor verò longâ & latâ. Cuius descriptio ibi videatur. Apud nos alia sunt in vsu, etiam ex asseribus mutuis processibus & sinibus sese excipientibus, compacta, quadrata, sed oblonga, latitudine eâ, ut homo sine impedimento sedere, & brachia dilatare possit; altitudine verò duplici vnâ ubi æger sedet, tanta, ut sedens caput, quod arcuè tabulis concluditur in collo, exserere possit: reliquâ verò parte humiliore. Longitudo tanta est, ut si æger sedens pedes extendat, tabulam vltimam non attingat. Habet autem & ostiolum, per quod æger ingredi potest, & à tergo fenestram, quæ pro vsus necessitate aperiri potest. Habet & aliud ostiolum versus pedes, per quod

quod vas ferreum vel aheneum lapidibus vel scoriis ferri ignitis plenum immittitur. Tubulum verò in parte superiore è directo vasis, per quem vel aqua simplex calida, vel decoctum aliquod conueniens in lapides vel scorias sensim, quantum æger ferre potest, infunditur, vnde vapor exhalans, per corpus vsque diffusus, sudorè prolicit. Et quamuis in hoc modo caput exseratur: id tamen non nocet, aut inutile est, etiam cùm caput afficitur. Et si enim prominet, tamen & ipsum sudore satis copioso perfunditur. Interim æger non illos prauos halitus è corpore euaporantes iterum inspiratione attrahit, sed liberum & purum aërem, vnde refocillatur, vt sudorè facilius & felicius sustinere possit. Quocunque autem in balneo sudor prouocetur, post sudationē peractam balneū aperiri debet, vt ab aëre libero perflari, & prauis illi vapores discuti possint.

Tempus sudandi commodissimum est matutinum. Interdum tamen & post meridiem sudare licet. *Quandiu sudandū.* Quia in re ægri vires considerandæ. Reperiuntur enim, qui sudorem etiam bis de die facile ferunt; alij qui semel saltem; alij, qui nec singulis diebus semel sudationem tolerare possunt. Medicamenta autem sudorem cientia ieiuno ventriculo sumenda, & horâ vnâ vel alterâ post medicamentum sumptum sudor ciendus.

Sudandum autem tandiu, quandiu ægri vires *Quandiu.* ferunt, & si æger in balneo vel æstuario sudet, caloremque balnei amplius tolerare non possit, in lectum componendus, in quo postea sudor spontè, & sine virium iactura, amplius fluit. Sudor postea detergendus, ac post sudorem aër frigidus nullo modo admittendus.

Quoties

Quoties.

Quoties autem sudandum, & quandiu horum medicamentorum vsus continuandus sit in genere definiri non potest. Vulgò docent, decocta hæc ad dies quadraginta continuanda: interdum tamen dies viginti quinque, aut triginta sufficiunt; interdum & in grauiore morbo ad dies sexaginta, & ultra vsu horum medicamentorum persistendum. Toties nimirum & tandiu sudandum, donec morbi malignitas victa, & vitiosi ac virulenti humores per sudores discussi sint, & omnia symptomata cessent, imprimis gonorrhœa & cicatrices callosæ. Quandiu enim hæc durant, in vsu horum medicamentorum subsistendū. Imò etiamsi omnia symptomata euanescent; tamen per dies aliquot medicamenta ita continuare vtile est, vt etiam partium dispositio maligna tollatur, nec recidiua metuenda sit.

Post meridiem verò, etsi sudor non moueatur, tamen idem decoctum tum exhibitum vitiosos humores insensibiliter discutere, & virulentam dispositionem cum partibus, tum humoribus impressam expugnare potest.

C A P V T X X.

De alexipharmacis aliis communibus.

*Alexi-
pharma-
ca com-
munia.*

VErùm nonnulli alexipharmacis istis, puta ligno Guajaco, Sarsaparillâ, radice Chinæ, & ligno sassaffras solis non fidunt, sed etiam communia alexipharmaca addunt. Factitatum id primò à Fernelio, qui decoctum hausturis opiatæ seu antidoti alexipharmaci sui prius ʒss. vel ʒj. exhibet, quæ

ita

ita paratur : ℞. fol. scordij ʒ℔. polij montan. puleg. brassi alb. origan. calaminth. hyperici, centaur. minor. stæchad. chama pithyos, chamedryos, spica nardi an. ʒij. sem. anisi, fœniculi, petroselin. dauci, sileris montan, ruta, ocymi, hormini, thlaspi, baccar. laur. juniperi, sem. pæon. maris, an. ʒ℔. radic. aristoloch. rot. gentian. dictamn. valarian. asari, an. ʒ℔. nuc. moschat. garyophill. piperis, croci, an. ʒiiij. cinamom. myrrhæ, castorei, styrac. calamit. an. ʒiiij. mellis boni. q. s. F. opiata. Fernelium secutus est Iul. Palmarius, eius discipulus, qui vt supra etiam dictum, lib. i. de lue Venerea. cap. 7. scribit, Fernelium ab hydrargyri vsu alienissimum primum ausum esse huius luis curationem sine illius ope polliceri; & multa domi suæ alexipharmaca componenda curasse, quæ aduersus huius morbi perniciem cum Guajaco, ac etiam sine hoc exhibuerit. E quibus præstantissima & efficacissima, quæ comperit, duo describit: Primum modò descriptum est: Alterum est hoc: ℞. Morsus diaboli, scabiosa, pimpinella, flor. calendula, verbasco, plantaginis, melissæ, ruta, genista, origani, flor. anthos, rosar. rubrar. an. ʒiiij. sem. citri. acetosa, fœniculi, cardui bened. rad dictamn. tunicis, tormentill. aristolochie rot. gentian. zedoarie, doronici Roman. an. ʒij. cornu cerui, rasura eboris, ligni aloës, santali citrin. cinamom. el. an. ʒ℔. croc. caryophill. nucis moschat. an. ʒij. Refertque primam compositionem vocasse opiata maiorem, alteram minorem, atque alterius ʒ℔. cum conseru. buglos. pari pondere, & Mithridatij ʒ℔. pro dosi exhibuisse, vel etiam sine Mithridatio. Se verò, postquam è viuis excessisset Fernelius, ex vtraque, adiectis etiam aliquot aliis medicamentis, quæ aduersus

Antido-
ici Pal-
parij.

venena valere, & ad sudores ciendos aptissima esse compererit, vnam concinnasse, cuius descriptio est hæc: ℞. Scordij ʒ℥ morsus diaboli, scabiose, pimpinelle, polij montani, pulegij, calamenti, prassij albi odorat. origani, mentha, hyperici, centaur. min, stachad. chamadryos, cameputhios, plantaginis, melisse, ruta, thymi, sampsuchi, an. ʒij. hyssopi, salvia min. polypod. verbenæ, veronica utriusque an. ʒij. flor. betonic. calendula, verbasci, genista, roris marini iasmini, salvia, rosar. rubr. hyperici, buglossi, borraginis, violarum, nymphaea, an. ʒiiij. sem. anisi, petroselinij utriusque, dauci, granorum tinctoriorum, hyperici, sileris montani, ruta, leuistici, ocymi, hactar. lauri, juniperi, sem. peonia utriusque, seseleqs, an. ʒi℥. sem. citrij, acetosa, cardui bened. fœnicul. an ʒiiij. rad. peonia maris, aristolocbie rotund. gentiana, calami aromatic. ircos Florentina, cypri an ʒj. angelica, dictani, tunica, tormentill. zedoaria, daronici Roman. an. ʒii℥. margaritar. el. ʒii℥. C. C. rasur. eboris, an. ʒj. ligni aloës, santali citrini, ossis de corde Cervi, corallij utriusque, an. ʒ℥. cinamom. el. ʒi℥. xylobalsami, si haberi potest, ʒj. lapidum omnium pretiosior. an. ʒ℥. nucis moschata, macis, caryophyllorum, myrrha, stirao. calamit. benzoini, croci, castorei, an. ʒ℥. succi glycyrrhizæ ʒj. ol. è sem. fœnicul. anisi, è salvia, menta, junipero, nuce moschat. caryophyll. opobalsami rubri, ex America allatj, si ad manum est, an. ʒj. Legantur singulæ herbæ, flores & radices, quo tempore viribus pollent maximis, siccantur, ac in papyraceis sacculis asseruentur, tum in puluerem tenuissimum omnes reductæ vino & melle excipiantur, & in electuarium coquantur, donec Mithridatij bene præparati crassitudinem assequatur. Possunt tamen

tamen flores faccarrho condiri & asseruari, vt aliis misceantur sub coctionis finem. Mellis lb. j. puluerum ʒij. misceatur. Seruetur in amplissimo vase terreo, cuius tertia pars vacet, ne ebulliat, aut effervescat: nec in vsum, qui mox tradetur, veniat ante triennium. Addit ibi & aquam cardiacam & puluerem alexipharmacum. Eorum descriptiones hæ sunt: Aquæ Cardiacæ: R. fol. *salvia*, *mentha*, *majorana*, *ruta*, *hyssopi*, *origani*, *summitatum betonicae*, ana. M. j. Contrita omnia in fictile majusculum reconde loco calido, & aqua attractilidis, quem *carduum benedictum* vocant, obrue, ne extent, quotidie rudiculâ agitentur, antequàm acescant (quod quarto quintouè post die contingit) expressus humor seruetur, & magma abijciatur. Rursus R. fol. *plantag.* *calendula*, *melisse*, *verbasci rotund.* *hyperici*, *centaur. min.* *pimpinella*, an. M. ij. His, post quadridui macerationem & expressionem, abjectis, rursus accipies *scordij*, *morsus diaboli*, *fœnicul. petroselini.* *buglossi*, *borrag. angelicae*, an. M. j. Quibus dies totidem maceratis, expressis, & abiectis. R. *rad. angelicae*, *dictamni*, *tormentilla*, *betonica*, *zedoaria*, an. ʒß. *cyperi* ʒiij. *nuc. moschat.* *caryophyll.* an. ʒj. *sem. fœnicul. citri*, *acetos. cardui bened.* *baccar. juniperi*, an. ʒij. *rasura eboris*, C. C. *ligni aloës*, *santali citrini*, *cinamom.* an. ʒj. *croc.* ʒß. Paratum puluerem expresso liquori commiscebis. Exin amuleti luis, *Mithridatij selectissimi*, an. lb. iß. *theriac. veteris* ʒiiii. pendes, & dicto liquori atque pulueri confusa in alembico vitreo aut terreo vitrato recondita lunij ardoribus sex octouè dies expones, dum conferueant, & perfectè fermententur, tandèmq; fiat destillatio in diplomate igni quàm lentissimo. Si

*Aqua
cardia-
ca Pal-
marij.*

descripta simplicia olla noua indita cum aqua attractilidis dies quindecim fimo equino calente conferueant, præstantior aqua elicietur. ℞. *Aq. prædictæ* ℥iij. *sirupi de limonibus & violati* an. ʒvj. Fiat dosis. Pulueris descriptio. ℞. *Rasura eboris, cornu cerui junioris, margaritarum* el. an. ʒ℔. *ligni aloës, santali citrin. ossis de corde cerui*, an. ʒj. *semen fœnicul. coriandri preparat.* an. ʒj. *fol. menthæ, plantag. verbenæ, pimpinellæ*, an. ʒij. *rad. tormentill. betonica, zedoariæ*, an. ʒ℔. *flor. betonica, calendula genistæ siccorum*, an. ʒ℔. *sacharri rosati triplum*: Fiat puluis tenuissimus. Dosis cochlear ij. initio pastus, & ante sudorifici cremoris haustum, si æger opiatae usum refugiat.

Et cap. 13. *lib. de lue Vener.* ubi disputat, an solius Guajaci usu hic morbus possit petcurari; an verò aliis medicamentis, operarum sociis opus sit, tandem distinguendo concludit, quòd nec tanta Guajaci vis sit, ut veneni Venerei radices & omnem perniciem vnum profus extirpare possit, nec ita imbecillum, ut nihil sine aliorum ope perficiat. Eius quidem vnus usu, absumptis humoribus, omnia symptomata tandem sopiri, atque profus delitescere, sed tamen mali labem, quæ iam partibus solidis infederat, in plerisque eo præsidio expugnari, prorsusque extinguere non posse.

Secutus procul dubio hos est Rondeletius, qui de morbo Italico commendat aquam suam theriacalem, quæ sudorem in morbo Italico inueterato prolicit, & dolores curat, cuius hæc est descriptio: ℞. *Theriaca* ℔j. *acetosæ* M. iij. *flor. chamill. puleg. granator. cardui bened.* an. ʒij. Temperentur omnia in vino albo, ac distillantur.

Pulvis
alexi-
pharma-
cus Pal-
marij.

Aqua
theria-
calis
Rondele-
tij.

De alexipharmacis alijs communibus. 32 §

De qua aqua ℥ij. cum aq. acetos. & buglossi ℥iij. propinentur, cum æger ingreditur lectum aut stupham.

Platerus quoque aliarum plantarum, præter Guajaci, sarsaparillæ, Chinæ, sassafras, decocta, idem in hac lue, quod illa præstare posse, experientia comprobatum putat, & proinde, sed malè, in eam sententiam delabitur modo dicta medicamenta, quæ huius morbi alexipharmaca putantur, potius sudores mouendo, quam occulta vi, in curatione huius morbi operari, & propterea non solum decoctum ligni buxi, juniperi: cedri, cupressi, & sabinæ, agallochi, rodij, sed etiam decoctum, & aquas Theriacales, quæ in febribus pestilentibus adhibentur, & hic utilia esse existimat.

Aurelius Minadous, de lue Venerea cap. 53. cum multa in laudem theriacæ dixisset, tandem concludit, theriacam quoque contra virulentiam Veneream vsurpari posse, tanquam alexiterium præstantissimum, non quidem ex eorum numero, quæ per se expellere dicuntur hanc virulentiam, sed ex numero eorum, quæ eam pellunt ex accidenti, quatenus nimirum spiritus cõformi quadâ ad ipsos proportionem corroboret, ita, ut ipsi iam validi, tanquã agens principale, vna cû theriaca, veluti instrumẽto, malignitatem virulentia Venereæ vincere possint.

Idem, cap. 44. trochiscos Cypheos in hac lue commendat, utpote, qui epar, quod in hac lue maxime laborat, imprimis confortent, idque ab excrementitiis, qui in hoc morbo colliguntur, humoribus liberent, ad coquendum, extergendum, & siccandum excrementum valeant, Ideoque sicut hanc compositionem Galenus omnibus alijs, ab Asclepiade,

*An the-
riaca in
lue Vene-
reâ uti-
li?*

*Trochisci
Cypheos.*

Andromacho, aliisque celeberrimis Medicis, ad hepaticos scriptis medicamentis, præferendam putat; ita ipse eandem præ cæteris in hac lue usurpandam & magni faciendam censeat.

Verum ut non dissuadeo, ut quis communibus talibus alexipharmacis in hac lue curanda utatur, cum alias etiam moris esse soleat, cum quis venenum hauserit, vel quocunque modo acceperit, & quale sit, ignoretur, theriaca, & communia alexipharmaca propinentur: ita nulli autor esse volo, ut in hisce medicamentis solis confidat, & propria illa negligat. Et à paucis etiam Medicis id factitatum video, utpote quos experientia docuit, sine ligno Guajaco, sarsaparilla, & similibus, morbum hunc planè non extirpari. Neque sequitur, quod ideo, quia quidam morbo Gallico incurabili laborantes, ligno Guajaco curari non potuerunt, plus spei in hisce medicamentis ponendum sit. Qui enim illis propriis alexipharmacis curari non potuerunt, multò minus his communibus curabuntur.

C A P V T XXI.

De cura per hydrargyrum.

*De cura
per Hy-
drargy-
rum.*

ATque hoc primum medicamentorum ad luem Veneream curandam genus est, hicque primus morbum hunc curandi modus. Est enim & alius modus eundem morbum curandi, per Hydrargyrum, seu argentum viuum, qui quidem à Chirurgis & tonsoribus primum in usum tractus, postea quoque à Medicis doctis adhibitus est. Cum enim, ut supra ex Fracastorio dictum, tonsores quidam inter

inter medicamenta ab antecessoribus ad scabiem
 sordidam, & cum articulorum doloribus coniun-
 ctam, etiam vnguenta, quæ ex Mercurio & sul-
 phure componuntur, inuenissent, ea, aliis medica-
 mentis parum proficientibus, vsurpare cœperunt:
 Quorum vsus cum non planè infelicitè cederet, à
 multis postea, etiam doctis Medicis, argentum vi-
 uum in curando hoc morbo vsurpatum est.

Quamquam autem de hydrargyro, seu argento
 viuo, quod Chymici Mercurium nominant, hoc
 loco agere mihi propositum non est, sed potius de
 huius in hoc morbo curandi vsu: tamen in genere
 pauca quædam de eo monebimus. Refertur autem
 argentum viuum inter metalla, & dicitur argen-
 tum, à calore quo argentum refert; viuum verò,
 quod perpetuò mobile est. Et omnino mirabilis eius
 natura est, quam multi docti viri admirantur, quæ-
 que Chymicorum multorum ingenia torfit, & la-
 bores lusit. Quamvis enim mortificatus, fixus, aut
 quocunque modo mutatus sæpe videatur: tamen
 non difficulter ad pristinam viuum naturam redigi
 potest. Et quamquam in minima corpuscula rediga-
 tur, & per corium transmittatur, aut aliter in ato-
 mos & alienam formam reducatur: tamen in iis
 integram naturam & essentiam seruat, & in viuum
 ac pristinum corpus redit.

De eius temperamento Physici & Medici, dum
 alij frigidum, alij calidum esse statuunt, dis-
 sentiunt. Virorumque rationes collegit Matthias
 Vnzerus, in *Anatom. Spagyricæ Mercurij*, quas om-
 nes hoc loco prolixè adducere, instituti nostri non
 est, potestque is de eo loco alleg. videri. Paulo post ta-
 men quarundam mentionem faciemus. Ipse verò

*Argentum
 viuum
 unde di-
 ctum.
 Eius mi-
 rabilis
 natura.*

*Argentum
 viuum
 an sit ca-
 lidum
 vel frigi-
 dum.*

*Matth.
Vnzeri
opinio.*

Vnzerus, *cap. 12.* media via incedit, statuitque rebus quibusdam naturalibus sæpe diuersas, ac planè contrarias vires & facultates inesse, & quiden alias manifestas, alias occultas; & has penderè à forma specifica, illas à primis elementorum qualitatibus. Id quod absinthij, rhabarbari, aceris, & aliis exemplis probat. Atque horum etiam numero accensendum putat Mercurium, qui considerari possit, & vt crudus, & vt præparatus. Cradum mixtas habere qualitates, partimque calidum, partim frigidum esse putat; càmque diuersitatem diuersis partibus materiæ, è quibus constat, tribuendam opinatur, quarum nonnullæ sint admodum tenues, subtiles, puræ, ac spirituosæ; quædam verò crassæ, terrestres & fœculentæ. Mercurium verò præparatum nihil frigidaè amplius qualitatis habere existimat, vtpote quæ ignis externo, vel menstruorum adhibitorum auxilio penitus sublatae sint & propterea calidissimum esse.

*Hercul.
Saxonia.*

Idem statuit Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 39.* dum docet, medicamentum hoc exulcerare, & calorem ac inflammationem excitare posse; ex altera parte torporem, paralyin, aliòsque affectus frigidos inducere, idque oriri ex temperamenti inæqualitate, & quòd sit mixtum imperfectum, atque si per calcinationem præparetur, frigidam euolare substantiam, quod relinquitur; ignem esse.

*Autoris
sententia.*

Verum valde hi autores errant. Equidem negari non potest, dari medicamenta multa, quæ habent partes heterogeneas, quarum ratione diuersos effectus edunt, quæ etiam artis ope separari possunt. Quòd verò argentum viuum tales habeat partes, falsum, neque dum adhuc vllus chymicus repertus est,

est, qui partes diuersas in eo monstrare, & arte in eo separare potuerit. Totum enim homogeneous est, *Argentū
vium
est homo-
geneum.* si quicquid aliud in natura, & vel totus euolat, vel totus manet; & quodcumque etiam modo præparetur, tandem totus homogeneous reuiuiscit. Et quicumque Chymicus partes aliquas heterogeneas in argento viuo, vt in rhabarbaro, ostendit, erit mihi magnus Apollo. Neque præcipitatum alterius naturæ est, quàm crudum, neque præparatione aliquid amittit argentum viuum, & præparatum à crudo saltem forma externa differt, quàm præstant rerum alienarum admistio, quæ nunc sunt partes falsæ, vt in Mercurio sublimato & præcipitato accidit, nunc etiam aqueæ saltem, vt dum Mercurius per retortam sine alterius rei admistione in aquam redigitur, vt idem Vnzerus, *lib. 2. de Anatom. Mercurij, cap. 2. n. 4.* docet. Hæc enim aqua nihil aliud est, quàm argentum viuum, in minima corpuscula, seu atomos, vi ignis, resolutum, & cum vaporibus aqueis, seu aëre humido mistū. In eo ipso tamē nulli frigiditatis effectus apparent, sed potius caliditatis, & illa ipsa aqua, vt aliæ aquæ Mercuriales, aurum soluit. Eodem modo errat Saxonia, neque enim mistum imperfectum est argentum viuum, sed corpus, quod perfectissimam mistionem habet, & nulla etiam arte à Chymicis destrui potest, sed vbiq; suam formam retinet, neque dum calcinatur, (seu potius igni exponitur: neque enim propriè loquendo argentum viuum calcinari potest) frigida partes auolant, & igneæ relinquuntur, sed si partes, quæ eleuantur, excipiantur, sunt eiusdem naturæ cum iis, quæ remanent, vt Chymicis notissimum est.

Itaque cum hæc conciliatio locum habere non

X § possit,

*Argentū
vium est
calidū.*

possit, videndum, vtri rectius sentiant, an ij, qui calidum, an ij, qui frigidum argentum viuum statuunt. Rectius verò omnino eos sentire puto, qui calidum esse existimant. Id enim patet ex maxima vi penetrandi, corrodendique, ita, vt etiam metalla penetret, ac erodat, & à Mercurio præcipitato ac sublimato canes, imò ipsa ossa, corrodantur. Scribitque Libavius, *in tract. de Igne natura, cap. 30.* se ex relatione doctissimi cuiusdam Medici cognouisse, Chirurgum quendam, ob crebrum vsum medicamentorum mercurialium mortuum, ossa habuisse planè friabilia.

*Contra-
riarū ra-
tionū so-
lutio.*

1 Quòd verò obiiciunt, primò, viuum & integrum non corrodere, eius rei causa est, quòd sese corpori insinuare, atque in id agere non potest; cum omnes eius partes arctissimè sibi cohæreant, nec cum aliis corporibus misceatur. Medicamèta verò ex eo præparata, vt Mercurius sublimatus, præcipitatus, ol. Mercurij, & si quæ sunt huius generis alia, maximè vrendi, ac corrodendi vim habent, non solum ob admistionem salium, quæ tantilla est, sed quòd in minima corpora est resolutus, & cum salibus mixtus corpori adhærere, atque in eo sese rerum admixtarum beneficio penitissimè insinuare potest.

2 Secundò quòd ad tactum apparet frigidum argentum viuum, id ipsi cum chalybe, ære, plumbo, vino, rebus naturâ suâ calidis, quæ ex accidenti frigida percipiuntur, commune est.

3 Tertiò, quòd ex effectibus etiam nonnulli argentum viuum frigidum esse colligere volunt, in eo valde falluntur, & effectus, qui aliunde dependet, frigiditati tribuunt. Equidem qui aquas hydrargyro infectas in albibus bibunt, variis fluxionibus laborant,

rant, & corripuntur bronchocele. Aurifabri & alij, qui argentum viuum frequenter tractant, rarò sunt sani & viuaces, sed stupori, tremori, paralyfi, conuulfionibus, lethargo, catarrhis fuffocatiuis, & apoplexiæ obnoxij. Ita refert Fernelius, quendam aurifabrum folius hydrargyri vapore imprudenter admiſſo ſtatim ſtupidum, veternoſum, ac planè mutum euafiſſe. Idem alteri cuidam accidiſſe narrat Ferdinandus Ponzetus, *lib. 1. de venen. cap. 32.* Et Foreſtus, *lib. 8. obſeru. 5.* ſcribit, cuidam iuueni artem fabrilem addiſcenti ex deaturatione poculi cum argento viuo omnes è capite pilos decidiſſe, faciem ſupra modum pallidam, totumque corpus tremulum euafiſſe. Idem & alij plurimi obſeruarunt. Et Iacob. Oethæus, *in ſuis obſeruat.* refert, Nobilem quendam iuuenem pediculis in pudendis laborantem, vnguentū Mercuriale ad eos abigendos uſurpaſſe, vnde illi membrum virile frigidum ac torpidum, & ad rem Veneream ineptum redditum fuit. Verùm fallacia hîc cauſſæ eſt: neque argentum viuum iſta præſtat frigefaciendo, ſed quia peculiarem & occultam vim, neruis ac cerebro inimicam, habet, qualis in aliis multis venenis ſtupeſcientibus apparet.

Quartò etiam facilè ſoluitur id, quod obſicitur, nimirum damnum ab argento viuo corpori humano illatum caleſcientium uſu curari, puta ſaluia, hyſſopo, origano, hormino, rutâ, caſtoreo & ſimilibus. Iſta enim medicamenta non ideo ad affectus præter naturam ex hydrargyro adhibentur, quòd ſolùm calida ſunt, ſed quia cerebro & neruis ſunt amica, & præterea, quod ipſi concedunt, ſpecificâ proprietate Mercuriali virulentia aduerſantur.

Et

Et quod talia non ideo adhibeantur, quia calida sunt, sed quia peculiari vi nervis amica, id patet ex eo, quòd alia calida, vt Zingiber, piper, & similia, quæ specificam proprietatem nervoso generi amicam, non habent, idem non præstant.

De occulta verò Argenti viui vi & proprietate, duo imprimis dubia occurrunt. Primò an sit venenatum. Deinde, an lui Venereæ curandæ rectè adhibeatur.

An argē-
tum vi-
uum sit
venena-
tum.

Negatur.

De priore quæstione, an nimirum argentum viuum sit venenatum, egimus iam antea, in tract. de Chymic. & Aristotelic. consens. & dissens. cap. 19. vbi de Mercurio egimus, dictumque ibi, quòd Matthias Vnzerus, de anatom. Spagyric. Mercurij. prolixè probare conetur, Mercurium non esse venenatum: cum quo & alij consentiunt, qui imprimis ad experientiam & doctorum Medicorum autoritatem prouocant Auicenna, lib. 4. fen. 6. tract. 1. sum. 1. cap. 2. scribit, argentum viuum plurimos, qui id bibunt, non lædere, egredi enim cum dispositione sua per ventrem inferiorem. Idem Haly Abbas, lib. 4. pract. c. 53. Rhases, in nonum ad Mansorem, de potu argenti viui, statuunt. Brassauolus quoque in lib. de stirpium examine, testatur, se infantibus ad vermes expellendos Mercurium viuum dedisse. Fallopius etiam, de metallis, cap. 37. statuit, Mercurium citra noxæ cuiusquam metum intra corpus assumi posse, refertque, bruta argentum viuum innoxie deuorare. Cum enim vermibus scatent, quod ex anheliu cognoscunt veterinarij, auellanæ nucis putamen dimidiatum, argento viuo repletum, & faucibus iniectum, si quatuor vicibus deglutiuerint, nullo grauiore morbo succedente, curantur. Et

pueris

pueris in extremo periculo constitutis, quibus cætera nihil profuerunt, duorum, triumve milij granorum quantitate euidenti cum successu se exhibuisse testatur. Idem, *de morb. Gall. cap. 76.* scribit, se vidisse mulierem, quæ libram Mercurij bibit, vt faceret abortum; & sine noxa. Refert quoque Matthiolus, *in lib. 1. Dioscor. cap. 170.* (id quod se etiam, cum medicinam ibi faceret, sæpissimè obseruasse, Eustachius Rudius narrat,) in oppido Gorritiensi nutrices ad interimendas ventris tineas, & vermes, argenti viui duo grana milij quantitate citra vllam molestiam puerulis propinare. Et obstetrices, vbi in partu diu grauidæ laborant, statim Mercurium ʒj. pondere cum nullo incommodo potandum exhibere. Et Georg. Agricola narrat, mulierem quandam marito suo sæpius hydrargyrum, vt ipsum enecaret, fraudulenter præbuisse, ac nihilominus eum incolumem perstitisse. Imò obseruatum, quosdam sitibundos noctu in tenebris vasa argento viuo plena pro poculo arripuisse, & plenis faucibus argentum viuum magna quantitate exhaustisse; id tamen sine damno per aluum reiecisse. Additque Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 15.* & hoc, se vidisse, idque & alios obseruasse, corpora quædam dissecta fuisse, in quibus argenti viui in ossium, cavitare non exigua copia, ex inunctione in morbo Gallico, fuit collecta; qui nihilominus post inunctionem multos annos vixere. Quod fieri non potuisse videtur, si naturâ venenum esset.

Verùm ab his dissentiunt Galenus, Aëtius, Conciliator, Cardanus, Fernelius, Ferdinandus Ponzetus, Iul. Palmarius, quos, *lico citato, c. 19. de cons.*

Affirmatur.

& *diffens. Chymic. cum Aristotelic. allegauit.* Et adduxit Viros Clarissimos in eam sententiam ipsa experientia, quâ constat, argentum viuum non minùs, quàm alia venena, stuporem, conuulsionem, tremorem, paralyfin, epilepsiam, apoplexiam, lipothymiam excitare, imo interdum mortem afferre. Referuntque nonnulli, rarò viuaces esse illos, qui argenti vini venas effodiunt, & quamuis sint robustissimi, & optimi temperamentis, in eo opere vix vsque ad quintum annum perdurare posse, sed ob haustum venenatum halitum membrorum omnium tremore corripi.

*Autoris
sententia.*

Atque horum sententiam omnino vero magis consentaneam putamus utpote quam & ipsa experientia confirmat. Quod verò experientiam attinet eorum, qui argentum viuum sæpe sine damno propinatum, & exhibitum fuisse scribunt, ea argentum viuum à venenositate non excusat. Etenim, ut fiat actio, recta agentis ad patiens applicatio, & mora quædam requiritur; quæ cum in allegatis exemplis defuerit, argentum viuum etiam nocere non potuit. Exhibetur enim hydrargyrum vel viuum vel præparatum. Si viuum sumitur, minùs noxium est. Nam cum argentum viuum corpus exactissimè mistum sit, eiùsque partes minimæ sibi pertinacissimè cohæreant, unde etiam mobile est perpetuò, dum integrum & viuum est; corpori nostro vel parum vel nihil damni infert, sed statim per aluum excernitur. Eodem enim modo ut globus plumbeus, vel alius metallicus, si deglutitus integer statim è corpore excernitur, nihil damni infert; si verò resoluitur in minima, & æruginem contrahit, valde nocere potest; id quod historia

illa

illa de plumbo, quam Fernelius, de lue Ven. cap. 7. recitat, satis docet; ita etiam si argentum viuum integrum mobile, sibi que cohærens assumitur, & ob mobilitatem suam statim iterum è corpore excernitur, nihil damni affert; si verò in minima resoluitur, & imprimis salium admistione, & eorum auxilio quasi corpori affigatur, atque in id penetret, cum intus, tum extra adhibitus, grauissima mala infert, vt vel sublimatum & præcipitatum satis docet. Neque est, vt vim illam corrodingi salibus admistis quis adscribat. Nam in fumo, qui, dum argentum inauratur, exhalat, nihil salis est & tamen ille ipse summè noxius est. Neque in sublimato vel præcipitato tantillum salis, quod admiscetur, tantum damnum inferre potest; cum sal, etsi in magna copia exhibeatur, nihil tale præster.

Præparatum verò Mercurium quod attinet, scio equidem, quantis laudibus nonnulli Mercurialia medicamenta extollât. Nonnulli præcipitatum puluerem etiam Angelicum nominant; aliter præparatum Mercurium vitæ appellant. Laudantur à nonnullis & flores Mercurij argentei, de quo, *in consens. & dissens. Chymic. pag. 365.* dictum; alij Mercurium dulcem commendant; & ita quidem, vt eum rectè præparatum & propinatum tam benignum esse scribant, quàm manna, tamarindos, cassiam; & propterea eo etiam in leuissimis morbis, qui benignioribus medicamentis facillè tolli possunt, vtuntur. Verùm laudes istæ nimix sunt, nec temeritas eorum laudanda, qui in quibusvis morbis hydrargyrum exhibent; cum habeantur passim exempla eorum, qui medicamentorum horum usu non solum in vitæ periculum sunt coniecti, sed etiam planè periire.

Mercurius præparatus.

Vnde

Vnde Guilh. Fabricius, *in epist. ad D. Doringium, lib. 3. observat. annexâ*, Mercurium vitæ dictum, interdum Mercurium mortis, & Mercurium vitæ æternæ appellari posse censet. Quantum etiam Mercurius dulcis, qui tamen habetur mitissimus, interdum nocere possit, *alleg. loc. dictum*. Quod autem Hydragyrum quandoque sine damno exhiberi potest, fit, vel quia crudum, vel viui naturam retinet, & propterea in corpus nostrum, vt modò dictum, parum agere potest, qualis est Mercurius dulcis, & flores Mercurij argentei, vel quia fixus est suo modo. Vt enim metalia integra, etsi in corpus sumuntur, illud non afficiunt, nisi resoluantur: ita etiam cùm Mercurius fixus naturam metallorû fixorum quasi induat, etiam ita non nocet, vt qui adhuc volatilis est, & in corpus sese faciliè insinuare potest.

Mercurius præparatus in quibus morbus exhibendus.

Non tamen in quolibet morbo vel corpore etiam præparatus Mercurius temerè vsurpari, & præsertim initio exhiberi debet, sed in iis saltem, in quibus magna vitiosorum humorum copia est, quos ille euacuare possit, & vires adsunt fortes. Vt enim extra adhibitus Mercurius sublimatus & præcipitatus in vlceribus sordidis, eâ mundat, & carnem sanam, quandiu sordes adsunt, non aggreditur: si verò sanæ carni imponatur, eam erodit: ita etiam si hydragyrum intra corpus assumptum vitiosos humores, in quos agat, inueniat, partibus ipsis interioribus nõ faciliè damnũ infert, sed in humores agit, & vt euacuetur, facit; si verò tales humores nõ adsint, etiam partes sanas aggreditur. Verùm cùm hydragyrum intra exhibitum non solùm ad luentem Veneream, sed & alios morbos plurimos abigendos vsurpetur, de eo plura hîc non dicemus, sed de eo

iam

tam dispiciemus, an & quomodo in lue Venerea prodesse possit.

Alterum igitur quod attinet, an nimirum hydrargyrum in morbo Gallico adhiberi debeat, & tutò possit, & quâ vi agat, Medici valdè dissentiunt. Equidem Epiph. Ferdinand. *hist.* 17. inter nonaginta Autores, qui de lue Venerea scripserint, quatuor tantum esse existimat, qui hydrargyri vsum in hac lue improbarint, Casparum Torellum, Montanum, Minadolum, & Fracastorium. Verum multò plures sunt, quos etiam recenset Ioh. Baptista Syluaticus, *contr.* 34. qui ipse Syluaticus etiam inter eos est, qui hydrargyrum Gallicæ luis essentiaæ aduersari negant. Etenim Vlricus ab Hutten, Eques, & Medicus Germanus, *cap.* 4. *in lib. de morb. Gall.* vix centesimum quemque suo tempore hydrargyro inunctum recidiuam euitasse scribit, durante ad paucos dies eius auxilio. Sebastianus Aquilianus, *lib. de morb. Gall. cap.* 4. curationem huius morbi hydrargyro factam sophisticam appellat, omnesque eo inunctos recidiuam passos suâ ætate scribit. Caspar Torellus, S. Iustæ Episcopus, *in declamatione aduersus hydrargyri inunctionem*, perniciosum hoc appellat medicamentum, idque instar pestis fugiendum censet. Ioh. Baptista Montanus, *tractat. de morb. Gallic.* Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum istum scribit, sed malam qualitatem parti inducere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quàm priùs euadant. Iohan. Fernelius, *lib. 2. de abdit. morb. caus.* *cap.* 14. nihil minùs se credere scribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum luem Veneream sanare posse; symptomata siqui-

An hydrargyrū in luis Venerea curatione usurpandum. Negatiua opinio.

dem saltem suo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, *cap. 7. de morb. Gall.* mendacem, fallacem & periculosam esse putat luis istius cum argento viuo curationem. Non magnificat etiam curationem hanc Fallopius, vt ex libro eius, de morbo Gallico, *cap. 76.* patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Bernhardus Tomitanus, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 13.* vt & alij quidam. Quorum sententiâ, vt dixi, Ioh. Baptista Syluaticus sese adiungit, scribitque se non credere, quodd argentum viuum ex toto hunc morbum sanet, sitque antidotus è diametro lûi Venereæ repugnans. Praua quidem & vehementia quâdam morbi accidentia posse sedare hoc medicamentum, non negat; morbi verò Gallici essentiâ, quæ sit occulta proprietas, epati inimica, à diametro aduersari, eâque superare, se non credere. Etsi verò sub primum huius morbi exortum Carpus, Chirurgus, primus (quem forsan secutus est tonsor ille, cuius mentionem facit Fracastorius) hoc medicamentum vsurpauit, eâ ratione adductus, quodd contra scabiem contumacem, & pleròsque alios cutaneos morbos rebelles hydrargyro vsos fuisse Medicos antiquos Arabes obseruasset: tamen experientiam hoc remedium, vt optimum, minimè confirmasse, & propterea à plurimis Medicis reiectum fuisse. Etenim si inter morbi huius antidota est hydrargyrum, semper & vbique expectationi suffecisset, nec opus fuisset, vt ex transmarinis & remotissimis regionibus efficaciora remedia conquireretur, quæ felicissimo cum successu hætenus ysurpara sunt, ita, vt de eorû in hoc morbo efficiâ nemo ampliùs dubitet. Et licet vlcera Gallica sanet hydrargyrum: tamen non sequitur, quod

quod eiusdem virulentiaë sit antidotum ; sicut neque ea medicamenta, quæ in peste bubones vel carbunculos sanant, eâ de causa pro antidotis haberi possunt. Iisdem consentit Aurel. Minadous, *lib. de virul. Ven. c. 39.* qui vsum hydrargyri in hoc morbo planè reiicit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima est, quòd neminem viderit eius vstu sanitati restitutum ; contra potius obseruarit, non paucos ab hydrargyri vstu peiora symptomata passos esse, vsque adeo, vt ex auxilio putato maiora dâna, quàm ex morbo se percepisse, affirmarint. Secunda, quòd nocet hydrargyrum ob nimiam frigiditatē. Tertia, quòd nemo explicare potuerit, quibus modis profit in hoc morbo hydrargyrum. Quibus addunt nonnulli quartam, quòd per se sit venenum. Quintam, quòd ex eius vstu multi mortui sint.

Contra alij plurimi Medici hydrargyri vsum in hoc morbo valdè commendant. Et vt alios iam præteream, scribit Epiphanius Ferdinandus, *hist. 17.* se iureiurando affirmare posse, se centum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, sexus, & varij temperamentī, & in variis anni partibus persanasse, nullo relicto malo symptomate ; nominatque alium Medicum experientissimum, Ioh. Laurentium Prototapam, qui sibi iureiurando affirmarit, se plus quàm mille homines Gallicos curasse felicissimo successu vnguento Mercuriali ; Deoque agendas gratias esse scribit, qui tanto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Ex hac difficili controuersia vt nos expediamus, primò hydrargyri vsum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt.

Affirmatiua sententia.

Autoris sententia.

Primò enim experientiam quod attinet, experientia hic experientiæ opponi potest. Et plurimi Medici sunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargyrum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quòd ideo sit reiiciendus hydrargyrus, quòd sit frigidus, falsa est. Effectus enim hydrargyri, ut supra dictum, eum calidum, quàm frigidum potius esse docent. Terriò de modo, quo agit, & morbum hunc curet, postea dispiciemus. Et licet modus ille inueniri non possit, tamen experientia propterea non est neganda. Multa enim sunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non potest. Quarto etsi hydrargyrus venenatus sit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus esset; cum & alia venenosa in vsum medicum veniant, ut opium, cantharides, oleum scorpij & alia. Quintò verò, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydrargyro adscribendum, sed potius vel Medici imperitiæ, qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentia, aut inobedientia, vel morbi vehementia, qui nullo etiam optimo, medicamento potuit expugnari.

Hydrargyrus in lue Venerea quando usurpandus.

Ut verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, sed non nisi urgente necessitate usurpandum esse censemus, tum scilicet, ubi ligno Guajaco vel sarsaparillâ morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus imprimis de causis ad hydrargyri vsum accedendum. Prima est, quando morbus ita pertinax est, ut medicamentis illis vsitatis cedere nolit. Deinde, cum aliquid adest, quod vsum decocti ligni & sarsaparillæ non admit-

tit, imprimis renum, ac epatis calor & inflammatio. Scribitque Eustach. Rudius, lib. 5. cap. 15. se curasse quosdam, qui si vel tantillum Guajaci, etiam frigidis correcti, usurpassent, statim ardore urinae adeo correpti fuerint, ut eorum partium inflammatione suborta vix mortem effugerint. Ideoque in talibus casibus interdum, velimus nolimus, ad hydrargyri usum accedere cogimur, ut idem Rudius loquitur. Idque satis tuto saepe fieri potest, ita ut etiam infantes, à nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro se inunxisse, & sanasse scribat.

Nec tamen temerè & inconsideratè ad inunctionem hanc accedendum, sed prius considerandum an aliquod adsit prohibens. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires sunt debiles, & proinde in senibus raro locum habet. Secundò, si corpus adhuc multis vitiosis humoribus scateat. Tum enim hydrargyrum non facile penetrat, humoribusque commotis graues morbos ac symptomata inducit. Ideoque corpus prius euacuandum. Tertiò, si aer sit nimis calidus, & si adsint Caniculares. Quartò, si corpus sit emaciatum, si adsit febris, oris ulcera, ad anginam dispositio. In iis quoque non convenit hoc medicamenti genus, qui ante morbum Gallicum stuporem, tremorem, paralyfin, & articulorum dolores passi fuerint.

Ut autem rectè usurpetur hydrargyrus, primò quâ ratione adhibendus sit, & quid in hoc morbo præstet, ac possit, inquirendum, qua in re cardo huius controuersiae vertitur. Vbi primò cum iis non sentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum esse putant. Equidem id affirmat Quercetanus, in Consil. de lue Vener. ubi scribit, Mercurium

Prohibetia inunctionem hydrargyri.

An hydrargyrus luis Venerea sit alexipharmacum.

luis huius præsertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & solum alexipharmacum esse. A quo non multum dissentit Felix Platerus, qui occultis suis qualitatibus, & proprietate, huic lvi aduesâ, venenatam istius morbi qualitatem Mercurium retundere scribit. Verum simpliciter hoc admitti non potest. Cum enim tria sint in hoc morbo; primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atque imprimis epati, impressa, seu morbus occultus; deinde vitiosi humores, in epate male affecto geniti, & à malignitate hac inquinati; tertio morbi ac symptomata, quæ passim in corpore à vitiosis illis humoribus excitantur: ad vitiosos humores euacuandos, vt postea dicetur, & hinc etiam ad morbos, & symptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere posse quidem non negamus. Quod verò ipsam malignam & virulentam dispositionem, quod alexipharmaci est, expugnet, id est, quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllò argumento solido hætenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata; sed quicquid præstat, saluatione & purgatione illa violentâ facit, quod non est alexipharmaci; aliàs enim omnia medicamenta purgantia humores vitiosos, alexipharmaca appellanda essent. Hoc potius constat, quod nonnulli Mercurialibus medicamentis sanati, post longum temporis interuallum in hunc morbum relapsi sunt, occultâ illâ & malignâ dispositione in corpore relictâ. Deinde non esse hydrargyrum alexipharmacum, etiâ ex eo patet, quod corpori nostro nullo modo amicus est, sed cerebrum, cor, & alia membra potius labefactat, & in faucibus grauissimos morbos ac symptomata excitat: quæ frustra à

Mercurio

Mercurio amoliri, & saliuæ virulentiaë adscribere conatur Platerus. Etenim tertio, hydrargyrus salivationem excitat, non solum in morbo Gallico, sed & in aliis corporibus, quæ lue Venereâ non laborant, & præterea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, foetorem, dentium læsionem, quod cui libet experiri & obseruare promptum est. Illud vero magis consentaneum est, hydrargyrum esse ex euacuantium medicamentorum numero; cum experientia cõstet, eius auxilio multos crassos, viscidos, & virulentos humores per os, interdum etiã per sudores, vel alias vias expurgari, ac in hoc morbo non multũ præstare, nisi saliuatio sequatur. Ideoque quando adhibetur, eo tantũ fine vsurpari potest, vt humores virulentos euacuet, quibus euacuatis cum symptomata ab iis excitata euanescant, à plerisque ad symptomata mitiganda exhiberi posse, statuitur; cum tamen per accidens saltem symptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus, à quibus illa pendent, sublatis. Quæ tamen cura, vt Fernelius sentit, omnium acerbissima est, & tam dura, vt perire morbo quamplurimi malint, quàm tanto periculo, tam acerbò discrimine sanari. In ylceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi posse vulgò notum est.

Ad humores verò vitiosos euacuandos triplici modo vsurpari potest; vel ad aluum, & vomitũ mouendum; vel ad sudores ciendos; vel salivationem & sputationem excitandam. De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendũ exhibendo, iam antea etiam dictum. Atque in eo laudando multi sunt Chymici, eũque miris præconiis extollũt. Et Crollius Mercurium balsamum naturæ, & in quo & virtus incar-

*Hydrargyrus
quot modis euacuet.
Per aluũ & vomitum.*

natiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum, nominat; cui Beguinus assentitur, qui, *in lib. 2. Tyrocin. Chym. cap. 3.* summum omnis corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium esse scribit. A quibus etsi non planè dissentit Platerus, dum docet, purgatione per sumptum Mercurium facilè luem hanc sanari posse, & quidem non longo tempore, sed breuissimo, & bis térue vix propinatum, vnde copiosus, & alui fluxus, & vomitus simul concitatur, aliquando etiam sudores, vrinæque promouentur: tamen diffiteri non potest, id eum præstare naturam violenter irritando, & non sine periculo.

*Cautè
exhiben-
dum.*

Verùm velim Medicum potiùs timidum, quàm audacem & temerarium esse in medicamento hoc. Etenim quem venenum omnium rerum esse dixit Plinius, *lib. 37. c. 6.* is nec corpori humano parcat, sed ventriculum, epas, intestina, & omnia viscera offendit, & neruis imprimis, ac cerebro infestus est. Etsi verò præparatū mitescere posse affirmant Chymici, &, ne noceat, cum præcipitant, sublimant, ex eo flores, aquilam, Aurum vitæ & alia parant: tamen
Naturam expellas furcâ: tamen usque recurret.

Etenim, vt iam ex Platero dictum, violenter, & non sine periculo purgat; & vt Fernelius, *lib. de lue Vener. c. 7.* hac de re scribit: Mercurio etiam præparato exhibito (præcipitatum procul dubio intellexit) statim ex vniuersi corporis ambitu omnis generis humores sursum ac deorsum prorumpunt, tanto impetu, tamque violento, vt exhaustis spiritibus, fractisque viribus, vel repentiè moriantur ægri, vel aliquot dies sine viribus, mortuis persimiles iaceant.

Os interdum totum inflammatur, & gangrænam contrahunt vlcera putrida, ac valde fœtida, faucibusque interdum intumescunt, vt æger diebus aliquot nihil prorsus deglutire possit. Et si mitius interdum agit: tamen satis violenter purgat.

Si verò mitius agat, vel crudi naturam retinet, vel fixus fere metalli fixi naturam induit. Prioris generis est Mercurius dulcis, de quo Angelus Sala: in adultioribus, *inquit*, parum operatur, nisi magna dosi exhibitus, nimirum ad gr. xxxv. ac tum saluationem facilè concitat. Idque verum esse, Medicus quidam mihi notissimus malo suo didicit, & expertus est, vt *de Consens. & Dissens. c. 18.* diximus. Si verò fixior sit, aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat, necesse est, si debet purgare, vt naturam vellicare possit. Vbi tamen semper medium tenere difficile est. Inter illa tamen, quæ de Mercurio præparato diximus, medicamenta, Mercurius vitæ dictus facilè primas obtinet, ita vt plurimum è Mercurio paratorum medicamentorum hic mentionem facere opus esse non putem. Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum esse, sed aliquam partem Antimonij in eo contineri; id quod docet Vitrum & Regulus, quæ è Mercurio vitæ fieri possunt, nulla verò arte è Mercurio solo parari queunt, ex antimonio verò fieri, notissimum est.

Quando tamen Mercurium vitæ, & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet, diligenter pendendus canon Mesue: istud esse prudentiæ gratum, ad medicinas fortes non deuenire, nisi vbi debiles non satisfecerint. Si ergo lues hæc sit recens & mitis, quæ lenioribus purgantibus, & decocto

*Quando
exhiben-
dus in
lue Ve-
neræ.*

Guajaci, vel Sarsaparillæ possit sanari, ad hydrargyrum non temerè accedendum. Si verò malum sit pertinax, & inueteratum, & virulenti humores in corpore multi adsint, sine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi possunt. Tum enim non facile metus est, vt ipsum corpus humanum aggrediatur, cum sat vitiosorum humorum in quos agat, habeat. Et sæpè cogit necessitas ad vsum hydrargyri accedere, ac frustra nonnulli sperant, debilibus medicamentis sæpe repetitis idem effici posse, quod fortioribus semel & confertim sumtis. Etenim experientia dudum docuit, tempus sæpè frustra talibus medicamentis, ad pertinaces morbos exhibitis. Contra fortia medicamenta, atque inter ea hydrargyrum, semel atque iterum assumpta pertinaces morbos, quorum causa circa ventriculum, jecoris cana, lienem, pancreas, omentum hæsit, & inde aliis partibus communicata fuit, feliciter expugnasse.

Medicamenta diaphoretica ex hydrargyro.

Secundò ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica, nimirum Mercurij spiritus albus, seu oleum Mercurij album, seu rubrum, quorum gutta vna vel duæ in aqua theriacali, & spiritu Guajaci, vel decocto simili propinantur ad sudores mouendos, vt & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modò id, cuius gratia exhibetur, hydrargyrus præstet, & sudores moueat, humorésque vitiosos per eos discutiat, non ita periculosum medicamentum est.

Saluatio ab hydrargyro.

Tertius modus est per saluationem, & quidem plurimi in saluatione omnem curationis huius morbi spem ponunt, adeo, vt Platerus scribat, nisi in curatione per hydrargyrum saluatio eius vsum concitetur, tandèmq; superueniat, curam non succedere,

succedere, neque conueniens esse, ob vitia, quæ ori in hac curatione contingunt, vel alia accidentia, inter quæ conuulsiones præcipuè metuendæ, quæ, si in illius usu grauiter delinquatur, accidere interdum solent, eius usum tantopere damnare, penitusque reiicere, cum postea in cura oris vitia iterum faciliè corrigi possint. Contra Fernelius, *de lue Ven. cap. 6.* hanc curandi rationem graphicè depingit, eiusque incommoda describit: Tanta, *inquit*, huius vnguenti crudelitas est, atque ferocia, vt secundo statim, aut tertio die languescere incipiat æger. Quippe quodd in summo corpore est, & in toto corporis ambitu, summa sua tenuitate colliquat, & dissoluit, ac tandem extrema refrigerandi, qua pollet, facultate, ad interna repellit: inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde sursum partium continuatione ad gulam & os compellit, tantâ, tamque violenta iniuria, vt dentes, quibus, vt & cerebro, peculiariter inimicum est, statim omnibus vacillent, ac nonnullis liuidi decidant omnes. Quædam è corpore per sudores dissipat; quædam purgatoria vi in aluum deturbat, magnis torminibus. Atque, vt paucis complectar, omnibus certè, qui ita curantur, exulcerantur fauces; lingua & palatum intumescunt; gingiua, dentes vacillant: sputum per ora sine intermissione profluit, omni prorsus foetore olentius, tanto contagio, vt labia eius contactu vlcus contrahant, & intus buccæ vlcerentur. Frigefacto stomacho, & turbato foetore, appetentia cibi destituuntur ægri: cumque siti intolerabili crucientur, vix tamen bibere possunt, os alioqui totum vno occupante vlcere. Quin etiam lingua balbutiem, aures surditatem contrahunt,

non

nonnullis immedicabilem. Fætet omnis circum-
habitatione.

*Inunctio
hydrar-
gyri
quando
vsurpan-
da.*

Et sanè acerba satis est ea curandi ratio, vt eam
quis non facilè admittere debeat, ac propterea non
vsurpanda in malo recenti ac leui, sed in inuetera-
to ac contumaci, & in quo prius alia præsidia, vt-
pote decoctū ligni, & sarsaparillæ, ac similia frustra
fuerunt tentata: neque ad illum accedendum, nisi
corpus antea etiā diligenter sit purgatum, ne nimia
virulentorū humorū copia ad hos & fauces conuer-
tatur ac ruat. Neq; etiā cōuenit hæc cura sensibus,
nec quibus vires sunt imbecilles, quique sunt ema-
ciati, & neruorū debilitate laborāt, & caput habent
imbecillū, ac destillationib. obnoxii, ne hydrargy-
ro, vtpote ipsis infesto, hæ partes magis debilitentur.

Ideoque, vt Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap. 39.*
hac de re scribit, nec ij probandi, qui sine discrimi-
ne inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum
illis sentiendum, qui eorum vsum planè reiiciunt.
Interdum enim hic morbus adeo contumax est, vt
decocto ligni, etiam ad dies quinquaginta, & qui-
dem bis vel ter de die sumpto, non curetur, sed
etiam in deterius labatur. Cū ergo decoctorum
amplius sumendorū, vt & sudoris ac inediae pertæ-
si sint ægri, ne sine auxilio relinquantur, cōmodius
est, periculosum, quam nullum auxilium adhibere.

*Quomodo
hydrar-
gyrus
salua-
tionem
excitet.*

Quā ratione autem hydrargyrus saluationem
excitet, Autores dissentiant. Eustach. Rudius, *lib. 5.
de morb. occult. cap. 15.* pluribus hac de re disputat;
& primò meritò eos deridet, qui statuunt. intensi-
sima frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis par-
tibus hydrargyrum humores in altum corporis re-
pellere. Etenim repellentia crassarum & siccarum
partium

partium sunt ; hydrargyrum verò tenuissimarum partium est. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aër frigidissimus, vel aqua frigidissima, tale quicquam præstat. Neque ratio hic dari potest, cur, ad os, & non alias propinquiores partes repulsio fiat. Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum, & præcipuè per os expurgetur, Plerique existimant, neque id Platero displicet, hydrargyrum peculiari vi expuitiones concitare. Verùm modum non explicat. Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, si totius substantiæ ratione, & peculiari proprietate ad caput mouetur hydrargyrum, facit id vel substantiæ similitudine, vel contrarietate. Substantiæ similitudine id fieri non potest ; quia hydrargyrum cerebro & nervis potius nocet, quàm amicum est. Atque ideo sicut cantharides vesicam, lepus marinus pulmones inuadit & infestat, etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius istam sententiam impugnat duobus modis, primò, quia ante probauerit, Mercurium non esse venenum ; deinde, quia ex manifestis qualitatibus se reddere rationem posse putat, cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc supponit, Mercurium, vt opium, habere partes heterogeneas, & conflatum esse ex partibus diuersæ naturæ, ita tamen, vt calidæ prædominentur ; atque esse compositum ex substantia aërea & terrea, sed calore quàm maximè attenuata, quæ fuliginis modo vix calorem passa, euolet in fumum, & dissipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiusce facultatis medicamenta valentissimè extenuare, discutere, & humores ad motum conuertere ac propterea purgare, per sudores, per aluum, per

per os, humorésque ita partim purgatiua virtute, partim caliditate tenuium partium, secum trahere; atque ita accidere, vt tenuiores ad cutem profecti per sudorem euacuentur; crassi verò, & inepti, vt per sudorem extenuentur, extenuati yna cum hydrargyro in vaporem soluto in caput trahantur, & deinde destillationem promouentes, deorsum delabantur. Tandemque concludit, cum hydrargyrum extrinsecus illitum non permaneat in ventriculo, quemadmodum alia purgantia medicamenta, sed caput petat, miram non esse, si per os præcipue expurget.

Hydrargyri dænna.

Verum enim verò dubium hoc non soluit isto modo, & magna rerum Physicarum & Chymicarum hæc inscitia est. Primò enim hydrargyrum à venenositate absolui non posse; supra dictum, & probatum, rationésque contrariæ solutæ. Et ipse Rudius, *cap. modo alleg.* tot & tanta mala, quæ Mercurius inducit, recenset, vt omnia ad manifestas qualitates reduci non possint. Quæ vt in compendium redigam, erodendi vim hydrargyrum habet, cordis tremorem & imbecillitatem infert, animalem facultatem lædit, neruorumque substantiam, & propriam huic vnitatem labefactat, vnde tremores immedicabiles, cruciatúsque graues excitantur, & multi, Mercurialibus medicamentis vsi, conuulsionés, epilepsiam & apoplexiam passi sunt. Imò quosdam post inunctionem in maniam & insaniam incidisse, idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifestas illam Mercurij operationem, qua saluationem excitat, reducere conatur, in eo frustra laborat. Primò enim partes illæ heterogeneæ, quas fingit in Mercurio, nullæ sunt, vt supra etiam dictum.

Etum, neque ullus Chymicorum eas hactenus monstrare potuit, & siue vratur hydrargyrum, siue in aquam reducatur siue aliam quamcunque formam externam induat, suam essentiam integram retinet, & facili negotio in pristinam formam reduci potest. Deinde causam nullam reddit Rudius, cur Mercurius extra corpori illitus ad caput potius, quàm ad ventriculum moueatur, & eò secum humores rapiat. Quòd enim putat, eum in vapores resolui, & ad caput ferri, falsum est; cum integer, & in ore, & in aliis partibus colligatur.

Verò ergo magis consentaneum est, hydrargyrum neruolo generi, id quod tremores, quos inducit, satis indicant, & cerebro, infestum esse, & propterea per neruos ad cerebrum repere, secumque vitiosos humores eò ducere, quem vt & vitiosos humores, cum natura & cerebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, saliuatio hinc sequitur. Et siue extra & foris applicatus, siue assumptus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, & sputum copiosum excitat.

Sunt verò modi ad saliuam concitandam vsurpandi hydrargyri, varij; nimirum vel foris corpori admouetur per vnguenta, per emplastra, per epithemata, & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per suffumigia; vel intrò sumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, nisi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt facilius in corpus penetrare possit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, suam naturam seruat, & partes minimæ sibi inuicem iterum faciliè vniuntur, & ad pristinam corpulentiam redeunt, vt obseruatum sit, in venis & ossium cavitati-
bus

*Hydrargyrum
neruis
inimicū.*

*Modi
utendi
hydrargyro.*

bus eius magnam copiam quandóque collectam fuisse.

*Inunctio
hydrar-
gyri quo-
modo in-
stituen-
da.*

Vulgatissimus tamen modus est adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem recte inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipsa inunctione, quædam post inunctionem obseruanda sunt. Ante inunctionem corpus, si opus sit, vel medicamentis purgantibus, vel venæ sectione euacuandum. Etenim si vitiosi humores plurimi in corpore abundant, metus est, ne vsu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrumque suffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralylin excitent: ideoque prius pars aliqua eorum euacuanda est. Si etiam sanguinis adsit cõpia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiatur, sanguinem imminuere vtile est. Fallopius quoque vt pars materiæ absumatur, viscera roborentur, & ob hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhibet.

*Argentii
vium
quomodo
preparã-
dum.*

Ipsam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum basis est Hydrargyrus, qui eligendus est purus, aut ex cinnabari viuificatus, miscendusque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus amplius ad visum non appareat, quod mortificare vulgo dicunt. Nonnulli etiam ad ℥vj. hydrargyri addunt sacchari rubri ℥iiij. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi constitutione alia atque alia miscent, quæ tamen parum præstant. Hærent enim illa seu oleosa & vinctuosa, seu alia in cute & corporis superficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes sequi, nec
eius

eius malitiam corrigere possunt, Quæ verò admiscuntur necessario, eo fine admiscuntur, vt hydrargyrum in minima corpuscula redigatur, & ita faciliùs sese in corpus insinuare possit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia respiciendum censent. Ideoque Hercul. Saxonia, si tophi adsint, addit, quæ emolliunt, vt axungias, & adipes anseris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: si vlcera adsint, addere iubet pulueres siccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, cerussam; quæ si praua sint, & cinnabarim præcipitatum addit. Præterea admiscere præcipitamenta, quæ partes roborent. Addere insuper iubet ea, quæ partes magis læsas & principales respiciant. Ideoque si articuli laborant, iuam addere; si hepar, hepatica; si ventriculus, stomachica iubet. Præter cætera verò ipsi probatur, vt inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia vt non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò si tumorum vel vlcerum imprimis gratiâ inunctiones instituantur, commodè ipsis medicamenta admisceri possunt: verùm si præcipuè saluatio, & per sputum euacuatio intendatur, operosâ istâ compositione opus non est. Deinde hydrargyrus ipse si sit ad minima redactus, facilè penetrat, nec adiuuantibus opus habet; nihilque est, quòd eo facilius penetrare possit. Tertiò vix persuaderi possum, quòd medicamenta extra inuncta ad ventriculum & epar penetrent, eaque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis istis oleum Guajaci addendum censet.

Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor *Quantitas.*
vsurpatur pro morbi vehementia & virium robore.

Ultra tamen ℥viij. non transeundum, quæ etiam robustis corporibus sufficiunt. In debilibus satis, ℥iij. iij. v. usurpare. Singulis verò vicibus ℥ij. vel ℥iij. vnguenti usurpentur, seu pro singulis dosibus ℥ij. adsumantur. In pueris tenerioribus pro singulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine sufficit.

*Formula
vnguen-
torum
Mercuri-
alium.*

Talia ergo vnguenta fieri possunt: ℞. *Mercurij* ℥vj. *adip. suill. s. sale* lb. j. Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius, & exactè misceatur. Deinde adde *medulla cruris bonis* ℥℔. *terebinth.* ℥iij. *ol. eiusd.* ℥j. *ligni Gua.* ℥ij. M. Vel: ℞. *Terebinth. Venet.* lb. j. *Mercurij vini* ℥viij. M. diligenter. Deinde adde *pingued. porc.* ℥viij. *ol. amygdal. dulc. & amar. an.* ℥ij. *pulu. cinam.* ℥ij. *mosc. gr. vj.* M. Fiat vnguentum. Eustachius Rudius hanc formam commendat, quâ felicissimo cum successu vsus sit plures annos Utini, in magno illius ciuitatis Xenodochio, tantâ securitate, vt ne vnus eorū, quos curauerit, perierit: ℞. *Mercurij vini* ℥℔. *axung. suil. s. sale,* ℥iij. *mastich. puluer.* ℥j. *ol. mastich.* ℥℔. *croci* ℥℔. *pomor. dulc. mediocr. magnitud. n. ij.* Primò axūgia suilla misceatur cū Mercurio exactissimè. Deinde addatur pulu. mastich. subtiliss. vnà cum ol. mastich. & croco, & postea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata. Vel: ℞. *Mercurij salinâ extincti* ℥iij. *ol. veteris* ℥iij. *thuris, vt mastich. vulgar parat.* ℥ij. *mastich.* ℥j. *pingued. porci* ℥i℔. *ol. laurin.* ℥℔. *cera virgin.* ℥ij. *vnguent. dialthææ* ℥℔. *sagapeni* ℥j. *cera. q. s.* Fiat vnguentum. Vel: ℞. *Mercurij* ℥ij. *axung. porc.* ℥iij. *terebinth.* ℥j. *puluer. ireos, thuris, mastich. an.* ℥ij. *ol. chamamel. lil. albor. laurin. an.* ℥ij. *styrac. calamit.* ℥℔. M. Vel: ℞. *pingued. gallin. porc. vrs.* an. ℥j. *ol. lilior. albor. laurin. an.* ℥ij. *Mercurij* ℥vj. Misceantur pinguedines in mortario, Postea addatur Mercurius, & horâ vnâ in

in mortario ducantur. Deinde adde *thur. mastich. myrrha, ammoniac. styrac. pulu. stæthad. Arabic.* an. 3ß. Fiat vnguentum. Loca, quæ inunguntur, sunt artus & internodia, ac loca excarnia in manibus, cubito, pedibus, genibus. Quandoque in robustis & epatis emunctoria, ac spina dorsii inungitur. Fallopius manus excipit, & primò inungit pedes, transuersim, vbi est tarsus postea internodia tibiarum, deinde media femora, medias vlnas, & media brachia, postea totum dorsum.

Tempus inunctionis commodissimum, est ver-
num, atque autumnus; hyems atque æstas minùs
commoda sunt. Atque instituenda inunctio tem-
pore matutino, ieiuno stomacho, in loco conclu-
so & calido, & incipiendum à partibus inferiori-
bus, & ad superiores transeundum. Rarò bis eadem
die inunctio instituitur.

*Tempus
inungen-
di.*

Inunctus æger vel linteis inuoluendus, vel partes
inunctæ stupâ ex lino vel cannabe tegendæ, æger-
que in lectum ponendus.

Tandiu autem continuanda inunctio, donec sa-
liuatio, vel alui fluxus, vel alia euacuatio succedat,
ac symptomata minuantur & cessent. Et quidem si
alui fluxus accidit, is non statim suppressendus; ne
tamen intestina aliquid damni pariantur, cauend-
um, infundendo per clysteres lac chalibeatum,
vel succum ptisanæ cum lacte, vel decoctum hor-
dei, & postea, si opus sit, veniendum ad adstrin-
gentia.

*Inunctio
quandiu
continuâ-
da.*

Sudores etiam nonnulli promouendos censent.
Verùm si natura ad saluationem tendat, sudorem
ciere non conuenit, ne contrarij motus fiant. Si
verò natura spontè ad sudores tendat, nec id pro-
hibendum.

hibendum. Ultra tres dies tamen vna vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam statim graua sequuntur symptomata, vt magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores, ac inflammatio, deglutitio læsa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dysenteria, & tunc statim ab inunctione cessandum. Interdum tamen, sed rarè accidit, vt nullum tale graue symptoma sequatur, sed tantum sudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

*Quid post
inunctio-
nem fa-
ciendum.*

Vbi inunctio iam perfecta est, spurumque bene procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo salvia, flores stœchad. Arab. rosmarin. chamæpitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerunt, postea imponendum aliquod emplastrum neruinum.

Tandem inunctione peractâ danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel ori, vel aliis partibus attrahatur. Ideoque Laconico sudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, auri ramenta potanda, vel globuli aut pilulæ ex auri foliis paratæ deglutiendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali excitetur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aquæ plantaginis, vel folior. vitis, cum diomoro, & sirupo de rosis siccis vratur æger. Dentes abluendi decocto vel aquâ saluiæ, aquilegiæ, vel vino austero. Post inunctionem à curatione non statim desistendum, sed decoctum ligni, vtpote morbi huius alexipharmacum, adhuc diebus aliquot propinandum. Quod si intermittatur, facilè recidiua subsequi solet.

Secundò

Secundò emplastra formâ Mercurij in hoc morbo adhibentur, quæ etsi minorem molestiam afferunt: tamen etiam minùs ad sputationem euacuandam efficacia sunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguentâ, quibus & cinnabarim admiscere licet. Miscetur verò hydrargyrum vel cum vsualibus emplastris, & diachylo icrato, de meliloto, vel componuntur noua. Est etiam in vsu emplastrum de ranis cum Mercurio dictum: Emplastra hæc inducuntur linteis lineis, alutæ, & iisdem locis, quibus vnguenta; applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, interdum & spinæ dorsi, & gestantur continuò die ac nocte, atque tertio vel quarto quoque die renouantur. Minùs hæc cura molesta est, & diebus serenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipsa minùs perfecta est, & propterea diutiùs continuanda.

Tertiò linteamina aquâ Mercurij madefacta iisdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius sublimatus commodissimè soluitur in aqua, Mercurio hoc modo soluto, eadem loca, quæ inungi solent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij sublimati ℥j. qui in liquoris alicuius ℔.ij. soluitur. v.g. *Mercurij Œti. ℥j. aq. scabios. rosar. fumar. an. ℥viij. salniæ ℥iiij.* Ebulliant & misceantur. Vsus huiusmodi est: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito versus manus, idque fit manè, vt & ante vesperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec sputatio superueniat.

Quartò cingula & armillæ conficiuntur ex Mercurio saliuâ extincto, & albumine oui excepto, quæ mistura gossypio inducitur, idque insuitur

Emplastra Mercurialis

Lauatoria è Mercurio.

Cingula & armillæ Mercuriales.

corio vel panno , atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Quintò etiam suffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur, Verùm magis periculosa est hæc cura,quàm per inunctionem; imò nonnullis lethalis fuit , & propterea non adhibenda , nisi omnia reliqua frustra tentata fuerint , & non nisi corporibus robustissimis. Vehemens enim hæc curatio est, cùm, qui eam adhibent ægri, singulis diebus .x. sputi virulenti excernere soleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calida & sicca intemperie præditis, & in iis, qui difficultate spirandi laborant, seu destillationibus à capite in thoracem sunt obnoxij, aut sputo sanguinis laborant, aut lienteria vel dysenteria tentantur. Imprimis autem Medici vtuntur istis suffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non potest. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen suffumigatio tùm institui potest.

Notandum enim hic, suffumigiorum in hoc morbo esse differentiam. Quædam enim sunt vniuersalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantum partibus adhibentur. Deinde suffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinamomo, styrace calamit. spica nardi, succino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moscho, gallia moschata, & similibus: quæ etsi certis partibus in suum vsum accommodari possunt, morbum tamen ipsum Venereum non extinguunt.

Quæ ergo huic morbo propria sunt, parantur è

Mercurio.

Suffumigia è Mercurio.

Eorum differentia.

Mercurio imprimis, & ex Mercurio paratis, cinna-
bari, Mercurio præcipitato, sublimato.

Vniuersalia illa quod attinet, eorum, vt modò
dictum, basis est Mercurius quocunque modo pa-
ratus. Nonnulli & sandaracham Græcorum, & au-
tipigmentum addunt. Verùm cùm ista venena per-
niciosissima sint, non satis tuto adhibentur, neque
etiam huc morbum speciatim curant.

Vt formulas aliquot addamus: *R. cinnabaris fa-*
Etitie \mathfrak{z} iiij. *myrrhæ, thur. mastich. an.* \mathfrak{z} j. *aloës hepatic.*
styrac. calamit. benzoës, an. \mathfrak{z} ß. *F. Puluis. Vel: R. cin-*
nabar. \mathfrak{z} iiij. *myrrhæ, thur. ligni aloës ladani, ammo-*
niac. an. \mathfrak{z} j. *M. cum terebinthin. F. Pilulæ. Vel: R. cin-*
nabar. \mathfrak{z} iiij. *Mercurij præcipitat.* \mathfrak{z} iiij. *thur. aloës,*
mastich. myrrhæ, benzoës, styrac. calamit. an. \mathfrak{z} ß. *F.*
Puluis. Sequentem formulam Neapoli in Hospitali
incurabilium in frequenti vsu esse, refert Epipha-
nus Ferdinandus: R. Lythargyri \mathfrak{z} v. *antimon. cin-*
nabar. an. \mathfrak{z} j. *rhapontic.* \mathfrak{z} vj. *polypod. quercu.* \mathfrak{z} iiij.
calam. aromat. cinamom. ladan. rosar. macis, nuc. mosc.
aluminis, virid. eris, aloës an. \mathfrak{z} iiij. *miny. sandaracha*
Græcor. an. \mathfrak{z} j. *caranæ* \mathfrak{z} ij. *aq. rosar. & flor. citri. q. s.*
M. f. a. Verùm videtur mihi formula sine omni ra-
tione concinnata, quæ multa inutilia, & noxia
etiam continet. Tutior est, quam ipse Ferdinandus
proponit: R. Cinnabar. Mercurij \mathfrak{z} ti an. \mathfrak{z} j. *gummi*
oliu. ladani, an. \mathfrak{z} ß. *nuc. mosch. baccar. laur. juniper.*
an. \mathfrak{z} iiij. *thur. cinam. an.* \mathfrak{z} ij. *sampsuchi, calchanthi,*
an. \mathfrak{z} ß. *therebinthin. q. s. ad incorporandum. Fiat*
massa. Medicamenta autem ista siue in puluerem,
siue in pilulas, siue in trochiscos redacta, hoc modo
vsurpantur. Primò ægro, vt curam istam sustinere
possit (dignum patella operculum, & ita meritò

Formu-
la.

Suffueni-
gia ista
parandi
ratio.

tractantur, qui se libidinibus contaminant) exhibeantur duo oua sorbilia, offa panis vino generoso madidi, haustusque vini, & cochlear conseruæ rosarum. Hinc per horæ quadrantem quiescat æger. Interim ille thalamus Veneris, seu carcer potius, sudatoriū nimirum, calefiat; in Laconico illo, seu stufa sicca paretur tentorium, seu papilio ex linteo denso, sub quo æger nudus in sella humili sedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, seu vas, carbonibus ignitis plenum, in quos sensim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochisci coniiciantur, vt fumus inde per totum corpus spargatur, & ab ægri nudo corpore excipiat. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inspergatur, idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integram horam continuetur, prout ægri vires ferre possunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod sæpe accidere solet; quod si ex sermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus est. Vt verò deliquium animi præcaueatur, potest agro permitti, vt per interualla aërem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exserat.

Adhibentur autē hæc suffumigia vel semel, vel bis de die, & quidem diebus tribus, sex, nouem vel pluribus, prout citius vel tardius superuenit purgatio. Hac enim, vel fluxu alui, superueniente, statim a suffitu cessandum. Postquam satis sub papilione sudauit æger, linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnā vel duas sudorem continuet.

Particularia suffumigia. Particularia verò suffumigia non toti corpori adhibentur, sed saltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tū saluatio non mouetur, nec

is eorum scopus est, sed ad morbos saltem & symptomata in partibus externis tollenda vsurpatur, nimirum ob defluuium capillorum suffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus, & cum fissuras ac rhagadas pariantur.

Tandem etiam intro sumpto hydrargyro saluatio concitari potest. Quod etsi Fernelio notum non fuerit tamen à posterioribus animaduersum, & Mercurius etiam viuus à Rondeletio, Platero, & aliis, in hunc finem vsurpatur. Tales sunt pilulæ Barbarossæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autem Medici pilulas ex Mercurio paratas ita, vt vna dosi dentur Mercurij gr. vj. vel vij. easque singulis diebus ferè exhibent, ac tandiu, donec saluatio sequatur, eamque curam ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facilè recipiendam esse, monet Platerus, & non nisi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmissa nihil iuuant. Commodum simul etiam existimat, si statim, vt vel pondere suo, vel aliis admistis, per aluum excernatur. Verùm si id fiat, procul dubio saluationem non mouebit. Ideo præstat, si Mercurius, quocunque modo præparatus, minori dosi exhibeatur, quàm vt vel per vomitum, vel aluum purgare possit, si nimirum vel dimidia vel tertia, vel quarta saltem doseos, quæ alias ad purgandum exhiberi solet, pars exhibeatur. Exempli gratia, præcipitatum vel turpetum gr. vj. pondere alias ad vomendum vel purgandum exhiberi solet; si verò saltem gr. iij. vel ij. vel j. exhibeatur, continuato vsu saluatio excitatur. Ideoque qui talibus medicamentis vti velit, rectissimè fecerit, si primò integram dosin Mercurialis medicamenti

*Medica-
mēta in-
terna sa-
liuationē
mouētia.*

ad purgandum exhibeat: secundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec saliuæ & sputum profluant: id quod tamen ita strietè obseruare opus non est. Et omnino tutius est in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non summâ violentiâ, nec tanto periculo aluum mouent, continuato tamen vsu sputationem prouocant.

CAPVT XXII.

De Diata in luis Venereæ curatione obseruanda.

*Diata.
Aër.*

Diata in huius morbi curatione exactè obseruanda. Aër primò, in quo æger versatur, sit calidus, vt & insensibilis transpiratio libera sit, nec sudores prohibeantur, sed potius promoueantur, non tamen ita calidus, vt vires prosterнат. Itaq; in conclaui calefacto, si opus sit, toto curationis tempore æger sese contineat, nec aëri libero, nisi is anni temporis ratione calidior sit, & tamen non ante meridiem, sese committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, vt domi sese contineant, vestibus aduersus frigus externum sese muniant, & quantum possunt frigidum aërem vitent.

Cibum.

Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo sermo passim est de victu tenui. Verum cum victus tenuis sit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conseruat, talis victus acutis morbis saltem conuenit, qui cum non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem persistere possunt. Cum verò morbus

Gallicus

Gallicus sit morbus chronicus, & curatio ad plures septimanas extendatur, si vires tenui victu deiiciantur, ad finem morbi durare non possunt. Quod verò Medici pane imprimis, & vuis passis ægros cibant, causam hanc esse puto, quod simplicissimum cibum, eumque boni succi, exhibere volunt. Cum enim varietas ciborum facile vitiosos humores suppeditet, carnes verò & pisces, similesque cibi facilius corrumpantur, quam panis & vix passæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eosque solum pane & vuis passis contentos esse voluerunt. Itaque ea victus ratio & forma obseruanda, quæ viribus conseruandis, etsi non augendis, sufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam sit boni succi, & simplex, quique excrementis generandis nullo modo materiam suppeditet, neque naturam à morbo impugnando ad sui coctionem auocet. Ideoque non nisi duo fercula ægro concedenda, & cibus non solum bis de die exhibendus. Proinde vbi æger ad vsum medicamentorum præparatur, victus talis sit, qui vires non minuat, sed potius conseruet, imò quodammodo augeat, vt euacuationes instituendas æger, & victum tenuiorem postea sustinere possit. Cum verò sudorifera, vel hydrargyrum adhibetur, si vires ferant, victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur, ac superflui humores in corpore potius absumentur, quàm cumulentur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes seruentur. Non verò victus sit nimium tenuis, ne vires concidant, sed ad perfectam morbi curationem, quæ longior esse solet, sufficere possint. Et quamuis aliquid de consueto victu in

curatione

*An vi-
tus re-
nuis in
lue Vene-
rea con-
ueniat.*

curatione huius morbi demendum sit : tamen id non statim faciendum in principio, nec subito ista facienda mutatio, sed primis octo diebus paulatim aliquid de consueto cibo detrahendum, sicut & ultimis octo curationis diebus sensim ad priorem diætæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires respiciendum, & quid eæ perferre possint, diligenter considerandum, earumque, utpote sine quibus curatio perfici non potest, maior, quàm morbi habenda ratio.

Quantum verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum respiciendum. Quò enim vires sunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare possunt. Vires autem demonstrant corporis habitus, temperamentum, consuetudo, ætas, anni tempus, regio & ægri status. De quibus suo loco dictum. Summa: quantum fieri potest, aliquid de cibo consueto detrahendum, quòd & Indiæ populi, à quibus modus hunc morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur : ita tamen ut semper ad vires respiciatur. Si enim æger sit robustus, corpus constitutionis frigidioris, ut faciliè inediam ferre possit, caro post octo dies amplius non danda, sed æger pane & passulis contentus sit. Si verò vires sint debiles, corpus gracile, biliosum, raræ constitutionis, & os ventriculi *ευαίσθητον*, etiam aliquid de carnibus concedi potest; nimirum caro pullorum & gallinarum, perdicum, vitulina hædina, & veruecina tenerior, ut & oua gallinarum. Caro verò suilla, quæ difficulter coquitur & distribuitur, ac materiam morbificam auget, maximè vitanda, ut & fructus horarij, ac pisces molles. Et quidem commodissimus cibus sunt in hoc morbo vix passæ,

passæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non faciliè putrescunt, & bonum succum & alimentum suppeditant, malignitatémque vitiosorum humorum corrigunt. Vnde nonnulli in ea sunt sententia, passulas non solum cibi, sed & medicamento loco esse in hoc morbo. Et imprimis illæ maiores, Cybebæ dictæ, vtilissimæ sunt, in quibus & maior alimenti copia & vis abstergendi & roborandi.

De pane hic nonnihil dubij est. Plurimi panem bis coctum commendant, imò solum admittunt. Quem vt corporibus fortioribus, quæ humidiora sunt, & pituita atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potius, quàm adustis, abundant, & qui dentes firmos habent, eoque sunt assueti, non improbamus: ita etiam panis semel rectè coctus, & non nimis humidus, vt alimentum maximè familiare omnibus naturis, sexui, ætati, & quouis anni tempore tutò permitti potest; neque si æger eum magis, quàm bis coctum appetat, aliquid molestiæ ipsi, panem vulgarem prohibendo, creandum est. Imò panis bis coctus sua videtur habere incommoda. Diutius enim in ventriculo moratur, nec ita faciliè coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerúmque Gallico morbo laborantibus languet, opus est. Præterea cum lue Venerea laborantibus plerunque exusti humores abundant, pane bis cocto ij augentur; contra à vulgari pane, vtpote humidior, temperantur, ac tandem plus alimenti & sanguinis boni ab eo, vtpote optimè temperato, suppeditatur & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur,

*Qualis
panis
exhiben-
dus.*

tur, & in vna menſa panis ꝑij. carnis autem ꝑij. vel iij. ſufficere ſcribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id obſervari poteſt, ſed naturarum & conſuetudinis non parua hic habenda ratio.

Potus.

Potum quod attinet, de eo quoque authores non planè conueniunt. Nonnulli nihil niſi decoctum illud ligni & ſarſaparillæ pro potu exhibendum cenſent, & vinum planè prohibent, idque non minus, quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinumq; ne delibandum eſſe toto curationis decurſu cenſent, ac tale eſſe vinum ligno, quale cicutæ, ſcribit, Fernélius, *de lue Vener. cap. 13.* Ea autem imprimis de cauſſa vinum prohibent, quòd corpus & humores, qui antea aduſti ſunt, & qui ab uſu ligni incaleſcunt, eius uſu inflammantur. Verùm enim verò ratio hæc non ſufficiens videtur, Etenim & decoctum illud ſecundarium tantum calefacere poteſt, quantum vinum aliquot tenuius & dilutius moderatè hauſtum. Ideòque vires hic conſiderandæ, & cum vinum inſignem cum corpore noſtro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque imprimis ventriculum roboret, in totum corpus facillimè diſtribuat, citiſſimè nutriet, & ita naturam roboret, vt morbo ſeſe facilius opponere poſſit: eius uſus non ſimpliciter reiiciendus, imprimis in iis, qui minus ſunt calidi, ac corpus pituiſoſum, & crudis humoribus refertum habent. Uſus tamen vini ita moderandus, ne corpus vllò modo inflāmet. Qui verò vino ſine damno abſtinere poſſunt, illi bibant decoctum illud ſecundarium, è ligno Guajaco paratū, idq; ſatis liberaliter in menſa, & extra menſam, ſiti vrgēte, qui ipſi tamen ventriculi roborandi cauſſa interdum vini hauſtū ſumant.

Eodem

Eodem modo si per hydrargyrum institutur curatio, eo tempore, quo nódum per os & salivam euacuatio accidit, ægerque cibos masticare potest, pane optimo & bona carne nutriendus est, eique vinum dilutius exhibendum. Vbi verò salivatio incipit, & æger amplius masticare non potest, ob dentes vacillantes, sorbitionibus & ptisana hordeacea, & iure carniū cum pane æger nutriendus. Et cūmetus sit inflammationis faucium, à vino abstinendum.

Postquam verò cura absoluta est, etsi ægro ad consuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni succi, è quibus optimus sanguis generatur, alatur, commodissimum est. Cū enim corpus sit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vasa vitioso sanguine repleantur, sed vt bono instaurentur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualescens à minore quantitate cibi ad magnam subito adscendat, cū omnis mutatio ad extrema periculosa sit. Et cūmetus sit, ne medicamentorum calidorum, & siccorum vsu epar sit calefactum, conseruæ rosar. violar. spec. diatrion santalon, diarhod. abb. aliquot septimanis exhibeantur, victusque ratio, præfertim æstiuo tempore, sit frigidior, parata imprimis ex hordeo. Vtile est & serum lactis caprini. Si veròmetus sit, ne adhuc reliquiæ aliquæ huius morbi & dispositio maligna in corpore supersit, vinum Guajaco vel Sarsaparilla medicatum exhibeatur, quod commodissimum tempore vindemiæ paratur, si pro singulo congio vñi, Guajaci lbj. & sarsaparillæ ℥iij. addantur, & cum musto consueto modo deferuere sinantur. Extra verò vindemiæ
tempus

*Vinum
Guaiaci-
num.*

tempus medicamenta ista saltem in vino macerari possunt.

Somnus.

Somnus non tantum noctu conuenit, sed etiam de die, dum sudant ægri, concedi potest.

Exercitatio.

Exercitatio omnis vehementior noxia est. Cum enim per eam vires labefactentur, & transpiratio ac dissolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illa alimenti copia, quæ in hoc morbo vsurpari solet, æger contentus esse non possit. A Venere verò, vt huic morbo aduersissima, planè abstinendum. Exercitij loco sit sudatio in conclauis, & frictiones, quæ vna opera, cum sudores abstergantur, fieri possunt. Animi affectus sint ad lætitiā compositi.

Excreta.

Alius vt aperta seruetur, danda opera, & cum faciliè ob pauciorē cibum occludi soleat, clysteribus laxanda, & passulis cum foliis senæ. Imò per intervalla quædam purgantia exhibere non solum vtile est, sed & necessarium. Etsi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à sudoriferis saltem tenuiores humores euacuantur, crassi verò relinquuntur: vtile est, post septem vel decem dies, vel etiam post longius intervallum, prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere.

C A P V T XXIII.

De morbis ac Symptomatibus, quæ lvi Venereæ coniungi solent, curandis.

Cum varij morbi ac symptomata lvi Venereæ coniungi soleant, nonnulli satis prolixi sunt in

in explicando, quâ ratione ij morbi ac symptomata tolli debeant. Verùm cùm morbi illi plerunque manifesti sint, & de eorum curatione in superioribus libris à nobis actum sit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ pretium non puto. Ideoque saltem pauca quædam, & ea præcipuè, quæ morbo huic propria sunt, afferam: reliqua è suis locis perantur.

Ulcera.

Ulcera, penis imprimis, quæ huic morbo maxime familiaria sunt, quod attinet, de iis in genere, *lib. 3. pract. part. 9. cap. 11. dictum.* Vt pauca addamus, vnguento defensiuo penis radice munitâ, vlcus abluendum decocto scabiosæ, marrubij, & præsertim saponariæ, & ligni Guajaci. Postea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. Imprimis vtilia sunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, seu viuum, seu sublimatum, seu præcipitatum, seu cinnabarim. Et in penis vlcerebus, & carie glandis, vt loquuntur, nullum præcipitato adhuc vtilius esse excogitatum medicamentum, scribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, nisi vbi crassæ sordes adsunt: in vlcerebus verò mundis locum non habent. Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 19.* duo imprimis vnguenta commendat. Primum est: *℞. ol. rosac. complet. amygdalar. dulc.* an. ʒʒ. *vnguent. resine* (quod paratur ex oleo puro, resina pini, terebinthina, & cera citrina) ʒvj. *Mercurij præcipitat.* ʒj. *cera parum.* Misce omnia, excepto Mercurio præcipitato, super igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, postea præcipitatum adde. Potest tamen pro vlcere, & partis eo affectæ ratione Mercurij

*Vlcerum
Vener. cu-
ratio in
pene.*

*Vnguentum
Mercuriale.*

2

præcipitati plus vel minùs addi. Alterum est hoc:
R. ol. amygd. dulc. vnguent. rosac. an. ℥iij cera noua ℥j.
Mercurij præcipitati ℥℔. Misce, Atque ista vn-
guenta non solum ad vlcera penis, sed & aliarum
partium vlcera Gallica, ficus, condylomata, & vo-
catas cristas sunt vtilia. Vtile est & balsamum Mer-
curij, quod hoc modo paratur; R. Mercurij vini so-
lut. spiritu nitri. ad solutionis huius ℥℔. j. affunde ol.
olinar. ℥iij. Stent in digestionem octo diebus, postea
oleum separetur & vsui seruetur. Vel: R. Vitellum,
oui j. ad duritiem cocti, mell. ℥j. Misce super lento
igne, ebulliant, & adde Mercurij An. ℥℔. Post
mundificationem & hoc vnguentum vsurpari po-
test: R. Aloës opt. ℥℔. croc. ꝑ. ℥ij. thur. minj, an. ℥j.
mell. ℥℔. terebinthina ℥ij. vitell. oui j. Misce. Vlcera

Vlcera
latentia.

autem occulta & latentia, vel sub præputio constri-
 cto delitescere solent, vel sunt in meatu interno
 penis. Si vlcus sit sub præputio contracto, vel per
 siphonem conueniens, medicamentum iniicien-
 dum, & postea tenta vnguento imbuta stilo loco
 affecto applicanda: vel præputium secundum lon-
 gitudinem dissecandum, & necessaria medica-
 menta imponenda.

Vlcera in
penis
meatu.

Si verò vlcera sint in ipso membri virilis meatu,
 curatu sunt difficilia, habentque coniunctas ca-
 runculas, seu carneas excrecentias, quæ vrinæ emis-
 sionem impediunt. In vlcere ergo leuiore iniicien-
 da aqua plantaginis, in qua alumen, lithargyrum,
 & cerussa cocta sint. In grauioribus vero vlceri-
 bus vsurpetur hoc linimentum: *R. Mercurij præ-*
cipitat. ℥j. Mercurij An. ℥j. plumbi vst. ℥ij. Terantur
in porphyrite cum aq. rosar. sæpius abluantur, & in
vinbra siccantur. Postea R. pingued. suill. ℥vj. cere
alb.

alb. 3ij. Dissoluantur super igne & addatur pulvis, & *camphora* ʒij. Fiat linimentum, quod candelæ ex *cera alb.* ʒv. *terebinth.* ʒj. paratæ, illinendum, & candelæ meatui urinario indenda. Vel emplastrum conueniens super stylo paruo conuolutum immittatur. Carunculâ sublatâ vnguentum exsiccans, & consolidans immittendum.

Si verò in vterò sit vlcus, idque sordidum & serpens, malum incurabile est. Leuiores verò curantur iniectionibus ex aquis aluminosis, in quibus lignum Guajacum & Sarsaparilla coquitur; vel pessariis ex succo plantaginis, cum puluere aloës, boli Armeni, cerussæ & similibus. In sordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercurialis. Tandemque vnguentum exsiccans & consolidans, vt de tutia, vel simile, vsurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri suffumigia utilissima sunt. Verum cum tubuli faciliè à prunis nimium calefiant, hæ candelæ pro fumo Herculisaxonis vtilis sunt: R. *Styrac. calamit. benzoës, an.* 3vj. *ligni aloës* ʒviij. *thur. alb.* ʒj. *adani* ʒiʒ. *ireos, caryophyll. an.* 3ij. *ros. Damascen.* 3vj. *cinnabar.* ʒij. *carbon. salicis* ʒiʒ. *aq. vitæ, q. s.* Fiant candelæ. Iisdem medicamentis & intestinorum vlcera curantur.

Ad faucium verò vlcera cum talia adhiberi non possint, fiat Gargarismus è decocto sarsaparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, scabiosæ, myrti, rosis rubris, cortic. granator. sumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri potest in aqua, & sub finem aliquid vini austeri addi. Post ablutionem vlcera abstergenda oleo ʒris, conueniente liquore addito, vel aquâ aluminosa composita, quæ ita paratur.

ratur: *R. Mercurij Œari, aluminis rocha, an. 3j.* Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde *succi limon. 3iij. aq. plantagin. ʒbiß, ros. 3ix.* Coq. in vitro, ad quintæ partis consumptionem. Verum cauendum; ne aliquid de talibus medicamentis deglutatur. Efficax est & butyrum Œij dictum, si vlcus gossypio, butyro, madefacto, leniter tingatur. Verum eadem cautione hîc etiam opus est. Sed cum non semper præcaueri queat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita satis tutò talia medicamenta adhiberi non possint; contra verò alia medicamenta mitiora parum efficacia sint: vlcera hæc curatu difficilia sunt, imò sæpe incurabilia. Tutiùs auri solutio hisce vlceribus adhibetur, hoc modo parata: *R. fol. auri xv. aluminis rocha, nitri, salis fusi, an. 3j.* Tere in marmore, affunde aliquot guttas spir. li, postea affunde spiritum vini ad duorum digitorum eminentiam. Stentque in cineribus tepidis, tandèmq; ebulliant, vt folia auri soluantur, ac spiritus vini flauescat. Spiritum vini destillando separa, alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec spiritus vini aurum soluat, & sales in fundo relinquuntur. Tandem spiritum vini destillando separa vsque ad siccitatem, & spiritum rebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum solutum sit. Hac solutione affectum locum bis quotidie illine,

Narium. Narium vlcera curantur per erithina vel infusa, pulueres inspersos, suffumigia parata è Guajaco & cinnabari.

Fissura manuum & pedum.

Si in volis manuum & pedum adsunt rhagades

& fissuræ, abluantur decocto ligni Guajaci, eius corticis, scabiosæ, scordij, pentaphylli: & si durities adsit; etiam althææ & maluæ, aut radicis cucumeris agrestis. Postea vnguentum vsurpetur è butyro, adipe anseris vel gallinæ; ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis viuæ vel præcipitati addatur, vel vnguentum antea propositum. Vel: *R. pingued. porc. q. l.* Affunde *öl.* *ri tantum;* vt ab eo vnguentum acre fiat. Quibus si malum non cedat, suffumigium particulare è cinnabari adhibeatur. Hercul. Saxonia, *de lue Ven. c. 30.* scribit, se obseruasse, mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fissuras gesserat, & inutilitet omnium & Venetorum & Patauinorum Medicorum opera vsa fuerat, breui & facile curatam fuisse succo herbæ quam alij artemisiā, alij tanacetum appellant, in omnes fissuras diligenter penna illito, & omni manuum lotionē omīssa: eundemque succum se vtilem deprehendisse in impetiginibus, & vlceribus crustosis.

*Fissura
manuum
& pedū.*

Bubones.

De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere solent, hoc in genere tenendum, dandam esse operam, vt expulsio materiæ quam natura tentat, & ad partes ignobiliore de-trudere conatur, adiuuetur; cum hac euacuatione interdum natura sese toto isto morbo liberare soleat. Itaque si bubo non satis erumpat, & augeatur, nec ad suppurationem tendat, vt extrahatur & sup-puretur, danda opera. Itaque crus, quod è directo est, fricandum, circa partes inferiores scarificandum, aut etiam vena eo loci aperienda. Ipsi verò

*Curatio
Bubonū.*

buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt : ℞. *Sagapeni. ammoniac. an. 3iij. opopanax. bdellij, an. 3ij. sinapi. piper. pyrethri , an. 3j. sapon. nigri 3℔.* Misce , ac cum cera & pice. Fiat Emplastrum. Si tamen natura mole & copia virulentæ materiæ prematur , vt totam expellere non possit, tum purgans medicamentum exhibere vtile est, vt natura parte oneris leuata reliquum facilius expellat.

Vbi tumor satis erupit , laborandum , vt quamprimum aperiatur, & diu apertus seruetur. Vt suppuretur, maturantia , quæ inflammationibus adhiberi solent, imponantur , è mucilagine maluæ , althææ, sem. tritici, lini, caricis, pingued. suilla. adipe anserino, & similibus , vel diachylum simplex, aut cum gummi compositum. Vbi pus confectum est, non expectandum , vt bubo spontè aperiatur, sed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digestiua dicta & abstergentia imponenda , quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus est , vlcusque diu apertum seruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita merus est, vt materia ad alias partes adscendat , sed si purgationes & sudorifera , atque alexipharmaca idonea adhibeantur , interdum bubo sine periculo planè delitescit.

Tumores gummatosi & nodi.

*Tumorū
gumma-
torum
& nodu-
rum.*

Equidem tumores tales & nodi , qui in excarnibus locis , vt fronte , osse caluariæ , tibiarumque exteriori sede oriuntur , sæpius , si morbus hic perfectè curatus fuerit , & ipsi euanescent ; imprimis

mis post vsum sarsaparillæ, quæ in hisce morbis discutiendis efficacissima est, & post vsum inunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen post absolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia attenuantia, & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agrestis, bdellium, sagapenum, opopanax, & imprimis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale.

Vtile, & experientia probatum est hoc: *℞. Empl. diachyl. c. gumi ʒj. diachyl. simpl ʒß. Mercurij salina extinct. ʒj. ol. Guajac. q. s. Fiat Emplastrum. Vel: ℞. Ammoniac. opopanax. gummi-bedera in aq. vitæ dissolut. pingued. gallinæ, anserinæ, an. ʒiß. medull. cruris vitul. Vnc. j. ladani, styrac. calamit. liquid. an. Drach. ij. pulu. radic. hermodactyl. ireos, an. ʒiiij. cinnabar. ʒj. argent. vini cum terebinth. misti ʒvj. ol. lilior. & cera q. s. Fiat ceratum. Lauatoria etiam ex Mercurio parata, supra enumerata, in his tumoribus locum habent.*

Si ista non satisfaciant, tumores causticis aperiendi, præsertim si non sint in articulis, nervis, tendinibus; & locus apertus seruandus, ac os subsectum, quod plerumque læsum est, deradendum.

Tubercula & pustule.

Tubercula quoque, vt & pustulæ parvæ, thymi, verrucæ, faui, cum in aliis corporis partibus, tum præcipuè in capite, circa anum, penem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri solent. Quæ etsi interdum post vniuersalem curationem spontè euanescent; tamen nonnunquam etiam peculiarem curationem requirunt.

Tuberculorum & pustularum.

Quæ in capite sunt eiusmodi tubercula, abluenda sunt sæpe decocto ligni Guajaci, & præsertim corticis eiusdem, & sarsaparillæ. Nonnulli & oleum scorpionum ac viperinum vsurpant. Quibus si non cedant, vnguento aliquo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminosa composita, parata ex alumine rochæ, & Mercurio Δ to, quam alij etiam hoc modo parant: *℞. Alumin. rochæ Mercurij Δ ati, an. 3ij. Terantur. Adde. aquæ plantagin. rosar. an. ℥ij. Coq. in vitro ad consumpt. dimid. part. Postea stent diebus xv. ut alumen & Mercurius resideant, & clara aqua effundatur, ac vsui seruetur.*

Si pustulæ sint in ore, vsurpantur collutiones oris è decocto ligni, aut si adsit inflammatio, ex fero lactis chalybeati, quibus rosæ, plantago, addi possunt. Et si pustulæ sint sordidæ, scabiosæ addantur, & alumin. gr. x. pro singulis seri vel decocti libris. Est & vtilissima aqua aluminosa composita modo descripta. In oris tamen pustulis ea sola vitutum non est, sed diluenda est triplo vel quadruplo aq. rosar. & plantag.

Pustulæ verò ani & penis singulis diebus aliquoties fouendæ linteo madido decocto ligni Guajaci & sarsaparillæ. In iisdem aqua aluminosa modò descripta vtilissima est: vel si pertinax sit malum, vnguentum aliquod cum pulu. præcipitat. qualia sunt supra proposita, imponendum, vel præcipitatum cum quadruplo albumin. oui mistum, quod ani excrecentiis eiusmodi impositum horarum 24. spatio eas extrahit & extirpat. Postea exsiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe præsciindunt, & postea radicem modò propositis medicamentis extirpant. Si etiam
oleo

oleo Oli extremitas verrucæ tangatur, exsiccat-
tur, & decidit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium, quod huic morbo con- *Capillorū
defluuiū.*
iungitur, potius ex erosione radicum capillorum,
quàm aliis caussis cùm in capite, tum in barba ac-
cidit. Quod vt curetur, vniuersalibus præmissis,
primò capilli deradendi, si æger id ferat. Nam
non omnes id admittunt, præcipuè religiosi, quo-
rum morbos occultos esse oportet, vt scribit Herc.
Saxonia, *de lue Vener. cap. 38.* Deinde non vsurpan-
da adstringentia, quorum vsu malum deterius red-
ditur, & vlcera capitis ac dolores inde retenta ma-
teria sequuntur, sed potius vsurpanda, quæ ma-
teriam illam vitiosam, pilos erodentem, discutiunt
& abstergunt. Lixiuuium puta, in quo lignum, &
cortex eius, sarsaparilla, fol. fumariæ, betonic. sca-
bios. abrotani, absinthij, pulegij, asari, agarici
cocta sint. Et si cutis sit arida, malua, althea, pa-
rietaria addenda. Deinde reliqua medicamenta ad-
hibenda, quæ *lib. 5. pract. part. 3. sect. 2. cap. 3. & 4.*
sunt proposita. Quæ omnia si non satisfaciant,
suffumigia particularia, ad caput scilicet, & fa-
ciem, ex hydragyro & cinnabari paranda, quo re-
medio spatio sex vel nouem dierum defluuium pi-
lorum inhibetur. Verùm plerunque, si vniuersalia
purgantia & euacuantia adhibeantur, & materia
pilos erodens tollatur, ac lotiones idoneæ vsurpen-
tur, spontè postea capilli in locum eorum, qui de-
ciderunt, succedunt. Plura videantur loco alleg. *de*
Alopecia & capillorum defluuiio.

*Dolores.**Dolorum
curatio.*

Dolores quoque atrocissimi sæpe eos, qui lue Venereâ laborant, infestant. Ij verò commodissimè tolluntur propriis huius morbi medicamentis. Imprimis verò ad eos tollendos utilis est sarsaparilla. Ideoque si dolores valde vrgeant, maior quantitas sarsaparillæ, Guajaci verò minor, primis diebus sumenda; & licet, quia maximam attenuandi vim habet sarsaparilla, sine viscerum adstrictione, materiâ fusâ & liquatâ dolores vsque ad secundam seprimanam augeantur; tamen ab vsu eius non desistendum, sed de eo æger monendus. Postea dolore cessante, ligni quantitatem augere licet. Potest & radix Chinæ ad dolores istos mitigandos addi. Per intervalla verò singulis ferè septimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis verò dolentibus applicentur fomenta è ligno Guajaco, folijs pulegij, saluiæ, rorismarini, flor. chamamel. Utilia etiam sunt ol. lilior. albor. rutæ. scorpion. viperinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laudanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus si dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quæ supra in vniuersali curatione proposuimus, locis dolentibus illinenda; vel cerâ additâ cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda, vel alia emplastra supra proposita. Quibus & castoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi possunt. Præcipuè ceratum de ranis Vigonis ad eiusmodi dolores sopiendos vsitatum est. Utile est & hoc Plateri ceratum: *℞. Argent. vin. ℥iij. Agitentur cum terebinth. aq. vitæ lotæ ℥j. Addendo pingued. vrsin. medulla cruris vitul. an. ℥i℥. ol. lilior. albor. chamamel.*

De morb. ac sympt. lvi Ven. conian. cur. 379

chamamel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini, an. 3℔. spica vel terebinth. 3ij. euphorb. thuris, an. 3℔. styrac. liquid. 3vj. pulu. hermodact. 3ij. castorei 3j. cera, q. s.
Fiat ceratum. Lauatoria quoque dicta è Mercurio parata, supra proposita, partibus dolentibus, præcipuè tibiis, adhibita dolores sopiunt.

Gonorrhœa.

Gonorrhœa, quæ in hoc morbo etiam frequens est, in principio, & temerè non supprimenda; cum natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur: quæ si supprimatur, caput petit, imò totum corpus inficit. Si verò, ubi decoctum etiam ad tertiam septimanam vsque vsurpatum est, non cesset, oleis adstringentibus ex mastiche, mentha, rosa, myrto paratis lumborum regio, & perinæum inungantur.

*Curatio
Gonor-
rhœa.*

Exhibeantur verò medicamenta è semine agni casti; lactucæ, cannabis, quibus pulu. farsæparillæ duplum addatur. Possuntque medicamenta ista exhiberi vel forma pulueris, vel cum sirupo de nymphæa in formam electuarij redigi. Vtile etiam est, si singulis diebus exhibeantur nymphæa Drach. ij. vel iij. cū terebinthin. 3j. vel ij. Nonnulli ad gonorrhœam hanc etiam exhibent Țriumpræcipitatum viridem, vel resinam Guajaci & terebinthinæ, quæ abluitur aq. violar. & addito vitello oui, ac decocto farsæparillæ, in formam potabilem redigitur.

Tabes.

Tandem non raro euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minus dextrè instituta ad summam tabem ægri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medi

Tabis.

medicamenta non sufficiunt, sed specificis opus est. Quale remedium Ludovicus Septalius, *animaduers. lib. 7. n. 214.* proponit, atque eo se. quamplurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberasse scribit. Sic autem paratur: *℞. sarsaparilla, el. minut. incis. ℥vj.* Infundantur *horis 24. in aq. calid.* ℔. xv. loco calido, vase clauso. Postea lento igne coq. donec ℔. v. absumptæ sint. Hinc cochleari perforato extrahatur sarsaparilla, & contundatur in mortario marmareo. Contusa eidem aquæ iniiciatur, addendo. *Carn. vitul. macra ℔. ij. sem. coriandri preparat. ℥j.* aut eius loco *ligni Guajaci rasi, tantundem* aut *santali citrini incisi ℥iij.* pro corporis ægri & humorum conditione. Et vase operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔. v. & in fine aromatizentur *cinam. el. ℥iij.* Hinc fiat colatura cum forti expressione, quæ vsui reseruetur in vase vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥vj. vel vij. vespere autem, horis 3. ante coenam, ℥iij. vel v. Quod si æstas sit, aut si coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥iij. atque in vsu huius medicamenti plurimis diebus perseverat, quandoque etiam ad centesimum diem.

Reliqua petantur à curatione affectuum particularium & Fallopio, *de morb. Gall.* qui de morbis ac symptomatibus huic morbo coniunctis prolixè scripsit.

PARS QVINTA,

De Venenis externis in genere.

C A P V T I.

De natura veneni.

QV I D E M supra, par. 2. cap. 1. de venenis in genere actum est. Quia tamen ibidem dictum, etsi omne illud venenum appellari possit, quod occultis qualitatibus homini insigniter nocere potest: ea tamen, quæ vim hanc à sua natura, nullâ putredine aut corruptione præcedente, obtinent, propriè & in specie à nonnullis venena appellari, qualia sunt omnia, quæ extra homini adveniunt, eiusque corpori immittuntur; siue sint è mineralium, siue plantarum, siue animalium genere: de veneno in specie hoc modo sumpto quædam in genere adhuc addenda videntur.

De veneni natura.

Et primò monendum de venenis istis, Autores; & præcipuè Galenum, non semper eodem modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ res propriè in venenorum numerum referendæ sint. Nam, 6. epid. comment. 6. text. 5. καὶ ἐπὶ τῶν seu maleficorum duo genera constituit, dum scribit: Cum tertium materia genus, & in medicamenta deleteria, hoc est, mortifera vocata, & ferarum venena distribuatur, duplex & ista curantium materia est.

Venenum propriè quid.

Appellantur

Appellantur autem Græco vocabulo ἀλεξιφάρμακα, id est, medicamentorum auxilia, quæ mortiferis medicamentis aduersantur: theriaca verò, quæ ferarum moribus medentur. Verùm fortasse quis existimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera esse censendam: nam & hæc ultra modum exhibita nos interficiunt. Id si concesserimus, consequens erit etiam, ut alexipharmaca & theriacain mortiferis enumeremus; quandoquidem & hæc nos perdere possunt, nisi quis ex ipsis omnino valde parum assumsent. Verùm ea de causa mihi plurima medicamenta vocare mortifera Medici videntur, quod ipsorum temporibus quibusdam utilitas necessaria sit; ea verò appellare deleteria, quæ nullo unquam tempore, neque agrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt. Quo loco Galenus planè diuersa facit θανάσιμα, & δηλητήρια; & θανάσιμα ea dicit, quæ licet quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodesse possunt: δηλητήρια verò ea, quæ semper nocent, nec unquam, nec ægris nec sanis, profunt. Contra, lib. 6. de compos. med. secund. loca. cap. 1. Δηλητήρια τῶν θανατίμων speciem quandam esse docet: quod priori contrarium. Si enim θανάσιμα sunt, quæ quamuis necant quandoque, quandoque tamen prodesse possunt; deleteria verò, quæ nunquam profunt, eorum species esse non possunt. Idem tamen etiam docet 2. de vict. rat. in morb. acut. comm. 2. text. 12. dum scribit: Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atq; ut quispiam dixerit, letalis & deleteria. Ut autem succi papaueris, mandragoreq; & hyoscyami, & aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa, corpus perimere

θανάσιμα & δηλητήρια
eas diff-
ferunt.

nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipiunt commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam præcedentes partem, ad suppetias ferendas utimur.

Atque hinc exorta est quæstio, quam prolixè tractat Eustach. Rudius, lib. 2. de morb. occult. cap. 4. An nimirum Bezoardica medicamenta, ut & purgantia, inter venena referenda sint. Et quidem ipse utrunque negat, idque probare conatur cum autoritate Galeni, tum ratione. Et Galeni quidem auctoritatem quod attinet, adducit locum Galeni ex 6. epid. com. 6. quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quod & Bezoardica & purgantia corpori nostro sint similia. Et Bezoardica quidem corpori nostro esse similia, probat autoritate Auicennæ, qui lib. 2. tract. 1. cap. 4. scribit, quod Bezoardica sint medicinæ, quarum proprietas est, ut sanitatem conseruent, & virtutem in spiritu. Auerrhoëm verò reprehendit quod, 5. collig. cap. 23. scribit quod Bezoardica, si reperiant in corpore venenum, non interficiant, sed venenatum hominem seruent; si verò non reperiant in corpore, illum interficiant; idque experientiæ & rationi contrarium esse putat. Experientiæ quidem, quia Rex Mithridates confectioe sua continuo, sine vlla læsione, usus est; Antoninus verò Imperator theriacam absque vilo mortis periculo sumpsit. Rationi verò, quia, si Bezoardicum interficit, & vires dissoluit, non præsentem veneno, multò id citius faciet præsentem veneno. Tum enim cor à duplici hoste impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeo roborant, ut etiam postea exhibitum

venenum

An Bezoardica & purgantia venena sint.

venenum facile superare possit , vt docet Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 14.* Purgantia verò nobis proprietate similia esse , probare conatur ex Galeno, 3. *de simpl. med. fac. cap. 24. 25. 26.* vbi docet, quod omne pharmacum purgans purgando humori similem habeat proprietatem. Ex hoc enim concludit , si medicamentum purgans purgando humori habet similem proprietatem, & succus ille est nobis similis ac familiaris ; ergo ex consequenti medicamentum purgans nobis similem habet proprietatem.

Verum vt pateat , quid de hac controuersia sit sentiendum , & quæ proprie venena sint , primò sciendum , Galenum non semper eodem modo locutum esse. Nam vt ex 3. *de temperam. cap. 4. & locis antea alleg.* patet, *Θανασιμων* ipsi interdum generale vocabulum est , quod omnia ea , quæ homini mortem inferre possunt , complectitur ; siue sint deleteria , siue purgantia, siue alia : interdum verò speciale est , & deleteriis opponitur , atque , id significat , quod interdum quidem interficit , quandoque tamen prodesse potest.

Deinde notandum, ea medicamenta, quæ semper nocent , nunquam prosunt , extra omne dubium venena esse , & dici debere : omnia tamen ea , quæ quandoque prosunt, è venenorum numero non excludenda, nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent , in venenorum numerum referenda esse. Nocentium enim, seu *Θανασιμων* , in genere ita dictorum , quædam est differentia , quæ à paucis annotata est , obseruata tamen magnam doctrinæ de venenis , & quæstioni antea propositæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, *lib. 5. de simpl. med.*

Θανασιμων diff. ferētia.

med. facult. c. 19. opium, myrrham, styracem & crocum coniungit. Verum cum idem, 2. *de rat. vict. in acut. text. 12.* opium mandragoræ, hyoscyamo & aliis, quæ nobis à tota substantia & viribus aduersa sunt, rebus accenseat : facile patet, non in eandem classem opium, mandragoram & similia deleteria cum croco, myrrha, styrace, collocari posse. Ideoque sciendum, quædam simpliciter esse venenata, quæ nunquam profunt, semper nocent, de quibus Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap. 19.* Sunt, quæ totâ essentiâ nobis sunt contraria, proinde si vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino ladat, necesse est, ceu dryopteris, & pithyocampe, & thapsia, & solanum manicum, & hydrargyrus, & fungorum nonnulli, præterea salina & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere sunt deleteria, non quantitate, & proinde nihil eorum in alexiterias antidotos inditur. Deinde sunt, quæ etsi venenatam qualitatem habent; tamen cum eâ etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodesse possunt : qualia sunt narcotica omnia, opium, hyoscyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipsius Galeni testimonio, 2. *de ration. vict. in acut. text. 12.* præcipue fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & similia. Quæ quod ex venenorum numero eximere conatur Rudius, quod succo, quem trahunt, sint familiaria, succus verò ille nostro corpori, valde fallitur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori nostro familiares sunt, sed excrementitios, qui ei dissimiles, siue secundum, siue præter naturam, in corpore nostro generantur. Itaque venenum omne illud erit, ut antè etiam dictum, quod occultam malignam &

venenatam, & corpori nostro peculiariter & per se noxiam qualitatem obtinet, siue coniunctam habeat aliquam qualitatem, ob quam in usum Medicum trahi possit, siue non habeat.

Bezoar-
dica an
venena-
ta,

Longè alia verò ratio est croci, myrrhæ, styracis, & similium, ut & omnium simpliciter Bezoardicorum: de quibus propterea, & purgantibus coniunctim unam quæstionem non conuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, sed potius utilem habent, & saltem ex accidenti, si scilicet in nimia quantitate sumantur, nocent. Ut enim primarum qualitatum temperies sibi similibus conseruatur, & corpori nostro conueniens est, si verò eæ qualitates excesserint, & intemperies inducatur, ea morbosa, imò letalis esse potest: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, styrax, Bezoardica & similia, occultis qualitatibus nobis utilia, si nimia quantitate sumantur, illam, quæ a qualitatibus occultis pendet, corporis harmoniam turbant, & ita nocere possunt. Lætitia moderata est affectus animi, valetudini conseruandæ utilissimus: si tamen modum excedat, nocere potest, ut compertum sit, quosdam nimia lætitia extinctos esse. Eodem modo crocus cor roborat, spiritusque exhilarat; in nimia tamen quantitate sumptus, idem, quod nimia lætitia, præstare potest. De quo Amatus Lusitanus, *enarr. ad cap. 25. lib. 1. Dioscor.* Est, inquit, crocus Medicina cordialis, quæ merito tum intus, tum extra medicamenti cordi adaptatis misceri debet; nam cor roborat & lætificat, & eâ de causa risum prouocat, & ita promouet, ut fabulosum non sit, hominem aliquando risu & cachinno, ob nimium

nimum croci esum, mori. Vidimus enim nos apud Murinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cum plures croci sarcinulas, siue inuolucra emeret, ut in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes iurulentas pro cœna continente, iniecit: qui post earum usum in tam intensum ac vehementem risum prorupit, ut non multum abfuerit, quin risu & cachinno tunc è vita discederet. Tunc enim Serapionem verum dixisse credidi, cum, *capite de croco*, ex mente Rasis dicit: crocus pondere drachmarum duarum partum accelerat, & inebriat ebrietate forti, si cum vino misceatur, & lætificat adeo, donec facit insaniam excellenti lætitiâ. Eadem, quæ croci, Bezoardicorum est ratio. Summâ: omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, obtinent, licet quandoque, siue ob primarum, siue occultarum qualitatum excessum, homini noceant, ad venena referenda non sunt.

Itaque, ut antea etiam dictum, cum Cardano, *Venenum lib. 1. de venen. cap. 1. & 4.* venenum definiendum *quid.* esse putamus, quod aptum est vehementer nobis nocere occultâ agendi ratione. A qua non multum discrepat definitio Auicennæ, quam habet, *2. prim. doct. 2. cap. 15.* Venenum est, quod corrumpit complexionem humanam non solâ qualitate, sed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni essentia est, ut hominem semper interimat, sed satis est ad veneni essentiam constituendam, ut sit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis

sunt omnia illa, quæ insaniam vel stoliditatem, & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

An venenum omne sit cordi inimicum.

E quibus facillimè decidi potest illa quæstio, in qua soluenda nonnulli anxij sunt; An venenū omne sit cordi inimicum. Et si enim verum sit, multa venena hominem subitò, quod non nisi corde affecto fieri potest, interimere; tamen etiā videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & spiritui animali infesta esse; leporem marinum pulmones, cantharides vesicam peculiariter exulcerare, lue Venereâ & elephantiasi laborantes sæpe multos annos saluâ vitâ (quod fieri non posset, si cor primariò afficeretur) superesse; multos haustis poculis amatoriis multos annos in amentia vixisse multos epilepticos, aurâ malignâ, à partibus inferioribus ascendente, & malo sæpe recurrente, diu vitam trahere.

Itaque illi nimis angustè venenum definire videntur, qui dicunt, venenum esse id, quod occultâ proprietate hominē subitò interficiendi vim habet, seu, quod habet proprietatē humani cordis celeriter corruptiuam, & propterea statuunt, omnia venena esse cordi, vt pote à quo vita dependet, inimica. Neque vlla causa est, quòd alia, quæ licet hominem non statim interficiant, corporis tamen alicui parti occultâ qualitate nocent, v.g. quæ cerebro sunt inimica, & amentiam vel stoliditatē inducunt, vel alio modo nocent, vt virulentia Venereâ, inter venena referenda non sint. Ideoque etiam Grevinus, *lib. 2. de ven. c. 24.* venenum appellat omne id, quòd, cū in corpus ingressum est, vim infert naturæ, illamque vincit. Et, *lib. 1. c. 1.* vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod est in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ causa.

Cum

Cum ergo venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria sint, disputat Conciliator, *de ven. c. 3.* quomodo venenum ad cor veniat? Nam, inquit, aut trahetur à corde, sicut ferrum à Magnete, aut ipsum transibit ad cor, aut utroque modo, corde scilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur possibile. Neque enim cor venenum, ut sibi aduersissimum, trahet, neque etiam venenum ad cor, ut sibi inimicum, mouebitur. Resp. quidem Conciliator cor, dum sanum est, nihil attrahere, nisi sanguinem sibi similem, & spiritum; quando verò infirmum est, trahere ad se etiam qualitatē contrariam. Verum enim verò homo etiam optimè sanus à veneno lædi potest, neque cor prius infirmum redditur, antequam venenum ad id perueniat, sed ipsum à veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles sunt, Prior est, quod, quia venenum omne, quoniam actiuū est, à forma, quam habet perniciosam & destructiuā cordis, quidquid tangit in corpore humano, conuertit in illam speciem venenosam, & destructiuam cordis, ac sese multiplicat. Et omnino rerum spirituosarum insignis vis est sese multiplicandi, non solum per species, sed sæpe etiam per atomorū diffusionem, sicut manifestè apparet in moscho, è quo pulueres & suffumigia, quibus pelles & vestes odoratæ redduntur, parantur, ut mirum sit, tantillum moschi tot & tanta corpora odorata reddere posse.

Sed tamen hîc dubium relinquitur, quomodo, dum venenum sese multiplicat, non eodem modo ad partes omnes, æqualiter diffundatur, sed nunc magis versus cor, nunc versus cerebrum, nunc versus epar. Vbi tenendum, quod Aristoteles, i. de gen.

*Quomodo
venenum
ad cor
perue-
niat.*

*Quâ ra-
tione ve-
nena cer-
tas partes
petant.*

Et corrupt. cap. 7. text. 51. scribit, quòd agens & pati-
 tiens genere quidem eadem & similia sint; specie
 verò differant: talia autem contraria sunt. Vnde
 Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 25.* scribit, similitudi-
 nem in materia cum contrarietate in principiis vo-
 cari proprietatem occultam. Et si enim contrarietas
 cum corpore nostro in veneno adsit: tamen longè
 potentiùs & faciliùs operatur, si sit similitudo in
 materia. Vnde sicut, vt moschi odor disseminetur,
 & multiplicetur, non quæuis res sunt idoneæ, sed
 certa materia requiritur, vt ex confectiōe pulue-
 rum illorum moschatorum & suffumigiorum pa-
 tet: ita quòd venena ratione materiæ cum spiritibus
 corporis nostri maiorem cognationem habent, eò
 potentiùs lædunt, & quòd venenum pestilens in cor-
 poribus pluribus magis ac magis coquitur & exal-
 tatur, eò nocentius fit. Et apud Suetonium, *in vita*
Claudij Neronis Caesaris, legitur de muliere quadam,
 cui nomen erat Locustæ, quæ cùm venenum, quod
 fortasse segnius erat, perfectiùs coqui curasset, re-
 pentinæ mortis Britannici causâ fuit, cui hoc ve-
 nenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia
 artificia venena exaltandi & potentiora reddendi
 venenorum coctoribus non ignota sunt. Verunta-
 men quæstio hæc latius etiam extendi potest, &
 quæri; quomodo venena etiam ad alias partes, qui-
 bus præcipuè nocent, proueniant. Vbi tutissimum
 est, primum modum, qui per multiplicationem ve-
 neni fit, admittere: hoc tamen addere, etsi venenum
 aliquod per totum corpus diffundatur: tamen ei
 parti præcipuè nocere, cum qua insignem habet
 ea antipathiam. Ita venena Gallica etiamsi per to-
 tum corpus diffunduntur, epati imprimis nocent,
 opium

opitum cerebro. Nimirum venenum quodlibet cum in corpus recipitur, sese quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipue fertur, cum qua naturalem antipathiam habet.

Alter modus saltem in venenis lethalibus, & cordi imprimis aduersis, locum habet, consistitque in eo, quod arteriæ cordis continuo aërem frigidum pro cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aëri permiscetur, & in arterias penetrat facile ad cor transferri potest. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etsi tangantur, modò cutis sit salua, & non in arterias penetrent, nihil nocere. Quamprimum verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare & hominem perimere.

Tandem cum venena corpori nostro sint tam aduersa, hoc loco non prætereunda quæstio; An venena nutrire possint? Nonnulli id planè negant, imò Auerroës, *lib. de theriac. cap. 1.* ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, viturque hac ratione, dicitque, quod si homo nutriretur veneno, totâ substantiâ sibi contrario, sequeretur, hominem non amplius esse hominem. Nam quicquid nutritur, suo simili nutritur. Quod si homo nutriretur veneno, necessum est, ut sit similis veneno. At si venenum humanæ naturæ contrarium est, sequeretur, hominem, cum veneni naturam induerit, non amplius esse hominem. Verum hominem in vitium aliquod naturæ suæ contrarium degenerare posse, absolum. Contrarium tamen testatur experientia. Marcos serpentes sine periculo deuorare, refert Galenus, *de Theriac. ad Pison.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem, *3. de alim. facult. cap. 3.* docet. Ophiophagos quoque populos quosdam, rubro

An
venena
nutri
triant

mari finitimos, Candeos dictos serpentibus victitare, testatur Plinius, *lib. 6. cap. 29.* Theophrastus, *9. de hist. animal. cap. 18.* refert, Thrasiam, herbarium, & pastores nonnullos helleboro sine noxa vfos, atque integros interdum manipulos esitasse. In Gualata, Lybiæ desertæ regione, bufonibus nutrirî gentes quasdam, in Buteri relationibus exstat. Galenus, *lib. 1. de simpl. medic. fac.* refert historiam vetulæ, quæ nutriebatur cicutâ. Et Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. cap. 6.* è Ruffo refert, puellam quandam fuisse nutritam napello, vt interficerentur Reges, si cum ea coirent. A Rege Cambajæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *exerc. 175.* narrântque alij, eum totum venenosum euasisse, vt & muscas accedentes solo halitu necaret, & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuisse, scribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib. 1. cap. 2.* eundemque quemcunque necare voluerat, solo sputo in cutem coniecto interfecisse. Albertus Magnus, *1. de anim. c. 8.* narrat, quod Colonix fuerit puella, quæ quam cito à matre aufugere poterat, angulos domus sollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optimo cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, se vidisse puellam trimam, quæ araneas mirâ cum voluptate sine damno comedebat. Et ipse noui ciuë quendam meum, qui sanctè affirmabat, se puerum cum delectatione & sine damno araneas deuorasse. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipse se fabulam facit.

Sciendum ergo venenorum esse diuersam naturam. Quædam enim, v. g. arsenicum nihil in se alimentosum continent, sed tota ipsorum substantia
aliena

aliena est à natura nostra , atque talia nullo modo nutrire possunt. Deinde sunt alia, quæ quidem venenata sunt , partes tamen aliquas , quæ alere possunt, simul obtinent : tales sunt plantæ & animalia, quorum non tota substantia venenata est, sed vel succus saltem, vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire posse , non impossibile est , si scilicet homo in iis sumendis è parua quantitate ad maiorem continuò adscendat , vt ita homo sensim iis adsuescat. Vix tamen quenquam repertum fuisse credimus , qui solis venenis nutritus fuerit, & non alios cibos simul sumpserit , cum vix talia tantum nutrimentum habeant , quantum corpus nutriendum requirit. Ea tamen ipsa venena non simpliciter nutrimentum sunt. Nam homo , si omnia sese bene habent , nutritur simili ; at non omnis nutritio bona est , sed sæpe vitiosa. Etenim & qui cachexia , lue Venerea , elephantiasi laborant , nutriuntur, sed vitiosè nutriuntur , ac vita sæpe cum tali vitiosa nutritione diu consistere potest. Quod ergo in lue Venerea & elephantiasi accidit, cur non etiam in venenis quibusdam accidere possit ? Licet verò hominis talis corpus venenosum euadat : non tamen homo esse desinit. Animalia enim bruta imprimis auium carnes , plantarum, quibus nutriuntur , saporem & odorem acquirunt , interim speciem non mutant. Iacobus Greuinus equidem , de *Ven. lib. 1. cap. 1.* existimat , impossibile esse , vt homo se paulatim ad vsum venenorum assuefacere possit , vt iis nutriatur , sed natura adsuescere , vt primò paruum , deinde maiorem paulò quantitatē veneni è corpore expellere possit ; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, si offeratur, expellere

queat. Verùm venena tota non expelli, vel puella illa, napello nutrita, docuit, quæ amplexu & habitu alios inficere poterat. Et Cambajæ Rex venenatus euasit. Et ipse Galenus, *loco alleg.* aliam causam non reddidit, nisi quod natura veneno adsuecat. Etsi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis: tamen si frequenter & copiosius sumatur; cum omne expellere natura non possit, sed aliquid cum nutrimento in totum corpus sese insinuet ab eo procul dubio natura partes principes maximè defendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallieo, & elephantiasis laborantibus, ad ambitum corporis propellit.

C A P V T II.

De differentiis Venenorum.

Postquam hæc in genere de natura venenorum, ita in specie dictorum, quæ extra in corpus nostrum quocunque modo admissa, illud afficiunt, dicta sunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

*Venenorū
differen-
tia.*

1. Primò autem venena in specie ita dicta à nonnullis diuiduntur in venena, quæ natura sua talia sunt, vt napellus, cicuta & similia; deinde in venena, quæ quidem natura sua talia non sunt, sed cum putrescunt & corrumpuntur, talia fiunt, vt carnes & pisces putrefacti. Tertiò in ea, quæ arte talia fiunt, vt Mercurius sublimatus, aqua fortis & similia. Verùm tertiam classem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non est, sed quicquid præstat, corrodendo facit; Mercurius sublimatus verò natura sua talis est, vt supra *part. 4. cap. 21.* probatum

probatum est. Et omnino si ars, seu potius malitia hominum, qui diaboli instinctu in venenis conficiendis occupantur, venena parat, nihil aliud præstat, quam ut naturalia venena misceat, & exaltet, qualia artificia, seu potius veneficia, in Italia præcipuè vñitata esse, scribit Grevinus, *de Venen.lib. 1. cap. 1.* Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ natura sua non sunt venena, sed si corumpantur & putrescant, talia euadunt, quia talia ferè pestem & pestilentes febres excitant, dictum est de iis supra, *part. 2. & 3.* De primo ergo genere hic peculiariter tractandum est. Et si verò talia homini venena sint, v. g. napellus, cicuta, scorpius & similia: tamen res ipsæ, quibus insunt, rerum naturalium species sunt, & à Deo creatæ, per se bonæ, & ad Mundi perfectionem absoluendam & complendam pertinent, habentque ipsæ procul dubio etiam vñiles nobis vires sed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ sunt.

2. Secundò venena in specie sic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum, quibus insunt ut & alia sint in mineralium & metallorum genere, ut arsenicum & similia; quædam è plantis, ut cicuta, napellus; quædam ex animalibus, ut vipera, scorpius. Secundum quam differentiam postea in specie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium classe enumerabimus.

3. Tertiò vulgatissima est diuisio, qua venena diuiduntur, quod alia agant qualitatibus primis & manifestis, alia occultis, alia occultis & manifestis simul. Et quidè quæ primis agunt, sunt alia calida, alia frigida, alia humida, alia sicca. Calida nimirum, inquirunt, calidum natium dissoluunt, humidum radicale absument,

absumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò, vt opium, solanum somniferum, hyosciamus & similia, corpus adeo refrigerant, & spiritus adeo frigidos reddūt, vt penitus cōgelentur, & suas actiones exercere minimè valeant, vnde mors sequitur. Sicca venena cordis humiditates & sanguinem absumunt, & quasi in crustam conuertunt, quod efficiunt calx viua, & calchantum; aut partem à parte separant, donec vsque ad cor perueniatur, id quod præstat realgar. Humida venena membra stupefaciunt, & calorem suffocant, vt coriandrum recens, & similia, quæ stupefaciendo & humectando spiritus crassos adeo, & immobiles reddunt, vt facile mors sequatur. Addunt nonnulli & qualitates secundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum sua acuitate, vt loquuntur, corrodit ventrem & intestina.

*Venena
an mani-
festis
qualita-
tibus
agant.*

Verum quàm trita & vulgata, & à doctis etiam Medicis proposita est hæc diuisio, tam falsa est, si simpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit, propriè venenum non est, sed id solum, quod qualitatibus occultis & proprietate totius substantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, sed totius naturæ suæ contrarietate æstimanda esse, tum alibi, tum 3. *de temperam. cap. 4.* Galenus docet.

Secundò deleteriorum natura & ratio sola experientia cognoscitur, vt Galenus, i. *de simpl. med. fac. cap. de abrotano* docet, quod non fit in qualitatibus primis.

Tertiò venena omnia sunt cordi, vel alij parti peculiari inimica; at frigida, calida, humida, sicca, quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica sunt,

sunt, sed omnes afficere possunt. Et licet intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat: tamen id non facit quatenus venenum.

Quartò dantur multa calida & frigida in tercio & quarto gradu, imò maximum habent qualitatū primarum excessum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt; quia scilicet venenatam qualitatem, nobis aduersam, non habent: & contra reperiuntur, quæ secundo vel tercio tantum gradu sunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero sunt.

Quintò, si à primis qualitatibus dependeret veneni natura, omnia, quæ eundem primarum qualitatū excessum habent, essent venenata, quod tamen falsum. Nam allium, pyrethrum, sinapi, sunt calida in quarto gradu, nec tamen sunt venena, vt auripigmentum.

Sextò, si venenorum natura à manifestis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè essent venena: at cicuta sturno alimentum, homini venenum est.

Errandi verò occasionem multis præbuit, quod vim stupefaciendi in opio, mandragora, hyoscysmo putarunt à frigiditate prouenire; cùm tamen ab occulta vi proueniat. Et aqua etiam frigidissima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præstat. Decepit eos & id, quod multa ad venena retulerunt, quæ tamen venena non sunt. Etenim si vitri acutæ particulæ venenatæ sunt, cur non etiam acus deglutitæ inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & similia, venena propriè dici non puto, cùm solum corrodendo noceant: aliàs enim sales illi, qui ex
lixiuio

lixiuio coquuntur, è quibus lapides corrosiui & cauteria dicta fiunt, venena essent.

Et si verò negandum non sit, quandam esse venenorum differentiam, vt alia venena saltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum insignem excessum habeant; alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum insigni excessu valeant, atque adeo inde factum sit, vt autores discrepent, & idem medicamentum, v. g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere statuunt: tamen quæ propriè venena sunt, ea imprimis occulta qualitate nocent; vnde etiam non per alterantia, primis qualitatibus contraria, eorum noxa corrigitur, sed per alexipharmaca; imò venenis valde calidis sæpe alexipharmaca calida, vt theriaca, opponuntur. Si quæ verò sunt, quæ saltem qualitatibus primis, seu calefaciendo, & erodendo, seu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena non sunt. Quia tamen & hæc interdum insigniter nocent, vt calx viua, aqua fortis, adeoque hominem occidere possunt, à Medicis plerunque inter venena referuntur. Et quanquam etiam multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuera occulta qualitate præstant: vnde Galenus 3. *de temperam. cap. 4.* & 3. *de simpl. med. facult. cap. 18.* opium, mandragoram, hyoscyamum & similia sic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: licet in eodem subiecto manifestæ & occultæ qualitates esse possint: tamen earum effectus non sunt confundendi. Manifestis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant; occultis verò hominem interimunt, seu alio modò ei insigniter nocent, & quælibet qualitas, quod

quod suæ naturæ est, agit, sine alterius directione. Quod clarè docuit Antonius Guaynerius, dum, de venen. c. 1. scribit: *Quòd si Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena à qualitate operari manifesta, sciendum, quòd Auicennas & alij sic ponentes considerauerunt venenum, quantum ad specificam formam, qua una species differt ab alia: & secundum hanc considerationem dixerunt, quòd venenorum quoddam operatur, non quatenus calidum, aut frigidum, sed quatenus tale, habens scilicet virtutem humane vitæ & sanitati contrariam: aliud est, quod etsi à virtute, seu à proprietate agat, cum hoc etiam agit, quatenus frigidum aut calidum, ut euphorbium & similia.*

4. Quarto, cum formæ venenorum nos lateant, & 4. *Diff-*
 eæ sese per operationes prodant, commodissima & *rentia.*
 utilissima est diuisio, quæ sumitur ab effectibus, qua scilicet venena alia sunt cordi inimica: qualia sunt pleræque quæ hominem subito enecant; alia sunt inimica cerebro ut solanum hypnoticum, maniacum, hyoscyamus, opium, apium risus, virus caninum, tarantulæ, torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticum, Mercurius, & eiusmodi alia, cerebro & spiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infesta fuit planta illa, quæ sanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, lib. de purg. med. facult. cap. 4. ut & elephantiacum & Venereum. Quædam etiam vasis genitalibus inimica sunt, refertque Cardanus, lib. 3. de venenis, Franciscum Sforziam veneno debilitatum fuisse, ut postmodum sterilis euaserit, & parum superuixerit. lepus marinus pulmonibus, cantharides vesicæ imprimis

primis nocent. Ita sunt venena, quæ dysenteriam excitant. Vnde accidit, ut venena quæ moribus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia facilius per venas, alia per arterias, alia per nervos in corpus penetrent. Scorpionis & similium cordi inimicorum venenatorum animalium venenum statim per arterias ad cor penetrat; canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur; sed per nervos imprimis: suntque alia etiam venena, quæ corde & epate non læso, statim cerebrum petunt, & stuporem, torporem, convulsiones excitant. Venenum verò Gallicum mox ad epar diffunditur, corde aut cerebro non læso. Hinc etiam accidit, ut ab aliis venenis alia symptomata inducantur. Alia venena torporem & soporem, alia convulsiones, risum, deliria varia, saltandi libidinem inducunt; alia in furem agunt, alia mœstitiam, tristitiam, timiditatem pariunt; alia dolores vehementissimos, atdores, inflammationes, febres excitant; imò ipse necandi hominem modus varius est. Alij enim accepto veneno facile moriuntur; alij cum maximis doloribus & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lenta necantur.

§. Quintò ex hac diuersitate venenorum alia venenorum differentia ortum habent, quod scilicet alia esse dicuntur mortifera, alia non mortifera, seu lethalia, & non lethalia. Quanquam enim nonnulli sunt, inter quos Mercurialis, *lib. 1. de ven. c. 5.* qui statuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falsum esse supra, *cap. 1.* diximus; cum multa sint venena, quæ solum insigniter lædunt, non interficiunt, qualia

qualia sunt, quæ rationem adimunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen sæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena sunt, quæ plerunque hominem interimunt, siue breui, siue longiori temporis spatio fiat. Et talia sunt omnia, quæ membris ad vitam necessariis sunt inimica. Ad vitam autem necessaria membra sunt primò cor, à quo vita imprimis pender: ideoque corde à veneno vehementer læso, animal statim emoritur: deinde epar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertiò, cum sine respiratione homo viuere non possit, sine motu verò animali respiratio fieri non queat: si cerebrum ita à veneno lædatur, vt motus animalis omnis subitò aboleatur, etiam tum mors sequitur. Post hæc tria principalia sunt pulmo & ventriculus; hinc vesica & renes. Si igitur membrum aliquod horum valde à veneno lædatur, morbus is lethalis est. Si verò sit venenum, quod membrum ad vitam non necessarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitam necessariam aboleat, id non lethale est. Talia sunt quæ fatuitatem & insaniam inducunt: quò etiam pertinent philtrea & pocula amatoria, item quæ epilepsiam vel paralyfin excitant. Quò referendum est venenum tarantulæ, quod insanum saltandi desiderium inducit.

6. Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cum enim venena lethalia alia hominem statim interimant, alia post aliquod interuallum, hinc venena diuiduntur, quod alia sint præsentanea, alia temporanea. Præsentaneum venenum est, quod hominem statim, vel breuissimo temporis spatio interimit. Ita supra ex Scaligero & aliis dictum, quòd

granum Nubiæ inter decem homines diuifum, ſpatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantem quadrimum Arſenico, quod mater incauta ipſi pro C. C. propinarat ſumpto, intra ſex horas mortuum fuiſſe. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Chriſtophorus à Coſta, *lib. aromat.* mentionem facit veneni cuiuſdam, ex Maluarica planta ſumpti, quod tam ſubito necat, vt ob eius ſubitam vim nullam adhuc contra eius perniciem antidotum Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ extra adueniunt, celerrimum habetur venenum aſpidum. Deinde ſunt alia, quæ licèt certo occidunt; longiore tamen tempore id faciunt; quorum ſcilicet non ea, quæ priorum potentia eſt. Nonnulla tamen, etſi alias ſatis potentia ſint ad occidendum: tamen ſi in minore quantitate ſumantur, longiore tempore occidunt. Ita narrat Amatus Luſitanus, *centur. 2. curat. 65.* ſamulum Arubas tabefactum intra annum obliſſe, quod carnem guſtaſſet gallinæ Arſenico enectæ. Et quidem plerunque talia venena diu latent: vbi tamen poſtea ſeſe exſerere incipiunt; hominem ſubitò iugulant. Tale venenum eſt canis rabidi, quod non ſolum menſes, ſed & annos latere poteſt, poſteaquam verò ſeſe exſerit, & hydrophobia ſeſe pròdit vix vllò auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè ſerpere putant: verum rectius in occultas qualitates eorum vis reſertur; quæ & ipſæ aliæ citius, aliæ tardius agunt. Quanquam hoc negandum non ſit, calore natiuo debilitato, putredinem ſequi poſſe.

Hoc loco quaſtio inter medicos agitur; An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis ſpatio

quadam
definito
temporis
spatio in-
terficiat.

spatio hominem interficiant? Vbi non is est status controuersiae, an venenum longo tempore post, quam sumptum fuit, hominem interficere possit, neque etiam, an venenum, quod ex sua natura ita comparatum est, ut unius, vel paucorum dierum spatio iugulare possit, sic preparari queat, ut tarde operetur, & longo, postquam assumptum fuit, tempore, hominem interimat. Vtrumque enim verum esse, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quem Agrippina lento veneno tollere decernebat, est apud Tacitum, *annal. lib. 12.* & Drusi, qui tali veneno sublati est, apud eundem, *annal. lib. 4.* Inter recentiora vero exempla est id, quod refertur à Iouio, *histor. part. 2. lib. 2.* de veneno illo, quod Cæsar Borgia vniuersum Cardinalium Collegium interficere conatus est. Scribit enim, puluerem fuisse, qui non illico, neque cum vehementia vltæ insidiabatur, sed exitiali mora hominem e medio tollebat. E quo etiam patet, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per se venenata nimis incaute & temere exhibent, eo non satis firmiter probare, quod talia medicamenta innoxia sint, quia eo, quo exhibita fuerunt, die, vel sequentibus aliquot diebus, nihil noceant: cum ab iis vitiosa dispositio corpori imprimi possit, quæ longo demum tempore post sese exferat. Sed de hoc quæstio est, An detur venenum, vel hominum malitia preparari possit, quod definito & certo temporis spatio interficiat. Qui id affirmant, primò nituntur auctoritate Theophrasti, qui in 9. de *histor plant. cap. 16.* de aconito scribit: Componi, inquit, ita ferunt, ut certis temporibus possit occidere, videlicet, bimestri, trimestri, semestri, anno completo, interdum etiam

biennio. Et quod magis mirum, *ibid. cap. 19.* refert, Aristophilum, quendam Pharmacopolam Plataicum fuisse, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menses posset, quique hoc remedio ad temperandos, compescendosque adolescentum impetus nimios vsus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quod nimirum omnes res naturales actionum suarum circuitus habeant, & per certa temporum spatia actiones suas absoluant; id quod in tribus, præcipuè in morbis, accidit, quæ certis temporum spatiis perficiuntur. Præterea quia mors accidit, calido nativo absumpto, & humido radicali exsiccatō, ea exsiccatio nunc vno, nunc duobus mensibus, nunc vno, nunc duobus annis fieri posse videtur.

Verum enimverò non probabile est, talia venena dari posse. Etenim etsi primò res naturales omnes suos circuitus habeant, & actionum initia ac fines sint; tamen ij plerunque in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignoti sunt, nec certis dierum spatiis exactè determinari possunt. Deinde ad actionē non saltem requiritur agens, sed & patiens, & agens pro patientis dispositione agit. Ideoque cum hic corpus humanū patiens sit, cuius pro ratione temperaturæ, occultarum qualitarum, ætatis, & aliarum circumstantiarum, nunc maior, nunc minor, resistēdi vis est, non mirum est, si idem venenum hunc citius, illum tardius iugulet. Et patet ex historiis, ab eodem veneno eadem, quantitate pluribus in eodē cibo propinato, non omnes eodem tempore mortuos esse, sed alios mox, alios post aliquot horas, alios post aliquot dies. Præterea non parum situm est

est in vomitu, quo venena vel citius vel tardius re-
iiciuntur, vt & in alexipharmacis, si vel tempestiue,
vel tardius propinentur, si efficacia vel minus effi-
cacia sint, quorum vsu si venenum vel tardius vel
citius euacuatur, aut eius vis vel magis vel minus
infringitur, accidit vt homo vel citius, vel tardius
inguletur. Feci alias mentionem puellæ, cui cum
fratre in balneum ityris à matre incauta pro cornu
cerui arsenicum, ad sudorem prouocandum, propi-
natum est. Puer, qui minus vomebat, sex horarum
spatio interiit; puella, quæ plus vomebat, & cui su-
perstiti plura alexipharmaca sunt exhibita, vixit ad
annum vigesimum primum, tertium scilicet clima-
tericū, quo tam fœda scabie, & tanta cachexia cor-
repta est, vt nulla diligētia curari potuerit, sed diem
suum obierit. Similiter alias narraui, decem, nī fal-
lor, studiosos, qui cum pisces coctos in aqua, in qua
glis suffocatus fuerat, comedissent, omnes ægrotare
cœpisse, & quatuor mortuos esse, non vno tamen
tempore; reliquos conualuisse, alios tamen citius,
alios tardius.

Septimò, venena diuiduntur à variis modis, quibus 7. *Differe-*
sele corpori nostro insinuant. Quædam enim ore *rentia.*
sumuntur, seu cibi, seu potus, seu medicamenti spe-
cie offerantur; quædam eidem extra adueniunt.

Vbi quæstio moueri solet. An quod extra adhi- *An ex-*
bitum venenum est, etiam intus sumptum venenum *terna*
sit, & contra. Facit eius rei mentionem Celsus, qui *venena*
etiam
lib 5. cap. 27. scribit, esse venena quædam, quibus *sumpta,*
præcipue venatores vtuntur, quæ non gustu, sed in *venena*
vulnere nocent. Idem docet Galenus, qui 3. *sunt.*
de
temperam. cap. 3. scribit, non eandem esse veneno-
rum rationem, cum exterius applicantur, & cum

intus assumuntur. Quomodo enim, ait, quæ intus assumpta, perimunt, foris administrata non nocent: sic neque quæ foris admota, occidunt, intus assumpta idem præstant. Idem asserit Plinius, lib. 29: cap. 4. dum scribit: *Sed & venenum aspidum, si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit; inueteratum vulnus tardius: de cætero potum quantalibet quantitate, non nocet, non est tabifica vis. Itaque occisa morfu earum animalia cibus innoxia sunt.* Inde quidam, inter quos Fabius Columna, stirp. minus cognitar. part. altera, c. 18. scribit, quod quædam venena sint, quæ nisi sanguinem vel sanguineas partes attingant, non nocent; quædam verò intro quomodolibet accepta, in parua etiam dosi, periculo non vacet, ut album elleborum, aconitum, napellus, ac similes: serpentum verò venenum, nisi sanguine attingat, non nocere, iam satis exploratum sit, etiam intro sumptum; nisi ulcere sint intestina affecta. Verum posteriorem sententiæ huius partem impugnat Cardanus, lib. 1. de ven. cap. 18. Quod enim, quæ assumuntur, non semper exterius admota perimunt, præter experimentum, etiam rationem suadere scribit, quoniâ minorem vim habeant: quod verò venenorum, quæ exterius admota perimunt, vllum interius assumptum non occidat, se nondum nouisse dicit; & neque nunc inuentum esse, neque impofterum vsque in æternum inueniri posse, quod interius assumptum non perimat, vulneri admota perimant tanquam venena. Scillam equidem, capas, allium & similia *οδοντα* vulnera efficere sæuiora, horum tamen nihil venenum esse. Et omnino ratio Cardano fauere videtur. An verò contrarium experientia testetur, obseruare periculosum.

Venenorum autem, quæ extra corpori obue-
 niunt, magna omnino est varietas. Quædam enim
 morfu animalium venenatorum communicantur,
 qualia animalia sunt serpentes, viperæ, canes ra-
 bidi; quædam punctura, vt scorpij & phalangij
 Imò animalia quædam adeo venenata sunt, vt non
 solum contactu immediato, sed etiam tantum ha-
 litu venenato interficiant hominem, & non solum
 contactu corporali, sed etiam virtuali, vt loquuntur,
 & per occulta effluvia & species spirituales occidant.
 Nota est historia militis apud Auicennam, lib. 4.
 fen. 6. tract. 4. cap. 22. qui cum serpentem hasta vul-
 nerasset, mortuus est. Tale quid etiam I. C. Sca-
 liger, exerc. 200. refert. In Lombardia, inquit, &
 agro Ferrariensi serpentum magna copia est. Haud
 procul Dertona Palauicinum quendam, qui esset
 in venatione, & Hispanicâ lanceâ serpentem in-
 terfecisset, eum, eiusque equum morte deletos au-
 diuit: fortissimo equite, Antonio Lazaro, qui sub
 patruo meo Bonifacio stipentia faciebat. Simile
 narrat Matthiolus, in præfat. in lib. 6. Dioscor. In
 agro Tridentino, inquit, rusticus quidam, cum esset
 in suis vinetis, paruum quendam collem sæpius
 adscendebat; vt ibi vuarum custodiam ageret. Hinc
 quadam die ad collis pedem magnum & horren-
 dum vidit serpentem, cuius capiti superne hastam
 satis longam infixit: at dum fixam feram se hinc
 inde fortiter contorquentem, & hastæ circum volu-
 tam pro viribus teneret, magno statim tremore cor-
 reptus est, quo maximè deterritus, vociferans via-
 tores & circumstantes colonos ad se ire rogabat.
 Quam vociferationem audientes, qui non longè
 aberant, rustici, eo cursu velociter contenderunt,

Venenorū
 externo-
 rum dif-
 ferentiā.
 Anima-
 lia.

& ipsum ferè semi mortuū inuenerunt. Cognita tamen ex occiso serpente sui infortunij causa, ad theriacam & alia antidota confugerunt, quibus ad vitam cum reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is vniuersi corporis stupore in lecto semper decumbens ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Ita refert Amatus Lusitanus *centur. 1. curat. 62.* virum Anconitanum robustum, cum vineam putaret, serpentem offendisse longum & crassum, eumq; lignis, lapidibus ac gladio interfecisse, à quo interfecto illico de capitis dolore queri cœpit, febricitauit, & cum omnia indies grauiora fierent, die vndecimo obiit. Additque, *in Scholio*, alios quoque, cum serpentes interfecerunt, prope obitum peruenisse, at antidotis adiutos euasisse, non sine tamen chronico & graui morbo, totum corpus occupante, & præcipuè brachium illius manus, quò interemptæ feræ fuere. Qualia exempla refert Vidius Vidiū, *de curat. gen. l. 1. c. 13.*

Salvia
interdū
venenata.

Possunt & animalia venenosa sua venena in plantas deponere, quæ inde venenatæ euadunt. Cuius rei aliquot historiæ exstant. Mizaldus, *memorabil. centur. 1. aph. 1. & in hort. Med. camp. 3. area 1.* è Iohan. Bocatō refert, quendam, dum in horto iuxta saluix fruticem cum amasia luderet, ac gingiuas & dentes foliis eiusdem fricaret, & detergeret, illico mortuum concidisse. Cum verò amasia veneficij argueretur à iudice, & illa decerpto folio ex ipsamet salvia ostenderet, amasium eo ipso modo dentes deterfisse, obiit & ipsa. Vnde iudex de salvia malè suspicatus, eam extirpari radicatus iussit. In qua re dum horti colonus sedulâ nauaret operam, bufonem prægrandem sub ea stabulari depre

deprehendit, qui viroso halitu & illuue plantam inficiebat. Similem historiam recenset Ambrosius Paræus, *lib. de ven. cap. 24.* Audirum, *inquit*, habeo à viro fide dignissimo, extitisse mercatores duos, qui non longè ab vrbe Tolosana interim, dum pararetur prandium, in hospitij horum cùm deambulandi causâ soli diuertissent, folia saluiæ legerunt, eaque illota, vt lecta erant, in vinum suum merferunt. Nondum pransi erant, cùm illis repentina vertigine prehenfis totum diuersorium susque deque verti visum est: tum occæcati in syncopen lapsi sunt, obortis per interualla conuulsionibus interruptam. Cæterum labris linguæque nigricantibus balbutiebant, aspectu toruo & horrido, cum effreni vomitu, sudore frigido, mortis, quæ mox illis in altum tumorem toto corpore sublati, contigit, prænuntio. Cùm de veneno ipsis exhibito iustitiæ eius municipij custodibus iniecta esset suspicio, manus in hospitij dominum, omnesque conuiuas iniectæ sunt; quæstione habitâ, constanti & vnâ voce singuli responderunt, iisdem mortuos illos cibatos potionatosque, quibus & reliqui; hoc vno excepto, quod saluiam vino suo non affudissent. Quæsitum à Medico est, num saluia veneno infici posset; responsum est, posse. Atque id, quod per coniecturam tantum pronunciatum, oculis verum compertum est. Subterraneum enim foramen ad eius radicem inuentum est, totum bubonibus differtum, qui instillatâ aquâ tepidâ illecti fidem fecerunt, venenum à se in plantam illam illatum. Referuntque Autores, bubones imprimis saluiâ delectari, monentque ideo, rutam, quæ animalia venenosa à se abigit, saluiæ comitem in hortis

semper iungendam, nec saluam illotam in cibo, poculis, vel medicamentis vsurpandam, eamque, quæ folia maculata & quasi carbunculata habet, planè fugiendam esse.

*Venena
contactu
& illitu
noxia.*

Quædam venena etiam contactu, affricu, illinitione & inunctione noxia esse, passim historiæ doceant. Ita Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 15.* scribit, Turcas habere venenum præsentaneum, quod solo attactu hominem eodem die interimat. Et Scaliger, *exerc. 157.* ex Indicis historiis refert, Cambajæ Regem filium veneno educaſſe, qui adeo venenosus factus est, ut muscæ, quæ solo suctu cutem modò perfringerent, turgidæ interirent. Et in iisdem historiis legitur, Regem Indiæ adeo venenosum fuisse, ut si in alicuius nudam cutem expueret, sputo eum necaret, atque ita quoscunque vellet, interimeret. Imprimis verò malitia hominum in venenis non solum propinandis, sed etiam iis, quæ externo contactu nocent, inueniendis & parandis, semper occupata fuit. De quo Plinius, *lib. 18. cap. 1.* conqueritur. Ad nocendum, *inquit*, præparant quidem se animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas inungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid addimus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aërem in perniciem vertimus, nec ab ullo, præter hominem, veneno pugnatur alieno.

Toxica.

Et quidem tela inficiendi mos vetustissimus est, & apud plurimas nationes vsitatus. Vnde venena, quibus tela inunguntur, Toxica, à *τοξον*, ut est apud Dioscor. *lib. 6.* appellantur. Quanquam, ut est apud Plinium, *lib. 6. cap. 10.* quidam à *taxo* nominata dicant

dicant venena, quæ nunc toxica dicuntur, quibus sagittæ tinguntur. Duplicis autem generis toxica sunt. Alterum, quo solum in venatione pro occidendis feris vtuntur; alterum, quo etiam in bello contra hostes, quod genus Homerus, *Odyss.* 1. ἀνδρὸν φάρμακον nominat. Sic Nessum sagittâ hydræ sanguine tinctâ infectum, Poëtarum fabulæ fingunt. Sanie viperæ & humano sanguine simul mixtis & putrefactis, toxica sua conficere Scythas quondam solitos, quibus spicula inungerent, est *inadmiraud. auscult.* Idem succo venenatarum plantarum fieri potest. Theophrastus, *hist. plant. lib. 9. c. 15.* scribit; radicem apud Æthiopas lethalissimam fuisse, quâ sagittas inungerent suas. Simili veneni genere Charibes, ferocissimum apud Indos occidentales populi genus, vtuntur.

Neque solum venena, quibus gladios & sagittas, sed & alias res inficerent, malitia hominum inuenit. Vestes veneno infici posse, testantur Ardoynus, *lib. 1. de venen. cap. 8.* Guainerius, *de venen. cap. 22.* Ponzettus, *lib. 7. cap. 2.* & experientia id sæpe docuit. Imò & hoc, quod venena inuenta fuerint, quibus ansæ ianuarum inunctæ fuerunt, vt, quicumque eas contrectaret, periret. Refert etiam Eques Pigaferra Vicentinus, *in suo itinerar.* in Tiddore, Molucarum Insula, veneficos quosdam fuisse, qui obuiorum manus vnguento quodam oblinirent, cuius vi ægrotarent statim, & paulò post etiam interirent, admonitòsqne à Rege Hispanos, ne noctu domum egrederentur, periculum cuitasse. Præterea libros, subsellia, ocreas, calcaria equitum, & stapedes veneno infici posse, vt homo interimatur, fertur. Mirum id quidem nonnullis & parum credibile

Venena
externa
varia.

credibile putatur; cùm improbable videatur, venena extra illita per indumenta ad ipsam cutem penetrare posse. Verùm qui torpedinis vim, & serpentum illorum, qui per hastas, quibus confossi sum, alios necarunt, de quo antea dictum, perpendit, vt & illud, quod Scaliger, *exec.* 186. refert, tantam aranei cuiusdam vim esse, vt calcantibus per calceorum soleas venenum trans miserit, non ignorat, is nec talia impossibilia esse facile credet. Hæc enim si natura præstat, cūr non artificia aut potius malitia hominum è naturalibus talia præparare possit, quæ per ocreas & vestimenta penetrent? Et referunt huiusmodi exempla Nicol. Florentinus, *summ.* 4. tract. 4. c. 5. Guainerius, *de venen.* cap. 1. & 2. Matthiolus, *in præfat.* in 6. Dioscor. Greñinus, *lib.* 1. *de venen.* cap. 1. & alij. Hoc tamen etiam negare nolo, interdum non vnguenta aut pulueres talia præstare, sed malum dæmonem, sagarum precibus adscitum permittente Deo. Diceretur enim infra, *part. ultim.* sagas interdum & veneficas pulueribus quosdam, & vnguentis, aliisque nullius momenti rebus adhibitis, aliis morbos & mortem accersere, qui nullo modo à rebus eiusmodi inefficacibus, sed ipso Diabolò proficiscuntur.

Halitus nocentia. Cæterum non solum contactu hominem veneno infici posse, sed & venena dari, quæ hominem visu ac odoratu interimant, vulgò fertur. Plinius, *lib.* 8. cap. 21. scribit, quòd iuxta Nilum sit fera, quæ appellatur Catablepas, internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius videre, confestim exspirantibus. Eandem & Basilisci serpentis vim esse, refert. Eundem Basiliscum serpentem Galenus, *de Theriac. ad Pison.* cap. 8. describit, refertque, quòd tantum

tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat. Quæ etsi Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 16.* pro nugis habet: tamen omnia pro nugis habenda non esse, & dari animalia venenata, quæ etiam afflatu, halitu, vel quocunque effluuio vicina enecent, historiæ testantur. De Basilisco verò illo ex ovo galli gallinacei orto diximus in *Epitom. Phys. lib. 7. c. 10.* & dicitur infra, *part. 8. cap. 12.* Et narrat Cardanus, *alleg. loc.* imaginem talis Basilisci lapideam positam esse Mediolani in porta Templi B. Mariæ ad Portam, & ouum illud Galli in Saccensi oppido discissum anno 1524. Imò hominum malitia, & scelus inuenit odores, qui seu floribus odoratis inspersi, seu suffitu & vapore hominem iugulare possunt. Circumforaneum quendam ab alio eiusdem farinæ homine olfactu floris caryophylli in publico foro interemptum esse, refert Matthiolus, in *præfat. in lib. 6. Diosc.* Et Ambros. Paræus, *lib. 20. cap. 7.* narrat, Clementem VII. Pontificem præeuntis venenatæ facis toxico, per fumum in corpus admissio, infectum & inde extinctum esse. Et narrat Nicolus Florentinus, *serm. 4. tract. 3. sum. 2. cap. 9. & tract. 4. cap. 6.* repetit Mercurialis & Schenckius, *lib. 7. obseru.* Franciscum Ordelaphum, Capitaneum Foroliuij, genus veneni habuisse, quod iniectum supra carbones illicò interimebat omnes circumstantes. Et Indiæ Occidentalis scriptores referunt, arbores ibi esse, quarum fumus exitialis sit. Noui quendam pictorem, qui cum capsulam diu conclusam, in qua Realgar continebatur, aperuisset, ac naribus halitum excepisset, vertigine ac lipothymia correptus est, ac totâ facie intumuit, & alexipharmacis sùptis curatus est,

Verum

Venena

an neca-
re possint
odere.

Verum qua ratione odoratu & visu animalia venenata homini nocere possint, dubium. Nonnulli per simplicem qualitatem seu speciem sensibilem id fieri posse existimant, idque probare volunt eo, quod multi odoribus læduntur & offenduntur, ita quidem, ut animo linquantur, cordis palpitatione, vertigine, & aliis symptomatibus corripiantur. Refert enim Bruyerinus, *de re cibarij lib. 9. cap. 12.* Iacobum Foroliuiensem Medicum ab alij odore, tanquam re pestilenti, lædi consueuisse. Nonnulli rosarum odorem ferre non possunt, sed ab eo in lithymiam coniiciuntur, cuius rei exemplum habet Amatus Lusitanus, *cent. 2. cur. 36.* Et Franciscum Venerium, Venetorum Ducem, festo die sacra auditurum, Sacellani operâ recentes rosas illatas propter auferrî iussisse, ne, quod sibi priuatim sæpe acciderat, in animi defectum incideret, narrat Zuingerus, *in Theatro.* Et Iul. Cæsar. Scaliger, *exerc. 153. sect. 10.* Cardinalem quendam, qui, ut alij referunt, Oliuerius Caraffa fuit, à rosarum odore interiisse, narrat. Cuius generis exempla & alij referunt. Ideoque si odor suauissimi alicuius floris ob quandam naturalem contrarietatem quosdam lædere potest, causam nullam esse putant, cur non & venena idem præstare possint. Deinde dicunt, si odor, quod multi Medici concedunt, nutrire potest, etiam concedendum esse, odorem posse corrumpere & occidere; cum corruptio & nutritio, & odor bonus ac malus sint contraria.

An visu.

Eandem rationem etiam de visu militare posse putant. Nam cum sint quædam homini adeo inimica, ut etiam visa terrorem incutiant, syncopen excitent, & alia graua accidentia inducant, cuius rei

rei exempla non solum passim apud Autores, sed & in communi vita occurrunt: non impossibile esse existimant, dari animal, quod solo visu hominem veneno interficere possit. Etenim si, quæ venenosa non sunt, solo visu lædere & interficere hominem possunt, ab iis, quæ venenosa sunt, id multò magis posse fieri videtur.

Imò nonnulli ad auditum etiam hæc extendunt, *An au-*
& magis probabile esse hoc existimant, ideo, quòd *ditu.*
in vocis emissionem halitus quidam ex animalis vociferantis ore prodeant, qui cum ex animali venenoso sint venenosi, si in certa distantia ab homine excipiantur, fieri posse, ut ab his ipsis inficiantur. Favere his videtur etiam Lucretius, qui, lib. 4. de rer. nat. hæc habet:

Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum

In genere est, sed item species rerum, atque colores

Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,

Ut non sint aliis quedam magis acria visu.

Quin etiam Gallum nocte explodentibus alis

Auroram clarâ consuetum voce vocare.

Nenè queunt rapidi contra constare Leones,

Inq; tueri, ita continuo meminere fugai:

Nimirum quia sunt gallorum in corpore quedam

Semina, quæ eum sint oculis immissa Leonum,

Puppillas interfodiunt, acremque dolorem

Præbent, ut nequeant contra durare feroces.

Et lib. 6.

Multa meant inimica per aures, multa per ipsas

Insinuant nares infesta atque aspera odores.

Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem

Aspectu fugienda, saporeque tristitia que sint.

Alij contra ista omnia negant, & nec olfactu, nec visu

visu, nec auditu per solam speciem sensibilem & simplicem qualitatem hominem interfici posse, existimant, sed id accidere per vapores, qui in corpus admittuntur. Ita Cardanus, *de venen. lib. 1. cap. 16.* odorem nullum occidere posse docet, & additâ ratione generali statuit, sensibilia perturbare sensum posse, euertere non posse, aut corrumpere; quæ autem sensibus coniuncta sunt, id facere.

*Autoris
sententia.*

E qua difficultate ut nos expediamus, primò tenendum, etsi, ut antea dictum, varij sunt modi, quibus venena corpori communicantur; tamen omnem illam veneni rationem consistere vel in qualitate materiali, vel in specie spiritali, ut supra, *part. 2. c. 1.* diximus. Quædam enim venena in forma atomorum & minimorum corpusculorum, siue ea sint in fumo & vapore, siue puluere, siue succo, siue unguento, communicantur; & in talibus venenata qualitas non est nisi in illo corpore, tanquam in subiecto. Qualitas enim talis cum pendeat à sua forma, & illa sit in suo corpore, forma illa & qualitas non mouetur, & aliò transfertur, nisi cum suo corpore. Verùm venena omnia hoc modo non inficiunt. Neque enim credibile, cum torpedo per tridentem piscatoris manum lædit, aut cum serpens aliquis per hastam, quâ transfoditur, eum, qui hastam vibrat, interficit, id per minima corpuscula fieri, atque ea in momento quasi per solidum lignum penetrare posse: sed tales actiones per qualitates spirituales fieri, omnino vero consentaneum est. Ideoque concedimus quidem, dari qualitates spirituales, quæ homini nocere possunt, sed tales non esse species sensibiles, cum Cardano statuimus: & si nocere videntur vel odor, vel sonus, vel species visibiles

visibiles : id non fieri à speciebus istis, quatenus tales, sed quatenus cum iis vel vapores & atomi venenatæ, vel aliæ qualitates spirituales venenosæ coniunctæ sunt.

Et odoré in specie quod attinet, an olfactus solam speciē, an etiam quiddā materiale recipiat ; deinde, an semper vaporis vehiculo odoris species indigeat, disputatur à Philosophis & Medicis, & de vtraque quæstione *Epith. Phys. lib. 7. cap. 4.* dictum. E quibus concludimus, si quædam odore venenata sunt, plerumque vapore potius id præstare, quàm specie. Et quod de umbra arborum noxiarum quarūdam Cardan. *lib. 1. de ven. c. 16.* scribit neminem adeo stupidum esse, qui existimet umbram ipsam venenatam esse, ut quæ solū est carentia lucis, sed vapores, ab arbore profluentes, esse noxias : Idem de odoribus etiam dicendum puto. Ita etiam colocynthis solo odore interdum purgat, non simpliciter, quatenus odorabilis, sed quatenus subtilissimos vapores emit, qui naribus excipiuntur. Ita pictor ille, cuius antea mentionem feci, non odore risagallæ, sed vapore eius læsus est. Sic aurifabri non ab odore, sed vapore argenti viui stuporé cōtrahunt. Et omnia illa exempla, vel serpentum, bufonū, vel aliorum animalium venenatorum, quæ halitu suo hominibus nocent, nihil aliud docent, quàm quòd halitus quidam & vapores venenati ab iis exspirāt, qui ab homine excepti nocent, nō quòd specie odorabili interimant. Quod vel ex eo patet, quòd halitus illi æquè nocent, si per os & fauces admittuntur, ac cū per nares attrahuntur. Et cū nonnulli ex odore capitis dolorem, vertiginem contrahunt, id nullo modo soli speciei odoris, sed vaporì attribui potest.

Odorabilia quomodo sint venena.

*Visibilia
quomodo
aperiant.*

Multò minùs verò visu solùm homo infici vel necari potest. Vbi tainen ambiguitas occurrit, an nimirum animalia alium intuendo enecent, an homo, dum animal venenatum aspicit, enecetur. Nam qui hominem ab animali venenato interfici posse statuunt, si id intueatur, exemplis vtuntur talibus, quòd nimirum quædam ab homine visa terrorem incutiant, syncopen excitent, sicut Plutarchus de Germanico refert, quòd gallum inspicere non potuerat. Et narrat Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib. 6. cap. 3.* Mantuanum quendam erinaceum terrestrem videre non potuisse. Sed talia venena propriè loquendo non sunt; sed quicquid præstant, terrore, quem inducunt, & peculiari antipathia præstant, quæ certis rebus cum certis hominibus est. Et si hæc inter venena numerari deberent, etiam caseus inter venena numerandus esset, quem quidam maximè abhorrent. De hoc maior dubitatio est, an animalia dentur, quæ visu hominem enecare possint, Plinius, *lib. 8. cap. 21.* mentionem facit Basilisci ac Catablepæ, quam refert visu solo; auditu vocis, transitu quoque propè homines interficere. Autor etiam libri de Theriac. ad Pisonem, *cap. 8.* eius meminit, & Auicennas cum describit, *6. tert. tract. 3. cap. 21. 22. 23.* Verùm omnia ista, quæ de Basilisco dicuntur, nugas esse putat Cardanus, *lib. 1. de ven. c. 16.* vt modò dictum. Quicquid sit, de quo suo loco dicetur, & dētur talia animalia, quæ etiam ad distans hominem necare possunt: tamen visu id non præstant. Neque enim visus fit emissionē, sed receptionē, vt satis à doctissimis Philosophis & Medicis probatū. Sed si nocent talia animalia, halitu venenoso hominem enecant.

Idque

Idque vt per os & habitum corporis, aliásque corporis partes fieri potest: ita, vt etiam per oculos fiat, impossibile non est; cum halitus illi, per oculos emissi, in mulieribus menstruo laborantibus specula inficiant, & ophthalmia contagiosa sit. Si quis verò ab animalis venenati aspectu terretur, & inde in lipothymiam vel syncopen incidit, id non à veneno euenit.

Omniū verò minimè sono solo animal aliquod venenosum hominem interimere potest; cum sonus nihil aliud sit, nisi species ex aëre fracto exorta, sed si sibilo vel clamore aliquod venenosum animal hominem interficit, id fit halitu, vel voce, vel alio modo è corpore emissio.

C A P V T III.

De signis diagnosticis.

Signa diagnostica Cardan. lib. 2. de ven. c. 1. triplisia facit; alia, quæ rem aliquam venenatam esse patefaciunt; alia, quæ venenum, dum sumitur, indicant; alia, quæ venenum iam sumptum deregunt.

Primi generis signa sumi docet à sapore, odore, colore, tactu, effectū. Saporem quod attinet, dicit, omnia venena ferè esse acria & amara, & saporis abominabilis. Verum quis venena gustare velit? Et sit sanè, naturâ pleraque venena habere saporem ingratum, idque ideo factum esse à natura, vt sapore hoc homines à venenis absterrerentur; tamen de omnibus verum non est. Et saporis expertia posse esse venena illa, quæ à veneficis interdū propinantur, satis docent, talémque fuisse puluerem;

Venenatarū rerū signa.

quo interfectus est Alexander VI. Pontifex Romanus, è Iouio notum. Inter simplicia de colchico Ephemero scribit Dioscorides, *lib. 4. cap. 79.* quòd saporis suauitate & dulcedine imperitos alliciat. Et de aconito Aëtius, *2. tetrab. ferm. 3. cap. 59.* refert, quòd sit gustu dulce, & adstringens.

Secundò venena etiam prauì odoris esse scribit Cardanus. Verùm & hoc falsum esse specialis tractatio venenorum docebit. Certè arsenicum nullum habet odorem grauem, & tamen venenum est.

Ira nec color quicquam certi docet; cùm notum sit, res eodem colore præditas alias esse venenatas, alias non venenatas.

Itaque vix aliud signum certius datur, quàm ipse effectus. Nimirum experientia, docuit, serpentes, scorpiones, araneos, aconitum, napellum, cicutam, & huiusmodi alia esse venenata. Si quis tamen aliquâ re muscas, gallinas, canes interire videat, & rem aliquâ ab eiusmodi animalibus non attingi videat, & id venenum homini deleterium esse posse, non levis suspicio est.

Eodem modo nec venenum, dum sumitur, certis notis patet. Equidem si talia signa adsint, & homo in ore aliquam insignem mutationem, & saporem abominabilem percipiat, & in faucibus ardorem sentiat, id omnino suspectum est. Ac proinde si quis insigniter malè habere incipiat, dicatque, se in prandio vel cœna proximè præcedente saporem abominabilem, faucium ardorem, vel aliam in ore insignem mutationem percepisse, id non leue in cibo vel potu propinati veneni indicium est. Si tamen hæc signa absint, non licet inde concludere, hominem venenum non hausisse. Fieri enim
potest,

potest, ut nullo modo sese sapore venenum prodar.

His missis, de signis veneni seu hausti, seu extra in corpus immissi, dicemus. Et quidem veneni præsentanei hoc commune signum est, quod subito maximam in corpore mutationem efficit, & hominem in vitæ periculum coniicit. Et si enim & ex veneno intus genito varia & graua symptomata excitari, imò homo mori possit: tamen multa signa sunt, quibus discerni potest, an venenum intus genitum; an verò extrà assumptum sit. Primò enim intus genita venena, antequam extremum periculum inferunt, sese signis quibusdam prius produnt; cum prauas humoribus dispositiones imprimant, quas planè latere impossibile est. Si verò extrà venena sint admissa, nullo tali signo præcedente homo aliàs sanus in extremum periculum statim coniicitur. Non tamen ex eo, quòd symptomata tardè vel longè ab assumpto cibo aut potu sese produnt, concludere licet, venenum extrà fuisse assumptum. Si tamen id accidit, veneni sumpti certum indicium est. Etenim venena variant, & alia citius, alia tardius sese produnt, sicut id è veneno canis rabidi manifestum est; & venena temporanea esse, antea dictum.

Secundò modus inuadendi diuersus est in veneno intus genito & extra assumpto. Nam in veneno intus genito paulatim symptomata superueniunt, neque omnia simul, sed vnum post aliud. In veneno verò extrà assumpto multa simul appaent, & natura, à veneno stimulata, turbulenta vomitiones instituit, & omnia susque deque inordinato motu feruntur, naturâ omnibus viribus nitente, ut subito hostem improuisum vincat & à se repellat.

Tertiò venena assumpta non solùm multitudine symptomatum sese produnt, sed plerumque etiam talia symptomata habent, quæ ab intus genito veneno prouenire nõ possunt. v.g. opij sumpti signa sunt stupor mentis & sensuum omnium, in toto corpore pruritus, color corporis citrinus, odórque ipsius opij è corpore expirans: quæ simul iuncta in veneno intus genito non apparent. Ita si lepus marinus sumptus sit, accidit suffocatio respiratio difficilis, tussis, sanguinis sputum, omnium piscium abominatio, & ad eorum conspectum terror, totius corporis odor, qualis piscium putrefactorum. Quæ etiam in veneno intus genito non accidunt. Et firmiora sunt talia signa, si symptomata ista non sensim, sed subito ingrũant; id quod in veneno intus genito rarò accidit: præterea si coniunctim & simul omnia ista appareant. Et si enim sopor grauis à causâ interna accidere possit, & pruritus etiam à causâ interna: tamen non simul accidunt, vt sumpto opio. Et omnino multa symptomata in venenis externis assumptis coniungi possunt, quæ in morbo à veneno intus genito nunquam coniunguntur; e.g. si statim in primo morbi insultu vomitus & alui fluxus accadat, simulque labia, fauces, vel etiam totum corpus intumescat, si difficultas respirandi sitis inextinguibilis, sudor frigidus, strågulationis & suffocationis metus cum ventris torminibus & dolore mox in principio adsint, id in nullo morbo ex veneno intus genito statim in principio accidere potest.

Quartò est & hoc veneni extra assumpti signum, si symptoma aliquod mirabile, quale in nullo alio morbo accidit, cuiusque nulla causâ reddi potest, appareat; e.g. si quis nec piscium visum ferre possit;

si quis rideat, id quod in apio risus euenit; si quis continuò saltare & tripudiare gestiat, id quod contingit à tarantulæ veneno.

Quintò est & hoc non leue veneni extra accepti indicium, quo etiam Galenus, *lib. 6. de loc. affect. c. 1.* vtitur, si nimirum is, cui talia symptomata accidunt, corpore sano, & bonis humoribus abundante præditus, cibisque bonis nutritus fuerit. Nō enim credibile est, hominem tali corporis constitutione præditum tam subitò in tam sæuum morbum, tantis comitatum symptomatibus, incidere posse. Aliàs fieri potest, si quis ante paucas horas vel dies etiam cibis, qui difficulter coquuntur, vel faciliè putrescunt, & corrumpuntur, & cùm in ventriculo, tum in epate veneni quasi naturam induere possunt, copiosè vsus sit, vt in grauē morbum, sæuis comitatum symptomatibus, incidat. Vbi non in venenum haustum, sed cibos sumptos causa referenda est. Quòd etiam faciendum, si quis vel sciens vel inscius, cibos, cum quibus peculiarem habet antipathiam, sumpserit. Nam & tales vomitu, palpitatione cordis, syncope & similibus symptomatibus corripì notissimum est.

Sextò venenum intus genitum sese prodit plerumque cùm febre. Cùm enim venenum diu in corpore latens sensim humores corrumpat, inde putredo fit, & tandem febris accenditur. A veneno verò extra assumpto graua excitantur symptomata sine febre. Cùm enim ad putredinem inducendam alteratio præuia requiratur, & ita temporis spatium: Venenum non dat eas inducias, sed statim grauissima symptomata inducit. Itaque cùm symptomata graua cum febre putrida accidunt, & febrem

subsequuntur , nulla de veneno assumpto suspicio est, sed potius ab interno humorum apparatu morbum illum fieri credibile est.

Septimò vbi contagium præsens est, & plures in eadem domo seu familia, non eodem tempore, sed vnus post alterum moritur, & morbus aliquis epidemius grassatur, id omne veneni assumpti suspicionem aufert. Etsi enim venena quædam ictu vel morsu animalium communicata rursus contagiosa sint, vt venenum canis rabidi & dryini serpentis: tamen pestilentie & aliorum ferè contagiosorum morborum longè alia est ratio, habetque se venenum canis rabidi, si per saliuam excipiat, instar veneni extra assumpti. Nec à cane rabido tam subito plures inficiuntur, quàm à veneno pestilenti.

Octauò & illud veneni intus geniti, non extra assumpti, est indicium, si morbus periodos certas, & quasdam remissiones vel intermissiones habeat. Cum enim intus genita venena in humore aliquo suam sedem habeant; humores verò suas periodos, quibus alij singulis, alij alternis, alij quarto quoque die mouentur & exacerbantur: si quid tale accidat, intus geniti veneni indicium est. Venena verò extra assumpta continuò hominem affligunt, nec vllam quietem aut remissionem concedunt, donec vel à natura vincantur, & è corpore expellantur, vel ipsa naturam vincant, & hominem iugulent.

Tandem & hoc modo cognoscitur, venenum aliqui exhibitum esse, si id, quod vomitu reiicitur, cibo mixtum, cani, deuorandum exhibeatur. Si enim inde vel lædatur, vel moriatur, certum id veneni indicium est. Nonnulli quidem & gallinis, id quod vomitu reiicitur, obiciendum putant. Verum

cum

cum gallinæ plurima venena sine damno deuorent, id satis firmum signum non est.

Summa : si in homine , qui sanus fuit , nec prauis humoribus abundauit, subito & actiones, & excreta ac retenta, ac qualitates mutantur, eum venenum accepisse, indicium est. Nimirum præsentaneo veneno sumpto ructus foetidi & mali saporis accidunt. Vbi tamen attendendum , ne ob errorem in victu & ingurgitationem variorum ciborum , oleum , lactis , allij , ceparum , fructuum fugacium, piscium frixorum , tales ructus, vel etiam vomitus & alui profluvia , de quibus mox dicetur, accidant. Statim pulsus & cordis motus, nulla alia causa eius mutationis apparente, valde mutatur, vires labuntur, & vel pulsus planè aboletur, vel valde deprauatur. Accedit cordis angustia , palpitatio , lipothymia, syncope, & tandem mors. Præterea accidunt vertigo , conuulsiones , tremor , singultus , stupor, mordicatio & dolores ventriculi & intestinorum, vrina supprimitur ; interdum sitis aecidit. Suboriuntur vomitus materiæ prauæ, interdum & alui profluuium. Accedunt sudores frigidi , extrema refrigerantur , lingua intumescit , labra nigricant, & inflammantur , interdum venter , imò & totum corpus intumescit ac inflatur, maculæ passim in corpore erumpunt. Et quidem ista symptomata omnia sunt atrociora , quàm ea, quæ à veneno intus genito accidere solent.

Verùm non eadem semper symptomata in omnibus , qui venenum sumpserunt , accidunt. Equidem præsentanei veneni , & quod cordi præcipuè inimicum , hæc signa sunt : tamen etiam venena sunt , quæ alias partes lædunt , & non ita vehementer

menter totum corpus turbant, de quibus postea dicemus.

Ipsam veneni speciem quod attinet, refertur interdum ab ægrotantibus, interdum à familiaribus, quale venenum sumptum sit.

Venena, quæ vel morsu, vel contactu, vel aculeo animalium venenatorum inferuntur, sese imprimis his signis produnt, quod scilicet dolor partem statim apprehendit, pars ipsa inflammatur, & tandem putrescit, ac mortificatur.

*Tempo-
raneorū
venenorū
signa.*

Temporaneorum autem venenorum, signa non ita certa sunt, imprimis in principio, neque statim signis manifestis sese produnt, ut venena præsentanea. Coniecturæ tamen quædam dantur, quæ ex iis petuntur, quæ tum in ipsa sumptione, tum post assumptionem ex effectis apparent. Hæc quod attinet, ægri plerumque in diuturnos morbos, quorum causa nulla manifesta reddi potest, incidunt; fatuitatem, insaniam, epilepsiam, paralyfin, dolores vagos, tabem. Et in principio quidem lingua signa suppeditat, quæ ventriculi, pulmonis, & capitis affectus facile indicant: quorum vnum sumpto veneno tali affici necesse est. Quæ enim venena pulmonem afficiunt, tussim siccam, ariditatem linguæ, sitim, sanguinis sputum, & tandem phthisim excitant. Quæ verò ventriculo imprimis nocent, nauseam, dolorem, & inflationem ventriculi, fluxum alui pariunt, & linguæ color ac sapor ab iis mutatur. Mutatur quoque color linguæ, si epas afficiatur, præterea accidit sitis, febris cachexia, hydrops. Cardanus, lib. 1. de venen. cap. 26. etiam à sanguine emisso latentis veneni signa petit; si nimirum insolitæ in eo mutationes appareant, scribitque, se

& similem ptisanæ & viridem vidisse, bis album, similem succo betatum semel, eumque veneni occulti indicium fuisse putat. Ego in quodam Iuris Doctore ter sanguinem vidi; cui serum instar lactis candidum innatabat. Nullum tamen latentis in eo veneni indicium animaduerti, sed de scorbuto potius suspectum habui. Qui etsi sæpius febribus erraticis, non tamen diuturnis, laboraret, postea peste tum grassante correptus obiit.

An verò, qui mortuus est homo, veneno interemptus sit, signis cognosci possit, dubitatur. Negant equidem id multi, & experientia id probare volunt, atque eius rei exemplum ex Tacito afferunt, qui, *lib. 3. Annal.* de venefica Martia verba faciens, hæc habet: Vulgatum erat, missam à Cn. Sentio famosam veneficiis, Martiam subita morte Brundusij extinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumpti exitij reperta. Idem de Antonio & Cleopatra referunt, in quorum, licet veneno extinctorum, corporibus nullum penitus veneni indicium existit. Plerumque tamen etiam in mortuis venena sese satis produnt, de quo Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* Cum, *inquit,*, homo suapte natura humoribus probis abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, ut lethali veneno assumpto fieri solet, deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffluens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse, aiunt. Et omnino fieri solet, ut ij, qui veneno mortui sunt, paulò post mortem toto corpore colorem primò citrinum aut subviridem, & post vnam vel duas horas liuidum aut nigrum acquirant, quod ab humorum subita

corruptione

*An quis
veneno
interem-
ptus sit.*

corruptione accidit. Cuius rei exemplum habet Galenus, 5. *de loc. affect. cap. 7.* de quodam seruo-
tum Imperialium, qui cum à vipera morfus esset,
ei totius corporis color ita mutatus est, vt porri
colorem referret.

Alij & alia signa addunt, nimirum, quod vngues
post mortem nigri euadant, & facile euellantur,
capilli defluant, adeo vt interdum sine vlla violen-
tia integri manipuli euelli possint. Plinius, *lib. 2.*
cap. 63. cadauera veneno interemptorum neque à
feris, neque ab auibus tentari aut degustari scri-
bit: quod tamen signum & peste infectis competit.
De quo Lucretius, *lib. 6. rer. natural.*

*Multaque humi cum inhumata iacerent corpora
supra*

Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum

Aut procul absiliebat, vt acrem exiret odorem,

Aut vbi gustarat, languebat morte propinqua.

Nonnulli inter signa veneni hausti & hoc ha-
bent, quòd cor veneno interemptorum igne consu-
mi non possit. De quo Suetonius, in *Caligula* vbi
de Germanici obitu loquitur: Antiochiæ, *inquit*,
obiit, non sine veneni suspitione. Nam præter li-
nores, qui in toto corpore erant, & spumas, quæ
per os fluebant, crematque cor inter ossa incor-
ruptum repertum est, cuius ea natura esse existi-
matur, vt tinctum veneno igne confici nequeat. Et
Plinius de corde ipso, *lib. 10. cap. 37.* scribit: ne-
gatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo in-
teriere, negatur & veneno interemptis. Certè ex-
tat oratio Vitellij, qua reum Pisonem eius sceleris
coarguit, hoc vsus argumento, palamque testatus,
non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris
cremari.

cremari. Et Auicennas, *de virib. cord.* scribit, Cor à venenis impensè congelari & exsiccari. Quæ suo loco relinquimus.

CAPVTV.

De prognosticis.

1. **M**Orbi omnes à veneno illati periculosi sunt, & nisi idonea remedia statim adhibeantur, homini mortem afferunt : & omnino longè pauciores ex iis, qui venenum sumpserunt, servantur, quam qui pereunt. *Prognostica.*

2 Est tamen venenorum, vt ex speciali de iis doctrina patebit: magna differentia, atque alia magis, alia minus sunt noxia, & alia citius, alia tardius hominem occidunt. Quæ enim cor statim inuadunt, citissimè hominem vel enecant, vel superantur. Quæ iecur & pulmones lædunt, diuturnos morbos pariunt. Quæ cerebro inimica sunt differunt. Quæ enim motum statim tollunt : hominem læsa respiratione, citissimè etiam iugulare possunt. Quæ verò saltem sensus interiores lædunt, & vel memoriam abolent, vel fatuitatem inducunt, cum iis diu homo superesse potest.

3 Quò maior veneni copia sumpta est, eò hominem facilius interimit: si verò prorsus exigua quantitate sumptum sit, hominem interficere non potest. Mediocri si sumptum sit, hominem quidem non statim iugulat, sed sensim in corpus penetrans, lenta morte ipsum perimit.

4 Quid autem post venenum admissum sperandum sit, symptomatum copia & vehementia, vel paucitas

paucitas & lenitas ostendunt. Etenim si statim *ἀσφυξία* & syncope, totius corporis, & imprimis extremorum, refrigeratio accadat, sudor frigidus erumpat, oculi peruertantur, cerebrumque, ob spirituum animalium læsionem, in consensum trahatur, & hinc cerebro affecto grauius facultatis animalis læsæ symptomata accidant, morbum lethalem significat.

5. Quò tamen malum sit erupturum, ex symptomatum imminutione vel incremento cognoscitur. Si enim symptomata continuò augeantur, lethalis morbi indicium est. Si verò symptomata minuantur, salutis aliqua adhuc spes superest.

6. Lethalis etiam morbi indicium est, si venenum neque per vomitum, neque per aluum, neque alia ratione è corpore eiiciatur, & excernatur; neque idonea & necessaria medicamenta adhibita fuerint, aut si, quæ adhibentur, nihil profint.

7 Si verò venenum vel foras è corpore expellatur, vel in locum aliquem ignobilem propellatur, salutis spes est. Ira è Studiosis illis, de quibus supra dictum, qui pisces in aqua, in qua glis suffocatus erat, comederant, ij euaserunt, quibus parotides erumpebant.

8 Si etiam idonea medicamenta statim adhibita fuerint, & ex eorum usu melius æger habeat, de vita ægri non desperandum.

9 Etsi verò æger veneno accepto conualuisse, & de vita amplius periclitari non videatur: non tamen securum esse, & extra omne periculum se constitutum sibi persuadere velit. Sæpe enim à veneno maligna diathesis corpori imprimitur, quæ pertinaciter hæret, & longo post tempore sese exserit.

10 Venena, quæ præsentanea sunt & temporanea euadunt, partemque aliquam erodunt vel corrumpunt, v. g. pulmonem, tardius occidunt, pro morbi, quem inducunt; ratione.

11 Venena temporanea, quæ nullam partem primario corrumpunt, sed latentia sese postea exserunt, vbi sese exserere incipiunt, vix expugnari possunt, sed hominem breui interficiunt. Etenim si præsentanea venena, etsi iis statim medicamenta necessaria opponuntur, tamen rarò expugnari possunt: quantò maius ab iis periculum metuendum, quæ in corpore diu substiterunt, idque longò tempore inquinauerunt, neque remediis idoneis oppugnata sunt. Vnde etsi venenum canis rabidi diu satis in corpore latere possit; tamen vbi sese exserit, & hydrophobia accedit, non diu amplius homo viuere potest.

C A P V T V.

De præseruatione à venenis.

CVM autem venenum præcauere, quàm ad- *Præser-*
missum expugnare & expellere, tutius sit, *uatio.*
ante curationem aliquid de præseruatione dicen-
dum. Consistit autem præseruatio illa in duobus.
Primum est, vt omnis prudentia & diligentia ad-
hibeatur, ne venena intra corpus admittantur. Se-
cundum, vt contra ea alexipharmacis homo præ-
muniatur. Ferarum quidem morsus & ictus aliqua
diligentia præcaueri possunt: casus tamen illi sæpe
sunt fortuiti, & vt Horatius, lib. 2. Od. 13. canit:

Quod quisque vitet, nunquam homini satis

Cautum

Cautum est in horas.

*Regula
ad præ-
cauenda
venena.*

A venenis autem, quæ ore sumuntur, ut maxime sibi Principes viri, & Magnates caueant, opus habent, qui sæpe cum ab inimicis aperta vi è medio tolli non possint, venenis clam interficiuntur. Tradunt verò & præscribunt iis nonnulli, & inter eos Cardanus præcipuè, lib. 3. de ven. cap. 1. varias regulas.

1 *Prima* est, ut fidissimos habeant famulos & ancillas.

2 *Secunda*, ut vitent conuiuia, in quibus cum in cibo, tum in potu facile aliquid veneni exhiberi potest.

3 *Tertia*, ut neminem in culinam vel cellam, vel cubiculum, præter eos, qui iis præfecti sunt, admittant.

4 *Quarta*, ut suspectos cum famulis & familiaribus conuersari non patiantur.

5 *Quinta*, Nullum cibum peculiarem sibi parari iubeant, nec certis cibis soli delectentur; cum facile iis imprimis venenum admisceri possit.

6 *Sexta*, Habeant, qui cibos prægustent. Atque hinc quidem hodie vsitatus apud Principes cibos prægustandi modus natus est: qui tamen ceremoniæ potius, quam prægustationis loco est, cum prægustatores illi vel nihil vel parum gustent, nec vlla mora temporis, experimento necessaria, intericiatur.

7 *Septima*, Abstineant à ferculis è pluribus ciborum generibus mistis, & vario modo conditis, dulcibus, acribus, acidis, salsis nimis.

8 *Octaua*, In edendo cibi odorem & saporem explorent, & si quis sapor suspectus sit, cibum illum non degustent.

Nona,

Nona, Vitare & fungos decet, & ranas, ac huiusmodi. Cùm enim per ſe venenofa eſſe poſſint, interdum, ne malitia pateſcat, ſub his venenum tegitur: ſcribitque Cardanus, *alleg. loc.* Principem Iſtonij, & Borromzum, Antiſtites, veneno ſublatoſ eſſe, & duos Patriſios ſibi notos, veneno propinato, dum ranas comediffent.

Decima, Nihil edendum, quod alieno cultro diſciſſum eſt, aut quod cuspide alieni cultri porrigitur. Ita è Cteſia, *in lib. de rer. Perſ.* referunt, quandam mulierem, Satyram nomine, maximè ſemper timuiſſe venenum, & omni diligentia uſam, ut illud euitaret; factum tamen, ut quædam alia mulier eam veneno hoc modo interficeret. Cultelli partem alteram tantùm veneno infecit, & deinde coram Satyra diuiſit auiculam paruam coctam, & quâ auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblatâ Satyræ, illico eam exſtinxit; cùm interim quæ pars auis non fuerat tacta à veneno, nullum detrimentum ipſi miniſtranti attulerit.

Undecima, Cibus ſumptus non auidè deglutien-
 dus, ſed diligenter maſticandus. Ita enim maſticatione illâ diligenti, ſi quid veneni cibo admixtum ſit, faciliùs deprehenditur.

Duodecima, Potus non affatim & auidè haurien-
 dus, ſed pitiffando primùm deguſtandus.

Decimatertia, Propterea etiam qui venenum ti-
 ment, non ſumant cibum & potum, dum valdè eſuriunt vel ſitiunt. Cùm enim cibus & potùs auidè deglutitus à venis ac viſceribus inanitis attrahitur, venenum cum iis in penitiora corporis facilè ſeſe inſinuat.

Decimaquarta. Qui ius aliquod hauriunt, vel
 Lib. VI. Ec bibunt,

bibunt ; patinam aut poculum non ad fundum vsque euacuent & exhauriant ; cùm succi vel pulueres venenati , iusculis vel potui misti , plerunque ad fundum descendant. Ita in Excerptis Senecæ , *lib.6.controu.4.* exemplum est cuiusdam mariti , qui eodem poculo , quod ipse hauserat , vxorem venenauit , cùm prior ille potasset , & quod erat in fundo , vxori dedisset , vnde ipso incolumi manente , vxor extincta est. Sciuit , *inquit Seneca* , maritus , quam partem potionis hauriret , summis scilicet partibus leuis & innoxius humor suspenditur , grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit.

15 *Decimaquinta.* Habeant etiam , qui venena timent , vestes , & maximè interulas plures , cistis inclusas , quas dum induere volunt , ad ignem siccant , & fumis odoratis imbuant.

Verùm in ista hominum multorum malitia & astutia nemo satis cautus esse potest , sed , vt Plautus *in Captiu. Act.2. sc.2.* loquitur :

*Qui cauet , ne decipiatur , vix cauet , cùm etiã cauet :
Etiam cùm cauisse ratus , saepe is cantor captus est.*

Longè faciliùs Princeps à venenis tutum se præstare potest , si , vt Eustachius Rudius , *lib.2.de morb. occult. cap.12.* scribit , Christianam , integràmque vitam ducat , iustitiam administret , populum suum amet ministros è præclara stirpe genitos , fideles , & non munerum , lucrìque turpis cupidos , nec inuidos , sed qui diu vitâ ac moribus antea probati sunt , eligat , in eosque beneficia frequenter conferat. Hoc etiam cuilibet facere promptum est , vt ab iis cibis abstineat , quos scit quandoque venenatos esse posse , puta fungis , raniis , anguillis , quæ interdum cum anguibus coeunt , & venenuum ab iis accipiunt ,

piunt, herbis etiam, quas interdum veneno infici, obseruatum est.

Qui tamen venenum metuunt, tutissimam præseruandi & muniendi se contra ea rationem habet, quæ sit per alexipharmaca; quomodo se à venenis inuiolabilem antidoto suâ præstauit Mithridates, Ponti Rex, adeo vt postea, vbi vellet, veneno mori non posset. Nonnulli quidem & in cibis aliquid auxiliij quærunt, & suadent, vt cibi liberaliùs assumentur, vt eorum copiosâ vis veneni frangatur, & vbi opus, vomitus faciliùs prouocetur, & vna cum cibo venenum eiiciatur. Conciliator, *lib. de venen. cap. 4.* lac asini præstare scribit, ne vis veneni viscera erodat, & in ea penetret, & in quo prandio vel cœna asinæ lac fuerit bibitum vel comestum, nullum, præter napellum, venenum nocere posse, docet. Et non ignotum est, circumforaneos quosdam, vt vulgus decipiant, & merces suas pretiosius vendant, butyrum priùs magnâ copiâ esitare, vel aliud pingue sumere, & hinc venenum aliquod, omnibus spectantibus, potare, & illico antidotum exhaurire, & paulò post domum reuersos vomitum ciere. Verùm nec cibi semper sufficiunt, & molestum est, nec salubre, cibum semper liberaliùs ingerere. Itaque, vt dictum, qui venenum timet, rectissimè facit, si alexipharmacis sese munit.

Sunt autem illa vel externa vel interna. Inter externa sunt Smaragdus, Adamas, Topasius, de quibus Albertus Magnus scribit, si continuò gestentur, vt cutem nudam tangant, facere, ne venenum vllum homini noceat. Iaspidem etiam, quæ Gramatias & Polygrammatos appellatur, quæque virens Smaragdo persimilis, ac purpureû in se quid

Alexi-pharmaca contra venena.

Duplicia externa.

continere videtur, albâque cingitur lineâ, ad venena quæuis pro amuleto gestari, scribit Anshelmus Boëtius, *de gemm. lib. 2. c. 202*. De lapide etiam ouum anguinum referente, refert idem Anshelmus Boëtius, *lib. 2. de gem. cap. 175*. quod gestatus putetur gestantem securum reddere, ne ab aëre pestilenti, aut à veneno inficiatur, aiuntque, præsentè veneno id sudore prodere. Alij & Bezoar & corallia addunt.

*Interna.
Simpli-
cia.*

Verùm longè tutius est, interna medicamenta usurpare. Simplicia passim nota sunt, & ferè medicamenta, quæ venenatos morbos curant, de quibus, *cap. seq.* dicitur, etiam contra venena hominem muniunt. Tria tamen imprimis magnopere commendari in hunc usum scribit Mercurialis, *lib. de venen. cap. 18*. Rutam scilicet, mali citrij tam fructum, quàm semen, & malum cydonium. De Ruta scribit Athenæus, *lib. 3. de Dipnosoph.* Archelaum, quendam Regem Ponti, consuevisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos, consuevisse, priusquam exirent domo, semper rutam edere, atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. Refert idem de citrij, experienciâ probatum esse, homines fuisse venenatos, atque ex iis fuisse servatos, qui prius ederant citrium: pariter de cydonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere.

Composita.

Composita multa passim extant. Vulgaris antidotus est, quæ paratur è nucibus iuglandibus siccis duabus, caricis duabus, rutæ foliis xx. & salis momento. Cuius si ieiuno stomacho Drachmæ duæ ad Unc. 8. sumantur hominem à veneno præseruent. Et omnino omnia medicamenta, quæ ad præseruationem pestis passim extant, & *lib. 3. de febr.* sunt proposita, & hîc locum habent, ut & amuleta
Fernelij

Fernelij & Palmarij, ſupra, *part. 4. cap. 20.* propoſita.
Et imprimis utilis eſt Theriaca & Mithridatium.
Scribitque Galenus, *lib. de Theriac. ad Piſon. cap. 16.*
& *1. de Antidot. cap. 16.* fieri non poſſe, vt iis vllum
venenum noceat, qui quotidie theriacam fabæ
Ægyptiæ pondere ſumpſerint.

De vtroque tamen hoc medicamento, Mithrida-
tio ſcilicet & Theriaca, diſputatur à nonnullis, an
hominibus ſanis propinanda ſint. Auerroës enim
cùm *in lib. de Theriac. tum lib. 5. Collect. cap. 32.* me-
dicamenta Bezoardica ſaltem vtilia eſſe ſcribit, vbi
corpus veneno infectum eſt; ſanis verò corporibus,
ſi exhibeantur, nocere. Vnum tamen ſemen citri
excipit, quod etiam ſanis corporibus vtile ſit. Et
imprimis contra Theriacam tribus argumentis vti-
tur. Primum eſt, quod theriacæ vſu omnes ita diſ-
ponantur, vt nihil à veneno patiantur, & proinde
ſiant ſimiles veneno. Secundò, quòd theriaca at-
trahat venenum, atque ita cùm attractio fiat per
ſimilitudinem, ſimilis ſit veneno, & propterea
ſanis corporibus non conueniat. Tertiò, quòd po-
tentiffimum ſit medicamentum, & magnæ actiuita-
tis. Verùm rectiùs ſentit Galenus, qui locis mo-
dò allegatis, *lib. de Theriac. ad Piſon. cap. 16.* & *1. de*
Antid. cap. 16. theriacam, vt præſtantiffimum me-
dicamentum, ad tuendum corpora contra vene-
na, commendat. Cui conſentit Auicennas, *lib. de*
virib. cord. & omnes ferè alij Medici, imò ipſa ex-
perientia, quæ docet, vera & genuina alexiphar-
maca corporibus ſanis etiam ad tuendum ea contra
venena, tutò & cum commodo exhiberi. Nullo
verò modo, quòd vult Auerroës, ab alexipharmacis
veris corpora ſana fiunt venenofa, ſed potiùs ab iis

An Bz
zoardica
ad præ-
ſervatio-
nem ſanità-
tis
uſurpantur
da.

acquirunt quandam proprietatem venenis repugnantem. Deinde non attrahit venenum theriaca, sed impugnat. Tertio, etsi sit potentissima & magnæ actiuitatis : tamen certâ dosi & cautè adhibita, etiam in sanis suum locum habet: id quod exemplo Regis Mithridatis, & aliquot Romanorum Imperatorum patet.

Hoc tamen notandum, alexipharmacorum esse quandam differentiam. Quædam enim, cum nullo qualitatuum primarum excessum habeant, ut lapis Bezoar, Terra sigillata, Bolus Armenus, Cornu Cerui, Smaragdus, & similia, omni ætati & corpori tutò adhibentur. Quæ verò calida & sicca sunt, ut Mithridatium & theriaca, cautiùs exhibenda, & videndum, ne nimio eorum usu damni aliquid ægro attrahatur.

C A P V T VI.

De curatione venenorum in genere.

*Generalis
veneni
curandi
ratio.*

Communis omnium morborum, à venenis extra admissis ortorum, Indicatio est, ut venenum per eam viam, per quam in corpus ingressum est, si possibile, reuocetur & expellatur; deinde, ut idoneis alexipharmacis expugnetur. Verùm cum alia ore assumantur, alia extra corpori adueniant & immittantur, & quidem vario modo, de singulis eiusmodi modis in specie dicendum. De alexipharmacis tamen, quia omnibus venenis sunt communia, præter ea, quæ suprâ, *part. 1. cap. 9.* dicta sunt, quædam adhuc in genere dicenda videntur.

Et primò quidem dispiciendum, quænam sit,
alexiphar

alexipharmacorum & Bezoardicorum medicamentorum natura. Vbi in principio hoc tenendum, quod omnia alexipharmaca & Bezoardica occultis qualitatibus agant. Etsi enim à nonnullis scribitur, si venena sunt frigida, à calidis primum esse auxilium; si calida, à frigidis; si humida, à siccis; si sicca, ab humidis: tamen quia nulla res ideo propriè venenum dicitur, quia calidum, frigidum, humidum, siccum, sed quia occultam qualitatem, corpori nostro inimicam, habet: ideo etiam nihil propriè est alexipharmacum, quia calidum, frigidum, humidum, vel siccum, sed quia occultâ qualitate veneficæ qualitati resistit. Interim incommodum non est, vt, si venenum aliquod etiam primarum qualitatum excessum coniunctum habeat, vt illi qualitatum manifestarum excessui qualitates contrariæ opponantur.

Quæ autem alexipharmacorum & Bezoardicorum natura sit, non ita clarum, Galenus, *s. de simpl. med. facult. cap. 18.* scribit, quod sint media inter venena & corpora perpetientia. Auicennas, *lib. 2. tract. 1. cap. 4.* Bezoardicum sic definit, quod sit remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam à se repellat. Ex quo colligi posse videtur, quod Bezoardicum non agat in venenum, sed saltem corpus roboret, vt ad venenum expellendum sufficiat, atque ita per accidens saltem in venenatis morbis proffit. Eustachius Rudius verò, *de morb. occult. lib. 2. cap. 7.* è Galeno, *s. de simpl. med. facult. cap. 18,* statuit, Bezoardicum non ad corpus nostrum, seu cor, ad ipsum venenum dirigi, & tota substantiâ venenis aduersum esse. Etenim si venenum habet

Bezoardica occultis qualitatibus agunt.

Alexipharmaca quid.

formam humani corporis corruptiuam, etiam Bezoardicum formam habere debet, quæ sit veneni forma contraria, eamque oppugnet & destruat. Concedit tamen, Bezoardicum quadantenus esse corpori nostro simile, quadantenus etiam contrarium; & proinde si maiore quantitate sumatur, obesse, imò hominem planè necare posse.

Verùm neutra harum opinionum planè vera est; vtraque tamen aliquid veri continet. Nam quòd Bezoardica saltem per accidens veneno aduersentur, quatenus cor roborant, falsum est. Et paret id ex eo, quia, si Bezoardicum saltem ex accidenti venenum expelleret, sequeretur, quòd omne Bezoardicum, & omne, quod cor valde roborat, omni veneno ex æquo aduersaretur, quod falsum. Nam primò dantur multa venena, quæ propria alexipharmaca requirunt, imò quodlibet venenum habet proprium alexipharmacum, ac dantur multa alexipharmaca, quæ contra vnum venenum profunt, alterum verò expugnare & expellere non valent. Deinde non non raro accidit, vt, licet venenum non expellatur è corpore, nihilominus, quia ab alexipharmaco superatur, ac eius forma destruitur, amplius nocere non possit. Tertiò, si alexipharmaca saltem ideo talia essent, quia sunt cordialia, omnia cordialia essent alexipharmaca, quod falsum. Atque ita alexipharmaca cor non saltem roborant, sed & venenum impugnant.

In altera verò sententia hoc admitti non potest, quòd statuunt, alexipharmaca esse cordi aliquo modo aduersa, & propterea nimiam quantitate nocere, imò occidere. Contrarium potius verum est, esse cordi similia, non quidem sicut alimenta, sed

modis occultis

occultâ qualitate. Vbi tamen quædam est differentia. Quædam enim, quæ alimentis sunt propinquiora, vt poma citria, cydonia, melissa, & similia, maiore etiam quantitate sumpta non nocent. At quæ planè medicamentosa sunt, & fortiora, etsi & ipsa occulta qualitate corpori nostro sint amica; tamen ob eam ipsam in certâ dosi exhibenda sunt, quæ si excedatur, harmoniam illam, quæ ex temperie manifestarum & occultarum qualitatum exsurgit turbant, quod vel ex eo patet, quod etiâ alia, quæ saltem cordialia sunt, homini nocere possunt nimia si quâtitate sumantur, vt in croco res manifesta est.

Ex quo apparet, quæ sit differentia inter alexipharmaca propriè dicta, & cordialia medicamenta. Equidem & cordialia omnia in morbis venenatis sunt vtilia; cum corroborent, vt veneno facilius resistere possit; ipsum tamen venenum non adeo expugnant; sicut alexipharmaca propriè dicta, qualia sunt margaritæ, corallia.

Cordialia & alexipharmaca quomodo differant.

Quæ tamen omnia de veris alexipharmacis, quæ plerisque venenis contraria sunt, accipienda; cuiusmodi sunt lapis Bezoar, cornu cerui, vnicornu, & alia, quorum mox fiet mentio. Præter hæc enim dantur quorundam venenorum peculiaria remedia, quæ non alexipharmaca, sed potius & ipsa venena sunt & nisi venenum contrarium, cum quo pugnet, in corpore adfit, hominè interimunt. Ita aconitum, alias omnium venenorum occysimum, scorpionum ictibus aduersari, datum in vino calido, scribit Plinius, lib. 27. c. 2. Et est, inquit, aconiti natura, vt hominem occidat, nisi inueniat, quod in homine perimat. Cum eo solo collatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cum venenum in visceribus re-

E c s perit:

perit : mirumque exitialia per se ambo cum sint ,
duo venena in homine committuntur , ut homo
superfit.

Quæ autem alexipharmaca sint, supra, part. i. c. 9.
dictum, atque etiam lib. 4. de febr. cap. 5. sunt
proposita. Et extat omnino alexipharmacorum ta-
lium passim magna copia, ut iniuria conqueratur
Plinius, brutis naturam abundè prouidisse, homi-
nibus nouercam veluti exitisse; quin potius beni-
gna. DE I prouidentia hîc admiratione digna est,
qui vbique talia extare voluit, & quidem ita, ut,
vbi in regione aliqua morbus aliquis quasi fami-
liaris existit, ibi etiam dederit remedium, ut paria
omnia essent in yniuerso. Ita in Egypto Ilides
serpentibus opposuit; iisdemque in Apulis & Lu-
canis ciconias; scorzoneram, in Comitatu Arguil-
leni Scorzionibus dictis, quorum veneno nec the-
riaca prodest; mustelam in Zailam, Insula, aduer-
sus serpentes quosdam coronatos, quasi Regulos
dictos: in America, vbi lues Venerea viget, ligno
Indico & Guajaco incolis prouidit. Imò non solum
dedit passim alexipharmaca Creator, sed pleræque
etiam monstrauit, & oculis quasi subiecit, fi-
gura, & forma, maculis, colore: ut in scorpioide,
quod semine caudæ scorpionis effigiem gerit; echio,
quod semen viperino capiti simile profert.

*Alexi-
pharma-
ca com-
munia.*

Notandum verò hic, alexipharmaca quædam
esse communia, quæ omnibus venenis sunt com-
munia, qualia allegatis locis sunt proposita; quæ-
dam autem certis venenis propria quæ in speciali
de venenis tractatione proponuntur.

*Cordia-
lia.*

Cordialia tamen medicamenta, cum spiritus &
robur cordis conseruent & augeant, ut veneno for-
tius

tius resistere possit, & ipsa in morbis venenatis curandis vtilia sunt. Talia sunt.

Radices; *tormentilla, dictamni albi.* Folia; *borraginis, buglossi, acetosa, melissa, scabiosa.* Flores; *borraginis, buglossi, violarum, rosarum, nymphae, tunicis.* Semen; *citri, ocymi.* Ligna & cortices; *aloës, citri.* Succi; *citri granatorum, aurantiorum, cydoniorum.* Aromata; *crocus, cinamomum, caryophylli.* Ex animalibus; *Cornu cerui, os de corde cerui, ebur, margarita.* Vt & *moschus, ambra, corallia, hyacinthus, smaragdus, granati, sapphiri, terra sigillata, bolus Armenus.* Quorum tamen plerima etiam venenis resistunt. Et ex his composita & parata: Sirupi: *borraginis, buglossi, de succo citri granatorum, aurantiorum, acetosa, acetosella, tunicis.* Conseruæ; *borraginis, buglossi, rosarum, violarum, tunicis, acetosa, acetosella.* Species & pulueres; *de hyacyntho, de gemmis, diamargariti, cordiales temperate, latitie Galeni, exhilarantes, Rasis.* Confectio; *Alchermes.* Cæterum de hisce medicamentis, & præcipuè alexipharmacis, monendū primò, vtile quidem esse, vt in quocunque veneno vniuersalia illa alexipharmaca vsurpentur: verum si venenum notum sit, tutissimum esse, ipsi proptium alexipharmacum opponere.

Deinde monent hîc Autores, cùm alexipharmaca variè temperata sint, vt frigidis venenis calida, calidis frigida, siccis humida, humidis sicca opponantur: quod vt, vbi fieri potest, non improbo; ita semper magis ad vim alexipharmacam, quæ venenis propriè opponitur, quam manifestas qualitates, respiciendum censeo; & propterea etiam theriaca ac Mithridatium, quæ sunt calida, in calidis

calidis venenis non sine fructu exhibentur.

Tertiò & hoc quidam monent, vt Bezoardica & cordialia rectius & citius ad cor penetrare possint, cacochymiam & phletoram prius tollendam, & obstructions aperiendas esse; cum si adsint & vires alexipharmacorum hebetent, & impedimento sint, ne ad cor facile penetrare possint. Verum hæc vires veneni considerandæ. Si enim venenum potens sit, quodque homini subito nocere potest, nullo modo dantur induciæ; vt prius obstructions aperi-ri, & phletora vel cacochymia tolli possit, sed statim ad alexipharmaca accedendum; quod nisi fiat, venenum incrementum sumit, hominemque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura obseruandum ex Auicenna, 6. 4. tract. 1. cap. 1. ne, qui venenum seu ore hausit, seu extra in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum vsu sæpe vomitu, sæpe aliis opus est, quæ in somno negliguntur: secundo necessarium est, vt diligenter attendatur, an symptomata, quæ à veneno excitantur, incrementum sumant, vel decrescant, quod in somno animaduerti non potest: tertiò in somno venenum ad cor & interiora facile penetrat.

C A P V T VII.

De venenorum ore assumptorum curatione.

Cum autem venenorum ore sumptorum, & extra in corpus immisissorum curatio aliquid peculiare habeat, de vtrisque seorsim dicemus. Et primò

primò curationem venenorum , quæ ore sumpta sunt , quod attinet , primò danda opera , vt venenum sumtum quamprimum è corpore iterum euacuetur ; quod commodissimè fit vomitu. Vomitoria tamen non sint fortiora ac maligna , sed leniora & paratâ ex iis , quæ simul lentorem obtinent , vt si quæ veneni sit acrimonia & vis corrodendi , illa obtundatur , & partes internæ contra eam quasi muniantur , simulque ipsum venenum iis immistum & inuiscatum quasi facilius eiiciatur. Talia parantur ex pinguibus iusculis , oleo butyro , lacte , decocto flor. genistæ , s. anethi , raphano & similibus. Non inutile tamen fuerit iis aliquid , quod contra venena pugnet , addere , vt cornu cerui , lapidem Bezoar , & similia : talia tamen , quæ vomitum non cohibeant. Et cum periculum sit in mora , nec semper operosè medicamenta componere liceat , quæ ad manum sunt , vomitoria exhibere , donec alia parentur , necessarium est , ex aqua tepida vel cereuisia , multo oleo vel butyro condita , lacte. Non autem satis est , semel vomitum prouocare , sed tamen diu is continuandus , donec nulla amplius veneni in ventriculo indicia ex sapore , odore , nausea , dolore & morsu deprehendantur.

Si verò venenum ad ventriculum iam descendit , quod facilè fieri potest , intestina eodem modo clysteribus eluenda , & à veneno mundanda , vt :
Rx. malua, parietaria, althæa, an. M. ij. Coq. in s. q. aq. s. Col. Rx. tb. iß. ol. dulcis, Vnc. vj electuar. de psyllio Drach. ij. M. F. Clyster.

Aur si materia adhuc in intestinis superioribus hæreat , nec tamen vomitu reiici possit , etiam lenia purgantia usurpanda , crassia scilicet ,
manna,

*Curatio
venenorum
ore sum-
ptorum.
Vomito-
ria,*

*Purgan-
tia.*

manna, & agaricus, vt: *℞. radic. scorzoner. Drach. ij. fol. acetosæ. M. ℞. agaric alb. Drach. ij. zedoar. sem. citri, an. Scrup. j. flor. cordial. an. pug. j. Coq. in aq. f. Col. ℞. Vnc. iiij, Dissolu. manna, Vnc. ij. Iterum colentur. Adde sirupi de cortic. citri Vnc ℞. Misce. Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulsione seminum melonum, cui semen citri addendum, vel exhibita cassia extracta cum puluere glycyrrhizæ.*

Diuretica.

Postquam venenum euacuatum est, aut etiam dum adhuc euacuatur, statim, danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, si venenum notum sit, & ad manum illa sint, de quibus postea in speciali venienorum tractatione diceretur.

Ad venena tamen intus sumpta non solum vtilia sunt alexipharmaca intra, sed etiam quædam extra adhibita, qualia sunt: ol. scorpion, composit. quod à Gregorio Carauita, Chirurgo Bononiensi, inuentum, & à Clemente VII. & Paulo III. Pontificibus Romanis, in facinorosis contra validissima venena probatum est, vt Vidus Vidijs, *de curat. gen. lib. 1. cap. 12.* refert; vt ol. Magni Ducis Hetruriæ.

*Ol. Carauita
Matthio.
li.*

Paratur autem oleum illud Carauitæ, vt à Matthiolo, *in prefat. in lib. 6. Dioscor.* describitur, hoc modo: *℞. ol. commun. sui temporis vetustis. mense Maio, quo confici debet, collecti, lb. iiij. fol. hyperic. virentis contus. M. iiij. Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole ferueat, clauso ore vasis, ne respiret. Deinde pone vas in balneum Mariæ, per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur, Postmodum. ℞. hyperici, camadryos, calaminthe, cardui ben. an. M. j. Quæ omnia contundantur, & misceantur cum oleo, & macerentur simul tribus diebus*

diebus in B. M. Deinde exprimantur. Postmodum accipe *flor hyperic.* M. iij.

Contundantur & macerentur per triduum cum oleo in B. M.

Deinde exprimantur, & ita fiat ter aut quater, vsque quò oleum sanguineum apparet. Postea accipe *sem. hyperic.* M. iij.

Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur.

Postmodum in arena per octo dies insolentur; deinde per tres dies macerentur in B. M.

Post colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis *hyperici noua semina.* Deinde *B. Scordij recentis, calaminth. centaur. min. cardui b. verbenacæ, dictamni Cretens.* an. M. ß.

Contusa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur simul in B. M.

Deinde colentur & exprimantur, Postmodum fumantur *zedoaria, radic. dictamn. albi. gentian. tormentill. aristoloch. rot.* an. Drach. iij. *scordij* M. j.

Contusa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denuò *styrac. calamit. laseris,* an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach, iiij. *melanthij.* Drach. ij. *cinamon.* Drach. viiij. *iunc. odorat. cyperi* an. Drach. iß. *santalor. alb.* Vnc. ß.

Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B. macerentur.

Demum colentur, & exprimantur, modo, quo antea dictum.

Postremò 300. scorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur super cineres calidos, & cum sudant

& irascuntur, tunc super infunde oleum in dicto vase, cauendo, ne cineres calidi frangant vas suo calore, obturato vasis orificio macerentur simul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis scorpionibus rursum in dicto oleo infundantur *rhobarb. myrrha, aloës hepaticæ, an. Drach. iij. nardi Indic. Drach. ij. croc. Drach. j. theriac. el. Mithridat. an. Vnc. 8.*

Contundenda contundantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum continuum macerentur in B.

Deinde oleum non amplius percoletur, sed recondatur perinde ac carpobalsamum.

Inunguntur autem hisce oleis ea loca, in quibus pulsus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, vt & regio cordis; atque inunctio tribus horis interpositis repetitur.

Sunt qui & suadeant, vt homo, qui venenū sumpsit, in equi vel muli, aut asini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, vt calore venenum ad partes exteriores euocetur: quo remedio sunt vsi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæsar Borgia, filius eius; sed hic non bene conualuit, ille paulò post interiit, cum ministrorum negligentia venenum in vino bibissent, quod aliis parauerant, cuius vis, priusquam id auxilium experirentur, iam ad viscera penetrauerat, vt tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* scribit.

Tandem, si quæ reliquæ veneni in corpore supersint, à corde & visceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per sudores euacuandæ; quod alexipharmaca itidem præstant. Et omnino vrile, & necessarium est, ab alexipharmacorū vsu
non

non statim desistere, sed ea aliquandiu continuare, donec etiam maligna dispositio corpori impressa expugnata sit.

Victus quoque ratio talis instituat, quæ medicamentis respondeat. Lac in cibo & potu valde vtile est, scribitque Cardanus, *de venen.lib.3.cap.3.* se Mediolani quinque filios mercatoris cuiusdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu usu conseruasse. Cibi etiam alij sint pingues & vinctuosi; vt butyrum, oleum, borrago, buglossa, ficus:& condiantur & conspergantur cardiatis & alexipharmacis, C. C. corall. margaritis, hyacintho, smaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri.

*Lactis in
venenis
usus.*

C A P V T V I I I .

De venenorum extra in corpus admissorum curatione.

ET si autem, vt supra dictum, venena in corpus extra variis modis immittantur: tota tamen curandi ratio consistit in tribus. Primum est, vt venenum statim extrahatur, nec ad interiora serpere permittatur; secundum est, vt inhibeat, ne ad interiora serpat, viæque ei occludantur; tertium, vt si quid veneni iam in arterias & venas sese insinuauit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur.

*Venena
extra in
corpus
admissa
curandi
ratio.*

Primò ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta, quæ extrahunt, id præstant vel qualitatibus manifestis, vel occultis.

*Venenum
extrahē-
tia.*

Quæ manifestâ qualitate id præstant, sunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu. Græcis *ὀν-
ωασινά*, & *ἐλκινά* dicta, vt sinapi, pyrethrum, aristolochia, cyclaminus, piper, brionia, fel taurinum, calx viua, stercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, sulphur, fermentum & similia. Vt: *℞. Galbani, sagapeni, myrrha, pyrethri, an. Vnc.℞. stercor.columbin. Vnc.iiij.calaminth.Drach.j.* Dissoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo antiquo. F. Cataplasma. Vel: *℞. pulu. aristoloch. rotund.long.an.Vnc.i℞. bryonia, Vnc.j.galban.sagapen. myrrh. an.Drach.vj. ol.lauri,sambuc. an.q.s.* F. Cera-
tum. Possunt tamen & quæ mitem habent calorem, hic vtilia esse, vt pulli vel hædi viui per medium dissecti, & caltenes adhuc impositi.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ similitudine id faciunt, vt ol. scorpionum, aranearum, & ipsa animalia, quæ venenum intulerunt, imposita, & similia. De quo Galenus, *de Theriac.ad Pison. cap.10.* Demorsus à crocodilo, crocodilinum adipem summè contulisse nouimus, obtrititis membris impositum. Muris aranei morsus ab eodem mure araneo contuso & imposito, sine dolore sanatur: Eodem modo & à vipera percussi liberantur, si quis illam atterat & vulneri coniungat. Sic Draco marinus dissectus, impositusque, ictui proprio medelam affert. Et pastinaca, vt Plinius, *lib.32.c.5.* scribit, contra suum ictum remedio est. Et de scorpione res nota, de quo Q. Serenus:

*Et cum vulnus atrox incussit scorpius ardens,
Continuò capitur, tunc digna cade retusus
Vulneribusque aptus, fertur reuocare venenum.*

Exillimat quidem Cardanus, *lib.2.de venen.cap.10.*
quædam

quædam antipathiâ & contrarietate prodesse, vt ol. scorpionij in punctura araneorum, cum sint inimica. Verùm si contrarietate id præstarent, potiùs venenum à se intrò in corpus pellerent. Vero magis consentaneum, vt dictum, talia similitudine id præstare, cùm & scorpius & araneus sint venenata. Quod ipse etiam concedit, cùm araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui scorpionij scorpiones contriti imponi, vel oleum scorpion. iungi solear, vt & vesparum ictibus vespæ contritæ imponuntur.

Quâ ratione autem illa medicamenta, quæ ex venenatis & alexipharmacis componuntur, qualia sunt ol. Caraitæ, seu scorpion.compos.vt &, quod mox proponetur, Cardani oleum, & similia medicamenta, extra imposita, prosint, dubium. Ego vero consentaneum esse puto, talia medicamenta partim similitudine venenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

Ex quo patet, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui ictibus & morsibus venenatorum animalium alexiteria extra non imponenda, sed tantùm exhibenda censent. Alexipharmaca enim, si extra imponantur, tantum abesse putant, vt venenum extrahant, vt etiam intus potiùs propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum esse, libenter concedimus. Verùm si aliquod medicamentum è venenis & alexipharmacis sit cõpositum, vtrumque præstare potest, venenositate ob similitudinem attrahere, & vi alexipharmaca id impugnare; qualia sunt oleum Caraitæ, & hoc Cardani, quod lib.3.de ven. cap.14. describit: R.ol.scorpion. hyperici complet. an t̃b̃. busones viuos magnos n.iii.verberatos virgulis, donec videantur augeri viri-

An alexiteria venenosus ictibus imponenda.

bus, viperam, sem.ruta, scordij, an. Vnc. iij. Coq. in baln. hor. 2. Col. postea in Sole digeratur.

Tandiu autem medicamenta extrahentia continuanda, donec dolor, vitiosus color, & reliqua symptomata circa locum affectum cessent, ac pus bonum apparere incipiat.

*Venenum
interci-
pientia.*

Secundò, ne venenum liberè serpere possit, prohibetur, si vasa, quæ in locum affectum tendunt, loco superiore vinculo rectè constringantur. Interdum etiam partem læsam præscindere præstat, quàm de vitâ periclitari, si nimirum talis pars sit, vt sine periculo vitæ abscindi possit, vt digitus manus vel pedis; id quod Pastor ille apud Galenum, 3. *de loc. affect. c. 7.* fecit, qui à vipera in digitum morsus, illum abscidit.

*Alexi-
pharma-*

Tandem si venenum iam in corpus penetrauerit, illud alexipharmacis oppugnandum & euacuandū, eodem planè modò, quem in venenis ore sumptis, *cap. preced.* explicauimus. Et quidem maturè, & statim in principio alexipharmaca exhibenda, cum triplicem vsum habeant; scilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & visceribus repellant; illud, quod ad interiora penetrauit, extinguant; & si quæ venenata dispositio ab eo corpori inducta est, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen. lib. 2. cap. 10.* quosdam referre, quodd bibere vrinam propriâ, secundum à morfu sit alexipharmacum, in omni morfu & ictu venenato.

Monendum etiam hîc, si morsum vel ictum animalis venenati vlcus sequatur, id non statim consolidandum, sed diu apertum seruandum esse.

Quâ ratione vulnera venenata curanda sint, dictum est *lib. 5. part. 4. cap. 21.*

Vbi etiam, quomodo ex scarificatione vlcera maligna & venenata contracta, curanda sint, dictum.

Si venenum per vnguenta illatum sit, euacuandum & extrahendum aliis vnguentis, vt oleo scorpion. Carauitæ, & aliis antea propositis.

Si venenum suffitu vel odore admissum sit, tollendum contrariis suffitibus & odoribus, paratis ex myrrha, succino, moscho, ambra, zibetho, ruta, ligno aspalathi, rosis, gummi anime, ligno aloës, fantalis, caryophyllis, croco, styrate; atque odores ex istis, ore clauso, naribus excipiendi sunt; cum maximè cerebrum afficiatur. Vtile est & balsamum rutæ, succini. Masticatoria quoque odorata vsurpètur. Nec negligàtur alexipharmaca antea proposita.

Reliqua videantur in speciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & spectris, quæ Cardanus umbras nominat, oriuntur; cum ex terrore illo sæpe morbi grauissimi, & venenatis non dissimiles excitentur. Cardanus, *lib. 3. de ven. cap. 14.* tribus modis id fieri docet; primò, cum vna res sub alterius specie ab homine apprehenditur; secundò, cum homo imaginatur, se videre aliquid, quòd reuera non videt, atque inde terretur; tertio cum reuera spectrum aliquod à Dæmone offertur, scribitque Cardanus, *allegato loco*, quòd cum homo à spectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideo homo amittit vocem; & si timor magis urgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & si adhuc magis, corumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt; & si

*Morbi ex
terrore
contracti*

corpus plenū sit malis humoribus, grauiter ægotāt; ac si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentū ex mēbro aliquo imbecilli, vitæ necessario moritur æger; si nō necessario, sideratur. Et omnino grauius mala ex terrore induci possunt, eoque grauiora, quò corpus est impurius, habétque imaginatio magnā vim humores, etiam bonos, corrumpēdi, multò verò magis vitiosos. Ita refert Felix Platerus, *observ. lib. 1.* puellas quasdam veris initio in prata extra urbem excurrissē, & cū ad locum supplicij, vbi patibulum erat, peruenissēt, illicque cadauer nō ita diu suspensū vidissēt, vnā ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetiussē: quòd, cū ex impulsu fluctuaret, illa eū viuere, seque inuadere velle imaginata est, & territa, ac mœsta, & melancholica domū reuersa, & cōtinuo timore diuexata, post diēs aliquot in cōnuulsionē incidēs, mortua est. Ibidemque narrat, quòd alia puella, sedecim annorum, sepulcrum recens apertū ingressa sit, feretro iam pridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiusdam postquam manibus contrectasset, & aliquo modo brachia cadaueris eleuasset, subitò inde peterrefacta, domum reuersa, cōnuulsionibus ex terroribus adeo fuerit diuexata, vt oculi ex sua orbita prolapsi viderentur, tandēque vitam cum morte commutauerit. Idemque, *lib. 1. pract.* scribit, quòd puella quædam, quæ pendente in cruce extra urbem intuita est, in talem melancholiam incidit, quæ in cōnuulsionēs desinens, mortem illi intulit: & quòd mulier, quæ patibulum serò prætergrediens, metuēsq̃, ne vrbe illic exclusa pernoctari cogeretur, in diuturnam melancholiam incidit: & quòd alia, quæ ca-

dauet

dauer furis, qui in carcere laqueo sibi gulam fregerat, dolio, vt in profluentem proiiceretur, intrudi conspexisset, animo perculsa, miserè multis annis melancholica vixit. Recenset etiam huiusmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vi metus & imaginationis, mortui sunt, historias très Henricus ab Heer, *obseru. rarar. lib. obseruat.* 6. Primam Canonici, qui cùm non lethaler decumberet, cùm se certò moriturum sibi persuasisset, & propterea extremam inunctionem petiisset, quintâ horâ post Medicorum, qui nulla lethalia signa animaduenterant, abitum, subitò, assistentibus non aduertentibus extinctus est: Secundam illustris Dominae, quæ primo, quo quintò vterum se ferre sensit, die, indubiè se illo partu, morituram prædixit, & ad mortē sese præparare cepit, ac mense octauo, marito suo accubās, nihil vel illo, vel pedissequis, in eodem cubili iacentibus, quicquā aduertentibus ante aurorā à marito mortua inuenta est: Tertiā Illustris virginis, quæ cùm nō ita integrè valeret, Medico ab amicis vocato negauit, se vllis egere medicamentis, fatalem suum diem præ foribus esse, nullo se inutilibus remedijs propediem sepeliendum corpus fatigare; dixisse Cingaram, ante finem anni viuere desituram: vigesimo octauo die, cùm omnibus sanior videretur, respiratione, voce & mente constante, somno se dedit, à quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loc. allegat.* quòd nonnulli ex metu de vita periclitati sunt, ideo accidisse putat, quòd cor nimis repletur, vt non possit dilatarì. Ideoque primam eiusmodi affectus, à metu inductos, curandirationem esse, existimat, vt quàm cellerrimè san-

guis mittatur. Postea iubet, ut æger in balneum deducatur, sic ut respiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque extrema aqua calida, donec rubescant, & liberè respiret; dentur, quæ cor confirment, ac refrigerent, ut rosæ, santali, endiuia & similia. Quæ omnia ut libenter concedimus, si malum solum circa cor hæret: ita, cum experientia doceat, cerebrum sæpissimè etiam in consensum trahi, atque inde conuulsiones & epilepsia excitari, necessarium est, ut medicamenta antepileptica exhibeantur; unde etiam nostris hominibus usitatum est, ut aquæ epilepticæ exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *alleg. loc. consilio*, si ex terrore male habeant, aut ipsos aliquid mali passuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, Smaragdus, pœonia, cranium hominis, ungula alcis & similia. Vtilis est & hæc aqua pueris: *℞. aq. tilia, pœon. ceras. nigror. an. Vnc. iß. margaritar. prepar. corall. prepar. C. C. preparat. an. Scrup. j. fœcula pœon. Scrup. ʒ. Misce.*

P A R S S E X T A,

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

C A P V T I.

De calce viua.

O S T E N D I T U R hęc in genere de venenis dicta sunt, proximum iam est, vt de iis in specie agamus. Cũ autem venena insint vel mineralibus & metallis, vel plantis, vel animalibus, secundum has tres classes etiam venena in specie proponemus.

Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrit inter ea primo loco Calx viua. Quamuis verò negare nolum, in calce, vt in lapide, etsi ambusto, qualitatem aliquam malignam inesse, atque ea ratione inter venena referri posse: tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet à venenositate eius, an nõ verò potius quædam ab igne proueniant. Habet enim calx viua, quod & Scaliger, *exerc. 5. sect. 8.* confitetur, & ipsa experientia probat, in se ignem, qui violentiorem inimicum, aquam puta, fugiens, adeò sese exserit, vt tangentis manus adurat & res vicinas accendere possit. Quæ partes igneæ cùm & corpus nostrum intus adurere possint, vitione illa varia symptomata excitant.

Ff 5

Sympto

*Symptomata & signa.**Signa.*

Calx viua, intra corpus assumpta, pernicioſa excitat ſymptomata. Ventriculū enim, aluū & inteſtina erodit & excruciat, ſitim inexplebilem, oris & linguæ ſiccitatem, faucium & gulæ aſperitatem, tuſſim, reſpirandi difficultatem, dyſenteriam, vrinæ ſuppreſſionem, & tandem frigiditatem extremorum, ſyncopen & præfocationem inducit. Id quod hiſtoria quadam pueri octo annorum probat Amatus Luſitanus, *centur. ſ. curat. 91.* qui cum eſſet conſuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eamque copioſè deuorauit, vnde intenſiſſimè febricitabat, ſitiebat & multum bibebat, ſed eius ſitis nunquam extinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerebat, nihil appetebat, vnde ſexta die obiit.

*Curatio.**Curatio.*

Primum ſtatim danda opera, vt calx viua vomitu reiiciatur, cuiuſque acrimonia lenientibus & lubricantibus obrundatur, partēſque contra eius eroſionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & ſem. maluæ, althææ, lini, oryzae, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recenti, vt & lac pingue; item mucilag. ſem. lini, maluæ, althææ, pſyllij.

Venter quoque iſdem leniatur, vt & caſſia extracta. Vel iniiciantur clyſteres ex decocto hordei, fol. radic. & ſem. maluæ althææ, mucilac. ſem, pſyllij, lini, caſſia, ol. violar. lini, nymphææ, & ſimilibus.

Inter antidota recensetur fel capreoli, à Scrup. j.

ad

ad Drach.j. cum aqua calida datum, vt & fel ceruinum, Scrup.j. pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, Drach. ij. quantitate cum lacte ſumpta.

In cibo vtilia ſunt butyrum recens, iura pinguia carniū, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, ptiſanæ cremor, oryza cum lacte cocta.

CAPVT II.

De gypſo.

Gypſo pote C. Proculeius, Auguſti Cæſaris familiaris, in maximo ſtomachi dolore mortem ſibi conſciuit, vt Plinius, *lib. 25. cap. 24.* narrat. Et Sabellicus, *lib. 4. ennead. 9.* refert, quod Conrado III. Imperatore Iconium obſidente, Emmanuel, qui tum Byzantij imperabat, facinus impium & deteſtabile commentus eſt. Gypſum contuſum & in ſpeciem farinæ redactum triticeis commeatibus immiſcuit, quos ex Byzantio mittebat in caſtra, eoſque cibatu tanta vis militum breui conſumpta eſt, vt negotio infecto, obſidionem ſoluere coactus ſit Rex alioqui inuiſtus, qui ſuorum clade conſternatus, relicta Aſia, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & ſigna.

Signa.

Gypſum intra corpus ſumptum tuſſim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauiffimumque circa os ventriculi, & ſtomachum dolorem ac ſingultum, tenſionem in hypochondriis, colicam, ventris adſtrictionem excitat, ac præterea torporem,

torporem, delirium, mollificationem membrorum, anxietates, syncopen parit, & strangulando jugulat.

Curatio.

Cūratio. Statim danda opera, vt gypsum vomitu reijciatur, ideoque exhibenda aqua tepida cum multo butyro, aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum alborum: aut aqua mulsa, vel decoctum siccum cum oleo. Et quia gypsum tenacissimum est, si vomitoria lenia non iuuent, fortiora vsurpanda, atque etiam ad elleborismum veniendum. Si ad intestinam descenderit, clysteres ex emollientibus iniiciendi. Auicennas etiam purgare iubet scammonio, vt & Rhases, qui, 8. *ad Almanfor. cap. proprio* scammonij Drach. j. cum psyllij Drach. ij. ex iulepo dari iubet.

Postea etiam vsurpanda, quæ vias lubricas faciunt, vt decoctum maluæ, radic. & sem. althææ, sem. fœni græci, maluæ, althææ, iuscula pinguis, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, succus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum siccarum.

Specifica remedia sunt origanum ex aceto mulso propinatum, lixiuium è cinere sarmentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioso sumtum. Scribitque Guainerius, quòd Bezoar gypsi sit cinis sarmentorum vitis, Drach. ij. pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyssopi sumptus. Inter vera & propria gypsi antidota etiam refertur stercus muris, Drach. j. poudere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et vt ad alia venena delenda profunt: theriaca & Mithridatium;

Atium ; ita in hoc veneno conferunt , à Drach. ß. ad, Drach. ij. cum vino generoso exhibitâ.

Et quia gypſum ſumptum alui pertinaces obſtrictiones ſequi ſolent , ea lenienda clyſteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, flor. chamæmeli, ſem. lini, caſſia extracta, & oleo anethino.

C A P V T III.

De vitriolo.

Vitriolum, Græcis χαλχανθρον (cui cognata ſunt *Vitriolli.* chalcitis, miſy, ſory, melantheria, de quibus Dioſcorides, *lib. 5. cap. 74. 75. 76. 77. 78.* & Galenus, *lib. 9. de ſimpl. med. fac.*) inter ſales, neque immeritò, refertur. Erſi enim non Sal purus & ſincerus ſit, ſed ſulphur etiam, & naturam metallicam æris vel ferri, & lutum minerale participat; ſal tamen facilè præualeat. Inter venena propriè dicta referri vix poteſt, nec etiam à Dioſcoride, & plerisque aliis autoribus, inter ea recensetur; cum vtiliſſima medicamenta, in quibus nulla venenofitatis apparent indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorū libri. Imò crudum etiam, Drach. j. pondere ſumptum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduerſus ſumptum fungorum venenum, ex aqua, teſte Dioſcoride, prædeſt.

Symptomata & ſigna.

Quia tamen crudum nauſeam & vomitum excitat, quod alicuius malignitatis videtur indicium, & ſi copioſius ſumptum fuerit, aut non ſtatim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, *Signa.*
intestina

testina excruciat, dysenteriámque excitat, & sitim magnam infert: nonnulli inter venena eius mentionem faciunt; quos & ego sequi volui, ac docere, quomodo, si quæ praua symptomata ex vsu vitrioli crudi, vel etiam salis vitrioli, accidant, iis occurrendum sit.

Curatio.

Curatio.

Si ergo vitriolo sumpto quædam mala sequantur symptomata, danda opera, vt quamprimum vomitu planè reiiciatur, quod sit decocto anethi, vel aqua tepida, & oleo anethi, & similibus. Sedato vomitu butyrum largius sumatur, aut lac recens tepidum, cum saccharo & butyro, vel exhibeatur decoctum hordei, cum sirupo violarum.

Si erosio & cruciatus in intestinis percipiuntur, clysteres lenientes, ex decocto hordei, maluæ oleo rosaceo & similibus, iniiciantur.

Si tamé de malignitate aliqua metus sit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vei sigillata, cum mucilag. sem. cydonior. Drach. j. ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

C A P V T I V.

De aqua forti.

*Aqua
fortis.*

A Quæ separatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chrysulcæ dictæ, quæ ad corrodeda & separanda metalla ab aurifabris & Chymicis vsurpantur, à plurimis etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præstant, potius corrosione, quam venenositate facere videntur. Quia tamen
satis

fatis grauiâ symptomata inducunt , qua ratione iis occurrendum sit , hic non prætereundum.

Symptomata & signa.

Statim enim violenta sua penetrandi vi , in- *Signa.*
star ignis faucium & linguæ ventriculique ac
intestinatorum tunicas erodunt , corrumpuntque , &
nisi maturè succurratur , enecant. Cuius rei exem-
plum in puella quadam , quæ cum sitiens per im-
prudentialagenam , in qua aqua fortis asseruata
fuerat , arripuisset , illâque bibisset , diris mise-
randisque cruciatibus extincta est , obseruauit Bru-
no Seidelius , *de morbis incurabilibus* , pag. 13.

Curatio.

Cùm aquæ hæ subito in corpus diffundantur , *Curatio.*
citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia
omne periculum ab erosione est , statim lenientia
& viscida , quæ partes internas à corrosione mu-
niant , simulque calori resistent , exhibenda. Ma-
ximè utilis est mucil. sem. cydoniorum , qua exhibi-
ta puer ille apud Forestum , *lib. 15. obs. 30.* qui cùm
aquam fortem inscius bibisset , & gula præ ardore
occluderetur , suffocationisque periculū immineret ,
præter multorum opinionem euasit. Efficax etiam
est eclegma è mucil. sem. cydonior. althææ , & gum-
mi tragacanthæ , aqua rosarum extracta , ac melle
rosato & violato paratum , vt & gargarisma ex se-
mine cydoniorum , althææ , & cucumeris , flor. ro-
sar. violar. & verbasci , atque ex prunella , pulmo-
naria , fanicula , in s. q. aquæ decoctis , & melle ro-
sato , vel oxymelite scillitico addito paratum :
quorum medicamentorum ope nauta ille , apud
Balduinum

Balduinum Ronssæum, *epist.* 9. qui cùm siti æstuans, per errorem è vase, quod aquam vitæ continere suspicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum sibi satis esse putaret, vno spiritu hausisset, & periculosissimis symptomatibus correptus esset, sanatus est, ac conualuit.

C A P V T V.

De antimonio.

*Antimo-
nium.*

Antimonium pauci eorum, qui ex professo de venenis scripserunt, venenis adnumerant. Imò Matthiolus illud venenum non esse, acriter contendit. Contra Iacobus Greuinus, *de venenis, lib. 2. cap. 24. seu tract. de virib. Antimon.* id venenum esse probare conatur, idque eo imprimis, quòd statim intra corpus assumptum, & supra & infra hominem fatigat, & humores non electivè, vř alia purgantia, sed serum in omni ætate, sexu, & quovis anni tempore, nullo adhibito discrimine, tam in sano, quam in ægro, educit, magnamque præterea lassitudinem & virium imbecillitatem perpetuò post se relinquit, Idem statuit Gemma, *Cyclognomica, lib. 2.* qui scribit, se nominatim scriptos domi asseruare plures octoginta, cum viros, tum fœminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infra de argento vivo dicetur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero esse, è quibus nulla vřtilia medicamenta homini exhibenda parari possunt: interim malignitatis & venenositatis esse participes, vt symptomata, quæ inducit, satis indicant,

&c

& si nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liquefcit antimonium, exhalant, satis restantur.

Symptomata & signa.

Nam dum igne liquatur, & ad vsus, seu Chymi- *Signa,*
cos, seu alios, præparatur, adeo noxium vaporem
exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in suf-
focationem, paralyfin, epilepsiam, & alia mala in-
cidere possint. Sumptum verò statim laboriosos &
difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores co-
licos, lipothymiam, conuulsiones excitat.

Curatio.

Qui Antimonium in igne tractant, ne à vapori- *Curatio,*
bus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum
ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut sumant bo-
lum Armenum, de quo mox. Vtile est & hoc ele-
ctuarium: *℞. Ally, nucum inguland. an. M. j.* Con-
tundantur, & cum melle misceantur. Misturæ
huic addatur *theriaca Vnc. j. zedoar. Vnc. ʒ. caryo-*
phyllor. nuc. moschat. an. Drach. ij. mellis despumati
q. s. F. Electuarium, quod non solum ad præser-
uationem sumi, sed & linimenti loco ad nares vsur-
pari potest.

Si verò Antimonium seu crudum, seu malè præ-
paratum, seu malè exhibitum, praua symptomata
excitat, primò decocto hordei, cum syrupo rosa-
rum, simplicis infusionis, ad abstergendum vtend-
um; sicut & clysteres abluentes & abstergentes
vsurpandi.

Postea ventriculus & intestina, & partes nutri-
tioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offen-

duntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis resistendum. Vtilis est hîc vini potio, in quo caryophylli & mastix cocta sunt; cortices autem citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita sæpe esitata.

Antidota, præter theriacam, sunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem se in quatuor Chirurgiæ studiosis probasse scribit Laurentius Ioubertus, *de peste, cap. 19.* quibus cum studio cathartico præparando non satis cautè incumberent, & eius aura venenata penè suffocati essent, singulis boli Armeni Scrup. ij. exhibuit. Vtile est & ol. caryophyllor. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini sumptum; vt & pulvis, ex caryophyllorum, mastiches, & C. C. præparati, an. Scrup. j. paratus, & cum succo cydoniorum exhibitus.

Extrâ ventri applicetur emplastrum de crusta panis, vel crusta panis siliginei tosta, & vino Cretico, vel alio generoso, aut aqua menthæ, conspersa.

C A P V T VI.

De magnete.

Magnes.

*An sit
venena-
tus.*

Magnes an inter venena referendus sit, Autores discrepant. Nonnulli non omnem, sed aliquam saltem eius speciem venenosam esse existimant. Quidam non lotum venenosum, lotum verò ad multa vtilem esse scribunt. Imò Garzias ab Horro, *aromat. lib. 1. cap. 56.* scribit: Non deleterius est hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indiæ Orientalis incolæ, Magnetem, pauca quantitate sumptum, adolescentiam conservare.

Qua

Qua de re fertur Senior Rex Zeïlan patinas ex Magnete iussisse confici, in quibus cibis eius coquatur. Hoc ipse, cui mandatum erat negotium, mihi affirmavit. Verùm si hoc ita sese haberet, non solum argento appensus, sed etiam auro vix emeretur. Plura etiam de eius viribus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabulosa videntur, de quo videatur Anshelmus Boëtius, *lib. 2. de gemmis, cap. 257*. Alij contrà Autores Magnetem simpliciter, & nulla vel speciei, vel loturæ mentione facta, inter venena referunt, eumque deleteriæ facultatis esse, atque intra corpus assumptum, mentem & rationem perturbare, & melancholicam insaniam excitare, vt & lunaticum morbum, seu epilepsiam inducere tradunt.

De re non satis comperta plura non addimus. De hoc tamen non dubitandum videtur, si diutius in corpore hæreat, eum, vt reliqua mineralia ac meralla, aliquam molestiam creaturum. Quod si accidat, quomodo omnibus symptomatibus occurrendum sit, ex iis, quæ hætenus dicta sunt, facile pater. Nimirum si in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciendus. Si verò ad intestina descenderit, clysteribus lenientibus abluendus, aut si illi non sufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibenda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus, nimirum, qui nouem dierum spatio ter cum vino propinetur. Cui & C. G. & corallia addi possunt. Nonnulli & allium commendant. Vtilis est & theriaca: vt & alia, quæ sanguinem ac spiritus clarificant, qualia in curatione melancholicæ proposita sunt.

CAPVT VII.

De adamante.

Adamas. **E**odem modo sese res de adamante habet, qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab aliis verò inter ea non enumeratur; imò de eorum numero planè eximitur, de quo plura *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. c. 7. quest. 2.* dicta sunt, quæ ibi videantur. Hoc saltem repeto, historias, quæ adamantem venenatum non esse probant, & numero plures, & euidencia facti digniores esse: quæ verò contrarium statuunt, dubiis non vacant. Ita etsi Bembus *lib. 1. histor. Veneta*, refert, quendam Tristanum Cibeletum Cyprium, Ferdinandi Regis Neapolitani legatum, adamantem, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, sibi mortem intulisse: tamen cum insuper aquam fortem potarit, an potus aquæ fortis, vel adamas, mortis causa fuerit, dubium. Sic quidem ex Auentino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Luzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Eucharistia interfectus est, ex adamante fuisse. Verùm vix credibile est, tantillum pulveris adamantis, quod hostiæ, quam appellant, vni admisceri potest, tantam vim habere potuisse, sed procul dubio venenum longè potentius fuit.

Quæ omnia etsi ita sese habeant: tamen ne quid prætermissum videatur, ea, quæ ab Autoribus de symptomatibus & curatione eorum, qui adamantem sumserunt, tradita sunt, addere libet,

Symptomata

Symptomata & signa.

Symptomata Adamantis, in puluerem reda- *Signa*
cti, assumptionem consequentia, vt Autores tra-
dunt, sunt, dolor vehementissimus stomachi & in-
testinorum, quem is continuum soluendo excitat;
cui postea syncope accedit, quam tandem mors
excipit.

Curatio.

Primò omnium danda opera, vt statim lapis *Curatio*
iste è corpore expellatur, quod in principio com-
modissimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol.
oliuar. dulc. iusculis pinguibus gallinarum & ca-
stratorum, ac similibus, quæ hæcenus aliquoties
sunt proposita.

Si verò iam ad intestina descenderit, clysteribus
lubricantibus, paratis ex iisdem, vt decocto radic.
althææ, maluæ, sem. lini, iusculis carniū pin-
guibus, oleo, butyro, abstergendus. Postea dan-
dum censent sanguinem hirci recentem vel siccum,
cum iure carniū pingui: quod nisi ideo fiat, vt
vrina moueatur, procul dubio ex illo, quod vul-
go creditur, factum, quòd sanguis hirci adaman-
tem frangat. Nonnulli balsamum verum à Scrup.
j. ad Scrup. ij. exhibendum censent. Bibatur etiam
vinum clarum diureticum. Quæ si non prosint,
ad generalia venenorum remedia confugiendum,
simulque vulneribus & vlceribus intestinorum,
ab assumpto adamante inductis, subueniendum
censent.

CAPVT VIII.

*De Lapide Lazuli.**Lapis
Lazuli.*

Lapidem Lazuli inter venena non solum Ardoynus *lib. 2. de venen. cap. 71.* Guainerius, *de venen. cap. 8.* Eustach. Rudius, *lib. 4. cap. 10.* & alij recentiores numerant; sed & Græci ei δύναμιν μέρως ἐσχαρωτικὴν, καθαρητικὴν τε, καὶ ἐλκωματικὴν, vim modicè exedentem, crustas gignentem, detergentem, & exulcerantem tribuunt. Quos secutus procul dubio Mesuë, *de simplic. medic.* scribit, quòd habeat vim adurendi, vlcerandi, putrefaciendi. Et Fuchsius, *lib. 1. paradox. cap. 12.* vsum lapidis Armeni, qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facile admittit, neque vllum ex veteribus Græcis Autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratia exhibuisse opinatur, vtpòte qui sine magno nocumento deuorari non possit. Verùm enimuerò non simpliciter inter venena numerari potest, sed ex purgantium saltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent, numero est, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum, ab atra bile ortorum, nò infeliciter vsurpatus, vt ex Autoribus, qui mox allegabuntur, patet. Imò Mesues ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuentutem conseruandi. Qua de causa eum procul dubio Arabes in confectionem Alchermes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videatur Mesues, *lib. 1. de simpl.* Auicennas, *lib. 2. tract. 2. de virib. cord.* Alexander Trallianus, *lib. 1. cap. 15.*

Guainerius,

Guainerius, de melanchol. & mania. Antonius Musa
Brassauolus, de med. purgant. Scaliger, exerc. 272.

Symptomata & signa.

Si tamen accidat, vt non rectè præparatus, vel *Signa.*
nimia quantitate assumatur, ventriculi subuersio-
nem, & vomitum, inappetentiam, ventrisque do-
lorem parit, &, vt nonnulli addunt, tristitiam &
solicitudinem inducit.

Curatio.

Curatio, vt reliquorum venenorum erodien- *Curatio.*
tium; consistit in eo, vt primo vomitu reiiciatur, &
clysteribus lenientibus & abstergentibus per aluum
educatur.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodingi
temperant, imprimis lac tepidum, asininum præci-
puè; quod iis, qui lapidem hunc hauserunt, septem
continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni succinum, ad Drach.
ij. sumptum, esse, idem scribit.

C A P V T . I V .

*De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha,
& Realgare.*

Arsenicum duplex est; alterum natium, alte- *Arseni-*
rum factitium. Natium, quod spontè ori- *cum, Au-*
tur è metallis iterum duplex est, auripigmentum, *ripigme-*
seu Arsenicum aureum citrinum, & Sandaracha, seu *tum.*
Arsenicum rubrum. Hæc ambo eiusdem sunt gene- *Sandara-*
tis & facultatis. Nam in iisdem mineris vel fodinis *cha.*

Gg 4 nascuntur

nascuntur & reperiuntur, atque iisdem qualitatibus venenatis prædita sunt. Factitium itidem duplex est: aliud album & crystallinum, quod fit ex auripigmento, seu arsenico citrino, & sandaracha, seu arsenico rubro, per sublimationem, & hoc ut plurimum absolutè vocatur Arsenicum; aliud Realgar & Risagallum dictum, quod fit ex auripigmento & sulphure, vel solis, vel addita calce viua, aut sale simul mistis & combustis, seu calcinatis.

Realgar.

Symptomata & signa.

Signa.

Intra corpus assumptæ, quatuor illæ Arsenici species, eadem ferè inferunt symptomata, eaque grauissima. Quæ, ut modò exponentur, si ingruant, diligenter inquirendum, an tale quid assumptum fuerit. Sæpe enim factum, ut per errorem Arsenicum album ad glires necandos, vel alios usus asseruatum, propinatum fuerit. Quod nisi statim patefiat, & medicamentis idoneis ægro succurratur, de vita eius actum est. Ita refert Forestus, *lib. 30. observ. 8.* historiam de famula quadam, quæ per errorem Arsenicum, amyllum aut saccharum esse existimans, gustauit; & aliam de quatuor pueris, quibus loco pulueris C. C. vsti, ad vermes occidendos, Arsenicum album à matre exhibitum fuit. Idem, *lib. eodem observ. 5.* narrat, quandam aromatarij, cuiusdam famulam, cum chartulam, Arsenico repletam, in officina relictâ inuenisset, & iuri piscium, pro saccharo, per imprudentiâ immiscuisset, non solum seipsam, sed & heram & puerum veneno infecisse. Quale quid & hic apud vicinâ meam accidisse, iam semel atque iterum supra retuli. Cum enim duo eius liberi vomitu & grauissimis ventris torminibus torquerentur,

vt de veneno propinato dubius amplius non essem, & quid cum iis actum fuerit, quærentem matérque responderet, se in balneum ituris, sudoris eiendi gratia, C. C. præparatum, cum sirupo fumarizæ, exhibuisse, vt C. C. illud mihi monstraret, iussi. Id cum afferret, mihi porrigeret, ipso pondere statim, non C. C. sed minerale quoddam esse, deprehendi, Arsenicum verò esse statim vidi.

Symptomata autem, quæ arsenico sumpto excitantur, sunt ventris & intestinorum cruciatus vehementissimus, vomitus, sitis inextinguibilis, linguæ faucium & gulæ ariditas & asperitas, spirandi difficultas, tussis, singultus, vomitus. Sequitur non rarò etiam dysenteria & vrinæ suppressio. Interdum spasmus & paralytis accedit, & tandem mors superuenit.

Sandaracha tamen mitior est, quàm auripigmentum. Mitiora quoque sunt symptomata, quæ auripigmentum sequuntur, quam quæ arsenicum album crystallinum, quod omnium perniciosissimum est. Mitius quidem Arsenico albo, sed peius auripigmento est Realgar. Hinc symptomata affert iis similia, quæ Arsenicum album sequuntur, licet paulum remissiora. Astuaciones enim ingentes, exsiccationemque & consumptionem humiditatis extremam inducit, ita, vt, nisi breui tempore succurratur, æger aut moriturus, aut paralyticus, vel contractus in membris remaneat. Refertque Conciliator, *tract. de venen.* se vidisse & curasse iuuenem, qui, cum ipsi datum esset cum epate porci assato Realgar tritum, mortem quidem euaserit, sed circa omnes iuncturas quasi immobilis remanserit.

Neque solum ore sumptum, sed & extra adhi-

bitum Arsenicum & Realgar nocent. De pictore, qui, cùm capsulam, Realgare repletam, diu conclusam aperuisset, in lypothymiam incidit, & totâ facie tumidus euasit, ac alexipharmacis curatus est, *supra dixi*. Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 34.* narrat, iuuenem quendam Florentinum, qui cum scabie, vniuersum eius corpus occupante, foedaretur, vnguento, cui Arsenicum commistum erat, præter Medicorum consiliam, se illeuisset, manè mortuum in lecto inuentum fuisse: & alium quendam, ob similem inunctionem, in insaniam deuenisse.

prognostica

Prognostica.

1 Nisi statim præsentanea opera succurratur, de vita periclitatur æger. Ita puer ille, vicini mei, de quo dixi, intra sex horas mortuus est.

2 Quidam tamen non mox moriuntur, sed longiore tempore vitam trahunt, at miserrimam. Sic Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 63.* refert de puero quodam, 12. annorum, qui Arsenico sumpto paulatim tabidus ac marcidus factus, intra annum obiit. Similia exempla habet Forestus, *lib. 30. obs. 8. in Scholio*, & *lib. 18. obseru. 28. in Scholio*, vbi scribit, se nouisse, qui multos annos superuixere, sed in magna miseria, cruribus resolutis, vt vix incedere possent. Ita puella illa, cuius fratrem post sex horas mortuum esse dixi, cum largiter vomeret, & alexipharmacis vteretur, euasit quidem, vt sana videretur: sed anno ætatis 21. in foedissimam scabiem, & grauissimam cachexiam incidit, vt nulla diligentia adhibita curari potuerit, sed diem suum obierit.

Curatio.

Curatio.

Curatio

Curationem quod attinet, cum omnes istæ Arsenici species eadem qualitate venenosa præditæ sint, eademque inferant symptomata, iisdem quoque opus habent remediis. Ratio curationis in hoc consistit, ut primò statim vomitus prouocetur. Prouocandus autem est vomitus, & sæpe iterandus pinguibus, & acrimoniam venenorum simul hebetantibus ac obtundentibus, butyrò nimirum, cum aqua calida, vel decocto sem. rapi, atriplicis, in quo butyrum recens, aut ol. lini vel rosaceum sit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioso.

Deindè si cruciatus intestina affligant, clysteres ex decocto fol. maluæ, althææ, flor. violar. verbasci, sem. lini, maluæ, confecti, quibus & ol. violar. & pulpa cassiæ admixta sint, applicentur. Iidem parari possunt ex iure pingui, cremore ptisanæ, lacte asinæ, quibus mucilago sem. psyllij, maluæ, & cydoniorum addi potest.

Postea exhibeantur ea, quæ visciditate & lubricitate suauiscera à vi arsenici erodente muniant. Vbi plurimum confert, & vtilissimum est lac bubulum; si in magna quantitate bibatur. Qua ratione octo pueros, cuiusdam rustici liberos, ut & Psaltriam, & meretricem quandam Veronensem, vna cum patre & matre, quorum illi ranas farina arsenico infecta inuolutas, & oleo frixas, hi pisces in oleo, cum sale & agresta frixos, & Arsenico itidem infectos ederant, liberatos esse scribit Ioh. Baptista Montanus, *consil.* 367. Butyrum etiam, ac oleum copiose sumptum hic vtilissimum est, sicut

& ol. amygdal. dulc. ac iuscula pinguia, cremos-
ptisanæ, & oryza, cum lacte cocta, inque cibis
sumpta. Dioscorides, præter iura pinguia, succum
althææ & maluæ, cum utræque vim lubricandi ha-
beat, ut & decoctum seminis lini, tragi, orizæ, &
lac cum aqua-mulsa copiosum dare præcipit. Vtilis
est & sirupus violaceus, cum decocto sem. lini. aut
maluæ, aut hordei.

Mercurialis, *de venen. lib. 2. cap. 9.* præ ceteris
mirificè conferre scribit aquam, si is, qui sumpsit
arsenicum, statim eam copiosè bibat, atque suam
assertionem probare conatur exemplo, primò, ca-
num, quos quandoque in cauernas, ubi arsenicum
erat, à se missos, atque exanimis extractos, ubi co-
pia bibendi aquam facta esset, reuixisse vidit; se-
cundò, murium, quos, si accepto arsenico aquam
biberint, liberari ferunt; tertio, vulpium, de qui-
bus Plutarchus, *6. symposiac. cap. 2.* refert, quod ubi
degustarint amygdal. amaras, præ insigni siccitate
intereant, nisi aquam bibant. Verùm ut aquam
non improbo; ita Forestus, *lib. 30. obs. 5.* aquæ fri-
gidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea ve-
nenum non reprimat, sed ipsum potius in corpore
suâ frigiditate retineat. Tepida copiosè usque ad
vomitum bibita commodior videtur.

Tandem specifica huius veneni antidota exhi-
beantur. Talia sunt primò crystallus fossilis pul-
uerisatus, Drach. j. pondere ex ol. amygdal. dulc. re-
centi potus, quem quo præstantissimo & proprio
arsenicalis veneni antidoto habent Petrus Appo-
nensis, Guainerius, Matthiolus, & alij passim.
Secundò ol. è nucleis pini, Drach. iij. pondere ex-
hibitum in potu.

Vel : *R. pinear. contritar.* Vnc. iiii. atque infundantur in aq. lb. j. horis aliquot , & postea exprimantur : atque postmodum expressa propinentur. Tertio utilis etiam est lapis Bezoar Orientalis, quod probat historia illa , quam recenset Claudius Richardus, in *description. lapid. Bezoar, tractat. Iordanus de peste adiuncta* , de quodam adolescente, 20. annorum, qui, cum ipsi Viennæ in carcere Arsenici Drach. β. cum saccharo exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar gr. x. in aq. borrag. in potu data essent , à morte conseruatus est. Quarto Matthiolus antidotum vnam omnium præstantissimam contra morriferam arsenici , & aliorum quoque venenorum, vim esse scribit pulu. Ferdinandi I. Archiducis Austriæ , quo Pragæ quidam suspendio damnatus , & alij alibi seruari fuerint. Sed descriptionem istius medicamenti non addit. Forsan est puluis Cæsaris rubeus dictus. Ponzettus expertum remedium cuiuslibet veneni grossi & sicci , cui associatur tussis, (quale Arsenicum est) esse scribit Serapinum , dummodò odorem galbani habeat , & colorem rubrum clarum, & interius album, Drach. j. pondere, vsque ad aureum, infusum in aqua mellis, vel decocto rutæ ; cum aliis verò medicamentis sufficere Drach. β. vsque ad Drach. j.

C A P V T X.

De are, eiusque squama, flore, are vsto, & viridi areis.

ÆS siue cuprum, Græcis, χαλκός, venenata *Æs.* qualitate etiam non caret, quæ & esculenta
&

& potulenta , (præsertim quæ aceto aut vino con-
diuntur) vt & cereuisia, si in vasis cupreis coquan-
tur , vt diutius seruentur, imbuuntur. Quæ postea
intra corpus assumpta, ventriculum turbant , nau-
seam , vomitiones , ariditatem linguæ , & erosio-
nes ventriculi , dolorémque & fluxus ventris exci-
tant. Ipsius æris assumptionem præter dicta sym-
ptomata , aliquando & vlcera intestinorum , diffi-
cultas anhelitus & suffocatio sequi solent.

Æs vstū.

E cupro verò conficiuntur æs vstum , flos æris,
squama æris, & ærugo, siue viride æris, de quorum
facultatibus Medicis Dioscorides, *lib. 5. cap. 47. &*
seqq. Galenus , *lib. 9. de simpl. med. fac.*

Intra corpus verò assumptum æs vstum ventricu-
lum subuerit , coctionem extinguit , & cruciatus
intestinorum infert.

*Squama
æris.*

Squama æris, seu scoria cupri, eiusdem fere cum
ipso ære naturæ est , in corpus assumpta, eadem
symptomata , quæ æs , sed aliquanto vehementio-
ra , & iis , quæ æs vstum inducit , ferè similia, ex-
citât. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut
noxias vomitiones concitat, obortis inde molestif-
simis alui & ventriculi punctiõibus.

Flos æris.

Flos æris quoque eadem symptomata infert, pul-
monem insuper coarctat , & interdum suffocat.

Ærugo.

Ærugo , siue viride æris , intra corpus assum-
ptum , perniciosum venenum est, & grauissima in-
fert symptomata , ferè , similia iis , quæ sequuntur
assumptionem arsenici. Eandem enim vim habet,
& præter alia mala, vehementem dolorem pungen-
tem, & corrosiõem ac mordicationem in gutture,
stomacho, & intestinis inducit; vnde quandoque
vomitus continuus , ac fluxus dysentericus oritur,
interdum

interdum & vrina retinetur. Postea guttur constringitur, respiratio intercipitur, adeo vt. violenter æger suffocetur & extinguatur: scribitque Rases, 20. *continent. cap. 2.* viridis æris aureum vnum vno de interficere.

Curatio.

Siue quis esculenta & potulenta cupro infecta, *Curatio.* siue squamam æris, siue æruginem ipsam assumpserit, communis, vt. hactenus de aliis venenis sæpe dictum, curandi ratio est, vt quicquid assumptum fuerit, euomatur, & vomitus aqua tepida, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro, ac similibus prouocetur: alius verò clystere ex decocto maluæ, althææ, violarum, hordei, sem. fœnigræci, psyllij, althææ, addito melle, oleo communi, rosar. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur.

Postea accipiatur lac & præcipuè asininum, butyrum recens, iuscula carniū pingua, mucil. sem. fœnigræci, psyllij, althææ, maluæ & lini, sirupus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli suadent, vt imus venter ol. rosaceo calido, vel mastichino inungatur; imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullirent, aut ingens limacum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos esse censent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut sigillata, Drach. j. quantitate, cum vino. Vtilis est & succus menthæ, cum potu datus, aut succus apij, Drach. ij. quantitate cum vino sumptus; item
succus

fuccus radic. acori, Drach. ij. vel iij. quantitate, cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data, pulvis item zedoariæ, drach. j. pondere exhibitus, & ol. anisi, Scrup. j. quantitate, cum vino sumptum. Et præter hæc theriaca, drach. ij. quantitate propinata.

C A P V T X I.

De aurichalco, & scobina campanarum.

*Auri-
chalcum.*

CUm Aurichalcum magna partè ex cupro constet, eandem in se retinet virulentiam, & cibis potionibusque acidis, in eo coctis, communicat, & quocunque modo sumptum, ut æs nocet, eademque symptomata inducit, ac eandem curationem postulat.

*Scobina
campa-
narum.*

Et cum campanæ etiam ex ære; & aliis metallis constent, scobina earum veneni modo nocere potest. De qua re Iacobus Horstius, in *commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita scribit. Nobilis matrona, inquit, in summo vitæ discrimine constituta erat, ut quæ imprudens deliræ anus consilium secuta fuerat, quæ certam, ut solent, præsentemque stipulata salutem, ab exhibita scobina, vel rasura de campana, in vino ruæo, violento vomitu diuexabatur, & alius vehementer ei subducebatur. Vnde corpus quasi à veneno intumuit. Subsecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phrenitidem incidit: quæ cum nonnihil mentem recepisset, semper sensit rosiones in ventriculo, lancinationes, quasi acubus transfixus esset. Ego adhibitis catapotiis

tiis & hypagogis scobinam expurgaui, & dilucidè in chartam assumptam, aliis visendam exhibui. Et omnino si quid tale sumptum sit, eadem curatio, quæ de ære proposita est, conuenit.

C A P V T XII.

De ferro, scoria ferri, & ferrugine.

EQuidem ferrum, & præcipuè chalybs, sæpe lo- *Ferrum.*
co medicamenti exhibetur, non solum Chymicè præparatus, sed etiam crudus & limatus solum, sine omni noxa, imò cum ægrorum commodo. Aliquando tamen accidit, vt, si vel nimia copia sumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quasi mutetur, etiam noceat.

Symptomata & signa.

Tum enim in ventre dolor vehemens, siccitas *Signa.*
oris, & totius corporis inflammatio sequi solet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolor.

Curatio.

Curatio eodem modo ferè perficitur, vt de ære *Curatio.*
modò dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, vt dictum, euacuandum. Si in intestina descenderit, clysteribus lenientibus abstergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, vt manna, pilulæ stomachicæ, & similia.

Postea exhibendum lac, butyrum, & iura pinguia.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. j. pondere, vel cum vino, vel cum succo Mercurialis,

Lib. VI. H h in

in pilulas conformatum, esse, ipsūque se associando extrahere scribunt.

C A P V T X I I I.

De plumbo.

Plumbū.

ET si plumbum, si integrum deglutiatur, & per aluum reddatur, nihil damni homini inferat: tamen si comminutum diu in corpore hæreat, & resoluatur, grauissima symptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo iusto, de recrementis seu scoria plumbi, & aliis, quæ è plumbo fiunt, de quibus Dioscorides, *lib. 5. c. 55. & seqq.* agit.

Symptomata & signa.

Signa.

Plumbum autem sumptum etiam symptomata grauissima affert. Et quantum nocere possit, clarissimè monstrat historia, quam Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* refert. Ea verò etsi supra etiam allata sit, & hoc loco non prætereunda videtur. Amicus quidam meus, *inquit*, hisce diebus destillationi è capite, interdum in ceruicem & scapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: qua tamen superueniente iustis vacuationibus haud ægrè liberari solebat: Huic à me iam doloribus liberato Empyricus quidam plumbi puluerem aduersus arthritidem ita commendauit, vt in eo solo eius recurrentis præcautionem positam esse, statim persuaderet. Cuius idcirco vsus amplexus, pulueris eius sesquilibram ex iusculis, ex vino & pyris coctis, aliisque cibis, sacchari loco, dierum quindecim spatio, absumsit. Sed dii boni, quot quantaque incommoda statim

statim perſenſit. Dyſenteria crudelis, febris ſtipitata, die duodecimo exorta eſt, cum grauiffimis non ventris ſolùm, ſed & ventriculi tonſionibus, ad eam ſpinæ dorſi partem, in quam os ipſius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta diſſolutio, tanta oris oblæſio ſubſecuta eſt, vt ne contractum vel blandiſſimum ferre poſſet. Et quæcunque ingerebantur, vel in plumbeum nidorem, vel in mucorem tenuiſſimũ verſa, mox reuomebantur. Inde ructuum tanta edebatur copia, vt in flatus omnia abire viderentur. Sedata dyſenteria grauis illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatus dies 20. perſeuerarunt, cum incendiij interni moleſtiſſimo ſenſu totidẽque noctes peregit inſomnes. Atque hoc temporis interuallo licet ſitis ipſum non valde exercuerit, appetentia tamen ſemper proſtrata iacuit, nec alius quicquam, niſi vel clyſtere, vel cathartico medicamento proritata, reddidit, & quæcunque tum infra, tum ſupra, aut ſponte, aut artis beneficio prodire, plumbeo colore infecta erant omnia, ſuam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeo impreſſerat. Interim exorto iëtero corpus totũ fœdatum apparuit, ac ſanguis, ſedata dyſenteria, ad febris curationem reſerata veña detractus, totus flauus, bilioſus ac ſpumofus deprehenſus eſt.

Curatio.

Curationem plumbo ſumpto plerique eandem cẽſent, quæ ceruſſa vel lithargyro ſumpto adhiberi ſolet. Verũ de vomitu hoc mihi monendum videtur, cum non ita eſſe neceſſarium, ſi raſura plumbi ſaltem aſſumpta ſit. Cũ enim plumbum nihil noceat, niſi in corpore reſoluatur, vt ex hiſtoria, ẽ

Curatio.

Fernelio modò allegata, patet, vix verò credibile sit, & illa ipsa historia doceat in ventriculo id resolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vstum exhibitum sit, vomitus non inutilis videtur. In non vsto verò satis est, vbi iam ad intestina descendit, & malignitatem suam exserere incipit, acrimoniam eius temperantia & abstergentia vsurpare. Laudatur propterea lac asininum, vt & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, sem, lini, hydromel, ol, amygdalarum dulcium.

Bezoar quasi plumbi vsti sunt grana cydoniorum excorticata & trita, Drach. ij. pondere, in potu cum vino dulci data. Vrile est etiam, quotidie, vsque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij, cum aqua mellis vel vino propinare.

Stannum cum magis defæcatum sit, minùs quidem malignum est, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamen sumptum, eadem ferè, quæ plumbum, infert symptomata, quæ iisdem quoque remediis, quibus plumbum sumptum consequentia symptomata, curanda sunt.

C A P V T XIV.

De cerussa.

Cerussa. **E** Plumbo fit cerussa, minium & lithargyrum, de quibus iam ordinis ratione dicendum.

Cerussa fit ex plumbo, aceti vapore corrosivo, & propterea eadem symptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata

Symptomata & signa.

Sumpta nimirum cerussa mox palatū, lingua, *signa.*
gingivæ & dentes albedine quadam inficiuntur, se-
quiturque singultus, vomendi desiderium, linguæ
ariditas faucium asperitas, tussis, ventriculi & ven-
tris punctiones, præcordiorum tensio, anhelitus
difficultas, sanguinis per aluum egestio, tenesmus,
præterea caput turbatur, & sæpissimè in ipsa luce
ante oculos vana quædam phantasmata se conspi-
cere putant ægri; aliàs sunt somnolenti, membra
torpescunt, & neque manus neque pedes suum of-
ficiū faciunt. Urinæ modò nigræ, modò cruentæ
excernuntur, & tandem extrema frigescunt, ægrī-
que pereunt.

Curatio.

Vt in aliis venenis, ita & hîc danda opera, vt *Curatio.*
venenum haustum quamprimū per vomitum vel
aluum excernatur. Ad quam rem vtilia sunt deco-
ctum sem.atriplicis & rapi, radic. maluæ, ficum,
vt & aqua mulsa, ol. liliorum, irinum, sesaminum,
& similia.

Clysteres parentur ex decocto brassicæ, caulium
rubrorum, parietariæ, cardui bened. centaur. min.
diaphænico, ol. communi, lilior. albor. costino.

Euacuato per vomitum & clysteres veneno, acri-
monia eius relicta temperanda lacte calido, decocto
caricarum, radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag.
sem. lini, scænigræci, psylli, maluæ, althææ, ex hy-
dromelite, ol. amygdalar. dulcium, sesamino, lini.
Laudatur & aqua, quæ est in foliis vlmī, & gummi
vlmī.

Tandem exhibenda quæ abstergunt, vrinam pel-
lunt, ac venenatæ qualitati resistunt. Hinc ad reli-
quias veneni expellendas commendatur lixiuium, è
cinere sarmentorum vitis paratum, cum aqua mul-
sa. Et Rhases, 8. *ad Almanfor. cap. propr.* succum
absinthij cum hydromelite multoties, vnus aurei
pondere bibendum scribit, donec vrina prouocetur.
In quem finem & decoctum sem. apiij, foeniculi, ani-
si, exhiberi potest. Malignitati resistunt etiam folia
fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriaca &
Mitridatium, cum optimo vino sumpta.

In potu vtilia sunt lac caprinum, malua, caricæ,
vinum album meracum, hydromel. A somno, quan-
tum fieri potest, æger prohibendus.

C A P V T XV.

De minio.

Minium.

Minium nostrum, quod ex plumbo conficitur,
(veterum enim Minium minerale erat, è quo
argentum viuum parabatur) eandem ferè vim ha-
bet, quam plumbum, cerussa, & alia è lithargyro
parata medicamenta; & proinde sumptum eadem,
quæ illa, excitat symptomata.

Symptomata & signa.

Signa.

Imprimis verò ventriculum & intestina lædit,
& hinc ructum, singultum, nauseam, vomitum, alui
fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta sunt, sym-
ptomata excitat.

Curatio.

Curatio. Ideoque etiam statim vomitorium, ex sem. rapi vel
atroplicis

attriplicis, cum butyro recenti, oleo cominuni, anethino, vel alio exhibendum.

Deinde iniiciatur clyster ex decocto radic. althææ, maluæ & granor. iuniperi, cum ol. lilior. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur spodium de ebore vsto Drach. ij. pondere, ex vino: item theriaca & Mithridatium.

CAPUT XVI.

De lithargyro.

Lithargyrum etsi quinque modis fiat, ut apud *Lithargyrum.*
Agricolam videre est: duæ tamen species in
communi usu sunt; album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob similitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur.

Symptomata & signa.

Symptomata lithargyrum intra corpus sumptum *Signa.*
consequentia ista recenset Dioscorides, lib. 7. c. 27.
Grauitatem nimirum stomachi, ventriculi, & intestinorum; cum magnis doloribus affert, nonnunquam intestina vulnerat, urinamque supprimit; corpus intumescit, plumbeamque deformitatem concipit. Præter hæc, ut Aëtius, Auicennas & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagines nempe articulorum incenduntur & ardent, intestina exulcerantur, vnde ventris fluxus superuenit, & aliquando egreditur, & prominet intestinum; nonnunquam aluus supprimitur: in superioribus inflatio apparet, flatúsque sese reuoluentes per me-

dium ventrē, & iuxta vmbilicum, murmurant, mirisque cruciatibus hominem affligunt; sæpe etiam ileos suboritur, lingua grauatur sermo impeditur, spuma in ore adest, & constrictio anhelitus, respiratio intercipitur, fœdus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur, facultas motrix artuum impeditur, tandēque inualefcente malo suffocatio sequitur.

Curatio.

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum sumptum vomitu reiiciatur: deinde curandum, ne partes internæ arrodantur; imprimis verò malignæ lithargyri qualitati resistendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, ficuum, dactylorum, cum butyro vel oleo, & si vomitus non satis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Postea clysteres aluum lenientes & lubricantes, simulque purgantes iniiciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera picra, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & similibus.

Si vomitus non satis processerit & symptomata ingrauescant, Rhafes, 8. *ad Almanfor. cap. prop.* Aui-cennas & alij scammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ erosionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuisia calida, lac recens tepidum, asininum præcipuè, iura pingua, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati resistunt, vimque aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vsum imprimis commendatur myrrha, cuius duos obolos Nicander exhibet, Aëtius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij. item ex vino, Ægineta denarios octo, Dioscorides Drach. viij, præscribit. Sed locum deprauatum non immerito supplicantur Matthiolus & Greuius quantitasque nimia videtur, possuntque sufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioscorides commendat absinthium, hyssopum, sem. apij, piper, ligustri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhases hoc medicamentum dare iubet: *℞. sem. apij, myrrha, an. aur. ij. absinthij, aur. j.* Misce cum sapa. Dosis aurei ij, Vel *℞. sem. apij, absinthij, an. part. æqual. piperis* Drach. ss. Detur pondus aureor ij. cum vino.

Commendatur & spica Cæltica ac stercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vtile est & syluestris homini semen, vt & succus eiusdem, cum vino pota. Laudatur & columbarum & palumborum stercus, ex vino vel mulso exhibitum; vt modo dictum, teste Dioscoride, Aëtio & Auicenna. Petrus Apponenfis Bezoar lithargyri semen keruæ, vel cataputiæ maioris esse scribit, tritum & datum in potu, Drach. ij, pondere. Verum cum facultatis admodum deiectioniæ sit medicamentum, Drach. j. se non excessurum scribit Matthiolus. Vtilis est & aqua destillata è baccis iuniperi, item oleum angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoso sumpta.

Ante cibum sumantur caricæ: in cibo verò carnes agninae frequenter sumantur.

CAPUT XVII.

*De argento viuo tum crudo, tum sublimato,
tum præcipitato.*

Hydrargyrum.

DE hydrargyri, seu argenti viui, quod Chymici vulgò Mercurium nominant, natura, de consens. & dissens. Chym. cum Galen. cap. 9. & supra, part. 4. cap. 21. dictum, ibique duo imprimis explicata. Primò, an argentum viuum sit calidum vel frigidum. Deinde, an venenatæ naturæ sit. Quæ hic repetere velle inutilis operæ foret. Ideoque quæ de aliis venenis dicta sunt, hîc etiam solum explicanda restant, nimirum quæ symptomata & damna inferat argentum viuum sumptum; deinde quomodo iis occurrendum sit. Triplici autem modo argentum viuum sumi potest, nimirum crudum, quo pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde sublimatum: tertio præcipitatum. Quæ quomodo parentur; passim è Chymicorum libris patet.

Crudum.

Sublimatum.

Præcipitatum.

Symptomata & signa.

Signa.

Et si argentum viuum haustum, vt loc. allegat. dictum, sæpe innoxium sit, atque ægrè parrurientibus, sicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitum fuerit à peritissimis Medicis, quandoque etiam casu & incuria, magna quantitate haustum legatur: tamen tum solum id accidit, cum iterum statim per alium pondere & volubilitate sua elabatur. Si verò in aliqua cauitate partium diutius hæreat, vel si alteri medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi admisceatur;

aut

aut alia de causa retineatur, grauiora mala, imo mortem inferre potest. Eadem præstat fumus ex argento viuo, ore haustus; nec innoxium est, si extra inunctum in corpus penetret. Perniciosius est præcipitatum, maximè perniciosum sublimatum.

Etenim argentum viuum, non extinctum nec *Argenti* præparatum, si in corpore hæreat, stomachum & *viui.* intestina lædit, non quidem pondere, seu grauitate sua, vt credit Dioscorides, *lib. 6. cap. 28.* sed vi maligna sua & erodente; flatus magnos excitat, dolorisque ventriculi & intestinorum vehementissimos, iis similes, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab erosione intestinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidas, cum grauitate stomachi, & grauedine totius corporis. Et si diu retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ suppressio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus internis mouet, quæ meatus obstruit. Vnde postea totum corpus intumescit, & colorem plumbeum sine liuescentem refert; ob humores ab eo infectos & inquinatos. Foedum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ij percipiunt, qui argento viuo in huc Gallica inunguntur. Tandem inducit paralyfin membris, quibus adhæret; aliquando etiam epilepsiam, apoplexiam, syncopen, & ipsam denique mortem.

Symptomata verò, quæ ex argenti viui fumo *Eiusdem* concitantur, sunt neruorum contractio, membrorum *fumi.* tremor, debilitas articulorum & paralyfis, sensuum læsiones, & præsertim visus ac auditus foetor oris, eiusdemque exulceratio, capitis dolores continui, insanabilia vlcera, casus capillorum, sæpe etiam

etiam epilepsia & apoplexia, qualia symptomata aurifabris, & iis, qui argentum vivum in igne tractant, sæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponzetus, *lib. 2. de ven. cap. 21.* quendam, cum argentum vivum per aliquot septimanas in vase, igne circumquaque cooperto, tenuisset, idque postea incautè aperuisset, fumumque naribus haussisset, statim sine loquela decessisse. Et Iohann. Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vasa inauraret, hydrargyri vapore admissio imprudentius, statim stupidum, veternosum, ac planè mutum euasisse scribit. Quæ, inquit, in os indebant, deuorabat quidem, stercus rænen & vrinam minimè sentiebat exire, neque ad aurem inclamantes audiebat. Exactis mensibus sex, in febrim acutam incidit, ac tum, excusso torpore, loqui cæpit, & quæsitus, respondere, sed perturbata omnia & confusa. Remisit die vigesima febris, & in lentam degenerauit, qua tandem liberato, cerebrum graue, torpidique sensus omnes remanserunt, mensque intervallis perturbata. Refert quoque Forestus, *lib. 8. obseru. 5.* aurifabrum quendam cum Mercurij fumum excepisset, neque dormire, neque quiescere potuisse, sed modò in hanc, modò in illam partem sese deuoluisset: ei pilos omnes è capite decidisse, mox faciem supra modum pallescere cœpisse, totumque corpus tremulum euasisse.

Inunctionis Mercurij.

Præcipitati.

Eadem mala etiam argentum vivum extinctum, & inunctionem argenti vivi sequuntur, vt videre est in iis, qui in lue Venerea vel scabie iis vnguentis vtuntur, de quo supra, *part. 4. cap. 21.* dictum.

Mercurium præcipitatum eadem, & quidem sat grauias

grauia , sequuntur symptomata , imprimis saliuæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorumque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera , virium deiectio , mentis alienatio , ipsaque adeo mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagios. lib. de hydrarg. cap. 6.* quendam cum quartanario cuidam iuueni robusto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta , deuoranda dedisset , eum paucis diebus è medio sustulisse.

Omniùm verò grauissima symptomata & damna *Sublimati.* infert argentum viuum sublimatum, & suo contactu instar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc si sumptum sit, statim lingua & fauces exasperantur, quod incommodum nullo leniente gargarismo, nisi difficultet & longo tēpore tolli potest. Quamprimùm verò in vētriculum descendit, ei pertinaciter inhæret, eumq; , & postea etiam intestina , erodit & exulcerat, vehementemq; in iis partibus dolorem parit, sitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. Accedit præterea inflammatio, ardor, & intumescētia linguæ ac faucium, animi deliquiū, vrinæ suppressio, anhelitus difficultas, & aliquando sanguinis per aluum effusio , & dysenteria pernicioſa , tandēque ipsa mors. Ita refert Andreas Baccius , *in prolegom. venenorum & antidotor.* propinato cuidam iuueni à muliercula sublimati polline , cum contrito carniū & sacchari, prægressis eadem die crebris à ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æstuante ventriculo eum post triduum, sæuis superuenientibus alui torminibus, ac ichoris simul purulenti violentis vomitibus, reieciſſe simul & animā. Et Franciscus

ciscus Valleriola, *lib. 1. obseruat. 7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cum nocte intempesta somniferum sirupum sumpturus esset, illius loco aquam sublimati, qua ad fucum uti mulieres consueverunt ab ancilla, quæ illi ministrabat, per incuriam propinatam, hausisse. Vnde mox à grauib. & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in miros cruciatus incidit, ita ut in furorem penè, præ dolorum sæuitia, deduceretur, noctes & dies perpetuas eiulans ac clamans. Accesserunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, ut iam desperata res videretur. Neque enim qui hausisset, ante sextum diem innotuit. Antidotis tamen crebro datis, vacuationibus aptis, clysteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vñctionibus lenientibus resurgere incepit, omniæque symptomata mitigari, tandemque post trimestre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus est.

Curatio.

*Curatio.
Crudi
sumpti.*

Curationem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi sumpti, principio danda opera, ut id quamprimum è corpore expellatur, quod plerique vomitu faciendum esse existimant. Verum cum argentum viuum pondere suo deorsum vergat, & si sursum propellatur, facilè in minimas particulas diuellatur ac dissipetur, non ita commodè per vomitum expelli potest. Consultius esse puto, ut detur opera, ut statim per aluum expellatur. Itaque fiat valida corporis commotio, ut argentum viuum per meatum, intestinorum & aluum effluere queat. Quod ut facilius fiat, clyster ex hydromelite, cui admixta sit hiera picra, vel ex oleo oliuarum solo,

aut

aut misto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anaris, aut modico butyri recentis s. sale, & similibus, intestinis infundendus est. Quod si non sufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile est etiam lac copiosius potum, imprimis asininum. Magnum verò imprimis auxilium præstat, auri limati scobem, vel folia auri sumere. Nihil enim est, quod argentum viuum auidius imbibat, quam aurum. Arque ita postea argentum viuum per alium cum auto egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Costum cum vino sumptum argenti viui quasi Bezoar esse, scribit Conciliator, & Guainerius. Perutilis etiam est succus pimpinellæ, quo post multa frustra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vsus fuerat, curatum fuisse, refert Schenckius, *in obseruat. lib. 7.* Exhiberi etiam potest theriaca. Auicennas, *canon. lib. 4. fen. 6. cap. propr.* post euacuationes exhibet myrrham, Drach. iij. pondere, cum vino, & postea mulsam superbibere iubet. Idem præsidium Guainerius laudat, & præterea pulv. rutæ Scrup. ij. dare iubet. Conciliator myrrham & castoreum decocta in vino, & saluiam ac rutam tritam, cum aqua, in qua nuces cupressi coctæ fuerint, dare præcipit. Dioscorides remedio esse scribit vinum cum absinthio, apij decoctum, semen hormini, origanum, hyssopum, cum vino Rhases etiam, *continent, lib. 20. cap. 2.* absinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cum semine apij, vel cum mentastro montano, vel cum hyssopo conferre tradit. Oribasius, *lib. 2. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combustum & tritum in potu exhibere iubet.

Plinius,

Plinius, *lib. 23. cap. 1.* contra argentum viuum vinum merum remedio esse tradit. Idem, *lib. 20. c. 5.* Heraclidem contra argentum viuum sifer erraticum dedisse scribit. Et *lib. 22. cap. 3.* ex sententia Nicandri semen verricæ siccum fungis & argento viuo contrarium esse affirmat. Idem, *lib. 28. cap. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium esse ait. Et *lib. 29. cap. 5.* columbarum syluestrium finum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

*Fumi
eiusdem.*

Si verò à fumo argenti viui, naribus & ore recepto, æger malè habeat, confert plurimum, si æger haustum vini bibat, in quo folia rorismarini, stœchas Arabica & centaur. min. cocta sint. Vtilis est etiam aqua saluix & zedoariæ pota. Æger quoque in balneo sicco sæpe sudet, & post sudorem partes languentes fricentur sacculo in vino cocto, cui insutæ sunt herbæ facultatē habētes poros cutis aperiendi, & neruos roborandi, quales sunt saluia, chamæpitys, betonica, lauendula cū baccis iuniperi.

*Inunctio-
nis.*

Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiatur, quomodo ei succurrendum sit, ex iis, quæ supra, *sub finem partis. 4. de curat. luis vener.* dicta sunt, pater.

*Sublima-
ti vel
præcipi-
tati.*

Si argentum viuum non crudum, sed vel sublimatum, vel præcipitatum fuerit assumptum, opem ferre possunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergo statim, antequam ad intestina venenum transeat, vomitus prouocandus, vt hætenus sæpe dictū. Vbi verò tam ad intestina descendit, clysteres iniicere necessarium est, paratos ex decocto maluæ, althææ, bliti, & oleo sesami ac rosarum.

Postea

Postea vt virulenta Mercurij erosio frænetur, æger frequenter lac recens mulsum bibat, in quo etiam semina psyllij macerari possunt, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri recentis s. sale esitare.

Antidorum & quasi Bezoar argenti viui sublimari est, puluis crystalli subtilissimus, Drach. j. quantitate, cum ol. amygdal. dulc. haustus. Nonnulli imprimis commendant contra sublimatum oleum Tartari, vel sal absinthij, Drach. ij. pondere, sumptum. Neque immeritò. Vt enim in præcipitatione Magisteriorum per oleum Tartari à corporibus solutis omnis vis corrosiua tollitur, per præcipitationem, de qua in Instit. lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 13. dictum: ita etiam dum Sal Tartari, vel absinthij, Salem aquæ, qua Mercurius solutus est, ad se allicit, argentum viuum in suam pristinam naturam redit, & non plus, quàm argentum viuum crudum nocere potest. Aliqui myrrhæ Drach. iij. cum vino calido, vel aqua mellis, aut vinum, in quo ruta, saluia, semen apij, castoreum, cocta sunt, exhibent.

Cor confortetur diamargarito, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes stomachi curentur vino rubro in quo myrobalani coctæ sint, aut pinguedine caprina, vel hircina, aliisque, quæ suo loco de vlceribus ventriculi sunt proposita. Ita etiam exulcerationes intestinorum clysteribus convenientibus sanandæ, qui etiam suo loco sunt propositi.

Si retentio vrinæ adsit, vt sæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum, postea pecten & vesica sæpius fomentanda, imposita spongia madida decocto

iuniperi, & sem. apij; & regio vesicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix cyperi vel acori cocta sit.

CAPVT XVIII.

*De cinnabari.*Cinna-
baris.

Natiua.

Factitia.

ARgento viuo meritò subiicitur cinnabaris, utpote quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natiua, alia factitia est. Natiua rursus duplex: alia veterum, de qua Dioscorides, *lib. 5. cap. 69.* hoc tempore forsan ignota; alia recentiorum, quæ est lapis mineræ argenti vini, atque inde cinnabaris natiua ac mineralis appellatur. Factitia ex argento viuo & sulphure sublimatis paratur, omnibusque nota, & vulgo in usu est: de qua etiam sola hoc loco agemus.

*Symptomata & signa.*Signa sũ-
pra cin-
nabaris
factitie.

Symptomata autem cinnabarim artificialem sumptam consequentia sunt similia symptomatibus, argentum viuum mortificatum vel sublimatum consequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corrosio in gutture, ventriculo & intestinis, superuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, ut quandoque sanguis egrediatur. Accedit spirandi difficultas, & alia symptomata, *cap. preced.* proposita. Id quod ex sequentibus duabus historiis patet. Primam recenset Johann. Ferneliũs, *de lue Vener. cap. 7.* ubi scribit, quòd Pictor quidam Andegauensis, manuum digitos grauiores solito, torpidiores, ægréque

ægréque mobiles percipiens, paucis pòst diebus contrahi illos & conuelli sensit, atque sensim in dies magis ac magis aucta affectio est, dum incurui illi, & penè implexibiles manerent; quin & carpū, & brachia peruasit affectio, quæ admodum torpida, conuulsa, grauiâque reddebantur. Haud multò pòst idem vitium pedes sensere, sublata incedendi potentiâ. Quibus malis aliud symptoma, longè grauissimum, ac crudelissimum accessit. Dolor enim acerbissimus atque atrocissimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare cæpit, sed qui ad totum ventrem pertineret; cui, nec noctu nec interdiu intermittebat, clysteribus, fotibus, balneis, & aliis quibusdam remediorum generibus, leuatio quæsitâ est. Vnicum tandem in accessione inuentum est solatium, tres, quatuorve robustos homines ventri superpositos sustinere. Compresso siquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi sex octòve dies, nonnunquam & duodecim, miser ille adeo fuerat discruciat, sensim abeunte dolore, languidus quidem & penè moribundus cernebatur, sed qui statim restituta appetentia vires aliquas reciperet, dum alia rursus simili accessione correptus prosterneretur. Viginti enim non ampliùs dies intermittebat. Atque in accessionibus alius, nec validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Etsi verò in causis istorum symptomatum inuestigandis variè à Medicis allaboratum sit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cùm enim pictor iste non solum penicillum digitis sæpe extegeret, sed etiam imprudens, & incatus ore exsugeret, factum, vt cinnabaris in corpus recepta, & visceri-

bus ac nervis communicata , maligna qualitate ea infecerit, & horum symptomatum caussa extiterit. Alteram recenset Iohan. Schenkius , *lib. 7. observat.* ex relatione D. Iohan. Franci , Medici Gamicensis, de quodam iuvene , qui cū vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nullisque aliis medicamentis curari posset, suffumigio ex cinnabari tandem curatus est. Ex eo autem tempore de grauissimis semper doloribus capitis, & fluxu sanguinis è naribus conquestus est. Dolor nonnunquam per biduum aut triduum remittebat, aliquando singulis diebus ter quaterve recurrebat. Dolorē sæuiente sese coniciebat in lectum, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendere, & quanta vi possent, constringi & comprimere, seque nullā re maiorem doloris leuationem sentire affirmabat. Post quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quiescebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore absente optimè valebat. Vsus quidem erat doctorum Medicorum consilio, sed sine fructu, tandemque doloris magnitudine victus, subitò inter manus famulorum, caput pro more suo comprimendum, extinctus est.

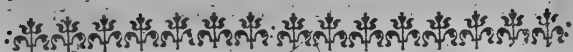
Curatio.

Curatio. Curatio eorum , qui cinnabarim artificialem sumperunt, eadem est cum illa, quæ iis, qui argentum viuum sumperunt, debetur. Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clysteres ex hydromelite vel oleo iniiciendi. Sorbeantur etiam iura pingua gallinarum, bibatur lac,

lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti est Butyrum, oleum, & alia, quæ vias leniunt, & materiam per aluum educunt.

Bezoar cinnabaris esse spodium, quod fit ex ebore combusto, Drach. ij. pondere datum cum vino, docet Petrus Aponensis, *tract. de venen.* Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 18.* ex aliorum sententia etiam illud spodium conferre scribit, quod fit ex radice cannæ adustæ, itidem Drach. ij. pondere datum. Vtilia sunt & alia antidota, *cap. preced.* proposita.

PARS SEPTIMA,

De venenis è plantis.

CAPVT I.

De opio.

De opio.

OSTQVAM de venenis è mineralibus parte præcedente actum, proximum est, vt de venenis è plantis agamus. Atque vt de opio, vtpote de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum sit, incipiamus, de eo plenam tractationem hîc proponere, mei instituti non est. Imprimis cùm id præstiterint Medici Clarissimi, Dn. D. Michaël Doringius, & Dn. D. Daniel Vvinklerus, in doctissimis, quos de opio scripserunt, tractatibus. Sed quia hîc mihi propositum est, de venenis agere, quatuor saltem breuiter explicare libet. 1. An opium rectè inter venena referatur. 2. An sit calidum vel frigidum, & an manifestis vel occultis qualitatibus somnum inducat & noceat. 3. Quæ sint opij sumpti signa, seu quæ iis, qui opium sumpserunt, accidant symptomata. 4. Quâ ratione ij, qui opium sumpserunt, curandi sint, & quomodo opium corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat.

Opium est
veneno-
sum.

Primum quod attinet, Opium, quod est nigri papaueris lacryma, non adulteratum puta, recens,

& non exoletum, crudum, & non correctum, inter venena refert Dioscorides, *lib. 6. cap. 17.* Galenus, 3. *de Temperam. cap. 4. de Theriac. ad Pison. cap. 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cecinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hispania eo interemptum scribit; Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. cap. 2. ibid. sum. 3. cap. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores, imprimis Dynus, qui *Quadam*, inquit, *sunt*, quæ solum sunt stupefacientia ratione qualitatis eorû, quia sunt vehementis frigiditatis, & hoc modo sunt stupefactiua nix & aqua frigida: quadam verò sunt stupefactiua ratione venenositatis, & eorum contrarietatis, à forma specifica, quam habent, ad corpus humanum, & ista sunt opiû, poma mandragoræ, & hyoscymus. Et Gregorius Christophorus de Honestis, in *Mesues part. 2. dist. 1. de Antidot. de Theriac. diatessaron. mihi fol. 50. col. 1.* scribit: Opium somnum faciliter profundum inducit cum sua proprietate & forma specifica, nobis occulta potius, quàm suis qualitatibus primis. Capendum ergo est ab usu ipsius secundum omnem modum administrationis, & in quacunque dosi. Et Guainerius, *de venen. cap. 1.* vbi pluribus explicat, quòd omnia venena occulta proprietate sint corruptiua, inter ea etiam opium recenser, docetque mentem Auicennæ & aliorum, qui dicunt, venena alia esse frigida, alia calida, non aliter accipiendam esse, quàm quòd, etsi talia agunt occulta proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida; & licet euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifestæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occulta qualitate operantur, vt sint homines interemptiua. Et paulò pòst

scribit, Licet aliquod sit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem suam à qualitate manifesta facere videatur: illam tamen non totam cum qualitate manifesta facere, sed etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: vt quàm audacter, tam falsò & temerè asserat D. Iohan. Freitagius, *de opio, c. 4.* à veterum æuo hucusque creditum & definitum esse, opium iuxta qualitates apertas tantum nocere. Plura testimonia congerere opus non est, cum ipsa experientia constet, multos opij vsu interemptos fuisse. Et rationes, quibus postea probabitur, opium nō manifestis, sed occultis qualitatibus agere, eadem etiam facile euincunt, venenum esse.

*Argumē-
ta D.
Freitag.
refutan-
tur.*

Primum.

Neque rationes, quas D. Freit. *cap. 4.* proponit, contrarium probant. Prima est, quòd opium corpus nostrum non continuò, vbi sumptum fuerit, immutat, nisi actionis & mutationis principium, à nobis consequatur, hoc est, à calore nostro, vt refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. Verum ratio hæc nulla est. Et primò quidem incommoda planè locutio est, ea, quæ in actum deducuntur, actionis suæ principium à calore nostro consequi. Etenim illud ante habent, sed latet saltem in misto, quod sese exserit, vbi mistum resoluitur, vt etiam docet Iac. Zabarel. *de misti gener. & interit. lib. 2. c. 9.* De quo etiam Fernel. *de meth. med. lib. 4. c. 1.* docet, quòd calor noster nullam medicamento agendi facultatem confert, sed latentes solum vires exsuscitat. Deinde Maior, quæ præsupponitur, falsa est, quòd nullum venenum à corpore nostro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, *3. de temp. c. 4.* vbi duplicia venena constituit, vnum, quorum substantia à calore nostro non alteratur, alterum

alterum eorum, quæ ex nostro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multitudine alterationes vertuntur, quibus corrumpi naturam accidit. Nimirum quædam venena ita comparata sunt, ut à natura nostra resolui possint, ea scilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cum partes venenosæ ab aliis separantur, liberæ iam sese exserere, & in corpus nostrum agere incipiunt. Quædam verò ita sunt comparata, ut secundum omnes partes sint, venenata, quæ neque aggredi natura potest. De quibus Galenus, loco modo allegat. *Medicamenta*, inquit, *sunt, quæ nulla substantiæ suæ mutata parte, sed tota servata integra corpus nostrum afficiunt; cæterum gravia & naturam animalis corrumpentia, unde & totum eorum genus deleterium.* In utroque tamen veneni genere, qualitas venenata à corpore nostro vinci non potest. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, allegat. loc. ad illa, quæ non actuantur, id refert, dum scribit: *Papaveris succus hominis corpori prorsus est contrarius, ut quod in eum quicquam agere ne quidem una qualitate possit, multò minus tota substantia possit.* Et sit sanè, ut opium sit inter ea, quæ calore nostro actuari possunt & cōcedatur, non ita venenosū esse, ut auripigmentum, vel venenū aspidis: tamen resolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundò eo probare conatur Freitagijs, opium Secundū non esse venenatum, quia venena in minima quantitate hominem occidunt, opium verò in minima & insensibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno, s. de *simpl. med. fac. cap. 14.* Dioscoride, lib. 4. cap. 6. ubi

docetur, quod opium in minima quantitate dolorem finiat & sopiat, in maiori verò quantitate hominem interimat; & ex Matthiolo, qui nationes quasdam semine papaueris nigri, & oleo ex eo parato in cibis vti scribit. Affert præterea ex Bello-nio, Prospero Alpino, & alijs, quod Turcæ opium seu Maslach in quotidiano vsu habeant, & eo in magna quantitate vescantur; & quod quidam Hispanus in magno æstu semunciam opij innoxie deuorarit.

Verum & ad Maiorem & ad Minorem respondendum. Maior primò falsa est, quod omnia venena in minima, & vt loquitur, etiam insensibili quantitate hominem occidant. Nam magna est venenorum differentia. Etenim quædam minima etiam quantitate occidere possunt, quale est granum Nubiæ, de quo Scaliger, *exerc. 153. sect. 11.* cuius decima pars intra horæ quadrantem hominem interficit. Tale est venenum aspidis, scorpij & similia. Maiore quantitate opus est, vt cicuta & arsenicum occidant; maiore adhuc, vt cantharides interimant. Et præterea, *supr. part. 5. cap. 1.* probatum est, non omnis veneni proprium esse, hominem occidere, sed solum insigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipso opio, etiam correcto, adeo magna quantitate opus non est, vt hominem occidat, sed etiam in satis parua, & non multorum granorum quantitate sumptum, homini perpetuum somnum conciliare, eumque interimere potest. Ita narrat Sanctior. Sanctorius, *method. vitandor. error. lib. 8. cap. 12.* se vidisse in finitimis Vngariæ locis militem quendam, qui septem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, sed laudano, vel simili medicamento

compositas fuisse, eúmque eas pro aliis ex errore sumpsisse) deglutiuerat, qui tanto cum impetu spiritum trahebat, vt paulò post deficeret, & è viuis, antequam ei potuerit remedium dare, decederet. Et talia exempla passim sunt obuia.

Exemplæ eorum, qui opio in magna quantitate sine noxa vsi sunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea respondendum, primò rebus venenatis homines sensim adsuescere posse non fabulosum esse, vt Freitag. putat, sed fide dignorum hominum testimoniis constare, de quo *supra, part. 5. cap. 1.* dictum. Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum constitutionem, vt etiam elephantiasis vel lue Venerea laborans, etsi tota eius corporis constitutio viciata sit, homo manet: ita & Regis Cambajæ filius, etsi venenatam corporis constitutionem habuerit, homo mansit. Nec tamen Turcæ sine damno opio assuescunt, cum, vt ipse scribit, torpidi, amentes, desidésque fiant, &, vt Prosper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. lib. 4. cap. 2.* testatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, ebrij ac torpidi appareant, sint comatosi, stupidi, inconstantes, qui modò affirmant, modò negant, ita vt nemo prope modum cum ipsis lubens conuersetur. Quod tamen minus læduntur Ægyptij & Turcæ opio, causa hæc est, quia nascuntur à parentibus iam opio assuetis, & ij ipsi, vt Fallopius, *de medic. purgant. simplic. cap. 6.* docet, à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua sensim ad maiorem ascendentes. Qui verò à primis annis non sunt assueti opio, non sine periculo id faciunt; imò qui ei sunt assueti, & aliquot annis ab eo abstinerunt, si postea

postea id sumant, læduntur, & vt I. C. Scaliger, *exerc. 175.* scribit, qui à primis annis eius esus assueti non sunt, si adulta ætate comedant, moriuntur. Ita refert Marc. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap. 18.* Mantuæ captiuum Turcam Illustrissimi Comitissæ Bonifacij Torelli empto à seplasiario opio, eoque deglutito, extinctum esse. Historiam verò illius Hispani, semunciam deuorantis, quod attinet, ipse Freit. exemplum hoc insolens & non imitandum nominat, nec ex tali singulari exemplo vniuersalis regula constituenda, & concludendum, quod opium in magna quantitate sine damno sumi possit, & propterea venenum non sit. Refert Marcel. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 3.* fuisse, qui nullum ex scorpionis & araneorum ictu dolorem sentiebat; alium qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vlllo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradiçt. 7. tract. 2. sect. 2.* quendam arsenicum ad vnciæ fermè quantitatem sine damno deuorasse refert. Et Fallopius, *de purg. cap. 6.* narrat, Germanum quendam scammonij Vnciam vnā sine noxa sumuisse. Quis verò inde concludere velit, talia, & ab aliis ita vsurpari posse? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium est, sed vt Scaliger, *exerc. 154. & 175.* & Bellonius, *lib. 3. obseruat. cap. 15.* docent, ex papauere albo colligitur, idque non purum, sed aliis rebus admistum sumitur. Sicut etiam maxima est inter semen papaueris albi, imò etiam nigri, quo non solum in Styria & Austria, sed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vititur, & verum opium, differentia.

Tertium. Tandem obiicit, quod ideo venenis non sit.

accep

accensendum, quia corrigi possit, ut utile medicamentum euadat. Verum & venena quædam præparatione mitescere, & in usum Medicum trahi possunt, quod ipsemet confitetur: qua ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in usum medicum veniunt. Notandum enim hic inter venena quandam esse differentiam, ut supra, *part. 5. cap. 1.* pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, si assumantur (etsi interdum extra ad usus quosdam adhiberi possint) homini utilitatem afferre possunt sed simpliciter noxia sunt, qualia sunt Arsenicum, auripigmentum, & similia multa: alia verò etsi vim veneficam habent, tamen etiam virtutem aliquam, qua prodesse possunt, obtinent. Ita elleborus albus etsi vim strangulandi, singultum & spasmodum concitandi, imò mortem inferendi habeat: tamen cum etiam vim purgandi habeat, ob eam quandoque exhibetur; quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etsi opium venenatam qualitatem obtinet: tamen quia etiam vim somnum conciliandi, & dolorem leniendi habet, ob eam interdum expetitur, & ita præparari, ut malignitas ea corrigatur, & ea quantitate exhiberi potest, ut tantum somnum conciliet, non verò noceat. de quo Galenus, in *lib. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. comment. 2. text. 12.* Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atque, ut quispiam dixerit, lethalis & deleteria, id est, pestilens: ut autem succi papaueris, mandragoræ, & hyoscyami, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes magnam percipimus commoditatem:

sic

sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exigua aliquam partem praecedentes, ad suppetias ferendas utimur.

*An opium,
sit calidum
vel frigidum.*

Secundum, quod explicandum sumpsimus, est, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi primò disquirendum, an opium sit calidum vel frigidum. Antiqua equidem est maiorum opinio, opium esse frigidum, & quidem in summo & quarto gradu. Verùm si in rationes inquiratur, cur in eam sententiam venerint Antiqui, & Recentiores etiam quidam, contra firmissimas rationes, in ea persistât, vel satis mirari possum, quod istis rationibus sibi hoc persuaderi passi sunt. Præcipua enim, & forsitan vnica, qua vtuntur, ratio est, quòd somnum & stuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, cap. 3.* vtitur. Certum est, *inquit*, frigus sopire, torporem, immobilitatem, tandèmq; ipsam caloris extinctionem & mortem inferre, quod ij, qui summo sæuiente frigore, noctu præsertim, & per niues iter faciunt, experiuntur, quorum aliqui aut penitus interierunt, aut sphacelata membra reportarunt.

*Non esse
frigidum
Ratio. I.*

Verùm enimverò istos effectus esse frigoris æterni, quod est in aëre hiberno, qui vel rusticis notissimi sunt, & quos multi sæpe suo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At de hoc quaestio est, an opium, & alia narcotica, similiter ac aër hibernus, frigefaciendo stuporem & soporem inducant, imò ipsam mortem quandoque inferant: quod negamus. Etenim primo vt à frigore elementari quis stuporem contrahat, vel emoriatur, summa, eaque in toto aëre ambiente consistentis actioe opus est. At opium exiguo pondere & subito soporem

porem inducit : id quod aliquot atomi aquæ frigidæ , vel niuis libræ præstare non possunt. Et quis credat , vt, *lib. 1. præct. part, 2. cap. 3.* diximus, ab opij , aut laudani opiatî granis duobus vel tribus assumtis corpus à febre æstuans ita refrigerari posse, vt illa refrigeratio à ventriculo vsque ad cerebrum pertingat , quod nec aquæ frigidæ satis magna copia hausta præstare potest ? Et cum quis , licet in frigido aëre satis diu versetur , vel etiam aquæ frigidæ immergatur, non statim in stuporem incidat, vel moriatur: quomodo opium ano saltem inditum frigiditate id præstare potest ? Nonnullos verò ex opio ano saltem indito mortuos esse, aliquot historiis probat Marcel. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap. 18.* Rases , *inquit* , 9. *Continetis* scribit , se vidisse ex supposito opio quosdam mortuos fuisse, & Galenus, 2. *de morb vulgar.* asserit, quod suppositum fuit opium in ano quorundam ad mitigandum dolorem , ex quo mortui sunt , & Auicennas , *in cura fluxus*, sic scribit : Vidimus, qui supposuit sibi collyrium (est autem collyrium Auicennæ suppositorium) ex opio , & mortuus est. Gatinaria, *lib. sua præct. cap. de cura sode colerica*, scribit, se vidisse in quadam muliere nobili, quæ cum stetisset per plures dies, quod non dormierat , Medici decreuerunt, vt illi supponerent collyrium quoddam longum opiatum , quod cum fuisset factum , statim cæpit dormire: Medici autem præceperant ancillis, quod cum cæpisset dormire , extraheretur illud collyrium , quæ ipsum omittentes , & non extrahentes , taliter profundata fuit in somno , quod nunquam euigilata est, imò perpetuò dormit. Niccolus , *serm. 2. cap. 11.* scribit, se vidisse , puerum, cui

cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, extinctum fuisse. Anton. Betta, *in suis comm. in 4. fen. p. c. Auic.* tradit à se visum, quod quædam de Mutinensi familia Charandinorum, cum iam per multos dies vigilasset, & nullo leui ingenio potuisset dormire, iussit Medicus sibi imponi suppositorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum est, vt per diem & noctem profundissimo somno dormierit, à quo tandem multis administratis auxiliis reuelata est, & licet per multos annos postmodum vixerit, stupida tamen & veluti amens remansit. Scribit quoque iterum Nicolus, *serm. 2. sum. 2. tract. 1. cap. 15.* Et ego vidi puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi virum in senectute constitutum, cui immissum fuit clystere cum opio, propter sedare dolorem colicum immensum, quem patiebatur homo ille, & mortuus fuit. Alex. Benedictus, *lib. 3. cap. 6. part. morb.* scribit, Patavij accidisse, quod Iustinianus, Patritius Venerus, in dentis cruciatu conuellere iussit molarem vnum ex magnis dentibus, & cum dolor ingens perseveraret, suadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, sæpius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. *Hæc Marc Donatus.* Quæ omnia quomodo opium in tantilla quantitate non assumptum, sed vni saltem parti admotum, sola frigiditate præstare potuerit, si quis mihi monstrauerit, eius sententiæ lubens & vltro accedam.

2

Secundò elemetare frigus tactu percipitur, vt in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etsi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, sed potius calorem & ardorem percipit.

Tertio

Tertiò aër externus, cùm frigore alicuius partis
externæ calorem exstinxit, facit, vt ea emoriatur,
& sphacelo corripiatur, quod nunquam præstat
opium.

Quartò, si opium frigiditatem summam indu-
ceret, omnia frigida hoc præstarent, quod fal-
sum. Neque enim aqua frigida hausta, vel glacies
vino iniecta idem præstant.

Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica
& narcotica, vt spiritus vini, lolium, allium, lupu-
lus, crocus, sem. cannabis, anethum, styrax, taba-
cum, & alia.

Ne tamen quis hinc cauillandi occasionem su-
mat, sciendum, me, & alios doctos viros, qui me-
cum sentiunt, non statuere, quod vis hypnotica &
narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia
calida in eodem gradu essent hypnotica & narcoti-
ca, quod falsum) sed quòd vis vlla occulta sit, cum
calidis tamen partibus, quas Chymici sulphureas
nominant, potiùs, quàm cum frigidis coniuncta:
quæ sulphurea substantia naribus saltem hausta
somnia inducit, vt compertum sit, Pharmacopœo-
rum famulos, dum aquas hypnoticas destillarunt,
à vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis,
profundè soporatos fuisse. Itaque D. Freitag. ina-
nè operam & laborem suscipit, & eo ipso se Recen-
tiorum mentem nunquam affecutum esse, satis pro-
dit, dum, cap. 2. operosè probare conatur, calorem
somnia non inducere; ac Platerum, Doringium,
& alios Doctiss. Medicos ineptiarum & stultitiæ,
pag. 45. arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod
ipsis imputat D. Freitag. docuit. Nam vt vis ale-
xipharmaca & purgans est quidem in pluribus me-

*Vis nar-
cotica nõ
pendet à
calidita-
te.*

dicamentis calidis, non tamen est ipsa caliditas, sed solum cum ea coniuncta est: ita etiam vis narcotica & hypnotica est quidem in pluribus medicamentis calidis, sed non est ipsa caliditas. Quod verò Medici doctissimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica esse calida, id eo præcipue sine faciunt, ut monstrent, falsum esse, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate, utpote, quæ in illis vel nulla, vel minima est. Atque hoc si observasset D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non esset, dum scribit: Mirabile est, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cum docuerunt, quo pacto calida vaporosa sint somnifera, nihilominus hos effectus non calori vaporoso, seu, ut loquuntur, sulphuris halitui, in quo *ρᾶρκασι* omnem ponunt, sed occultæ qualitati, supra elementorum & apertarum crasium conditionem agenti adscribunt. Nemo enim ex iis fuit, qui caliditati, seu sulphuræ substantiæ, quatenus talis (multa enim sunt calida & sulphurea, quæ non sunt narcotica) vim narcoticam tribuit, sed omnes eam ab occulta qualitate, quæ in sulphurea substantia est, deduxerunt. Plures enim in eodem subiecto posse esse qualitates, nemo Physicorum negat.

Deinde quòd frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, istud argumentum, licet id magnificiat D. Freit. nullius est momenti. Fateor equidem, Antiquos opiatibus suis cōfectionibus multa calida admiscuisse, sed ex falsa hypothesi, quod scilicet putarent, opium esse summè frigidum. Si verò quædam calida qualitati opij narcoticæ resistunt, ut castoreum, ruta, & eiusmodi alia,

id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiusdem gradus id non præstant) sed vi specifica, quæ qualitati narcoticæ est aduersa.

Alia, quæ pro frigiditate opij afferuntur ; argumenta, & à D. Freitag. *cap. 3.* adducuntur, nullius momenti sunt, & vix digna, vt in iis examinandis tempus teratur, & à Clariss. Dn. D. Vvincklero iam refutata sunt.

Opiū est calidum.

Longè verò firmiora sunt argumēta, quæ opium calidum esse probant; & agnouerunt iamdudum quasdam partes in opio calidas Conciliator, I. C. Scaliger, *exerc. 175.* Vallesius, Mercurialis, Capiuaccius, Erastus, atque vt id crederent, ipse sensus eos conuicit. *Primò* autem opium calidum esse probat eius inflammabilitas. Quod argumentum non soluit D. Freit. dum scribit, pinguibus rebus omnibus, etiam non vehementer calidis, hoc commune esse. Omne enim pingue inflammatur, siue id facile, siue difficulter fiat, propter partes oleosas & sulphureas, quæ omnes sunt calidæ. Et quod camphoram obiicit, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipsa natura calida est. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinnus, *in 9. Rasis, c. 4.* quia odore est acri & penetrante, sapore acuto, qualis ferè est in pipere, velocissimè ignibilis est, instar Naphthæ, ac vigilias inducit. Cui assentitur Costæus, *in Auicennam.* *Secundò* opium calidum esse docet eius grauis odor. *Tertiò* sapor amarus. *Quartò* quod fauces & labia adurit. *Quintò* sitim excitat. *Sextò* animum inflammat & accendit. *Septimò* ad Venerem stimulat. *Octauò* pruritum excitat. *Nonò* sudorem prouocat. Quæ omnia caliditatis, & quidem non leuis, sed insignis, argumenta

Rationes.

I

2

3

4

5

6

7

8

9

K k 2 sunt,

sunt, ut pluribus in suis Tractatibus de Opio Viri Clariss. Dn. D. Michaël Doringius, & D. Daniel Vvincklerus monstrarunt. Quæ omnia cum plana sint, hîc repetenda non censeo.

Atque omnia hæc cum tam clara sint, ut negari non possint, necessariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio esse partes calidas, & propterea statuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula, & reliqua, quæ modò enumeravi; à frigiditate verò vim soporiferam. Et ut falsæ huic opinioni speciem aliquam veritatis appingat D. Freit. docet, primò in actum deduci iuxta partes calidiores & tenuiores & spirituosas, vnde initio spirituum animalium agitationes & dementiæ, & audaciæ, & impetus, & sitis, pruritus per corpus, & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuersorum temperamentorum dispositione, etiam diuersimodè alios atque alios exerceant: ipsa verò frigidiore eiusdem substantia ad operationem veniente, quòd seriùs propter crassitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, subsequi algorem totius, torporem, spirituum segnitiam & quasi ligaturam, sopores, anæsthesias, comara, caros, aliâsque soporiferarum affectionum.

Verùm enimverò etsi in opio, ut in omni corpore misto, diuersas qualitates inesse negandum non sit: ramen de hoc quæritur; an frigiditas, an verò caliditas præualeat? Vbi rectè responderetur, cum tot caloris in opio sint indicia, fieri non posse, ut Opium in quarto gradu sit frigidum. Etenim si in quarto gradu frigiditatis ponantur, siue quatuor partes frigidæ, siue ex sententia Alchindi sedecim partes

partes frigidæ respectu vnius calidæ, quomodo cum isto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio respectu partium calidarum admittunt, consistere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu esse possunt? Et quomodo in isto excessu frigiditatis tot adhuc manifesta caloris indicia esse possunt, frigiditatis verò nulla? Et cum in aliis medicamentis, quæ diuersis partibus constant, vt in Rhabarbaro, diuersæ partes separari possint: cur non idem in opio hæctenus præstari potuit? Monstrabit verò eas D. Freit. vbi monstrauerit in camphora illam partium diuersitatem, quarum aliæ sint inflammabiles aliæ frigidæ. Imò si vis soporifera est in partibus frigidis, cur calidis separatis, quod in tostone fit, opium non redditur magis soporiferum; cum tamen contrarium experientia testetur, & nimia tostone vis hypnotica dissipetur? Quòd verò ab eadem causa diuersæ actiones proueniunt, fit ob diuersas qualitates. Vt enim in vino & spiritu vini, caliditas primò spiritus turbat, postea vis narcotica eosdem sopit: ita etiam ab opio & opiatum medicamentis idem fieri potest. Quòd autem ab opij nimia frigiditate algor totius, torpor, sopores, stupores proueniant, affirmatur, sed non probatur. Non entis nulli sunt effectus.

Cùm ergo ob frigiditatē, quæ in eo insignis nulla est, opium somnum & νάρκησιν non inducat; neque etiam caliditas id præstet; cum sint multa similiter calida, quæ idem non præstant: rectissimè concluditur, opium occulta qualitate & proprietate istud facere. Et sunt omnino rationes firmissimæ, quæ id probant.

Opium
occulta
qualita-
te est.
Narcoti-
cum.
Ratio-
nes.

Prima est, quòd in exigua quantitate maximam agendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, sed saltem occultæ obtinent. Etenim non solum exhibitum, sed etiam glandium forma ano suppositum, homines necavit, cuius rei exempla sunt supra allegata ex Marcel. Donato, *histor. medic. mirabil. lib. 4. cap. 18.* Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidissimo, reperitur, multò minùs in misto aliquo, in quo summa frigiditas calidiorum admistione temperatur. Nam quod summam frigiditatem in glacie, & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla quærit D. Freit. *cap. 3.* contra experientiam & Galenum facit, qui, *lib. 1. de Temperam. c. 9.* niuem omnium frigidissimam appellat, & igni omnium calidissimo opponit. Et sit sanè, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & nives compingens sit maximum: tamen illud ipsum est, quod etiam in glacie & niue. Et licet esset longè maius: tamen nullum frigus siue in nostra glacie & niue, siue id, quod est in noua Zembla, id præstare posset in eà quantitate, qua opium id præstat. In illo enim ipso aëre frigidissimo Holládi versati sunt, vulpes ceperunt, cum viris pugnarunt, & alia egerunt, & ita cum per os & nares attraxerunt, nec tamen somno profundo correpti sunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt. Sicut & hoc ipso anno 1635. frigus in hisce regionibus fuit sæuissimum, ut illud è noua Zembla accersere opus non fuerit, in quo plerisque quotidie ambulandum & versandum fuit, qui tamen ea symptomata, quæ opium inducere solet, non senserunt. Et si in glacie & niue nò est summa frigiditas, quomodo in opio, corpore misto, & tot calidas partes habente,

habente, maior esse potest? Quod verò *ibidem* docet, sensus & naturam nostram summas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Et si enim sensus & natura nostra sine damno summas elementorū qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.

Secunda ratio est, quòd opium certis partibus; cerebro nimirum, nervis, & spiritibus animalibus maxime inimicum est; cum, quæ manifestis qualitatibus agunt, non magis vni, quàm alij membro sint contraria, sed omnia sine discrimine alterandi vim habeant.

Tertia est, quòd tot & tam miri sunt opij effectus, qui mox inter signa res censebuntur, vt eos omnes ad manifestam aliquam qualitatem referre impossibile sit, imò quòd exigua etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam purissimum elementum facit.

Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medicamenta qualitatibus primis agentia, sed per peculiaria alexipharmaca, vt ex curatione patebit.

Quinta, si solùm frigiditate & copia noceret opium, sicut piper & crocus, Medici non tam solliciti essent de eius correctione, sed sufficeret, si in minori quantitate exhiberetur; sicut nemo zinziber, piper & crocum corrigere tentat, sed saltem certa quantitate ea quisque exhibet.

Symptomata & signa diagnostica.

Tertium quod de opio explicandum promissimus, est, vt symptomata enumeremus, quæ opio sumto accidere solent. Et si verò ob eius ingratarum saporem nemini facile opium clanculum obtrudi potest: tamen accidisse observatum est, vt opium pro alio

medicamēto homini propinatum fit, vt exemplum illud militis, quod *supra*, ex Sanctor. Sanctorio adduximus, docet. Sumpto ergo opio sequitur sopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt hominē quādoque è sopore excitet. E toto corpore grauis odor, opiū referens, exhalat, labra intumescunt, singultus accidit, respiratio fit parua, frigida, oculi obscurātur, nasus distorquetur, in fine etiam cōuulsiones accidunt. Sanguinē etiam concretum circa cor inuentum esse, obseruatum.

Prognosticum.

Prognosticum.

Tanta autem huius veneni vis est, vt statim & intra paucas horas, vt ex supra adductis historiis apparet, hominē, nisi idoneis medicamentis occurratur, iugulet,

Curatio.

Curatio.

Curatio consistit primū in eo, vt, quod in omnibus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac si ad intestina iam penetrauerit venenum, clysteres etiam actiores, iniiciantur. Postea opij antidota exhibeantur.

Opij antidota.

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi resistunt, sunt imprimis asa, & castoreum, quæ Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. sum. 3. cap. 1.* theriacam opij, Guainerius verò, *de venenis, cap. 9.* Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam sunt ruta & organum, & quidem asa Drach. j. castoreum Drach. j. vel ij. pondere, cum vino generoso popinantur. Simul etiam potest sternutatio excitari, & reuulsio per frictiones ac vesicatoria. Vide Dioscoridem, *lib. 6. cap. propr.*

De correctione opij.

Et si verò opium venenatum sit, & hominem inter-
 erimere possit: tamen quia vim soporiferam & nar-
 coticam simul obtinet, quæ quandoque in summis
 doloribus & vigiliis expetitur, vtilia etiam ex opio
 medicamenta parari possunt, quorum non pauca
 proposui & laudaui, *lib. 2. pract. part. 2. cap. 1.* Qua-
 propter dum D. Freitag. *de opio, cap. 9.* me inter Lau-
 danomastigas numerat, vel eo ipso suum liuorem,
 & me calumniandi libidinem, & iniquè carpendi
 ac traducendi studium prodit. Vsum opiatorum
 medicamentorum legitimum concedo & laudo;
 abusum temerarium improbo, & quia generosa
 medicamenta sunt, cautè vsurpanda moneo. Quod
 ante me Galenus, 12. *de Meth. med. cap. 1.* fecit,
 ubi non simpliciter de opio, sed de medicamen-
 tis anodynis, procul dubio ex opio artificiosè
 paratis, ita scribit: *Committunt, inquit, Medi-*
ci eiusmodi excessus cum in alijs quoque remediorum
generibus non paucis, tum vel maximè in iis vocatis
anodynis, quæ ex papaveris succo, vel alterci semine,
vel mandragora radice, vel styrace, vel tali quopiam
fiunt. Nam & qui aegris gratificantur, in eorum me-
dicamentorum usu modum excedunt, & qui intempe-
stiue immodicèque sunt animosi, dum prorsus horum
usum refugiunt, doloribus egros iugulant. Ergo veluti
in omni totius vite tum habitudine tum actione; ita hic
quoque consilium istud sapientis, qui, Ne quid nimis,
dixit, complectemur, habentes pro fine, quò tendamus,
egrotantis utilitatem. Quippe, si fas est iis remediis,
quæ morbum sanent, utendo, quod optamus, efficere,
abstinendum ab anodynis. Sin ex vigilijs & viribus

Opij con-
rectio.Opiata
medica-
menta
cautè v-
surpanda.

resoluendis ad mortis discrimen ager tendat, tum profecto tempestiuè eiusmodi medicamentis utare, scilicet non ignarus, corporis habitum nonnihil esse lædendum, læsionem tamen, quàm mortem, potius eligendam. Quod prudentissimum Galeni consilium & monitum, & ego semper in scriptis & praxi obseruavi; & ante me Fernelius, Valleriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos est experientissimus Ludouicus Septalius, qui lib. 3. *animadu. medicar. Aphor. 43.* scribit, *Narcotica, quæ stuporem sensui inferunt, ne temerè in usum ducantur, sed non nisi in vehementissimis doloribus, ubi vires concidunt, ut cessantibus doloribus, robur recolligant. Adulatoris verò Medici erit, aut auram popularem captantis, ea in leuibus doloribus in usum ducere.* Panaceam verò quasi in medicamentis opiatas, quæ Galenus, *alleg. loc. corpus* nonnihil lædere scribit, certisquæ saltem vñibus destinata sunt, facere velle, & iactare, laudandum, quocunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuique penè morbo conuenire, Empirici potius est, quàm Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicunque volet, *μεγαλορρημοσύνη* D. Freit. qui *de opio cap. 7.* scribit, Laudanum non solum conualituris plurimum prodesse, sed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimendis, fatoque accinctis vltimò salutarem vim & solatium in deplorata necessitate ita asferre, vt præsentiorè animo, & minore cum anxietate, sopito dolore omni, mortisque hora & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori restituant: & *cap. 8.* refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demùmque in labiis oberrante, fato, & præsentis mortis indiciis apparentibus,

quatri

quatriduum in viuis permanendi facultatem huius
 vsu conquisitam fuisse, vt se ad alteram vitam
 pientius componeret, & de bonis relinquendis pru-
 dentius testaretur. Experientiam qui consulat, in-
 ueniet, in multis morbis, præcipuè in febribus acu-
 tis, cum iam in labiis oberrat fatum, & vires iam
 concidunt, opiatorum vsum non esse tutum, sed si
 vsurpentur, spiritibus sopitis mortem iis accelerari.
 Et si quid omnino tunc commodi à laudanis accidit,
 in quibus opij vis nimio cordialium medicamento-
 rum vsu obruitur, id non opio, sed medicamentis
 cordialibus potius adscribendum. Vt ergo nec in
 omnibus morbis (neque enim dolores nephritici,
 colici, pleuritici, aliarumque partium, dysenteria,
 sanguinis profluvia, mania, quos, *cap. 8. D. Freit.*
 vt probet, laudanum suum omni ætati, & cuique
 penè morbo conuenire, recenset, omnes morbi sunt,
 sed multò plures adhuc restant, quibus opium non
 conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita
 nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoti-
 corum vsum omnem suspectum esse, scribit Ludo-
 uicus Septalius, *lib. 3. animadu. Aphor. 46.*

Qua ratione autem præparari possit opium & *Opium*
 corrigi, vt per quæ lethale est, vt Galenus, *de The-* *quomodo*
riac. ad Pison. cap. 10. scribit, vtile medicamentum *corrigen-*
 euadat, de eo Autores dissentiunt, vt, *alleg. loc. lib. 1.*
pract. quest. 2. dictum. Vt rem hoc loco in pauca
 contraham, tota opij præparatio consistit in sepa-
 ratione inutilium, & correctione noxiorum.

Ad separationem duo adhiberi possunt? Primum *Noxia*
 est, vt opium soluatur in aqua aliqua conueniente, *ab opio*
 & in loco calido digeratur: donec spuma superna- *ut sepa-*
 ter, quæ primò tollenda est. Hinc liquor clarus à *randa.*
 fecibus

fecibus separandus, & opium lento igne rursus inspissandum : Deinde opio hoc modo purificato (aut si quis hanc primam operationem præterire velit, alias puro) affundendus spiritus vini. Ille enim partes illas sulphureas, ut in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica consistit, extrahit commodissimè, & à rebus inutilibus separat. Quod licet alij succo limonum aut citri, vel aceto præstare contentur, non tamen tam feliciter id expediunt; cum acetum, & acida partes oleaginosas & sulphureas non ita extrahant, sed potius figant, & minus efficaces reddant; unde postea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hic ab aliis contra spiritum vini obiciuntur, aliquo modo locum habere possent, (quamvis iterum separaretur) si correctionis gratia præcipuè adhiberetur. Verum cum extractionis saltem gratia principaliter vsurpetur, vituperari non potest. Alia postea quæstio est, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus separatum corrigi debeat. Et omnino si quid crudi sulphuris in opio est à quo damnum aliquot metuatur, id cum spiritu vini, dum ab opio extracto separatur, exhalat; quod vel ex eo patet, quod Pharmacopœorum famuli, dum destillatione istam separationem perficiunt, interdum sopore graui corripuntur. Nonnulli quidem, ut Quercetanus, *Pharmacopœæ dogmat. restit. cap. 24.* opium torret eo usque, donec omnem ferè amittat odorem, & omnino siccum reddatur, ut faciliè in puluerem redigi possit. Verum hoc modo non solum crudum opij sulphur, sed & ea eius pars, quæ maximè expeditur, & in qua vis est soporifera, non parum perditur ac dissipatur.

Correctionem ipsam quod attinet, cùm Antiqui *Correctio opij.* opium frigidissimum esse putarent, calidissimis id corrigere medicamentis conati sunt. Verùm cùm hypothesis ista de opij frigiditate falsa sit, correctio etiam hæc inutilis est. Et quicumque hic antiquorum patrociniū suscipit, prius probare debet, opium frigiditate narconitum esse, quod ad Calendas Græcas præstabit. Cum autem duo sint in opio, quæ nocere possunt; primò vis narcotica, quæ si excedat, soporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Eustach. Rudio, *lib. 3. de morb. occult. c. 2.* inter venena cordis refertur, duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, soporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, *3. de temperam. cap. 3. & 4. de simpl. med. fac. cap. 18.* Plinius, *lib. 20. cap. 18.*

Vis soporifera & narcotica, si metuatur, ne nimia sit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & specificis, qualitati narcoticæ oppositis, quæ *supra* de curatione eorum, qui opium sumpserunt, enumerata sunt: inter quæ præcipuum est castoreum, quod, ut Galenus, *lib. 8. de compos. med. secund. loca. cap. 3.* scribit, oppositum verè opio facultate est, quodque Auicennas opij theriacam, Guainerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis peracida, ut acetum, succum citri, & limonum. Certum enim est, acetum & acida narcoticorum, ac non solùm opij, sed & solani maniaci, hyoscyami vim infringere, & sulphur illud narcoticum quasi figere. Vnde etiam iis, qui sopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quod verò D. Freit, *cap. 7.* ideo acida talia addi putat, ut opij calorem corrigant, & simul vim narcoticam infringant,

vis narcotica opij ut corrigenda.

infringant, ipse suis principiis parum consentanea loquitur. Cùm enim opium in summo gradu frigidum esse statuatur, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ esse possunt, ut correctione indigeant? Deinde si vis illa narcotica secundum Freit. sententiam à summa frigiditate pender, quomodo acida illam infringere possunt?

Correctio verò malignitatis rectissimè fit per cordialia: unde species diambrae, diaxilo aloës, vel aliae, oleum citri, cinamomi, caryophyllorum, moschus, ambra, crocus, margaritæ, corallia, & similia adduntur.

*Vim mali-
gna opij
ut corri-
genda.*

Ad utrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parum facit digestio, quæ opium extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima miscet, & videmus quid digestio in elixire proprietatis dicto possit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaritudo, & spiritus sulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digestio in aliis etiam possit, Medicis notissimum.

Extant autem descriptiones Laudanorum passim multæ, quæ cùm ab aliis collectæ sint, eas hoc loco congerere opus non est. Duas saltem Laudanorum descriptiones addere liber.

Primum est, quo ego uti soleo: *R. Opij s. a. purificat. Vnc. j. Affunde spirit. vini opt. rectific. ut digitis tribus superemineat: stent diebus 14. & sæpius agitentur. Postea quod clarum est sensim effundatur, & spiritus vini lento calore separetur ad sirupi liquidioris consistentiam.*

Seorsim etiã infundantur, in spir. vini, diebus 14. *specier diambra Vnc. ij. & postea tinctura clara separetur.*

Hinc

Hinc extracto opij affundatur *tinctura diamb.* pars dimidia, & *succi citr. recent. purific.* Vnc. j. Stentque in digestionē seu calore tepido dies 20. sæpiusque agitentur.

Vbi spirit. vini maxima pars exhalauerit, adde *extract. castorei, solutionis corall. margarit.* an. Drach. β. *essent. croc.* Scrup. j. Et affunde specier. diambrae reliquum, ac lento igne spirit. vini separetur, Sub finem adde *ol. citr. cinamom. caryophyll.* an. gutt. vj. Fiat massa instar extracti. Dimidiæ parti adde *moschi, ambra,* an. gr. vj. Reliquū seruetur pro fœminis. Alterum, quod etiam vtile, præcipuè in dysenteria, comperi, est hoc: *R. extract. opij. spirit. vini parat.* Vnc. β. Affunde *succ. citr. recent. pur.* Vnc. β. Stent per triduum, postea adde *extr. castor.* Scrup. ij. gr. vij. *magist. coral. rubr. perlar.* an. Drach. iβ. *ol. cinamom.* gutt. xxj. *caryophyll.* gutt. xvj. *nuc. mosch.* gutt. x. *succin.* gutt. vj. *extr. croc.* gran. ix. Misce. Dimidiæ parti addi potest *moschi* Scrup. j. *ambra* Drach. β.

CAPUT II.

De fungis.

INfimum & ignobilissimum vegetabilium genus *Fungi.* fungi sunt, quorum etsi aliqui simpliciter venenati sunt, & vulgo etiam hoc nomine noti, & propterea in cibum non veniunt; alij verò edules sunt; omnes tamen facile nocere possunt, vt non sine caussa Seneca voluptuarium venenum nomina verit, & Plinius; *lib. 22. cap. 23.* ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia, Annaum Serenum, Præfectum Neronis vigilum,

vigilū, & Tribunos & Centuriones. Et Antistitem Bourromæum cum duobus è familia ex esu fungorum interiisse, narrat Cardanus, *lib. 2. de tuend. sanit. cap. 47.* Sunt autem fungi venenati vel sua natura, quia è prauo & venenato succo generantur, vel quia à serpentum, & bufonum, aliorumque venenatorum animalium halitu inficiuntur. Sūntque interdum adeo venenati, vt non solū comesti interimant, sed & solo olfactu ipso momento occidant.

Symptomata, seu signa diagnostica.

Signa.

Fungi & venenati per se, seu nimia copia ingesti, seu minus rectè cocti & præparati, suffocationem & strangulationem inducunt, ventriculum inflant, singultum excitant, intestina exulcerant, eorumque dolores pariunt, corpori vniuerso colorem pallidum inducunt, vrinam remorantur. præterea horrorem ac sudorem frigidum, pulsum paruum, synopen, interdum & epilepsiam excitant, nonnunquam & somnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, *de curat. generatim, lib. 2. cap. 3.* in Bernhardo Medices Foroliuiensium Antistite, qui ex nimio esu fungorum somno oppressus, & adeo redditus est attonitus, vt neque excitaretur à cadente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & insaniam fungi excitant, vt Leonardus Botallus, *in append. ad lib. de Medici & agror. munere*, ac Petrus Forestus, *lib. 10. obseru. 116. in scholio*, testantur. Tandemque interdum mortem homini accersunt.

Cuius rei historiam habet Epiphanius Ferdinandus,

aus, *hif.* 11. de quodam, qui cum in via, & ob motum, & ob pondus, quod gestabat, multum sudasset, & domum reuersus, sic calidus & sudore madidus magnam fungorū copiam auidè comedisset, partim coctorum, partim semicoctorum, sine oleo aliàque antidoto, tertia hora noctis cholera correptus fuit, cibos & biliosa vomens, & alui fluxus simul habens, cum maxima anxietate, & stomachi ac intestinorum dolore, cum febre non leui, & & exiguo tumore erysipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte sinistra. Secunda die accessit delirium; tertia omnia magis intensa fuere, & febris maxima cum ardenti siti, conuulsionibus & tremore corporis; quarta eadem symptomata, uрина qualis iumentorum, cum sedimento subnigro, balbuties, pulsus parui & languidi; quinta mortuus est.

Prognosticum.

Fungi ij, qui natura sua venenati sunt, longè *Pregno-*
periculosiora symptomata inferunt, quàm ij, qui *sticum.*
saltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxij fiunt.

Curatio.

Fungi statim vomitu reiiciendi sunt, si iam ad *Curatio,*
intestina descenderint, medicamento purgante exhibito, vel clystere iniecto euacuandi. Postea medicamenta venenositati resistentia exhibenda: quæ ipsa statim etiam vomitoriis admisceri possunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.
R. flor. genista, sambuci, an. p. ij. cortic. ebuli Drach. ij.

Lib. VI.

L l

sem.

sem. raphan, anethi, atriplic. an. Drach. j. agaric. Drach. ʒ. Coquantur in s. q. hydromelitis. Colatura ʒ. Vnc. vj. Adde ol. roſæ Vnc. j. Miſce. Fiat potio,

Plurimi hic commendant puluerem ſtercoris galinæ, vel cinerem ſarmentorum vitis, Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauxillo nitri, cum aquæ muliæ tepidæ ſ. q. hauſtum.

Lixiuium etiam ex ſarmentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare ſcribit Aëtius, *te- trabil. 4. ſerm. 5. cap. 73.*

Purgantia parentur imprimis ex *agarico*, vt & *ſcammonio elect.* Indo, *diacatholic. diacarthamo.*

Clyſteres parentur ex *origano, hyſſopo, ruta, calamintha, ſcordio, electuar. hieræ cum agarico, melle roſat. ſolutiuo, ol. rutacæo.*

Malignitati verò reſiſtunt *calamintha montana, origanum, hyſſopus, ruta, naſturtium, abſinthium, ariſtoloche radix, allium.* Laudantur & pyra auſtera, vt pote, quæ ſine recentia, ſiue ſicca, ſi eſum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compositis ſunt theriaca, Mitridatium, cum oxymelite ſimplici vel ſcilicito exhibitum: vt & *ſpecies diatrion piperion, diacalaminthe, diamoſchi, diacymini, diagalanga,* Drach. j. pondere cum vino generoſo tribus diebus continuis exhibitæ.

In cibo æger ſæpius vtatur allio, naſturtio aquarico, ſinapi, pipere, aliſque aromatibus, vt & pyris auſteris, de quibus modo dictum: imprimis verò melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

CAPVT III.

De napello.

NApellus venenorum præsentaneorum facile *Napellus.* princeps est, & planta adeo venenata, vt ij. non solum qui eam sumpserunt, vel eius succum hauserunt, raro vel nunquam euadant; sed & ij. qui sagittis napelli succo illitis vulnerati sunt, intereant.

Symptomata & signa diagnostica.

Sumpto napello labia interiorésque oris partes *Signa.* inflammantur, lingua adeo intumescit, vt vix ore contineri, vel exseri queat. Imò non solum lingua, sed & labia, frons, oculi, & totum adeo corpus intumescit, vertigines, conuulsiones, & animi deliquia crebrò superueniunt, oculi conuelluntur, crura vacillant, sudor frigidus erumpit, pulsus fit languidus, facies totumque corpus liuido colore fœdatur, ægrique tandem moriuntur. De symptomatibus verò, quæ eos, qui napellum sumpserunt, infestant, prolixè differit Matthiolus, *ad lib. 4. Dioscor. cap. 73.* & Thomas Iordanus, *de pest. phenomenis, pag. 626.*

Prognostica.

I Napelli vis in enecandis hominibus tanta est, *Prognostica.* vt nullis ferè antidotis homo seruari possit, nisi quamprimum, & statim, & quidem efficacissimis remediis succuratur, sed plerique intra paucas horas, ad summum verò intra biduum moriuntur.

2 Et licet homo à præſenti morte ſeruetur : ta-
men metus eſt, ne in epilepſiam, tabem, vel phthi-
ſim delabatur.

Curatio.

Exordio.

Vt Napelli venenum quamprimum vomitu re-
iiciatur, danda opera. In quem finem vomitorium
cap. preced. propositum uſurpari poſeſt. Et ſunt
eiufmodi formulæ paſſim notæ. Auicennas in eum
finem, & vt venenum expellat, & alteret, deco-
ctum ſem. napi cum vino & butyro, & decoctum
corric. quercus exhibet.

Si clyſtere opus fuerit, paretur ex malua, viola-
ria, mercuriali, acetofa, caſſia, ol. violar.

Quibus præmiſſis exhibeatur lapis Bezoar, terra
ſigillata, cum butyro & aq. mellis. Smaragdus item
vtilis eſt, Drach. ij. pondere exhibitus, bolus Ar-
menus, ſirupus acetoſitat. citr. granator. Præci-
puum verò aduerſus napellum, poſtquam vomiti-
one reiectus eſt, antidotum eſſe murem napelli,
(vt quidem vulgata exemplaria habent) ſcribit Aui-
cennas. Sed rectè (quod tamen etiam Guainerius,
de venen. cap. 9. iam animaduertiſſe videtur) monent
Pena & Lobelius, *in aduerſ. ſtirp. pag. 302.* vt & Do-
donæus, *de hiſt. ſtirp. pemptade 3. lib. 4. c. 12.* murem
napelli radices depaſcentem nullum eſſe, ſed Ara-
bes *μύρ*, ſeu murem è *μύρ*, ſeu muſca feciſſe. Muſcæ
enim quædam cæruleæ, cantharidibus non abſimi-
les, napello turmatim aduolant, forſan ex ipſo na-
pello genitæ. Neque in vlla alia planta huic conge-
nere inſident aut victitant. Ex his ergo fit præſtan-
tiſſima contra napellum & alia venena antidotus,
3. muſcar. napelli num. xx. ariſtolo. boli Armeni, an,
Drach.

Drach.j. F. Pulvis. Vel: *℞. Zedoar. Scrup. j. thuris*
Scrup. 8. lapid. Bezoar, gr. vij. moschi, ambra, an. gr. ij.
 F. Pulvis, qui cum aqua rutæ exhibeatur.

Cordis etiam regioni sericum succo borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolum refert, se quendam à morte reuocasse oleo suo de scorpionibus cordi illito. Non solum tamen regioni cordis, sed & manuum ac pedum arteriis, & sub axillis olea talia inungi possunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collutiones oris ex aqua rosar. prunell. plantagin. cum rob. nucum, diamoro, & similibus, quæ ex generali de faucium inflammatione doctrina nota sunt.

C A P V T I V.

De aconito.

AConitum & Napellus cognatæ plantæ sunt, *Aconitū*
 ut nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. Et napellum ex aconitorum genere esse, confitetur Matthiolum, in *Diosc. lib. 4. cap. 73.* Sunt autem aconitorum variæ species; primum est cynoctonon & lycoctonon dictū, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quæ cæca nascuntur, occidit. Secundum est Pardalianches, quod Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad hæc duo genera aliæ species, quæ plures sunt, ut ex rei herbariæ scriptoribus pater, reducuntur. Omnes tamen venenatæ sunt, & succo imprimis radicis nocent, qui non solum assumptus

certissimum homini brutisque venenum est, sed & telis & sagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teste Paræo, *lib. 20. cap. 35.* solo odoratu mures interficit, & , vt Plinius *lib. 27. cap. 2.* refert, tactis genitalibus fœminei sexus animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teste, quo Calpurnius Bestia dormientes interimebat vxores. Hoc tamen mirum est, quòd *eod.* Plinius, *alleg. loc.* scribit, quòd scorpionum ictibus aduersetur. Cum eo, *inquit*, solo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna est cum venenum in visceribus reperit, mirumque exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo superfit.

*Scorpio-
nibus ad-
uersum.*

Symptomata & signa diagnostica.

Signa.

Aconitum sumptum statim in lingua inter sumendum quodammodo dulcedit, paulò post ponticus sapor oritur. Hinc caput valde perturbatur, & sequitur eius grauitas, vertigo, musculorum temporum conuulsio, deliria, tremor, lacrimæ inuoluntariæ, oculorum rubedo, laterum dolor, pectoris grauitas, spirandi difficultas, circa pilorum morsus, flatus in intestinis copiosi, totius corporis tumor, qualis hydropicorum esse solet, tandèmq; , nisi citissimè malefica eius vis infringatur, mortem affert.

Prognosticum.

*Prognos-
ticum.*

Adeo maligna & homini aduersa est vis aconiti, vt nisi statim succurratur, hominem subitò interficiat, & quidem vnus diei spatium; vnde Plinius, *alleg. loc.* aconitum omnium venenorum ocysimum esse, scribit. Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentior

tiorem esse statuunt. Et navigationes Indicæ docent,
in India plantas adhuc esse magis venenatas.

Curatio.

Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus *Curatio.*
id imprimis agere debet, vt venenum, si ore sum-
ptum sit, quamprimum vomitu reiiciatur; & si iam
ad inferiora descenderit, per aluum medicamento
purgante, vel clystere euacuetur.

Postea statim veneni vis alexipharmacis propriis
expugnanda: qualia sunt ruta, abrotanum, centa-
urium, origanum, marrubium, chamæpitys, aristo-
loch. long. coagulum leporis, hœdi, cum vino vel
aceto sumptum, rad. eryngij, castoreum, theriaca,
Mithridatium. Imprimis commendatur opobal-
samum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extra corpus oleo scorpionum vel hyperici, cui
aliquid theriacæ admixtum sit, inungere non inuti-
le fuerit.

Potus sit vinum absinthites, vel vinum, in quo
aurum, vel argentum, vel ferrum candens extin-
ctum sit. Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus
vetus, donec caro ab ossibus separetur, & ius per se,
vel cum vino mixtum propinetur, sicut & bubula-
rum carnum iuscula pingua cum vino vtilia sunt.

CAPVT V.

De toxico & pharico.

FAcit etiam Dioscorides, lib. 6. cap. 20. Toxici, & *Toxicū.*
Ibid. cap. 19. Pharici mentionem, quæ fuere me- *Pharicū.*
dicamenta, quibus olim nationes quædam cum
Ll 4 hostibus

hostibus pugnaturæ tela sua illinebant, vt hostes vulnerati citò morerentur. Iisdem & venatores ad feras capiendas vsi sunt. Sunt enim Græcis τοξὰ τοξίματα sagittæ, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur, vel à venefico, qui primus inuenit, vel quòd Pharis, Arcadiæ vrbe, talia venena apponentur. Quæ venena cùm omnium sint perniciosissima, vocabulum toxici interdum in genere pro veneno vsurpatur.

Quæ autem fuerint ista venena, non satis explicatum, & plerique statuunt, adhuc non satis cognitum esse, quæ antiquis hæc venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de causa in Matthiolum inuehitur, & ipsum ignorantia ac negligentia arguit, quòd nō animaduertit, quod ipse Dioscorides, *in præfat. lib. 6.* Pharicum inter plantas refert. Verùm etsi certum sit, quòd & toxicum & Pharicum venenum è plantis sit, quo tela antiqui inungebant: hoc tamen incertum, nec à Dioscoride expressum, è qua plantæ specie hoc venenum petitum fuerit. Sunt enim tales plantæ plures, Napellus, Aconitum Pardalianches, elleborus albus, & similes, & quædam etiam Indis hodie in vsu, nobis nondum notæ. Dubium etiam, an simplex vel compositum fuerit. Compositum tamen fuisse, aut certo modo præparatum, è Scribonio Largo patet.

Verùm de re non satis cognita plura non addo, nisi hoc, quòd ex Athenæo, *lib. 3. Dipnosophist.* affertur, & ab aliis etiam confirmatur, vt ad alia venena, ita imprimis contra toxica optimum esse remedium mala cydonia, ita vt etiam sua præsentia & fragrantia venenum hoc ignauum & languidum reddant.

reddant. Et referunt nonnulli, Hispanos milites, contra Afros pugnatu-
ros, cydonia mala secum fer-
re, ut a venenatis telis forte læsi ea, tanquam an-
tidotum saluberrimam, comedenda in promptu
habeant.

CAPUT VI.

De cicuta.

INter venena etiam est cicuta: & non paucos, cum *Cicuta.*
cicutæ radices alij pro pastinacæ, alij pro petro-
selini radice comedissent, in grauissima pericula cõ-
iectos fuisse, testantur Hieron. Tragus, *lib. 1. de stirp.*
c. 159. Cardanus, *lib. 1. de ven. c. 2.* Matthiolus, *in lib. 6.*
Dioscor. cap. 11. Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc. 152.* re-
fert, Cicutæ folia, quæ loco petroselini in iuscu-
lum ab ancilla posita hauserat, necasse Franciscum
Trapolinum, Præceptoris sui Pompanatij Præce-
ptorem. Et imprimis notum est venenum cicutæ
morte Socratis, quàm Plato, *in Phædon.* describit,
quem Dialogon sapius, & non sine lacrymis, se
legisse, Scaliger, *alleg. loc.* scribit. Non autem
agit, ut nonnulli volunt, frigiditate; cum aqua &
nix, ea longè frigidiora, nihil tale præstent. Imò
non sine causa calidam esse statuit Cardanus, *de*
venen. lib. 1. cap. 20. Est enim amara, & quandoque
etiam furorem inducit. Tota verò illa actio, qua
ut venenum agit, est ab occulta proprietate.

Symptomata & signa diagnostica.

Cicuta verò hausta inducit oculorum caliginem, *signa.*

L l 5 vertigi

vertiginem , amentiam & furorem quandoque, strangulationem , difficultatem spirandi, vel etiam suffocationem, singultum, corporis tumorem, frigiditatem , stuporem , tandèmq; virium exsolutionem , ἀσφυξίαν , & ipsam mortem.

Prognosticum.

Prognosticum.

Cicuta in aliis regionibus magis , in aliis minus exitialis est. Sicut & in Italia minus lethalis est , si ei maturè præsidii occurratur.

Curatio.

Curatio.

Præmisso vomitorio , vel etiam putgante, aut clystere , statim alexipharmaca sunt exhibenda, ruta , dictamnus , folia lauri tenera , daucus , gentiana, piper, amomum, cardamomum, semen vrticæ, absinthium , castoreum, quæ vel forma pulueris, cum vino generoso , vel decocti exhibenda. Theriaca quoque & Mithridatium Drach. ij. pondere exhiberi possunt.

Potus sit vinum merum & generosum , & quidem copiosius haustum, Si enim minus debile aut paucum exhibeatur, metus est , ne potius vehiculi loco sit veneno, quàm vt id expugnet. Qua de causa etiam Athenienses , si, quos capitis condemnauerant, cicutæ potu interficere volebant, panxillum vini ei admiscebant , vt sua tenuitate cicutam per venas & arterias deduceret.

Totum corpus etiam calefaciendum, & præsertim præcordia , ægèrque ad vehementem motum & cursum cogenidus. Calor enim hoc venenum dissipat. Idcirco, vt Scaliger , *exerc.* 152. scribit, publicus ille nocentissimæ fæcis mortalium minister,

Critonem

Critonem admonebat, ne Socratem permetteret attentius disputare, propterea quod ex ea mentis agitatione caloris aliquid contraheretur.

CAPVT VII.

De Ephemero.

Ephemerum Colchicum, ad differentiam ephemerum. *Ephemerum.*
meri non venenati, à loco dictum, quod in Colcho copiosè proueniat, planta est omnibus sui partibus naturæ hominis inimica & noxia.

Symptomata & signa.

Ephemerum sumptum statim labia & ventriculum arrodit & exulcerat, & strangulationem excitat, perinde ac si quis fungos comedisset. Vbi ad intestina descendit, & ea arrodit, exulcerat, & inflamat, adeo, vt breui temporis spatio sanguis, & cum eorum ramenta intestinorum per aluum exeant. Neque saltem fluxionem alui, sed & vomitum loturæ carnis similem concitat. Insignem etiam pruritum in toto corpore producit.

*Signa.**Curatio.*

Vt reliquorum venenorum omnium ore intra sumptorum, ita & huius cura vomitu inchoanda, si in ventriculo adhuc hæreat, vel à clysteribus, si ad intestina iam descenderit.

Curatio.

Quibus præmissis ægrotos plurimum inuari lactis asinini vel bubuli potu, imo si lactis huius copia adsit vix aliud medicamentum requiri, autor est Dioscorides, lib. 6. cap. 5. & Aëtius, tetra. 4.

serm.

serm. 1. cap. 56. Pro alexipharmacis comedantur
 serpillum, organum, tormentilla, plantago, bursa
 pastoris, folia & glandes quercus, ac fagi, rad. po-
 ligoni, rubi folia, myrti semen & folia, quæ in
 lacte vel vino coqui possunt. Vel fiant emulsiones
 ex sem. 4. frigid. maior. & amygd. dulc. cum aqua
 tormentill. plantag. bursæ pastoris.

Si vlcus intestinorum relinquatur, qua ratione
 id curandum sit, dictum supra, *lib. 3. part. 2. sect. 2.*
cap. 7.

C A P V T V I I I.

De hyoscyamo.

*Hyoscy-
 ami.*

HYoscyami species describuntur à Dioscoridē
lib. 4. cap. 64. & aliis rei herbariæ Scriptori-
 bus. Omnes verò ocellta proprietate & malignita-
 te cerebro & spiritibus animalibus infestæ sunt.

Symptomata & signa diagnostica.

Signa.

Nam qui de hyoscyami radice, foliis, semine,
 succo aliquid degustarunt, ij ebriorum modo deli-
 rant, modò rixantur, modò virgis ob pruritum,
 quem hyoscyamus in toto corpore excitat, cædi
 se putant, vt vnde varios gemitus edunt, non-
 nunquam asinorum more rudunt, aut equorum
 instat hinniunt, vertigine corripuntur, toto cor-
 pore tremunt, artúsque hinc inde iactitant, non-
 nunquam & in epilepsiam satis grauem incidunt,
 animo deficiunt, magna difficultate respirationis
 laborant, vt suffocari videantur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Et si hyoscyamus satis noxium venenum sit : facile tamen medicamentis cedit , si , priusquam venenosa vis inualescat , superetque corporis vires , vtilia medicamenta propinentur.
2. Cum autem tria sint imprimis hyoscyami genera ; nigrum , rubrum , album : nigrum reliquis est deterius , album minus noxium , rubrum medio modo sese habet.

Curatio.

Vomitorio ex hydromelite & oleo rutaceo , vel clystere abstergente præmisso , Bezoartica huius veneni exhibeantur , qualia sunt pistacia large comesta , & ebibita , castoreum , ruta , absinthium , folia & bacca lauri , semen vrticæ , allium , theriaca , Mithridatium.

Cum cibo sumat æger raphanum , sinapi , allium , cepas , nasturtium , butyrum recens , piper , pistacia , amygd. dulces , nucleos Persicorum . Potus sit vinum absinthites . Sudor quibuscunque modis promoveatur.

CAPVT IX.

De solano furioso & dorycnio.

OMnes Solani species somnum inducunt , & cerebro aduersam qualitatem obtinent. Et si enim vulgare illud hortense in vsus medicos veniat : tamen refert Hieronymus Tragus , *histor. stirp. lib. 3. cap. 24.* duos pueros cum plures eius baccas comē

comediſſent , mortuos eſſe. Magis adhuc noxium, eſt illud , quod Belladonna dicitur , de quo idem Tragus , *lib. 1. hiſtor. ſtirp. cap. 15.* refert, quod vir quidam, qui plures eius baccas deuorauerat, altero die in furorem inciderit. Et Fuchſius , *hiſtor. ſtirp. cap. 265.* duos pueros ex eſu acinorum huius mortuos eſſe. Vvierus , *lib. 3. de præſtig. demon. cap. 17.* ex eorum eſu puerum quendam in furorem actum eſſe narrat , vt nec parentem agnoſceret, hinc profundo ſomno 24. horis detentum. Et Petrus Pena ac Lobelius , *in adu. pag. 103.* iuuenes quosdam iis ſumptis ſomno profundo ſopitos interiſſe narrat.

*Solanum
furioſu.*

Omnium verò pernicioſiſſimum eſt ſolanum, quod furioſum dicitur , ideo quod intra corpus ſumptum furorem inducit. Frigidum nonnullis creditum eſt , ſed falſo. Neque enim frigida per ſe ſomnum inducunt, ſed quicquid agit occulta qualitate , aliorum venenorum more , agit.

Symptomata & ſigna.

Signa.

Solani furioſi radix, Drach. j. pondere pota, facit ſpecies varias, imaginationeſque non iniucundas obuerſari ; ſed duplicatus hic modus ad tres uſque dies mentis alienationem affert ; quadruplicatus interimit , vt Dioſcorides , *lib. 4. cap. 69.* ſcribit.

Curatio.

Curatio.

Vt quamprimum vomitu reiiciatur, danda opera. Ideoque aqua mulſa copioſè exhibenda, vel lac vaccinum, caprinum, aſininum. Poſtea exhibeantur bolus Armenus, terra ſigillata, ruta, theriaca, & Mithridatium, & reliqua, quæ opio ſumpto vtilia ſunt.

Naribus

Naribus etiam castoreum & ruta cum aceto ad-
mouentur, Doryc-
nium.

Dorycnium & solanum furiosum non solum hodie à nonnullis pro eadem planta habentur, sed & tempore Dioscoridis pro eadem habita esse, ex *lib. 6. cap. 6.* patet. Verùm non eandem plantam esse, apparet vel ex eo, quod Dioscorides, *lib. 4.* diuersis capitibus agit de solano furioso & Dorycnio. Et manifestum etiam id est ex eo, quod Dorycnium, *lib. 1. cap. 31.* ita dicitur, quod eo cuspides hastarum tingantur, quod de solano furioso non annotatum. Præterea nec symptomata, quæ ab iis sumtis accidunt, sunt eadem. Solanum enim furiosum futorem & somnum inducit: Dorycnium vero sumptum in lingua lactis dulcedinem refert; ad ventriculum ubi peruenit, singultum continuum & crebrum animi deliquium excitat: vomitu sanguis reiicitur, intestina exulcerantur, vnde excrementa primùm mucosa, hinc cruenta apparent.

Curatio quoque diuersa est. Equidem, vt reliqua venena sumpta, vomitu reiiciendum & clystere euacuandum est. Priuatim verò, vt scribit Dioscorides, iis opitulatur aqua mulsa, lac caprinum aut asininum, dulce vinum, quod tepidum cum aniso bibatur; amygdalæ amaræ, galinacea pectora decocta: quin etiam conchyliæ omnia, tam cruda, quam cocta, edere salutare est. Conueniunt & locustæ marinæ, gammari, & pota eorundem iuscula.

CAPVT X.

*De mandragora.**Mandragora.*

Licet ex Aëtiij, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 68. mente,* mandragoræ radix non facile alicui per insidias exhiberi possit; cum grauem & nauseabundum spiret odorem, & gustui amarulenta ac iniucunda sit: quia tamen astutia, & malitia quorundam hominum maxima, quæ admistione sapidorum & suauolentium gustum, ac olfactum fallere nouit, facile fieri potest, ut in quantitate sat notabili, homini nihil tale suspicanti offeratur. Nec etiam poma mandragoræ malignitate carent; imò etiam solo halitu soporifera sunt, ut Levinus Lemnius, *in explicat. herbar. biblicar. cap. 2. refert,* qui ibi scribit, cum semel atque iterum poma mandragoræ in Museo suo collocasset, se ita somnolentum factum fuisse, ut soporem ægrè excutere posset, pomo verò amoto, factum fuisse alacriorem, atque omnem torporem discussisse. Etsi verò vulgò mandragoram refrigerando nocere creditur: tamen sapor amarus, odor, grauis, pruritus & ardor intolerabilis, qui totam corporis superficiem adurit, linguæ & oris ariditas, contrarium docent. Ita nimirum irritò & infelici conatu omnia ad manifestas qualitates reducere nonnulli laborant. Rectius omnes illi effectus, quibus nocet mandragora, ad vim venenatam & occultam proprietatem reducuntur. Ac propterea nonnulli causam nullam habuerunt, cur dubitarent, an rectè Dioscorides præceperit, ut oleo rosaceo & aceto, quæ frigida sunt, caput

caput in affectu frigido perfunderetur. Neque enim mandragora frigida est, & nullus metus, vt oleo rosaceo & aceto ea frigiditas augeatur.

Symptomata & signa diagnostica.

Mandragoræ radicem vel succum qui sumpse- *Signa.*
runt, in soporem grauem, lethargo non abssimilem,
incidunt, à quò difficulter excitantur; excitari ve-
rò vociferantur, statimque iterum obdormiscunt;
tristes, segnes, & languidi, nonnunquam etiam
amentes fiunt; oculos habent rubicundos & promi-
nentes, faciem tumidam & rubentem, pruritum &
ardorem intolerabilem in toto corpore percipiunt,
lingua & os atrescunt, quam ob caussam ore perpe-
tuò hiante frigidum trahunt aërem.

Prognosticum.

Mandragora quidem molesta symptomata exci- *Prognos-
ticum.*
rat, tardiùs verò interimit. Si tamen vis venenata
impunè serpere augerique sinatur, ac remedia ne-
cessaria maturè non adhibeantur, certam hominem
enecandi vim habet, & homo tandem conuulsio-
ne perit.

Curatio.

Mandragora, vt alia venena, quamprimum vel *Curatio.*
per alium, vel per vomitum reiicienda. Postea
ægro pulegium, origanum, absinthium, ruta, scor-
dium, castoreum, seu forma decocti, seu pulueris,
cum vino vel aceto exhibeantur. Vtilis est & The-
riaca. Raphanus domesticus, cum sale per triduum
aliquoties assumptus, mandragoræ Bezoar perhi-
betur.

Imprimis verò capitis, tanquam partis maximè affectæ, habeatur ratio. Hinc ad excitandum ægrum adhibeantur odora menta & errhina è castoreo, ruta, pulegio, pyrethro, pipere, & sinapi parata. Et omnia reliqua, quæ in lethargo adhiberi solent, ut frictiones, ligaturæ & similia, quibus ægri excitantur, & humores à capite auertuntur, etiam hîc locum habent. Caput irrigandum est aceto & oleo rosaceo, item oleo, in quo pulegium calamintha, serpillum, thymus, & alia medicamenta cephalica cocta fuerunt.

Potus sit vinum dulce, vel vinum absinthites.

C A P V T X I.

De apio risus, seu herba sardonias.

*Herba
Sardonia.*

Sardonias herba, quod in Sardonias copiosè provenit, ita dicta, & apium risus, quod agresti apio simile sit, iis verò, qui illam deuorant, os contorquetur, ut ridere videantur, etiam inter venena refertur. Herba enim hæc nervis imprimis inimica est, eosque intra corpus assumptum contrahit, ut iis, qui eam sumpserunt, musculi labia mouentes in rictum contrahantur, & risus speciem præbeant, unde in proverbio de homine in calamitatibus ridere dicitur; *Risus Sardonius*. Nonnulli tamen existimant, non solum ob convulsionem ægros ridentes videri, sed reuerà etiam ob mentis alienationem ridere.

Symptomata & signa diagnostica.

Signa.

Ij, qui apium risus sumpserunt, ardorem in gutture,

gùtture, ventriculo & intestinis percipiunt, nec non totius corporis inflammationem; mente alienantur, continuò ridere videntur.

Curatio.

Apium risus citò vel per vomitum, vel per aluum *Curatio.* reiiciendum, & propterea hydromel, lac, butyrum, & iuscula pingua copiosè exhibenda. Vtilis est quoque emulsiò amygdal. dulc. sem. 4. frigid. maior. excorticator. & sem. papau. albi; cum aq. hordei, lactuæ, & plantag. parata.

Antidoti loco est succus melissæ cum aceto datus, vel bolus Armenus cum sero lactis, vel castoreum cum vino dulci.

Ceruix inungatur oleo costino, de castoreo, vulpino, hyperici, vnguento aregon & similibus, quæ in conuulsionibus adhiberi solent, & *lib. 1. pract. part. 2. cap. 28.* sunt proposita.

Æger sæpius comedat nucleos pini, amygdalas dulces, pistacia. Sunt qui largiorem vini dulcis potum commendant, ita vt ab eo ægrotantes inebrientur, & multum dormiant.

C A P V T XII.

De coriandro.

DE coriandro etiam qualitates primæ controuersiam inter Authores excitauit. Dioscorides, *lib. 3. cap. 62.* coriandrum frigidum esse statuit; quem Galenus reprehendit, contrariumque probare conatur, *lib. 3. de simpl. med. facult.* Auicennas rursum, vt Dioscoridem defendat, Galenū reprehendit.

Coriandrum.

Verum res plana est. Etenim si ad primas qualitates respicimus, omnino calidum coriandrum esse statuendum est, ut sapor, odor, & alij caliditatem sequentes effectus satis testantur. Effectus verò reliqui, ob quos Dioscorides, sed malè, coriandrum frigidum esse statuit, à vi maligna & occulta proprietate dependent. Et si verò vis ista maligna præcipuè in herba viridi, & succo ex ea expresso, ut & immaturo semine apparet: tamen nec maturum semen omni malitia caret, & ea ipsa, quæ postea in signis proponuntur, symptomata inducere potest. Ideoque antequam in usum medicum veniat, aceto prius præparatur, quâ ratione occulta eius venenosa qualitas tollitur.

Symptomata & signa.

Signa.

Coriandrum, imprimis viride, & succus eius assumptus, furiosum inducit delirium, ut ægrotantes ebriorum nonnullorum more dicta turpia & obscœna loquantur: vocem reddit asperam & raucam, vertiginem & somnolentiam excitat; totum denique corpus retrum & foetidum odorem, instar coriandri viridis spirat.

Curatio.

Curatio.

Ante omnia vomitus prouocetur aquâ tepidâ, vel decocto anethi cum oleo irino, vel liliorum alborum. Hinc iuscula pingua cum sale & pipere, & vinum absinthites sæpius agro offeratur.

Antidoti loco sit radix vinceroxici ex vino, vel theriacâ. Vtiles etiam sunt species diambrae, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci galliæ moschatae, vel aliptæ moschatae.

Cibus sint ova sorbilia cum pipere & sale; potus verò vinum generosum merum, vel absinthites.

CAPVT XIII.

De ixia & chamaleone.

IXiam à Chamæleone, & quidem nigro, nonnulli *Chamæleon:* distinguunt. Verùm Plinius, *lib. 22. cap. 18.* non distinguit, vt & alij. Et maleficas qualitates radicis Chamæleonis etiã extra tractatæ describit Bello-
nius, *lib. 1. obseruat. cap. 35.* vbi refert, se in Lemno cum sociis & Turcis quibusdam radices Chamæleonis nigri eruisse, & frustulatim secuisse, ac filo traiecisse, vt facilius siccarentur. Cùm verò in summo æstu manibus non ablutis sudorem faciei absterisissent, omnes in iis locis, quos attigerant, tantam sensisse pruriginem, inflammationem, & ardorem, qualem nec scilla, nec vrticæ vllæ centesima parte excitare possent.

Symptomata & signa.

Ixia hausta, vt Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 71.* *Signa:* & Dioscorides, *lib. 6. cap. 21.* referunt, saporem & odorem ocymo similem præbet, inflammat & exasperat, insaniam excitat, respirationem difficilem reddit, aluum arctissimè, vt nihil excernatur, constringit, ventris tormina, pruritus, & lipothymias frequentes parit.

Curatio.

Vomitu excitato, vel iniecto ad subducendum *Curatio,* aluum clystere, ægroto propinandum decoctum absinthij, vel tragorigani ex vino, aceto vel hydro-

melite paratum. Vel exhibeatur eidem filphij radix, vel rutæ syluestris semen, vel nardus Indica, castoreum, theriaca vel Mithridatium. Et quia Ixia innata suâ malignitate cordi & spiritibus vitalibus inimica est, hic quoque imprimis vtilia sunt medicamenta, quæ spiritus vitales roborant, quæ de lipothymia & syncope, *lib. 2. pract. part. 4. cap. 6.* sunt proposita.

C A P V T XIV.

De Taxo.

Taxus.

TAxus arbor non solum foliis, succo, & baccis, hominibus & iumentis lethalis, ita ut quoque vasa viatoria, ut Plinius, *lib. 16. cap. 10.* scribit, ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum sit: sed etiam *eod. ibid.* teste, in Arcadia tam præsentis veneni est, ut qui sub ea obdormiunt, vel cibum capiunt, moriantur. Scribit tamen Plutarchus, *lib. 3. Symposiac.* Taxum eo tempore tantum noxiam esse, quo florere incipit. Et Petrus Pena, *in aduersar. pag. 490.* refert, in Anglia innocuam prorsus esse, & pueros eius baccas sine damno esitare.

Symptomata & signa.

Signa.

Taxi veneno infecti frigus in toto corpore percipiunt, strangulationis metum incurrunt, & alui profluuium dysentericum patiuntur, & plerunque repentina morte moriuntur.

Curatio.

Curatio.

Post vomitum, vel alui deiectionem ad veneni euacua

euacuationem necessariam vinum generosum & absinthites copiosè exhibendum, vel radix gentianæ & iridis, vel baccæ iuniperi cum oxymelite, vel theriaca.

Febrem & alui profluvium à taxi veneno indutum sistunt terra sigillata, bolus Armenus, lapis Bezoar, corallia, radix tormentillæ, succus & sirupus granatorum & ribes.

C A P V T X V.

De euphorbio.

EVphorbio etsi inter medicamenta etiam quandoque locus sit: tamen si in maiori, quàm par est, quantitate exhibeatur, vel alexipharmacis vis eius maligna non infringatur, hominem in vitæ discrimen præcipitat. Quanquam verò imprimis adurendi vi nocere vulgò putatur: tamen procul dubio etiam, vt Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* scribit, occultam aliquam proprietatem habet, per quam occidit. Quod vel ex eo patet, quod animi deliquia statim inducit, & subitò, quod sola erosio non facit, hominem occidit. Scribit enim Alexander Benedictus, *pract. lib. 10. cap. 17.* quendam, cum Empiricus ei euphorbium imprudenter exhibuisset, dysenteria correptum, eadem die obiisse. Curatur etiam antidotis, vt alia venena.

Euphorbium.

Symptomata & signa.

Euphorbium sumptum fauces, ventriculum, & intestina adurit, & non absque dolore intensissimo

Signa.

Mm 4

erodit,

erodit, singultum & vomitum mouet, totum corpus inflamat, sitim excitat inextinguibilem, non hypercatharsin solum, sed & dysenteriam grauissimam parit; sudorem frigidum, animi deliquium, nonnunquam etiam mortem infert praesentissimam.

Curatio.

Juratio.

Vt reliquorum venenorum intra corpus assumptorum; ita Euphorbij quoque curatio vel à vomitorio vel à clystere, prout vel in ventriculo vel intestinis venenum latet, cura auspicanda. Vomitoria parentur ex aqua calida simplici, vel decocto violariae aut maluae, cum oleo violarum rosaceo, aut amygdalarum dulcium. Clyster paretur è refrigerantibus, abstergentibus, dolorem lenientibus vt radice althææ, foliis violariae, maluae, endiuiae, lactucae, plantaginis, floribus chamæmeli, verbasci, sem. 4. frig. maior. mucilag. sem. psyllij, oleo violarum, rosar.

Hinc ad feruorem extinguendū, & acrimoniam obtundendam crebrò exhibeantur refrigerantia & pingua, vt lac recens mulctū, oxygala, iuscula pingua; emulso è sem. 4. frigid. maior. cum aq. rosar. portulac. cichorij, endiuiae, lactuc. violariae facta.

Proprium euphorbij antidotum est semen citri ex vino, in quo radices helenij coctæ sint. Vtilia etiam sunt terra sigillata, smaragdus, crystallus preparatus, spec. liberantis, theriaca.

Vlcera intestinorum qua ratione curanda sint, dictum, *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap. 7.*

Cibus sit cremor ptisanæ; lac, oryza, amyllum, poma & pyra acida, cydonia, ribes, berberis.

CAPVT XVI.

De nuce metella.

DE nuce metella quamuis non omnium eadem *Nux me-*
 sit opinio, plerique tamen pro fructu stram- *tella.*
 monij seu solani spinosi habent. Cardanus, *de ven.*
lib. 3. cap. 5. scribit, nucem metellam esse mediam
 inter opium & cicutam, & aurei vnus pondere
 sumptam vno die interficere.

Symptomata & signa.

Nux Metella intra corpus sumpta somnum *Signa.*
 profundum, à quo homo vix excitari potest, temu-
 lentiam, anhelitum frigidum, labiorum intumes-
 centiam, corporis pallorem, vnguium liuorem, tan-
 demque frigidum sudorem inducit, quem paulò
 post mors insequitur.

Curatio.

Vt in alijs venenis, ita & in hoc primò vom- *Curatio.*
 itus excitandus, & quidem decocto è corticibus ra-
 dic. iuglandium cum vino parato. Alius verò sub-
 ducatur clystere à centaury min. ruta, scordio, ca-
 storeo, & hydromelite concinnato.

Hinc ægro exhibeantur decoctum absinthij, ori-
 gani, rutæ syluestris, radic. gentianæ, helenij, cum
 vino paratum, vel castoreum, pyrethrum, bacca-
 lauri, cinamomum, theriaca, species diagalangæ,
 diazingiberis.

Æger à somno excitetur errhinis, ligaturis dolo-
 rificis, frictionibus extremorum, & cum potest

M m s moueri,

moueri, & rectius sese habet, corpus moueat, & sese exerceat æger, donec sudet.

Cibi loco vtatur æger butyro recenti, carnibus & iusculis pinguibus, Potus sit vel vinum meracum, vel lac dulce copiosum.

C A P V T X V I I .

De nerio, seu oleandro.

Nerium.

Dioscorides, *lib. 4. cap. 77.* Nerij flores & folia mulis, asinis, canibus, aliisque quadrupedibus plurimis veneno, hominibus verò cum vino exhibita contra serpentum morsus præsidio esse affirmat. Alij tamen, ipsa experientia ita edocti, Nerium vel in cibo vel in potu, etiam minori copia assumptum, tam homines, quam quadrupedes interficere, imò umbram eius cunctis animalibus noxiam esse scribunt. Nisi forsan Nerium contra serpentum morsus in specie alexipharmacum sit, sicut de aconito, quod alias præsentaneum venenum est, narrat Plinius, *lib. 22. cap. 2.* quod cum vino calido datum scorpionum ictibus aduersetur, & ita vnum venenum cum alio emoriatur.

Symptomata & signa.

Signa.

Nerium assumptum magnam inducit circa præcordia angustiam, ventrem inflat, rugitus in intestinis excitat, aluū mouet, corpus inflammat, syncopen parit, ipsamq; mortem, nisi citò succurratur, infert.

Curatio.

Curatio.

Reiecto vel per vomitum, vel per secessum
Nerio,

Nerio, æger sæpius bibat decoctum ficuum, dactylorum, folior. maluæ, radic. althææ, sem. lini, aut fœnigræci, vel assumat electuarij diacastorei, aut robaccar. iuniperi Drach. ij. Imprimis semen rutæ & agni casti cum aceto propinatum proprietate quadam nerio aduersari scribitur.

Æger sæpius vescatur ptisanæ cremore, ficubus, passulis, dactylis, saccharo, butyro recenti, lacte, iusculis pinguibus & aliis dulcibus ac mucilaginosi.

CAP V T. XVIII.

De iuglande arbore.

Iuglans arbor vix alio, quam si quis sub eius *Iuglans* umbra somnum capiat, nocet modo, refertque hic Greuinus, *lib. 2. de venen. cap. 22.* sibi, cum aliquando media æstate sub iuglâde obdormiisset, vniuersum corpus refrigeratum fuisse, cum maximo capitis dolore, qui quinque vel sex dies durauit. Et Marcel. Donatus, *hist. med. mirabili, lib. 1. cap. 1.* refert, quod mulier quædam ruris incola, cum in meridie sub umbra nucis arboris dormitasset, in somniis à dæmone opprimi, & verberari sibi ipsi visa sit, & præ timore expergefacta, cum sub nucis umbra se cubasse videret, semidormiens perterrita, à malo spiritu se correptam prædicans, domum reuersa sit, & febris superueniente, ferè capilli omnes deciderint, qui tamen sanitati restitutæ renati sint.

Symptomata

*Symptomata & signa.**Signa.*

Qui sub umbra iuglandis arboris diutius versatur aut dormit, ingenti capitis dolore corripitur, vertigine vexatur, & in epilepsiam vel apoplexiam incidit.

*Curatio.**Curatio.*

Symptomata verò ista tolluntur lotione capitis cum lixiuio, in quo betonica, hyssopus, maiorana, lauendula, pulegium, rosmarinus, saluia, spica vel stœchas cocta fuerint, vel irroretur caput aqua rosmarini, maioranæ, saluiæ, lauendulæ.

Exhibeantur verò species diambrae, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, thochisci galliæ moschatae, vel ex herbis cephalicis supra dictis, paretur decoctum, & addito melle anthosato ægro exhibeatur. Vtiles etiam sunt aquæ cephalicæ, epilepticæ, apoplecticæ.

Potus sit vinum generosum.

CAPVT XIX.

*De esula.**Esula.*

ESulæ siue Cithymali quamuis plures sint species: omnes tamen secundum omnes partes haud parum venenatae sunt. Et licet Esula non eorum venenorum genere sit, quod simpliciter tale est, & nullum in medicina habet usum, sed quandoque præparata purgantis loco exhibeatur: tamen si non præparata, vel nimia quantitate sumatur, graua symptomata excitat.

Symptomata

Symptomata & signa diagnostica.

Nimirum statim nauseam, singultum & vomitum *Signa.*
 copiosum, cordisq; anxietatē excitat, corpus totum
 inflāmat, sitim infert vehementissimam, epatis tem-
 periem & constitutionē summopere destruit, vētris
 dolorem, & periculosum alui fluxum parit, quem
 vt plurimum conuulsio, & hanc ipsa mors sequitur.

Curatio.

Vomitus ab assumpta Esula proueniens non sta- *Curatio,*
 tim sistendus, sed potius, vt materia venenata sta-
 tim euacuetur, promouendus: quod fit aqua hor-
 dei tepida, cum oleo anethino vel violar. exhibita.
 Hinc clyster refrigerans & abstergens è decocto
 herbarum emollientium, seminibus 4. frigid. ma-
 ior mucilag. sem. psyll. vel cidonior. ol. rosar. vio-
 lar. vitello oui paratus iniiciatur.

Antidoti loco exhibeantur bolus Armenus, terra
 sigillata, corallia rubra, cornu cerui præparatum,
 theriaca cum vino vel aqua cardui bened. Vtile est
 & gummi Arabic. ac tragacanth.

Cum cibo æger vratur butyro recenti, ptisanæ
 cremore, amygdalis dulcibus, iusculis pinguibus,
 ol. & emuls. amygdalar. dulc. vt & emulsione sem.
 4. frigid. maior. excorticator. facta cum aq. hor-
 dei, plantag. portulacæ, tormentill. Vtile est & lac
 recens inulctum.

CAPVT XX.

De nuce vomica.

Quamuis sunt, qui nuces vomicas canes & aues *Nux vo-*
 quidem interficere, hominibus verò nullam *mica.*
 noxam

noxam inferre putant: eas tamen intra corpus sumptas hominibus quoque lethales esse, experientia docuit.

Symptomata, & signa.

Signa.

Assumptam enim nucem vomicam statim nausea, vomitus copiosus, sitis vehemens, alui fluxus immoderatus, pectoris angustia, subita virium prostratio, sudor frigidus, conuulsio, tandèmq; nisi citò succurratur, mors sequitur.

Curatio.

Curatio.

Vt in aliis, ita & in hoc veneno necessarium est, vt id statim è ventriculo reiiciatur, hausto hydromelite, in quo raphanus vel simile quid decoctum sit; hinc aluus iniecto clystere emolliente & refrigerante eluatur.

Antidoti loco exhibeantur zedoar. Drach. ij. pondere cum vino, cortices citri vel succus eius, rob. myrti vel cydoniorum.

Pro cibo exhibeatur butyrum recens, nuces pineæ, amygdalæ dulces, ptisana hordeacea, carnes & inscula gallinarum. Potus sit lac recens multum, adhuc calidum, vel vinū aqua fontana dilutum. Vtile quoque est balneo vtri, corpúsq; inūgere oleo sesamino, anethino, irino, cui aliquid castorei addere licet.

C A P V T X X I.

De elleboro.

*Ellebo-
rus.*

DE elleboro albo (hunc enim, vbi simpliciter, & sine adiectione Elleborus nominatur, intelligendum

ligendū esse, docet Gal., 5. *aphorism.* 1.) Autores dissentiunt, & nonnulli eum è numero medicamentorum planè relegandum censent; alij magnis laudibus extollunt. Autor lib. 1. de plantis, cap. 3. hyocyamum & Elleborum hominibus venenum esse, & Alexander Aphrodisæus, in *præfat. Problem.* veratro coturnices, cicuta sturnos vesci, quæ hominibus venena sint, scribit. Et Galenus, 6. *epid. comm.* 5. text. 35. scriptum reliquit, in Doride, Bæotia ac Thessalia plurimos ex esu coturnicum musculorum distensionibus fuisse correptos; quoniam elleboro eæ vescerentur, idque & Athenis quibusdam accidisse. Et Mesue elleborum reiicit, quia præfocationem inducat; Auerroës verò propter nimis violentam purgationem inter venena refert.

Contra negari non potest, Hippocrati & antiquis in frequenti usu fuisse elleborum, & Plinius, lib. 25. cap. 5. scribit, ellebori usum adeo promiscuum fuisse, ut plerique studiorum gratia ad peruidenda acrius, quæ commentabantur, eum sæpius sumpserint, ut peculiariter fecit Carneades Academicus, qui scripturus aduersus Stoici Zenonis libros, candido elleboro superiora purgabat, ne quid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia usque animi redundaret, & constantiam vigorémque mentis labefactaret. De veratro etiam usurpando agit Aëtius, *tetrabibl.* lib. 1. *serm.* 3. cap. 120. & *seqq.* Paulus Aegineta, lib. 7. cap. 4. Orisbasius, lib. 7. *collect.* Cæl. Aurel. lib. 3. *acut.* cap. 13. & lib. 1. *tard. passion.* cap. 4. Et ita quidem elleborus apud Antiquos in frequēti usu fuit, ut in proverbia plura abierit. *Bibe elleborum.* Et Demosthenes Æschinum monet, ut elleboro se purget. Lucianus,

in Dialogo Menippi ac Tantalii, ait: Desipis, Tantale,
& vt verè dicam, elleboro tibi poto opus est. Et:
Nauiget Anticyras. Ac:

*Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsor Lycino commiserit.*

Scribit Horatius. In Anticyris enim maxima ellebori copia fuit.

Verùm controuersia hæc, distinctione commoda adhibita, facilè componi potest. Diximus enim iam supra ex Galeno, 6. *epid. com. 6. text. 5.* quòd venena sint duplicia; alia simpliciter talia, quæ nec sanis nec ægris profunt, sed semper nocent; quædam, quæ licet interdum nocent, & hominem interimunt, quandoque tamen, & secundum artem adhibita in vsum medicum venire possunt. Atque in posteriore, non priore genere collocandus est helleborus albus. Quamuis enim in vsum medicum venire possit, & apud antiquos frequentissimè vsurpatus sit, vt ex locis antè allegatis patet, & peculiari etiam libello Baptista Codronchius docuit: non rarò tamen etiam nocuisse, & homines interemisse obseruatum est. Ita scribit Antonius Beneuennius, *de abdit. morb. & sanat. caus. cap. 51.* cum imperitus quidam cuidam quartana laboranti elleborum propinasset, eum intra sex horarum spatium mortuum esse; & alium eodem modo ex ellebori vsu mortuum esse, *ibidem capite 52.* refert. Et docuit hoc iam olim Hippocrates, qui *quinto aphorismor. primo*, conuulsionem ex helleboro lethalem esse scribit. Et Ponzertus, *de venenis lib. 2. cap. 32.* quendam laborantem, cum sumpsisset hellebori sesquidrachmam, mortuum esse refert.

Symptomata

Symptomata, & signa.

Nimirum elleborus vel non præparatus, vel largius sumptus violentam supra & infra excretionem, ingentisque ventriculi, & intestinorum cruciatus ac tormina, singultumque excitat; Præfo-
Signa.
 cationem, respirationis difficultatem, mentis turba-
 tionem, subitam virium prostrationem, cordis pal-
 pitationem, lipothymiam, corporisque totius tre-
 morem infert, ægrique tandem vel suffocati, vel
 conuulsi moriuntur.

Curatio.

Et si verò elleborus vomitum excitat: tamen is
Curatio.
 non sistendus, sed potius promouendus, & propterea
 vomitorium è radice raphani, semin. anethi, atriplici-
 cis, genistæ, in hydromelite coctis exhibendum, &
 aliquoties repetendum. Si clystere opus, paretur is
 è decocto centaur. min. rutæ, plantag. radic. althææ,
 addito oleo anethino, & ouorum vitelliis.

Antidoti loco exhibeatur pulu. fl. aut rad. nym-
 phææ albæ, vel sem. pastinacæ Drach. ij. cum vi-
 no, vel ex absinth. scordio, aniso, cumino, nardo
 Indica & castoreo paretur puluis, & cum vino offe-
 ratur, vt & theriaca, vel Mitridatium.

Ad strangulationem inhibendam detur galbani
 Drach. ß.

Ad ventris cruciatus & tormina sedanda saccu-
 lus è fursuribus, sale, cumino, pulegio, menta, ru-
 ta, & lauri baccis paratus, & in vino vel lacte co-
 ctus extra calidè applicetur. Vel: *℞. Mitridatij,*
castorei, ol. nuc. moschat. express. an. Drach. j. ol. rutæ.
q. s. Fiat linimentum.

Qua ratione hypercatharsis & minia purgatio
sistenda sit, dictum est *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. c. 6.*

Singultus etiam quomodo curandus sit, dictum
eod. lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 10.

Tandem qua ratione convulsionibus, quæ acci-
dere solent occurrendum sit, dictum *lib. 1. part. 2.
cap. 28.*

C A P V T X X I I.

*De grano nubia, érica baccifera, herba hamatogo-
ga, datura, flore Africano, lolio, mangas,
ahouai, hince succo, melle*

venenato.

Reliquas plantas venenatas vno capite cōiunge-
mus, & symptomata ac morbos, quos inducunt,
imprimis referemus. Vbi curatio non addetur ad
communis illa confugiendum, lapidem Bezoar,
terram sigillatam, bolum Armenum, thériacam,
Mithridatium & similia.

*Granum
Nubia.*

A pluribus annotatum, granum nubia dictum,
omnium venenorum pessimum. De quo Iul. Cesar
Scaliger, *exere. 153. sect. 11.* scribit: In Nubia, quæ
est Æthiopia sub Ægypto, granum est, quod deuo-
ratum expellit animantes vitâ. Decima pars intrâ
horæ quadrantem interficit. Et de eodem Mercu-
rialis, *lib. 1. de venen. cap. 6.* scribit: In Nubia repe-
ritur quoddam veneni genus, cuius si granum vnum
propinetur decem hominibus, omnes statim iugu-
lat. spatio quartæ partis horæ: sin autem detur vni
homini, illum statim interimit.

Ericam

Ericam bacciferam Matthioli, quam Saxones *Erica*
ad montem Brottenbergum, Apenbeer, hoc est, *baccife-*
sumiarum baccas, nominant, ita dici existimat Io-
hannes Thalius, in *descriptione Hercinie*, quòd
esus earum vberior capiti noxia quædam inferat
symptomata, atque deliræ subsequantur gesticula-
tiones, ratione nonnihil interturbatâ, ut is, qui
usus fuerit copiosius, sumiarum instar sese habere
gestu ridiculo videatur.

Inter venenatas herbas meritò & illa refertur, *Herba*
de qua Galenus, *lib. de purg. med. facult. cap. 4.* In *hemato-*
Thracibus, Bithyniam incolentibus, inuenit homo
quidam herbam, quam si quis assumpsisset, sangui-
nem primò, tum vitam emittebat. Multis itaque
hoc pacto morientibus cùm facinus diligenti in-
quisitione dignum putaretur, herbarium compre-
hendunt, & ad gentis Magistratum ducunt. Is cùm
non solum hominem necare studeret, sed si quis
alius herbam aut didicisset aut docuisset, à nullo
siquidem ipsam didicisse veneficus asseruit, verùm
in suburbanum cùm aliquando suillum iecur defer-
ret, urgente ventre super herba quadam iecur de-
posuisse, quod aliquantò post cùm sustulisset, vi-
disset ex vniuerso iecinore sanguineos riuulos ad
herbam confluere. Ex hoc coniectura facta, cor-
pori sanguinem ea detrahi posse, periculo mox in
obuiò quodam facto, ut verum comperit, quod
fortè sperabat, ad malos usus herbam deinceps
transtulisse, se tamen alicui alij eam monstrasse
negauit. Hæc herbarius ille diu inter quæstiones
habitus retulit. Populi verò Magistratus cum illis
in locis nasci hanc herbam ex rei dictis accepisset,
vinculis oculis ipsum ad supplicium duci iussit, ne

cui inter eundem herbam indicaret.

Datura.

Venenata est & Datura, seu Datula, de qua Garcias ab Horto, *aromat. lib. 2. cap. 24.* Iniicitur à furibus hic flos, aut eius semen, in cibos eorum, quos deprædari volunt. Mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt, & in risum soluuntur, magna cum libertate finentes, quod libitum est, deprædari. Durat verò hæc mentis alienatio vigintiquatuor horarum spatio. Et de eadem refert Christophorus à Costa, *lib. aromat. pag. 78.* Mala, inquit, inualuit consuetudo apud impudicas mulieres, quòd huius seminis in pulverem triti Drach. ß. ex vino, aut alia, quæ magis arridet, materiâ præbeant. Miser, qui eum hausit, diu veluti mente alienatus remanet, aut ridens, aut eiulans, aut dormiens, plerumque etiam alteri colloquens & respondens, ut interdum etiam sana mente præditum esse credas, tamen si mentis non sit compos, neque eum agnoscat, cum quo sermones confert, & colloqui habitus planè sit immemor, postquam ad se redit. Additque, neminem tamen, qui id sumpsisset, necatùm unquam comperisse, tamen si nonnullos conspexerit per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam, quæ si fuerit nimia, interimit.

Flos A^o fricanus.

Florem quoque Africanum, ut Dodonæus, *hist. stirp. pent. 2. lib. 3. cap. 12.* docet, præditum esse venenosa potentia, odor ingratus caput aggrauans, cicuræ similis, qualis Lycopersij succo, ostendit. Deinde experimentis nonnullis cõstat. Memini enim, inquit, idem Dodonæus, in puero, qui flores mandere inceperat, labia & os inflata me videre, sicut crebrò iis accidit, qui cicuræ fistulis ludentes aut

modu

modulantes, intra labia eas aliquandiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus recenti caseo permistos, olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò post mortua fuit. Mures quoque, qui semen arroserant, mortui feruntur reperti.

Lolij etiam semen vim malignam obtinet, & *Lolij semen.* panis, in quo lolium fuerit, stuporem quendam & veluti temulentiam esitantibus parit; cum inexpugnabili ferè somno. De qua Galenus, 6. de simpl. med. fac. & 1. de aliment. refert, quòd cum anni constitutio praua aliquando fuisset, lolium tritico affatim innasci contigit, quod cum neque agricolæ accommodatis ad eam rem cribris accuratè purgassent, neque pistores, quòd paucus esset tritici prouentus, multis caput dolore cæpit. Ineunte verò æstate incute multorum, qui comederant vlcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est subsecutum. Et Vvîerus, de prestig. demon. lib. 3. c. 18. narrat, quòd mulier quædam ad rem intentior, cum trituratores in multas dies conduxerat, curarit ex lolio diligenter excreto, molito, pinfitoque, admista secalis farinâ, panem parari, & coqui, vt eos minoribus sumptibus aleret, quo cum essent pasti, in quandam leuem inciderunt amenitiam, & cum essent aliquandiu rotari vertigine, lassi ad vnum omnes in profundum longumque inciderunt somnum, vt pro labore, quem vetulæ præstare oportuisset, ipsi continuò sterterent, donec ea tandem post alterum aut terrium diem, errore animaduerso, victus rationem mutaret.

De Mangas syluestris, & lactariæ herbæ Maluaricæ veneno ita Christophorus à Costa, lib. 1. aromat. pag. 70. scribit: Syluestre reperitur Mangas, *Mangas.*

Bratias nuncupatum, adeo præsentis veneni, vt indigenæ illo se mutuò perimant. Nam si quis paululum ederit, illico moritur. Interdum oleum admiscunt, ad exacuendam eius vim, vtque celerio-rem perniciem afferat. Sed quocunque tandem sumptum modo adeo celeriter perimit, vt hætenus nullum sit répertum antidotum ad eius vim com-
pescendam.

Ahouai. Et de Ahouai narrat Carolus Clusius, *annot. ad cap. 11. lib. 2. aromat. Garcia ab Horto*, quòd eius nu-
cleus præsentissimum sit venenum, quòd alter alteri in mutuis odiis & dissidiis, præsertim verò viri, leuissimâ occasione vxoribus infensi, aut contra vxores viris indignatæ dare solent.

Hiuca. De Hiuca referunt Cardanus, *de subtil. lib. 12.* & I. C. Scaliger, *exerc. 153. sect. 5. & 8.* quòd eius succus lethalis sit, farina verò salubris, ita vt ex ea panem forment.

*Mel ve-
nenatū.* Tandem mæl quoque interdum venenatum est, de quo Galenus, *10. de simpl. med. fac. circa initium:* Quidam, *inquit*, Medicis duobus ad vnguentario-
rum officinam conspectis, attulit ad eos mæl, ven-
diturus scilicet, illi vbi gustassent, sed de pretio disceptant: at hic, tanquam illi parum offerrent, propere subducit sese: verum Medicorum neuter seruatus est. Et Plinius, *lib. 22. cap. 3.* hæc habet: Tantum pabulum refert, vt mella quoque venena-
ta fiant. Heracleæ in Ponto quibusdam annis per-
niciosissima existunt, ab iisdem apibus facta, nec dixere Autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipue caprarum appellata, *Ægolethron*. Huius flores concipiunt
noxium

noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. (Dioscorides, in 6. libr. in Aconitum, quod ibi copiosum nascitur, culpam omnem reiiciendam censet, eademque symptomata in his sequi, quæ aconito sumpto.) Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quod ponderosius innoxio. Qui edere, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsimum est melle optimo & ruta: salsamenta etiam, si reiiciantur, sumpta crebro. Et paulò post: Aliud genus in eadem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab infania, quam gignit, Mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore Rhododendri, quo scatent sylvæ.

PARS OCTAVA,

De venenis ab animalibus.

CAPVT I.

De venenis ab animalibus in genere.

*Venenorū
ab ani-
malibus
differen-
tia.*

ESTANT tandem venena, quæ animalia venenosa homini communicant, id quod variis modis accidit. Alia enim animalia venenosa morfu venenum homini inferunt, quo modo homini nocet vipera, & omnium serpentum genera, mus araneus, scolopendra, canes & alia animalia rabida: alia lædunt ictu vel aculeo, vt scorpius, aranei, & phalangia, vespæ; inter pisces pastinaca marina, draco, turtur: alia saliuæ & sputo, vt ptyas: alia yrinâ, quomodo glires vlcera maligna inducunt: alia etiam per medium quoddam venenum communicant, quo modo torpedo per tridentem piscatoris manum stupefacit. Et miles apud Auicennam per hastam, quâ serpentem vulnerauit, vt & vinitor apud Matthiolum interfectus est. Noceant etiam animalia venenata, si venenum eorum extra corpori affricetur. Multò verò magis noxium est venenum animalium venenatorum, si in potu seu cibo vel à malitioso aliquo propinatum, vel fortuitò & incuriâ sumptum fuerit. Ita Nicolaus Florentinus refert, in Cœnobio quodam sumpto liquore quodam, in quo fuerat extinctus araneus,

neus, omnes monachos fuisse interemptos. Sic memini hic Vvitebergæ ciuis cuiusdam commensales omnes Studiosos, postquam pisces coctos comedis-
sissent, ægrotare cepisse, & aliquot etiam ex iis mortuos esse. Cum verò alij aliter de cāssa iudicarent, tandem compertum est, pisces illos ab ancilla incauta coctos fuisse in aqua, in qua glis suffocatus erat. Et imprimis venenatorum animalium fel, si minima etiam quantitate sumptum fuerit, lethale esse, Galenus, *s. de simpl. med. fac. cap. 9.* docet. Et Plinius nulla alia parte, præcipuè in serpentibus, deterius venenum esse scribit, *lib. 29. cap. 6.* Et omnino quæcunque animalia vel venenosa sunt, vel venenis victitant, in iis maximè venenum in felle colligitur. Vnde & epari interdum aliquid venenatæ qualitatis communicatur. Memini me in historia navigationis Hollandorum in nouam Zemblam legisse, cum epar vulpinum comedissent, omnes periculosè ægrotare cepisse. Quod aliunde factum non puto, nisi quia vulpes illa aliquod venenatum animal deuorauerat, cuius venenum in vesicula fellis in vulpe collectum, & epari etiam communicatum fuit.*

Sunt autè venenata animalia, vel ex se, & sua natura, vt serpètes, scorpius, bufones, aranèus, & huius generis alia; vel etsi per se nò sunt venenata, ex victu venenato talia euadunt, qualis fuit puella illa napello nutrita, & Cambajæ Rex. Qua de re etiam supra, *p. 2. c. 3.* dictum vbi simul quæstionem mouimus; an animalia, alias homini esculèta, plantis vel animalibus venenatis victitantia, noxia sint, & tutò in cibum venire possunt, quæ nec hic prætereunda. Etenim multa sūt animalia, quæ cibus nobis venenosis, sicut sturni,

An animalia venenis victitantia tutò comedere possint.

cicuta, pascuntur, & coturnices veratro; anates bufones aquaticos deuorant, ciconiæ serpentes, gallinæ araneas, quæ tamen animalia homini in cibum veniunt. Plerique, inter quos Langius, *lib. 1. epist. 69.* existimant, talia animalia sine omni periculo comedi posse, & quidem verum est, in talibus venenosum cum excrementis expelli, vtile saltem corpori assimilari. Quia tamen vix fieri potest, quin aliquid etiam venenosi corpori apponatur, quod ex puella illa napello nutrita, & Cambajæ Regis filio appareret: non malè censet Matthiolus, *in præfat. in 6. Dioscor.* talium animalium carnes non planè sine noxa esse, præsertim si frequenter in cibum veniant. Idque eo probat, quod lac animalium, quæ herbis purgantibus pasta sunt, in tot mutationibus & coctionibus nihilominus vim purgandi retinet, vt Hippocrates & Galenus, *6. epid. comment. 5. text. 35.* referunt, & ipsa experientia docet. Id quod etiam in turdorum carne, qui baccis iuniperi vescuntur, & gallinis, quæ absinthium deuorant, patet; cum illarum caro saporem baccarum iuniperi, hæc amaritudinem absinthij referat. Et iam olim mensas coturnices damnasse, quia veratrum ipsis sit gratissimus cibus, Plinius *lib. 10. cap. 23.* scribit. Et Galenus, *in comment. in modò allegat. loci Hippocratis*, refert, quod in Doride; Bœotia & Thessalia, omnibusque finitimis regionibus multi ex coturnicum esu conuulsione correpti sint, quoniam scilicet veratro illæ vescantur. Atque nouisse se scribit, aliquibus Athenis idem accidisse, qui coturnicibus largiter nimis sese impleuerant. Nisi quis forsan statuere velit, eiusmodi animalia habere vim alexipharmacam, qua venenatam qualitatem

extinguant: sicut de Salamandra scribit Plinius, *lib. 29. cap. 4.* quod à quibusdam animalibus, vt suis, manditur, domante eadem illa rerum dissidentia,

Cæterum animalia venenata longè deteriora & venenosiora euadunt, & venenum ipsorum intenditur, si venenatis victitent; vt Plinius etiam docet, *lib. 10. cap. 72.* Et vesparum ictus periculosiores esse, si vespæ antea serpentibus victitarunt, idem, *lib. 11. cap. 53.* annotauit. Animalia autem omnia, quæ veneno sumpto perierunt, venenata euadunt, & propterea vsus eorum non tutus. Sic refert Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 14.* cùm venenatores quidam lupum ferocem trucidatum in varia obsoniorum genera apparassent & coxissent, omnes, quicunque esitarunt, non multo post tempore tabe correptos, alios periisse, alios sociorum morte prudentes sibi prospexisse. Et amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 65.* narrat, famulum Arubæ tabefactum ad mortem, quod gustasset carnem gallinæ arsenico enectæ.

An verò animalia, quæ toxicatis telis occiduntur, tutò comedi possint, dubitum est, Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 10.* refert, Dacos & Dalmatas telorum cuspides Helenio fricare, & ceruos hoc modo occidere; ceruos autem ab iis sagittis confoscos, nullam comedentibus læsionem inferre. Verùm hic animaduertendum, quale venenum sit, quo tela inunguntur. Si enim venenum sit, quod etiam homini noxium est, non tutum est, carnem eiusmodi telo interfecti animalis comedere; aut certè, quod venatores nonnulli facere solent, & etiam Cardanus monet, pars vulnerata refecanda, antequam venenum, in totum corpus penetrèt. Si verò
venenum,

venenum, quo telum tinctum fuit, animali quidem illi sit venenum, non verò homini, tutò eiusmodi caro comedi potest,

Symptomata & signa diagnostica.

Signa.

Venenum ab animali venenato illatum esse, plerumque ex ægri relatione innotescit. Si verò ignoretur, an morsus vel ictus venenatus fuerit, id ex eo patefit, quod post morsum vel ictum pars læsa statim valdè intumescit, inflammatur, dolore grauissimo corripitur, emoritur. Et accedunt alia symptomata, quæ venenis sumptis superuenire solent.

Prognostica.

Prognostica.

1 Si homo seu morsu seu ictu ab animali venenato lædatur, longè periculosissimum est, si morsus vel ictus arteriam læserit. Tunc enim venenum faciliè ad cor penetrat, & syncope accedit, ac homo perit.

2 Nec periculo caret, si nervus, aliquis sit læsus. Nam non solum dolor excitatur, sed & cerebro, præcipuè si id cum cerebro antipathiam habeat, venenum promptè communicatur, & grauia symptomata excitantur.

3 Si verò vena saltem sit læsa, minus periculum est, cum saltem humores corrumpantur.

4 Minimè periculosum est, si nullum vas sit læsum.

Curatio.

Curatio.

Quomodo curatio institui debeat, si venenum morsu, ictu, salua, vel quocunq; modo corpori immissum sit, supra, *part. 5. cap. 7.* dictum, ut nihil hoc loco

loco amplius addere opus sit. Alexipharmaca verò, quæ cuiusque venenosi animalis veneno propria sunt postea in speciali de venenosis animalibus tractatione proponuntur.

C A P V T II.

De serpentibus in genere.

E Venenosorum animalium numero serpentes *Serpens,* imprimis sunt: de quibus historiæ animalium scriptores videantur. Nos pro instituti nostri ratione hoc saltem monemus; serpentis nomen sumi dupliciter. Primò generaliter, pro omnibus serpentibus, ita ut etiam vipera sub eo comprehendatur. Deinde in specie, ut viperis opponitur; quo modo serpentes dicuntur animalia illa repentina ouipara; viperæ verò, quæ viua animalia pariunt.

Solent autem Autores certare de temperamento serpentis. *Serpentis temperamentum.* Quam quæstionem etiam Mercurialis, *de venen. lib. 1. cap. 2.* tractat, dum alij, ut Galenus, *lib. 2. de temperam. cap. 5.* Plinius, *lib. 10. cap. 72.* frigidos serpentes; alij contra, ut Auicennas, *6. quarti, tract. 3. cap. 21.* calidos esse statuunt. Verum quæstio hæc ad propositum nostrum nihil facit; cum certum sit, neque in caliditate, neque in frigiditate vim veneficam serpentum consistere, sed in occulta qualitate & proprietate.

Quinque autem potissimum modis serpentes *Quos modis noceant.* homini venenum inferunt, & nocent. Primò enim (ut de formidabili aspectu, quo omnes terrent, nihil dicam) morsu periculosum, & hominibus lethale vulpus infligunt. Secundò etiam sputo & salua

faliua nocent. Tertiò serpentes etiam quidam hali-
tu & occultis effluuiis hominem interimere pos-
sunt ; ita quidem, vt, etiam si corpore suo hominem
non tangerent : medio tamen gladio, lancea, vel ligno
eidem nocere possint. De serpente, cuius Auicennas,
lib. 4. fen. 6, mentionem facit, quique, cum à milite
quodam hasta confixus esset, virulentam vim per
hastam ad manum transmisit, quam primum infe-
cit, & deinde totum corpus, antea etiam dictum.
Simile quid Matthiolus, *in præfat. ad lib. 6. Dioscor.*
narrat, de vinitore quodam Tridentino, qui cum
horrendi serpentis capiti hastam satis longam infi-
xisset, ac serpentem fortiter se contorquentem pro
viribus teneret, magno statim tremore correptus,
& de vita periclitatus est ; qui etsi theriaca & aliis
antidotis ad vitam reuocatus est : duobus tamen
annis postea vniuersi corporis stupore, in lecto
semper decumbens, ægrotauit, & eo præsertim
brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat.
Et I. C. Scaliger, *exerc. 200.* haud procul Dertona
Palauicinum quendam, cum Hispanica lancea ser-
pentem interfecisset, eum, eiusque equum morte
deletos se audiuisse è fortissimo Equite, Antonio
Lazaro, narrat. Et Amatus Lusitanus, *centur. 1.*
curat. 62. refert, virum Anconitanum cum lignis,
lapidibus, ac gladio serpentem immensæ longitudi-
nis & crassitudinis interfecisset, illico de dolore
capitis quæri cæpisse, febricitasse, & die vndecimo
obiisse. Quartò solo etiam contactu, sine morfu,
serpentes nocere possunt. Cuius rei historiam re-
fert Gesnerus, *hist. anim. lib. 4. de aquatil. pag. 528.*
de Acontia, seu iaculo Germanorum, vbi scribit,
quod in agro Tigurino serpens quidam baculi
crassitudine

crassitudine in rusticum insilire conatus sit ; quod cum ille cerneret , & sacco , quem ferebat , relicto , fugeret , serpens prosiluit spacio circiter sedecim pedum , non tamen attigit rusticum. Deinde cum sacci accipiendi causa rediret , serpens denuò in eum prosiliens brachium eius sinistrum totum spiritus implicauit , idque adeo arctè constrinxit , vt vestigia spirarum imprimeret ; non tamen momordit. Nam rusticus statim altera manu capite comprehensum abstraxit , reiecitque. Brachium verò paulatim putrida quadam sanie contabescens carne nudatum est , omni tamen carne putrida per Chirurgum extracta curatus. Quintò nocent etiam sanguine , si dum conscinduntur , eo crura vel manus conspergantur. Præter hæc interdum incautis serpentes in vepreteris vel circa muros & collapsa ædificia latitantes , hiantes ore somnum capientibus per os in corpus irrepunt , ac sæua symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Morsum serpentis in loco affecto tumor , dolor & calor insignis sequitur : sanguis primum quidem purus , post verò saniosus , serosus & graueolens è vulnere effluit : facies flascens & liuida euadit : exacto verò biduo vel triduo pars affecta dealbatur , totum corpus colore albo , vitiligini simili inficitur ; pili è capite defluunt , quartoque die ægri vt plurimum moriuntur. Qui halitu venenato ac effluuio serpentum læduntur , plerique etiam moriuntur. In membro salua vel sanguine serpentis polluto vesicæ rubræ excitantur , caro magis magisque continuo exeditur , adeo vt sæpissimè vsque ad ossa caro absumatur.

*Signa.**Serpentem*

Serpentem per os hominis ingressum patefaciunt acerbissimi cruciatus ventris ieiuno præcipuè stomacho affligentes, ventriculi roisiones & frigiditas continua; dolores ex vini lactisque potu mitescentes, nec non lipothymia crebrò accedentes.

Curatio.

Curatio. Vt generalis antea proposita curatio hic in specie applicetur, primò si homo à serpente morsus sit, ne venenum ad interiora penetret, & membra principalia inuadat, pars supra morsum arctissime liganda. Pars verò læsa copiosis ac profundis incisuris scarificanda, cucurbitulæque apposita sanguis, & cum eo simul venenum extrahendum: plaga postea spiritus vini, in qua theriaca vel Mithridatium dissoluta sint, abluenda. Vel dissecantur pulli gallinacei aut columbini, & calentes adhuc parti læsæ imponantur. Postea etiam imponere utile est scillam aceto coctam, ficus & alia contusa; seuum caprinum cum pice, sulphure & cera mistum, sal cum melle, origano, hyssopo, ruta & cæpis. Et quia venena propter similitudinem sui generis venena attrahere solent, serpentum moribus vel propria axungia, vel capita serpentum trita, vel extra illorum, & præcipuè fel, commodè imponitur.

Dum hæc ita circa partem affectam peraguntur, simul statim alexipharmaca propinanda, & sudor prouocandus. Alexipharmaca autem supra sunt proposita. Imprimis utilis est Theriaca Andromachi, quæ inde etiam nomen accepit. Nonnulli fragariæ cum toto, vt & veronicæ decoctum in vino commendant, alij seminis agni casti Drach. j. vel radic. gentiana

gentianæ Drach. ij. cum vino exhibitas laudant. Commendatur etiam aduersus serpentum ictus castoreum Drach.j.pondere cum aq. cardui bened.exhibiturum. Vel: *℞. radic. gentian. aristoloch. long. bac-car. laur. myrrha*, an. Drach. ij. *costi amari, folior. ruta*, an. Drach. j. *spica* Scrup. ij. *croci* Scrup. j. Fiat puluis, & cum melle Electuarium. Dosis Drach. j. vel ij. A somno, ne vna cum calore & spiritibus somni tempore venenum à partibus exterioribus ad interiora trahatur, æger omnino auocandus.

Si ab afflatu & halitu, & occultis effluuiis serpentis alicuius homo infectus sit, ei per alexipharmaca, vt modo dictum, statim succurrendum.

Si membrum salua vel sanguine serpentis infectum sit, primùm vlcera illa maligna & venenata abstergerenda aq. destillatâ, vel decocto flor. origani. Postea puluis sequens vlceribus sæpius inspergendus: *℞. herba cancri mense Iunio, dum floret, collecta* Vnc. iß. *cineris talpæ* Vnc. j. *exuvias anguium*, num. ij. Fiat puluis. Si serpens per os in hominis corpus ingressus sit, inquirendum; num adhuc in ventriculo lateat, vel ad intestina progressus fuerit: id quod ex frigiditate, tumore, dolore, & motu, quem æger vel infra vel supra ventriculum sentit, faciliè innotescit. Si in ventriculo adhuc contineatur, cū absque suffocationis periculo serpens nec viuus, nec medicamentis interfectus, per vomitum violenter reïci possit, commodissimum est; vt æger toto corpore antrosum incuruato, capite versus terrâ inclinato, pedibus verò sursum vergentibus collocetur, posteaque aperto eius ore peluis feruente lacte repletus subiiciatur. Vapore enim illo suauis lactis serpentem allici, & sponte sua per œsophagū egredi, ac in

*Serpens
per os in-
gressus
quomodo
elicien-
dus.*

lac profilire, experientia docuit. In intestinis verò si delitescat serpens, ægro propinandum decoctum radic. fraxini, centaur. min. cardui bened. absinthij, scordij, & similium amarorum & alexipharmacorum, ut serpens amaritudinem illam ingratham & vim alexipharmacam sibi aduersam percipiens, magis magisque versus intestina crassa descendat: per anum verò lac tepidum iniiciatur, vel per infundibulum lactis vapor immittatur. Quibus adhibitis serpens per anum sponte sua egredietur. Si verò aliquandiu adhuc moretur, ut natura ad excernendum stimuletur, serpensque cum excrementis reiciatur, aloë, & pilulæ ex aloë paratæ, addito succo vel extracto absinthij, exhibeantur.

Plura de serpentibus videatur apud Aristotelem, *lib. 2. hist. anim. c. 14.* & Plinium, *lib. 8. hist. nat. c. 23.*

C A P V T III.

De aspidē.

VERUM cum sint multæ serpentum species, quæ & symptomatum ac morborum, quos inducunt, diuersitate differunt, & in curatione etiam aliquid peculiare requirunt, de ijs in specie dicendum. Et ut primò de aspidē, serpente longè venenatissimo, de quo etiam Nicander, venenorum scriptor antiquissimus, primò tractat, primo loco dicamus, disputant etiam de hoc Auctores, an frigida vel calida sit temperiei. Galenus, in *lib. quod animi mores, c. 3.* aspidem paulò minùs esse frigidum ipsa cicuta: Arabes, & qui eos sequuntur, calidissimę naturæ esse statuunt, quòd ex eius morsu dolores, incendia & inflam

Aspis.

*Plus 18-
series.*

inflammationes membrorum sequuntur. Verū & hæc disputatio ad propositum nostrum parum facit; cū illa nocendi vis, quæ est in aspidē, neque à caliditate, neque à frigiditate, sed occulta proprietate pendeat; id quod & subiti ac mirandi huius veneni effectus, & ipsa curatio probat.

Aspis autem tam exiguum infligit vulnus, ut id omnem ferè oculorum aciem effugiat, & vix puncturam acus æquet: per illud tamen tantæ perniciæ venenum infundit, quod intra paucas horas totum corpus pervadit, hominēque citissimè è medio tollit. Dolorem tamen exiguum infert, adeo, ut, sicut Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 8.* refert; Cleopatra, Ægypti Regina, maluerit, se aspidē, quàm alio veneni genere interimere.

*Quomodo
nocent.*

Non solum tamen morfu, sed & sine morfu solâ inspiratione, hominem enecare potest. Ut enim Galenus, *de Theriac. ad Pison. c. 6.* scribit. In aspidum genere, quæ Ptyas nominatur, cervicem erigit, & dimetito intervallo, perinde ac rationis tum particeps fore, sine errore venenū corporibus inspuat.

Symptomata & signa diagnostica.

Demorsis ab aspidē superuenit capitis grauitas, oculorum caligo, sensuum hebetudo, stupor, segnities, somnolētia, faciei pallor, corporis refrigeratio, crebræ oscitationes, spasmus, conuulsio, & tandem, nisi citò succurratur, triū horarū spatio, ipsa mors.

Signa.

Accidentia sputi iniectionem consequentia cum modò dictis ferè sunt eadem, sed mitiora.

Prognostica.

1 Venenum aspidum perniciosissimum est, & quam

Prognostica.

quam citissime hominem interficit , vt modo dictum, ac ferè est insanabile.

2 Est tamen quædam differentia pro differentiâ aspidum. Cùm enim tria aspidum genera Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 8.* veteres, & præsertim Nicandrum secutus , constituerit, Hirundinaceus statim interimit ; Terrestris autem spatio trium aut quatuor horarum ; Pryas paulò tardius.

Curatio.

Curatio. Ne venenum in corpus penetret , sed per vulnus euocetur, ligaturis, scarificationibus & aliis modis, capitibus præcedentibus propositis , præstandum. Plagæ etiam extra applicetur centaurei viride cum myrrha contusum ; item theriaca, vel ruta contusa, vel lintheola lacte tithymali madida.

Simul statim alexipharmaca exhibenda , è quibus sunt præcipua theriaca & Mithridatium. Scribit tamen Ambrosius Paræus , *lib. 20. cap. 22.* Christoph. Andreæ , *in œcoiatriâ*, scribere Hispaniæ Insulas serpentibus , aspidibus , omnique genere ferarum virulentarum passim differtas esse, contra quarum morsus nunquam quicquam præsidii in theriacâ animaduersum & compertum sit. At in sequenti antidoto vires multiplici experiëntia comprobatas adeo certas & insignes existere , vt illius fiduciâ non dubitauerit, se mordendum quantumlibet effero offerre aspidi. Capit verò id remedium folia thapsi barbatæ, caryophyllatæ, leucoij rubri pari pondere , quæ in aceto acerrimo, & sani hominis vrina bulliant , ad partis læsæ forum. Quanquam si ab ictu multum tempus iam sine remedio exactum sit, omnino satius & certius esse , si

æger

æger eius decocti Vnc. iij. ieiunus duabus antè partum horis hauriat. Ardoynus & rutā veneni aspidis Bezoar esse scribit. Ægyptij in frequenti vsu contra venenū hoc habent acetum vini copiosè sumptum. Vtilis est & gentiana, ac castoreum, cum vino vel aceto propinata. Vel: *℞. radic. aristoloch. rotund. gentiana, an. Drach. j. folior. ruta p. ij. castorei, cassia lign. an. Drach. ij. sem. anisi, citri excortic. an. Drach. iß. F.* Pulvis. Dosis à Scrup. j. ad Drach. j. cū vino vel aceto. Pars aspidis sputo infecta urinā puerorum impubium, vel spiritu vini, in quo theriaca dissoluta sit, frequenter abluenda; simul verò medicamenta alexipharmaca modò proposita exhibenda.

Ab aspide læsus parum dormiat, multum verò sese exerceat.

De aspide etiam videantur Aëtius, *tetrab. 4. f. 1. cap. 30.* Ardoynus, *de venen. lib. 6. cap. 4.* Grevinus, *de venen. lib. 1. cap. 7.*

CAPUT IV.

De cerasse.

Cerastes serpens ita dictus, quòd in capite duas *Cerastes.* eminentias paruas, quales & cochleæ, instar cornuum habeat; morsu suo vulnus infligit non quidem adeo dolorificum, ob veneni tamen vehementiam maximè lethale, quòd paucissimi ab eo vulnerati euadant, licet vitam nonnunquam in nomen usque diem protrahant.

Symptomata & signa.

Locus à cerasse morsus in tumore capiti clavi nò ab- *signa.* similè attollitur; è vulnere sanies exit modò pallida,

O o 3 modò

modò nigra; pustulæ exoriuntur liuidæ; nonnunquam & totum corpus liuorem contrahit, labia intumescunt, oculi caligant, mens alienatur; & circa poplites, dolor excitatur, procul dubio ob retractionem magnorum neruorum, qui eas partes perreptant; genitale intenditur, vires prosternuntur, ægrique exanimes moriuntur.

Curatio.

Curatio. Maxima curationis spes est in mēbri læsi amputatione, si locus mēbri & conditio id patiatur, quod si fieri non possit, omnis caro circa locum affectum abscindatur, vel ad minimum profundè scarificetur, cucurbitulisq; appositis sanguis copiosius eliciatur, & plaga aquâ vitæ, in qua theriaca dissoluta sit, abluatur, vel cauterio actuali locus aduratur. Morsui postea imponit Auicennas cataplasma è mentastro montano, hyssopo, melle, & sale. Vtile est & id, quod fit è farina orobi, scilla, ficubus, allio, & sale, cum pice. Sunt qui ranas frixas, vel auem alaudam contusam vulneri imponunt.

Interna medicamenta ea exhibeantur, quæ antea de serpentibus sunt proposita, & postea de viperarum morsu proponuntur. Ardoynus, *lib. 7. de venen. cap. 5.* veneni huius Bezoar rutam esse asserit. Laudatur & semen raphani cum vino sumptum, & decoctum item serpilli, herbæ Kunigundis, aristolochiæ, gentianæ, ex vino paratum. Vt & succus artemisiæ, rutæ caprariæ, scabiosæ.

Psylli. Mira de Psyllis, Libyæ incolis, in curatione demorforum à Cerasse plures Autores referunt, quòd scilicet vel solâ saliuâ suâ illitâ, vel aquâ, quâ os coluerūt, exhibitâ, vel proprio corpore nudo accubitu cū ægrotis, eos curare potuerint, vt hac de re *Ælian. lib. 1.*

lib. 1. de anim. c. 57. & lib. 16. de anim. c. 28. & alij scribunt. Plutarch. in vita Catonis, scriptū reliquit, quòd Carò, cūm exercitū Iulij Cæsaris fugiens, per Libyæ deserta iter faceret, sēque in summo periculo ob serpētes, qui singulis ferē horis milites suos interficiebant, constitutū videret, meliùs certē sibi consukere non potuerit, quā v̄t auxilium à Psyllis peteret, qui vulneratorum ictus exsugerent, & incantamentis quibusdam ita serpentes fascinarent, v̄t nullum deinde morsum inferre possent. Lucanus quoq; huius meminit, cū ait : *Gens unica terras Incolit; à seuo serpentum innoxia morsu Marmaridæ Psylli : par lingua potentibus herbis, Ipse cruor tutus, nullūmque admittere virus, Vel cantu cessante, potest, natura locorū Insit, v̄t immunes misti serpentibus essent.* Maximè verò mirū est, quod de iisdē Ælian. alleg. loc. lib. 1. c. 57. scribit, virū, cui sua vxor venerit in suspiciōē adulterij, quique ex ea susceptos liberos adulterino sanguine natos suspicetur, experimēti causā in doliū cerasstarū plenū infantē coniicere, sicque ingenuitatē pueruli experiri. Cerasstas protinus insultare, acerbósq; fieri, innatū malū pueros minitantes: eos v̄t puer attingit, remollescere, vnde Libycus ille se legitimum patrem agnoscit. Sed ipse Ælianus dubitat, an hæc vera sint; an Afri verò ea comminiscantur. Et licet multi Autores de vi Psyllorū contra serpētes mentionē faciāt: tamē an ea, quæ præstiterūt, naturalem causā, an verò Magicā habuerint, dubiū. Imò Gell. lib. 16. c. 11. ex fabula quadā Herodoti narrat, Psyllos ad vnum omnes interiisse. Sicut & quæ de Marfis, Italiæ incolis, à Plinio referuntur, iam Galeni etiā tempore, v̄t ex lib. de Theriac. ad Pison. videre est, ita se non habuerunt, nec hodie quicquā de eo constat.

C A P V T V.

De Hæmorrhoo.

Hæmorrhous, quasi dicas sanguifluus, nomen inde accepit, quòd illis, ut mox diceretur, qui ab illo vulnerati sunt, sanguis per omnes corporis partes effunditur. Ut verò reliquæ serpentum species; ita & hic hominibus morsu lethale vulnus infligit.

*Symptomata & signa.**Signa.*

Ab hæmorrhoo aliquè morsum esse pathognomicum signum præbet sanguinis profluvium, non solum per vulnus inflictum, aut alias còsuetas vias, hæmorrhoides scilicet, nares, vterum; sed & per loca planè inconsueta, aures nimirum, oculorū angulos, dentium gingivas, vnguium radices, os, per vomitum aut tussim, per anū cum alui fecibus, imò per omnes corporis poros atque meatus, nec non per cicatrices aliquando à vulneribus relictas. Quæ omnia eleganter Lucanus expressit his versibus: *Impressit dentes hæmorrhoids aspera Tullo, Magnanimo iuveni, miratorique Cætonis. Uique solet pariter totis se effundere signis Corycæ pressura croci: sic omnia membra Emisere simul rutilum pro sanguine virus. Sanguis erant lacryme, quacunque foramina novit Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant, Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus. Dolor præterea affligit vehemens, pars demorsa tumet & nigricat, adest stomachi dolor & respirandi difficultas, vox intercipitur, ut & vrina, gingivæ putrescunt, dentes excidunt, memoria labitur, & tandem cum deliquio animi mors ingruit.*

Curatio.

*Curatio.**Curatio.*

Et si salutis spes in angusto est; tamen curatio tentari potest, & primò quidem membrum læsum, si absq; vitæ dispendio id fieri potest, abscindendum; aut si id facere non liceat, cucurbitulæ scarificatæ adhibedæ, vel cauterio actuali pars adurenda. Postea etiam medicamenta venenum ex alto euocantia applicentur. Aëtius imponit cataplasma ex folio vitis coctis, tritis cum melle, & foliis portulacæ, cum polenta. Vel è porro, vrtica & ruta coctis & contusis, addita farina hordei & albumine oui, F. Cataplasma parti demorsæ imponendum.

Simul exhibeantur medicamenta sanguinis impetum sistendi vim habentia, qualia sunt tormentilla, bursa pastoris, portulacæ, plantago, bolus Armenus, terra sigillata, lapis hæmatites, quibus semper aliquid theriacæ adicere utile est.

Neque enim vlllo modo alexipharmaca hætenus proposita negligenda. Nam licet vim sanguinis fundendi habere videantur: quia tamen sanguinis ista profusio à veneno hoc proficiscitur, veneno per alexipharmaca victo etià sanguinis ista effusio cessat. Cómendatur præterea allium & theriaca præsertim recens. laudantur & vuæ passæ, ac rubi fructus.

CAPVT VI.

De sepedone.

Sepedonem serpentem, ita dictum, quod corpus *Sepe-*
 eorum, quos tetigit, statim, ob veneni malignita-
 tem putrefaciat, venenatissimum esse, omnes Auto-
 res consentiunt. Atque ipsa experientia edocuit,

Quo s tantæ

tantæ malignitatis venenum immittere, quod intra
tertium vel quartum diem hominem è medio tollat.

Symptomata & signa.

Signa.

Sepedonis morsum dolorem in affecta parte sequitur vehementissimus, sanguis è vulnere primò quidem purus, paulò post verò saniosus & graucolens exit, pili defluunt, corpus colore albo, qualis in leucophlegmatia conspicitur, tingitur, pars læscitissimè, & hinc breui temporis spatio totum corpus, adeo putrescit, vt omnis caro absumatur, ac frustillatim decidat.

Curatio.

Curatio.

Pars demorsa, si fieri potest, statim supra vulnus arctissimè liganda, plaga, & circa eam ambitus, copiosis & profundis incissuris scarificanda, cucurbitulæ applicandæ, & cataplasmatibus & emplastris attractoriis è baccis lauri, radicibus aristolochiæ rotundæ, cæpis, allio, sinapi, nasturtio, pice, galbano, opopanace, & similibus paratis venenum extrahendum.

Exhibenda simul statim demorsis folia lauri, mentha, cassia lignea, castoreum, succus artemisiæ, cum mulsâ & oxymelite, & reliqua, quæ serpentum & viperarum moribus prosunt.

C A P V T VII.

De Dipsade.

Dipsas.

D Ipsadis, serpentis sic dicti, quod ij, qui ab eo sunt demorsi, siti intolerabili & inextinguibili cruciantur, maxima veneni vis est.

Symptomata

Symptomata & signa.

Nam dipsadis morsum magna tam internarum, *Signa.* quam externarum partium sequitur inflammatio, & hinc intolerabilis atque inextinguibilis sitis, adeo, vt licet ægri copiosissimum potum ingurgitent; nullum tamen inde sentiant leuamen, sed more hydropicorum, quò plus sunt potæ, plus sitiantur aquæ. Quia tamen meatus vrinarij exsiccantur & constringuntur, largissimus ille potus per vrinam exire non potest, sed per venas in totum corpus distribuitur, vel ad ventris capacitatem transmittitur, vnde is adeo intumescit, vt nonnunquam circa inguina rumpatur, ægerque sitibundus moriatur.

Curatio.

Dipsadis morsui eadem, quæ reliquorum serpen- *Curatio.* tum ac viperarum morsui, conueniunt medicamenta externa & interna. Præter illa tamen, quia de morsi plurimum bibunt, & potus ille per vias vrinæ non euacuatur, diuretica exhibenda à sem. 4. frigid. maior. radic. aperientibus resta bouis, chærefolio, virga pastoris, fragis, nucleis persicor. hordeo & similibus. Clysteribus quoq; aquam educantibus aluus euacuanda. De dipsade videantur Aëtius, *tetrab. 4. ferm. 1. cap. 22.* Ardoinus, *de ven. lib. 6. cap. 9.* Greuius, *de ven. lib. 1. cap. 14.*

CAPVT VIII.

De natrice.

Natrix serpens secundum loci, quem diuersis *Natrix.* anni temporibus inhabitat, diuersitatem, diuersa

uerſa etiam fortitur nomina. Amphybium enim cùm ſit hyeme ac vere in ſtagnis & paludibus degit, & ab autoribus Hydrus appellatur; æſtate verò & autumnò ſiccã terram inhabitat, & Cherſydros dicitur, ſub quo nomine etiam à Nicandro & Aëtio, *tetrab. 4. ſerm. 1. cap. 35.* deſcribitur. Eſt verò & hoc ſerpentum genus morſu nocentiſſimum: longè tamen nocentius, quando terram incolit, quàm cùm in aquis commoratur.

Symptomata & ſigna diagnòſtica.

Signa.

E plaga è Natrice inflicta primò ſanguis purus exit, paulò poſt tamen ſanies multa, putrida, fœdique odoris; circa locum demorſum tumor apparet liuidus & fœtidus, vomitus adſunt bilioſi, oculi caligant, vertigo ingruit, dolor vehemētiſſimus & vrens nunc hanc, nunc illam partem valde affligit; cutis ſit arida, puſtulæ emergūt liuidæ; ægri inquieti ſunt, membræq; hinc inde iactitant, tandèmq; viribus proſtratis ipſa mors ad ſummum triduo, vel, vt Ardoynus ſcribit, trium horarum ſpatio ingruit. Ælianus etiam, *lib. 8. de animalib. c. 7.* ex Apollodoro refert, Cherſydri venenum ita pernicioſum eſſe, vt qui mortuum tantum attigerit ſtatim intereat.

Curatio.

Curatio.

Quæ in aliis vulneribus à venenatis ſerpentibus inflictis ad veneni euocationem & extractionem adhiberi ſolent auxilia, & hic locum habent. Præterea extrà plagæ imponatur emplaſtrum ex origano, radic. ariſtolocho, farina hordei cum melle; item calamintha montana & ſimilia cum oleo.

Exhibeatur verò præter theriacam ariſtolochiæ
rotundæ

rotundæ radix, Drach. ij. pondere cum vino aut poscha, succus item vel decoctum marrubij aut origani. Aëtius nucum cupressi mundat, & myrti bacchar. an. Drach. j. terere, & cum melle rosaceo aut vino mulso in potu exhibere iubet.

C A P V T IX.

De amphysbæna & scytale.

Amphysbæna & scytale serpentes sunt inter se adeo similes, ut vix discerni possint. In hoc saltem differunt, quod illa in utramque partem, unde & nomen accepit, anteriorem nimirum & posteriorem; hæc verò saltem in anteriorem mouetur, hæcque illam crassitie aliquantulum superat. Ambo etiam simili modo nocent, & exiguum ac vix notabile vulnus morfu infligunt. De amphysbæna fertur, quod, si mulier uterum gerens eam transgrediat, malè pariat, aut abortum faciat.

Amphysbæna, scytale.

Symptomata & signa.

Morsum amphysbænae & scytales sequitur inflammatio, dolor ac rubedo; nonnunquam etiam apostema in parte affecta excitatur. Reliqua symptomata, quæ eius morsum sequuntur, similia sunt his, quæ in viperæ morfu contingunt.

Signa.

Curatio.

Curationem etiam Amphysbænae & Scytales mor sui eandem, quàm viperæ mor sui, deberi, Dioscorides, lib. 6. cap. 48. Aëtius, tetrab. 4. serm. 1. cap. 30. & alij asserunt: quæ propterea ex iis, quæ infra, cap. 32. de viperæ morfu dicentur, petatur.

Curatio.

CAPVT X.

De cenchri.

Cenchri.

Cenchris quoque serpens est venenatissimus, cuius morsus etiam hominem, nisi è vestigio succurratur, tridui spatio è medio tollit. Et Dioscorides, lib. 6. cap. 52. ex Erasistrato refert serpentis huius venenum iecori, intestino ieiuno, & colo potissimum infensum esse.

*Symptomata & signa.**Signa.*

De morsu à cenchri venter ob aquam, à veneno, humores fundendi vim habente, collectam, attollitur, caro defluit, è plaga sanies cruenta promanat, quam vlcus putridum & serpens sequitur, pars læsa intumescit, capitis adest grauitas, in somnum propensio & quasi veternus, atque animi deliquium.

*Curatio.**Curatio.*

Præmissa per ambitum vulneris profunda scarificatione, cucurbitularum appositione, partiúmque superiorum arcta ligatione, & præterea emplastrorum ac cataplasmatum attractoriorum applicatione, exhibeantur satureia, ruta syluestris, radix gentianæ, aristolochiæ; asphodeli, mentha, serpillum, centaurium minus, cassia lignea, cardamomum, castoreum, succus artemisiæ cum aqua mulsa,

CAPVT XI.

De dryino.

Dryini.

Dryinus etiam venenatissimus serpens est, tantæque venenositatis, vt non solum morsu hominem

minem interficiat, aut hominis eum calcantis pedem lædat, sed etiam Medici ægrotanti medicamenta applicantis manus excoriet. Imò si quis eum interimat, cum prauè admodum olere, illòque suo foetore omnium aliorum odorum quamuis præstantium, sensum auferre fertur.

Symptomata & signa.

E vulnere morfu dryini inflicto sanguis effluit *Signa.* nigricans & putridus, sequitur læsæ partis tumor, scissura & mortificatio, dolor vehemens, cutis fit sicca, dura & aspera, nigrae pustulae circa vulnus oriuntur, accedit oculorum caligo, delirium, sitis intolerabilis, singultus, vomitus biliosus aut sanguinolentus, cardialgia, vètris tormina, vrinae, aluiq; suppressio, vocis & respirationis interceptio, odorque ex ægri corpore exiens foetidissimus & molestissimus.

Curatio.

Dryini morsus curatio petatur ex iis, quæ supra, *Curatio.* c. 2. dicta sunt, & infra, c. 13. de vipere morfu dicetur.

In specie tamen ad dryini morsus commendantur origanum, trifolium & marrubium, vel eorum succus, radix item aristolochiæ, nec non glandes cuiuscunque quercus concisæ, & cum vino generoso sumptæ. Eadem quoque contusæ & cum melle mixtæ extra plagæ imponantur. Dolorem leniunt etiam ilicis radices tusæ & applicatæ.

CAPUT XII.

De basilisco.

Basilisci nomine duo animalium genera apud *Basiliscus duplex.* Autores veniunt; vnum quod è serpentum genere

nere sit, de quo hoc loco agendum, alterum auis genus, quod ex ouo galli gallinacei nascatur. Vtrumque alij pro fabuloso habent ; alij in rerum natura dari affirmant.

Basiliscus serpens.

Basilisci serpentis meminit Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 8.* dum ipsum ita describit : Serpens parumper flauus, eminentias habens in capite, tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat, atque si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Et de eodem Aëtius, *tetrab. 4. serm. i. cap. 29. & 33.* scribit, quod omnes serpentes illius conspectum fugiant, nec audeant ire ad pabula vel aquas, quod adeo exitialis sit. Et Auicennas, *6. tertijs*, de eodem ita scribit : quòd sit duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorumque rubentium, qui si lancea tangatur, eum, qui tetigerit, perimat, & si animal iuxta ipsum transeat, obstupescat, & inde moriatur, & quod plantæ omnes in circuitu illius pereant, & si auis volet supra eius foueam, concidar.

Verùm ista omnia Cardanus, *lib. i. de venen. cap. 16.* pro fabulis & nugis habet, idque eo probare conatur, quod Galenus, *i. simpl. med. facult. cap. i.* negat, se vnquam tale animal vidisse, nec ipse viderit, nec alium, qui viderit, audiuerit. Deinde non verisimile esse putat, naturam procreasse genus animalis adeo omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia deleri possint. Tertiò addit, si videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidisse aut audiuisse referre potest ? Quartò Dioscorides, *lib. 6. cap. vlt.* morsum eius describit dicens : quòd plaga est aurei coloris, & curatur castoreo epoto, Drac. iij. pondere : & proinde non tam exitiosum animal esse

esse videtur, ut etiam vulnus eius curam admittat. Quintò Rhafis, experimentorū curiosissimus indagator, & qui in Africa habitant, eius nō meminerūt.

Cæterum dari Basiliscum serpentem, negari non potest, cū à tot Autoribus describatur, & ipse etiā Cardanus concedat, serpentem esse exiguum, qui in ambitu suæ latebræ plantas enecet, & propè aërem etiam inficiat, adeo ut quæ illi appropinquant animalia, velut specubus mortiferis pereant, licet non ex visu aut auditu illius: sicut & hoc negare non audet, quòd, si lanceâ, tangatur, eum, qui tetigerit, interficiat. Est enim Basiliscus, vnde procul dubio etiā nomen accepit, omniū serpentum venenatissimus, qui nō solum morfu & tactu immediato, sed & sibilo, halitu & tactu mediato hominem interficit: tantâ præterea, ut ferunt, & Greuinus, *lib. 1. de ven. c. 18.* narrat, veneni vi pollet, ut mortuum etiam bestię & auiculæ, ubi fœdum odorem cadaueris perceperunt, attingere non audeant; quòd si fortè aliquid de eo comederint, subito moriantur; imò idem iis contingat, si de corpore, quod ex ipsius morfu periit, aliquid assumant. Vnde Solinus refert, Pergamenses magnam pecuniæ summam pro Basilisci cadauere numerasse, quod de summa Apollinis templi parte suspenderunt, ne vel aues vel araneæ eò possent appropinquare.

Symptomata & signa.

Basilisci morsum maxima sequitur totius corporis inflammatio, pars affecta flauo tingitur colore, *Signa.* pili defluunt, caro liquescit & frustillatim decedit, morsusque breui temporis spatio vitam finit.

Curatio.

Cū ergo tam subita mors Basilisci morsum *Curatio.*

excipiat, Aëtius ipse superuacaneum existimat, remedia aduersus ipsum præscribere; cum vix vllis remediis tam repentinæ morti occurrî possit. Erasistratus tamen, cum quo Dioscorides consentit, castorei Drach. j. cum vino vel papaueris liquore exhibendam censet.

C A P V T X I I I.

De Vipera.

Vipera.

Vipera etsi sub serpentis nomine etiam quandoque comprehendatur: à reliquis tamen serpentibus duobus differt. Primum est, quod, cum reliqui serpentes oua pariant, viperæ viuum foetum excludunt, non quod, vt nonnulli ex Aristotele, 5. *hist. anim. cap. ult.* malè intellecto existimant, ventre matris perforato nascatur, cum solum membranis, quibus inuoluitur, corrosis prodeat. Alterum est, quod Aristoteles, 8. *histor. anim. cap. 15.* scribit: Cæteri serpentes hyeme in terra, vipera in saxis latet.

*Viperæ
tempera-
mentum.*

De temperamento viperæ etiam inter Autores controuertitur. Galenus, 3. *de loc. affect. cap. ult.* viperas frigidi temperamenti esse scribit. Contra Aui-cennas, *secund. 1. doctr. 2. cap. 15.* calidum eius venenum esse docet. Imò ipse Galenus, *lib. 11. de simpl. med. fac. circa init.* carnem viperarum exsiccare & moderatè calefacere docet. Et omnino effectus id docet. Neque refert, quod vipera ad tactum frigida deprehenditur; cum vinum & mineralia calidissima tactu etiam frigida deprehendantur, de cuius rei causa alibi dicitur. Nobis hic de veneno viperæ imprimis quæstio est; cuius vim non in qualita

qualitatibus primis & manifestis, sed occultis consistere, supra satis probatum.

Hoc etiam de vipera notandum, quod Auctores plerique, Nicandrum & Autorem libri de Theriaca ad Pisonem secuti, ferunt, viperas mares duos tantum dentes, caninos referentes, habere; foeminas verò quatuor, & hinc discerni posse, an homo à mare vel foemina morsus sit; cum in morfu à mare duo tantum foramina & vulnera; in morfu verò à foemina quatuor adsint. Verum Paulus, *lib. 5. c. 17.* rectè docet, in morfu viperae, tum maris; tum foeminae, duo solum foramina paruo spatio discreta observari. Quod & Halyabbas, *lib. 8. de Theriac. cap. 71.* confirmat. Et testatur Angelus Baldus Abbatius, qui diligentissime de viperae natura scripsit, *cap. 15.* dentes tam marem, quam foeminam quatuor habere, sed foeminis firmiores stabilioreſque, quippe qui pro tempore quatuor insint; duos verò deciduos habere, mares perennes alios.

Symptomata & signa.

E vulnere morfu viperae inflictio sanguis primò *Signa.* exit purus, quem breui sequitur sanies cruenta, spumosa, & ærugini similis: non solum pars demorsa, sed nonnunquam totum corpus in tumorem sat notabilem, & quidem, pro humorum varia dispositione & corruptione, nunc rubescentem, nunc virescentem, quandoque etiam purpurascentem aut nigricantem attollitur: dolor insignis, & quidem hinc inde oberrans, ægrotantem misere affligit, calor adest vehemens, pustulae in membro læso adusta & nigricantes excitantur: accedunt vomitus biliosi, singultus, vertigines, mentis stupor, dolores, fe-

P p 2 bres

bres ardentes, vrinæ difficultates, hæmorrhagiæ, sudores frigidi, tremores, lipothymix, anhelitus difficultates, aliâque graua symptomata.

Prognostica.

Prognostica.

1 Et si quidam venenum viperae inter ea, quæ statim enecant, & ea, quæ tardiùs interimunt, medium esse velint, & verum sit, in nonnullis regionibus viperae morsum non esse adeo lethalem, nec tam citò interimere: tamen certum est, in regionibus calidioribus, ac tempore æstiuo & calidiore, & præcipuè à vipera trita illatum morsum valde esse lethalem, & nonnunquam septem horarum spatio, ad summum tertio die, demorsos interire.

2 Vtrum fœmina aut mas venenum lethaliùs inferat, apud Authores controuertitur. Verum si experientia consulatur, cui nec ratio repugant, procul dubio maris venenum est magis noxium.

3 Si quis à vipera morsus incidit in syncopen, aut illi sanguis è naribus profluit, labia viridia fiunt, ungues refrigerantur, totum corpus tremore afficitur, & vt Nicander scribit, veluti grandine percuti videtur, certum est, mortem esse propinquam.

Curatio.

Curatio.

Quod de aliorum animalium venenatorum morsu dictum, & hîc faciendum, membrumque demorsum paulò supra plagam, si fieri potest, ligandum, scarificandum, sanguisque, & cum eo venenum, cucurbitulis extrahendus, vel gallinis aut columbis viuis dissectis, calentibusque adhuc mor sui impositis virus eliciendum.

Extra etiam applicetur sterqus caprae cum aceto,
pice,

pice, ceta & sulphure mistum, farina item etui cum melle subacta, & scilla cum aceto cocta & contusa.

Galenus, 2. de antidot. cap. 14. ad viperæ morsus hæc epithemata tradit : ℞. *Sagapeni, piperis, liquoris Cyrenaic. opoponacis*, an. part. j. *galbani, sulphuris vini*, an. part. ij. Arida pulueriscentur, liquores in aceto soluantur, & aridis iniiciantur. Fiat Emplastrum. Vel : ℞. *centaurij, aristolochiæ, rad. penced.* an. par. podus. Pulueriscentur; & aceto ac galbano excipiantur. Vel : ℞. *sagapeni, asæ foetida, piperis, opoponacis*, an. Drach. ij. *galbani, sulphuris vini*, an. Drach. j. Gummi in aceto dissoluantur, atque iis reliqua puluerisfata inspergantur. Fiat Emplastrum.

Vtile est & Emplastrum paratum ex allio, ficibus & theriaca.

Statim verò demorsis exhibeantur alexipharmaca. Veneni viperarum Bezoar esse costum, à Drach. β. ad Drach. j. cum vino absinthite, vel decoctionis absinthij exhibitum, scribit Ardoynus, de venen. lib. 6. cap. 1. Dioscorides, lib. 6. cap. 47. exhibet coaguli leporin. obol. iij. allium item, porrum, cepas, fassamentaque acerrima mandenda, vinumque frequenter bibendum præcipit. Vtilis est & radix asphodeli, tormentillæ, gentianæ, bryoniæ, aristolochiæ rotundæ, terra sigillata, quorum quodlibet vel seorsim, vel plura simul mixta dantur ad Drach. j. cum vino veteri. Cui si aliquid rutæ addatur, efficacius medicamentum euadit.

Inter composita primas obtinet theriaca, Drach. j. vel ij. pondere, cum vini generosi Vnc. iij. exhibita : cui succedit Mithridatium. Vel : ℞. *radic. aristoloch. rotund. bacc. lauri, cassiæ lignea, piperis*, an. Drach. ij. *castorei* Drach. j. *anisi* Drach. β. *folior. rutæ*

sylvestris Drach. iß. Puluerisentur omnia, & cum melle despumato redigantur in formam electuarij. Dosis à Drach.j. ad Drach.ij. cum haustu vini.

Matthioli, *in comment. super præfat. lib. 6. Dioscorid.* ex antidoto quadam, quam ibi describit, aquam parat, cuius tantas vires esse prædicat, ut eâ non solum à viperis demorsos, quod duabus historiis probat, sed etiam à quocunque animali venenato ictos sanare, imò in tanto mortis discrimine constitutos, ut visum, vocem, & reliquos sensus amiserint, ingenti astantiû admiratione, à longo veluti somno excitare, & à morte ad vitam reuocare possit. Dosis illius aquæ sunt Drach. iij. vel per se, vel cum aquæ alicuius destillatæ cordialis, vel vini odorari pari quantitate.

C A P V T X I V.

De Scorpione.

Scorpius.

Scorpionum plures reperiuntur species, de quibus Nicander, *de Theriaca*, Ardoynus, *de venen. lib. 8. cap. 1.* Grevinus, *de venen. lib. 1. cap. 24.* & alij. Etsi verò Scorpiones etiam interdum os hominis ingrediuntur, sicut Omnibonus Ferrarius, *de art. Medic. infant. lib. 2. cap. 9.* refert, in agro Veronensi, in infantis in cunis dormientis os ingressum fuisse scorpionem, quem licet postea euomuerit, nihilominus diem suum obierit: tamen plerumque aculeo nocent, & punctura venenum infundunt, mole quidem exiguum, maximè tamen exitiosum & lethale, nisi citissimè succurratur.

Symptomata

Symptomata, & signa.

Scorpionis ictum acerbissimus, non solum in *Signa.*
 parte affecta, sed & in toto corpore sequitur dolor
 & inflammatio, & tumor; circa plagam pustulæ
 emergunt verrucis similes, & totum corpus veluti
 grandine percuti videtur: corpus totum tremit, pal-
 let, modò æstuat, modò frigore concutitur, sudor
 frigidus erumpit, scribitque Beniuenius, *cap. 56. de*
abdit. se famulum habuisse, qui à scorpione ictus
 subito tam frigido sudore toto corpore perfusus sit,
 vt argentissimâ niue atque glacie se opprimi quere-
 retur: capilli eriguntur, facies distorquetur, lacri-
 mæ profluunt, sordes in oculorum angulis colli-
 guntur glutinosæ, spuma ex ore prodit, singultus
 & vomitiones accidunt, non rarò apostema sub axil-
 lis excitatur, inguina intumescunt, nonnunquam
 etiam bubo in illis excitatur. Interdum etiam, quod
 rarius est, obseruauit tamen Marcellus Donatus, *de*
hist. medic. mirabil. lib. 1. cap. 9. maculis nigris totum
 corpus conspergitur.

Prognostica.

1 Intemperatis regionibus, & multò magis in *Prognos-*
 frigidioribus, scorpiones minùs sunt noxij; in ca- *stica.*
 lidioribus verò magis sunt venenosi, & iam in ipsa
 Italia grauissima inferunt pericula.

2 A Scorpionum veneno imprimis interimuntur
 fœminæ, & inter eas virgines præsertim; viri au-
 tem potissimum moriuntur, quando manè à scor-
 pio percutiuntur, teste Plinio, *lib. 11. c. 35.*

Curatio.

In curatione danda opera, ne venenum in corpus *Curatio.*
 penetret, sed è vulnere extrahatur, & vt cor à vene-

no muniatur. Ideo membrum, si fieri potest, supra puncturam artè ligandum, & cucurbitulæ parti apponendæ, vel quod certissimum remedium est, & multiplici experientia comprobatum ipse scorpius viuis captus & contritus imponendus, vel vulnus oleo scorpionis illinendum. Vnde incolæ quorundam Italiæ locorum scorpionibus refertissimorum oleum scorpionum diu noctûque ad manus habent, eoque, quamprimum ictum sentiunt, plagam illinunt, atque hac ratione periculum evitant, saluèque euadunt. Quâ ratione autem scorpius vulneri, quod inflixit, auxilio sit, Autores dissentiunt. Nonnulli existimant, non euacuando, sed ob antipathiam, & aduersam formam alterando mederi. Verum probabilis mihi non videtur hæc opinio. Quomodo enim ipse scorpius suo veneno erit aduersus? Cùm ergo videamus, etiam ab aliis venenis venena extrahi, sicut bubonibus & carbunculis pestilentibus ad venenum extrahendum bufones sicci imponuntur: verosimile est, scorpionem ob similitudinem venenum suum extrahere. Omne enim simile attrahit ad se sibi simile. Aëtius *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 19.* cochleam, hortulanam præcipuè, cum testa tritam, & plagæ impositam confestim dolorem sedare scribit. Commendantur etiam lumbrici, calamintha aquatica, allium, ruta sylvestris, scorpioides herba, si quodlibet horum seorsim, vel plura ex his trita & mista imponantur. Aëtius, *loco citato*, rutæ sylvestris Drach. j. (fortassis Vnc. j.) in aceto terit, ceræ Vnc. j. & resinæ pini quadrant, liquefacit, & affuso oleo, q. s. vnit ac imponit, hocque mirabile pharmacum nominat. Lac ficulneum in vulnus instillatum percussis præsent

*Scorpius
quo modo
suo vul-
neri me-
deatur.*

præfenti auxilio eſſe, ſcribit Dioſcorides, *lib. 6. c. 44.*
 Vel è rad. bryoniæ cocta, ruta trita, ſem. vrticæ,
 & pauco ſulphure cum ol. veteri. Fiat cataplaſma
 plagæ imponendum.

Antequam topica reiterentur, id quod ſæpius
 fieri debet, abluatur locus affectus aqua in qua
 ſulphur, ruta ſylueſtris, lauri folia, & alia ſupra
 enumerata cocta ſint.

Dum hæc ita vulnere applicantur, ſtatim ſimul
 alexipharmaca, & quæ veneno huic aduerſantur,
 exhibenda ſunt, vt ſaluia, ſcordium, abſinthium,
 agrimonia, taraxacum, ſerpillum, ocymum, cla-
 phoboſcum, verbenaca recta, gentiana, ariſtolochia,
 lauri baccæ, ſem. paſtinacæ ſylueſtris, trifolij, ocy-
 mi, fæniculi, raphani, quæ vel in ſubſtantia, vel in
 decocto exhibeantur.

E compoſitis vtilia ſunt theriaca Andromachi,
 diateſſaron. Aëtius, *alleg. antea loco*, antidotum ſe-
 quentem plurimum ad ſcorpionis iſtum conduce-
 re, eaque ſeipſum uſum & ſeruatum fuiſſe ſcribit.
 R. Caſtorei, ſucci Cyrenaici, piperis, an. Vnc. ſ. coſti,
 ſpica nardi, croci, ſucci centaury, an. Drach. ij. mellis
 deſpumati q. ſ. Miſce. Datur nucis Ponticæ magni-
 tudine. Vel : R. aſa fatida rad. gentiane, an. Vnc. ſ.
 ariſtolochia longa, rotunda, an. Drach. ij. ſem. ruta
 Drach. j. caſtorei Drach. ſ. Cum melle deſpumato
 Fiat Electuarium. Doſis à Drach. j. ad Drach. ij. cum
 vino, vel anethi decocto.

Vtile etiam eſt, mentaſtrum, rutam, rad. ariſto-
 lochiæ, gentianæ, lauri baccas, æqualibus par-
 tibus in vino coquere, & decoctum ægrotanti
 exhibere.

Hoc loco non prætereundum, quod Mizaldus,

*Sigillum
scorpij an
ictui
scorpionis
prosit.*

memorabil. centur. 6. aph. 86. & alij ex Iouiano Pontano referunt, hominem à scorpio grauitè percussum statim liberatum fuisse exhibito thure contrito, in quo celatum fuerat scorpij signum. De quo etiam alia extat historia, quæ priorem declarat, apud Iohan. Heurnium, *Methodi ad praxin lib. 3. cap. 28.* Ipse, inquit, vidi satellitem Romanum, Geometriæ gnarum, qui cum diu habitasset Ægyptum, ex Christiano Saracenus euasit, temporibus Regis Camorchæ: hic (mirum) spontè mobiles imagines fabricabatur. Euenit, cum apud satellitem essem, quod obnixè eiulantem armigerum suum audiremus: ex ictu enim scorpij grauitè dolebat. Hic meus ille fatelles in certam antidotum quid porrexit, vt id potaret: id gerebat characterem scorpij, & thus olebat: quo hausto illico euauit dolor. Hic ego, quidnam id esset, quod tam commodam & salutarem pressisset formam? illico aureum obtulit anulum, qui emblemata gerebat lapidis Bezoar, cui insculpta erat imago scorpij. Rogabam, quam horam hanc sculpsisset; respondit, Luna in scorpione versante, cum angulum centrûmque cœli attingisset: tuncque olibanum mastichæ imbutum se pressisse affirmabat. Quin aliis rebus inusta hæc idea, ac si thuri, hanc efficaciam exercebat.

Verùm quid de sigillis in genere sentiendum sit, dictum *de Cons. & Dissens. Chemicor. cum Galenic. cap. 18. & lib. 5. Pract. part. 4. cap. 24.* Scorpionem quod attinet, quæ quæso conuenientia sideri cœlesti, cui vndicunque etiam nomen scorpii inditum, cum scorpione, animali terrestri, & figurâ scorpionis in annulo sculptâ, & figura scorpii ex illa cœlatura thuri impressa. Itaque si thus illud

illud figurâ scorpîi signatum scorpionis ictui profuit, profuit quatenus thus, non quatenus, scorpîi figurâ signatum. Quod fallaciæ genus detegit etiam Galenus, *libr. 10. de simplic. medic. facult.* dum scribit: Pollicitus est mihi quidam, incantationem sese ostensurum, quæ scorpîos interficeret: vbi illam semel dixisset, in scorpium expuit, inde rursus eam obmurmurans, iterum scorpium conspuuit; ac vbi tertio dixisset, atque expuisset, mortuus est scorpîus. At postea ego absque incantatione à sola salua morientem vidi scorpium, idque celeriter patientem à salua esurentium, aut sitientium; tardè autem ab illis, qui cibo potaque fuerant impleri, in aliis autem proportionem. Si verò thus per se hoc non agit, procul dubio id ex magia accidit, cuius omnino suspectus fuit ille miles ex Christiano Saracenus factus, qui sponte mobiles imagines fabricabatur.

Æger etiam frequenter butyrum comedat, vinumque antiquum etiam ad satietatem bibat. Caueant verò sibi ab esu apîi, qui loca, in quibus scorpiones copiosè reperiuntur, inhabitant.

C A P V T X V.

De dracone terrestri.

ET si Dracones terrestres celeberrimi Autores *Draco* parum vel nihil veneni in se continere asserant; imò è corpore illorum remedia quædam ad *terre-* *stris.* versus quosdam morbos petiuerint; vnde procul dubio factum, vt Ethnici eos in summo honore haberent, & Æsculapio, quem Medicinæ inventorem

torem ferunt, consecrarent: quia tamen è serpē-
tum numero sunt, veneno prōcul dubio omni non
carent, præsertim in regionibus calidioribus, de
quo Lucanus, *libr. 9.* ita scribit:

*Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris Ser-
pitis aurato nitidi fulgore Dracones, Pestiferos ardens
facit Africa.* Verū cum in pluribus regionibus
ignoti sint, de iis multa dicere superuacaneū puto;
& si alicubi morfu nocent, quomodo curandus sit
satis ex iis, quæ hætenus de reliquorum venena-
torum animalium moribus curandis dicta sunt,
vt & *libr. 5. Pract. part. 4. cap. 19.* patet.

C A P V T XVI.

De crocodilo.

*Crocodi-
lus.*

CRocodilus, quem Plinius, *libr. 8. Natural.
histor. cap. 25.* & Mathiolus, in 2. *Dioscorid.
cap. 60.* describunt, cū os habeat valde amplum,
& dentes fortissimos, vulnus quoque morfu in-
fligit sat magnum, per quod exitiale venenum in
corpus infundit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Morsum Crocodoli acerbissimus sequitur do-
lor, sanguisque ob tam manifestam continui so-
lutionem primò quidem purus excernitur, quem
paulò post sanies virulenta, acris & foetida sequi-
tur: in parte demorsa tumor & inflammatio, nec
non pustulæ adustæ & nigricantes excitantur. Et
cū veneni Crocodili malignitas sit maxima,
nisi citissimè succurratur, vomitus prauus, febres
ardentes,

ardentes, sudores frigidi, lipothymia, aliæque graua symptomata, & tandem ipsa mors breui temporis spatio superuenit.

Curatio.

Virus parti affectæ communicatum omnibus *Curatio.* modis, de quibus hætenus sæpius dictum, extrahendum. Hinc vulnus acri muria, vel spiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium, vel aceto, in quo nitrum dissolutum sit, abluatur, crocodili adipe illinatur, vel applicetur nitrum, medulla cerui, aut adeps anserinus, cum butyro & melle. Vel è stercore porcino, myrrha, galbano, sale, æruginæ, adipe anserino, oleo communi & cera F. Emplastrum plagæ imponendum.

Interim dum hæc fiunt, & statim exhibenda alexipharmaca, quæ ex iis, quæ hætenus dicta, nota sunt.

C A P V T X V I I .

De Lacerta.

Lacerta etsi adeo venenosa non habeatur; quia *Lacerta.* tamen dentes habet admodum subriles, paruos, nigros, iisque post morsum plerumque in vulnere remanent, morsu suo infligunt vulnera curatu difficilia: simul etiam omni veneno eas non carere, symptomata, quæ inducunt, docent.

Symptomata & signa.

Nam demorfi à lacerta dolorem in loco affecto sentiunt; vehementissimum, è plaga primum sanguis excernitur,

excernitur, paulò pòst verò sanies graueolens; caro circa puncturam pallefcit, & in tumorem attollitur, putrefcítque.

Curatio.

Curatio.

Vt dentes in vulnere relictí facilius excidant, locum oleo & aqua calida fricare oportet, postea vel sugere, vel cucurbitulas ei applicare, vulnúsque eo, quo viperarum morsum, modo tractare conuenit. Prodest etiam spongiam aceto calido imbutam morsui imponere, locúmque butyro, sale & melle mixtis inungere; emplastrum ex allio & foliis maluæ coctis & contusis, fursuribúsque cribratis, & oleo rosaceo paratum; vel cataplasma ex panis triticei medulla, cùm decocto rutæ, calaminthæ, allij, & gentianæ confectum applicare.

Interim non inutile fuerit, alexipharmaca hætenus proposita exhibere.

C A P V T XVIII.

De stellione.

Stellio.

STellio è lacertarum genere est, ita dictus, quod in dorso maculas quasdam paruas instar stellarum habeat. Hic non assumptus solum intra corpus, sed & morsu, homini & aliis animalibus nocet, morsúsque eius perniciosissimus est, & naturali astutia stelliones præditi sunt, vt nobis damnum inferant, teste Plinio.

Symptomata & signa.

Signa.

Si stellionis vel caro sumatur, aut liquor, in quem

quem incidit, bibatur, eadem in œsophago, stomacho & intestinis excitantur symptomata, qualia assumtis cantharidibus in vesica excitari solent. Nam in ventriculo, & potissimum superiore eius orificio, dolor vehemens deprehenditur, ardor stomachi ægrotantem affligit, vomitus excitantur, lingua inflammatur, visus debilitatur, caput dolet, facièsque, teste Plinio, lib. 29. cap. 4. lentigine obducitur.

Demorfi à stellione dolorem in affecta parte sentiunt continuum, & vehementem caroque circa puncturam livida redditur, & alia quæ demorfis à serpentibus accidunt, symptomata superuenire solent.

Curatio.

Si vel stellio sumptus, vel potus, in quo stellio suffocatus fuerit, haustus sit, statim vomitus aqua tepida & oleo veteri, vel violarum, aliisque hæcenus propositis prouocandus: hinc clyster iniiciendus è decocto maluæ, althææ, violariæ, sem. lini, oleo rosaceo, & aliis lenientibus paratur, simulque ægro exhibenda iuscula pingua, butyrum recens, cremor prisanæ, lac caprinum, emulsiones amygdal. dulc. sem. papauer. albi, nucleor. pini, cum decocto hordei paratæ. Curatio.

Demorfi, ut docet Aëtius, tetrabibl. 4. ferm. 1. cap. 12. è vestigio iuuantur, si sæpe & allia cataplasmatibus modo vulnere imponantur, eademque comedant, & vinum meracum post eorum sumptionem bibant.

Siue verò venenum stellionis haustum & ore sumptum, siue morfu communicatum fuerit, alexiphar

alexipharmaca nullo modo negligenda, sed ea, quæ contra serpentum morsus hætenus proposita sunt, vsurpanda.

C A P V T XIX.

De salamandra.

Salamandra.

AD lacertarum genus pertinet & salamandra, ut ex Plinio, *lib. 10. cap. 67.* videre est. Inter omnia autem venenata, ut idem, *lib. 29. cap. 4.* scribit, salamandræ scelus maximum est. Cæteræ enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt; salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, necat, nihil ab aconito distans. Quin imò si contacto ab ea ligno, vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est; vel si in puteum cadat. Quippe cum saliva eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis toto corpore pilus defluat. Nimirum non solum venenû eius morfu infusum tota sua substantia naturæ nostræ aduersatur, sed & fructus & herbæ eius sputo inquinatæ, vel aquæ, in quas cecidit, non solum gravissima & periculosissima symptomata inducunt, sed sæpissimè ipsam mortem inferunt.

Symptomata & signa.

Signa.

Nam salamandræ veneno infectis, nisi cita mors præueniat, humidiores corporis partes, vel membrum demorsum, calore nativo extincto nigrescit, putrescit, foetidissimam saniem excernit, nonnunquam etiam veneno diutius in corpore immorante planè

planè decidit, capilli defluunt in toto corpore; partes omnes internæ inflammantur, sermo impeditur, sensus deficiunt, corpus totum tumet & & tremore concutitur, ac lipothymia, & tandem mors superuenit.

Curatio.

Locus demorsus quamprimùm scarificandus, venenúmque vel cucurbitulis, vel aliis modis eliciendum, aut vulneri cataplasma ex allio, capis, ruta, sale & melle confectum, vel sterus suillum aut caprinum cum aceto coctum calidè imponendum. Curatio.

Si quid à Salamandræ sputo infectum assumptum fuerit, vomitus aquâ calida & oleo, & aliis medicamentis hætenus propositis prouocandus.

In utroque casu alexipharmaca necessaria sunt, ac propterea & Mithridatium exhibendum. In specie ad Salamandræ morsum Dioscorides, lib. 6. c. 4. commendat resinam pini, aut galbanum ex melle linctum. Vtilis etiam est chamæpitys contrita, cum nucleis pini exhibita. Vel coquatur chamæpitys, grana pin. folia cupressi, & sem. vrticæ in vino, decoctumque exhibeatur.

Vel: ꝑ. baccar. iuniperi, asa fetida, piper. nigri. an. Drach. ij. castorei sol. ruta, radic. pyrethri, an. Drach. j. Cum melle despumato. F. Electuarium, à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini veteris exhibendum.

Æger in cibo sæpe sumat nucleos pini, cibique alij condiantur cinamomo, caryophyllis, & aliis aromatibus. Potus sit vinum vetus, vel lac vaccinum calidum.

CAPVT XX.

*De Hirudine.**Hirudo.*

Hirudines in vsum Medicum venire, & quandoque venæ sectionis vices supplere, notum est, dum vasis forinsecus applicatę sanguinem extrahunt & exsugunt. Quod quidē sæpe cum ægrorum commodo accidit, si ipsæ puræ & non venenatæ sint, & vbi officium suum fecerunt, sponte decedant. Si verò in aquis impuris vixerint, & venenositatem contraxerint, aut si vi auellantur, & capita vel denticulos suos in carne defixos relinquant, non solum vlcera curatu difficilia, sed & mortem inferre possunt; sicut Messalinum è Consularibus Patriciis, cum ad genua admisisset hirudines, inde interemptum esse, refert Plinius, *lib. 32. cap. 10.*

Nonnunquam etiam cum aquis impuris bibentibus hirudines per os ingrediuntur, & vel statim faucibus adhærent, vel ad ventriculum vsque descendunt, suctionemque in eo molestam excitant.

*Symptomata & signa.**Signa.*

Extra hirudines venenatæ, vel non rectè applicatæ, non solum, vt dictum, vlcera insanabilia, sed & gangrænâ quandoque excitant, vt eius rei historias duas narrat Schenckius, *lib. 7. obseru.*

Si faucibus adhuc adhæreant hirudines, oculis patent; si verò per os ingressæ fuerint, & ad ventriculum vsque peruenerint, ex ægri relationibus id optimè cognoscitur. Suctionis tamen etiam sensus & sanguinis excretio, quam hirudo in vētriculo latens, venâsque sugendo aperiens excitat, percipitur.

Curatio

Curatio.

Quomodo hirudines partibus corporis nostri *Curatio.*
curationis ergò sint applicandæ, & vt decidant, cu-
randum, dictum fuit *lib. 5. Instit. part. 1. sect. 2. c. 7.*

Si tamen vulnus ab hirudine inflictum non bene
cadat, imponantur folia lauri, vel centaurium con-
tusum cum vino mixtum; vel ex allio, ruta, galba-
no, maiorana, castoreo & oleo veteri fiat cataplasma,
quod plagæ imponatur. Imprimis utilis est agrimo-
nia contrita & cataplasmatibus modo imposita. Vel
illinatur plaga testudinis marinæ sanguine, oleo
costino, de pyrethro. Si faucibus adhæreat hirudo,
sæpe gargarismatibus è sinapi, allio, aceto, aliisque
acribus & acidis, adiecto sale paratis, vtendum.

Ventriculo si infixa sit, æger muriam tepidam
vel acetum bibat; quibus aliquid aloës admiscendum,
vt eò citius refigatur, vomitumque, qui cum oxy-
melite simplici vel scillitico, & decocto anethi pro-
uocari potest, excludatur.

Si sanguis reiiciatur, adstringentibus, sangui-
nemque sistentibus vtendum; qualia sunt conferua
rosarum rubrar. antiqua, radic. tormentillæ, bolus
Armenus, terra sigillata, trochisci de berberis, de
spodio, sirupi cydoniorum, de rosis siccis, de agre-
sta, mirtyllorum, granatorum; aqua plantaginis,
portulacæ, burse pastoris, & alia.

Reiecta per vomitum hirudine, eius malignitati
resistentia exhibenda. Vbi commendantur absin-
thium, nasturtium, salvia, gentiana, pimpinella,
baccæ lauri, cæpe, scilla, radic. cappar. myrrha, gal-
banum, è quibus tale potest fieri Electuarium: *R.*
Aristoloch. longa, gentiana, baccar. lauri, cortic. radic.
capparum, myrrha, an. Drach. ij. sem. ruta, piperis nigri,

Qa

2

castorei,

*castorei, an. Drach. j. Cum melle despumato. Fiat Ele-
ctuarium, cuius Dosis Drach. j. ad Drach. ij. cum
vini generosi Vnc. iij,*

C A P V T XXI.

De Scolopendra.

*Scolopen-
dra:*

Scolopendra, vti in partem anteriorem & poste-
riorem progreditur, ita etiam ex parte vtraque
morsu suo est noxia.

Symptomata & signa.

Signa:

Demorssi à scolopendra pruritus sentiunt in to-
to corpore; caro circa plagam liuescit & putredi-
ne corrumpitur. Nonnunquam etiam rubra & fæ-
culenta apparet, vlcusque in ea curatu perquam-
difficile excitatur. Nonnunquam & alia, quæ mor-
sus animalium venenatorum sequi solent, sympto-
mata accidunt.

Curatio.

Curatio.

Plaga primùm acidâ muriâ, vel oleo calido fo-
uenda. Postea sal bene tritus, aut cinis aceto ma-
ceratus, aut sal cum pice liquida, aut scilla ei impo-
nenda. Prodest etiam, ex Aëtij consilio, cedria cum
melle, & allium cum foliis ficus & cumino, eruô-
que ac vino.

Antidota quod attinet, Dioscorides, *lib. 6. c. 43.*
à scolopendra demorssis cum vino exhibet aristolo-
chiam, aut serpillum, aut calamintham, aut rutam
syluestrem, quibus Aëtius, *tetrabibl. 4. ferm. 1. c. 15.*
absinthium & mentham adiungit. Vinum quoque,
in quo asphodeli flores & semen, aut mentastri fo-
lia cocta sunt, vtile est.

CAPVT XXII.

De Rubetâ.

Rubetæ seu bufones equidem dentibus carent: *Rubetæ* gingiuis tamen, quas præduras & scabras habent, partē cui adhæserunt, sic arctè constringunt; vt venenum suum in partem, totūque inde corpus, per apprehensæ partis poros, transmittant. Insuper venenum suum mictu & saluatione in herbas & fructus euomunt, quos si illotos quis comederit, variis symptomatibus corripitur. Præterea & anhelitum virulentum emittunt, eosque, quos anhelitu tantum contingunt, lædere, Autor est Aëtius *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 63.* Et de saluiâ anhelitu bufonum infectâ, *supra, part. 5. cap. 2.* duas historias retulimus, quæ ibi videantur. Compertum etiam est, palum, quo bufo transfixus fuerat, nocuisse. Refertque Ferdinand. Ponzettus, *de ven. lib. 3. c. 12.* quendam cum cannâ, in cuius summitate steterat infixâ Rubetâ, manibus cepisset, & ea animalia ex suo agro expulisset, reuersum domum, quàm primum incepit comedere, omnem cibum, quæm tangebat, euomuisse, nec cessasse vomitum; donec cibus per manum alterius administratus fuit. In cute quoque, si saluiâ vel urinâ rubetæ conspergatur, pustulæ minores excitantur. Imò quod magis mirum, rubetæ, ad modum quorundam serpentum, mediantibus telis nocere possunt. Ita refert Ardoynus, *de ven. lib. 4. c. 7.* se vidisse quendam iuuenem, qui cum interfecisset lanceolâ quendam magnū bufonem, deuenit ad stuporem totius corporis, adeo vt sterteret duobus diebus protinùs absque pulsu.

Qa 3 Sympt

Symptomata & signa.

Signa. Rubetæ veneno quocunque modo accepto corpus pallet, & in tumorem hydropicorum instar attollitur; accedit nausea, vomitus, difficultas anhelitus, vertigo, oculorum caligo, orisque fœtor, syncope; febris affligit, partes extremæ inflammantur, semen spontè profluit, pili defluunt, dentes quoque interdum cadunt.

Curatio.

Curatio. Rubetæ venenum si ore sumptum sit, vt vomitu quamprimum reiiciatur, curandum. Hinc, vt aliàs etiam, quocunque modo in corpus admissum sit, theriaca vel Mithridatium tribus diebus continuis, cum decocto rutæ vel vino, exhibendum; vinum meracum copiosè propinandum; motus vehemens ægro imperandus, sudor copiosus aliquoties in balneo prouocandus, ægerque aquâ calidâ abluendus. Qui cum è balneo egreditur, de speciebus diacurcumæ, dialaccæ, diarhod. abb. trochisc. de absinth. de eupator. de rhabarbar. aliquidumat, vel ex his eum conseruat. capill. Vener. diacoro, & sirup. Byzantino. F. Electuarium, de quo quotidie bis, horâ vnâ ante cibum, Drach. ij. vel Drach. iij. exhibeantur; vel testudinis marinæ sanguis, cum leporis coagulo & cumino, ex vino præbeatur.

Cutis sputo vel vrinâ rubetæ inquinata mox abluatur vrinâ humanâ, vel aquâ & sale; posteaque ol.vitell.ou.vel rosaceo illinatur.

CAPVT XXIII.

De mure araneo.

DE mure araneo, non omnibus locis noto animalis, agit Ardoynus, *de venen. lib. 7. cap. 2.* Græ- *Mus Ar-
taneus.*
uinus, *de venen. lib. 1. cap. 17.* Hic dentibus suis, quos
in vtraque maxilla duplici ordine digestos, eosque
acutos habere dicitur, morsum non solum infert
periculosum, sed mediante saliuâ venenum quoque
exitiale corpori communicat.

Symptomata & signa.

Vulnus, quod mus araneus infligit, ob dictam *Signa,*
dentium multitudinem, sat manifestum, & quadru-
plici ordine conspicuum est. E quo sanguis pri-
mum purus effluit, paulò post verò saniosus & pu-
tridus; dolor adest vehemens, pars affecta inflam-
matur, exulceratur & putrescit; circa plagam pu-
stulæ emergunt sanioso humore turgentes, quæ si
rumpantur, pus fundant virulentum, quo excreto
caro subiacens livida, qualis in cancro conspicitur,
apparet: nonnunquam intestinorum tormina, urinae
difficultas, & sudores frigidi superueniunt.

Curatio.

Primò danda opera, vt venenum corpori com- *Curatio,*
municatum foras eliciatur, iis modis, qui hætenus
sæpius sunt propositi. Imponatur plagæ empla-
strum è galbano in aceto dissoluto, & farinâ hor-
deaceâ paratum; vel ex allio, foliis ficus & cimi-
no contusis, ac cum oleo mixtis. Fiat cataplasma
vulneri imponendum.

Vlcera è pustulis ruptis oborta Aëtius, *tetrabibl. 4. ferm. 1. cap. 14.* acidâ muriâ eluere, & hordenum vstum, vel mali Punici dulcis corium coctum tritum imponere, atque vlcera eodem decocto vel potius decocto myrti, fouere iubet.

Morsum à murè araneo inflitum arenam, seu terram ex rotarum transitu seu orbitâ sumptam, & vulneri cataplasmatibus modo impositam illico sanare, scribit Ælianus, *de animal. lib. 2. cap. 37.*

Interim statim simul alexipharmaca sunt sumenda, quæ hætenus sæpe sunt proposita. Aëtius, *allegat. loc.* Drach. j. vel Drach. ij. fol. lauri, vel corticis capparis, vel radicis gentianæ cum vino exhibere iubet. Vel paretur tale electuarium. *Cortic. radic. cappar. radic. gentiane*, an. Drach. iß. *arist. loch. long. baccar. lauri, terra sigillat. ruta*, an. Drach. ij. *costi amari, spica Indica*, an. Drach. j. *flor. sulphur.* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. *Cum. melle.* F. Electuarium, cuius dosis quotidie à Drach. j. ad Drach. ij.

Vel paretur cum vino decoctum ex absinthio, fol. lauri, abrotano, serpillio, de quo æger quotidie Vnc. iij. sumat. Sunt, qui coagulum hædi, leporis vel agni ex vino sumptum valde commendant.

C A P V T XXIV.

De araneo.

Araneus **A** Raneorum licet plures species reperiantur, atque aliis aliis venenosiores sint; omnes tamen vno eodemque modo nocent. Vel enim ictu per vulnusculum tam exiguum, ut oculorum aciem ferè effugiat, venenum in corpus infundunt; vel etiam, quod

quod de araneis in Vasconia I. C. Scaliger, *exerc.* 186. refert, calcati per calceorum soleas venenum transmittunt; vel in esculenta & potulenta illapsi, & cum iis in corpus ingesti, homini nocent, quomodo Mercurialis, *de venen. lib. 2. cap. 5.* è Nicolao Florentino refert, in monasterio quodam Eremitanorum multos Monachos fuisse peremptos potu vini, in quo fuerat extinctus araneus pestifer; vel etiam combusti fumo suo nocent. Ita refert Nicol. Florentinus, *serm. 4. tract. 4. cap. 23.* quendam Lombardum Florentiæ in hospitio Coronæ quandam araneam nigerrimam & magnam combussisse flamma candelæ, & cum fumum illius naribus excepisset, statim incepisse debilitari, & incidisse in lypothymiam, & tota nocte passum esse pulsum cordis, & pulsum eius ita minutum esse, vt vix perciperetur. Curatum verò fuisse theriaca; diamoscho, & pulvere zedoariæ mixtis.

Symptomata & signa.

Si araneus siue intra corpus sumptus fuerit, siue *signa.* ictu venenum suum corpori immiserit, accidit in parte demorsa stupor, cum frigoris sensu & horrore, ventris intumescencia, flatus in intestinis, faciei pallor, lacrimæ inuoluntariæ, partium extremarum tremor & contractio, conuulsioni non dissimilis; sudor frigidus, perpetua & vana mingendi cupiditas, membri virilis in iuuenibus tensio & dolor, in senioribus verò laxatio; nonnunquam etiam vel per vomitum, vel per vrinam, araneorum simile quid excernitur.

Curatio.

Si araneus intra corpus sumptus fuerit, cura à *Curatio.*

Qq 5 vomito

vomitorio aſpicanda: in quem uſum hic imprimis commendantur iuli iuglandium in furno ſiccati, tuſi, & à drach. j. ad Drach. ij. cum hydromelite, aut vino albo propinati. Vel: *℞. radic. eſula, aſari, an. Drach. ij. flor. anethi, geniftæ, an. p. j. Coq. in aq. pura. Col. ℞. Vnc. v. Adde mellis Drach. j. Fiat vomitorium.*

Post vomitum offerenda alexipharmaca, quibus ſumptis æger vel in lecto ſeſe ad ſudorem componat, vel, quod melius, balneum ingrediatur, & copioſè fudet. Vtilis eſt hic theriaca, Drach. ij. pondere, cum aq. cardui bened. ſcordij, aut vino albo ſumpta. Item bolus Armenus, quo cum aceto propinato villicum quendam ab araneo punctum in collo, & inde tumore ingenti ac ſtrangulatione quadam correptum, nec loqui potentem à morte liberauit Fracaſtorius, vt *lib. 2. de morb. contagioſ. cap. 2.* refert. Dioſcorides propinat abrotani ſem. ariſtoloſchiam, aniſum, cicer ſylueſtre, & cuminum *Æthiopicum*, cuiuſlibet ſeorſim ſumpti Drach. ij. cum vino. Vtilis eſt & reſina ſicca abietis, cuius uſu mulierculam quãdam, cum incauta deuoraſſet araneum, & circa os ventriculi affligeretur, mox dolore & malo omni liberatam fuiſſe, eiùſque uſum contra venena illos ruſticos, qui circa montes habitant, & Rhæti Reſinarij, à reſina hac colligenda nominantur, prædicare, refert Geſnerus, in *annotat. ad librum 2. facile parabil. Dioſcorid. cap. 150.* Vel *℞. fol. ſcordij, menthe, ruta, cupreſſi, an. M. j. ſem. eruca, aniſi, 4. calidor. minor. an. Drach. j. Coq. in ſ. q. vini. Colaturæ quotidie bis, manè & veſperi, Vnc. iiij. propinentur, donec corporis tumor euaneſcat. Commendantur quoque lauri bacca, ſerpillum,*

pillum, calamintha, chamæpitys, gentiana, melissa, nigella, quorum quodlibet vel seorsim cum vino offerendum, vel è pluribus illorum decocta, & aliæ medicamentorum formæ parandæ & sumendæ. Vel: *Bz. ase fætida* Drach. ij. *myrrha, allij, piperis, castorei*, an. Drach. ß. F. Pulvis pro 4. dosibus, qui exhibeatur cum vino, antequam æger balneum, quod quotidie fere, cum magnus in hoc casu eius vis sit, repetendum, ingrediatur.

Si verò morfu araneus nocuerit, locus demorsus sæpius aqua salsa abluendus, aut sponsia calido aceto, vel decocto maluæ, origani, serpilli, aliorumque supra commemoratorum madida fouendus; imprimis lac è foliis ficus manans instillatum vtile etiam ad ictum aranæ Peruanæ. Refert enim Monardes, *lib. simpl. novi orbis, cap. 62.* in regno Peru insecta quædam reperiri, quæ aranæ appellantur, eo quod vbicunque fuerint, sua retia texant Hispanicarum aranearum modo. Magna sunt ea insecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeo virulenta, ut eorum ictus iugulent, nisi efficaci remedio succurratur. Nam si diutius differatur, & subeat virus ad cor, præsens mors consequitur, nec vlla remedia prosunt. Miram autem in ficu utilitatem experti sunt, si, quotquot icti fuerint, statim ad eam confugiant, & lac ex ficus foliis manans bis aut ter in vulnus instillent. Nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tollunturque dolores & symptomata succedentia, solo vulnere relicto; quod cum sit exiguum, faciliè curatur: diu tamen apertum seruandum. Cataplasmata quoque ictui imponenda parari possunt è foliis lauri, ruta, porro, farina hordeacea, cum aceto coctis, Prodest etiam

etiam allium & cepas contusas, stercus item capri-
num cum vino, vt & ficus pingues imponere.

Simul vsurpentur alexipharmaca supra propo-
sita, ægërque in balneo sæpius fudet. Allium etiam
frequentius comedat, vinumque liberalius bibat.

C A P V T XXV.

De tarantula.

*Taran-
tula.*

CVM *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 17.* ea, quæ de
tarantula pro instituti nostri ratione hoc loco
dicenda essent, explicata, symptomata ictum eius
consequentia enumerata, eorûmque curatio propo-
sita sit: eadem hoc loco repetenda non censeo; sed
lectorem ad locum illum remitto. Qui etiam
Philippum Camerarium, *horar. subcissuar. centur. 2.
cap. 81.* in quo de tarantula agit, & autores, qui
& à me, & ab eo allegantur, consulere poterit.

C A P V T XXVI.

De cantharidibus.

DE cantharidibus quidem nonnulli affirmant
vt ex Langio, *lib. 1. epist. 47.* & Ioh. Michaële
Paschali, *meth. med. cap. 41.* videre est, quod etiam
extra corpori applicatæ vesicæ noceant, & mictio-
nem sanguinis excitent. Verùm etsi sexcenties ve-
sicatorij loco iis vsus fuerim: nunquam tamen tale
quid obseruare potui. Ideo hoc loco saltem qua-
lia symptomata intra corpus assumptæ excitent,
enarrabo, earûmque curationem monstrabo.

Symptomata

Symptomata & signa.

Cantharides assumptæ omnes ferè ab ore ad vesicam vsque corporis humani partes arrodunt, exulcerant, atque inflammant; atque hinc febrem ardentem excitant, hypochondriorum inflationem, nauseam, dysenteriam, lipothymiam, vertiginem, & tandem dementiã pariunt. In ore resinæ cedri & pini sapor percipitur. Imprimis verò partibus urinæ dicatis sua natura infensæ sunt; vnde in illis ardorem inflammatorium, excoriationem, penis continuam erectionem, cruentam & dolorificam stranguriam, vel omnimodam ischuriam excitant; quæ tandem vasorum vrinariorum gangræna, & ipsa mors consequitur. Ita Cossinus, Eques Romanus, amicitia Neronis notus, cum lichene laboraret, vocato ex Ægypto Medico, cantharidum potu ab eo interemptus est, vt refert Plinius, *lib. 29. cap. 4.* Ita narrat Paræus, *lib. 5. cap. 17.* Scortum quoddam iuuenem lauta cœna excepisse, additis etiam condimentis puluisculo cantharidum conspersis, Qui cum postera die merum sanguinem ano, virgæque rigida redderet, Medici vocati omnia necessaria medicamenta adhibuerunt, sed frustranei omnes illorum fuere conatus. Interiit enim iuuenis vehementia veneni victus.

Curatio.

Cantharides assumptæ è corpore vt eiiciantur, primò danda opera; quod commodissimè fit vomitorio ex aqua tepida, vel decocto capitis porcini, agnini vel caprini, cum ol. violar. parato, & vomitus aliquoties repeti debet. Post vomitum clysteres per anum iniiciendi ex hordeo, malua, mercuriali, parietaria,

parietaria , sem. lini, fœnigræci, oryza, ol. lilior. albor. vel violar. seuo hircino, & electuar. diaphœnico parati.

Hinc vel solum lac , vel decoctum althææ , sem. lini, & maluæ, cum ol. violar. mixtum per anum vel meatū vrinarium infundere non inutile fuerit.

Postea ad acrimoniam , & maleficam Cantharidum vim obrundendam æger sumat lac caprinum, iuscula pingua , ptisanæ cremorem , oryzan cum lacte caprino coctam , butyrum recens, carnes pingues, porcinas scilicet & hœdinas, cum lactuca, portulaca, hordeo, vel violaria coctas. Propinetur lac amygdal. dulc. vel emulsio ex sem. 4. frigid. maiorib. cum aq. lactucæ parata. Vel emulsio conficiatur è nucleis pini, sem. papauer. albi, & baccis halicacabi, cum aqua violar. Vriles quoque sunt portiones ex aqua endiuia, plantaginis, lactucæ, portulacæ, sirup. nymphææ , papaueris , violar. & similibus paratæ: quibus si de mucilag. sem. psyllij, maluæ, cydoniorum, aut gummi tragachanthæ, aq. plantag. paratis, aliquid addatur , efficacius medicamentum erit.

Peculiari verò vi venenum cantharidum expugnat pulegium, siue in substantia sumatur , siue decoctum ex eo paretur. Commendatur & terra Lemnia , Drach. ij. pondere , vel fructus alkekengi num. x. si cum vino sumantur. Vel : *℞. trochisc. de terra sigillat. alkekengi*, an. Drach. β. Et ægro cum vino dulci, aut lacte muliebri exhibeantur.

Balnea quoque , quibus ægri insideant, paranda ex decocto maluæ , althææ, violariæ, lactucæ, portulacæ, sem. lini, fœnigræci.

Extrà lumbi , genitalia , & alia membra dolentia inungantur vnguento rosac. & popul. cum oxy-
crato

crato mistis. Vtilia sunt & epithemata è succo lactu-
cæ, portulacæ, cucumeris, cucurbitæ, melonum, &
ol. violar. mixtis parata, & duplicatis linteolis locis
dolentibus imposita.

CAPVT XXVII.

De bupreste.

BVprestis tam Græcis, quam Latinis, teste Ni- *Bupre-*
candro & Plinio, ita dicitur, quòd, cum boum *stis.*
corpora ingreditur, ea in tumorem attollit. Bestio-
la enim est cantharidi similis, aut scarabæo longi-
pedi, quæ in herbis latitans sæpenumero à brutis
deuoratur, eaque interficit. Homini etiam vix alio
modo nocet, quam cùm intra corpus assumitur.

Symptomata & signa.

Siue enim ab homine, siue à bruto inter pascen- *signa.*
dum deglutita fuerit hæc bestiola, sequitur totius
corporis instar tympani inflatio, stomachi ventris-
que dolor vehemens, vrinæ suppressio, ægrotan-
tique omnia nigrum sapere & olere videntur.

Curatio.

Quia buprestes magnam cum cantharidibus *Curatio.*
habent cognationem, eandem quoque cum illis
curationem requirunt, quæ *capit. preced.* est pro-
posita.

In specie verò ad buprestem, iuxta Dioscori-
dem, *lib. 6. cap. 3.* conferunt ficus aridæ per se co-
mestæ, vel decoctum earum ex vino. Vtiles sunt
& dactyli, lac bubulum, caprinum vel ouillum, vt

& pirorum omne genus. Si virus in totum corpus iam se diffuderit, sudor in balneo prouocandus.

C A P V T XXVIII.

De pini erucis.

*Pini
eruca.*

Pini erucæ triplici modo hominibus nocent, morfu scilicet, attritu ad partem nudam, & tandem cum esculentis aut potulentis assumptæ.

Symptomata & signa.

Signa.

In parte, quam erucæ momorderunt, aut alio modo durius attrigerunt, ingens pruritus, rubor, dolor, ac tumor excitatur.

Assumptæ in palato, lingua omnibûsque oris partibus, vt & ventriculo & intestinis dolorem, inflammationem, cibi fastidium, punctiones, & in toto corpore æstum excitant vehementissimum.

Curatio.

Curatio.

Parti erucæ morfu aut attritu læsæ remedio sunt cepæ aceto tritæ, ruta item cum melle & sale trita, vel cum aceto & pice cocta & imposita.

Erucæ intra corpus assumptæ quamprimum vomitu reijciendæ sunt, & si iam ad intestina descenderint, clysteribus eluendæ.

Et vt veneni huius acrimonia retundatur, propinandum lac caprinum, vel emulsio è sem. 4. frigid. maior. amygdal. dulc. sem. papauer. albi, cum aq. hordei parata. Æger comedat oryzam cum lacte caprino coctam, cremorem ptisanæ, amygdal. dulc. iuseula pingua.

Antidotus

Antidotus erucarum pini est terra Lemnia, & corallia rubra præparata, cum mucilag. sem. cydonior. exhibita.

C A P V T XXIX.

De muscis, apibus, & vespis.

Non equidem muscæ omnes venenatæ sunt: *Musca.*
grandiores tamen quædam interdum virulentiâ non carent, præcipuè si antea cadaveribus venenatorum animalium insederint, sicut Plin. lib. 11. c. 53. vesparum ictus periculosiores esse, si eæ antea serpentibus victitarint, annoravit. Apes aculeo suo *Apes.*
etiam nocent, & præsertim si densiore agmine in hominem, vel aliud animal inuolent, adeo ut equos etiam ab iis necatos fuisse compertum sit. Multò verò magis adhuc nocent vespæ. *Vespa.*

Symptomata & Signa.

Ictum istorum animalium consequitur in parte *Signa.*
affecta dolor vehemens, & tam diu durans, donec aculeus relictus (quod ab Apibus fieri solet) exemptus fuerit. Tumor item & rubor, ac pustulæ in parte affecta excitantur.

Curatio.

Si aculeus in vulnere fuit relictus, ille ante omnia extrahendus. Quod si fieri nequeat, locus demorsus vel oleo & cinere, aut terrâ mundâ fricetur, & emplastrum ex cinere, oleo & fermento imponatur, vel hisce nihil proficientibus, fortiter sugatur. Vbi aculeus extractus est, vel si nullus adfuit, *Curatio.*
Lib. VI. R r *plaga*

plaga abluenda aquâ falsâ : hinc cataplasma è farina hordei, malua, & plantagine, cum aceto paratum, vel stercus bubulum cum aceto, vel bolus Armenus cum aceto & oleo mistus imponendus ; nasturtium etiam aquaticum tritum & impositum dolorem sedat, ac tumorem discutit. Imprimis verò ipsa animalcula, quæ plagam intulerunt, trita imposita, omnem virulentiam extrahunt. Vtilis etiam est lentacula palustris cum aceto mista parti imposita. Prodest & sulphur viuum saliuâ humanâ subactum, item ruta, lac ficuum, loco affecto imposita.

Si aliqua etiam in toto corpore seriatur mutatio, exhibeatur coriandrum cū saccharo, quod Ardoynus, *de ven. l. 8, c. 11.* è Christophoro de Honestis, pūcturæ vespæ & apis Bezoar esse scribit. Vtile etiam est nasturtium aquaticum, calamentum & taraxacum. Et si calor aliquis in toto corpore superuenerit, curatio vt in febribus malignis instituitur.

C A P V T X X X.

De veneno canis, & aliorum animalium rabidorum.

*Venenum
canis &
animaliū
aliorum
rabidorū.*

Actum equidem de veneno canis rabidi *lib. 1. pract. part. 2. cap. 16.* Ne tamen & hīc aliquis hiatus relinquatur, & hoc loco de eo aliquid addere libet. Etsi verò & alia animalia in rabiem aguntur, vt lupi, de quibus integro libello Germanico agit Ioh. Bauhinus, fues, boues, vulpes, feles, asini, mulæ, vrsi, & alia bruta: tamen frequentissimè canes in rabiem aguntur, & virus suum animalibus aliis communicant. De huius autem veneni natura etsi

et si inter Autores non planè conuenit, & nonnulli omnem vim & efficaciam à qualitatibus primis deducere conantur : tamen frustra laborant, certumque est, vt aliorum venenorum; ita etiam huius vim ab occultis qualitatibus prouenire, vt satis, *allegat. loc. quæst. i. probatum.*

Vnum saltem hic addimus, nimirum Eustach. Rudium, *lib. 4. de morb. occult. cap. 12.* cùm videret, naturam veneni rabidorum animalium in siccitate & calore non consistere, in contrariam opinionem lapsum esse, & paradoxum defendendum suscipere, scilicet venenum animalium rabidorum ingenti humiditate esse præditum, idque non solum probabilius, sed firmis & validissimis rationibus se demonstraturum polliceri. Primò autem hoc probare conatur ex consideratione animalium, quæ venenum hoc in suo corpore concipiunt, & in rabiem aguntur; refertque talia esse plurima, non solum canes, sed camelos, equos, mulos, vulpes, mustelas, lupos, feles & alia. Verùm ne conatur quidem ex animalium horum consideratione aliquam rationem elicere; cùm sint tot & tam diuersæ naturæ, nec vnus temperamentum, ideoque tandem concludit, nec malè, id in eorum proprietatem, & naturam inexplicabilem referendum esse.

Secundò ex consideratione caussarum, quarum vi hoc venenum in animalibus gignitur, hoc probare vult, quòd scilicet ferè semper putridorum cadaverum carnes, potiusque similes, & alia abominabilia à canibus deuorata rabiem ipsis induxisse, experientia testatur. Ex hoc enim cõcludit, quoniam putrida diffundunt humiditate, dum à canibus ingeruntur, in iis ingentem in humoribus parere cor-

An venenum canis rabidi sit summè humidum.

ruptionem ac putredinem : insignem verò putredinem præsupponere insignem humiditatē existimat. Verùm & hæc ratio nullius momenti est. Corruptionem enim ad veneni generationē necessariam esse, diximus supra, *part. 2. c. 3.* sed non semper putredinem. Et certè in canibus rabidis, vt & hominibus rabidis, plerumque nulla putredinis apparēt indicia. Et sit sanè, vt putredo accedat : tamen putredo ista non semper est humidissima, sed varia, pro subiecti putrescentis ratione. Et ipse Rudius, dum, *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* de generatione veneni disputat, statuit, putredinem, qua putredo, non satis esse ad veneni generationem, sed vt venenum fiat, debere esse putredinem insignem, & penitus malignam. Et quidem venenum non consistere in ipsa putredine, sed eiusdem sumum & inquinamentum venenum esse, quod certè non est humidissimum; & humorem nõdum putrescit, venenum esse, sed quando iam compuit, & propriâ formâ depositâ in speciem conuersus est humanæ naturæ penitus aduersam.

Tertiò hoc probare vult ex modo, quo animalia, dum rabiunt, hoc venenum in corpus immittunt. Vulnus enim tale nihil nisi dolorem ex solutione continui excitat, & venenum per plures menses in corpore subsistens, & sensum sese multiplicans, donec tandem ad cerebrum vsque penetrat, nullâ acrimoniâ vel calore, vel siccitatis sensu sese prodit, & proptereâ impossibile esse putat, vt tale venenum sit siccissimum & calidissimum. Verùm nulla consequentia est; venenum hoc non est siccissimum & calidissimū: ergo humidissimum. Hoc potiùs ex omnibus, quæ affert, sequitur, eius naturam non in vllâ qualitate manifesta, sed occulta potiùs consistere.

Quartò

Quartò idem probare conatur ex symptomatibus, quæ demorsis ab animalibus rabidis superueniunt, & primò quidem ex contagio. Cùm enim venenum animalium rabidorum sit contagiosum, è genere putrescentium esse putat, & propterea valde humidum. Verùm supra, *part. 3. cap. 3.* satis probatum, contagij naturam non consistere in putredine. Deinde ex aliis symptomatibus colligere vult, venenum hoc non esse calidum & acre, quod & nos concedimus; sed inde non sequitur, quod sit humidissimum.

Tandem etiam ex curatione idem vult probare. Cùm enim omnia remedia, quæ à Galeno & aliis Medicis in demorsis à cane rabido vsurpantur, sicca sint, quædam etiam calida, ea certè, si venenum hoc siccissimum esset, locum non haberent. Quod ipsum & nos libenter concedimus, sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum. Neque enim illa medicamenta morbum hunc curant vi exsiccante, sed occultâ qualitate: quod ex eo patet, quòd multa dantur medicamenta siccantia, quæ nullam in hoc morbo curando vim habent, ideo quia illa occulta qualitate veneno huic aduersâ destituuntur.

Communicatur quidem hoc venenũ frequentissimè morfu, quandoq; tamen & aliis modis: non rarò salua. Ita Ioh. Matthæus de Gradibus, *consil. 82.* narrat, Ioh. Coquetanum infectum fuisse post multos dies, ex sola impositione manus in os canis rabidi, etsi eum canis rabidus non momorderit. Et Matthiols., in 6. *Dioscorid. cap. 36.* se duos vidisse refert, qui sputo canis rabidi perfusi, nullo accepto vulnere rabiem contraxerunt. Cælius Aurelianus, *lib. 3. acutor. morb.* scribit, quosdam ab ani-

*Venenum
canis ra-
bidi quo-
modo cõ-
munice-
tur.*

malis rabidi vnguibus læsos , & quendam à gallo gallinaceo pugnante leuiter læsum in rabiem venisse. Et Schenckius, *lib. 7. obs.* ex obseruationibus D. Esaiæ Meichneri refert , puerum Equitem apud Nobilem forte fortuna inuenisse sub sponda gladium; quo antè plures annos canis rabidus confusus fuerat, eúmque, vt sibi donaretur, petiisse : quo impetrato eum ensem ferrugine obductum extergere & perpolire vellet, improuidus digito inflixit vulnusculum, vnde rabie percitus periit. Imò Aretæus, *lib. 1. de sign. & caus. morbor. acut. cap. 7.* scribit, quod à rabido cane, qui in faciem, dum spiritus adducitur, tantummodò inspirauerit, & nullo modo momorderit, in rabiem homo agatur : & Cælius Aurelianus, *loc. alleg.* quòd quidam hydrophobicam passionem solò odore ex rabido cane attracto incidit. Neque enim solum extra corpori communicatum, sed & ore admissum hoc venenum nocet. Ita narrat Cardanus, *contradict. 9. tract. 5. lib. 2.* quendam osculasse canem rabidum, antequam emitteret suffocandum, & hinc rabiem contraxisse, ac mortuum esse. Et Cælius Aurelianus, *alleg. loc.* refert, sattricem quandam, cum chlamydem scissam rabidis moribus sarcindam sumpsisset, atque ore stamina componeret, & linguâ pannorum futuras lamberet, tertia diem in rabiem venisse. Et Iul. Palmarius, *de morb. contagios.* scribit, se vidisse ex straminis, in quo rabie perciti sues decubuerant, esu equos, boues, oues, & reliqua animalia, quæ stramentum degustauerant, rabiem contraxisse. Et Fernelius narrat, *lib. 2. de abdit. c. 14.* venatores quosdam lupum ferociorem trucidatum in varia obsoniorum genera apparatusse & coxisse, & omnes, quicunque

esitarunt,

De veneno canis, & alior. anim. rabid. 631
esitarunt, non multò post tempore rabie correptos, alios periisse, alios, sociorum morte prudentes, sibi prospexisse.

Venenum autè hoc nunc tardiùs nunc citiùs sese exserit; rarò tamen ante vigesimum diem sese prodit: interdum post trigesimum, in multis non nisi post 4. 6. aut 8. menses; in quibusdam etiam post annum, vel etiam post quinquennium, vt Fracastorius, *lib. 2. de morb. contag. c. 10.* scribit. Albertus Magnus *lib. 7. histor. animal. cap. 2.* scribit, se vidisse hominem morsum à cane rabido in brachio, & anno septimo post incepisse inflari locum cicatricis, & mortuum esse intra duos dies. Et Petrus Salius Diuersus, *de affectib. particularib.* referr, proditum memoriæ ab antiquis esse, hunc morbum ad quintum, septimum, & duodecimum annum dilatum fuisse.

Symptomata & signa.

Si quis ab animali rabido morsus est, nullo modo vulnus id negligat, etsi nihil mali statim sentiat; cum, vt supra dictum, venenum hoc sæpe diu latere possit, & tandem suis signis & symptomatibus sese prodatur. Sunt autem illa symptomata & signa alia propria & inseparabilia; alia communia & separabilia.

Propria & inseparabilia signa sunt, quòd, cum venenum hoc ipsi cerebro, cui peculiariter aduersum est, communicatum est, homo fit cogitabundus & meticulosus, solitudinem captat, atque etiam familiarium societatem fugit, lucem odio habet, tandemque aquam expauescit & abhorret: vnde etiam antiqui, aliis symptomatibus missis, hunc morbum hydrophobiam appellant. Imò quod magis

mirum, hoc morbo affecti non solum aquam, sed omnia liquida, vinum & alia potus genera, ac iuscula auersantur; ita quidem, ut non solum oblata & visa abhorreant, sed etiam si de iis mentio fiat, ea abominentur, & summam angustiam afficiantur; & si aquam diutius inspiciant, aut liquidus potus ipsis offeratur, tremant, concutiantur, turbentur, & in lipothymiam incidunt. Quæ autem huius symptomatis causa sit, explicare non facile est, & Autores de eo valde dissentiunt, de quo in *Institut. lib.*

Hydrophobia causa. *part. 3. sect. 2. cap. 4.* dictum. Pelops, Galeni Præceptor, accidere id putauit, qui hydrophobi propter multam siccitatem teneantur desiderio aquæ, sed propter delirium eam abhorreant. Verum nec semper sitiunt hydrophobi, nec omnes mente alienantur, nec villo modo vnquam persuaderi possunt, ut aquam admittant. Aëtius ex Posidonio & Ruffo refert id accidere, quia imaginem canis in aqua videant, Sed non solum aquam, sed liquida omnia, & quidem ea etiam, quæ non vident, auersantur. Eodem modo sese res habet de eorum opinione, qui dicunt id accidere, quod suam imaginem, quam in aqua vident, abhorreant. Etenim & aquam in vase tectam, & omnia liquida, etiam turbida, auersantur. Eustach. Rudius, *loco alleg.* suæ hypothese, sed falsæ, insistens, id ideo fieri putat, quod, cum veneni huius temperatura sit putrida, viscida & humidissima, id ab aqua foueatur & augeatur. Verum veneni huius naturam non in humiditate consistere, supra probatum. Deinde alij, qui morbis humidissimis laborant, ut leucophlegmatiam, non ita aquam & liquida auersantur. Tertio non omnia liquidissima sunt humidissima, & vim humectandi

humectandi habent, sed multa etiam sicca, ut spiritus vini. Cum itaque opiniones hæ omnes veram huius symptomatis causam non reddant, ad occultam proprietatem confugere necesse est; imprimis cum in aliis etiam venenis talia occurrant, quæ ad nullas manifestas causas reduci possunt. Sic tarantulæ veneni cum Musica aliquis consensus est: qui leporem marinum deuorant, omne genus piscis auersantur.

Præter hæc signa propria & inseparabilia alia etiam *Signa communia.* occurrunt. Nam interdum delirant ægri, unde etiam inter deliriorum species de Rabie vulgò à Medicis agitur; sed non semper. De quo rectè Petrus Salius Diuersus: Non possum negare, *inquit*, me nonnullos vidisse rabientes, qui non tantum delirarent, sed etiam furerent. Plures tamen scio mente semper usque ad ultimam vitæ horam constitisse. Nonnunquam & conuulsiui motus accidunt, ob cerebri à materia virulenta vellicatione; ut & singultus. Interdum & spuma circa os apparet, præcipuè dum ægri sunt morti vicini. Quandoque & febris accidit; sed & hoc rarò, & si quandoque id euenit, id potius apparatus humorum, & præuiæ corporis dispositioni, quam veneni naturæ tribuendum. Nonnulli latrant, & obuios quosque morfu impetunt.

Prognostica.

1 Si demorsus ab animali rabido, antequam venenum inualescat, & cerebrum inuadat, statim necessaria media adhibeantur, seruari ij possunt, & præcaueri, ne in hydrophobiam incidunt, potest. *Prognostica.*

2 Si verò cerebro iam malum sit communicatum,

R r s &

& hydrophobia accesserit, vix quisquam servatur & euadit.

3 Auicennas scribit, quod si quis à cane rabido demorsus aquam timens in speculum intuens seipsum agnoscat, huic salutis spem non deesse; quia scilicet arguat facultatem cognoscentem non esse prorsus labefactatam. Verum falsum hoc esse, seprehendisse scribit Eustach. Rudius, & se hydrophobia laborantibus propria manu specula contemplanda obtulisse, ægros tamen, licet se probè agnouerint, nihilominus periisse.

4 Moriuntur autem ægri citius vel tardius, prout symptomata plura vel pauciora, vigiliæ, deliria, convulsiones, & similia accidunt. Si singultus accedat, mors in propinquo est, adeo ut vel eadem vel postera die moriantur ægri.

Curatio.

Curatio.

De curatione cum pluribus egerim *allegat. lib. I. Practic.* de ea hic multa dicere opus non est. Pauca saltem de ea monebo. Et quidem de primo scopo, quæ est veneni è vulnere extractio, hoc tenendum: vulnus diu apertum seruandum esse, & quidem non solum usque ad diem quadragesimum, sed per integrum annum; cum observatum sit, quosdam à rabidis canibus morsos etiam post annum, imò etiam longius temporis spatium in hydrophobiam incidisse.

Inter interna medicamenta Dioscorides & Galenus imprimis commendant cinerem cancrorum fluuiatilium, si eius duo cochlearia cum pulueris radicis gentianæ cochleari vno, in vino meraco exhibeantur: tantique facit hoc medicamentum Galenus,

lenus, vt, etsi alia quoque præ manibus haberet, ne tamen in tam periculoso morbo demorsos homines tam celebri remedio, & certa salute defraudaret, fatetur se nunquam alio præsidij genere per os sumpto vti voluisse. Plura tamen huiusmodi medicamenta extant apud Galenum, *lib. 2. de antidot. cap. 11.*

Reliqua videantur loco alleg. *lib. 1. Practica.*

C A P V T XXXI.

De cerebro & sanguine felis.

PEculiare aliquid in fele esse, vel ex eo patet, quod non pauci reperiuntur homines, qui etsi canes & alia animalia ferre possunt, felium tamen præsentiam planè abhorrent, ita vt nec in vno clauui cum ipsis morari possint, & licet eas non videant, nihilominus earum præsentiam mox percipiant, ac sudore frigido diffluant, & nisi feles amoueantur, in lipothymiam incidant.

Imprimis verò cerebrum felis in cibo sumptum inter venena refert Ponzettus, *lib. 2. de venen. tract. 6. capit. 3.* & Matthiolus, in 6. *Dioscorid. c. 25.*

De sanguine etiam felis scribit Martinus Vveinrichius, *de monstris*, quòd puella quædam Vratislaviæ cum publicè spectaret latronem capite truncari, territa spectaculo in epilepsiam inciderit. Cum verò, vt fit, multa frustra tentarentur, ex vulgò quis suavit, sanguinem felis porrigi utile esse, quo ebibito malum non difficulter cessaturum. Offertur: accipit misera, infelici admodum euentu. Paulò post enim felis naturam induit, sed ex

interuallo

*Cerebrũ felis.
Sanguis felis.*

interuallo; & quod hoc animal solet, id illa omne æmulatur, voce, saltu, gestu, vestigiis, cum mures in silentio venatur, in quibuscunque etiam potest angustissimis foraminibus, idque tantisper, dum paroxysmi vehementia remiserit.

Anhelitus felis.

Anhelitu quoque feles noxias esse, & spiritus inficere, humidum radicale absumere, & marasimum inducere, Docet Auenzoar, in *Proœm. lib. 1. Theuzir.* Matthiolus, *loc. allegat.* & Paræus, *lib. 20. cap. 34.* Qua in re experientia consulenda; cum sæpe videamus, infantes gestare feles, & secum in lectis cubantes habere sine damno. Forsan enim maior est huic homini, quàm illi, cum fele antipathia.

Symptomata & signa.

Signa.

Cerebrum felis qui comederunt, crebra vertigine corripuntur, stupidi redduntur, nonnunquam & planè amentes fiunt.

Curatio.

Curatio.

Si sciatur, cerebrum felis adhuc in ventriculo hære, vomitu reiiciatur. Si verò in corpus sit distributum, expurgandum est imprimis extr. hellebor. Scrup. j. Postea antidoti loco exhibeatur moschi, qui proprium huius veneni habetur antidotum, Scrup. β. idque singulis septimanis aliquandiu continetur. Utile est etiam sæpe sumere confectionem diamoschi dulcis, vel de sequenti electuario aliquid exhibere: *R. Conserue anthos Vnc. ij. pulu. sem. pæon. carui, cubebar. an. Drach. β. spec. diamosch. dulc. Drach. j. Cum sirup. de betonic. F. Electuarium.*

CAPVT XXXII.

De ſanguine menſtruo,

Plinius de ſanguine menſtruo mulierum, *lib. 7. cap. 15.* ita ſcribit: Nihil facilè reperitur mulierum profluuium magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina; & fructus arborum, quibus inſedere, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eboriſque nitor: aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odôrque dirus aëra; & in rabiem aguntur canes eo guſtato, atque inſanabili veneno morſus inficitur. Quæ etiam repetit *lib. 28. cap. 7* Verùm, *libr. 4. Præctic. part. 2. ſect. 1. cap. 1. queſt. 2.* de huius rei veritate inquiſiuimus, vbi quæſtionem illam propoſuimus, an ſanguis menſtruus ſolùm quantitate ſit ſuperfluus; an verò etiam qualitate vitioſus, docuimusque, ſanguinem menſtrum ſua natura ſaltem copia peccare, non qualitate manifeſta ſeu occulta. Si tamen vitioſi humores in corpore cumulentur, eos cum ſanguine menſtruo euacuari; & præcipuè, ſi quid humoris vitioſi ſit in vtero, vt ſæpe eſſe ſolet, id à ſanguine per vterum fluente elui. Poſteſt tamen etiam ſanguis is, extra corpus ſi aſſeruetur, corrumpi, & quod ſæpe non poſtremum eſt, à veneficis, quæ ſanguinem menſtrum ſeu philtri, ſeu alterius veneni loco exhibent, plerumque alia mala medicamenta admixcentur.

Sanguis
menſtru-
us.

Sympto

*Symptomata, & signa.**Signa.*

Sanguis menstruus assumptus homines obliuio-
 sos, melancholicos, amentes, & quasi lunaticos,
 imò vt nonnulli ferunt, leprosos efficit.

*Curatio.**Curatio.*

Sanguinis menstrui noxam corrigit Drach. j. pulu.
 margarit. cum aq. melissophylli exhibita, vt &
 trochisci viperini, à Scrup. j. ad scrup. ij. exhibiti,
 quos Conciliator huius veneni Bezoar esse scribit;
 item sem. caulium, & leporis coagulum. Vtilis est
 & theriaca, Drach. ij. pondere cum aq. fumar. pota.
 Potus sit vinum, in quo melissa cocta vel infusa
 fuit. Ager sæpe balneo vratur.

CAPUT XXXIII.

*De sanguine taurino hausto.**Sanguis
tauri-
nus.*

Sanguis taurinus etiam à plerisque inter venena
 refertur. Et sanè extant historiæ, quæ testantur,
 quosdam sanguine taurino hausto mortuos esse.
 Midam enim, antiquissimum illum Phrygiæ Re-
 gem, contracta ex somniorum diritate animi ægri-
 tudine, cum formidabilis affectio augesceret in-
 dies, tauri sanguine copiosius hausto decessisse
 ab humanis, Cælius Rhodiginus, *antiq. lect. lib. 14.*
cap. 12. ex Plutarch. *lib. de superstition.* Strabonis,
lib. 1. Eusebio, *de temporibus*, refert. Et Psammeni-
 tum Regem Ægyptiorum victum à Cambyse hau-
 sto sanguine taurino periisse, Herodotus, *lib. 3.* scri-
 bit. Et Themistoclem Atheniensem inuidia ciuium
 relegatum

relegatum ad Artaxerxem confugisse, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutasse hausto sanguine taurino, narrat Plutarchus, in *Themistocle*.

Quâ tamen ratione ita noxius sit, non satis platum. Grevinus, *lib. 2. de venen. cap. 10.* sanguinem taurinum non propria sua natura venenatum esse, sed ratione tantum quadam aduentitia, scribit. Eustach. Rudius etiam, *de morb. occult. lib. 3. c. 6.* ipsum sua natura venenum esse negat, tum ea etiam de causa, quod nemo taurinum sanguinem clàm potandum exhibere potest. Plerique non aliter, quàm lac coagulatum, & concretionem tantum, ac quatenus in ventriculo coagulatur, nocere putant: quod & Grevinus concedit, qui tamen addit, quod, postquam sanguis hic in ventriculo concrevit, & in grumos conuertitur, putrescat, & deinde malignos vapores ad cerebrum transmittat, quo fiat, ut æger subinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc causam reddit, quod, cum grumi magni sint, nec supra, nec infra expelli possint, inde strangulatio & viarum tam ventriculi, quam pulmonis obturatio subsequatur. Fieri tamen non posse addit, ut bibendo non aliqua portio in viis pulmonum relicta fuerit. Verum enim verò quod ultimum attinet, tantillum, quod in pulmonem delabitur, si delabitur, tantorum symptomatum causam esse posse credibile non est. Verò magis consentaneum esse existimo, suffocationem illam & strangulationem accidere à consensu ventriculi, qui dum sanguine taurino concreto repletus est, diafragma & pulmonem comprimit: orificium tamen ventriculi, quod nervosum est, etiam lædi,

&

Qua ratione sanguis taurinus nocet.

& vicinas partes, quæ eisdem nervos accipiunt, in consensum trahere potest. Quia tamen sanguis taurinus plus, quam lac coagulatum nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum esse, annotatum non memini, plures verò à sanguine taurino mortuos esse, historiæ supra allatæ testantur: omnino eum in ventriculo malignitatem contrahere existimo. Quia enim, ubi concretus est, concoctioni resistit, pravam naturam induit, utpote qui crudus assumitur, nec à calore ventriculi nostri vinci potest. Id quod & in aliis quibusdam cibis accidit, si à ventriculo vinci non possunt. Ita refert Galenus, 2. *de facultate alimentor. cap. 69.* quendam post boletorum non satis elixorum (qui tamen innocentissimi esse putantur) usum largiorem os ventriculi pressum ac grauatum & coarctatum, difficilèmq; respirationem habuisse, & in animi deliquium incidisse, sudorèmq; frigidum sudasse, ac ægerrimè medicamentis feruari potuisse.

Symptomata & signa.

Signa.

Haustus sanguis taurinus recens difficilem respirationem excitat: spuma magna copia ore reiicitur, adest deglutiendi difficultas, in ventriculo dolor & nausea, accedit animi deliquium, & iidem ferè insultus, quos patiuntur epileptici: & tandem, nisi remediis succurratur, ipsa mors sequitur.

Curatio.

Curatio.

Equidem curatio à vomitu inchoanda esset: verùm quia ob grumos sanguinis concretos vomitus citra suffocationis periculum prouocari non potest, auspicanda ea à medicamentis sanguinem concretum

cretum dissoluentibus; qualia sunt acetum, oxymel, & acetosa alia, hydromel, sperma ceti, mumia, coagulum leporis, hoedi, rad. gentianæ, laserpitij, pimpinellæ, semen brassicæ, conyzæ folia cum pipere, nitrum, vnguentum rubrum potabile, magisterium oculorum cancri, & similia; & omnino ea, quæ ad sanguinem concretum dissoluendum supra, *lib. 5. part. 1. cap. 6.* sunt proposita, nec hic sunt inutilia. Aërius etiam ramulos fici tritos cum nitro & posca præbet, fructusque vitis sylvestris, etiam siccos, comestos statim grumos sanguinis dissolvere asserit, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 74.*

Sanguine hoc modo dissoluto vomitus prouocetur, & si ad intestina iam descenderit, clysteribus injectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta, quæ ad sanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad sanguinem dissoluendum, quam ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia esse videntur. Talia sunt terra sigillata, bolus Armenus, marga saxorum, rad. tormentillæ. Ager sæpius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri dissolutum sit. Potus sit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De lacte coagulato.

VT lac, si in ventriculo rectè coquatur, vtilissimum præstat alimentum: ita si in eodem corruptum, variorum morborum & symptomatum causa esse potest. Verùm de omnibus lacti corrupti damnis hoc loco agere nobis propositum non est,

Lib. VI.

Ss

sed

Lac coagulatum.

sed eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt; verum vix puto, aliquid malignitatis subesse, sed omnia, quæ accidunt, symptomata à ventriculo grauato accidere; id quod ab aliis cibis accidere potest. Memini virginem, cum tum alios cibos, tum cancras cum ipsis ferè testis auidè comedisset, sub primum somnum in grauissimam cardialgiam incidisse, vt de vita periclitari videretur, à qua tamen breui, cancrorum testis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata est. Eodem enim modo sese res habet de lacte. Cuius rei historias duas habet Dodonæus, in *annotat. ad cap. 17. Beniuenij*; similémque Forestus, *lib. 18. obseru. 13.* quæ docent, à lacte in ventriculo concreto pessima, quæ iam recenscebuntur, symptomata excitari. Et memini ipse, cum Studiosi quidam iam ante annos 30. cereuisiam ad ebrietatem vsque ingurgitassent, & fortè lac ad parandos caseos destinatū in vrceis offendissent, & illud sibi mutuo propinassent, ex iis cuidam lac in ventriculo coagulatum fuisse, vnde grauissimi ventriculi dolores, & suffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum dissoluentibus exhibitis, & lactis coagulati magnis frustis, casei instar, vomitu reiectis, liberatus est.

Symptomata & signa.

Signa.

Lac enim in ventriculo coagulatum eiusdem dolores & angustiam, respirandi difficultatem, suffocationis periculum, & hinc animi deliquium, totius corporis rigorem & frigiditatem, sudorem frigidum, pulsūque paruum excitat.

Curatio.

Curatio.

Danda imprimis opera, vt lac coagulatum dissoluatur

uatur & vomitu reiiciatur. Quam ad rem vtile est acetum simplex, vel scilliticum, hydromel, oxymel simplex & compositum, vel scilliticum, & reliqua medicamenta *cap. preced.* proposita. Commendatur & succus menthæ recens expressus, baccae iuniperi, thymus, artemisia, sem. nasturtij, lac., ficus cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuscumque animalis vti lacti recenti iniectum ipsum cogit & inspissat; ita quod iam coactum est, ex natura sua dissoluit, vt scribit Aëtius. *tetrabibl. 4. ferm. 1. cap. 75.* Forestus, *loco alleg. vt* & lac dissolueretur concretum, & per vomitum reiiceretur vnâ operâ, parauit decoctum è fl. chamæmeli M. j. sem. anis. fœnicul. an. Drach. j. in aq. f. & colaturæ Vno. iij. Cum aceti & sacchari modico tepide propinauit. Neque enim in talibus subitis casibus medicamenta operosè componere licet, sed quæ ad manum sunt, vsurpare necesse est.

CAPVT XXXV.

De cauda ceruina veneno.

IN ceruorum caudis humorem quendam viridi portaceæque bili similem, qui præsentissimum venenum sit, reperiri fertur.

Cauda ceruina venenū.

Symptomata & Signa.

Caudam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum sumpserit, ei è vestigio intolerabiles angustiae ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuersum hydropicorum more intumescit, liuidoque colore defædatur.

Signa.

S s 2 *Curatio.*

Curatio.

Curatio. Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioso, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus. Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum vel pulueris corallior. præparat, Scrup. j. vel theriacæ, Drach. ij.

Extra venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo citri semine expresso.

Ager sæpius vescatur nucleis pini, aut pistaciis.

CAPUT XXXVI.

De vnguium segmentis.

Vnguium segmenta. **N**ON in brutorum animalium vngulis solum, sed & hominum vnguibus, malignum aliquid latere vulgò fertur: neque experientia, neque ratio dissentit. Solet enim natura, si quid vitiosi est in corpore, id ad partes eiusmodi ignobiliore detruere.

Symptomata & signa.

Signa. Vnguium humanorum resegmina intra corpus assumptâ facultatem expultricem adeo mouent & irritant, vt copiosa & per vomitum & per alium, sicut in cholera fieri solet, excitetur præter naturam euacuatio.

Curatio.

Curatio. Quæ præternaturalis euacuatio vt sistatur, lenientia, lubricantia, & abstergentia exhibenda, iuscula nimirum pingua, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, serum bubulum vel caprillum. Vel pareretur potio abstergens ex aq. hordei, aut aq. mulsa, & sirup. violar. solutino. Vtile etiam est clysterem iniicere è decocto maluæ, vel lacte, & oleo amygdal. amar,

amar. ac mucilag. sem. psyllij, malux, aut cydoniorum paratum.

Deterfis hoc modo ventriculo & intestinis, leniter adstringentia, ventriculúmque roborantia vsurpanda sunt: qualia sunt nux moschata, macis, terra sigillata, bolus Armenus, conserua rosar. rubrar. antiqua, rad. tormentill. sirup. mastichin. de mentha, de rosis siccis, myua cydoniorum.

Extra abdomen illinatur oleo menthæ, absinthij, mastichino, cydoniorum, nuc. moschat. expresso. Vel imponatur cerorum stomachale, emplastr. de crusta panis, aut de baccis lauri.

C A P V T XXXVII

De sudoris animalium veneno.

EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur tertiæ potissimum coctionis, quale sudor est, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ conatus eluserunt, esse aduersa, & malignitatis aliquid in se continere, vti rationi est consentaneum, ita etiam experientia comprobatum est.

*Sudoris
animaliū.
venenū.*

Symptomata & signa.

Sudor animalium, equi potissimum, quem Germani *pferdstaub* nominant, vt & asini ac muli, si cui propinatus fuerit, ei facies tumida, viridisque redditur; sudor è corpore, maximè verò sub alis, promanat fœtidus; flatus in intestinis & ventriculo generantur quamplurimi; nonnunquam & angina ac suffocatio, ac si cum vino bibatur, delirium superuenit.

Signa.

Curatio.

Quamprimum vomitus excitandus est assumpto haustu hydromelitis calidi cum butyro copioso, vel oleo rosaceo; quibus, si libet, addi potest aristologia rot. & salis gemmæ, an. Drach. ʒ.

A vomitu ægro propinandum est vinum cum melle rosaceo mixtum, vel rhabbari Drach. ʒ. cum salis fossilis Scrup. ʒ. Veneno sudoris animalium maxime resistit sequens electuarium. *ʒ. boli Armeni, terra sigillata, baccar. lauri, an. Drach. j. coaguli capreoli, vel eius loco leporini Scrup. ʒ. myrrha, fol. ruta, an. Drach. ʒ. Cum melle despumato. F. Electuarium, quod Drach. ij. pondere quotidie semel ægro exhibendum.*

CAPUT XXXVIII.

*De torpedine.**Torpedo.*

REstant tandem venena animalium aquatiliū, & præcipuè marinorum. Et vt primò de torpedine dicamus, scribit de ea Galenus, 6. *de loc. affect. cap. 5.* quòd eā potentiā prædita sit, vt, si fuscina aut tridente attingatur à piscatore transmissa qualitate per hastam ad manum, eam repentè stupefaciat. Imò non solum per tridentem vel hastam vim suam piscatoris brachio communicat, sed tanta eius est stupefaciendi vis, vt etiam cum retibus, tum hamo capta, per retium funiculos, quibus hamus alligatur, eadem stupefaciendi vis ad piscatoris manum & brachium deuecta in eo stuporem inducat. Et vt Aristoteles, 9. *de hist. anim. c. 37.* scribit; Cum pigra sit torpedo propter pinnarum in corporis

ris mole defectum, & propterea pisces, quos appetit, & quibus vescitur, venari non possit, afficit eos ipsos, illâ, quam in suo corpore continet, facultate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, & iis vescitur. Abdit enim se in arena ac limo, & pisces, qui adnatantes obstupuerunt, corripit. Vnde, id quod lento admodû motu cõsequi nõ poterat, astu, stupefaciendi facultate mediante, assequitur. Cuius rei indicium sunt mugiles, qui licet velocissimi sint, sæpius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur.

Vis autem illa stupefaciendi saltem in viua torpedine est; cum mortua etiam comedi possit, & propterea à forma eius specifica fluit.

Quomodo autem hæc vis stupefaciendi à torpedine in hominem dimanet, satis obscurum, nec ab Autoribus satis explicatum. Eustach. Rudius, *lib. 4. de morb. occult. cap. 15.* etsi id, quod à torpedine homini communicatur, humorem esse, & quidem rectè, negat: tamen & id negat, esse simplicem qualitatem alterationemque; & substantiam corpoream, licet vaporosam & spirituosam esse existimat, similem auræ malignæ, quæ à digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata, epilepsiam excitat: quam rem substantiam esse, non saltem alterationem & qualitatem, ex eo patet, quod vinculis & deligatione supra locum, cuius consensu cerebrum tum afficitur, eius in cerebrum ascensus prohiberi potest. Posse tamen hanc vaporosam substantiam à torpedine per lignum ad ipsam piscatoris manum penetrare, eo probare conatur, quod facillimè ac citissimè halitus, tum suavis; tum foetidi odoris, tum pestilentiae seminibus imbuti, ac virulenti insensibili quodâ modo cum naribus, tum corporibus

*Quomodo
torpedo
stupefaciat.*

nostris ab aliis corporibus, à quibus euaporant, possunt impertiri. Atque ut id amplius declararet, & ad torpedinem applicet, dicit id fieri mediante tenuissimâ aëris substantia, quam piscatoris retia ac tridentes in suis poris ac meatibus continent.

Verum enimvero exempla hæc torpedinis actionem non satis declarant, & longè ab ea diuersa sunt. Materia enim illa, quibus odores & semina pestilentia transferuntur, omnino corporea est, & propterea per solida corpora penetrare non potest, ita ut quis per ianuam clausam, aut fenestram vitreis orbibus rectè munitam cum peste laborante tutò colloqui possit. Aërem verò in omnium penè corporum poris reperiri quidem non negamus, ad eum tamen per solidi ligni substantiam nec odores nec contagium pestilens penetrare potest. Rectius longè venenum illud torpedinis sono comparatur, qui per corpora etiam sordida penetrat, & mediante aëre transfertur; ut & magneti, qui nullâ mediâ corporeâ substantiâ, sed spiritali effluuio, in ferrum, etiam ad distans, agit. Talis enim procul dubio naturæ & torpedinis venenum est, quod per fuscina, tridentem & retia, piscatoris manum, & pisces per ipsam aquam stupefacere & torpidos reddere potest, qua de re supra, *part. 2. cap. 1.* dictum.

Symptomata & signa.

Signa.

Torpedo, ut modò dictum, non solum per baculum & retia, quibus tangitur, tangentis manibus torporem & stuporem inducit, sed & consequenter in totum corpus transmittit, vires prostermit, magnamque corporis grauitatem & tremorem inducit.

Cyratio.

Curatio.

Si quis liquorem Cyrenæicum manu teneat, cum nihil à torpedine mali pati, *Ælianus, de histor. animal. libr. 5. cap. 37.* autor est. Quæ si ita sese habent, procul dubio etiam hic liquor ad torporem & stuporem, à contactu torpedinis inductum, utilis erit. Alexander Aphrodisæus, *initio Problemæ.* Trigli, quam mullum vocant, carnem huius veneni remedium esse docet. Ad torporem etiam à Torpedine inductum utilis est Theriaca, si Drach. ij. pondere cum vino absinthite exhibeatur. vel coquatur absinthium, ruta, gentiana, folia lauri in vino, decoctumque exhibeatur.

Vel ; *R. sem. urtica, nasturtii, dauci,* an. Drach. iß. *piperis nigri, castorei,* an. Vnc. j. F. Pulvis, cuius Drach. j. cum vino generoso exhibeatur. *Æger quoque in balneo sæpius sudet.*

Membrum stupidum fricetur pannis asperis, & fomentetur vino, in quo salvia, calamintha, ruta, chamæmelum, hypericum cocta sint. Ex iisdem etiam balneum parari potest. Postea illinatur locus affectus oleo rutaceo, costino, quibus aliquid spiritus baccar. iuniperi admixtum sit.

CAPUT XXXIX.

De Muræna.

MURÆNA quamvis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius assumpta noxam aliquam homini afferat : si ramen dentibus suis, quos longos, acutos, & intro inflexos habet,

S s s quem

quem, læserit, periculosum id habetur. Scribitque Rondeletius, *de piscibus, lib. 14. cap. 5.* piscatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuum non nisi forcipe arripere: venenatum enim eius morsum esse dictitant, qui cinere capitis eiusdem Murænæ curatur. Pars à Muræna demorsa, nisi tota abscindatur, à morfu liberari non potest, ob vncinatos dentes, maximèque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Augusti, qui inuenit in hoc malo documenta sæuitiæ, vt tradit Plinius, *lib. 9. cap. 23.* Viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Si etiam verum est, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minus sunt periculosa, quam viperæ.

Symptomata & signa.

Signa.

Morsum murænæ sequitur dolor vehemens, sanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et si muræna rabida fuerit, symptomata, quæ viperæ morsum sequi solent, accidunt.

Curatio.

Curatio.

Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera, simplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib. 5. Pract. part. 1. cap. 19.* explicatus. Quia tamè aliquid malignitatis habere creditur, in specie ad murænæ morsum commendantur lumbrici cū melle triti & impositi. Murænæ quoq; morsum capitis ipsius cinere sanari scribit Plinius, *l. 23. c. 5.*

Si

Si ex rabie venenositas accedat , curatur tale vulnus , vt morfu viperæ.

C A P V T X L.

De lepore marino.

Lepus marinus , vt Plinius , *lib. 32. cap. 1.* tra- *Lepus marinus.*
dit , non solum in potu aut cibo datus , sed & visus , venenum est. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint foeminam ex eo genere duntaxat , statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur , ac deinde abortum faciunt. Et mox addit : Eadem res in mari , & tactu quidem , nocet. Vescitur eo vnum tantum animalium , vt non intereat , nullus piscis ; tenerescit tantum & ingrator viliórque fit. Homines , quibus in pastu est , piscem olent : hoc primùm argumento veneficium idprehenditur. Cæterum moriuntur totidem diebus , quot vixerit lepus , incertique temporis veneficium id esse autor est Licinus Macer. Et omnino venenatum piscem esse , ex Nicandro , Dioscoride , Galeno , Paulo Aegineta , Aëtio , imò ipsa experientia patet. Nam quod Plinius , *loco alleg.* scripsit , sua experientia confirmat Rondeletius , *de piscibus lib. 17. cap. 11.* vbi refert , leporem marinum à piscatoribus captum ad se delatum esse , quem cum diligentius contemplaretur , & sibi & multis , qui vna aderant , nauseam mouisse. Sed cum ne ac quidem à piscis inspectione reuocatus eum dissecaret , & partes internas omnes sedulo rimaretur , interuenit quædam mulier , de mariti morbo eum consultura. Cui cum ad dissectionem attentior nõ statim responderet Rondeletius

tius

tius, odor piscis que conspectus vomitum, dissolutionemque ventriculi protinus ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauius ea queri cepit, ut iam abortus timendus foret, quem adstringentibus emplastris ad retinendum fœtum ventri lumbisque admotis prohibuit, & ut aliquot dies cancri vesceretur, consuluit.

Symptomata & signa.

Signa.

Qui leporem marinum intra corpus sumperunt, ut Dioscorides, *lib. 6. cap. 30.* & Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 53.* testantur, piscium virus olent, & saporem in ore similem piscibus virosus habent, paulò post in ventre dolent, & color corporis ad icteri similitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet urinæ effusionem, progrediente verò malo etiam cerulei coloris lotium emingunt, quanquam sanguinolentum, deinde nauseabundi facti biliosa vomunt sanguine permixta: exudant autem graueolentia, & omne piscis genus auersantur, præter cancos. Imò ipsam mortem interdum infert lepus marinus, teste Æliano, *libr. 2. de animal. cap. 45.* Galenus, *in libr. de theriac. ad Pison.* peculiariter pulmoni aduersum esse leporem marinum, eumque exulcerare scribit; & *libr. 1. de comp. med. sec. gen. in initio*, Sophistis, eos cauillantibus, qui de medicamentis scripserunt, quæ certas corporis partes vel lædunt, vel iuant, respondet: At hoc cauillum, *inquit*, eos, qui ita iocantur, arguit, facultatis medicamentorum adeo esse imperitos, ut pulmonem solum ex omnibus

*An lepus
marinus
imprimis
pulmoni
inimi-
cus.*

omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent. Quod Galeni effatum, quod scilicet solus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati consentaneum esse, existimat Rondeletius, *allegat. loc.* ideo, quod Paulus Ægineta, & Aëtius veneni huius graua ac sæua symptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis solius affectu ne verbum quidem. Dioscorides etiam, & Plinius, quanta sit istius veneni pernicies, satis fusè declarant: at de solius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hic Galeno aduersari putat. Verum cum experientiam, quod promittit, istam non adducat, non crediderim, Galenum ista sine experientia statuisse. Ideoque experientia consulenda. Etsi enim & alias partes lædat lepus marinus: potest tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licet omnes partes ab ore vsque ad vesicam malè afficiant; imprimis tamen vesicam exulcerant.

Curatio.

Lepus marinus assumptus quamprimum vel vomitu, si adhuc in ventriculo restet, reiiciendus, vel si ad intestina descenderit, vel iniecto clystere, vel purgante medicamento ore assumpto, etiam paulò fortiore, educendus. In quem usum commendantur pilulæ è scammonij, ellebori nigri, agarici, succi glycyrrhizæ & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. j. pondere exhibitæ.

Curatio.

Resinam cedri, obuli pondere cum vino sumptam, leporis marini alexipharmacum esse tradunt. Alij, vt Athæneus huius veneni Bezoarticum Trigram

Triglam esse aiunt. Vtilia sunt & mala Punica; decoctum item è virga pastoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac asininum, vel bubulum, vel decoctum è malua tota paratum. Dioscorides & Aëtius sanguinem anserinum, alij verò galli sanguinem tepentem præbere iubent. Cancris fluuiatilibus æger sæpius vescatur. De reliquis piscibus si quid assumere incipiat, certissimum conualescentiæ signum est; cum, vt antea dictum fuit, qui leporem marinum sumpserunt, omnes pisces, præter cancrum, auerfarunt.

C A P V T X L I.

De pastinaca marina.

Pastinaca marina.

Licet Pastinacæ marinæ caro, modo radius eius abscissus sit in cibum venire possit: tamen in cauda habet aculeum seu radium ita mortiferum, vt breui temporis spatio homines brutæque animalia ictu perdere possit; imò si vt scribit Ælianus, *lib. 8. de animal. cap. 26.* ad maximam arbo- rem, & summe virentem aculeum admoucas & de- figas, non multò post amittat folia: quæ postquam defluerunt, totus truncus similis est arboribus Solis ardoribus æstate exsiccatis. Idem Plinius, *lib. 31. cap. 2.* tradit, qui etiam, *lib. 9. cap. 48.* scri- bit, nihil vsquam execrabilius esse, quam radium supra caudam eminentem Trigonis. De pastinaca marina Rondeletius, *lib. 12. de piscibus cap. 1.* hanc historiam refert. Rusticus quidam, *inquit*, è Ceme- neis montibus, cum pastinacam à se furto sublatam veste tegeret, telo femori infixio vulneratus est; sed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamauit.

exclamare non ausus, clàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monstrans, quod dilatato vulnere extractum est, atque interea dum cremaretur, & in cinerem redigeretur, vulneri pastinacæ iecur imponendū curavi, nec id sine successu: paulò post enim sedatus fuit dolor, cæpitque tumor submitti, nihilominus tamen cum non ignorarem, piscem istum habere in se sui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatus sum, & vulnus recens planè exsiccaui. Venenum istud nostris piscatoribus notum est. Captis enim pastinacis caudas abscindunt, nisi si aliquando in forum piscarium integras deferant, in gratiam Medicinæ Studioforum.

Symptomata & signa.

Pastinacæ marinæ ictum sequitur soluta vnitas, *Signa.* & dolor in parte læsa vehemens; caro circa plagam nigrescit & stupet, quæ si digitis comprimatur, sanguinem emittit atram, crassam & malè olentem; accedunt potissimum si nervus aliquis sit læsus, crebræ convulsiones, totius corporis lassitudo, stupor, ac tandem ipsa mors.

Curatio.

Cùm pastinacæ marinæ venenum sit perquam lethiferum, percussis, ab ea citissimè subueniendum *Curatio.* quod fit si plaga primum scarificetur, & sanguis cucurbitulis extrahatur. Postea vulneri vel epar pastinacæ, vel radij cinis cum aceto, vel ipsa pastinaca diuulsa imponatur. Vel applicentur etiam cataplasmata attrahentia, quæ parantur ex sulphure viuo, radic.

radic. bryoniæ, marrubio, foliis lauri, salvia & similibus, cum vrina veteri subactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, sinapi, sale ammoniaco & sulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendum. Aërius, *tetrab. 4. serm. 1. c. 37.* furfures aceto coctos, & pro cataplasmate impositos, vt & acetum affusum pro foru valde prodesse scribit. Simul statim alexipharmaca exhibeantur. Plinius, *lib. 28. cap. 11.* contra pastinacam & omnium marinorum ictus vel morsus coagulum leporis, vel hædi, vel agni Drach. j. pondere prodesse tradit. Idem, *lib. 32. cap. 5.* contra eundem prodesse etiam mullum in cibo sumptum, scribit. Vtilia etiam sunt scordium, rosmarinus, salvia in vino cocta; vel è myrrhæ, piperis, costi amari, radic. bryoniæ, partibus æqualibus fiat pulvis, cuius Drach. j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur. Drach. ij. theriacæ Andromachi cum vino. Vel : R. costi amari, myrrha, radic. gentiana, aristoloch. long. zedoaria, an. Drach. j. sem. pastinaca. sylvestris, anisi, ammios, an. Scrup. ij. granor. mastiches, spica, piperis, ruta, croci, an. Drach. ss. Cum melle despumato. F. Electuarium. Et omnino omnia, quæ viperarum moribus medentur, etiam pastinacæ marinæ moribus adhiberi possunt.

C A P V T XLII.

De scorpione marino.

*Scorpio
marinus.*

Scorpio marinus, ita dictus, non quòd scorpij terrestris formam habeat, sed quòd sit *αλκτινός*, vt ex Aristotele citat Athenæus, *lib. 7.* id est, quòd pungat

pungat & feriat, venenúmque effundat scorpionij terreni modo. Vt enim scorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent: ita scorpiones marini non solum in dorso spinam gerunt venenatam, qua incautos piscatores sæpe iciunt, verùm spinas etiam in capite habent, quæ iis, quæ sunt in dorso, non minus sunt virulentæ, & vt Plinius, *lib. 32. cap. 11.* scribit, scorpium marinus lædit, dum manu tollitur. Additque Rondeletius, *de piscib. libr. 6. cap. 19.* tot aculeos habet in capite, vt sine noxa tractari non possit, nisi cauda arripiatur, vel duobus tantum digitis medium corporis apprehendatur.

Scorpioni marino cognata est & scorpæna, quæ *Scorpæna.* piscis est littoralis, scorpione multo minor, & in dorso solum spinam, eamque venenatam, gestans.

*Symptomata & signa.**Signa.*

A scorpione marino qui ictus inferuntur, molestos cruciatus pariunt, scribitque de se Alsfaharuius: *tract. 30. pract. sect. 2. cap. 21.* quòd cùm à scorpione marino punctus fuisset in minimo digito, primo senserit modicum dolorem, qui postea sensim fuerit auctus, & peruenerit ac ascenderit ad brachium, & tandem vsque ad spatulam. Accedunt interdum partis motus ablatio, conuulsiones & lassitudines.

Curatio.

Quæ in aliorum venenatorum animalium mor- *Curatio.* sibus & ictibus curatio adhiberi solet, ea & hic locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca contra venena exhibenda. Rondeletius, *de piscibus libr. 6. cap. 19.* refert, se
Lib. VI. T t puerum

puerum ab hoc pisce miserè ictum, dum eum in sinu recondere vellet, curauisse nullo dissecto & imposito, cum eiusdem scorpionis epate, adhibito ad vulneris ambitum lentisco contuso. Additque hæc: Nullum ferè venenatum est animal, quod veneni sui antipharmaçû in se non contineat; duplex autè antipharmaçi genus est antipathia & similitudo substantiæ, vt epar venenatorum animalium vulnere impositum similitudine substantiæ venenum retrahit maximèque confert ea parte, qua fel continetur; carnes verò impositæ idem præstant per antipathiam, vt viperarum caro morsui viperarum medetur. Terrenus scorpius totus ictibus suis remedio est. Sic nullus marini Draconis, aranei ac scorpionis moribus medetur, si crudus dissectus admoueatür, autore Dioscoride, *lib. 2. cap. 25.* Galenus, 9. *de simpl. medic. facult.* Piscatores docuit, vt sulphure ad venenatorum piscium morsus vterentur, seu sicco vulnere insperso, seu cum saliuâ misto, seu cum vrina macerato, seu cum oleo veteri & melle & resina, terebinthina subacto.

Simul alexipharmaca hæctenus proposita vsurpanda. Dioscorides percussis à marino scorpione absinthij, saluiæ, aut sulphuris ex aceto triti portionem subuenire scribit.

C A P V T X L I I I.

De Dracone marino.

*Dracon
marinus,*

DRaco marinus licet sæpius in culinas veniat, & à Gallis, cum carnem habeat solidâ & gustui

gustui gratam, experatur : aculeos tamen habet in ceruice vel dorsi principio quinque præacutos, tenui membrana supra connexos, quibus, vt & iis, qui circa branchias sunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & signa.

Eius puncturam acerbissimus in affecta parte sequitur dolor, tumor & inflammatio; febris item, & animi deliquium: & nisi citissimè succurratur, gangrænâ membrum læsum corrumpitur, quam ipsa mors intra paucos dies comitatur. *Signa.*

Curatio.

Vt venenum immissum è plaga eliciatur, membrum læsum aquæ calidæ immergendum, scarificandum, eique cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipse etiam Draco marinus impositus ictus suos sanat; nulli caro idem præstat. Rondeletius *de piscib. lib. 10. cap. 11.* piscatores à Dracone marino læsos ad lentisci folia, tanquam ad sacram anchoram, confugere, ipsisque partem vulneratam confricare scribit: quos tamen melius sibi consulturos putat, si Draconis ipsius dissecti carnes vel cerebrum imponent. Vtile est & cataplasma ex tepe sub cineribus cocta, fermento, serpillio trito, & pauca theriaca paratum; vel aqua vitæ, in qua theriaca dissoluta sit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in massam redacti, & loco læso sæpius de die impositi, dolores in hoc casu mirè mitigant. *Curatio.*

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, statim etiam alexipharmaca propinanda. Diosco-

rides, *lib. 6. cap. 45.* absinthium, saluiam, & sulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodest etiam theriaca aut Mithridatium cum absinthij aqua aut decocto exhibitum. Pastillos ex bryonia & eruo cum vino potos, Aëtius à Dracone marino ictum mirè conducere scribit, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 39*

C A P V T XLIV.

De felle canis piscis.

*Fel canis
piscis.*

Fel canis piscis adeo venenosum & lethiferum esse, vt vel vnus grani pondere assumptum nisi debitè & statim succurratur, intra septem diebus mortem inferat, asserit Ardoynus, *de venen. lib. 4. cap. 17.*

Symptomata & signa.

Signa.

Fel hoc sumptum sequitur oris fætor grauissimus, color corporis flauus, siue ictericus, inuoluntariumque seminis profluium.

Curatio.

Curatio.

Habent & in hoc veneni genere alexipharmacorum communia locum. Et præterea gentianæ radix, siue in substantia, Drach. ij. pondere cum butyro sumatur, siue decoctum ex ea paratur, & butyrum in eo dissoluatur, & singulis diebus bis, Vnc. iij. sumantur. Corpus inungatur oleis vel balsamis aromaticis suaueolentibus.

17.
& fol.
etia
qua
& erue
no idi
cap. 35
exhibet
sumpt
septem
venen.
gr
ius,
apharmac
e radix
buryro
botryon
Vnc. ill
l balsam

De morb. & sympt. qua ven. interdum, &c. 661

C A P V T XLV.

De morbis & symptomatibus, qua venena interdum post se relinquunt.

Etsi præsentanea venena, seu ore sumpta, seu *Morbi &*
morsu vel ictu in corpus hominis immissa, non *sympto-*
semper enecant, sed homo necessariis adhibitis au- *mata,*
iliis à morte liberatur, ita ut sæpe planè sanus sibi *qua post*
videatur: tamen non raro venena dispositiones ma- *venena*
gnas in corpore relinquunt; quæ nunc tardius, *relin-*
nunc citius sese exserunt, tandemque hominem in *quantur.*
morbos diuturnos coniiciunt, & lenta morte ene-
ant, Quod vel ipsum satis est ad morbos occultos
vulgò totius Substantiæ dictos, probandum; cum
illæ dispositiones in corpore relictæ in nulla intem-
perie manifesta consistant, nec etiam medicamentis
temperiebus manifestarum qualitarum oppositis
urentur. Horum ergo præter naturam affectuum
explicatione & curatione hanc de venenis doctri-
nam concludere libet.

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate
varij. Cum enim venena alia cum aliis partibus
maiores habeant antipathiam, ut ex iis, quæ ha-
tenus dicta sunt, patet, etiam nunc hæc, nunc illa
pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc
in illa parte malignæ dispositiones relinquuntur.
Sunt verò dispositiones illæ, ut eas Cardanus, *lib.*
de ven. cap. ult. recenset, hæc fermè: Malus ha-
bitus totius corporis, & ex eo genere leucophleg-
matia, morbus Regius, tabes & phthisis, strangula-
tio & synanche, casus dentium, melancholia &

tristitia, vigiliæ, furor, mala coctio, alui durities, intestinorum & ventriculi dolores, dysenteria, splen- tumidus, respirandi difficultas, resolutio membro- rum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ animi defectus, oculorum debilitas aut prominen- tia, conuulsio & dolor totius corporis, urinæ ardor aut difficultas, vertigo, nausea & obliuio, & alia qualia passim apud obseruationum medicarum scri- ptores occurrunt.

*Curatio
eorum.*

Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus consistit. Prius est, illi affectui noto, v. g. cachexiæ, phthisi, idonea adhi- bere remedia, quæ passim in Practicorum libris tra- duntur. Alterum est, vt dispositio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Frustra enim vulgaris curandi ratio adhi- betur, nisi illæ veneni reliquiæ expugnentur, & ra- dicitus extirpentur. Atque accidit sæpe, vt, licet morbus planè curatus videatur: tamen si dispositio talis maligna relinquatur, paulò post, vel etiam post longum tempus, recrudescat, id quod in cura- tione luis Venereæ sæpe fieri, supra suo loco dixi- mus. Contra sæpe euenit, vt licet morbus per se videatur esse lethalis: tamen veneno sublato & ipse sanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per se sunt insalubres, & è genere carcinomatum: tamen si ex peste oriuntur, pestilenti veneno victo & ipsi cura- tionem suscipiunt. Et sputum sanguinis diuturnum etsi alias sit insanabile, teste Galeno, 5. *meth. med. cap. II.* tamen id in Pussiano quodam curatum fuisse testatur Cardanus, *loc. allegat.* quia ortum habebat ex lue Indica. Et propterea semper in ta- lium morborum & symptoinatum curatione non minor

De morb. & sympt. quæ ven, interdum, &c. 663
 minor malignæ dispositionis, quam manifesti mor-
 bi habenda ratio est. Et licet medicamenta illa ma-
 lignæ dispositioni contraria, ad morbum manife-
 stum curandum non ita planè apta videantur: ta-
 men propterea non negligenda. Et quidem, si fieri
 potest, medicamentis manifesto morbo contrariis
 admiscenda, vel per vices vsurpanda ea, quæ sunt
 malignæ illi dispositioni propriè contraria, eiusque
 alexipharmaca; id quod in morbis & symptomati-
 bus eiusmodi post luem Veneream relictis mani-
 festum est, in quorum curatione semper lignum
 Guaiacum, sarsaparilla & similia addenda, licet ipsi
 morbo manifesto non videantur adeo commoda: si
 verò veneni species ignoretur, aut propria alexi-
 pharmaca non dentur, communia alexipharmaca,
 vel simplicia, vel composita adhibenda: & impri-
 mis si dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ alias
 sunt cognata & vtilia, ea eligenda.

P A R S N O N A,
DE MORBIS A FASCINO
& incantatione, ac veneficiis
inductis.

P R Æ F A T I O.

*Q*UIDEM ea, quæ hætenus dicta sunt, ad morbos occultos explicandos sufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, ut & aliorum scriptis adhuc unum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifestas, aut ullum aliud vulgo notum morbi genus referri non potest, nec illud omittendum, sed & de eo aliquid hoc loco dicendum est. Sunt autem morbi hi illi, qui à Fascino, Incantatione, & Veneficiis induci dicuntur; qui etiam ea de causa Medicis cognoscendi sunt, quòd ipsi interdum in talibus morbis consuluntur; ut patet ex Amato Lusitano, cent. 6. curat. 87. qui, cum mulier quædam apud iudices accusata esset, quòd iuuenem nobilem excantamentis surdum reddidisset, ipse, an surditas illa ab incantamento, vel causa naturali,

De fascinatione, & an eâ aliq. morb. ind. 665
turali prouenerit, consultus est, vt allegat. loc.
pluribus videre est. Quanquam verò multa à
Philosophis, Medicis, Iureconsultis & Theologis
de Incantationibus, Veneficiis & Magia scripta
exstant: tamen illa omnia ad nostrum propo-
situm non pertinent. Ideoque breuiter quatuor
saltem explicabimus. Primo dicemus; An dentur
morbi à Fascino, Incantatione, & Veneficiis.
Secundò; quibus modis ac quâ ratione illi indu-
cantur. Tertio; quibus signis cognoscantur. Quar-
tò; qua ratione curandi sint.

C A P V T I.

*De fascinatione, & an eâ aliqui morbi
inducantur.*

Fascinum & fascinatio à fando, vt nonnullis placet, sed minùs rectè, dici putatur, quod Incantationis quoddam genus sit. Rectiùs deducitur à Græco *φασγῖν*, quod est inuideo, quòd inuidi imprimis aliis aspectu nocere creduntur. Habetur autem vulgo pro incantationis quodam genere, quo seu intuitu, seu laudatione, non solùm infantes & homines, sed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò segetes lætiores, & plantæ laudantur, vt contabescant, & emoriantur. Metuunt etiam nonnulli, si quid comedunt auide, idque vident alium attentè intruere, ne fascinentur; & propterea ne fascinentur, partem cibi intuenti statim porrigunt, affanturque, cum impertiunt; *ne me fascinas,*

*Fascinũ
unde di-
ctum.*

Quid sit?

vt habet Aristoteles, *sect. 20. cap. 34.* Imò quidam etiam ad res inanimatas fascinum extendunt, & vasa pulchra, ac specula intuendo fascinari ac lædi posse, vt rumpantur, existimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hîc nobis agendum sit, imprimis disquirendum; An reuerà aliqui morbi à Fascino inducantur. De quo etsi de morbis Infantium, *part. 2. cap. 32.* etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum.

An den-
tur mor-
bi à Fa-
scino.

Vulgaris
sentētia.

Et sunt nonnulli, qui existimant, non solùm infantes qui optimè valent, sed & alios homines, fascinatione in rabem, & pessimum statum coniici, imò & res alias lædi posse; & quidem tribus modis, primò visu, deinde voce & laudatione, tertio contactu & contrectatione. Atque hanc suam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Historicorum, ac Philosophorum auctoritatibus. Et de visu quidem scribit Virgilius: *Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.* Plinius verò, *lib. 7. cap. 2.* ex Isigono scribit, quòd in Tribal-
lis & Illyriis sint, qui visu effascinent, interimant-
que, quos diutiùs intuentur, iratis præcipuè oculis. Additque, quòd pupillas bînas in singulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidisse Appollonidem, Philargum & in Ponto Thibiorum genus; multosque alios eiusdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & fœminas omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ovidius, *1. Amor. Oculis quoque pupula duplex Fulminat, & geminum lumen in orbe manet.* Et Telchinas, Rhodi Insulæ populos, malè quon-
dam

Fascina-
tio qua
fit visu.

De fascinatione, & an eâ aliq. morb. ind. 667
dam hoc nomine audiuisse, ex Ouid. 7. *Metamorph.*
patet: *Phœbeamque Rhodon, & Ialysios Telchinas,*
Quorum oculos ipso mutant omnia visu Iupiter exo-
sus, fraternis subdidit vndis. Et Plutarchus ὀφθαλμὸν
φάσκονον nominat. Huc pertinet & prouerbum;
Mantiste vidit: cuius Cæl. Rhodiginus, *antiq. le-*
ction. lib. 36. cap. 22. mentionem facit, & in eos dici
scribit, quibus fascinator oculus mali obiecit quic-
quam; additque, esse genus locustæ, quæ si quod
inspexerit animal, protinus ipsi aliquid producat
mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib. 2.*
Bombyc. senem quendam oculis fascinantem descri-
bit his versibus: *Quandoquidem memini Tusci alia in*
rupe Viterbi Ipse senem vidisse ferum, cui dira rige-
bant Ora, grauesque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscena situ, hirtique in vertice cani. Ille
truci (scelus!) obtutu genus omne necabat Reptantum,
teneras animas, paruâsque volantes. Quin etiam si
quando hortos ingressus, ubi annus Exuit expleto tur-
pem nouus orbe senectam, Floribus & passim per
agras incanuit arbor, Ille hortis stragem dedit, arbo-
ribusque ruinam, Spemque anni agricola mœsti fle-
uere caducam. Nam quocunque aciem horribilem in-
tendisset, ibi omnes Cernere erat subito afflatos langue-
scere flores. Imò opinio vulgi est, non solum ab in-
uidis, iratis, ac inimicis, sed & ab amicis, & fami-
liaribus, imò ipsis parentibus, infantes fascinati,
& lædi posse. De quo Plutarchus, 5. *sympos. cap. 7.*
vbi pluribus de Fascino agit, hæc habet. Haud sa-
ne ignoras, inquit, vt & amicis, & familiaribus &
parentibus nonnulli oculum fascinantem esse exi-
stimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant
illis pueros, nec diutius ab eiusmodi hominibus in-
spectari

spectari finant. Et quod magis est, hominē seipsū visu fascinare, & sibi ipsi oculis nocere posse, referunt. De quo idem Plutarchus, *loco allegato*. Narrant, *inquit*, Eutelidam, cū sibi pulcher visus esset, propria specie captum in morbum incidisse, atque bonum habitum vna cum pulchritudine perdidisse. Et nota est fabula de Narcisso ex Ouidio, *lib. 3. Metamorph. fabul. 8.*

Deinde etiam lingua & voce, ac laudatione fascinationem fieri posse, vulgata opinio est. Vnde Virgilius, *Eclog. 7.*

*Aut si ultra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite; ne vati noceat mala lingua futuro.*

Et Plinius, *lib. 7. cap. 2.* scribit, in Africa familias esse effascinantium, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Imò non solum maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere posse, sed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quòd vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudatur, in vsu fuit addere, Græcis quidem, ἀπαρνάτωρ, Latinis, *Præfascinè dixero*, quasi præter fascinum, seu, ne fascineris, hæc dixero. Et nostris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vsitatum est, addere; *Deus te tueatur*: ac nisi id addant, quod laudant, fascinari & lædi posse, persuasum habent.

actū. Tertiò & contactu fascinationem fieri posse, vulgò creditur. De quo Plinius, *alleg. lib. 7. cap. 2.* scribit, quod genus Pharmacum in Æthiopia sit, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi posse, vulgus existimat; & propterea infantes vetulis eiusmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptista Codronchius,

Codrôchius, *de morb. venef. lib. 2. c. 3.* veneficæ mentionem facit, quæ solum ventrem fœminæ cuiusdam blandè contrectando fœtum eius enecavit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hætenus allata sunt, causâ reddere conantur. Et primò quidem *ὑποπόλας* illas, & vaporum effluvia afferunt, quæ non solum ex animalibus, sed & plantis & gemmis fiunt: de quibus pluribus Langius, *lib. 2. epist. 36.* agit, qui ibi videatur; & in specie de visu addit, nullum reperiri in humani corporis fabrica sensus organum, quod tanta spirituum copiâ scateat, & fulgoré ex se emittat, ut oculus; idque exemplo micantiū Augusti & Tiberij Cæsaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has *ὑποπόλας* & effluxus etiâ confugit Plutarch. *loco allegato*, ut rationem reddat, quomodo Eutelidas seipsum fascinare potuerit, Bonus vir Eutelidas, *inquit*, & quicumque seipsos dicuntur fascinare, non sine ratione id mihi videtur pati. Periculosus enim est summè bonus habitus, & corpora simul atque ad summum vigorem processerunt, non stant; sed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, seque spe meliùs affectos videt, adedò ut se demirentur, ac conspiciant, eorū corpus propè in mutationem exit, & per halitus vitium in deterius tracti seipsos fascinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas, vel alia quædam specula, subsistunt. Exhalat enim spiritus in obiecta, eoque fit, ut, quo aliis nocebant, seipsos malè habeant.

Secundò in specie id declarant exemplo fœminarum menstruo laborantium, quarum, ut Plinius, *lib. 17. cap. 15.* habet, superuentu acescunt musta, flacescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur

Ration
pro fa-
scino.

I

2

exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insidère, decidunt, speculorum fulgor ipso aspectu hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor, alvei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit. Et mulieres menstruatæ specula lucidissima, si ea inspiciant, inquinare, Aristoteles, *lib. de insomn. cap. 2.* & ipsa experientia, testatur. Cum ergo in mulieribus tale quid generari possit, quod modis dictis alios lædat, non impossibile esse putant, homines quosdam seu naturali, seu acquisititiâ proprietate talem nocendi vim habere posse: estque in confesso apud Medicos plerisque venenosos humores in corpore humano nasci posse, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari solent, ut Galenus, *3. de loc. affect. c. 7. & 6. de loc. affect. cap. 5.* docet.

Ideoque non est mirum, si homines, in quibus tales humores abundant, alijs visu, afflatu, & tactu nocent.

3 Tertiò exempla ophthalmiâ laborantium afferunt, de quibus Poëta: *Dum spectant oculi, lassos, leduntur & ipsi, Multaque corporibus transitione nocent.*

4 Quartò adducunt exempla aliorum etiam animalium, quæ visu nocent. Ita de Basilisco ferunt, eum ita exitiosum esse, ut solo visu hominem & alia animalia necare possit. Et de lupis narrant, quod si priores hominem aliquem conspiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius: *lupi Mærin videre priores.*

5 Quintò nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recensent, quanta imaginationis vis sit, & quantum humores corrumpendi,

rumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat; & quidem, vt Cornelius Agrippa, *de occult. Philosoph. lib. 1. cap. 65.* ea de re scribit, statuunt, passionēs animæ, quæ phantasiā sequuntur, cū vehemētissimæ sunt, non solum posse immutare corpus proprium, verū etiam transcendere in operando ad corpus alienum, ita, quod admirabiles quædam impressiones inde producantur in elementis, & rebus extrinsecis, atque etiam morbos quosdam animi siue corporis sic possint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehemēti imaginatione accensam mutare sanitatem vel ægritudinem, non solum in corpore proprio, sed etiam in corporibus alienis. Addūntque nonnulli, spiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rursus aërem inficere ac corrūpere, non secus, vt ab aspectu stellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi solet.

A quibus non dissentit Plutarchus, qui, *allegat. lib. 5. sympos. cap. 5.* in inuidiam causam fascinationis refert. Audacter, inquit, dico, vniuersas quidem animi affectiones, quibus diu insunt, in iis melancholicos habitus ingenerare. Hi cū naturæ vim cœperunt, qualibet ex causâ moti sæpe etiam inuitos homines in iam proprias & consuetas perturbationes deferunt. *Et mox*: Nulla itaque admiratione dignum, si, qui inuidendi & fascinandi habitum sibi contraxerunt, etiam aduersus familiares ex proprietate mouentur; ast vbi moti fuerint, quod natura solet, efficiunt, non quod volunt. Quemadmodū enim sphæram sphæricè moueri, & cylindrum in modum cylindri necesse est; ita & hominem sic inuidia affectum inuidenter aduersus omnia moueri. *Et ibidem*: Quandoque homines

Plutarchi de fascinatione sententia.

sic

sic inuidia affecti oculos infigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipsius malitiam attraxerint, veluti veneno tineta tela impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, si conspectu noceant.

*Heliodo-
vi.*

Inde in eundem sensum scribit Helidiorus, *lib. 3. histor. Æthiop.* Hic aër, *inquit*, nobis circumfusus per oculos, nares, halitus; aliósque meatus ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eò secum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiunt, halitum ingenerat. Itaque ubi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumstantem aërem qualitate malefica replet, ac propriū spiritum acerbitalis plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem, utpote subtilis, ad spiritum vsque, & medullas ipsas peruadit, & plerisque morbus fit inuidia, & proprium accipit nomen fascinationis.

Tandem in specie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque ut id probent, multa adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis sit ad mouendos & variè flectendos animos, notissimum est. Nec ignota Musicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad tristitiam, ad misericordiam, ad arma concitare potest. Animi verò affectus magnam vim habere corpora nostra alterandi, extra dubium est. Obseruatum etiam esse putant, verbis quibusdam prolatis à vetulis infantes quosdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes abortū facere, nonnullos macie consumi, alios grauissimis doloribus corripi,

*Fascina-
tionē ne-
gantes.*

Alij contra omnia illa, quæ de fascinatione dicuntur, fabulosa & falsa esse existimant. Et cum

tres eiusmodi fascinationis modi sint propositi, per visum, per vocem, & contactum; nullo horum quemquâ fascinari & lædi posse putant. Cum enim visio fiat nō radiorum emissionē, sed specierum visibilium receptione, & sit actio in homine immanens, nullo modo visu quis alium lædere potest. Vox quoque cum saltem auditus obiectum sit, per se nemini nocet, nec verborum per se vlla efficacia est. Ita nec tactus, quatenus talis, nisi is, qui tangit, alterum alteret, nocere potest, præsertim si vestes saltem contingantur. Quæ omnia cum verissima sint, postea pluribus probabuntur.

Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 17.* etsi fascini tres principales differentias constituit, vnam, quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi, tractandi, percutiendi, attentius inspiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum tetrico aspectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepsiam incidere, & mori scribit. Verum etsi negandum non sit, terrorem, timorem, & imaginationem morbos, eosque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepsia corripi posse: tamen hoc nihil ad hanc quæstionem de fascino facit. Non enim hîc quæritur; an homo sibi ipsi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere possit: sed de hoc controuersia est, an aliquis alteri visu vel voce nocere possit. Et infantes, qui fascinari dicuntur, eas, à quibus fascinari putantur, sæpe non vident, non agnoscunt, & proinde ad eorum aspectum non terrentur.

*Cardani
de fasci-
no sentē-
tia.*

Ex hac ergo controuersia vt nos expediamus, *Autoris
sentētia.*

primò ambiguitas vocabuli fascini distinguenda.

*Fascini
quot mo-
dis dica-
tur.*

*Prima
fascini
significa-
tio.*

Cùm enim fascini vocabulum tribus modis accipitur, etiam non vna, sed triplex quæstio est, an dentur morbi ex fascino. Primò enim fascinatio sumitur sensu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo est, pro læsione, quæ solo visu vel laudatione induci putatur: cuius rei exempla supra sunt allata: *Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.* Et, *baccare frontem Cingite, ne noceat Vari mala lingua futuro.* Et cùm foeminæ sibi persuasum habent, se infantibus; si eos laudent, nocere, nisi illud, *præfiscinè dixero*, seu Deus te custodiat, addant.

Secunda.

Secundò fascinatio interdum accipitur pro læsione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas *ὑποπόλαια*, & effluuia affertur: quæ fascinatio, si modò fascinatio dicenda est, vt mox dicetur, omninò naturalis est. Hoc modo fascinum definit Langius, *lib. 2. epist. 36.* quòd sit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis diffidente, *ὑποπόλαια*, id est, defluuium, quo aliorum corporis habitus & spiritus, per visum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conspurcati, corpora tabescere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in solis effluuiis acquiescere, sed visum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, sed minùs rectè, addere videtur.

Tertia.

Tertiò est fascinatio Magica dicta, quæ nihil aliud est, quàm incantatio & veneficium: quo modo fascinationis vocabulum accepit Bald. Ronsæus *epist. 50.* in qua, vbi in titulo fascini, historias se relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum

nesfiorum historias recenset. Itaque vt de distinctis rebus & quæstionibus distinctè loquamur, secundum & tertium genus concedimus, sed an propriè fascinationes dici possint, dubitamus.

Et quidem quantum ad secundum genus, probauimus supra rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm simpliciter venenati, tum etiâ contagiosi, inducuntur: eaque effluuia esse partim atomos è corporibus effluentes, partim spiritualia, speciebus sensibilibus cognata. Verùm propriè fascinatio ista non dicitur, sed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagiosos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, si quis peste ab alio, vel lue venereâ, vel scabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel si piscator stuporem à torpedine patiat, aut quis à Basilisco, serpente, bufone, aut huiusmodi alio animali venenato occulto effluuiò lædatur, fascinator propriè, sed venenatus dicitur. Et ipsa Etymologia repugnat. Fascinatio enim à Græco *φασγίνω*, id est, inuideo, deducitur, & *φασκασία* propriè inuidia est. Inuidere autem, teste Cicerone, antiqui vsurpabant pro nimium videre. Qui enim inuidet, ab eius cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quò illud Horatij pertinet: *Non isthac obliquo oculo mea commoda quisquam Limat, non odio obscuro, morsûque venenat.* Quæ fascini significatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideoque etsi effluuia illa omnino admittenda sunt: tamen ne illa superstitiosa & falsa fascinatio admitti videatur, fascinationis nomē ei non attribuendum. Et qui superstitionem aliquā è vulgi animis eruere vult, nec nomen retinere debet.

*Fascinū
impro-
priè di-
ctum.*

Tertium.

Tertium genus quod attinet, probabitur in sequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, persuadet, si res nullius momenti vel liminibus domus, vel lectis imponant, se iis effectus illos, quos cupiunt, præstare; cùm tamen omne illud Diaboli opera præstetur: ita quoque idem veneficos persuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aspiciant, ei malè precentur; interim visus, voxque nihil tale præstant, sed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum Autor Diabolus est. De quo I.C.Scaliger, *exerc.* 349. Malus dæmon ista facit, non vt hominem faceret potentiorē, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipse igitur agit Dæmon, Stultus ille, ac vecors putat, suis se verbis agere. Talis fuit procul dubio senex ille, cuius supra mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptista Codronchio, *lib.* 1. *de morb. venef. cap.* 3. diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu alterata foemina nobilis foetus motum in consuetum statim sensit, & postea foetum in frustra comminutum summo cum vitæ discrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigisset, puerpera sex mensibus peractis grauissimos cruciatus circa ventrem inferiorem sentire cœpit, tandēque cùm aluum excernere vellet, spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata est, Malo ad veneficia etiam, quàm ad naturalia effluvia referre Telchinas, de quibus supra, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt
&

& familias illas effascinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib. 7. cap. 2.* scribit. Verùm actiones istæ magicæ cum fascino vulgari non sunt confundendæ. Equidem negandum non est, vocabulum Fascinationis ad actiones magicas sæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerus librum suum contra Magos & veneficos inscripsit: *Flagellum hereticorum, fascinatorum.* Et Franc. Ronsæus, *epist. 1.* fascinum pro veneficio sumit, vt antea dictum. Verùm nec ista fascinationis significatio propria est, vt notio nominis antea proposita indicat. Et multis ex vulgi sententia fascinatio tribuitur, etiam amicis, in quibus nulla veneficij suspicio est.

Itaque restat tertium fascinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione est, quod, vt ex supra allatis patet, persuasum habet, etiam sine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui visu vel voce, ac laudatione noceri posse. Atque hoc fascinum dari negamus, nullumque eo morbum induci posse, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabulosa & superstitiosa esse; omnia verò, quæ ad id probandum supra allata sunt, saltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera esse putamus. Id quod clarius fiet, si omnes, qui vulgò traduntur, fascinationis modos examinemus.

Et primò quidem visum quod attinet, cum visus sit actio immanens, & fiat per specierum visibilibus receptionem, non spirituum opticorum emissionem, & visus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facile hinc patet, visu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre posse. Interim non negamus, vt ex

Fascinatio vulgo credita an detur.

An visus fiat fascinatio.

toto corpore, ita etiam oculis, quædam effluvia fieri, atque hinc ophthalmiâ contagiosam esse posse. Imò si quis statuere velit, è corporibus occulto modo malè constitutis, qualia sunt vetularum & sagarum, maligna talia effluvia ex oculis emitti posse, quæ aliis, præcipuè infantium tenellorum, & ad resistendum minùs potentium, corporibus noxia esse possint, cum eo non pugnabo; cum & ophthalmia Gallica perhibeatur esse contagiosa. Verù læsio hæc non fieret, nisi per oculos, ut in ophthalmia. Magis itaque credibile esse puto, pauca omnino per oculos fieri effluvia, multò verò plura per os & nares, quibus potius ea adscribenda sunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peste certè laborantes neminem visu, sed potius halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideoque sine periculo est, qui à peste laborante solum videtur; qui verò è propinquo cum eo conuersatur, ut halitus ex ore & corpore exhalantes excipere possit, extra periculum non est.

An voce.

Deinde vocis eadem ratio est. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere posse, quod, ut prohibeant, ut antea etiam dictum, Græci illud ἀφασκάντωι, Latini, præfisciue dixerō, usurpant, Germani, Deus te custodiat, addunt. Verum falsa & superstitiosa ea est opinio, & nulla ratione nititur. Etenim ipsa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potius accidit per effluvia illa morbida & maligna, quæ ex ore cum voce exhalant. Quæ causâ tamen in laudatione locum non habet. Etenim cum ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique sani sint, non ægri, nec etiam semper tam propinquo loco constituti,

stituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertinere possit, hoc modo nulla læsio fieri potest. Et licet verularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora sint malè disposita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere possit; & licet ex ore plures exhalent: tamen longè sæpe ab infantibus remotæ sunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino si iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præstant.

Tactu denique non solum corpora ægra aliis suos morbos, vt scabiem, luem veneream, elephantiasin, pestem, & similes communicare posse, manifestum est; sed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in speciem sana sunt, etsi venenata sint, aliis contactu nocere possunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono missa, & ille Cambajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæsar Scaliger, *exerc.* 125. *sect.* 1. refert, adeo venenosus fuit, vt muscæ etiam, quæ eius cutem sugerent, interirent; & alter, qui sputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi posse, si nihil aliud, torpedo satis docet. Verùm ista omnia nihil ad fascinationem faciunt. Neque enim qui à scabioso, elephantiaco, lue venerea laborante, vel torpedine læduntur, fascinati esse dicuntur. Neque hoc modo probatur, solum contactum cuiquam nocere posse: sed si quæ per tactum læsiones fiunt, per effluvia è corporibus ægris aut venenosis fiunt. Si quæ verò læsiones accidunt, quæ non per effluvia talia morbida & venenata, sed solo contactu, etiam à sanis, (corpus enim sanum alij morbum,

*An tās
flu,*

quem nullum habet, cōmunicare non potest) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis vestibis factus est, quo modo vetula illa ventrem fœminæ nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiusmodi hominibus tanguntur, læduntur, sed ij saltem, quibus veneficæ eiusmodi malè cupiunt.

*Fascina-
tio pro-
priè dicta
nulla da-
tur.*

Ex quibus omnibus, quæ hætenus dicta sunt, facile patet, fascinationem illam, quæ vulgò fertur, nullam esse, nec naturales causas habere, sed antiquam iam per multas gentes, per manus quasi traditam esse opinionem & superstitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno, nec ab vilo veterum Medicorum eius inter causas morborum mentionem factam esse; & quæ à fascinatione vulgò fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluviis contagiosis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

*De fasci-
natione
opinio
vnde
oriatur.*

Quibus & hoc addimus, opinionem istam de fascino infantium imprimis ex eo natam esse, quòd vulgus non intelligit causam, cur infantes maxime sani & pulchri sæpe subitò in morbum incidant. Accidit verò id ideo, quia *ἐνέξια*, quæ ad summum peruenit, periculosa est, teste Hippocrate, i. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debent, vt Celsus monet. Ideoque non mirum, si & infantes, cum ad summum *ἐνέξιας* gradum peruenerunt, subitò interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidunt. Cuius rei causam cum vulgus ignoret, eos ab aliquo, qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aspexit, fascinosos esse opinantur.

Atque

De fascinat. & an eâ aliqui morb. inducatur. 681

Atque hæc omnia si quis obseruauerit, facile omnia argumenta, quæ ad probandam fascinationem afferri solent, & supra enumerata sunt, soluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Historicis afferuntur, quod attinet, plurima sunt falsa & superstitiosa. Si qui verò affectus tales reuera acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione sed & veneficio prouenerunt, non à visu vel laudatione simpliciter.

*Exemplorum
& rationum
pro fascinatione
solutio.*

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti sunt. Primò enim quod multa de ἀπορροιαῖς & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci posse supra etiam monuimus, sed læsiones illæ non fascinationes sunt, vt antea dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo seipsum Eutelidas fascinare potuerit, falsus est. Etenim etsi periculosus est habitus summè bonus: tamen periculosus est, etiamsi quis in fonte vel speculo se non aspiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quod in corpore summè bene habito ex oculis spiritus in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò scæminarum menstruo laborantium & specula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea fascinatio est, neque per visum, quatenus talis, fit, sed per occulta effluuia & halitus prauos, eosque non tam ex oculis, quam ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò ophtalmiam contagiosam esse posse, conceditur, sed nemo eum, qui hoc modo lippitudinem

tudinem contrahit, fascinatum esse dicit; cùm vitia ista non per vñsum, quatenus talis, sed per contagiosum effluuium fiant.

Quartò eadem ratio est Basilisci & aliorum animalium venenatorum, quæ visu nocere dicuntur. Non enim hoc præstant visu, quatenus talis, sed per occulta effluvia. Neque si quis à Basilisco vel alio animali venenato hoc modo necatus est, fascinatus dicitur. Quòd verò lupo hominem prius videns, ei vocem adimat, fabulosum est.

Quintò magnas imaginationis vires esse concedimus, verùm in proprium saltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium sese extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falsum, vt *in tract. de Cons. & Dissens. Arist. cum Galen. cap. 14.* probatum. Est enim imago actio immanens. Quæ verò, vt supra in quinto argumento dictum, Plutarchus de invidis ad probandam fascinationem affert, nullius ponderis sunt. Etsi enim, vt alij pravi affectus, ita etiam invidia, in malum, habitum degenerare potest: tamen, vt quotidiana experientia docet, nemini, quàm sibi ipsi nocet invidus: &, vt Ovidius, *lib. 2. metamorph.* scribit: *Succensus hominum carpitque & carpitur una, Suppliciumque suum est.* Quòd verò invidus alteri invidia nocere possit, nondum observatum: cùm affectus animi extra suum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici posse puto: Malo invidiam, quam misericordiam.

Tandem in specie vocem quod attinet, equidem oratione & Musica hominum animos moueri posse, non nego. Verùm quid hoc ad fascinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur,

laudatur, tale quid, quale in ornata oratione aut Musica auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur, plerunque non audiunt, aut si audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis in iis, qui orationem vel Musicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cum ita sese habeant, & vulgata illa fascinatio nulla sit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagiosis, vel veneficio proueniant: nihil amplius de fascinatione dicendum videtur; cum de morbis ab effluuiis contagiosis & venenatis antea dictum sit, de veneficiis verò in seqq. dicendum restet: quia tamen de signis & curatione fascinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea præterire volo.

Et primò signa quod attinet, iam supra diximus, antiquam esse opinionem, fascinantibus in oculis, *Signa fascinantium.* vel utroque, vel alterutro esse binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis fascinantibus intelligendum, qui pactum cum diabolo iniuerunt, qui stigmatibus eiusmodi sua mancipia insignire & notare solet. Ut enim ex autoribus, qui de Magis & veneficiis scripserunt, patet, sicut in aliis partibus notas quasdam à Dæmone impressas Magi habent: ita non impossibile est, ut in oculis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obseruatum scribunt) reuera in oculo sint, an saltem appareant, aliis diiudicandum relinquo.

Deinde quomodo ij, qui fascino læsi sunt, sint *Signa fascinatorum.* cognoscendi, docet Cardanus, *lib. 2. de venen. cap. 7.* ubi fascinati indicia esse scribit, colorem mutatum, oculos

oculos tristes & demissos, cum lacrymis, aut nimium siccos, suspiria, cor triste, vigilias, insomnia multa, maciem in tuo corpore, & imprimis pallefcere signum fascini & veneficii esse putat. Verum quis non vider, signa ista etiam aliis morbis esse communia? Addit & hæc hyacinthum & corallia in fascino impallefcere, nitoremque amittere; & si annulus digito immittatur ex asini ungula, fiatque is latior post aliquot dies, fascino vel veneficio affecti id esse indicium scribit.

Certius signum est, si nulla alterius morbi indicia adsint, nec causa aliqua seu externa, seu interna, seu ex parte matris, seu infantis, quæ ei nocere potuerit, præcesserit; absint etiam signa veneni, nec remedia aliquid profint. Tum enim de fascinatione, seu potius læsione per effluuium malignum aut veneficium suspicio est; itaque inquirendum, quæ fœmina infan- tẽ tractauerit, vel cum eo conuersata sit.

Curatio.

Curatio quomodo instituenda sit, ex superioribus facile patet. Cum enim duo fascini genera sint; (si modo ita appellanda sint) vnum, quod est ab effluvio maligno & venenato, alterum quod est à veneficio; quomodo morbi à contagio & venenis extra communicatis curandi sint, supra dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi sit ratio, in sequentibus dicetur. Ut tamen & hic quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad fascinationes præcauendas medium digitum ostendere solent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui, *lib. 28. cap. 4.* re- percuti fascinationes expuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio superstitiosa sunt. Nostrates fœminæ cunis infantium conyzam cæruleam (quam
inde

De fascinat. & an eâ aliq. morb. inducatur. 685

inde *Beruffiraut* nominant) imponere solent. *Cardanus*, lib. 3. de *venen. cap.* 15. sequentia habet: Suffumigare iubet ex *Apuleio* infantem fascinat-
tum filice herba, thure, myrrha, succinō; scri-
bitque: opitulari fascinatis quæcunque cor confor-
tant; sinaragdum; hyacinthum, theriacam,
moschum, syrupum de nymphæa; & iubet in-
ungere ægrum succo artemisiæ, eadēque eum
suffumigari, verbenam suspendere in cubiculo
& comedere assiduè buglossum, petroselinum vul-
gare, & vincire frontem corio frontis asini, de
collo suspendere radices pæoniæ maris, & Iaspidem,
& adamantem brachio nudo alligare, corallium
rubrum suspendere in ventriculo, & alia, quæ
prætereo. Optimum, quod habet, præceptum est:
Serua cor sincerum erga Deum, & ille te tuebitur
Alij etiam corallium rubrum collo infantis suspen-
sum, aut armillis incertum, in brachiōque gesta-
tum, præcipuam inter reliqua, quæ contra fascinum
commendantur, habere efficaciam contendunt.
Alyssum quoque herbam domi ad lacunaria su-
spensam contra fascinationes hominum qua-
drupedūque salutare esse amuletum, refert
Dioscorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi
contra fascinum valere creditum esse, ex illo *Vir-
gilij* patet: *baccare frontem Cingite, ne Vati noceat
mala lingua futuro*. Rutam quoque *Aristoteles*, *sect.*
30. probl. 34. fascini vires obtundere scribit. Cuius
rei manifestā tamen potius, quàm occultam causam
reddere conatur, quod scilicet ij, qui auidè come-
dunt; & ab inspiciente se fascinari metuunt, flatus
multos colligant, atque ab iis tormina, quos *Ruta*
discutiat. Et alias *Ruta* creditur aduersus omnes
morbos

morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia somnia, phantasmata, & nocturnos terrores, esse vtilis. Cuius rei causa esse videtur, quod absumit flatus, & exsiccat, ac seminis redundantiam extinguit, è quibus duabus causis multa, quæ vulgus in Dæmones refert accidentia proueniunt, vt ex lib. Hippocr. *de flatib. & morbis virginum*, colligi potest. Eiusmodi remedia etiam habet Plinius, *lib. 13. cap. 8. lib. 26. cap. 10. & lib. 28. cap. 8.* Quintus Serenus Sammonicus, *cap. Infantibus stridentibus vel strige inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit: *Præterea si fortè premit strix atra pueros Virofa emulgens exertis ubera labris, Allia præcepit Tyidin sententia necci.*

Verùm etsi contra illa occulta inquinamenta & gemmis & plantis occultas vires esse, negandum non sit; cum vsitatum sit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepsiam de collo suspendere: plurima tamen videntur superstitiosa esse. Summa; cùm illa fascinatione, quæ vulgo perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum sollicitum esse, necessarium non est.

Illa verò, quæ vel epilepsiæ, vel suffocationi vteri medentur, vel flatus discutunt, vel seminis abundantiam extinguunt, cuiusmodi diximus esse corallia, succinum, & similia, sine superstitione adhiberi possunt, vtpote quæ naturaliter repugnant dispositionibus illis vitiosis in corpore, quibus Diabolus ad suas præstigias abuti solet; de quibus infra suo loco plura dicentur.

C A P V T II.

Quid sit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantationis & Veneficij nomen in genere significat actionem, qua ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiusdem dæmonis opera aliquid, quod supra naturæ cursum est perficitur. *Incantatio Veneficium,* Actiones autem istæ, ut & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominanturque à Græcis *φαρμακία, ἐπωδή, μαγία, μαγανεία, γυντεία*, & *φαρμακίδες*, ac *φαρμακείτριαι* & *μάγοι*: à Latinis incantationes, veneficia, Magicæ artes, incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, sagæ, lamia, striges. Quæ appellationes etsi singulæ certas actiones & operandi modos significant: tamen plerunque ita confunduntur, ut vnum quodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque significare videantur.

Primò enim nomen Pharmacum, à quo *φαρμακείτρια* & *φαρμακεία* & *φαρμακίδες* deriuatur, in bonam & malam partem accipitur, & ubi in malam accipitur, & lethale venenum, & phyltrum, seu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac similibus consistunt, significat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium secundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et antiquos etiam vocabulum *φαρμακίας* pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, seu carmine seu aliis modis nocetur, accipere, manifestè patet à Platone, *lib. 10. de Legib.* Et apud Aristotelem, 6. *Pharmacum.*
histor.

histor. animal. cap. 25. φαρμακίδες nominantur. Et Apocalypseos, cap. 18. φαρμακία pro præstigiis & impostura sumitur, cum scribitur: ἐν φαρμακίᾳ οὐ ἐπλανήσθησαν πάντα ἃ ἔθνη: id est, in impostura tua omnes gentes decepti sunt.

ἐπωδὴ.

Secundò ἐπωδὴ ab ἐπάδεν, quod est accinere, adcantate, admurmurare dicta, Incantatio, est maleficij genus propriè, quò verbis quibusdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira se præstare posse putant, vt ex illis Virgilij, Ecloc. 8. patet: nihil hic nisi carmina desunt. Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin. Carmina vel calo possunt deducere Lunam: Carminibus Circe socios mutauit Vlissei. Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Incantationis genera.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primo enim incantationes, seu ἐπωδαί, & carmina alia sunt bona dicta, alia mala. Bona sunt, quæ ad morbos sanandos adhibentur. Hinc ἐπωδὸς vocatur mulier apud Suidam, ἡ ἐπᾶδουσα τοῖς νοσῶσι παῖσι, id est, quæ carmen pueris fascinatīs aut ægrotantibus accinendo medebatur. Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmericis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & salubriora fiant. Mala verò sunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifesto & expresse cum Diabolo pacto sua carmina recitant, & incantationes instituunt; alij imprudentes, non tamen excusabiles, carmina illa seu verba sic recitant, non quasi ex pacto cum Diabolo valeant, sed quod verbis ipsis vim quandam inesse, malè persuasum habent. Vtrique plerunquē alios lædere student, præcipuè illi quibus pactum expressum

expressum est cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodesse cupiunt.

Tertiò etiam dicuntur veneficæ, quòd venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & malam partem accipi, supra dictum) vtuntur, iisque hominibus nocent. *Venefica*

Quartò ob nocendi studium maleficæ appellantur; cùm omnia earum studia, conatus & actiones eò dirigantur, vt hominibus vel brutis, instinctu Diaboli, qui ab initio est homicida, noceant. *Malefica.*

Quintò dicuntur mági. Equidem hoc nomen *Magi.*

olim in bonam partem acceptum fuisse, negandum non est. Etsi enim nonnulli existimant, Magos semper & vbique habitos, qui vel scire vel facere possint ea, quæ à naturalibus causis effici nequeunt, & cùm naturæ vires nihil superet, nisi Deus & Angeli boni vel mali, Dei verò & bonorum Angelorum operâ vsi non sint ea de causâ, quòd, quæ faciunt, ordini à Deo præscripto prorsus repugnant: malorum Angelorum operâ id præstitisse. Verùm malo hîc sentire cum Pererio, *lib. 1. de Mag. cap. 3.*

& aliis, qui statuunt, dari magiam aliquam naturalem, eamque esse, quæ cognitione quadam, & vsu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt *Magia naturalis.*

Plinius loquitur, sunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ maiestate penitus abdita. Qualia passim in Physicorum libris occurrunt, & eorum quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota sunt, si perspecta habeat Philosophus, mira facere potest, adeò vt vulgus ea supra naturæ vires, & à superiore aliqua causâ perfectæ putet. Interim hoc negandum non est, cùm humana mens sit nouitatis auida, & scientia nun-

quam expleri possit, illos Persas, Chaldaeos & Ægyptios, cum omnia, quæ vellent, intellectu consequi non possent, ad Dæmonum opem tandem confugisse. Vnde Magi nomen infamatum est, adeo ut hodie etiam in malam partem accipiat, & ij Magi dicantur, qui, ut sciant, vel faciant, quæ secundum naturæ cursum scire vel facere non licet, Diaboli operâ utuntur; quamvis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conantur.

Saga.

Sextò *sagæ*, à *sagiendo*, id est, multa sciendo, dictæ sunt propriè, quæ se multa scire imprimis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non possunt, seu quæ ex pacto cum malo dæmone se, quæ alij nesciunt, dicere, vel prædicere, vel tempestates ciere, homini, brutis, segetibus nocere posse, sibi persuasum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus utuntur.

Lamia.

Septimò & *lamia* nominantur, à *lamiis* Ethnicorum. Ethnicis enim *lamij* erant spectra seu phantasmata, quæ cum prodesse se velle, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formosarum & pulchrarum mulierum specie; cum verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & *Empusæ* ac *Mormoliciæ* dicebantur. Cum ergo *sagæ* hodiernæ cum spectris colludere, conuiuari, saltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc *lamia* sunt vocatæ.

Striges.

Octauò nominantur *striges*, ab *aue* huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctulac infantium labris immulgere, & infantes absque custodia relictos è cunis rapere, sanguinemque eorum exsorbere: quod cum & venificæ facere dicantur, *striges* quoque nominantur. Et sunt plura adhuc

adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Tandem etiam à quibusdam ars Atracia nominatur; unde proculdubio etiam Germani *die Schroarkefunst* dicunt, non quidem ab atro colore, sed ab Attrace, qui eam primus in Thessalia tradidisse scribitur, teste Beroaldo, in *Apuleium, de aur. Asin.* *Ars Atracia.*

Et si verò ex hisce omnibus patet, nomina hæc diuersa diuersas ob causas maleficis esse imposita: tamen hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vsurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiusque ope, ea, quæ supra, naturam sunt, præstare dicuntur. Iis enim omnibus, vt postea dicetur, còmune est, vt pactum cum Diabolo habeant, interdù expressum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abiurato Deo paciscantur cum malo Dæmone, & se eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & scientias, ac occultas res ab eo discant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò ipsi quidem cum Diabolo pactù non ineunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & similibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone iniuerunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præstent, & aliis seu prosint, seu noceant.

C A P V T III.

*Dari morbos à veneficiis & incantatione
inductos, affirmant multi.*

ET si verò actiones veneficæ & Magicæ & variæ & plurimæ sunt, quæ à Sprengero, in *malleo malefi*

maleficarum, Iohanne Bodino, in *Demonum*. Nicolaio Remigio, in *Demonolatr.* & aliis plurimis prolixè recensentur: tamen iis, quæ ad propositum nostrum non pertinent, prætermisissis, saltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus; An dētur morbi ab incantatione & veneficiis inducti. Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit passim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum & sagarum mentio: & prolixū omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in sacris & profanis literis veneficarū fit mentio, recensere. Quapropter iis omnibus missis saltem è recentioribus vnam atque alteram historiā recensebimus eorum morborū, quos à nulla alia causa, quam veneficio inductos fuisse, quiuis facile colligere poterit.

*An den-
tur mor-
bi ad in-
cantatio-
ne.*

*Veneficio-
rum hi-
storia.
Ioh. Lan-
gij.*

Ioh. Langius, *lib. I. epist. 38.* refert, anno 1539. in quodam Eistetenensis Episcopi ditionis pago, Fugenthal, Vlicum Neussesser, agricolam, cum crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, subitò clauum ferreum sub illæsa cute manu apprehendisse, quem Chirurgus illic balneator nouacula exciderit, nec tamen dolores cessasse, sed indies magis incruduisse. Quare cum nullum aliud doloris remedium, quàm mortem, putaret, arcepto cultro guttur sibi abscidisse. Porro cum cadauer astante magna hominum frequentia apertum esset, & ventriculus incisus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim instar ferræ dentati, & duo ferramenta aspera reperta fuisse, quorum singula spithami longitudinem excedebant, adfuisse, & capillorum instar globi inuolucrum.

Alexander

Alexander Benedictus , *lib.7. pract. cap.25.* narrat, se vidisse duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis postea vomitibus exagitatæ fuerunt ; alteram acum crinalem ingentem in modum hami implicatam cum capillo muliebri plusculo , cum resegmentis vnguium inuoluto reiecisse magnis conatibus , quæ sequenti die mortem obiit. Alteram capillamentum muliebri, vitri frustra , cum canis caudæ pilosæ tribus frustis arefactis , ita vt penè integræ caudæ quantitatem, si in vnum composita fuissent, adæquassent, euomuisse.

Antonius Beniuenius , *de abdit. sanat. & morb. caus. cap.8.* refert, mulierem quandam sedecim annos agentem subitò in horrendum clamorem erupisse, eiusque ventrem ita intumuisse, vt foetum octimestrem gestare videretur , & ita conuulsionibus cotreptam fuisse , vt plantæ pedum cervicem attingerent, & tandem in vomitum prorupisse, quo ligna & recuruos clauos , æreâsque acus vna cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit , & tandem ientaculi frustum tantæ magnitudinis , vt deuorare integrum nullus potuisset , idque sæpius ipsam fecisse.

Imprimis verò mirandam talis vomitus historiam Cornelius Gemma , *lib.2. de diuin. nat. characterism. cap.4.* oculatus testis longâ oratione recenset : quæ, omiſſis quæ ad rem nostram non ita facere videntur, ita sese habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter succulento, forma vetustate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu subristis quedam alacritas misturam æquabilem humoris sanguinei & melancholici præ se ferret,*

cœpit læguere variis symptomatib. Circa Ianuar. anni 1571. menses bis tēve proceſſerunt, ſed à morbi initio ſtatim ſuppreſſi, inſignem totius corporis laſſitudinem, pepererunt, eius generis, quem φλεμονώδης Galenus appellat. Magna fuit veneni ſuſpicio, quòd libamenti fruſtulum accepiſſet, in quo mandendo ſe ſenſiſſe dicebat ſaporem non prorſus extraneum, ſed aſperitatem deglutitioni reſiſtentem; atque ab eo tempore cœpit primum cingi circa præcordia, extenuari plurimum, vomere per intervalla, anorexiam & vertiginem pati, aliſque propè, quæ gravidis ſolent accidere, inſandis ſymptomatibus conſlictari; potiffimum tamen 4. & 7. menſe. Nam circa medium Iunij febres occulta ſenſim in manifeſtas abierunt, cum ſiti, & quadam conuulſionis ſpecie, animique deliquio. Interdum verò ſic ætius eſt dolor, ut inſtar furibundæ de loco in locum, continuè fluctuaret, ſæpe inflatis præcordiis multò vehementius, quàm in hystericis ſoleat. Eò anguſtiæ venit, ut nigricante facie fauces velut ab iniecto laqueo premerentur, tres quatuorve miniſtri robuſtiſſimi vix retinendæ ſufficiebant, quia repente exiliens lecto in omnem conuulſionis ſpeciem torquebatur. Hac mala cum ſe per vices intenderent, atque remitterent, menſe Auguſto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata ſunt ſupra modum. Euenit tandem, ut poſt terribiles cruciatus ſpontè concitata vis naturæ anguillam, vivam per poſteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota ſpecie, craſſitudo pollice maior, longitudo pedis unius & dimidij; aderant illi & ſquama, & oculi, & ſpina, & cauda, univerſim ut in anguillis ſolet; iacebat diu inter fæces veluti exanimis, ſed coniecta in urnam aqua plenam reuixit denuo. Ceſſarunt ab huius excretionẽ dolores illi extremè feroces.

Anguilla,

Anguilla, quam mortuam exenteratamque suspend-
derant loco sublimi, ab animalibus tuto, repentè eua-
nuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquosi
humoris copiam, humano lotio non absimilem, sapo-
ris absurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim
dies, singulis profecto exonerans supra libras viginti
quatuor: nihilominus urinam interdum bis tērvē co-
piosam reddente agra: nullus in ventre tumor, nulla
in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipsa
puella potus ac cibi paucissimi, vix unum cyathum vi-
ni aut cereuisiæ, aut alterius liquoris potitauit, aie-
bátque, multum sibi dolere sinistrum latus ab eo tem-
pore, quo anguillam excreuerit, imò & dudum ante,
sed prius fuisse alicuius ponderis sensum, nunc etiam
morsum & acrimoniam accessisse, quin cū validius
premeret, offendi se graniter dixit. Ubi per 14. dies
ingens illius aquosi humoris copia profluxisset, cœpe-
runt & pili confertim exire per vomitum, copiosissimi
numero, digiti longitudine, sed longiores alij, alij
breuiores, eiusmodi sanè, quales annosis canibus euel-
luntur; auctaque est indies ea pilorum quanti-
tas, vt facile pilas quamplurimas iustæ magnitu-
dinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno fasti-
dio ac vomitus difficultate, ac iam circa vespēram,
deliquia quedam animi admiranda contingebant,
supinam sese subitò ex vno latere in aliud iacta-
uit tanto impetu, vt, nisi coercita, caput promptis-
simè in aduersum parietem, vel sponda vertices im-
pegisset. Manus contractæ erant tam validè, vt nulla
vis posset effringere. Interdum manu subitò reducta
pectus percutiebat tanto sonitu ac vehementia, vt
magno in periculo fuerit, ne vllum precipuorum visce-
rum lethali vulnere violaret. Durabat istud per

horas interdum duas : in paroxysmo neminem agnoscebat. Sape velut ab utero suffocata rubebat insigniter , cum lassitudine quadam , ac sensim oborientis febricula rudimento. Semel atque iterum spumeum quiddam circa os apparuit. Contigit semel sub paroxysmum ex risu in fletus , ex fletu in risus maximos solui. Præterea nonnulli vomitus , qui floccos ingentes pilorum eicerent , cum purulenta materia , instar saniei , interdum simili stercore columbino aut anserino , in qua colluvie & frusta lignorum , & membranarum tenuia rudimenta , sed lignorum partes adeò viue , ut ex caudicibus obsoletis diffractis inequaliter comminutæ portiones viderentur , unguis amplitudine , alia crassitudine , intus fungosa , foris obducta vetustiore cortice nigro. Paulò post cœpit alius vomitus ater , ut carbo , dixisses atramentum verum , vel sepia succum , imò carbones veros minutissimè tritos atque permixtos singulis diebus prodeuntes ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sapissimè cum pilis tam copiosis , ut nuci iuglandi includi non possent , omnibus albis , prolixis & duriusculis. Quæ cum per triduum ita durassent , eiecit semel & puri sanguinis , tanquam à vena dissectas , libras duas , nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu sanguinis rursus secutus est ater , ac si antimonio tinctus fuisset , humor omnino liquidus , in dies ferè singulos ad libras 5 . aut 6 . Atque hoc portentum septimanam integram constanti horarum lege & spatio perduravit. Tunc relinquere cœperunt epileptici paroxysmi , qui primū diebus singulis affligentes , postea non nisi per tertium diem , ac postremò per septimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc , sed pauciores , gradatimq; atriores excernebat , imò & breuiores indies , & cū prius ex flauo rufescerent , paulatim liuidi , nigri , tandem

aterrimi

aterrimi ac velut dissecti in frusta minutissima redderentur. Quandoque & cum his virulentus humor & crassus , quandoque similis limo. Circa Septembris medium membrana frusta maiora tanquam ventriculi partes euomuit ; habebant hac speciem tunica crassioris carnosæ, lenta, fractûque contumacis : quibus profecto (ut fatus inuolucro choroidi) etiam venarum ductus inarati ramosa propagine spectabantur interdum mediæ palmi lōgitudine. Has alia sunt è vestigio subsecuta tenuiores multò, sed penitus nigra, venarum dumtaxat vestigia referentes , alioqui membrana alantoidi non absimiles. Postremò venerunt & tertij generis tunica vasorum prorsus expertes, aliarum omnium tenuissima, ut locum amnii retinerent. Postquam hasce membranas eiecit , secuti sunt lapides ferè innumeri, quos vesperi semper hâc stata horarum periodo magnis tum tempestatibus animique deliquis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem angulosum , vix cum duplicis castanea mole librandum:hasit is per hora quadrantem, aut plus eo, in œsophago , sic ut tumor insignis ipsum ostenderet in interna gutturis regione : eodem temporis spatio omni pariter & pulsu & respiratione destituta permansit, ut ne pluma quidem ori opposita moueretur: manus pedesque frigidi: corpus rigidum instar statua, ut nihil amplius spei vita reliquum esset , donec subita rursus movebatur , atque oculos aperiebat , atque è vestigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & crassitie , sed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices , sed minores , ordine pauciores ac nigriores. Puella quoque in summum strangulationis periculum venit : os enim triangulare solidum foris, intus cauum ac spongiosum reddidit; nec mora , sequenti die articuli ossei, tali, digitorum acies,

rotula varia speciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili, & lapides intermixti, atque omnium postremo vitri & eris portiuncula. Postquam hæ portentosa excretiones conquieuerunt, virgo assiduè ærumnis valdè concussa ac decolor remansit, ventre subhumido, cum anorexia, tanquam ad hydropisim valetudo vniuersa spectaret, sed solo decoct. rad. eryngij, asparagi, iridis Illirica ac zarzæ restituta conuuluit. Aiebat tumorem sibi relictum in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere visus, hernia flatuosa, ex vomitus violentia subnata, indicata est. Hactenus Gemma.

Forestus etiam, lib. 18. obseru. 16. in schol. refert, se vidisse pannum, clauos, ferramenta, capillos & ossa vomitu reiecta. Et Francisc. Hildesheim, spicil. 2. pag. 186. narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium, & alia reiecisse. Et Baptista Codronchius, lib. 2. de morb. venef. cap. 3. vt supra etiam dictum, scribit, cum vetula quædam ventrem puerperæ tetigisset, eam post sex menses, grauissimos in ventre dolores percepisse, tandemque per aluum spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia eiecisse. Quæ omnia à naturalibus causis non prouenisse, cuiuslibet facile est animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, eod. loc. refert, mulierem quandam veneficam cum foeminæ cuiusdam grauidæ ventrem blandè quasi tetigisset, eam mox foetus motum inconsoetum sensisse, & postea foetum in frusta comminutum reiecisse. Idem, lib. 1. de venef. cap. 8. narrat, filiam suam Franciscam, decem menses natam, macie correptam fuisse, & sæpe suspiria magna edidisse,

edidisse , & cùm fasciæ soluerentur , quod aliàs infantes facere non solent , semper plorasse. Cùm verò veneficij suspiciones adessent , inquisitum fuisse in culcitram , & nonnulla veneficij signa re-
perta , semen nempe ciceris , grana coriandri , frustum carbonis , & ossis defuncti , rem quandam conspectu incognitam , præterea quasdam pluma sita quibusdam filis artificiosè insertas , vt pileo , vt moris est , applicari faciliè possent : & postea in eodem lecto inuenta fuisse frustula duo nucis siccæ , & ossis albi , nouem vel decem ossa piscium , quæ erant fabricata instar pectinis , cum quibusdam coralliis , ex variis rebus paratis , mirè intertextis : quibus igni traditis , mutata domo , & omnibus aliis , Dei beneficio , absque omni remedio naturali eam conualuisse.

Ligaturæ etiam dictæ , quibus noui præsertim coniuges ad Veneres imponentes , redduntur , ita etiam vulgo notæ sunt , vt sæpe sponsi ad copulationem in publicum prodire metuant. Quod quidem veneficij genus interdum semper , interdum certis , mensibus aut annis durat. Atque in hoc maleficio præstando malus Dæmon veneficis sese satis promptum præstat , vt coniugum amorem corrumpat , iisque peccandi occasionem præbeat. Herodotus , *lib. 2.* scriptum reliquit , Amasin , Ægypti Regem , impotentem factum fuisse erga Laodiceam vxorem suam , quousque quibusdam carminibus precibusq; solennibus ad pristinam redactus est cõstitutionem. Baptista Codronchius , *lib. 3. de morb. venef. cap. 5.* è Pierio refert : Comitem quendam in Argentoratensi ditione cùm vxorem duxisset , per triennium Veneris officium præstare non potuisse , casu autem
de

de veneficij instrumento certiore factum liberatum esse. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendisset, quam pro scorto antea habuerat, post mutuas salutationes interrogatus de valetudine sua & suorum, prosperè omnia agi respondit: quo turbata mulier iterum interrogauit, vtrum filios ex vxore habuisset; annuit Comes, & triennio tres habuisse respondet. Cùm adhuc magis vultu turbata esset mulier, cur, inquit Comes turbaris? Fortè meam mihi Inuides felicitatem. Non, inquit, mulier, sed vetulæ succenseo, quæ putauit suo maleficio vim procreandi liberos se tibi impedituram: in cuius signum, ait, puteus qui in medio claustro est, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij instrumenta. Gaudeo autem illa irrita esse, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuersus repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier & combustis instrumentis illis imposterum nullo impedimento vxore vsus est. Imò quòd magis mirum est, referunt nonnulli, repertos, fuisse, qui ex veneficio membro virili priuati sint. Atque eius rei historiam etiam *alleg. loc.* Baptista Codronchius narrat, de iuvene quodam, qui diu iuuenula quadam positus, volens eam deserere, reperit se genitalibus priuatum. Cùm verò tristis causam superuenienti cuidam mulieri tristitiæ aperuisset, atque quam maleficij in hoc negotio suspectam haberet, dixisset, illa respondit, vel blandissimis verbis ac pollicitationibus, vel minis ac vi opus est, vt eam ad pristinum statum te restituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens, obseruato tempore, in noctis crepusculo, oportuno loco, eam comprehendens, cum

precibus

*Membrũ
virile
veneficio
ablatũ.*

precibus eam inflectere non potuisset, iniecto in collum panniculo linteo, quo clamare mulier prohiberetur, penè ad mortem compressit, nec eam, antequam sanitatem promitteret, laxauit. Quæ tactu manus inter femora præstigium abstulit.

Non verò solùm Venerem impedire, sed & abortum possunt excitare veneficæ. Ita quidam veneficus, vt idem Codronchius, *eod. in loc.* refert, capiti in iudicio fassus est, suis se veneficiis effecisse, vt quædam mulier per multos annos abortum fecisset, foetu septies in vtero enecato. Id etiam contigisse pecoribus & iumentis omnibus vtero gentibus tum temporis. Instrumentum verò, quo utebatur, fuit serpens in limine ostij reconditus. Quo perquisito, & puluere tantum, aliquibûsque vestigiis serpentis, ob diuturnitatem temporis, inuentis, igneque concrematis, postea rectè perpererunt.

*Abortus
ex veneficio.*

Coniugatis autem veneficæ non eo saltem modo nocere solent, quod impediunt, ne coniuges sibi mutuò coniugale officium præstare possint; sed etiam dum odium pertinacissimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitiosos quoque affectus in homine excitare potest, vt vel id, quod nullo modo pulchrum, omnium formosissimum & maximè amabile habeatur, & contra, quod meritò amandum est, horrendum & abominabile appareat. Cuius rei historiam refert Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 3. cap. 6.* In quodam Hetruriæ opido, *inquit*, iuuenis quidam adeò perditè veneficam mulierem adamauit, vt formosam alioqui vxorem vna cum filiis reliquerit, & cum pellice suorum immemor vitam eousque traduxerit, donec

*Amor &
odium
inter cō-
iuges ex
veneficio.*

vxor de maleficio monita eò concessisset , & veneficij instrumentum inuenisset ; bufonem nimirum sub lecto ollæ inclusum , consutis oculis. Eo igitur abrepto, &, solutis oculis, postea igni concremato , confestim vir suorum recordatus , tanquam à somno surgens ad vxorem & filios reuersus est. Contra odij hoc memorabile exemplum ibidem refert : In opido Sepino , *inquit* , ditionis Neapolitanae, erat quidam, Iacobus nomine , cuius vxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipsos matrimonium contractum fuit , simul habitare nunquam potuerint ; tantum abest , vt se inuicem copulauerint. Et si quando Iacobus ad vxorem accedere volebat , tanto furore & rabie percita vxor erat, vt se per fenestram potius præcipitem dare, quam illum pati vellet. Quod cùm cuidam religioso ab ipsis hospitio recepto relatum esset , de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiendi gratia illico mulierem aduocari iubet , ejusque maritum in interiore ædium parte sese abdere , ne eius præsentia vxor ingredi renueret. Venit mulier, quæ de odij causa contra coniugem interrogata , suam vicem prius , miserumque fatum cum deplorasset, se nullam , *inquit* , eius rei rationem reddere posse : quia absentis mariti tanto desiderio & amore se flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non posset. Cùm autem ad illum alloquendum accedere velit, illico imaginationi suæ tot deformitatibus & turpitudinibus, totque horribilibus monstris maritum apparere , vt mortem prius subire velle se , quam illum ferre asseueraret : quod eius anima tota, omnesque vires ac spiritus in maritum , tanquam oblatum malum, & sui perniciem ferebantur, rursus

eo absente se eiusdem desiderio æstuarè aiebat. De cuius mulieris verbis cum bonus ille sacerdos periculum facere vellet : dixit mulieribus eam comitantibus , vt illam circum pedes & brachia super lectum valido fune in crucis modum vincirent, quo maritus omni repugnantia remota expeditum accessum ad eam haberet : verebatur enim ille sacerdos , ne , ob deformitatem aliquam celandam, mulier se ita affectam simularet. Vxor denique ob mariti desiderium se ligandam tradidit, rogans, vt ad se maritum admitterent , quo ingrediente nullæ vnquam furix tam immanes visæ sunt , nulla fera ita efferata , nulla belua tanta rabie & furore concitata, quæ cum ea conferri posset : spumam ex ore emittebat , dentibus fremebat , oculos contorquebat , totum corpus veluti furiis agitato , ac daemonibus plenum videbatur. Mulierisque ibi affidentes retulerunt, eius ventrem ac stomachum funibus contortis, quos ipsæ tangebant, refertum visum fuisse, totamque cutim vt flagris cæsam redactam. Nec furendi finis factus est , donec maritus concertationis laborem defessus , & illius misericordia morus , illinc exiit. Et tandem post tres annos mulier quædam in veneficiis versata, quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter molestèque tulerat , maleficiū , quod patrauerat, soluit : & ita Iacobus vxore potitus est , & inde in summa pace atque otio tranquillissimè vixit. Et Nicolaus Iaquerius , in *flagell. hæreticor. fascinar. cap. 12.* refert, se frequenter vidisse, quod personæ maleficiarum non potuerint præsentiam alterius tolerare, imo ne accessum , etiamsi nondum eam viderent , sed toto corpore cohorrerint , & coactæ sint

sint fugere cum vehementissimis clamoribus.

Vrina

*veneficio
suppressa*

Vrinam etiam suppressere seu occludere hominibus veneficæ valent; id quod iuveni cuidam factum esse ad mortis usque periculum à venefico, narrat idem Codronchius, *de morb. venef. lib. 3. cap. 5.* Cui malo ut dedecus etiam adderet veneficus, in publico ipsum vrinam emittere coëgit, ac etiam colludendo impedimentum abstulit.

Mira

*veneficij
historia.*

Inter recentiores Zacutus Lusitanus, *de praxi medica mirabil. lib. 3. obs. 134.* etiam memoratum dignam historiam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipse sic recitat: Puellam annum agentem ætatis decimum sextum, ex nobili prosapia oriundam, forma non vulgari præditam, iuvenis quidam speciosus, & liberalibus artibus apprime instructus ita miserè deperibat, ut illius amore irretitus noctes plures, velut amens, insomnis duceret: at cum illum ea ut ex infimo loco natum temneret & irrideret, indignabundus sagarum consilio de ea magicis artibus vindictam sumere curat. Quare absentis puellæ imaginem cera confictam verbis prolatis sortilegæ compungunt, quibus recitaris insons sævis doloribus in toto corpore excitatis est afflicta, iisque ita infandis immisericorditer vexabatur ut aculeis transigi videretur. Quibus lenitis remanebat aphona, & convulsione mirabili arrepta, qua pedibus antrosum pectus contingebat, cum oculis toruis, nigricante facie, pinnis narium inuersis, linguæ tremore, lypothymia, omnimoda virium iactura, fastidio summo. His triduo perseverantibus, convocantur Medici, qui postquam ultro citroque de causa morbi disceperant, in eam unanimis conveniunt sententiam, ut crederent, hæc horrenda

horrenda vitia ab vtero, aurâque venefica ad partes superas elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ similem tragœdiam excitare nata est. Quapropter præsidia plurima adaptant in hunc vsum. Sed cum iis applicatis illa delira, furibunda, omni conuulsionis specie premeretur immaniter, à Medicis tanquam spiritu malo apprehensa, aut veneficio vexata, deseritur. Hoc ita esse confirmavit postea enormis vomitus, cuius violentia nigerriam materiam primò, postea glomeratos crines, tribulorum fasciculum, acus æneas, & tandem ouiformem massam, atro colore conspurcatam reiecit, qua dissecta erupere plures volantes formicæ, quæ adeo horrendum foetorem ex se exspirarunt, vt nullus in domo persistere posset. Visus his omnibus patuit, cuncta hæc ex veneficio esse suborta. At cum in agone esset syncope oppressa, per vomitum laborissimè excreuit animal pugni forma, colore atrum, cauda oblonga, toto corpore pilosum, muris instar; quod postquam in terram elapsum est, eximia pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filiæ commoti consulunt ariolos, sagas, sortilegos, magos, & incantatores. Ex iis vnus se eam sanaturum proposita multa mercede constanter pollicetur, dicens, vt aduentante paroxysmo vocaretur. Sic factum. Nam cum accessio ferociter inualescit, conuocatur ipse, qui super caput ægræ prius abrasum, me præsentem, imposuit papyraceam chartam albißimam, in qua scriptæ erant literæ binæ: T.M. & imposita erat vngula asini semicôbusta, & ille nescio quæ verba ad autem obmurmurans, illam ab insultu & omni symptomate impostherum liberauit.

Et tales historiæ plurimæ, vt dictum, à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Bodino, *de Dæmonomania*, Nicolao Remigio, *de Dæmonolatria sagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis scripserunt, recensentur. Imò vulgo etiam passim notum, sagas & maleficas iudicibus confessas esse, se alios cæcos, alios claudos, paralyticos effecisse, alios sæuissimis doloribus diu exercuisse, & alios plurimos morbos excitasse; qui plerique cùm supra causas naturales fuerint; vt ex symptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifestum est, non sine causa plurimi censent, dari morbos à veneficio inductos.

C A P V T IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat Vvierus.

Vvierus
negat
morbos à
venefi-
cio.

Duff
Regis
Scotia.
historia.

VERùm ista omnia, quæ hæctenus dicta sunt, in dubium vocat Iohannes Vvierus, negatque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus causam esse posse, dum *lib. 3. de prestig. demon. cap. 14.* defendere conatur, lamias non inuehere eos morbos, quorum se fatentur effectrices esse; & quæ hac de re in historiis referuntur, inter fabulas recensenda esse putat: idemque repetit *in lib. de lamiis*. Ac tale quid esse putat quod de Duffo Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib. 11. hist. Scotor.* referunt; qui cùm sudoribus, vigiliis, doloribus & macie, sine vlla manifesta causa, conficeretur, tandem deprehensum est, in Moravia, in quadam arce, sagarum vnâ cereum simulacrum ad Regis Duffi effigiem

effigiem dæmoniaca arte confectum ligneo affixum, veru ante ignem mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quendam fundere sensim supra imaginem: quæ deprehensæ responderunt, dum simulacrum igni adhibitum vteretur, Duffum Regem in sudorem solui; carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis, & ad ceram liquefcentem macie consumi; consumpta autem certa Regis mortem continuo subsequaturam. Confracto vero simulacro, & sagis flamma combustis, sub ipsum tempus hoc in Forensensi arce in Morauia, fuit Rex languore leuatus, & noctu absque dolore quieuit, ac breui sanitatem recuperauit. Vbi monendum, Morauos, vt Bodinus, *de Demonom. lib. 2. cap. 8.* notat, qui has sagas ad enecandum Regem Scotorum conduxerunt, esse incolas Scotiæ, olim Scotorum hostes, nunc Scotiæ Regno adiectos. Quam historiam, vt dixi, Vvierus, vt & Cardanus, *de varietate rerum*, pro fabula habent.

Deinde omnia illa, quæ facere se putant sagæ, mera somnia & phantasmata esse putat. Et *lib. de lamiis, cap. 5.* statuit, lamiarum phantasiam solum à malo dæmone vitari, & imbui simulacris, vt fecisse constanter fateantur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipsa natura patiatur. Additque, *cap. 9.* Diabolum ad eam rem maximè iis vti, qui sunt melancholici, tristes, Deo diffisi, impiè, & illicitè curiosi, peruersè in religione Christiana instituti, impotentis odij, malitiosi, vix mentis compotes, similesque lubricæ fidei, vel insignis malitiæ mulierculæ, effætæ, stupidæ, sensibusque vacillantes. Huiusmodi enim homines, *inquit*, maximè Dæmon adoritur, insectatur, illicit,

vel assumpta plausibili forma, vel contagione, imaginationeque variè agitata & corrupta, donec tandem ipsius proposito consentiant, se ipsius persuasioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam foedere obligati, ab illius nutu pendentes, ipsi obtemperantes, vera omnia esse, quæ suggerit, rati, formas imaginatione ab eo ingestas reuera substantialiter existere, serio credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque ut probet, varia melancholicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam se bruta esse animalia, nonnulli se vasa fictilia factos esse, alij alia falsa imaginantur. Et quidem istas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerumque tamen dormientibus, suggerere existimat; cum alias dormientibus etiam occurrant, quæ nusquam sunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibusdam plantis somniferis scribit, quibus vinctæ sagæ per caminum se euolare, ac per aërem longè lateque ad symposia, choreas, concubitus ferri, & huiusmodi alia perpetrare, profundissimo somno detentæ, persuasum habent. Huiusmodi historiam refert ex Baptista Porta, *de magia naturali*, qui narrat vetulam quandam sibi pollicitam fuisse, se breui temporis spatio sibi responsa aliunde allaturam, idque ut faceret, iussisse omnes foras egredi, qui à se acciti erant testes: vestibus verò nudatam vnguento quodam valdè se perfricuisse, illis per portæ rimulam aspicientibus. Hinc soporata concidisse, profundoque occubuisse somno, ita ut nec sentiret, dum vapularet. Hinc ubi medicamenti vires cessarunt, à somno excitatam multa incepisse fari delira, se maria montesque transineasse. Cuiusmodi historia, etiam sequenti

quenti capite recitabitur. Pergit porro, & *cap. 15.* probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur à veneficis, esse mera inania ac ridicula, atque Satanæ instinctu in vsum vocari, ad eum finem, quasi aliquid præstent res eiusmodi proptus nihili, inefficaces ac friuolæ; quo id, quod apparet, malum à Dæmone constructū, vel alias occulta D E I volūtate, aut naturæ vitio ortum à se concitatū credāt insanæ fœminæ. Si enim congenita vi ab eiusmodi rebus infertur morbus, eum quoscunque vel transeuntes vel prætereuntes pati necesse est; cum delectus sit expers materia venenosa, contrarium verò testetur experientia; & ij saltem, quibus id destinatum est, malum patiātur. Postea etiam, *cap. 16.* probare vult, quod, quotquot vulgo lamiarum maleficio affecti videntur, & quorum ita læsorū mentionem faciunt sacræ litteræ, omnes à Diabolo exagitati vel obsessi fuerint, adducitq; Iobi exemplum, *Iob. 1.* Nabuchodonosoris, *Daniel. 4.* Dæmoniacorum & à Dæmone læsorū, *Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8. Marc. 1. Luc. 4.* & similium. Tandemq; concludit, quotquot, tam crudeliter quibuscunq; etiam cōuulsionum generibus, morbis prodigiosis, vomitu, deiectione præter naturam torquentur, hunc vel illum somnum edunt, certos mendaciter notant & accusant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique, citra alterius coopérationem, agi, vexariq; quæ verò res monstruosæ interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingestas, nostris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delasis, vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intus vel foris, vel vtrinque humoribus, aut spiritu cali-

gantibus. Idq; eo præcipuè argumento probat, quod res eiusmodi sæpe magnitudine œsophagi, etiam quoad fieri possit, in homine viuo tensi distractique naturalem diductionem exsuperent. Cui & hoc addit, quod licet vel mox à cibo sumpto talis sequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum: præterea rebus eiusmodi duris acutisque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel œsophago noxam inferri. Denique addit & hoc, quod multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur, qui falso veneficiis adscribuntur. E quibus omnibus tandem concludit, *cap. 22. & 23.* lamiarum facinora nulla esse, earum confessiones vanas, ipsas innocentes, & potius errore phantasiæ laborantes, & propterea melius informandas, quàm interficiendas esse. Reliqua, quæ pro defensione sagarum affert Vvierus, vbi de pactis earum cum Diabolo dicitur, proponentur.

C A P V T V.

Deciditur hac Controuersia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proueniant, explicatur.

*Diabolus
veneno-
rum gna-
rus.*

VT verò quid in hac difficili controuersia statuendum sit, pateat, primò status controuersia rectè formandus. Equidem primò hoc negandum non est, Diabolum rerum naturalium & inter eas etiam venenorum esse scientissimum, & mancipiis suis propterea talia venena reuelare & patefacere posse, qua ratione venena efficacissima & potentia componere queant, (etsi interdum quasdam

res

res superstitiosas ac nullius momenti, vt ea deludat, adiicere iubet) quibus seu propinatis, seu extra adhibitis, aliis nocere possint. Et procul dubio male feriatos homines, quos pestem pulueribus sparsis, vel vnguentis portarum ansis inunctis excitasse historiæ multæ testantur, quas, *lib. 4. de febr. cap. 2.* collegimus, istam pulueres tales & vnguenta conficiendi rationem à malo Dæmone accepisse credibile est. Talia itaque mala medicamenta seu cibo aut potu admisceantur, seu quocunq; modo extra corpori adhibeantur, si veneficia appellate libeat, nullum dubium est, dari morbos à veneficiis inductos, quod nec ipsum Vvieron negare posse existimo. Sunt enim talia omnia naturalia; etsi modus componendi à diabolo fluere possit. Verum de his principaliter quæstio non est, sed hoc imprimis quæritur, an veneficæ & lamiæ, sine veneno naturali, supernaturali vi, & mali Dæmonis opæ, hominibus morbos inferre, vel eosdem planè necare, Deo permittente, possint. De quo vt, quid statuendum sit, clarum fiat, & vt de distinctis distinctè loquamur, solutionem huius quæstionis quibusdam conclusionibus proponemus.

Prima ergo conclusio sit hæc : *Sagis & lamiis propositum est, homines ledere, ipsisque varios morbos inducere, & earum opera multi variis modis læsi sunt.* Atque id historiæ supra, *cap. 3.* propositæ satis doceat, & exstant tales innumeræ apud Sprengerum, in *malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium, in *Demonolatr. sagarum*, & alios, qui de sagis & lamiis scripserunt. Etsi enim historias eiusmodi pro fabulis habet Vvieron; tamen historicorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etsi enim

*Veneficæ
etiā per
venena
morbos
inducere
possunt.*

*Scitiæ
contro-
uersiæ.*

*De mor-
bis vene-
ficis
conclusio
prima.*

quod de Duffo, Scotia Rege, ex Hectore Boëtio affertur, mirabile videtur: tamen illam impietatem iam antiquam esse, nec nostro etiam seculo defuisse, è Poëtis, Philosophis, & Historicis plurimis patet. Plato, *lib. 10. de legib.* huius Magiæ meminit. Ouid. *in epistola Hyppisyles*, de Medea scribit, *Deuotet absentes, simulacraque cerea fingit, Et miserum tenues in iecur vrget acus.* Et Ioh. Bodinus, *lib. 2. Demonom. cap. 8.* ita scribit: Enguerrandi Marignij iudicium hac potissimum caussa niti legimus, (tale enim quid ab huius Enguerrandi vxore in regem Franciæ tentatum fuisse, annales Franciæ referunt) & alterius, in Alenconiorum vrbe, tempore Francisci I. Regis, cuius factum probatum in iudicio fuit, & copiosè in Nauarrenæ Reginæ heptamero, neque tanquam fabula, sed velut historia vera in forensibus gestis omnibus exponitur. Anno 1574, generosus vir quidam, (vt in iudicio eius, quemadmodum excusum est, legimus) qui Lutetiæ fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus est. Et quod recentius est, mense Septēbri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciauerunt, tres imagines cereas deprehensas esse in fimo, cum inscriptis Reginæ Angliæ & aliorum nominibus, quas imagines Curio pagi Istinctonij, ad dimidium milliare Londino distantis, fecisse dicebatur. Et recentem huius rei historiam supra, *cap. 3.* è Zacuti Lusitani, *lib. 3. de praxi medic. mirab. obseru.* 134. retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum historias supra, *cap. 3.* attulimus, & extant passim plurimæ apud autores allegatos.

Quòd verò lamiæ & sagæ ad actiones illas Magicas quocunque etiam modo concurrant, ex eo patet, quòd veneficij instrumentis remotis, vel ipsis sagis crematis ac mortuis, ægri conualescunt; vt ex historiis aliquibus supra recitatis apparet. Et Ioh. Bodinus, *in confutat. opin. Ioh. Vvieri*, refert, Biebranam quandam sagam ad Laodunum crematam, anno 1556. Hæc, *inquit*, infirmabat homines, mirificèque distortos reddebat, eosque, bestias & fruges perdebat. Sed vt primùm fuit exusta, cessauerunt hæc omnia, vt ex Iudice, qui de ea quæstionem habuit, cognouit Bodinus. Idem eundem iudicem sibi narrasse scribit, cùm ista euidam fœminæ comminata esset, eam nunquā lactaturam, ita accidisse, & lac eius subitò exaruisse, & quamuis multos liberos pareret; tamen vbera semper aruisse: cremata verò saga statim lacte abundasse. Et ex quodam nobili ac honorato viro se cognouisse narrat, vxorem eius ab amita impeditam fuisse, ne pareret, (quod illa ipsa moriens confessa est) vt successionem liberis acquireret: vt verò illa mortua est, hanc breui gravidam factam, peperisse semel atque iterum.

Neque quæ obiicit, & ad sagarum excusationem affert Vvierus, magni momenti sunt. Primò enim non solum anus melancholicas, & imprudentes fœminas, sed & iuenculas, viros item nullo modo melancholicos, talia perpetrasse, & alios eadem docuisse, & variis persuasionibus ad alios irretiendos, & in suam sectam pertrahendos vsos esse, historiæ testantur. Et si saltem melancholicæ & deliræ essent veneficæ, omnibus, vt solent melancholici facere, palàm suam mirabilia patrandi scientiam prædicarent; quòd tamen nullæ veneficæ faciunt, sed

*Rationū
Vvieri re-
fusatio.*

omnes clam, & apud eos saltem, quos sperant in societatem suam trahi posse, artes suas profitentur. Præterea si melancholicæ essent sceminæ, quæ sit, quod tot sæculis, tot diuersis locis captæ sagæ in confessionibus cõsenserint? Equidẽ melancholici plurima incredibilia & impossibilia sibi persuadent, sed omnibus seculis vix duo reperti sunt, qui vnũ sibi imaginati fuerint. Eadem ratio somniorum est. Sic enim, vt mox dicetur, vt lamia quædam somniant saltem, se quædam fecisse, quæ nunquam fecerunt, & id postea vigilantes credidisse: tamen non semper id accidisse, sed vigilantes ac scientes multa perpetrasse, historiæ docent; quæ restantur, sagas diuersis in locis captas in narrationibus suis planè consensisse de die, hora, loco, modo, instrumentis, eadem retulisse, & quas scelerum socias habuerint, narrasse. Et quod dormientes non solum sibi imaginentur, se quædam facere, sed quod etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quod instrumenta, quibus se vsas esse fatentur, in iis locis, in quibus ea se reposuisse dicunt, reperiuntur, iisque remotis vel combustis, læsi sanitati restituntur. Neque etiã probare potest Vværus, quod omnes, qui à sagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant, omnes à Diabolo obsessi dicendi sint: sicut nec Iobus, licet à Diabolo plagâ pessima afflictus, ab eodem obsessus fuit. Tandẽ etsi instrumenta, quibus vtuntur sagæ, sunt inania & inefficacia: tamen non ideo sunt excusata, sed ob pactum, quod cū Dæmone habent, vt postea dicetur, execrabiles. Etsi enim ipsæ nihil agunt, vt iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil sine permissu Dei agere potest: tamen sicut voluntas & co-

natus ad crimen læsæ maiestatis in actionibus politicis constituendum sufficit ; ita & hac ipsa de causâ sagæ meritò hic accusantur.

Secunda conclusio sit hæc : *Etsi sagis propositum est homines ledere : ipsæ tamen id nec præstant , nec præstare possunt.* Itaque etsi tot historiis , quas hactenus adduximus , & quarum innumeræ passim existant , fides non sit deroganda , & meritò effectus isti sagis & lamiis imputentur : tamen porro inquirendum , quo in genere causæ hæ concurrant , & quid ad tales effectus conferant. Vbi omnino statuendum , lamias & sagas ipsas operationum talium causas non esse , sed Diabolum ; sagas verò saltem *συμπίπτει*, aut potius impellentes causas, utpote, ad quarum voluntatem & preces Diabolus , Deo permittente , tales morbos hominibus infligit ; aut qui à natura ortum habent , eos suâ ope à sagis induci iis persuadet. Ideoque ut veneficium appelletur, necessarium est , ut Dæmon & saga concurrant. Vbi enim Dæmon solus, precibus & pacto sagarum non instigatus, hominem affligit, id quod Iobo accidit, tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur , sed tum solùm veneficium dicitur , cùm Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto inuitatus, homini nocet, & damnum affert.

Quod autem veneficæ ipsæ nihil agant , & per instrumenta sua eorum , quos putant , effectuum causa non sint, pluribus rationibus probari potest. Primò enim certum est , interdum (interdum dico, non semper) Diabolum sagis in somniis varia symptomata suggerere , quæ ubi euigilant , vera esse credunt , & variis in locis se fuisse , ac varia perpetrasse sibi persuadent. Cuius rei historiam supra,

cap. 4. è Baptista Porta, & Vviero retulimus, mulieris, quæ, cum vnguenti cuiusdam illinitione in somnum delapsa esset, postquam euigilauit, se maria & montes peragrassè dicebat. Atque exstant tales historiæ plurimæ mulierum, quæ, etsi pedem è lecto non extulissent noctu, mira tamen in locis peregrinis se perpetrassè dixerunt. Narrauit etiam huius rei historiam mihi vir quidam Nobilissimus, fide dignus, quæ hæc est. Cum fœmina quædam carcere detenta esset, quod in lupum se transmutare posset perhiberetur, atque id ipsa falsa esset, Magistratus, si eius rei specimen ederet, se ei vitam donaturum promisit. Quod cum se præstituram esse polliceretur, modò vnguentum suum ad hoc opus necessariū ad manus haberet, id statim ex eius domo allatum est. Quod ubi accepisset, caput, collum, axillas, & superiores corporis partes eo inunxit, & paulò post concidit, ac profundo somno correpta est, Magistratu præsentè. Horis tribus elapsis subitò surrexit, & interrogata, vbinam interea fuisset, & quid rerum egisset, respondit, se in lupum mutatam prope ciuitatem aliquot miliaribus distantem, quam nominauit, primò ouem, deinde vaccam dilacerasse. Cuius rei vt certitudo haberetur, inquisitum est apud Magistratum eius loci, atque rem ita se habere, compertum est. E quo constat, Diabolum sagæ profundo somno detentæ nomine ista patrasse, & sagæ phantasma hoc in somno obiecisse.

Deinde etiam, cum vigilantes se aliquid efficere persuasum habent, nihil tamen reuerà eas præstare, è multis patet. Primò enim instrumenta, quibus vtuntur, nullius momenti sunt, & eos effectus edere non possunt. Deinde, vt antea etiam dictum, impossibile

impossibile non est, Dæmonem interdum mancipia sua docere posse, quâ ratione pulueres vel vnguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verùm de his nunc quæstio non est, & sagæ talibus raro vtuntur, sed res nullius momenti adhibent, quas tales effectus edere non posse, quiuis sanæ mentis homo facîle animaduertit, puta cortices nucum, semina quædam, plumas, acus, clauos, vitrum, capillos, vngues, ossa, partes mortuorum, & præcipuè suspensorum, bufones, serpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum puluinaribus & culcitris, vel in vestibis, vel sub liminibus ianuarum, vel alibi abscondunt. Quæ res cum inefficaces sint, quædam etiam artificiales, omnino eos effectus, quos illæ putant, præstare non possunt. Artificialia enim & naturalia inter sese differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cum ergo talia plerumque artificialia sint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia sunt, agere non possunt.

Secundò cum omnis actio fiat per contactum; res verò, quæ vel sub liminibus, vel alibi absconduntur, prætereuntes, nisi venenatam qualitatem emiserint, non tangant, etiam nemini nocere possunt, imprimis si aliquot miliaribus absint.

Tertiò cum, quæ proprias vires habent, in quolibet obuia agant, sicut & in contagiosis & venenatis morbis videre est, & magnes omne ferrum obuuium trahat; talia verò instrumenta non omnibus, sed saltem, quibus volunt sagæ, noceant: patet hinc, vires istas his tribuendas non esse. Ita refert Nicolaus Remigius, *de demonol. sagar. lib. 2. cap. 8.* quandam sagam cum iniurias, quibus à quodam affecta sibi

sibi videbatur , vlcisci veller , eius quinque vaccas tollere constituisse. A magistello ergo suo inductam, antelucanis horis puluere quodam, quem ab eodem acceperat , pascua conspersisse. Cùm verò vniuersum gregem perire noller , recepisſe Dæmonem, intra eum ꝑ. vaccarum numerum futuram esse omnem noxam : idque euentum comprobauisse. Nam solas illas quinque periisse.

Quartò, cùm omnia agentia operationes suas sine vllis ceremoniis & verbis præstent, v.g. magnes trahat ferrum nullis verbis aut ceremoniis adhibitis: talia nihil præstant, nisi verba quædam admurmurentur , & ceremoniæ accedant , quas ideo malus Dæmon adhiberi vult, vt hoc modo sagæ ipsi obsequium præstent, & ille contra huiusmodi ceremoniis se quasi cogi & allici simulet.

Tandem etiam hoc ex eo patet, quòd pulueres & vnguenta , quibus sagæ, dum nocere volunt , aliorum vestes conspergunt aut inungunt , postquam sagæ in vincula coniectæ sunt à quouis sine damno tractari possunt. Et quòd res alicubi defossæ vel occultatæ sagis mortuis ampliùs nocere non possunt.

Equidem Diabolus, vt sagas ad omnia obsequia promptas habeat, ipsiſque persuadeat, se multa miranda præstare , & quibus velint , prodesse vel nocere posse, puluerem plerunque primo congressu eis subministrat , qui morbi neciſve cauſſa eſſe poſſit, quémque non ſit neceſſe in cibum potúmve iniicere, au mutuo corpori affricare, ſed ſatis ſit , leuiter etiam in vestes alicuius inſpergere. Eum, qui necat, atrum ; qui morbum tantum faciat , cineritij , aliquando etiam ruſſi eſſe coloris aiunt. Ac quoniam sagæ sæpe vé) metu, vel pretio, nonnunquam etiam
miseri

miseriordia adducuntur, vt morbo sic affectis curationē adhibeant; ne desit quoque ad eam rem remedium, tertium puluerem accipiunt, albi coloris, cuius vel aspersione, vel in esculenta aut potulenta iniectione propellatur morbus. Idque pluribus historiis probat Nicolaus Remigius, *demonolatr. sagar. lib. 1. cap. 2.*

Verum enimvero etsi dentur pulueres venenati, *Vnguenta.* quibus homines infici possunt, vt supra dictum: tamen hos tales non esse, sed omnes illos effectus à Dæmone prouenire, credibile est. Quod vel ex eo patet, quòd non solum leuiter vestibis inspersi morborum & mortis causa esse possunt, sed &, vt idem Remigius, *eod. lib. cap. 3.* habet, etiam vnguento malus Dæmon sagas instruit, quo impunè manus suas, totumque adeo corpus inungere possunt, quo tamen si alterius manum vel vestem etiam attingant, ei continuò morbum vel mortem inferant. Et experientia obseruatum, vt ex locis allegatis apparet, sine noxa & damno, vt antè etiam dictum, vnguenta & pulueres illos, quibus sagæ usæ sunt ad damna aliis inferenda, à quouis tutò tractari posse, postquam sagæ in carcerem coniectæ sunt. Inde enim clarè elucescit, quicquid tum peragitur à Diabolo perfici; res eiusmodi saltem symbola esse, quæ testantur, sagas eius facinoris conscias esse, & Diabolum earum suasu & consilio talia peragere. Nimirum vbi à Deo vel impetrauit, vel iussus est, iusto Dei iudicio hominibus aliquid mali inferre, aut etiam vbi ex naturalibus causis, vt mox, *conclus. 3.* dicetur, homini aliquis morbus impèdet, atque ipse hoc præuidet, ministris & mancipiis suis mandat, vt talia futilia & anilia adhibeant, iisque persuadet, si

si id præstiterint, talia secutura. Quod cum accidit, artificem & præceptorem admirantur & colunt. Si verò sagæ sua sponte alicui nocere velint, atque in auxilium Diabolum aduocent, nihil tale præstare potest, nisi à Deo potestatem impetret; scribitque Bodinus, *lib. 2. Demonom. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus ista noceant, ex sagarum confessionibus esse manifestum. Interim ne autoritatis & existimationis suæ iacturam apud suos Diabolus faciat, se in gratiam earum, quæcunque volunt, præstiturum promittit. Quod si promissis stare non potest, & sagæ sua spe frustrantur, eas obiurgat, quasi præcepta sua perperam exsecutæ sint, neque omnia, quæ mandauerat, adhibuerint; imò ipsas sæpe verberibus mulctat.

*Tertia
conclus.*

Tertia conclusio: *Multi morbi, qui à sagis induci putantur, sunt planè naturales, & à naturalibus causis, & ab ipso interno humorum vitio, sine ulla Diaboli opera, oriuntur.* Cum enim Diabolus, rerum naturalium scientissimus, sæpe præuideat, hominem ob internum humorum apparatus vitiosum in morbum aliquem paulò post lapsurum, ille mancipiis suis persuadet, si hoc vel illud agant, hominem in morbum istum lapsurum, qui iam ex naturalibus causis in procinctu, & se paulò post proditurus erat, etsi à sagis nihil tale actum fuisset. Memini me hîc ciues aliquot curasse, qui inflammationibus, cum maximis doloribus, laborarunt, quos sagæ in carcerem coniectæ se induxisse confessæ sunt; cum tamen nihil præternaturale in iis viderim, sed tales ij tumores fuerint, qui ab interno humorum vitio provenire potuerunt, & quales in alijs etiam, sine omni veneficij suspitione, obseruavi & curavi.

Quarta:

Quarta: Interdum verò ab ipso Diabolo, Deo per- *Quarta*
mittente, ad voluntatem & libitum sagarum, cum *conclus.*
quibus is pactum habet, hominibus morbi & damna
immittuntur, ipsis sagis Diaboli persuasum quadam,
adhibentibus, quibus ipsa effectus illos, qui sequun-
tur, tribuunt. Verum iam antea, conclusione secunda
probatum est, media illa, quæ sagæ adhibent,
nullius efficaciam esse, sed omnia illa, quæ eueniunt,
solius Diaboli opera perfici.

Quinta: Morbos verò illos Diabolus interdum *Quinta*
per causas naturales hominibus inducit. Cum enim *conclus.*
Diabolo rerum naturalium vires ac sympathiæ &
antipathiæ non ignotæ sint, & optimè norit, quid
hominis cuiusque valetudini commodum, quid
noxium sit, quid hunc vel illum morbum inducere
possit; & venena ad causas morbificas hominum
corporibus, vel secundum totam substantiam, vel
ipsarum partem spirituosam & maximè efficacem,
clam ingerere & inferre valeat, vel humores prauos
in corpore latentes agitare, vel etiam bonos corrup-
pere, atque in varias partes immittere, atque ita na-
turalem earum constitutionem mutare, imò violent-
ter quædam, permissu Dei, in corpore humano per-
uertere; præterea affectus varios, spiritibus & hu-
moribus motis excitare: hoc modo varios morbos
inducere potest. Equidem nonnulli tales morbos à *An Dia-*
Diabolo excitari negant; cum à causis naturalibus *bolus*
prouenire possint. Et Autor libri, de morbo sacro, *morbos*
qui nomine Hippocratis circumfertur, toto ferè li- *mediati-*
bro disputat contra illos, qui statuunt, epilepsiam *bus caus-*
à Dæmone prouenire, & propterea non naturalibus *sis natu-*
medicamentis, sed expiationibus curandam esse. *ralibus*
Atque opinionem hanc ex ignorantia naturalium *inducat.*
Lib. VI. Z z epilepsiæ

epilepsiæ caussarum profectam esse censet. A quo non multum Auicennas dissentit, qui, *prima tertię, fen. I. tract. 4. c. 18.* scribit : Quibusdam Medicorum visum est, quod melancholia contingat à Dæmonio. Sed nos non curamus, cum Physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, postquam dicimus, quoniam, si contingat à Dæmonio, sufficit nobis, ut conuertat complexiorem ad cholera nigram, & sit causa eius propinqua cholera nigra ; deinde sit causa illius cholerae nigrae dæmonium, aut non dæmonium. Verum non satis firma ratio est, quod, quia morbi isti à naturalibus causis proximè prouenire possunt, Diabolus nihil cum iis commercij habeat. Etenim licet causa proxima talis morbi sit humor naturalis ; tamen ea, ut morbum hunc faceret, non sua sponte excitata est, sed Diabolo mouente : & proinde eius ablatione morbus non curatur, nisi etiam causa externa, humorem illum vel generans, vel mouens tollatur, malus Dæmon putà. Ut enim si quis dolore capitis vel febre ex mora sub Sole corripitur, non sufficit, si intemperiei illi, vel bili à Sole generatae remedia opponantur, sed etiam necessarium est, ut æger ex Sole in umbram, & frigidiorum locum sese conferat : ita etiam si Diabolus aliquem humorem in corpore humano generet vel moueat, non satis est, ut remedia ad humorem illum dirigantur, sed etiam opus est, ut Diabolus ab actione sua cesset. Ideoque non idem est, quod putat Auicennas, siue morbus aliquis à malo Dæmonio exciteretur, siue non exciteretur modò naturalis eius causa adsit, Diabolum autem quandoque mediis naturalibus morbos inducere, etiam sacrae litterae docent. Nam,

1. Reg. c. 16. de Saule Rege legitur, quòd certis temporum interuallis malus Dæmon ipsum exagitaue-
rit. Et, *Luc. 13.* extat historia mulieris habentis spi-
ritum infirmitatis annis octodecim, quæ erat incli-
nata, nec poterat sursum respicere, quam Iesus sana-
uit die Sabbati, & indignanti Archisynagogæ re-
spondit: Hypocritæ, vnusquisque vestrùm Sab-
bato non soluit bouem suum aut asinum suum à
præsepio, & ducit ad aquam? Hanc autem filiam
Abrahæ, quam alligauit Satan as octodecim annis,
non oportuit solui à vinculo die Sabbati?

Morbi autem illi, qui à malo Dæmone per natu-
rales causas excitantur, varij esse possunt. Inter-
dum enim vitiosos humores, quos vel generat, vel
mouet, ad cerebrum & nervos detrudit, atque epi-
lepsiam & conuulsiones, ac paralyfin excitat: inter-
dum melancholicis humoribus spiritus animales
inquinat, & melancholiam inducit. Ad melanco-
liam referri potest & amor insanus; & odium erga
aliquem sine causa. Equidem homini Dæmon li-
bertatem arbitrij auferre, & proinde ad hunc vel
illum amandum, aut odio habendum cogere non
potest; varia tamen & falsa phantasmata imagina-
tioni obiciendo, odium, vel amorem excitare va-
let: dum nimirum rem aliquam, quæ tamen talis
non est, vel formosissimam & maximè amabilem,
vel contra, vt turpissimam & maximè deformem
obicit. Quam ad rem etiam Diabolus abutitur in-
terdum iuuenum naturali constitutione, ad Vene-
rem & libidinem procliui. Cuius rei exempla præ-
bent statuarum amatores, quorum aliquos fuisse,
historiæ referunt. Etsi verò talia præstat Diabo-
lus, vitiosos affectus in hominibus excitando, &

*Morborum
à Diabo-
lo per
causas
natura-
les indu-
torum dif-
ferentia.*

Venerem stimulando, vel rei amatae vel amandae imaginem continuò phantasiae obiiiciendo: tamen sagis persuadet, vt credant, se ceremoniis quibusdā, vel aliis rebus nullius momenti adhibitis, alios in sui, vel quorū volunt, amorem pertrahere posse.

Philtre.

Pertinent huc omnia, quæ de Philtris dicuntur, de quibus etiam *lib. 1. præct. part. 2. c. 10.* dixi. Philtrum, *ῥαὶ τὸ φίλτρον* dictum, est quicquid ad amorem conciliandam adhibetur. Est autem philtrum duplex; aliud quod pharmacum propriè est, ad amorem conciliandum datum, & vulgò poculum amatorium nominatum, de quo *loco alleg.* & in *Institut. lib. 2. part. 3. sect. 2. cap. 4.* satis dictum, quod quidem Venerem forsan excitare, amorem verò hominis certi conciliare non valet, imò interdum pro amore furorem ac insaniam inducit, de quo Poëta: *Philtre nocent animis, vimque furoris habent.* Hoc tamen negare nolim, interdum etiam Diabolum hic concurrere, & quod ipse præstat, philtris ac poculis eiusmodi adscribi. Deinde sunt ceremoniæ quædam & veneficia, quæ ad amorem conciliandum Diabolo suadente adhibentur. De quo Virgil. *in Pharmaceutria: Limus ut hic durefcit, & hac ut cera liquefcit Vnò eodémque igni, sic nostro Daphnis amore.* Et: *Terna tibi primum triplici diuersa colore Licia circundo, tẽrque hæc altaria circum Effigiem duco.* (imaginem scilicet amati) Et: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores. Necte, Amarylli, modò, & Veneris dic vincula necto.* Et: *Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.* De quibus omnibus prolixè agit Martinus Delrio, *disquisit. Magic. lib. 3. part. 1. q. 3.* qui ibi videatur. Mihi satis est hoc monere, talia ad amorem conciliandum nihil facere, sed

si quid ex voto sagarum succedit, id omne Diabolus præstare; qui & humores ac spiritus in libidinem accendere, & amasiæ vel amasij imaginem, vt summè pulchram & amabilem, crebrò phantasiam obicere, & memoriæ fortiter imprimere potest.

Contra si odium excitare vult, rem, quæ etiam pulchra est, vt maximè deformem exhibere valet. Cuius rei exemplum est apud Baptist. Codronch. *lib. 3. de venef. cap. 6.* quod supra, *cap. 3.* enarratum fuit; mulieris scilicet, quæ maritum absentem ardentissimè amabat, qui tamen si appropinquabat, tam deformis, turpis, horrendus, & monstrosus apparebat, vt mortè subire, quam illum ferre mallet.

Interdum ad oculos detrudit humores, & cæcitatem; interdum ad aures, & surditatem inducere potest, vel spiritus, qui omnium actionum naturæ proximum sunt instrumentum, dissipare vel corrumpere, aut ipsam partis conformationem peruertere. Si humores vitiosos in partes membranosas moueat, grauissimos dolores excitare valet.

Imprimis verò Diabolus in præstanda suâ operâ veneficis promptissimus est in coniugio turbando, vt ita & propagationem generis humani, cuius hostis est infensissimus, impediatur, & adulteriis, imò homicidiis, occasionem præbeat. Præstat autem id variis modis; primò odium inter coniuges excitando, & consuetudinem coniugalem impediendo; de quo antea dictum, eiusque exemplum allatum. Et obseruatum etiam est aliàs, coniuges, qui se ardentissimè amarunt, cum ad copulam coniugalem ventum est, adeò in odium exarsisse, vt se mutuò vnguibus & pugnibus impererent; & alterius corpus adeò horridum & fœdum apparuisse, vt

*Coniugium
vt turbetur
Dæmon.*

alter amplexus nullo modo ferre posset. Nonnulli & huius maleficij mentionem faciunt, quòd scilicet coniuges corporibus sibi mutuò appropinquare, licet velint, non possint, dum Dæmon phantasticum aliquod corpus inter eos interiicit, vt se contingere non possint: vel alio modo eos inuicem à se diuidit: cuius rei mirandam historiam ex Vincentio Beluacensi cum alij, tum Martinus Delrio, *disquisit. Magic. lib. 3. part. 1. quest. 4. sect. 8.* refert, quæ tamen cum præstigiæ sint, potiùs ad veneficiæ, de quibus *conclus. 7.* dicetur, pertinere videntur. Secundò coniugium turbat Dæmon, viros ad Venerem impotentes reddendo, qui tum vulgo frigidi & maleficiati appellantur, vt modò cum nulla fœmina, modo cum vna, & præcipuè propria vxore, Venerem exercere non possint. Quod veneficij genus vulgò Ligatura appellatur. Præstat autem hoc vel seminis generationem prohibendo, vel membri genitalis erectionem impediendo, spirituumque ad id influxum prohibendo, vel semen exsiccando & subducendo, & eius effusionem prohibendo. In fœminis verò hoc præstat, genitalibus aliquam affectionem præter naturam inducendo, vt virum admittere non possint. Interim Diabolus sagis persuadet, vt nescio quas ceremonias ridiculas, & nullius momenti adhibeant, quæ ad rem nihil faciunt, & nihilominus credant, se præstare, quæ ipse tamen efficit.

Neque enim impossibile est, vt Diabolus etiam difficultatem partus, vel abortum exciter; & exrant in confessionibus sagarum multæ eius rei historiæ. Cum enim ad gestationem & partum naturalem multa requirantur, quæ Diabolo ignota

ignota non sunt, variis modis ea corrumpere & vitare potest.

Sexta conclusio: *Interdum tamen etiam Diabolus, sine causis & mediis naturalibus in corpore hominis existentibus, suâ potentiâ & subitâ violentia, solum ad sagarum postulatum, homines ledit.* Cùm enim sagæ vel metu, ne deprehendantur, rem aggredi nolunt; vel se eam expedire non posse pro voto putant, eam omnem Diabolo committunt, qui ex voto ipsarum eam expedit, & ea, quæ iubent, hominibus damna ac mala infert. Cuius rei passim multæ historiæ extant. Nicolaus Remigius, *demonolatr. sagar. lib. 2. cap. 10.* narrat; sagam quandam, Ioannam à Banno, cùm virum quendam fortè bigis Argentoratum proficiscentem vidisset, memoriam pridem acceptarum, & adhuc inultarum iniuriarum, eum deuouisse, & execratam esse. Et cùm vix imprecari cœperat, illum è curru, in quo sedebat, præcipitem tantâ vi deiectum esse, vt illico exanimatus sit, integro nihilominus toto corpore, nec vel vulnere vlllo saucio, vel liuore decolorato, vel tumore inæquali, vel luxato, vel inorto, aut vlla sui parte læso, vt illi interclusam animam, interceptosque omnes vno momento spiritus fuisse à Dæmone, credibile sit. Et idem, *eod. lib. cap. 12.* refert, quendam alium, à quo iniuriâ affectus sibi videbatur, diris deuouisse, & illum mox turbine subito inuolutum, ac in terram deiectum, altero crure sic debilitatum fuisse, vt se loco mouere non posset, & vicinorum pecorum custodum adminiculo domum deducendus fuerit, idque antequam vulnus coaluit, ipsum illum Magum spontanea confessione patefecisse. Idem, *ibid. c. 13.* scribit, sagam

quandam cùm vicinæ nocere vellet, ruri suo more opus fecisse, interim negotium Dæmoni suo commisisse. Ecce verò, vicinarum ædium occlusis obferatísque foribus audiri miserum eiulatum pueri, quem mater abiens domi reliquerat. Cùm verò, qui audiebant, accurrerent, ac fòres properè effringerent, reppererunt puerum prunis candentibus vndiquaque adopertum & obrutum, quem licet quantum possent, prunis candentibus extrahere, & seruare niterentur, animam tamen egit, & inter manus illorum mortuus est. Idem, *eod.lib.cap.14.* narrat, rustico cuidam ad Mosellam, Dæmonem, iussu cuiusdam Francisci Vellei, turbine quodam, reliquo aère alioquin placidissimo, omnem spiritum sic interceptisse, vt diu vitæ dubius ac incertus iaceret. Idem, *eod.lib.c.15.* scribit, sagam absentem quandã Dæmonis ope alterius oculo cladem intulisse, eúmque qui hoc vulnus in oculo accepit, retulisse, vulnus istud oculi sibi quasi ab impingente per vim arboris ramo inflictum fuisse; cùm tamen hinc atque inde arbores nullæ multis passibus starent.

*Septima
conclusio.
Præstigia
Diaboli.*

Septima conclusio : *Sape præstigiis saltem Diaboli homines ludit, & se morbos, qui nulli sunt, induxisse persuadet.* Huc pertinet membri virilis ablatio, cuius historiam supra, *cap. 3.* è Baptistæ Codronchij *lib. 3. cap. 5.* attulimus : & extant similes in Malleo maleficarum Sprengeri, *part. 2. quæst. 1. cap. 7.* Et si enim nonnulli in ea sunt sententia, reuerà membra genitalia à Diabolo auferri & reddi posse : tamen cum iis sentire malo, qui meras præstigias talia esse putant; cùm in Diaboli potestate non sit, adempta homini mēbra restituere. Et quod iuuenis ille solo contractu manus maleficæ inter femora membra genitalia

genitalia statim recepit, id præstigias meras fuisse facile docet. Nec mirum, vt Ludouicus Viues, in *Augustin. de ciuitat. Dei, lib. 10. cap. 16.* scribit, hoc fieri à Dæmonibus, & falli ab eis obtutus nostri aciem; cum à circulatoribus nobis sic sæpe imponatur, ostendanturque; quæ nisi à tali hominum genere agerentur, pro miraculis qui caperent, non deessent; etiam sic facta admirationi sunt, & vix acumen ingenij rationem illorum assequitur. Et si enim sunt, qui credant nisi Dæmonis ope ista non perfici: artistæ tamen sunt exercitatissimæ, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum præstigiis frustratur. Ita qui edit panem, spueri cernitur farinam siccam, qui bibit vinum, per frontem id, aut etiam ingulum, remittit: magno spectatorum metu ac horrore gladij vorantur, & ingens vis euomitur acum, zonularum, nummorum.

Ad quod autem genus veneficij referenda sint mira illa; quæ interdum per aluum & vomitum reiciuntur; an Diaboli ope ex humoribus in corpore humano generentur; an eius potentia corpori inferantur; an verò saltem præstigia sint Diaboli, dubium. Attulimus verò supra, *cap. 3.* aliquot eius rei historias, & passim extant plurimæ. Et Vviers etiam, *de prestig. daemon. lib. 4. cap. 5. 6. 7.* aliquot recenset, quæ docent, per aluum, & vomitum fuisse reiecta acus, capillos, ferramenta, clauos, plumas, lapides, antierius opilionis subligaculum, filorum sphærulas, pelles, stramen, pauonis pennam, spinas, feras porcorum, arenam, vitrum, & alia. Idem etiam *ibid. cap. 9. 13. 14.* refert, è corporibus viuentium & mortuorum extractos fuisse clauos, cultros, ferramenta, & alia. Res autem tales cum variæ sint, quasdam

in corpore generari posse, dubium non est; quales sunt pili, qui interdum in apostematibus & vomicis inueniuntur, etiam in iis, in quibus nulla veneficii suspicio est. Quæ autem nullam cum humano corpore cognationem habent, ut setæ porcorum, pennæ pauonis, metalla, imprimis res artificiales, ut cultri, clauī, panni, & similia, eas in corpore humano generari non posse, extra controuersiam esse puto.

*An reue-
ra per al-
ium &
vomitū
res ad-
miranda
reiciant-
tur.*

An verò talia seuera in corpore fuerint, & inde reiciantur, vel extrahantur; an verò præstigiæ Dæmonis sint extrà saltem talia in corporis superficie ostentantis, inter Autores dubium. Ioh. Vvieur, *de præstig. dæm. lib. 4. cap. 2. & 14. & de lamiis, cap. 17.* in ea est sententia, talia saltem præstigias & illusiones dæmonis esse, & ea, quæ reici vel extrahi è corpore videntur, nunquam fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate & velocitate imperceptibili ori iniecta, vel extra admota, hominum oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interiectu corporis æerei, aut aliter caligatibus, Atque ad id probandum hisce præcipuè argumentis vritur: Primò quòd nullus meatus sit, per quem talia cultri scilicet, & similia, in corpus immitti possint. Res etiam, quæ reiciuntur, sæpe amplitudinem œsophagi, etiam, quoad fieri potest, in homine viuo tensi distractique, naturalem diductionem excedunt. Tertiò quòd fieri non possit, quin os ventriculi, & œsophagus: à talibus, si per eum transirent læderentur; cum tamen plerunque nihil læsionis vel doloris post talia vomitu reiecta percipiatur: quia impossibile fuisset, si res tales acutæ in ventrem fuissent, quin in eo dolorem excitassent; cum

eum tamen nullus dolor antea perceptus fuerit. Quartò quia tactu, etsi ventriculus valdè compri-
matur, nihil tale deprehendi possit. Quintò quòd
nihil cibi vei chyli talibus, quæ reiciuntur, per-
missum appareat, etsi homo paulò antè cibum
sumpserit.

Alij verò existimant, res illas reuera à malo Dæ-
mone in corpora immitti, atque inde vel reiici, vel
extrahi, nec aliunde in actu reiectionis vel extra-
ctionis à Dæmone delatas esse. Atque ad id pro-
bandum hoc imprimis afferunt, quod res tales
sæpe multos annos asseruantur, & propterea non
saltem imaginariæ fuerunt: deinde quod reuera ta-
les res ex vlceribus & corporibus hominum Chi-
rurgorum opera extrahuntur, vt ex Langio, *lib. 1.
epist. 38.* patet, & ipsis manibus atrectari possunt,
Verùm de modo quo corpori inferantur huiusmodi
à Dæmone, dissentiunt. Nonnulli putant, hominem
in somnum profundum demergi, & tum Diabolum
corpus, vel membrum illud incidere, & ea, quæ
velit, inferre, hac ea subtilitate & arte vulnus id
consolidare, vt nulla cicatrix appareat. Licet enim
homines id præstare non possint: tamen Diabo-
lum esse artificiosissimum, & ea nosse medicamenta,
quibus id præstare queat. Alij putant, à Diabolo
poros cutis distendi, & per eas inferi stramen, seras
porcinas, corium, & similia. Alij opinantur, Dæ-
monem nullo negotio res eiusmodi in minutissimas
partes, & puluerem etiam, frangere & contere-
re, & sensim in hominum corpus ingerere, & ingestas
rursus compingere posse.

De reiectione etiam dissentiunt. Alij enim existi-
mant etsi sua sponte œsophagus non ita dilatari
possit,

possit, vt corpora tam magna per eum reici possint: tamen vt à Diabolo extra consuetum modum extendatur, impossibile non esse. Imò addunt, naturam interdum per angustas vias res in corpus deglutitas vel immixtas expellere, vt nemo naturaliter id fieri potuisse credidisset. Quarum rerum exempla collegi lib. 3. *Pract. part. 1. sect. 1. cap. 3.*

*Autoris
sententia.*

In re hac obscura & difficili equidem aliquid certi statuere, difficillimum est; cum Diabolus sit *μυριότεχνος*, & multa D E I permissu præstare possit, quæ hominibus sunt impossibilia. Non negarim tamen, interdum esse meras Diaboli præstigias; quod vel ex eo patet, quod res tales interdum euanescent, sicut ex historia illa puellæ, à Cornelio Gemma annotatæ, & supra cap. 3. recensitæ, manifestum est, quæ viuam anguillam vomitu reiecit, quæ tamen exenterata in alto loco suspensa, vt à nullo animali attingi potuerit, postea euauit. Contra cum res quædam vomitu reiectæ, & ex abscessibus extractæ, manibus contrectatæ, & diu asseruatæ fuerint, non dubitandum est reuera tales fuisse. An verò ex ipso ventre vel corpore prouenerint; an verò in ore, vel ante os aut vomicam aliunde delatæ & substitutæ fuerint, cuilibet liberum relinquo, quicquid velit, sentire. Cum tamen vix probabilis modus dari possit, quo talia corpori inseri potuerint, nec etiam facile via dari queat, per quam res tantæ magnitudinis, & quidem sine damno, reici potuerint, valdè probabile est, meras esse Diaboli præstigias. Etenim si præstigiatores illi manuum agilitate hominum oculos fallere possunt, cur non & Diabolus idem possit, & id exhibere inuentibus, quod nunquam in corpore fuit?

Equidem

Equidem refert Henricus ab Heer, *obseru. medic-
rararum lib. obseruat. 8.* puellam quandam nonum
agentem annum ex veneficio vomitueieciſſe mul-
tas plumas, fasciculos ſtraminis, pollice craſſiores,
transuerſis aciculis confixos, ligulas ex filo textas,
variis coloribus diſtinctas, quaternionem denique
acicularum cæruleæ chartæ infixarum, ſicut vulgò
proſtant, integerrimum; & iamiam empto ſimilli-
mum: atque cùm ipſe hæc omnia præſtigias caco-
dæmonis adſtantibus illudentis, aliunde petita eſſe
& è primis puellæ labiis in manus ſuas mitti aſſere-
ret, puellam hanc nodum hunc ipſam ſibi exſol-
uiſſe ſcribit, dum diceret: Ne dubitare, quin hæc
ex imo mihi ducantur corpore; ſtatimque manum
ſuam apprehenſam faucibus ſuis admoueret, dice-
rétque, ſenties aciculam ſine capite adſcendentem,
breuîque exituram: ſe vero mox arctiſſimis ſini-
ſtræ manus digitis aciculam in gutture deprehen-
diſſe, & cum ſe eam tenere crederet, vi illam ſibi
eripi percepiſſe, quam tamen puella mox exſpuerit,
& ipſe dextra manu acceperit. Additque porro,
eodem modo alias ſæpius in ipſo adhuc ventriculi
oriſicio ligularum principium retigiſſe, illiſque
aſcendentibus, & per os exituris, omnes, quos ea
cura tangebat, in mediis faucibus ligulæ finem
comprehenſum tenere ſe putantibus, cacadæmō-
nem conatus eorum luſiſſe.

Sed quis non videt, & in illa ipſa acu, quam
puella in faucibus adſcendere, breuîque exituram
dicebat, & in ligulis illis, quæ circa oriſcium ven-
triculi hære putabantur, Diabolum omnes ad-
ſtantes deludere potuiſſe? Cùm enim ſolùm bru-
torum, ſed & hominis ipſius imaginem ſuis præ-
ſtigiis

stigiis referre possit ; cur non & hæc possit ?

Et talia meras præstigias Diaboli esse , vel satis docet illud,quod Clariss. Dn. D. Gregor.Horstius, *lib. 1.Epist. Medicinal.sect. 7.* scribit, quendam Illustrissimi sui Principis Consiliarium sibi retulisse, fratri suo,cum ex incantatione grauissima ophthalmia laboraret, quotidie magnam scoparum minutim incisarum copiam per oculos egressam fuisse, ita vt scopæ purgantibus ædibus destinatæ vix emptæ statim amitterentur. Quis enim credat, tantam scoparum minutim concisarum copiam corpori potuisse à Diabolo ita inferi,vt eæ per oculos egredierentur, sed hoc non potius sibi persuadeat,extra per præstigias præ oculis fuisse ostensas ?

*Octaua
cōclusio.*

Octaua conclusio : Etsi verò merbi & alia mala, quæ sagæ se hominibus immittere putant , à Diabolo proficiſcantur ; sagæque ipsæ nihil agant : tamen extra culpam non sunt , ob pactum, quod cum Diabolo inierrunt , qui hominibus ad sagarum postulatam nocet, & ob voluntatem nocendi non sunt excusata. Equidem

*Pacta
sagarum
cum
Diabolo.*

Vviersus, *lib. 3. de præstig. Demon. & de lamiis, cap. 6. 7. 8.* fœdera & pecta illa vana,præstigiosa,stulta, & nullius momenti esse scribit. Diabolum enim, vtpote qui spiritus est,& carnem ac ossa non habet, manum extendere, quod in pactis illis fieri in confessionibus sagarum refertur,non posse, sed Diabolum phantasmata vana vel imaginationi obiicere, vel visui vel auditui falsas species offerre existimat. Diabolum etiam aliorum adminiculo in sua potentia ostendenda, aut actionibus declarandis, non indigere , vtpote qui nec vllius voluntate aut imperio cogitur , quàm D E I , & huius ministrorum bonorum.Et licet quid stipulentur sagæ:tamen
id

id pactum non obligare putat, ideo, quod à Diabolo hominibus talibus visus, phantasia & mens prestringatur; atque ideo quicquid agūt, vel ob ætate stupidam, vel sexus inconstantiam, vel impotentiam mentis, vel animi morbum, & à maligno spiritu delusas facere. Dolosam etiam dicit hanc stipulationem, maximè in perniciosum finem confectam, sine testibus, vel contra D E I voluntatem; cum homo in Baptismo Deo prius obligatus sit. Summa: nihil nisi Diaboli illusiones, & mera phantasmata esse existimat omnia illa, quæ de pactis & foederibus sagarum cum Diabolo dicuntur.

Verum enimvero nimium sagarum malitiam & impietatem Vvierus excusat & extenuat, & apud doctos Viros non paucos eo nomine, vt sagarum patronus, malè audit. Equidem miror, nec cogitatione assequi possum, quomodo homo, & præcipue Christianus, ita omnem pietatem abiicere, imò humanitatem exsuere possit, vt sui Creatoris & Redemptoris, ac foederis, quod cum D E O iniit, oblitus, in castra Diaboli transeat, séque apertum sui Creatoris & Domini, à quo in æternas inferni poenas se præcipitari posse nouit, hostem profiteri, & contra Diabolo, generi humano infensissimo, associari ausit, Et tamen id factum esse, & adhuc fieri, multæ historiæ, & liquidæ ac claræ sagarum confessiones, etiam tormentis non expressæ, docent.

Et argumenta, quibus id negare vult Vvierus, nullius momenti sunt. Etenim quod dicit, Dæmonem non habere manus, & propterea confertis manibus foedus inire non posse, verum est, & omnino etiam Dæmones mali sua natura spiritus sunt.

Interim

*Argumenta Vvieri
refutantur.*

Interim & sacrae & profanae literae plenae sunt historiis, quae docent, spiritus cum bonos tum malos hominum vel aliorum animalium forma hominibus apparuisse. Et sagae optimè hoc norunt, nec ignorant, corpus illud, in quo apparet Diabolus, esse praestigiosum. Interim & hoc sciunt, sub hac larua latere Diabolum. Et proinde quando cum spectro tali, aut larua ita paciscuntur, non cum larua & spectro, sed cum ipso Diabolo paciscuntur, quem incorporeum & invisibilem esse bene norunt, qui etiam loquitur & agit absque visibilis & tractabilis corporis assumptione. Ideoque siue cum Diabolo sub visibili corpore latente, siue cum ipso invisibili Diabolo paciscantur, idem est. Deinde ad pactum & foedus consensus sufficit, nec semper opus est, ut stipulatio manu facta accedat. Tertio neque etiam pacta illa sunt mera phantasmata, aut melancholicarum mulierum persuasiones & somnia. Neque enim dormientes, sed vigilantes, scientes, & re prius deliberata, cum malo Dæmone, quem illum ipsum esse non ignorant, & quidem aliis sagis testibus, pactum iniuisse, & se Dei ac hominum hostes futuros, si hoc vel illud eas docere, illis dare, vel illarum gratia facere velit, promisisse, multae sagarum confessiones docent. Et quomodo omnia somnia vel phantasmata sint, quae veneficae de suis cum Diabolo pactis dicunt; cum certum sit, nullam sagam dixisse, se aliquam in societatem pertraxisse, & Diabolo copulavisse, quin non idem altera, quae seducta est, affirmaverit, & ambae diem, horam, locum, occasionem, modum pacti similiter enarraverint? Neque omnes, quae pactum cum Diabolo inierunt, melancholicæ
vetulae

vetulæ fuerunt; sed etiam puellæ à vetulis persuasæ, & impuberes à matribus ad pactum tale coactæ, quæ postea pœnitentia ductæ, sine vllis tormentis, vel tormentorum metu, rem, vti gesta est, enarrauerunt: cuius rei aliquot memoranda exempla narrat Nicolaus Remigius, *lib. 2. demonol. cap. 2.* Neque etiam ista subito contrahuntur pacta, sed varios homines inescandi, & sibi obligandi modos habet malus Dæmon, atque affectibus hominum se accommodat, & cum norit, alios libidini & amoris operam dare, eorum votis se satisfacturum pollicetur; cum alios paupertatis pertæsos esse sciat, magnam diuitiarum copiam ipsis promittit; cum alios odio & inuidiâ erga alios flagrare non ignoret, media, quibus hostibus nocere possint, se monstraturum stipulatur; cum alios scientiæ & artium desiderio teneri perspectum habeat, iis artes multas, & medicamenta, quibus incurabiles morbos curare possint, se monstraturum spondet. Et quos blanditiis ad se pertrahere nō potest, eos minis aggreditur, ipsisque pericula & mortem minatur: cuius rei exempla habet idem Nicol. Remigius, *demonol. sag. lib. 1. c. 11.* Et quomodo hæc mera phantasmata sint; cum sagæ notas huiusmodi seruitutis, in quam se immiserunt, corporibus suis à Diabolo impressas imagines habeant, quæ & oculis sunt manifestæ, & quod à Dæmone sint impressæ, eo cognoscuntur, quod, etsi acu vel aliâ re acuta eò loci sagæ punguntur, nullum omnino dolorem percipiunt, nec ex punctura vel gutta sanguinis effluit: id quod historiis aliquot probat Nicol. Remigius, *demonol. sag. lib. 1. cap. 5.*

*Stigmata
à Diabolo
sagis
impressa.*

Tandem licet sagarum auxilio Diabolus opus non habeat, vt potentiam suam exerceat: tamen vt ad vo-

*Cur Dia-
bolus sa-
gas in so-*

*societatem
criminis
adscif-
cat.*

luntatem sagarum, quasi sociarum, aliis noceat, id ideo facit, ut ipse animas sagarum lucretur. Etenim si solus homini noceat, suo periculo saltem id facit. Verum si à sagis inuitatus & iussus homines lædat, sceleris socias habere cupit sagas, ut æterni supplicij socias habere possit. Addunt & alij alias causas; nimirum Dæmonem id ideo facere, ut Deum ad maiorem iram irriteret, & ad sæuiorem vltionem contra genus humanum prouocet. Alij putant ideo Diabolum in criminis societatem sagas adsciscere, ut Deo quasi iniuriam faciat; si scilicet homines à Deo ad vitam beatam creatos, redemptos & baptisatos, à Deo auertat, & sibi mancipet. Præterea multa potest præstare per homines Diabolus, quæ non ita commodè ipse solus præstaret. Non enim homines ita conuersationem cum sagis abhorrent, ut conuersationem cum ipso Dæmone, ad quam tamen sensim à sagis pertrahuntur. De quo Nicolaus Remigius, *lib. 2. dæmonolatr. sag. cap. 9.* Ideoque etsi sagæ ipsæ nihil præstant; tamen hisce de causis, & ut gratiam earum promereatur, simulque iis suam potentiam ostenter, & in admirationem apud ipsas veniat, criminis socias sibi adsciscit.

*Pacta cū
Diabolo
duplicia.
Expres-
sum,*

Pactum autem hoc cum Dæmone initum vel expressum, vel implicitum est. Expressum est, ubi homo cum ipso malo Dæmone quocunque modo apparente expressè pactum init, Deoque & omni religioni renunciat, & Diaboli seruituti sese mancipat. Id quod variis modis fieri solet, quos omnes hic recensere opus non est, sed videri de iis possunt ij, qui in genere de Magia scripserunt; Autor scilicet mallei maleficarum, Nicol. Iaquerius,

in flagell.hæreticor.fascinar.cap.8. Baptista Codronchius, *lib.3.de morb.venef.cap.4.* Bodinus, *lib.1.Dæmonom. cap.34.* Nicol.Remigius, *demonol.fag.lib.1. cap.5.* Martinus Delrio, *disquisit. magicar. lib.2. quest.4. & alij.*

Deinde est pactum implicitum, vbi quis sciens & volens superstitiosis rebus, characteribus, verbis utitur, quæ naturaliter id; cuius gratiâ adhibentur, præstare non possunt; qui licet ipse cum Diabolo pactum non iniuerit: iis tamen mediis utitur, quæ aliis Diabolus tradidit. Quod pertinent & ij, qui sibi persuadent, se Dæmonem, non vt dominū, & cui vt mancipia obligati sint, agnoscere, sed verbis characteribus, ceremoniis, aut aliis modis, Diabolum, etiam inuitum & repugnantem, ad sibi seruiendum, & quæ volunt, officia præstanda, cogere posse. Miseros verò istos homines miserè fallit Diabolus, & dum simulat, se repugnantem & inuitum adesse, ipse promptissimè adest, vt eum, qui sibi imperare cupit, suum mancipium efficiat. Imò ipse verba illa, characteres, & ceremonias constituit, & qui illis utitur, Diaboli seruus & mancipiū est, non dominus, & artes illæ omnes, ac ceremoniæ addiscuntur suasore & impulsore Diabolo. Quod etsi ipse non semper sensibus obuius facit: per alios tamen homines instigat, vt eiusmodi impietati sese dedant. Ac perinde est, siue Diabolus ipse aliquid suggerat, siue per alium persuadeat. Et omnes, qui mediis à Diabolo ordinatis utuntur, fœderi cum Diabolo implicantur.

Quod referendæ sunt & imprecationes ac deuotioria carmina, vt Liuius appellat, & execrationes, quas iam olim in vsu fuisse, apparet ex oratione

*Implicitū
eius
modi
varij.*

*Imprecationes.
Execrationes.*

Æschinis contra Ctesiphontem, quibus & sagæ ac mendici interdū, dum ipsis aliquid denegatur, vtuntur, dum eorum frequens imprecatio est: vt vniuersa familia fame pereat; pariat irata Iunone materfamilias; prodigiis portentisque domus rota infestetur; pecudes, segetes, vindemia pereant. Sæpe enim ad nutum adsunt Dæmones, qui talia exsequuntur.

Deinde inscius etiam aliquis se tali pacto implicare potest, si rebus & ceremoniis à Diabolo ordinatis incautè vtatur: cuius rei exemplum refert Smetius, *lib. 5. miscellan.* ex relatione D. Næuij, & ciuium Lipsiensium, vbi scribit, puellam quandam non intelligentē quid ageret, dum nutricis actionē totam, quā in ciendis tempestatibus sæpius vsum viderat, imitaretur, tonitrua ac fulgura excitasse, quibus villa haud procul à Lipsia dissita conflagrauit. Quæ res ipsa satis docet, quā cautè & studiosè vitanda sint illa omnia, quæ causas naturales non habent, siue sint verba ignota, siue characteres, siue imagines, seu quæcunque alia. Sunt enim illa omnia Diaboli tesserae, quas, quicumque eas vsurpet, statim agnoscit, & quasi vocatus adest, & se actionibus illis, quas illi edere cupiunt, immiscet, & hominibus familiaritatem suam offert, cōsueque consuetudine audaciores facit, vt postea arctiore fœdere Diabolo sese obstringant.

*Pacta
Diaboli
fallacia.*

Pacta autem ista Diabolica sunt fallacia & mendacia. Fallit Diabolus, cum se in Angelum lucis, vt D. Paulus 2. *ad Corinth. cap. 11. vers. 14.* loquitur, transmutat. Sicut enim pueris absinthia tetra medentes Cum dare conantur, prius oras pocula circum-
Aspirant mellis dulci flauoque liquore: ita malus Dæmon, si se ipsum & suas merces, quales sunt, venales

nales exponeret, non facile emptorem inueniret. Ergo cū primū hominem adoritur, se pium, beneficū, & salutarem ostendit. Id quod historia illa, quam Nicol. Remigius, *Damonol. sag. lib. i. c. 9.* recenset, satis docet. Cū enim quidam iuuenis, Theodorus Maillotius, adolescentulam quandam deperiret, ac eius potiundæ spes omnis esset abscissa, conseruum ex Germania, cui audiuerat Dæmonem esse ad quæcunque obsequia paratissimum, adit, huicque ægritudinem suam aperit. Hanc occasionem Germanus libens arripit, vt cui ex pacto intra dies paucos necesse erat, vel se Dæmone suo liberare, atque expedire, adducto alio, qui istud, ceu æs alienum, in se transcriberet, vel ab eo obrorta ceruice necari. Cū ergo agendo illi negotio in conclauī, quodam clauso conuenissent, repente patefactis foribus se infert lepida, nec illiberali facie puella, (hoc habitu Dæmon primò se ostendere volebat, ne Maillotius ad formidabilem eius aspectum exhorresceret) eamque se esse prædicat, quæ nuptias, quas tantopere ambiēbat, facile esset confectura, modò vellet iis, quæ erat præceptura, obsequi: ac illo auidè attentèque expectante, quænam eius esset sententia, imprimis cœpit edicere, vt furtis, crapulâ, libidinibus, iniuriâ, blasphemis, cæterisque, quæ animâ inquinât, vitiis temperaret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomada bis ieiunio maceraret, solennes ac quotidianas preces non intermitteret, eaque sedulò obiret omnia, quæ hominē Christianum decent, atque æquū est facere. Istis enim omnibus si vellet nūcupatis verbis se obstringere, futurū, vt optatis thalamis sine difficultate potiretur. Hæcque sic eloquuta, ac cōstituto, intra quæ

responsum auferret, die se foràs eiecit. Sed dum Maillotius magis magisque in rem eam cogitationem intendit, atque huc illuc variè inter spem metumque impellitur, ex eius vultu domesticus quidam sacerdos coniiciens aliquid subesse, quo sic distraheretur, eum blandè adortus, ac quid animo volueret, expiscatus, monitis suis peruecit, ne amplius ad vllum cum Dæmone colloquium descenderet. Quod cùm factum esset, & iam tempus adesset, vt ex pacto Magus ille intra paucos dies vel dæmone suo se liberaret, adducto alio, qui eum reciperet, vel ab eo obtorta ceruice moreretur, paulò post, cùm Maillotius illum non reciperet, ex pacto pœnas dedit. Et, *eodem in loco*, fœminæ cuiusdam historiam recenset, apud quam Dæmon, qui atri hominis specie illi obuersabatur, non alium sermonem habebat, quàm de sanctimonia, de pudore, de religione ac sacrorum studio, ad quod illam præcipuè adhortatus est. Fallendi tamen caussa omnia hæc facit, & fallacia sunt omnia eius fœdera, neque mancipiis fidem seruat. Neque enim veritas est in eo, & cùm loquitur mendacia, ex propriis loquitur, *Iohannis 8. vers. 44.* & nemo ab eo veritatem & fidem, in quo nulla est, sibi polliceri potest.

*Cur fœmina
quã viri
beneficiis
frequen-
tius de-
dita sint.*

Imprimis autem, & frequentius, fœminæ beneficiis deditæ sunt, quàm viri, vt ex capitalibus iudiciis passim annotatis patet. Cuius rei Autores nonnullas rationes afferunt. Prima est, quòd fœminæ debiliore sunt iudicij, & propterea facilius ab aliis sagis, & imprimis à Diabolo, se decipi patiuntur. Deinde plurimæ mulieres sunt loquaces & garrulæ, nec commissorum tenaces, & propterea si vna hisce artibus sese dedat, rem inter plures diuulgar,

diuulgat, & magistratam nequitiae sese præbet. Tandem fœminæ etiam vindictæ plerumque sunt cupidissimæ, & propterea vetulæ, si quæ odio habent, ut ei nocere possint, media omnia cōquirunt, & si aliter id præstare non possunt, ad Dæmonis opē confugiunt. Iuuenulæ vetò si amasiis suis spe coniungi(corporis sui copiam fecerint, & postea ab iis deserantur, iniurias vlciscendi cupidæ, nec suis viribus sese vlcisci valentes, ad Dæmonis opem confugiunt, & vel ipsum veterem amasium, vel nouam eius spūsam veneficiis impetunt, ut ex Virgilij Ecloga 8. apparet.

Nona conclusio : *Licet magna Diaboli sit potestas, nulli tamen, etiam ad sagarum voluntatem, nocere potest, sine Dei permissione.* Id quod non solum ex historia Iobi, sed & Euangelica patet; è qua notum, quodd nec suis Dæmon nocere potest sine permissione Dei, & quod nec capillus capitis sine voluntate Dei de capite nostro decidit. Ideoque etsi interdum sagæ à Dæmone suo petunt, ut hominibus morbos vel damna inferat, idque Diabolus ipsis se præstiturum promittat, & eius rei consequendæ gratia quædam facere iubeat: tamen si Deus non permittat, sæpissime voti compotes non fiunt. Scribitque Bodinus, *Mag. Dæmonom. lib. 2. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus talia veneficia noceant, ut sagarum confessiones testentur. Quodd si postea ea de causa sagæ cum Dæmone expostulent; ne eius potentiæ aliquid defuisse videatur, in ipsas culpam transferre, eas obfurgare, imò interdum verberibus multare solet, quodd præceptis suis non per omnia satisfecerint. Et imprimis, ut infra etiam, c. 7. dicetur, Diabolus,

Nona conclusio.

à sagis quoque instigatus, nocere non potest iis, qui Deo quotidie sese precibus commendant, ac pietati student, & à peccatis grauib. abstinent; deinde Magistratibus, qui sagarum causas agnoscunt & iudicant. Cum enim iudicia publica exercent, potestate à Deo concessa, Deus etiam eos protegit, ne à Diabolo, vel eius mancipiis in officio suo lædantur ac turbentur.

Cur autem Deus permittat Diabolo, vt ad libitum & iussum veneficarum interdum hominibus noceat, disquirere Theologorum est. Istud hoc loco dicere satis sit: iudicia Dei esse occulta, sed semper iusta; & iudicia Dei esse abyssum multam, *Psal. 35. vers. 7.* qui & malos ob peccata pœnis affligit, & pios afflictionibus probat & exercet, & à peccatis abstrahit; ipse verò vbique & semper gloriosus est.

C A P V T VI.

De signis morborum à veneficiis ortorum.

*Signa
morborū
à venefi-
ciis.*

MOrbos à veneficiis ortos agnoscere longè difficillimum est; cum Diabolus naturalibus causis sese sæpe immisceat, iisque vtatur, vt non facile sit discernere, quid à causis naturalibus, quid ab ipso Dæmone profectum sit. Imò in iis, quos obsedit, sæpe sat diu sub naturalis morbi larna latet. Exemplum eius rei est apud Fernelium, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 16.* de iuvene quodam Equestri familiae, qui corporis concussione, & quasi conuulsione ex temporum interuallis laborauit, cum nunc solùm sinistrum brachium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, aliàs

vtrumque,

utrumque , alias corporis truncum tanta celeritate agitarer, vix vt à ministris quatuor decumbens cohiberetur , caput inconcussum iacebat , lingua & locutio libera ; mens sana , omnesque sensus integri, vel in conuulsionis ferociâ. Decies ad minimum quotidie corripiebatur , in cæteris sanus, sed labore confractus. Vera epilepsia iudicari poterat, si mentis sensuumque læsio accessisset. Peritissimi quique adhibiti Medici conuulsionem epilepsiæ finitimam , à maligno venenatoque vapore spinæ dorsii impactæ , censuerunt , qui vapor in eos nervos irrueret , qui à spina in artus quoquoversum, non autem in cerebrum, disseminantur. Varia fuere adhibita remedia , quæ tamen nihil profuerunt, sed mense tertio primùm deprehensus Dæmon quidam, totius mali autor , voce insuetisque verbis ac sententiis, cum Latinis, tum Græcis (quanquam ignarus Græcæ linguæ laborans esset) se prodens. Is multa assidentium, maximèque Medicorum, secreta detegebat , ridens, quod multa periclitati temerè essent, quod irritis pharmacis corpus hoc penè iugulassent.

Et omnino primum hoc signum est morborum à veneficiis illatorum , quod Medici etiam doctissimi in morbo cognoscendo dubij sunt, & hæsitant, ac omnino fluctuant, & vix aliquid certi , quo vel sibi ipsis satisfaciant , statuere possunt ; & quamvis multa remedia adhibeant , iis tamen nihil proficiunt, sed morbus in dies deterior redditur.

Secundum signum est , quod , cum morbi naturales sensim incipiant , & sua tempora percurrant, & ad statum perueniant ; morbi à Diabolo reuera inducti sæpe nullis præsentibus causis , prauisque

Primum.

Secundum.

humoribus, statim in suo vigore constitui videntur, & grauissimis doloribus, ac aliis symptomatibus ægrum affligunt.

Tertium.

Tertio ægri inusitata & à Medicis vix dum annotata symptomata patiuntur, & modo in hac, modò in illa parte de dolore coqueruntur; plurimi sine causa toto corpore emaciantur, fiunt melancholici, quidam conuulsiones varias patiuntur. Addunt nonnulli & hoc, quod, si saga vel veneficus ad ægrum visitandum accedit, statim ille peius habere incipit, & horrore vel tremore corripitur, vel si infans sit, plorat, & alia in corpore mutatio percipitur. Hoc verò certissimum est morbi à veneficio illati signum, si acus, cultri, & similia artificiosa, vel alia, quæ in corpore humano generari non possunt, vomitu, vel per aluum eiiciantur, vel ex vlceribus & vomicis erumpant aut extrahantur.

Recensent alij & alia signa, quibus agnoscantur morbi à veneficio illati, sed pleræque sunt superstitiosa: inter quæ procul dubio & illud referendum, quod nonnulli iubent decocto verbenæ ægrum abluere, & si in decocto illo nihil reperiat, vel decocti color non mutetur, ægrum non esse veneficio affectum; si verò in decocto magna pilorum copia, & imprimis propriorum, inueniatur, signum esse veneficij, eiusque grauissimi; si verò pauci pili reperiantur, signum esse veneficij, sed mitioris, & quod curationem admittat, existimant. Cum enim vi verbenæ pili illi nec generari in aqua, nec è corpore elici possint: quis non videt, Diabolum, qui morbum intulit, eos, qui superstitionem illam tentant, ludere.

In specie verò coïtus impotentiam & Venerem ablatam quod attinet, eam à veneficio esse, id certum signum est, si vir antea sat potens subitò, nulla causa naturali præcedente, illam potentiam amittat, & cum vxore, etiam quam amat, rem habere non possit; vel si vir ad alias fæminas potentem sese sentiat, ad vxorem verò propriam impotentem; vel si cōiuges, quæ antea mutuò sese amarunt, iam sine omni causa sese auersantur & odio habent.

Ad signorum horum declarationem & confirmationem non parum facit historia Sartoris cuiusdam, qui adhuc in viuis hîc est, & manibus ambulat. Cùm enim ita contractus & contortus sit, vt genua thoracem attingant, calceos ligneos vtraque manu gestat, iisque innixus corpus reliquum promouet. Est autem hæc in vicino oppidulo, *Rloden*, duobus ab hinc milliaribus, filius Textoris cuiusdam, nomine *Martinus Schiermeister*, annum agens decimum tertium, vesperti ad nonam ædes paternas egressus, ad deponenda alui recrementa, in sepem, cui sambucus inserta, incidit, vbi actutum subitanea conuulsione prehensus, cùm subitanea in terram prostratione, vt ægrè semel tantum exclamare licuerit; quo clamore exaudito à matre in domum demortui instar deportatus, omnes in eo functiones, sensusque interni & externi penitus aboliti apparuerunt, & vix vllum superstitis signum deprehensum: respiratio enim adeò erat imminuta, vt nullis artis mediis ab vllò adstantium explorari potuerit. Vitam idcirco cum morte commutasse, constanter plerique asseuerant; donicum alij accedentes hoc consilij suggessere, relinquendum, nec sepulturam, vsque dum
tertius

tertius dies finitus, procurandam: quippe cum insignes mutationes certas vindicias salutis vel mortis in desperatis ex fascino (ad quod omnes grauissimi huius affectus causam referebant) prouenire solere, aliquoties acceperint. Horum monitis mater vidua obtemperans cuncta procrastinauit in tertium, quo ferè elapso, eadem, qua correptus, hora, sensim sibi restitutus fari incepit; tantis verò, tamque immanibus ac sæuis doloribus lancinatus, vt omnia eius iam euulsa, èque situ naturali mota, distractaque viscera existimauerint, cum corporis totius mira concussione & contorsione; adeoque dies noctesque nec cibum nec potum capientem miserè eiulantem tractauère. Continuati verò acerbissimi cruciatus, absque vilo interuallo, per triduum, vbi doloribus paullum remittentibus, tanta totius, membrorumque omnium conuulsio subsecuta, vt absque strictiore ligatura artuum nihil quicquam assumere valuerit. Demum inordinatum hunc motum excepit grauissima tensio omnium musculorum maiorum, femorum, surarum, & narium præsertim, in quibus nouem insignia foramina oborta, per quæ potus, aliæque fluida, vt exhibita, confestim effluxere, tandem absorpta omni musculorum prædictorum carne, vermes vndecim, post quartum annum, tot medicamentis à Chirurgis adhibitis, in lecto reperti sunt, sponte elapsi, longitudine medijs digiti, nigricantibus capitibus, pedibus innumeris, quos vbi mater ex stragulo in terram proiecit, derepentè multis præsentibus euanuerunt. Mater omnem licet substantiam in restitutionem filij impenderit: pristino tamen vigori minime restitutus, conuulsus vsque adhuc permanens, &

tendinâ

tendinibus crurum contractis, pedum officio destitutus, manibus innixus, gressum formare cogitur. Cui accedit spinæ dorsi, vt apparet, circa tertiâ thoracis vertebrâ, insignis ad exteriora reflectio, ad latû palmum, sterniq; elatio, ni fallor, ob dislocationem vertebrarum. Annus ipsi 25. nunc, nec dum à pristinis cruciatibus immunis semper, sed circa certas Lunæ *quæres*, recrudescentium quasi dolorum paroxysmis affligitur, præterea capitis dolore attentatur, neruorumque accedit tensio per vniuersam spinam, quam interdum ita infrigidari conqueritur, ac si frigidissimâ aquâ de subito irrigaretur. Historia autem hæc mihi in memoriam reuocat, quæ in iudicialibus actis, in vicino oppido, Cosuiga, habitis de duabus sagis legi, quod scilicet altera, Barbara *Bortubers*, nomine, Anno 1624. die 5. Iulij, confessa est, se cum Diabolo concubuisse, & ex eo grauidam factam esse, ac per mensem semper gestasse, & peperisse duo animalcula hirsuta seu pilosa, instar muris, crassitie lumbricorum, capitibus nigris, quæ vel hominibus ad nocendum immiserit, vel sub sambuco sepeliuerit. Altera item, Heduuigis *Labekia*, Anno 1630. 8. Ianij, fassa est, se cum Diabolo rem habuisse, & prima vice nihil perperisse; postea verò grauidam factam, 4. 5. 6. 7. 8. septimanis vterum gestasse, tandemque cum nullo ferè dolore perperisse nunc vnum, nunc duo animalia, muscæ instar, hirsuta, quæ sub sambuco sepeliuerit. An ergo Sartori huic illa animalcula & vermes sub sambuco à venefica forsan quadam sepulti, immissi sint, aliis iudicandum relinquo. Neque enim, quæ de concubitu sagarum cum Diabolo, & inde facta conceptione & partu disputantur, discutere huius loci est.

Suppedirat

Prognosticum.

Suppeditat & hæc historia Prognosticum quoddam; nimirum morbos omnes à veneficio inductos curabiles non esse, sed, D E O permittente, à Diabolo corporis humani constitutionem ita sæpe vitari posse, vt nulla humana ope in pristinum statum reduci possit. Id quod in hoc Sartore factum, quem nullis auxiliis pristinam sanitatem recuperasse, certum est. Et omnino multi morbi D E I permisso à Diabolo induci possunt, qui planè sunt incurabiles. Ita in oculo situm humorum pervertere, in aure tympanum rumpere, in aliis membris alia destruere potest: quæ cum nunquam in pristinum statum reduci queant, morbi incurabiles inde excitantur.

C A P V T VII.

De præseruatione.

CVM melius & tutius sit, morbum imminentem auertere, quàm præsentem iam depellere, etiam consultius est, à morbis, qui veneficiis inducuntur, sese munire, quàm inductos tollere. Quod qua ratione fieri possit hoc loco dicendum. Equidem extant apud gentiles multa medicamenta, quæ contra veneficia prodesse feruntur; quæ tamen pleræque videntur superstitiosa. De Rhamno scribit Dioscorides, *lib. 1. cap. 104.* ferri, Rhamnum, appositis pro foribus fenestrisue ramis eius, omnium venenorum arcere maleficia. Idem, *lib. 4. cap. 126.* scribit: Leontopodij radicem ferunt *ἐν ἄρχῃ-
σειν εἰς φίλτρα ἀδελφολομέων*, amorum veneficiis vitale esse. Plinius eiusmodi multa habet. *Lib. 13.*

Præseruatio à morbis veneficiis.

cap.

cap. 4. lignum palmæ , dente contra faſcinatores politum , religione vtile eſſe ſcribit. *Lib. 28. cap. 8.* frontis hyenæ corium faſcinantibus reſiſtere refert. *Eodem lib. c. 10.* ſcribit : Veneficiis roſtrum lupi reſiſtere inueteratum aiunt , ob idque villarum portis præfigunt. Hoc idem præſtare & pellis è ceruice ſolida exiſtimatur. Antonius Muſa, Cæſaris Auguſti Medicus, Beticā animas hominū & corpora cuſtodire, & nocturnas ambulationes à maleficiis & periculis, refert. Et exſtāt talia apud Autores paſſim plurima. Et hodie ruſtici ac vulgus nonnullas plantas in domibus ſuſpendere ſolent , ad veneficia & incantationes auertendas ; & hypericum vulgus ea de cauſſa Fugam dæmonum appellāt. Fugere etiam aiunt dæmones ſuffitum cornu caprini , & cuiusvis ſtercoris , ac præcipuè humani. Et pro ſententia iſta probanda afferunt exemplum Tobię iunioris, qui iuſſu Angeli Raphaëlis ſuffitu iecoris, piſcis cuiuſdam dæmonem , qui ſeptem Saræ ſponſos antea occiderat , fugauit , *Tobia 8.*

*Vulgi
aduerſus
veneficia
remedia.*

Verū cum præſeruationo nihil ſit aliud , quàm cauſſæ morbum facturæ auerſio ; morbi verò iſti, vt ſupra probatum, proximè ab ipſo Diabolo inducantur : facile hinc patet , res iſtas naturales, & ſimiles Dæmones morbum inducturos fugare & auertere non poſſe. Nam cum Dæmones ſint incorporei, & ſenſuū organis careāt, à corporibus naturalibus affici, & ex iis vel voluptatē, vel moleſtiā percipere naturaliter non poſſunt. Interim D E V S, qui ſupra naturam eſt, rebus naturalibus vim agendi etiam in incorporea tribuere poteſt. Quam procul dubio etiam ſuffitus ille iecoris piſcis non ex ſe, ſed ex vi à Deo conceſſa habuit.

*Diabolus
rebus na-
turalibus
non ſu-
gatur.*

Cum

*An liceat
sagae orare.
ne no-
seant.*

Cum ergo res naturales vim veneficia auertendi & præcauendi non habeant, porro quæritur; si quis veneficam aliquam suspectam habeat, & metuat, ne sibi noceat, an liceat eam orare, vel blanditiis persuadere, ne noceat; aut liceat ab aliqua alia saga amuletum contra veneficia petere. Vbi omnino respondendum, non licere. Nam cum, ut supra probatum, ipsæ sagæ morbos non inducant, sed Diabolus; hoc modo Diabolus honoraretur, & ab eo peteretur, ne noceat; quod nullo modo licet.

*Vera be-
neficia
præcauē-
di ratio.*

Quapropter cum nec res naturales dæmonis potestati resistere possint, nec etiam à Diabolo, eiusque ministris auxilium petere liceat; is in auxilium vocandus, qui Diabolo resistere, omnemque eius potentiam inhibere valet. Talis est solus D E V S & boni Angeli, quorum ille ministerio utitur, sine cuius permissu nullum Diabolus homini damnum inferre potest. Ideoque etsi ipsa experientia doceat: quanta pericula à Diabolo & veneficio hominibus quotidie impendeant, & quomodo à Diabolo, & dormientibus noctu, & vigilantibus de die, variæ insidiæ struantur, quæ humano consilio & prudentia vix satis vitari possunt: tamen ab omnibus iis satis tutus est, qui sub Dei tutela est. Ergo qui à veneficiis tutus vivere vult, se & sua omnia quotidie & sæpe diuinæ protectioni commendet; eumque oret, ut sibi bonos Angelos custodes addat, suamque fiduciam in Domino nostro Iesu Christo ponat, qui in hunc mundum venit, ut opera Diaboli destrueret, & qui, dum in hisce terris visibiliter versaretur, tot malos Dæmones eiecit, hominesque multos à spiritibus infirmitatum liberauit.

rauit. Simul eam vitæ rationem ineat, quæ Deo grata est, & à peccatis abstineat, quibus Deus offendit, boni Angeli abigi, mali verò Dæmones alligi solent. Propterea vitanda ea, quæ Dæmonibus hominem inuadendi occasionem præbent; nimirum sermones impuri, librorum obscænorum lectio, & huiusmodi alia, sed potius pietati studendum; id quod etiam Angelus Raphaël Tobiam, *Tobie 6. v. 16.* docet. Audi me, inquit Angelus Raphaël, & ostendam tibi, qui sint, quibus præualere potest Dæmon. Hi namque, qui coniugium suscipiunt, ut Deum à se & suâ mente excludant, & suæ libidini ita vacant, sicuti equus & asinus, quibus non est intellectus, in eos Dæmon potestatem habet.

C A P V T V I I I.

*De curatione morborum à veneficiis inductorum,
& primò Magica.*

Curatio autem, quæ ad morbos à veneficiis inductos adhiberi solet, triplex apud Autores occurrit: Magica, Naturalis, & Diuina. Equidem gentiles, cum Dei & Dæmonum potestatem rectè distinguere nescirent, vtramque curâ, & quæ à Deo, & quæ à Diabolo fit, sacram, diuinam, & magicam appellarunt. Verum, ut mox patebit, longè inter se differunt hæ curationes.

Et ut primò de Magica dicamus, Morbos non solum veneficiis inductos, sed & alios, verbis & incantationibus, ac characteribus & ceremoniis curari, non solum è literarum monumentis, sed & vulgo notum est; faciuntque eius rei mentionem Homer.

Odyss. 19. vbi è vulnere manantem sanguinem carmine repressum scribit, Plato, *lib. 4. de Republ.* Plin. *lib. 28. cap. 2.* Trallianus, *lib. 4. cap. 9.* Nicolaus Myrepsus, & alij, quorum sententias collegit Augerius Ferrerius, *meth. med. lib. 2. cap. 11.* vbi de Homericæ curatione agit. Et plura talia allegat Martinus Delrio, *disquisit. magic. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 1.* quæ ibi videantur. Verùm de aliorum morborum curatione hîc agere propositum nobis non est, dictumque ea de re aliquid de *Cons. & Dissens. cap. 18.* sed de curatione saltem morborum veneficorum hoc loco agendum. Atque horum morborum curationem imprimis sagæ & veneficæ promittunt, ad quas sæpe vulgi, vtinam interdum non etiam eorum, qui plus vulgo sapere debebant, fit concursus: refertque, *ex malleo maleficar.* Baptista Condronchius, *lib. 4. de morb. venef. cap. 2.* extitisse quandam in Germania famosissimam in soluendis maleficiis mulierem, cuius domus non solum ab indigenis, sed etiam remotissimis populis eius gratiâ frequentabatur magis, quàm apud nonnullos templa, adeo, vt Comes quidam incredibilem quæstum extorserit, vectigali imposito, vt, quicumque mulierem adiret, denarium solueret. Verùm cura hæc approbanda non est, & verba, characteres, incantationes, adiurationesque nihil ad tales morbos sanandos præstare possunt; sed si euentus responder, is omnis à Diabolo pendet. Docuimus enim iam, de *Consens. & Dissens. loco alleg.* verborum & characterum nullam vim esse ad morbos vel naturales, vel veneficos depellendos. Nam verba saltem ex arbitrio hominum rebus imponuntur, & quidem apud nationes diuersas diuerâ, & scribuntur vel in charta, vel ore proferuntur.

Verborum
& cha-
racterum
nulla ef-
ficacia.

feruntur. In charta scripta saltem figuræ sunt, & propterea nullam efficaciam habent. Verba prolata verò sonus sunt, ex aëris fractione ortus, saltem auditum afficiendi, & eorum, qui vna lingua vtuntur, sensa animi patefaciendi vim habens; ipsos verò morbos, corporisque constitutionem tantum afficere non potest, quantum non potest color auditum, aut sonus visum afficere. Eadem ratio characterum est, qui cùm res sint artificiales, in corpus humanum, quod naturale est, agendi vim non habent. Omnis verò agendi vis substantiis competit, quæ à suis formis agendi potentiam habent, & per qualitates efficaces sunt. Etsi verò nonnulli, eum negare non possint, vulgarium verborum nullam esse efficaciam, eò confugiunt, vt diuinorum verborum esse aliquam vim, & tantam Maiestatem, vt vel ipsi Dæmones eorum potestate fugentur illico, & contremiscant, contendunt: tamen in eo falluntur. Nam nulla verba diuina sunt, sed ex arbitrio hominum est, vt rebus diuinis imponantur, & quidem alia apud alias nationes; & proinde nullam qualitatem Physicè, vel etiam supranaturaliter operandi habent. Qui verò nominibus respectu rerum diuinarum, quas significant, abutuntur, in Deum & res diuinas iniuriæ sunt.

Cæterum cum Paracelsus ipse etiam agnosceret, verba & characteres nullam ex se morbos veneficos depellendi habere efficaciam, sed esse symbola & instrumenta Diaboli: nihilominus, vt de Conf. & Dissens. Chym. & Aristotel. cap. 3. diximus, statuit, licere à Diabolo, præcipuè in morbis veneficis, auxilium petere. Ita enim, in lib. de occult. Philosophia, docet: Si quis veneficiis sit læsus, esse fabricandum

*An liceat
Diaboli
opem im-
plorare.*

pedem vel manum, vel aliud membrum, ad formam eius, quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam, atque obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum, vel virilitatē amiserit, totius hominis imaginem è cerâ esse faciendam, forti fide, & fixâ imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse. *Et mox*: Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academicis discere potest, sed opus est, ut interdum vetulas, zigeunos, nigromanticos, agyras, rusticos senes, & eiusmodi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quàm omnes Academiae. Idem, *de morbis invisibil. pag. m. 113.* scribit, Deum Magiâ Diabolum donasse, & valde peritum in luce naturæ posuisse. Hanc autem ipsi eripi posse: artem usurpandam, Diabolum relinquendum esse; ideoque nos in hoc mundo versari: ut minor à maiori discat. *Ibidemque* scribit: Si per characteres aliquid boni in nobis fiat, eodem loco habendos esse eos, ac si plantæ essent; ac etiamsi Diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pixides è pharmacopolio; & si Diabolus verbum pro herba sumit, sit *inquit*, nobis instar herbæ: verba eius species, characteres eius composita ac sirupi sunt. *Ibidemque* docet: Si Deum toto corde amemus, etiamsi Diabolus nobis offerat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.

Paracelsi impietas. Verum magna hæc Paracelsi est impietas. Etenim Diabolus infensissimus humani generis hostis, & ab initio homicida est; & propterea nihil boni, ac nullius

tullius morbi curatio ab eo sperari potest. Recte-
que Chrysostomus statuit, potius mortem homini
Christiano obeundam, quàm vitam hominis liga-
turis redimendam. Et Leo, *de Passione Dom. serm. 9.*
scribit: Beneficia Dæmonū omnibus sunt nocentio-
ra vulneribus. Neque vllum exemplum è sacris lite-
ris afferri potest, quòd Deus per Diabolos homini-
bus benefecerit. Sat multæ Angelorū myriades Dei
ministerio inseruiunt, vt non sit opus, Diabolo vt
ad homines è carcere eripiendos, (per Angelum bo-
num Petrum è carcere ereptum esse, ex Actis Apo-
stolorum, c. 12. patet & homini sanitatem restituen-
dam. Ideoque solùm à Deo, vt postea, dicetur, auxi-
lium petendū, non ab eitis, & humani generis hoste,
Diabolo. Vnde etiā cū Rex Ōchozias, 4. *Reg. c. 1.*
ad Beelzebub, Accaronitarum Idolum, quosdam de
valetudine sua consultum ablegasset, Elias Prophe-
ta illis obuiam factus, ita eos alloquitur: Nunquid
quia non est Deus in Israël, mittis, vt consulatur
Beelzebub, Deus Accaron. Idcirco de lecto, supra
quem ascendisti, nō descendes, sed moriendo morie-
ris. Ac Apostolus, 1. *ad Corinth. 1.* vetat nos fieri so-
cios Dæmoniorum. Et non sine caussa ab antiqua
Ecclesia institutum, vt baptisandi renuncient Dia-
bolo, & omnibus operibus eius. Ideo desertor Ec-
clesiæ Christi, & castrorum Dei est, atque in castra
Diaboli transiit, quicumque quocunque modo auxi-
lium à Diabolo petit. Deus sat potens est, vt homi-
nem, si velit, sanare possit: auxilio Diaboli nullo
modo opus habet. Eius ergo solius auxilium, etsi à
à Diabolo morbus inductus sit, & remedia vulgo
nota non prosint, implorandum, & dicendum: Do-
minus occidit & viuificat, deducit ad inferos &

reducit, onus imponit, & tamen est salus nostra: ipse inuocandus in die tribulationis, ipse eripiet nos. Ipse sanat quos, & quando vult, non quos, & quando nos volumus. Mulier illa profluvio sanguinis laborans demum duodecimo anno sanata est, & ille, qui ad Probaticam piscinam diu claudus iacebat, demum trigesimo octavo anno sanatus est, *Ioan. 5.* Imò si Deo non placeat, nos à morbo liberare, cum Dauide dicendum: *Et si me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.*

An Diabolus cogi possit ad beneficia præstanda.

Frustra quoque sperat Paracelsus, Diabolum ab hominibus cogi posse ad præstanda beneficia. Longè enim maior Diabolo potentia est, quàm ut à nobis cogi possit, & quando se cogi simulat, promtissimus adest, ut homines sibi mancipet. Verum ut doctrina de curatione Magica clarior fiat, duæ quæstiones decidendæ sunt: Prima est; *An sagas & veneficos, quos morbum aliquem induxisse suspicio est, liceat rogare, vel etiam vi cogere, ut veneficium tollant, morbumque, quem ipsi, vel alij induxerunt, auferant.* Altera; *an liceat illa signa, seu instrumenta, quibus pro morbo aliquo inducendo vsi sunt, querere, inuenta amouere, destruere, soluere, comburere.*

An liceat à sagis morborum veneficio ab ipsis inductorum curationem petere.

Primam quæstionem quod attinet, de ea Autores dissentiunt. Christiani etiam Imperatores concessisse videntur, ut à magis contra morbos veneficos auxilia petantur; ut patet ex *L. Ebrum, C. lib. 9. tit. 18. de maleficis*, ubi incantationes contra imbres, grandines, ventos probantur. Quod & Canonistæ quidam, Hostiensis, Panormitanus, Goffredus Humbertinus, & alij docent; ut & Scotus, *lib. 4. distinct. 34.* ubi scribit, superstitionis esse, si quis statuatur, non esse maleficium superstitione depellendum.

dum. Et ex Sprengero, in *malleo maleficar.* referunt, Episcopum quendam in Germania ægrotantem, cum è vetula saga cognouisset, se ex maleficio ægrotare, nec aliam recuperandæ valetudinis viam esse, quàm vt eadem saga veneficio periret, quæ ipsum veneficio affecerat, misisse Romam, ad Nicolautum Quintum Papam, vt veniam indulgeret huius curationis adhibendæ: Papam verò, qui Episcopum deamabat vnicè, indulgisse, hâc clausulâ dispensationi additâ, vt ex duobus malis fugiatur maius. Sagam diplomate allato dixisse, cum Papæ & Episcopo placeat, se illud effecturam. Sic mediâ nocte restitutum fuisse Episcopum; sagam verò, quæ eum fascinauerat, in morbum, ex quo obiit, incidisse.

Verùm saniores & prudentiores istam curationem planè improbant, &, vt docti viri annotarunt, legem illam Constantini lege recentiore sustulit Leo Imperator, *constitut. 35. de Incantator. pœna.* Etenim cum, vt supra, *cap. 5.* probatum, sagæ mediis illis, quæ adhibent, nihil præstent, sed Dæmon illa omnia efficiat: in curatione eodem modo sese res habet, ne ipsæ sagæ aliquid præstant, sed Diabolus. Ideoque qui sagarum & veneficarum opem hîc implorat, ipsius Diaboli opem implorat. Non verò Diaboli opem implorandam esse, iam antea probatum; nec facienda mala, vt eueniant bona, sed potius, vt antè ex Chrysostomo, *hom. 8. in epist. ad Coloss.* dictum, mors homini Christiano subeunda, quam vita ligaturis redimenda. Vnde tam seuerè Deus, *Leuit. 20. vers. 6.* prohibuit, Magos consulerè. Anima, inquit Dominus, quæ declinauerit ad Magos, ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, excindam eam.

de medio populi mei. Itaque, vt postea, *cap. 9.* dicetur, si remedia naturalia non profint, ab vno Deo auxilium petendum, qui, si vult, semper iuuare potest; si non vult, in eius auxilio acquiescendum. Et licet interdum media, quæ à Diabolo adhibentur, illicita non videantur; quia tamen à Diabolo proueniunt, nullo modo vsurpanda. Ita refert Bodinus, *sagar. demonom. lib. 3. cap. 5.* quandam, Barbaram Doream, confessam esse, se iis, quos fascinauerat, medicinam fecisse discissa columbâ, & ægrotantis stomacho impositâ, cum his verbis: In nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti, D. S. Antonij, & D. S. Michaëlis Angeli curari possis ab hoc malo; & mandauisse, vt nouem diebus missam in templo vici illius curarent celebrari. Verùm cum eadem fassa sit, se remedium istud à Satana didicisse, omnino vt superstitiosum & blasphemum reiiciendum. Et licet sagæ Satanae ope ægros curent: tamen seriò nunquam Satanas hominibus prodest, vel prodesse cupit; sed etiam cum bene facere videtur, alio modo iis nocet. Tollit nimirum morbum ab hoc, & immittit alij; sanat corpus, vt animam sibi deuinciat ac perdat: sanat vnum, vt plures eidem impietati & superstitioni implicet. Id quod etiam in curatione Episcopi illius, cuius modò mentio facta est, accidit. Cum enim antea solum illa saga, quæ Episcopum fascinauerat, sceleris illius rea esset, postea factum est, vt & Episcopus, & Papa, & Saga, quæ morbum in primam sagam immisit, eiusdem sceleris participes facti sint. Interim saga illa, quæ mortua est, nunquam resipuit, sed ad extremum vitæ halitum se recuperandæ valetudinis gratiâ Diabolo cômendauit.

Et

Et omnino certum est, veneficas, dum morbos tales depellere volunt, Diabolum venerari, vultúque in terram demisso eius opem expressè implorare, vt aliquot historiis id probat Bodinus, *lib. 3. demonom. sag. cap. 5.* Summa: cum sagæ, quicquid faciunt, Diaboli ope præstent, non fas est, alium ad peccandum, vel persuadere, vel cogere, nec Diaboli opem seu immediatè, seu per alios implorare. Nunquam enim non est Deus in Israël, vt ad Beelzebub eatis inquit Dominus, 2. Reg. 1.

Verùm distinguunt hic quidam, & putant, non licere, vt veneficæ precibus flectantur, vt tollant veneficia; fas verò esse, vt minis, verberibus, & violentia adigantur, vt morbum, quem intulerunt, depellant. De qua re pluribus agit Nicol. Remigius, *lib. 3. Demonol. cap. 3.* vbi statuit, multum interesse, an vi, an precario aliquid à venefico auferas & consequare. Illud enim contemptum ac de dignationem, hoc admirationem, obtemperacionem, animúmque se suppliciter deicientem ac demittentem significare. Additque porrò, potius ipsam mortem ferendam esse, quàm ad tam horrendum sacrilegium adduci nos sinamus, vt quasi supplices, venerabundique à Dæmone opem imploremus; cum Deus solus sit colendus, atque obsecrandus, atque is sit zelotes, qui non patitur quicquam de gloria sua decerpi, delibarique, quod alteri adscribatur. At quod venefica adigi possit, vt morbum, quem induxit, auferat, aliquot historiis probat, idque licere existimat. Neque enim hic vllas blanditias, & preces ac venerationem accedere, neque sagam, verberibus pulsata, habere quo gloriatur, ipsúmque Dæmonem quasi obtorto collo à

*An liceat
sagas mi-
nis & vi
ad auxi-
liandum
impelle-
re.*

noxa retractum, amissa præda in fugam verſum, deriſum, ſpretumque ac nihili penſum ſe agnoſcere. Et rem perinde ſe habere putat, ac ſi quis furto ſibi ablatam rem à fure per vim auferat, aut ab hoſte arcem occupatam armis recuperet. Tandemque concludit, ſi quis fidenter atque intrepidè, vti hominem nullius malæ rei conſcium, & Dei nixum præſidio decet, Satanam & maleficam mulierem adoriatur, vi, miniſque cogat, vt ab iniuria ac malefico temperet, lædere ceſſet, atque abſtineat, corpore faceſſat; eum nihil illiciti facere.

Verùm ipſe Remigius planè negare non poteſt, eum, qui ita morborum liberationem à maleficis per vim extorquere conatur, non omnino culpa vacare; quia illorum opera miniſteriùmque intercedit, quæ cauſſam aliquam impietatis habere videntur. Et ſi verò culpam iſtam ita extenuat, vt eum expertem eſſe putet illius, quæ Deum hominibus adeo infeſtum reddit, pactiõis cum Dæmonibus: tamen ea culpa non ita levis videtur. Nam & hic, & dum vi adiguntur ſagæ, vt morbum tollant, à Diabolo auxilium ſperatur. Etenim ſicut morbi tales, vt ſupra probatum, à ſagis non inducuntur, ſed omnia, quæ ipſæ agunt, vana & futile ſunt, Diabolus verò omnis mali autor eſt; ita ipſæ morbum tollere non valent, ſed Diabolus illum tollit. Interim ſagæ coguntur, vt Diabolum honorent, & eius auxilium implorent. Imò ipſe, qui ſagam cogit, Diabolum honorat, quia credit ipſum poſſe morbum hunc curare; cum optimè norit, ſagam hoc non præſtare, nec media ab ea adhibita. Ideoque Diabolo hic honor gratiſſimus eſt, & non tam iniuriis, quæ mancipiis ſuis inferuntur, offenditur, quam

quàm hoc honore delectatur : & proinde qui hoc modo sanari cupit, implicito pacto cum Diabolo se immiscet, cum cogat veneficam ista facere vi pacti, quod cum diabolo iniit. Et propterea Diabolus non coactus id facit; cum nulla potestas sit in terra, quæ Diabolum cogere possit, quod Deus ipse de eo, *Iobi* 41. *vers.* 24. sub nomine Leuiathan testatur. Hinc experientia constat, quod Diabolus non cedit nec iuuat, nisi cum putat, se plus nocere posse. Id quod ipse Remigius negare non potest, dum eodem loco scribit, nunquam esse solidam gratiam, aut plenum intentumque beneficium, quod conferunt Dæmones; sed statim vel æquali, vel grauiori aliqua iniuria atque incommodo luendum esse ei, qui impetrauit; & vnius salutem alterius interitu constare. Id quod non saltem de beneficio, (si ita rectè appellari potest) sed etiam vi impetrato verum est. Sicut & id confiteretur, nihil ad curationem conferre, quæ sagæ, etiam vi & verberibus coactæ, exterius adhibent morbis à se immixtis remedia; sed vel ea prætexi quasi integumenta veneficij, quod, veritæ legum seueritatem, occultant, vt cum herbas, balnea, vnguenta, aliæque, quæ in vsu quotidiano habent homines, quibusque, quæ videntur, vires certè nullæ sunt, adhibent; vel excogitari ad infestandos superstitione mortalium animos, veluti cum ad vortuas peregrinationes, vel donaria adducunt; vel denique adhiberi ad conuellendam labefactandamque spem & fiduciam, quam in vno Deo defixam nobis esse oportuit. Summa: qui etiam sagas vi cogendo à morbo liberari cupit, auxilium non à Deo, sed à Diabolo quærit & sperat. Neque est, vt quis sibi persuadeat, non esse alia remedia.

media. Dantur enim alia, de quibus *cap. seqq.* dicetur. Est Deus Diabolo potentior. Et si nulla spes superesset, præstaret tamen mori, quàm per peccata sanari; cùm salus animæ corporis saluti præferenda, Deique gloria, quæ hic negligitur, omnibus anteponenda sit. Et qui amat animam suam plus, quàm Deum, perdit eam. Et longè alia est ratio, si quis rem furto ablata furi abripiat. Vis enim ea iure concessa, ac in hominis potestate est: at maleficium maleficio sanare, & Diaboli ope sanari velle, illicitum. Tandem plus peccat, qui cogit inuitum, quam qui orat parentem.

An maleficus per modum aliquem licitum possit tollere maleficium.

In quibus omnibus etsi non consentiat Martinus Delrio: tandem tamen nonnihil à veritate declinare videtur dum, *lib. 6. disquisit. Magic. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. conclus. 4.* scribit, quod possit maleficus induci vt per modum aliquem licitum tollat maleficium. Et *conclus. 5.* quod liceat à malefico petere, aut illum minis & leuioribus verberibus cogere, vt maleficium tollat, quandocunque probabiliter credo, illum sine maleficio, modo aliquo licito, id facere posse, siue quandocunque non sum moraliter certus, quod vrètur modo illicito. Et sententiam hanc communem esse dicit Henrici, Scoti, Caietani, & aliorum, quos ibi citat. Verùm talia tentare periculo non vacare, differri non potest; ideoque addit cautelam ex Caietano, vt quis expresse protestetur, se nihil commercij cum Diabolo habere velle: si quis tamen ab ipso, qui nocuit, medelam, petat, fortassis, absolute loquendo, non esse necessarium, addere illam protestationem, existimat, sed sufficere, absolute petere, vt nocere desinat; quia res, quæ petitur, bona & iusta

iusta est, nempe non nocere proximo : & potest, ac tenetur maleficus id licito modo facere, nempe per medium aliquod naturale, vel per signi destructionem. Verùm enim uerò si in potestate malefici absolute esset amplius non nocere, liceret id ab eo petere : sed cum maleficus nihil egerit, sed Diabolus morbum intulerit, etiam in malefici potestate non est morbum auferre, sed necessarium est, ut id à Diabolo impetret. Itaque protestatio est contraria facto; cum, qui à malefico hoc perit, id à Diabolo petat. A Diabolo verò, ut amico, nihil petere possumus; cum omnis cum eo familiaritas à Christo nobis interdicta sit. Neque etiam per modum imperij id obtinere possumus; cum Diabolus non nobis, sed soli Deo subiectus sit. Præterea quis certum me reddere potest, maleficum, seu qui morbum intulit, seu alium, mediis naturalibus & licitis vsurum? Et si sperem eum mediis naturalibus vsurum, cur non ab aliis, de Magia non suspectis & quibus rerum naturalium vires rectius, quàm sagis, perspectæ sunt, eadem auxilia petuntur?

Altera quæstio paulò difficilior est; an nimirum liceat media & instrumenta, quibus sage & venefici ad morbum aliquem inducendum vsi sunt, inquirere, inuenta amouere, comburere, vel quocunque modo abolere. Et disputant hac de re variè Scholastici, & qui eos sequuntur. Primò autem rectè status controuersię formandus est. Neque enim, ut rectè monet Guilhelmus Estius, in 4. summ. Thoma, distinct. 34. §. 8. status controuersię est; an liceat in contemptum & detestationem magicæ superstitionis ipsiusque Diaboli, maleficij signa tollere atque abolere; cum Dominus ipse præceperit, Deuteron. 7.

An liceat instrumenta Magica quærere & abolere.

Status Controuersię.

¶ 12. omnia idololatriæ monumenta penitus dis-
perdere: sed hoc quæritur; an liceat eiusmodi signa
inquirere, amouere, destruere, spe consequendæ
sanitatis, & hac intentione vt Diabolus amplius
non noceat. Affirmantem sententiam defendunt
plerique Scholastici, atque adeo quidem, vt Mar-
tinus Delrio, *disquisit. mag. lib. 6. cap. 2. sect. 1.*
quest. 3. scribat, nullum; quod ipse sciat, editis li-
bris negantem sententiam defendisse, præter vnum
Ioh. Hessels, à Louanio, *in prælect. in 4. sentent.*
parum tamen prudenter & verè. Verùm negantem
etiam Guilhelm. Estius, *loc. alleg.* vt & Bodinus,
lib. 3. Daemonom. sagar. cap. 3. & tutiorem & ve-
riorem esse statuit.

*Pro ne-
gatiua
sententia
rationes.
Prima.*

Et omnino sunt negatiuæ sententiæ rationes sat
firmæ. Primò enim si maleficij suspicio sit, & illius
media ignorentur, non nisi per veneficos & sagas
alias patefieri possunt: quæ tamen ipsæ cum huius
rei notitiam non habeant, de ea, vt à Diabolo cer-
tiores fiant necesse est. At neque à malefico, neque
à Diabolo consilium vllum expetere licet.

Secunda.

Secundò qui remotis istis signis morbum à ma-
lefico inductum cessaturum putat, eo ipso rebus
illis vires nocendi, quas nullas habent, tribuit, &
Deo præterito, à quò solo morbi immittuntur, à
Diabolo & eius organis opem petit.

Tertia.

Tertio qui sigilla illa tollit spe consequendæ sa-
nitatis, effectum illum vel à naturali causâ, vel à
Deo & bonis Angelis, vel à Diabolo expectat. At
certum est, quod non à naturali causâ tum morbus
tollatur; cum signa illa nullas vires, seu nocendi,
seu sanandi habeant: neque etiam à Deo & bonis
Angelis; cum Dei auxilium tum non imploreretur.

Ergò

Ergò si effectus, qui speratur, consequitur, necesse est, vt à Diabolo proueniat.

Equidem Martinus Delrio, qui in contraria sententia defendenda valde laborat, *disquisit Magic. lib. 6. cap. 1. sect. 1. quæst. 3. §. 5.* respondet, esse insufficientem enumerationem partium. Sanitatem enim expectari à morali causa, nempe amotione signi; id quod *probat. 8.* hoc exemplo declarat: Si quis cum hoste foret pactus, vt suspensa de muro flammula candidâ accurrat, & portam occupet, ac vrbe potiatur; & tertius quispiam ciuium hoc resciscat, nonne, inquit, tollere licebit hoc signum? Imo meritorium erit, si fecerit, nec proditoribus consentiet. Verùm quid actiones morales ad morborum curationes? Et simile, quod adducit, nihil ad rem facit. Cùm enim hostis posito signo proditorum auxilium speret, & si inscio proditore signum amoueatur, nihilominus proditor hostem iuuare promptus sit; hoc saltem accidit, vt signo amoto de proditoris auxilio incertus sit hostis, & propterea urbem aggredi non ausit. Tale nihil Diabolo signo amoto accidere potest. Is enim, si veller, & Deus permetteret, signo amoto æquè nocere posset, neque sagarum auxilio opus haberet. Et nullius momenti est, quod addit, eum, qui signum remouet, idem facere, ac si diceret: Signum, quod no-cumento inferendo posuisti, comminuo & perdo: non est, quod noceas: amplius nocere non teneris. Etenim quæstio est, etsi quis talia ad diabolum dicat, an propterea teneatur, & eo modo cogi possit, vt non amplius noceat. Quod si faciat, ab homine rogatus id facit, qui tamen peccat, quod à Diabolo sanitatem petit. Itaque nullius etiam momenti est,

*Obiectio
De'rio
refuta-
tur.*

est, quod regerit Deltio, expeti sanitatem non à positiua aliqua dæmonis actione, sed à priuatione actionis, siue cessatione. Quod etiam obiicit Lessius, *de Iustitia ac iure, lib. 2. cap. 44. dubitat. 5. num 40.* dum scribit, effectum, qui hic exspectatur, non esse actionem aliquam positiuam dæmonis, sed cessationem, siue priuationem actionis: quem effectum liceat à Dæmone expectare. Verùm primò nec cessationem illam à Diabolo petere licet; cum nullo modo Diabolo supplicandum sit, & nihil reuera boni à Diabolo expectari possit. Neque enim, quod etiam affert Deltio, eodem modo, quo fugam ab obfesso expectamus, eo ipso etiam amotione signi eum cessaturum à nocendo sperare possumus. Nam cum fugam Diaboli ab obfesso speramus, eam futuram putamus Dei auxilio, qui precibus ea de causa imploratur: at ista à nocendo cessatio non à Deo petitur, sed à Diaboli voluntate speratur; quod impium est. Et quis certus esse potest, ac certo sperare, Diabolum amoto signo amplius non nociturum? Non enim coactus hoc facit. Ergò si liberè id facit, vt honorari & adorari quasi velit, facit. Et certè Diabolus nunquam sponte cessat à nocendo corpori, nisi vt grauius noceat animæ; cum sit hostis noster capitalis, qui semper nobis maximè nocere cupit. Impium verò est, quod hic respondet Deltio, Diabolum desinere signo sublato, non quia per hanc amotionem grauius malum infligit animæ tollentis, sed quia sperat, maleficum in alium sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi adiuncturum, videntes eum promissis stare. Omnino enim concedimus, rem ita sese habere: sed inde facilè patet, Diabolum

lum non ob signi amotionem desinere nocere, sed quia suum lucrum captat, & plures sibi deuincit: ad quod præstandum cum occasionem præbeat signum amouens, extra culpam non est. Deinde falsum est; quòd illa sanatio sit mera cessatio, & priuatio actionis: v. g. si quis à Diabolo surdus, claudus redditus sit, aut continuis doloribus à malefico torqueatur: illi morbi non tolluntur simplici Diaboli cessatione; cùm aliquid positium sint: sed si tolli debent à Diabolo, necesse est, vt Diabolus agat aliquid, & impedimentum illud positium tollat. Atque ita illi ægri Diaboli ope sanantur quod nulli expetendum.

Quartò qui hac spe, vt morbo liberetur, signa *Quarta.* illa tollit, miscet se pacto, quod veneficus cum Diabolo iniit. Cùm enim Diabolus possit etiam sine signis talibus, Deo permittente, hominibus nocere: vt tamen à suis honoretur certa signa ponit; quibus positis nocere incipit, manentibus nocere pergit, ablatis nocere desinit. Ideoque qui signa illa aufert, non Diabolo nocendi potestatem aufert, sed tacitè ab eius voluntate expectat nocu-
menti cessationem, idque ex pacto inter illum & veneficum inito. Nam cùm voluntas Diaboli, vt amplius non noceat, hoc modo cogi non possit, perinde est, ac si dicat Diabolo: Pactus es amoto signo te à nocendo cessaturum: nunc igitur me signum amouente præsta, quod promisisti, & nocere desine. Neque alicuius momenti est, quod hic obiicit Delrio, dum scribit, nò semper esse verum, quòd possit Diabolus nocere sine signis Magicis. Sæpe enim, inquit, imò ordinariè, Deus permittit, illum multa facere per maleficos & signa malefica, quæ

non permittit illum immediatè facere. Vnde non est absurdum, existimare, quòd, quando Deus permisit mediante signo nocere, non possit Dæmon nocere signo destructo; quia Deus tum videtur permissionem suam sic limitasse. Verùm hoc modo, & si Deus permissionem suam ad signa illa limitaret, sese pacto, quòd est inter Dæmonem & veneficum, immisceret: quod dicere impium. Hoc vero magis consentaneum, Diabolum, postquam à Deo homini alicui nocendi potestatem absolūtè impetrauit, vt suos sibi deuinciat, iis persuadere, si hoc vel illud signum ponant, hunc effectum secuturum: cuius tamen Autor postea est solus Diabolus; signa verò illa ad maleficium nihil præstant.

Quinta.

Quintò licet hoc modò impetretur, vt Diabolus à nocendo cesset, & amotis signis homo à morbo liberetur; tamen id Diabolus non eo fine facit, vt homini profit; cùm eius hostis sit infensissimus, sed vt animæ noceat. Vt enim Leo, *serm. 19. de Passione Domini*, scribit; Beneficia Diaboli omnibus sunt nocentiora vulneribus.

Sexta.

Sextò. Et cùm illi ipsi, qui contrariam opinionem defendunt, statuunt, non licere petere à Dæmone, vt cesset vexare maleficio; quia petitio illa est intrinsecè mala, vtpote inuoluens pactum & societatem cum Dæmone: etiam non licet per remotionem signorum Diabolicorum sanitatem sperare. Etenim Diabolus vel cogitur hoc modo, vel precibus, & persuasionibus, quòd pactum illud sit efficax, ab eo impetratur. Cogi non potest: ergo assentiente Diabolo id impetratur: quod nullo modo licet; cùm, vt Augustinus, *de ciuitat. Dei, lib. 10. cap. 14.* scribit, vnus tantum Deus colendus sit.

Omne

Omne quippe, quod præstare hominibus vel Angeli, vt homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffitetur, insanit. *Et mox:* Anima humana adhuc terrenis desideriis infirma, ea ipsa, quæ temporaliter exoptat, bona, inferna atque terrena, vitæ huic transitoria necessaria, & præ illius vitæ sempiternæ beneficiis contemnenda, non tamen, nisi ab vno Deo, expectare consuevit, vt ab illius cultu etiam in istorum desiderio non recedat.

Et si verò non pauci sunt, qui contrarium sentiunt: tamen quæ pro sua opinione afferunt, nullius roboris sunt. Primò quidem autoritatibus imprimis triumphat Delrio, *lib. 6. disquisit. Mag. cap. 2. sect. 1. quest. 3. §. 2.* & pro sua sententia allegat Hispanos, Germanos, Italos, Gallos, Britannosque; Scholasticos, Nominales, Scristas, Thomistas, Summistas, Iuristas; Cardinales, episcopos. Verùm enim verò errantium multitudo non parit errori patrocinium; neque nouum est, multas opiniones publicè defendi, non quia veræ, sed quia communes. Interim Guillhelm. Estius, *in quart. sententiar. distinct. 34. §. 8. & 9.* negat, esse sententiam communem; sed saltem modernorum sententiam esse statuit, à qua discedere ob rationes fas sit. Et licet esset sententia communis: tamen sententias communes sæpe corrigi, non nouum est. Ideoque ipse contrarium sentit, & ante ipsam Iohan. Hessels, à Louanio, Bodinus, *de fagar. Demonom.* & nuper etiam Dñ. D. Fridericus Balduinus, *p. m. in casib. conscient.* & alij.

Secundò historias aliquot producit Martinus Delrio, quibus probat, morbos à maleficis inductos

Contra-
riorū ar-
gumento-
rum re-
futatio.
Primi, ab
Auctori-
tate.

Secundū,
ab histo-
riis.

signis ablatis cessasse, quas adducere hîc supersedeo. Verùm non an aliquid factum sit, sed an, quod factum est, rectè factum sit, attendendum. Aliàs enim non signa solùm amouere, sed & maleficorum opem implorare liceret. Certè nisi Beelzebub in Accaron multos sanasset, Ochozias Rex eius opem non implorasset: quod factum tamen Regis Deus per Prophetam Eliam grauitè obiurgauit. Et saga illa, cuius etiam supra mentionem feci, & cuius quoque meminit Bodinus, *sagar. Demonom. lib. 3. cap. 5.* in Constantiensi agro, non sine caussa tam celebris fuit, vt dominus vici in Richtighaffen, ob hominum confluxum, canonem ab iis exigeret.

Fertij.

Tertiò obiicitur, quod signi amotio per se non sit mala, neque finis per se malus, morbi putà ablatio. Et proinde putant, licere hoc medio ad talem finem vti. Verùm respondeo, superstitiosum est, & malum, rem ad aliquem finem referre, ad quem neque naturaliter, neque ex Dei institutione ordinata est; & præcipuè vbi in illa re vel actione aliquid commercij cum Diabolo intercedit, quod omnino hic accidit.

Quanti.

Quartò licet, inquiunt, declinare à loco, vbi positum est signum, per quod transeuntes afficiuntur maleficio. Ergo & auferre signum licet. Verùm respondeo, esse diuersitatem. Fuga enim, & declinatio loci, in quo hominibus damnum inferitur, naturaliter ordinata est ad euitationem mali, in quod quis incideret, si eum locum pertransiret; signorum autem ablatio naturaliter non est ordinata, vt quis per illam à morbo liberari possit. Imò existimo, si quis firma in Deum fiduciâ talem locum pertransiret, nihil mali à Diabolo passurum; nisi

nisi forsan ex singulari suo consilio Deus id Diabolo permetteret.

Quintò aiunt, Deum ipsum præcepisse, vt idola *Quinti.* gentium destruantur, & licere ad imitationē Christi, qui venit in hunc mundum, vt destruat opera Diaboli, *Iohan. 1. cap. 3.* destruere signa ista, quæ sunt opera Diaboli. Verùm respondeo, omnino id licere facere; sed non spe consequendæ sanitatis. Hæc enim si accedat, longè alius finis est remotio- nis idolorum, & remotio- nis talium signorum. Idola enim illa destruebantur, ne ampliùs Diabo- lus honoraretur, & hominibus ad idololatriam oc- casio daretur; verùm signorum horum, & medio- rum Magicorum amotione Diabolus honoratur, dum ab eo sanitas speratur. Ideoque non licet ex- terna Diaboli opera destruere, vt instituantur in- terna, superstitio nimirum, & societas cum Diabolo & anima hominis. Sicut neque peccatum, quod Diaboli opus est, per aliud peccatum destruere licet.

Sextò dicunt, pactum cum Diabolo hoc modo *Sexti.* rescindi. Verùm id negatur. Signa illa saltem ad deludendum & decipiendum veneficas sunt con- stituta; interim pactum, quod inter eas & Diabo- lum intercedit, ratum manet. Si verò ad remotio- nem signi nocere desinat Diabolus, non id facit, quòd remoto signo pactum rumpatur, sed vt sa- garum, & eorum, qui maleficij signa tollunt, vo- luntati obsequatur, & à Dei auxilio ad suum auxi- lium eos auocet.

Septimò validam, vt putat rationem affert Mar- *Septimi.* tinus Delrio, qua probare conatur, in amotione signi nihil illiciti intercedere; eamque petit ab

enumeratione omnium illorum, qui hîc reperiuntur, actuum. Actus, inquit, sunt vel interni, animi; vel externi, verbi & operationis. Animi interni actus sunt tres: primus desiderij, vt sanitas reddatur, & cesset nocere Dæmon, & ad hunc finem, vt tollatur conuentio malefici & Dæmonis de nocendo, & quia hoc pactum dependet à signo, cupere proinde ipsum tolli ac destrui. Secundus actus est opinionis, siue credulitatis humanæ, quod scilicet opinor, seu credo probabiliter, cum sublatione signi pactum cessaturum, & cum pacto noxam. Tertius est spes sanitatis & cessationis noxæ. Verbi externus actus est, rogare maleficum, vt signum tollat, & nocere per Dæmonem desinat. Operis externus actus est, ipsa signa tollere ac abolere. Atque hos omnes actus esse licitos putat, & probare conatur. Verum multis modis errat. Etenim desiderare sanitatem suam & aliorum, equidem licitum est. Imò & hoc concedo, licitum esse, desiderare maleficij cessationem. Sed de hoc iam quæstio est, à quo sanitas, & illa cessatio speranda & petenda sit; an à solo Deo, vt is Diaboli opera destruat; an verò etiam à maleficio, & signi ablatione? Affirmatur prius, negatur posterius. Neque enim illa signa morbum induxerunt, neque iis ablatis cogitur Diabolus, vt à nocendo cesset, sed vt ipse Delrio, in responsione ad argumentum septimum, habet, cessat à nocendo, quia sperat, vel maleficum in alium sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi deuincturum, videntes eum stare promissis. Nimirum dum benefacere creditur Dæmon, grauius nocet. Atque ita falsum, quòd destructio signi sit
medium

medium necessarium sanitati recuperandæ. Aliud enim, & magis licitum medium est, Dei auxilium implorare, qui, vt non semper permittit, vt per talia signa homini damnum inferatur, vt supra dictum: ita etiam signis istis manentibus homini sanitatem, si vult, reddere potest. Opinio quoque, nimirum, cessaturum maleficium cessante pacto, & signo amoto, est illicita, quia pugnat cum lege Dei, & primo Decalogi præcepto: Non habebis Deos alienos. Tertiò spes quoque vana est, quia non nititur Dei fiduciâ, & auxilio, sed Diaboli. Ex quo etiam patet, externos illos actus vitiosos & illicitos esse. Cùm enim sagæ istæ non per se, sed per Dæmonem noceant, non licet ab ipsis petere, vt per Dæmonem hominem sanent. Et omnino eò tandem res redit, vt Diabolus honoretur & inuocetur. Cùm enim signo amoto cogi non possit Diabolus, ne ampliùs noceat, id suâ sponte facit, eo fine, vt homines decipiat; &, vt ipse Delrio ait, cessat, vt pactum cum Mago seruet, & sic eum sibi deuinciat, & alios alliciat: cui rei occasionem præbet, qui putat, signi ablatione se sanitatem recuperare posse. Atque ita qui per remotionem signi morbum amoliri, & pactum rumpere vult, ille potiùs pactum confirmat; cum velit, vt Diabolus id faciat, quod promisit, nimirum vt ablato signo morbum amoueat.

Octauò vtitur hoc argumento: Si licet, inquit, *Octau.* maleficos de medio tollere, eâ spe & fine, ne hominibus ampliùs noceant per Diabolum, vt eius vitia instrumenta; licet etiam signa maleficij tollere, ne per Diabolum illa ampliùs noceant, vt eius fictitia instrumenta, non operantia quidem, sed

eum ad operandum excitantia. Atque ad hoc argumentum nondum responsum esse putat Martinus Delrio. Verum facilis est responsio. Est enim hic longè maxima diuersitas. Vt enim sagæ & maleficæ tollantur, mandatum Dei extat; neque id sine ratione; cum sint homicidæ. Nam si latrones, sua manu homines occidentes occidere licet, cur non liceat & maleficos occidere, qui Diaboli ope homini morbos inferunt, imò eos planè interficiunt? Deinde cum pactum cum Diabolo inierint, & Deo ac hominibus renunciarint, atque eorum hostes se declararint, cur eos occidere non liceat? At de signis istis tollendis nullum Dei præceptum habetur. Ipsa signa enim non interficiunt, neque etiam Diabolum ad nocendum hominibus cogunt; sed ipse suâ sponte superstitionibus talibus homines implicat. Et proinde ea quidem destruere licet, sed non spe consequendæ sanitatis. Et propterea si quis à malefico læsus sit, non signa adoriatur, se ipsum Diabolum: id quod nullâ aliâ ratione fieri potest, quàm Dei & bonorum Angelorum auxilio.

Noni.

Tandè Baptista Codronchius, qui, *lib. 4. de morb. ven. c. 2.* affirmatiuâ sententiam sequitur, & eandè se in *lib. 2. de Christiana medendi ratione, c. 3.* defendisse scribit, hâc rationè affert; quia veneficia curare vel abolere haud possumus, nisi causas eorum amoueamus; illa scilicet, quibus veneficæ ad infligendos morbos vtuntur. Imò vix aliam curandi rationè in hoc veneficij genere reperiri putat. Verum falsū est, quòd illa signa, characteres, imagines, quib. veneficæ ad inducendos morbos vtuntur, sint causæ morborum illorum, vt supra satis probatum. Ideoque remotione illorum signorū non remouentur morbi

sed

sed Diabolus, qui induxit, eos tollit. Neque etiam concedi potest, quod nullus alius detur tales morbos curandi modus, ut mox dicetur. Et licet nullus daretur: tamen ad Diaboli opem non esset confugiendum.

CAPVT IX.

De Curatione naturali.

CUm ergo Dæmonis & veneficorum ope veneficia depellere non liceat; iam porro quæritur, an non alia dentur licita remedia. Occurrunt autem ea duplicia: naturalia & supernaturalia, seu diuina. De naturalibus pluribus disputat Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* & longè difficillimum esse iudicat, aliquid certi hac de re statuere; cum alij affirmant, remediis naturalibus tales morbos curari posse, alij negent, & pro utrâque sententia rationes extant.

An. remediis naturalibus morbi à veneficiis induciti curari possint.

Qui affirmant, hos morbos remediis naturalibus curari posse, his rationibus vtuntur. Prima est, quod Dæmones ad inferendos hominibus eiusmodi morbos naturalibus vtuntur, & varias intemperies inducunt, obstructions excitant, humores corrumpunt, inquinant, malignis qualitatibus inficiunt, putrefaciunt, ad varias partes præter naturam mouent. Has igitur causas, etsi occultas, diligenti inquisitione à Medicis inueniri, & contrariis tolli posse, existimant, & extare in natura talia, ad hos vsus creata multa remedia. Et quamuis procul dubio cuilibet veneno oppositum alexipharmacum in natura detur: tamen si venenum non semper

Pro affirmatiua sententia rationes. Prima.

notum fit ; dantur vniuersalia alexipharmaca, quæ ad omnia venena depellenda sunt vtilia.

Secunda.

Secundo, cum dæmones plerunque humore melancholico abutantur ; vnde & melancholia Diaboli balneum esse dicitur : humore melancholico euacuato, non solum tales morbi veneficio inducti curantur ; sed & Diaboli obsessos homines humore melancholico euacuato interdum relinquunt. Cuius rei exemplum est in obseruationibus Martini Rulandi, Senioris, *centur. 3. obseru. 100.* de quadam fœmina dæmoniaca & melancholica, quæ piis precibus & medicamentis humorem melancholicum euacuantibus à Diabolo liberata est.

Tertia.

Tertio ad experientiam prouocant. Et passim apud Philosophos & Medicos multa medicamenta extare aiunt, quæ ad eiusmodi morbos vtilia sint. Qualia medicamenta antea etiam, *cap. 7. de præseruatione*, ex autoribus annotata, & plurima passim apud autores occurrunt ; quorum aliqua & hoc loco recensere libet. *Rutam* etiam Aristoteles, *20. problem. 24.* vt & Dioscorides, & Plinius commendant. Laudant & *hypericum*, quæ inde fuga dæmonum vulgo appellatur. *Verbena* quoque, quod ad expiationes & amuleta commendatur, sacra herba dicta est ; de quo Dioscorides, & Plinius, *lib. 4. cap. 56.* *Artemisiam* secum habentibus mala medicamenta non nocere posse, scribit *Autor. lib. simplic.* qui inter spurios Galeni extat. *Moly* contra veneficia ab Homero demonstratum esse scribit Plinius, *lib. 25. cap. 4.* *Herbe Paridis semen* contra veneficia præstantissimum remedium prædicari, è Matthioli, *in quart. Dioscorid. cap. 78.* apparet ; vbi fertur, quod

*Medicamenta
contra
maleficia.*

quod si huius herbæ semen viginti continuis diebus, Drach. j. pondere, ieiuno propinetur, mentis alienationem & insaniam, non solum ex morbi diuturnitate, sed ex veneficiis contractam, eo sanari, eiusque usu qui ex veneficiis stolidi facti erāt, integræ sanitati restitutos fuisse. *Antirrhinum* si quis appensum gestet, cum nullo malo medicamento lædi posse, Dioscorides, *lib. 4. cap. 129.* & Plinius, *lib. 28. cap. 18.* tradunt. *Abrotanum* etiam ad omnia veneficia prodesse, & imprimis iis, quibus coëundi potentia adempta est, scribit Plinius, *lib. 21. cap. 21.* Idem, *lib. 25. cap. 20.* refert, ei, qui quotidie *betonicam* gestat, nulla nocitura mala medicamenta. Et de *sulphure* idem, *lib. 35. cap. 15.* scribit, habuisse in religionibus locum ad expiandos suffitu morbos. Ac talia plurima, cum apud antiquos, tum recentiores extant, quæ omnia hic afferre operæ præcium non est.

Qua tamen ratione res tales naturales, seu herbæ, seu mineralia, seu gemmæ contra morbos à veneficiis inductos profint, & Diabolum, qui talium morborum autor est, fugare possint, ut amplius non noceat, dissentiant autores isti, & in rationibus reddendis varij sunt. Quidam dicunt, quod, quæcunque fiunt circa corpora obsessa, ut & tales morbos, Dæmones in sui despectum & ludibrium accipiant, & potissimum ubi sunt irrisiva & afflictiva, ut sunt foetida, amara & alia huius generis, ut hac ratione quodammodo cogatur ad fugam Diabolus, & à nocendo desinat. Verum quis non intelligit, talibus rebus nullo modo Diabolum affligi nec cogi, ut à nocendo desistat, sed si id faciat, ideo facere, ut homines in sua superstitione confirmet. Alij dicunt,

dicunt, cùm ista afflictionum in inferno ferendarum memoriam Diabolo suggerant, vt sulphur & ignis, eum hoc modo terreri, vt à nocendo abstat. Verùm etiam sine istis Diabolus suæ condemnationis non immemor est, nec, etiamsi ipsi hoc modo in memoriam reuocetur, cogitur, vt à nocendo desistat. Alij statuunt, Deum concreasse in spiritibus, Angelis, & spiritu humano quandam potentiam sensitiuam, non carnalem, sed spiritualem, per quam subiiciantur passionibus rerum corporaliũ. Verum de anima humana, vtpote quæ forma est sui corporis, hoc verum est; at de Angelis hoc nondum probatum. Alij existimant, quod si res illæ piè ac deuotè adhibeantur, tanquam instrumenta diuinæ iustitiæ in Dæmones agere, eaque effectus & opera veneficij tollere. Verum & hoc probari debet, quod Deus talibus rebus vt instrumentis vti velit, & quod vnquam promiserit, per res naturales eos effectus se editurũ, qui sunt supra rerum naturalium vires. Alij tandem putant, res istas naturales non immediatè in Dæmonem agere, sed in dæmoniacum, vel maleficio infectum; cum introducant dispositionem illi, quam Dæmon immisit, contrariam. Quæ sententia si rectè explicetur, inter reliquas veritati maximè consentanea est, vt postea dicetur.

*Pro Negatiua
rationes.
Prima.*

Contra alij negant, res naturales contra veneficia quicquam prodesse, his rationibus: Primò quod, cùm, vt supra, cap. 7. probatum, maleficiũ à Diabolo inducatur; rerum naturalium verò in Diabolum, vtpote qui spiritus est, nulla sit efficacia: etiam ad morbos à Diabolo inductos & dependentes depellendos nullam vim habere possint.

Deinde

Deinde cùm nulla perfecta curatio, etiam naturalis morbi, possit institui, nisi ipse morbus exactè cognoscatur, & præterea temperiei naturalis, ætatis, consuetudinis, temporis anni, & similium habeatur ratio, & hæc omnia in morbo, etiam naturali, cognoscere difficillimum sit, quomodo cognoscente in morbo à Diabolo inflictò, & quomodo omnes actiones, quibus Diabolus in humoribus corrumpendis, & variis morbis inducendis utitur, inuestigari poterunt? His verò non cognitis perfecta etiam curatio nulla institui potest.

Tertiò etsi naturalia medicamenta ad vitiosos humores, per quos morbi inducuntur, euacuandos vtilia sint: tamen cùm morbi illi non solum ab humoribus tollendis dependeant, etiam iis solum ablati curatio talis morbi sperari non potest: quod & de aliis medicamentis alexipharmacis & alterantibus dici potest. Etenim etsi medicamenta vtilia applicentur: tamen ne effectus suos sortiantur, Diabolus facilè impedire potest; & quantum quotidie Medicus de morbo, vel causâ morbifica tollit, tantum ille morbi iterum, & causâ morbificâ producere, & ita omnes Medicorum conatus irritos reddere potest.

Vt autem hæc controuersia componatur, obseruandum, quod supra dictum, morborum, qui pro veneficis habentur, tria esse genera. Primum nullo modo veneficium est: sed cùm Diabolus aliquem morbo naturali correptum iri animaduertit, ut est rerum naturalium peritissimus, sagis & veneficis persuadet, si, quæ iubet, adhibeant, hominem in hunc morbum lapsurum, in quem tamen lapsurus erat, etsi veneficæ nihil tale egissent. Interim

Tertia.

Controuersia
huius
deciſio.
Morbo-
rum ve-
neficorū
differen-
tia.

sagæ

fagæ & veneficæ putant sua opera hunc morbum inductum esse, & eo nomine Dæmonem venerantur. Secundò sunt alij morbi, qui à Diabolo quidem inducuntur, sed per causas naturales, dum is corporis constitutionem naturalem immutat, & humores corrumpit ac alterat. Tertiò sunt morbi, qui simpliciter à Diabolo inducuntur, non mediantibus humoribus naturalibus. Primum ergo morborum genus quod attinet, id omnino remediis naturalibus curari posse, manifestissimum, & extra dubium est: tertium verò naturalibus remediis curari non potest; cum rerum naturalium in Diabolum, qui spiritus est; nulla sit actio. Ad secundum verò genus curandum vtilia sunt medicamenta naturalia; verum sola non sufficiunt, sed præterea etiam diuina curatione opus est; de qua *cap. seqq.* dicetur. Cum enim in talibus morbis duæ causæ concurrant, humores, & aliæ, quæ sunt in corpore humano, & præterea Diabolus: etiamsi prior causa tollatur, tamen, nisi etiam Diabolus ab agendo & nocendo cesset, curatio perfecta nulla sperari potest.

Naturalia remedia ad curandos morbos veneficos duplicia. Vomitoria.

Naturalia autem illa medicamenta sunt duplicia; vel euacuantia humores vitiosos, quibus Diabolus in inducendis morbis vitur; vel alterantia, & alexipharmacà, dispositionibus illis à Diabolo inductis contraria.

Inter euacuantia imprimis vtilia sunt vomitoria. Certum enim est, & experientia constat, vomitu multos rebelles morbos, quorum causa in ventriculo, mesenterio, ac circa ep̄ar ac lienem hæsit, aliisque medicamentis per aluum purgantibus euacuari non potuit, curatos fuisse. Ideoque etiam vomitoriis exhibitis dæmoniacos curauit Rulandus

dus , vt supra dictum. Humoribus enim illis vitio-
 sis sublati morbi etiam illi, quos mediantibus illis
 humoribus Diabolus induxit , cessarunt. Et obser-
 uatum etiam est , quosdam maleficio affectos sana-
 tos fuisse; cum simul cum vitiosis humoribus cul-
 tros, capillos, vitra, & similia reiecissent; non quod
 res illæ miræ eiectæ causæ morbi fuerint, sed quod
 humores vitiosi euacuati fuerunt , à quibus illi
 morbi pependerunt; Diabolus verò præstigiis sal-
 tem quibusdam inter vomendum res illas addidit.
 Quæ autem vomitoria cuique morbo & causis
 conueniant, prudens Medicus dispiciet , & dictum
 est de iis alibi.

Sunt tamen & per aluum solum purgantia uti-
 lia , & propterea non negligenda.

Refert quoque Henricus ab Heer , *lib. rarar. ob-*
seruat. 13. quendam non quidem maleficio & in-
 cantatione , sed philtro malè affectum , per vrinas
 euacuatum & sanatum fuisse. Cum enim iuuenis
 quidam quatuordecim annorum amatorium pulue-
 rem accepisset, in hæmorrhagiam narium maxi-
 mam incidit, & mox per os grumos sanguinis ouo
 maiores eiecit, vt per omnia momenta suffocandus
 videretur; nec multo post per vrinam aluúmque
 sanguinem tanta copia excreuit, vt non solum ali-
 quot matulas , sed & situlam capacem impleuerit.
 cui sistendo etsi varia auxilia exhiberentur ; omnia
 tamen frustra fuerunt, & tandem aures iuuenis ce-
 romatis loco sanguinem purissimum fundebant,
 isque denique pro mortuo habitus , & in stramine
 repositus est. Verùm cum reuiuisceret , & potus
 aliquid sumpisset , placido se dedit somno , ex quo
 cum post multas horas expergefactus esset, copioso
 sudore

*Purgan-
tia.*

*Vrinam
cientia.*

*Mira
philtro
affecti
historia.*

sudore perfusus, pruritus toto corpore vehementissimum sensit, & mox crustis pollicem crassitie æquantibus totum corpus obductum fuit, ita ut extra volas manuum & pedum nihil vel aciculæ capite tangi posset à crusta liberum. Cum autem ipsi interim medicato iusculo alius moueretur, quatuordecim limaces magnos, rubros, cornutos, viuos, repentes, vno secessu iecit. Ab illo die, quia crustæ ipsum nec sedere nec iacere patiebantur, stetit perdiu pernóxque, totas sex hebdomadas, manibus perticæ crassiori ab angulo ad angulum cubilis tensæ admotis. Toti corpori obuoluebatur linteam cremore lactis madens. Si quando dormire cogeretur, veritus, ne vel thoracem perticæ admoueret, vel laborantibus genibus musculorum crustæ finderentur, breues somnos, somniis simillimos, capiebat. Venit tandem Leodium Paracelsicus quidam, qui iam sanari incipienti (nam crustarum bona pars, & cum iis omnes pili capitis, manuumque & pedum vngues deciderant) remedium dedit, quod vrinis copiosius motis sanitatem accelerasse visum est: quod remedium Ludum Paracelsi dixit. Verum non immerito hic dubitari potest, an iuuenis iste naturæ robore, & per crustarum illam eruptionem; an verò per vrinæ euacuationem sanatus fuerit: cum, quando ipsi hic puluis à Paracelsico exhibitus fuit, iam conualescere inciperet, & crustæ deciderent. Addit tamen Henricus ab Heer, se experientia didicisse, calculum ex homine exsectum, in puluerem comminutum, cum aqua vel succo nasturtij aquatici propinatum, philtro potatis, vel amore furentibus multum profuisse.

*Calculi
humani
vis cōtra
philtrū.*

Hoc loco obiter & hoc recensendum, quod de
eodem

eodē iuvene narrat idem Henricus ab Heer, nimirum puerum istum fuisse magnæ memoriæ, ut quatuor condiscipulis diuersa dictaret carmina, ipse interim quintum scriberet: memoriam tamen hanc in morbo isto ita amisisse, ut etiam proprij fraternique nominis, & literarum omnium oblitus, nec verbum vllum Latinum intelligeret, sed, ut puer, iterum Alphabetum discere necesse haberet; ad studia tamen reuersum ita profecisse, ut Philosophiam publicè in Germania & Gallia sit professus, Medicusque factus, ab eo tempore morbum nullum sit expertus, præter catarrhos.

*Mirabilis memoria & obliuio-
nis ex-
plum.*

Alterantia verò, & alexipharmaca quod attinet, primò hic notandum vocabulum veneficij ambiguum esse, atque interdum sumi pro incantatione, & actione absolutè Magica: interdum pro morbo per venenum illato; quò & philtrea pertinent. Ideoque cum apud autores occurrit, habeam hanc vel illam contra veneficia vtilem esse, plerunque morbi à venenis clam illati potius, quàm à Magicis actionibus inducti, intelligendi sunt. Etenim cum dentur alexipharmaca communia, ea in hisce venenis, quorum natura plerunque latet, non sine commodo vsurpari possunt. Imò forsan cum fructu etiam in morbis à Diabolo inductis ea adhibere licet; cum & ille venenosas in corpore dispositiones excitare possit, quæ ab eiusmodi medicamentis infringuntur.

Alterantia & alexipharmaca contra veneficia.

Medicamenta autem ista alterantia sunt vel externa, vel interna. Interna sunt plerunque ex iis, quæ supra, cap. 7. & in hoc ipso etiam capite antea fuere enumerata. Tale medicamentum est *herba Paris*, è qua, & aliis alexipharmacis parata est an-

Duplicia Interna.

tidotus Moibani, vulgò antidotus Saxonica, & pulvis Saxonicus dictus; tale est *aristolochia rotunda*, & *longa*; tale est *hypericum*; talia plurima alia. Quædam verò medicamenta quibusdam malignis dispositionibus in specie aduersantur. Ita ruta medetur epilepsiæ; cui cùm sæpe sese Diabolus immisceat, non sine caussa etiam tum vsurpatur. Huc pertinet procul dubio etiam *viscum colurnum* præcipuè; de quo scribit Henricus ab Heer, cum epilepticis querno longè esse vtiliorem, idque seipsum sæpe expertum esse. Præter simplicia Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* duo hæc, vt vniuersalia, recenset.

Primum Recipit *hyperici*; & præcipuè *sem. illius* Drach. j. vel Scrup. ij. *margaritar.* Scrup. j. F. Pulvis, qui exhibeatur cum Vnc. iiij. decoctionis, seu stillaticię aquæ mellatæ. Alterum est hoc: *R. thuris, myrrha, ladani*, an. Vnc. ij. *sulphuris, galbani*, an. Vnc. j. *hyperici, aristoloch.* an. Vnc. ʒ. F. Pulvis, qui eadem quantitate exhibeatur. Verùm non video, quomodo iis plus quàm aliis alexipharmacis communibus, fidendum sit.

Externa.
Vngueta.

Externa sunt vngueta & suffumigia, vt & balnea. Et quod *unguenta* attinet, cum contra luem Veneræ inunctiones Mercuriales vtilis sint, & contra venena oleum Caraitæ, & alia, quæ iuncturis & locis arteriarum inungi solent; non absurdum videtur, etiam in talibus morbis similia vnguenta vsurpare. Inter vnguenta non prætereundum est illud, cuius ex *Carictheri lib. 2. cap. 12.* cùm alij, tum etiam Henricus ab Heer, in *observ. Medic. rar.* obs. 8. mentionem facit, quod fit ex *visco colurno*, quo ille in puella quadam insigni maleficio affecta

Vnguentum ex visco colurno.

se

se feliciter vsum scribit. Puella enim illa cum nonnum agens annum à venefica stipem petente folium acetosæ donatum deglutiuiſſet, doloribus statim alui torqueri, toto corpore primùm contremiscere, deinde & conuelli, demum animo linqui, & quasi mortua cadere cepit. Variis remediis frustra tentatis ad Exorcistam pro more gentis itum; qui cum officium suum facere inciperet, statim puella corpus in varias formas rotare, deinde vomere cepit stercora equina, acus, pilos, plumas, fili glomeres, vitrea fenestrarum fragmenta, clauum, cultrum ferreum spithama longiorem, ovorum putamina, conchylia. Verùm cum Leodij aliquot septimanis nihil profecissent exorcismi, matrem religio incesſit, ducendi filiam Huum, ad sacellum D. Virgini sacrum, nuperrimè constructum, iamq; miraculis celebre creditū vulgò. Verùm & ibi frustra omnia, quæ solent, tentata, & puella non solum hydrophoba, sed & hygrophoba domū reducta est; vbi totis quindecim diebus nec potus, nec cibi aliquid assūsit. Tandē ex carrichtero Henricus ab Heer hoc vnguentum composuit: *℞. adipis canis Vnc. iiij. vrsi Vnc. viij. caponis Vnc. xxiiij. visci columi adhuc virentis truncos iiij. frustatim sectos & tusos. dum humescant.*

Contunde autem simul lignum, folia, baccas. Misce omnia in phiola, quam Soli nouem septimanas cū exposueris, virentem balsamum extrahes, quo si veneficio affectorum corpora, & loca maximè dolentia, ac iuncturæ inungantur, certo experimento æger sanari, atque hoc ipso vnguento puellam istam sanatam esse scribit.

Suffimenta quoque in morbis veneficis & Me-

Suffumigia.

dici antiqui, & recentiores vsurparunt, parata è lauro, ruta, hyperico, salvia, roremarino, rosis, ligno aloës, assalathi, santalo, corticibus citri, thure, mastiche, bezoë, styrace calamita, ladano, moscho, sulphure, quæ cor & cerebrum roborant, & humores frigidos & malignos discutiunt.

Balnea.

Balnea vtrumque præstant, & euacuare insensibiliter, & alterare possunt. Ideoque nonnulli ad morbos veneficos tollendos & balneis vtuntur, in quibus rutam, hypericum, artemisiam, verbenam, palmam Christi, & alia supra enumerata coquunt. Et verum est, balneis repetitis, id quod thermæ docent, sæpe morbos difficiles curari; imprimis si accedat sudor. Verùm vniuersali corporis præparatione opus habent, nec temerè vsurpanda. Et ea ipsa tamen non immediatè Diabolo, & eius operibus, sed humoribus, & dispositionibus corporum vitiosis opponuntur, & his ablatis aliquid utilitatis afferre possunt.

*Cautio
in re-
mediis
natura-
libus ad
veneficia
adhiben-
dis,*

De omnibus tamen istis remediis naturalibus, cùm externis, tum internis hoc obseruandum; si ea adhibere libeat, (cùm sæpe in occultis morbis varia remedia tentare liceat) sine omni superstitione, ceremoniis, verborum pronuntiatione, & similibus vsurpanda, ac saltem eorum naturalibus viribus fidendum, cætera Deo committenda esse.

C A P V T X.

De diuina curatione.

*Diuina
Curatio:*

NAm ab istis remediis naturalibus omnibus in morbis à veneficio inductis nemo certè sibi sanitatem

sanitatem polliceri potest. Etenim cùm Diabolus non solum dispositionibus Medicis vulgò notis vtatur, sed & ignotas introducere possit; & Medico ignotum sit, quibus modis Diabolus ad nocendum vsus sit: talia remedia aliquid iuuare, morbum verò planè tollere non possunt. Imò si Deus permittat, Diabolus remediorum naturalium vires debilitare & infringere potest. Ideoque si remedia naturalia non sufficiant, ad diuinum auxilium & curationem recurrendum. In quo autem cura ista consistat, vt breuiter dicamus, equidem quid Exorcistæ hac de re præcipiant, non ignotum est.

Verùm cùm de eo pluribus disquirere meæ professionis non sit, falcem in alienam messem non immittam, Duo saltem monebo: Primum est, exorcismos illos, vt & peregrinationes ad loca sacra, sæpe nihil proficere ac prodesse; id quod tum alia exēpla; tum obseruatio, quæ est apud Henricum ab Heer, antea allegata, clarè docent; ex qua constat, puellæ illi exorcismos Leodij aliquot septimanis adhibitos nihil profuisse, eadēque Huum ad Sacellum D. Virgini sacrum deductam, omnibus pro more factis, nulla ex parte leuatam domum reductam fuisse. Alterum est, quod Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 3.* scribit, se à pio quodam Sacerdote monitum esse, ne quis in talibus certam fiduciam constituat, aut credat propterea nihil mali sibi euenturum, sed omnia prospera; cùm nec virtute naturali, neque Ecclesiastica ordinariè ad tales effectus producidos vim habeant; & ideo in Deo omnem fiduciam collocandam esse. Et rectè. Nam præcipuum, imò vnicum, ad quod omnia, quæ præterea adhiberi

solent , reliqua referenda sunt , curationis horum morborum caput est, in solo Deo fiducia ; vt nimirum is ardentibus precibus , & fide firma ac sincera inuocetur , cum ab ægro, tum à cognatis & amicis, imo tota Ecclesia. Et cum peccatores Deus non exaudiat, ea vitæ ratio & ab ægro, & à cognatis & amicis , qui pro ægro apud Deum intercedunt , inunda est, quæ hominem Christianum decet. Ideoque necessarium est, vt & ægri & cognati veram pœnitentiam agant , & fructus dignos pœnitentia faciant. Cauendum verò , ne sub diuinæ curationis schemate aliquid superstitiosè , & quod contra Dei honorem,quem suum ille nulli alteri concedit, vel eius mandatum , committatur. Seuera enim Dei mandata sunt : *Non habebis Deos alienos.* Et : *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Quæ in Deo omnem fiduciam esse collocandam , & ab eo solo auxilium omne petendum docent. Is, si vult, omnes morbos , quocunque modo inductos ; sanare potest : si verò non velit homini sanitatem restituere, nullo modo ad Diaboli auxilium confugiendum, sed in eius voluntate acquiescendum. Iudicia enim Dei sunt quidem occulta , sed semper iusta.

Summa curationis morborum à veneficiis inductorum breuissima hæc est : Primò , si animaduertatur, Diabolum ad morbum aliquem inducendum caussis naturalibus vsus fuisse , omnino caussis illis , quibus Diabolus vsus est, contraria remedia opponenda , & quibus fieri potest , modis morbus ille oppugnandus. Cætera Diaboli ludibria planè contemnenda. Etenim Diabolus vbi potestatem aliquam homini nocendi à Deo impetrauit, egregiè illa vititur, & quantum potest, homines terrere

& turbare conatur,; & propterea si morbos, vltra Dei permissum, augere, quantum vult, non potest, symptomatibus foris apparentibus agros & adstantes terrere conatur, & cum lædere non potest, ludit. Quæ omnia súsque déque habenda, & omnia Diaboli ludibria contemnenda, nec vel timore, vel admiratione superbissimus spiritus titillandus, ipsique, quod nostri loco habere possit, nec pilus, vel ex quisquiliis quid, dandum & concedendum, vel eius gratia manus vertenda; nihilque, quod ipse sibi arrogare possit, & vlllo modo de superstitione suspectum videatur, medicamentis admiscendum; sed omnis curationis ad ipsos morbos & causas naturales simpliciter dirigenda. Secundò, quia etsi Diabolus naturalibus causis sæpe vitur: tamen vel ipsius causæ natura nos latet, vel modus agendi ignotus est; præterea Diabolus causarum in contrarium agentium vim impedire permissu Dei potest: in talibus morbis curandis nunquam in remediis naturalibus subsistendum, sed, quod quidem in omnibus aliis morbis etiam faciendum, hic tamen imprimis necessarium est, Dei auxilium seriis precibus implorandum, iisque orandus, ut opera Diaboli destruat, eiusque potentiæ resistat. Si Deus nobiscum, nec Diabolus, nec eius organa quicquam nocere possunt, sed facessant, & confundantur, necesse est.

CONCLUSIO.

ABSOLVI tandem, cum Deo, & Sextum hunc ac Vltimum Librum Practica Medicina, eumque, Lector Beneuole, nunc Tibi exhibeo. Equidem me nonnullorum obtreptiones & calumnias, quas ob hoc ipsum morbi genus, quod hic Liber tractat, iamdudum expertus sum, non euitaturum facile prauideo. Verum vicit veritatis studium, ut omnes has suscipere deique haberem. Infelicissima sunt ingenia, quae alios omnes ad suum captum & placitum loqui ac scribere volunt, & quae olim non didicerunt, nec postea discere cupiunt; & propterea à suis opinionibus dissidentes non solum odio habent, sed & conuitiis impetunt. Sumus, quotquot bonas literas tractamus, & publicè, seu voce, seu scriptis profiteamur, eiusdem Reipublica Senatores, quorum vita libera, nec aliorum voluntati ac nutui accommodata, sed firmis rationibus nixa esse, & modeste, sine rixis, sine altercationibus, sine conuitiis proferri decet. Ideoque sicut in meis scriptis meam sententiam liberè proposui, & ubi opus fuit, meum ab aliis dissensum declaravi, sed sine maledicentia, sine cuiusquam obtreptione: ita me non offendet, qui à me quandoque dissentiet. Nam & me hominem esse, & in hac natura obscuritate, ac mentis nostrae imbecillitate, negotiorumque varietate, errare potuisse, facile agnosco.

Multa tegit sacro inuolucro Natura, neque vlli

Fas est mortali scire omnia.

Modò rationibus, non maledictis, certet, & pro iis, quae à me minus rectè scripta esse putauerit, meliora substituat.

substituatur. Si tamen, quod multis bonis ac doctis Viris haëtenus accidit, & mihi contingat, ut pro iuuentutem literariam iuuandi studio, & multiplici labore, calumnias reportem; & id patienter feram, neque unquam me adduci patiar, ut ferram maledicendi cum quoquam reciprocam. Penes posteritatem esto indicium. Illa seposito omni affectu, odio, inuidia, rectissime de nostris scriptis iudicabit. Si qua verò, qua vsui Tuo, vel aliorum infernient, in his meis scriptis inuenies, ea omnia Deo Opt. Max. qui vitam ad hunc usque terminum mihi prorogauit, & sanam mentem in corpore sano, virësque ad hoc, quicquid est, operis absoluumdum clementissime concessit, in solidum adscribas: Illi soli sit Laus, Honor, Gloria, & Gratiarum actio in infinita secula.

APPENDIX

LIBRI VI. PARTIS IX.

Miram veneficij historiam exhibens.

LECTOR BENEVOLE.

V M Vir Excellentissimus & Clarissimus Dn. Bathasar Han, Medicina Doctor, & Sereniss. Dn. Electoris Saxonie Archiater, Collega, Compater, & Amicus meus honorandus à me intelligeret, me in Libro Sexto Practica etiam aliquid de morbis à Veneficio dicturum; miram eius rei histo-

riam mihi narrauit, eamque plenius descriptam se paulò post per epistolam exhibiturum promisit. Verùm cum castra Sereniss. Elector. Saxonia secutus id tardius prestare potuerit, interim Liber iste Sextus Practica in Typographia absolutus est. Cum tamē animaduverterem, lectu digna esse, quæ ab eo annotato, Appendicis loco ea libro huic subiungere volui; quod Te boni consulturum confido. Equidem de hac historia istud meum iudicium subiungere debuissē, verùm opera Typographica id non patiuntur & supplebit id Viri Clarissimi & Excellentissimi Dn. D. Ioachimi Colbij hac de re consilium ad eundem scriptum. Duo tamen imprimis in ea attendenda censeo. Primum est, Diabolum miris artibus ad homines fallendos, & ad se alliciendos uti, non tamen plus, quam Deus permittat, prestare posse; & propterea ubi nocere non potest terrere, saltem, & ludere. Secundum est: Nihil in gratiam Diaboli, & quod eum quocunque modo delectare possit; faciendum, sed spem post medicamenta naturalia & legitima in solo Deo collocandum esse, ad cuius arbitrium & nutum Diabolus à nocendo, terrendo, & ludendo cessare necesse habet.

Epistolæ duæ Viri Excellentissimi & Clarissimi, Dn. Balthasaris Han, Medicinæ Doctoris, & Sereniss. Electoris Saxoniae Archiatri.

E P I S T O L A I.

VAM nuper tibi breuissimis recensui, Vir Ampliss. Excellentiss. atque Experientissime, Dn. Collega,

Dn. Collega, Cópater, ac Amice plurimùm obseruande, casus cuiusdam Medici historiam, miserabilem sanè, atque mirabilè admodum, eam iam tibi, vti ipsemer eā maxima ex parte obseruauì & annotauì manu meā transmittò descriptā & cōscriptam.

Fœmina quædam honesta ac pia, annum iam agens vigesimùm secundum temperamenti laudabilis, sed ad melancholiam non parum inclinantis, anno Christi 1634. octauo Nouembris, Saturnique die, circa vesperam angustiiis ac compressionibus pectoris quibusdam insolitis fatigata, somni capiendi animo horā consuetā ibat cubitū, & quamquam satis citò ille subsequebatur; non tamen fuit absque turbis, molestiis, & angoribus grauioribus, ob quos non semel, post horam noctis 12. misèrè eiulare audiebatur, sed somnians habita vocabatur, at non excitabatur, vsque dum eiulatus repetebat frequentiores. Somno fuscitata oculos crebrius eleuabat, verùm haud diu apertos retinebat, imò ad somnum confestim se componebat, nec vltra tria verba proferebat. Manè, die Solis, nonòque Nouembris, circa horam 6. lecto exurgens, templum, ac quì sponsam quandam sponso Christianā copulā iungendam Ministro Ecclesiæ, secundum promissum, adduceret, sollicitè meditans, en liuidas maculas duas in manu alterutra conspiciebat, variis lancinationibus continuitatem cutis brachij vtriusque à carpis ad flexuras cubitorum vsque solutam, supra cubitos vtrosque verò diuersis eam literis, quas inter exactè hæ duæ, N, nimirum & B, in vnā quasi coalitæ, vel inuicem sibi in hunc modum, *N B.* appensæ notis quoque crucis his ✠ insignioribus aliquibus notatam eandem animaduertebat.

tebat. Quid? Illa non minus sanctum suum propositum nutu benigniori Altissimi horâ matutinâ ordinariâ foeliciter perficiēs, circa 8. eiusdem diei antemeridianam, templum denuò intrabat, prandiōque, siue conuiuio nuptiali ad 4. vsque pomeridianam satis læta intererat, nec quicquam interdium ac noctu molestiarum percipiebat, nisi quòd die Lunæ subsequenti, Nouembris v. decimo numerum characterum, sub forma crucis vnus atque alterius, qui circa collum, pectus, & ventrem infimum summo vt plurimum diluculo eruperant, adauctum misera obseruaret. Persentiscebatur insuper per integrum hunc diem angustias ac anxietates insignes, insultus vnus excipiebat alterum, tantâque porro ad profundiores somnum, qui plerumque nuncius ac principium futuri alicuius paroxysmi, ac dictorum characterum erat, aderat propensio, vt haud facillè ex eo suscitari valeret. Durante hoc (misericabile ac mirabile visu adstantibus) ad plures corporis partes characteres nominati, sub figura maxima ex parte crucis alicuius, prorepebant, ita, vt spatio septidui à capite vsque ad calcem, tam in anticis, quàm posticis partibus, tota cutis, ac si virgis vel spinis cæsa fuisset, vulnerata atque aspera cerneretur. Facies prioribus diebus semper apparebat illæsa, posterioribus verò notabatur quidem signis recensitis, sed leuioribus, continuitatēque cutis veræ superficialiter saltem, vel vix quid præter epidermidem soluentibus. Nocte diei huius irruente lectum suum intrabat, dormiebatque per horulam, qua elapsa inquieta reddebatur, eiulatus edebat, manusque nonnihil arctè complicabat. Animaduertentes hoc astantes à somno eam arcebant, manus

nus stricte quodammodo clausas recludebāt, acúm-
 que alterutri manuum volæ infixam deprehende-
 bant, eámque extrahebant. Acus ista ab astantibus
 dictis, inscia tamen nostra scœmina, variè fuit in-
 curuata ignique admota, atque asseruatur etiam-
 num. Dies Nouembr. vndecimus, dicatus Marti,
 tolerabilior erat superioribus, non tamen prorsus
 liber ab inuasionibus enumeratis, licet mitioribus.
 Hac nocte scœminæ dictæ per somnium velut, acúm
 se quandam sub lecto suo inuenturam, quam, quò
 citius prunis imponendam curaret, eò celerius ma-
 lum hoc remissurum, firmitus imprimebatur. Hinc
 die subsequente Mercurij, qui 12. erat Nouem. som-
 nij fortè sub prandio recordabatur sui, iubebátque
 vt ancillula acúm sub lecto latentem studiosè quæ-
 reret. Ancillula rediens acúm satis longam, ac qui-
 dem talem, qualem Sartores in consuendis vestibus
 adhibent, afferebat. Hæc prunis iniiciebatur, in-
 stituebatúrque actus hic aliquoties. His ita peractis
 lectam hora decubitus repetens umbram fortuitò
 quandam sub specie humana conclaue ingredien-
 tem, angulòque sese quodam abscondentem per-
 cipiebat illa, qua visa mirè-expauescens, artúsquë
 tremens sopore obruebatur isto insolito, huncque
 dum, propter exquisitos, quibus insimul torqueba-
 tur, cruciatus, vi velut quadam animosè elidere co-
 nabatur, ecce vetula facie torua, terribilis lecto ad-
 stabat, baculòque armata crassiori crura ipsius ma-
 gno nisu crudeliter percutiebat, atque indignabun-
 da verba hæc ingeminabat: Acúm mihi redde meã,
 Acúm mihi redde meam. Hinc cum altè exclama-
 ret illa iterum atque iterum, vetula euanescebat, nec
 amplius à nocte hac in consueti aliquid perpetieba-
 tur

imò in totum deficiebant , præter illud , quòd cum allegato 27. Ianuar. anni 1635. die vicinam suam inuiseret , ac tempus sibi inuicem vel nendo, acu - pingendo , aut colloquendo terere propone- rent, en medias inter earum operas fœminæ nostræ manui - dextræ figura Rosæ , sinistræ verò trifolij forma cū anno Natiuitatis Christi hoc, 1635. leuiter inciditur, ac quem artificiosè aded, ac si quis Apelles ea pinxisset. Anno huic Seruatoris nostri de- mum Cor telis transfixum , stulti item imago , nec non Germanicum verbum hoc , *Narr* , & nescio cum crucibus diuersis , quæ alia, citra vllum dolo- rem , ingenti autem adstantium stupore , subiunge- bantur. Tandem die 27. Februarij anni eiusdem circa punctum ferè meridiei malum hoc recrude- scebat, insultuum exacerbationes multum in tende- bantur, fœmina longè vehementioribus , ac prius, obsepiebatur doloribus & angoribus, atque, quem- admodum paroxysmi hi prioribus qualitate existe- bant truculentiores , ita breuitate ac celeritate sua præcedentium quantitatem superabant. A die enim hoc ad præsens vsque momentum nihil tale fœmi- na ista per Dei gratiam persensit. Ille sæpius dictam hanc ab insultibus & lusibus istis Satanæ clemen- ter impostero tueatur , sanitatem illi inculpatam largiatur, nobisque omnibus præstò sit cælitus, quo omni indigemus numine , præsidio, ac auxilio suo plus quàm præsentī, cui sit laus, honor & gloria in sempiterna secula. Atque hæc est historia ista mi- serabilis , quam candidè tecum communicare de- bui, Vir Amplissime, Tu, pro diuino tuo, quo pol- les, ingenio, eam lege ac perpende altiùs, tuumque de eiusmodi passionibus accuratum iudicium po- steritati

steritati non denega. En Tui Practici, longæ artis, experientjæ-non-fallacis, iudicij difficillimi, laboris indefessi, rarique ingenij ac candoris libri, quos docti omnes plurimi æstimant, locum isti facile cōcedunt, imò promittunt auidissimi. Interim benevale, salue, ac faue, mēque ad quæuis officia tibi præstanda paratissimum certò tibi persuade. Dab. ex Castris Electoralibus primariis Perdebergæ d. 5. Id. Nouembr. Anno 1635.

E P I S T O L A I I.

PR O X I M I s literis, Vir Ampliss. atque Experientissime, Dn. Collega, Compater, atque Amice plurimum obseruande, exhibui tibi casus cuiusdam Medici historiam miserabilem: iam de ea Viri Clarissimi & Excellentissimi Dn.D. Ioachimi Colbij iudicium & consilium transmittito. Liceat verò mihi, pace tua, paululum hic digredi, atque ea, quorum in præcedentibus vel facta fuit mentio, vel quænam fuere adhibita medicamenta, aut quæ alias occurrere, denuò, absque serie eleganti, verborumque ornatu, leuiter attingere. Lulum autem affectionem hanc fuisse Sata-næ, extra omne pono dubium; cui ansam datam volunt nonnulli, quòd fœmina nostra vetulæ cui-dam, de qua certò constat, illam esse ipsissimam istam veneficam, indusium aliquod suum rogata donauerit. Pro maxima enim non solum apud man-cipia ista Cacodæmonis, sed & plebem rudem ha-betur hoc: Si serici, lintei, aut alterius cuiusdam rei quid, modò homo hic, vel illic semel aut plu-ries nudo istud gestauerit corpore, ad manus sit
sagæ

sagæ cuipiam , tunc posse istum hominem dictum, aut certum ipsius aliquod, quod sibi elegerit, membrum , vel pungendo, percutiendo, ligando , contorquendo, vel quouis alio modo, nunc intensius, nuncque remissius lædere , quandocunque & ubicunque locorum ista voluerit. Cruces , quarum in prioribus faciebam mentionem , non semper eandem referebant faciem, sed modò longiores, modo breuiores, modo longissimæ conspiciebantur; quædam apparebant profundiores , dolorémque ac pruritum excitabant , quædam ad suppurationem perueniebant , suâque vestigia ultra mensem post se relinquebant , in quibusdam verò talium nihil obseruabatur. Vbi non immeritò quis scire desideret , cur signa , vel notæ illæ sub forma crucis maxima ex parte, Rosæ itē, ac trifolij artificiosè quasi pictorum, characterúmque fœminæ nostræ cognitorum , & pro parte oblectamentorum sibi habitorum , eruperint ? Causam ego referrem in odium Diaboli , quo , genus humanum prosequitur , maximum, studiúmque ipsius per omnis generis infidias illi nocendi calidissimas maximè feruens. Hinc dum signo S. Crucis cum precibus manè ac vesperi contra vim Sathane illa se munire sategerit, dictisque characteribus Astronomicis & Chymicis, nec non Astronomia & Chymia ipsa , quas puella, ob mirum ergo eas amorem, conuiuentibus parentibus , à domestico quodam , iam Doctore Medico noto , ad tempus ruditer addiscere laborauerit , vt & acupicturâ subinde sese oblectare soleat : ex eo allaborat spiritus iste nequam , quo fidem ipsius erga Deum labefactare , vim precum eludere , & S. Crucis signo illudere , corpus ad statum melan-

cholicum, irridendo nimirum eius oblectamenta, perducere, sicque vnâ operâ, vnôque momento animæ ac corpori ipsius extremè insidiari conatus est. Hæc piè ac probabiliter coniicere licet, vbi ad interiores causas penetrare perfectius non datur; medicamenta applicata fuerunt pauca, eaque benigna, & quæ aluum leniter, ac melancholiam subducere, atque alterare apta nata fuere, eum cordialibus nonnullis temperatis, & quæ vtero dicata experimur. Amuletum ex herbis & feminibus, certis temporibus ritè collectis; quibus, ratione odoris, præpollebat camphora, Hala ei fuit transmissum; at noluit id admittere, ne odium Dei omnipotentis, vanè hoc modo laborando contra odium Diaboli, qui tanquam spiritus medicamenti corporeis per se non cedat, in se deriuat. Hinc & satis læta ac animosa præter preces, cultum diuinum, & sanctum vsum Sacramentorum nihil adhibebat Dæmonifugi. Atque hæc obiter inter motus hosce bellicos ac tonitrua Martialia, vbi frustra Musæ suum sibi amicum quærunt silentium, dixisse potius quàm accuratius pertractasse sufficiant. Tu interim benigna mente hæc accipe, de iis tuum iudicium non suspende, sed quamprimum cum doctis illud communica. Hisce vale, & salue, Vir Amplissime, mihiq; qui te pl. obseruat, & ad quæuis officia tibi præstanda est paratissimus, ex animo fauere perge. Dab. ex Castris Electoral. Sax. primariis Parchini, prid. Cal. Decembr. Anno 1635.

De casu isto iudicium & consilium

Dn. IOACHIMI COLBII,

MEDIC. D. AD DOMINVM

Dn. Balthasarem Han, scriptum.

S A L. Plur. & Off. Literæ Tuæ, Excellentiss. Clariss. atque Experientissime Vir, Amice primarie, quibus, vt sollicitudini à miro quodam fœminæ cuiusdam affectu subortæ nos etiam subueniamus, petitur, monuerunt me eius rei super qua sensa animi mei dudum agitata, nunc, si potero, compendij, ne modum epistola excedat, faciam. Agatur de morbis, affectionibusque, aut passionibus corporis humani Dæmoniacis. Negotium hoc tanti vtique est momenti, vt vel publicam requirat disquisitionem decisionemque: siquidem ea ad plurimorum opiniones saluti non modo temporaneæ, sed & æternæ obstantes corrigendas facere posset. Multæ subsunt quæstiones, quas titulis includam duobus: aut enim ad cognitionem, aut auersionem pertinent. Et proinde de sequentibus: primò quidem, an sint istæ affectiones? quales? p̄iisne etiam eueniant? in quantum à Diabolo? vnde hic istiusmodi noxæ potens? quatenus à Deo permittantur? quæ signa sibi peculiaria exhibeant? Deinde, an Magia vlla, naturali, aliâue obuiandum? insintne simplicib. vllis Diabolicæ potentiæ isto se modo exferenti aduersæ vires? quæ tamen in his talibus casibus facienda? quæ à Medico? mentem meam breuiter explicabo. Et ratio considerantib. Diaboli odium

in homines capitale, studiūque quoquo modo nocendi indefessum, nec non technas insidiāsque vaferrimas, persuadet: & S. Scriptura in Iobo attestatur; & quæ passim maximè extremo hoc mundi seculo (quo breuius iste vel scit, vel metuit, eo magis sibi vsui facit, eo magis Christianis incommodare conatur) ad omnia non planè cæcutientib. obueniūt, exempla manifesta docent, tales dari passiones. Ego ipse similis notæ quid in principio coniugij mei pertuli. Diuersi modi, admodum stupendi, specimen habui ante hoc quadriēnium in puella illustri, atq; alia duo etiamnum, alterum in Virgine generosa, alterum in iuvene, cuius hīc præclari filio; singula discrepātia, variæ ac mirabilis historiæ. Dæmoniāci autem vel Diabolici morbi, corporisue actiones hic non intelliguntur illi, quos obsessi aut κατὰ δυνάμειν ὑπὸ τοῦ διαβόλου patiuntur; nec quos iste ad causas προαγαγμένας vel προκαταρκτικάς adornās instinctu suo siue intemperanter, siue aliter noxiè viuētib. inducit: sed quorum ἀσλία συνέχω ἢ προσεχέει ita machinationes suas permissu diuino admiscet, vt multò grauiora ac terribiliora, quàm alias superuenire solent symptomata existant; aut ad minimum, vbi ferè nec morbus, mirabilia ludibria. Non solū legūtur Ægyptiis reprobis immissi angeli mali, & *Prou. 17. v. 11.* malo rebellionis studioso angelus crudelis adfore prædicitur: verū Iobo quoq; , cuius integritati pietatīque ipsa suffragantur Biblia, ita obfuit Satanās; piosq; vel lubentissimè iste, dum aliter, magisque nequit, isto modo affligit, si Deus permittit: permittit autē hic in piis id maximè ob causas pōst referendas. Verū vt Aduersario liberum non fuit Iobi facultates liberōsque attingere, & in corpus eius

eius admissio imperatum : ἡ ψυχὴ αὐτῆς ὡς φούλαξον μόνον αὐτῆς ὡς φούλαξον, aut, vt Theod. ἐξήληται ὡς reddi-
 dit ἡ ψυχὴ αὐτῆς ὡς φούλαξον: ita semper ei à Deo meta figi-
 tur, vltra quā, vt velit, nil turbet; egregie verò cōces-
 sis vititur, vt sibi expediat, vt mala proueniant quam
 maximè iuxta ægrum, aliosq; commouentia: ideoq;
 potissimum sub sensus cadentia exaggerat, perinde
 atque vlcera vniuersam corporis superficiem oc-
 cupantium dolore, squallore, horrore, fæto; & Iobi
 ipsius animum non leuiter concussit, & vxoris im-
 pietatem prolicuit, & amicorum fidem labefecit
 morbos quoque internos si inferre, siue augere in-
 dulgetur, symptomatum turbis foras erumpentibus
 præcipue allaborat, vt affectos pariter, atque astan-
 tes magis terreat. Sacrilegium esset statuere, blas-
 phemum dicere, Diabolum quid ex nihilo facere
 posse. Eo quippe pacto abiectissimus omnium Sum-
 mo potestate adæquaretur. Neque spiritus iste ne-
 quam citra aliud medium sua substantia in hominis
 corpus agere valet. Relinquitur ideo, vt quibus
 nostram lædat valetudinem, ex naturæ viribus, qua-
 rum tam ipsarum, quam omnium eos extrahendi &
 aptissimè applicandi modorum gnarissimus est, sumat.
 Sanè indidem sumit, & ingeniosissimè ac subtilius
 multo ac cautius, quàm vt animaduerti possit, ob-
 trudit, vel etiam cum ipso aëris haustu intro rapi,
 vegetari, inq; destinatum, quantum licet, nocumen-
 tum maturari, interim eo, quod in dispositione cor-
 poris ad affectus iam paratum repetit, minimè ne-
 glecto, facit: non minus causas passionibus super-
 ficiariis perquam præstigiatorie suggerit. Et vsque
 quoque eò annititur, vt mancipiorum suorum (à
 quibus suum ad præscriptum ineptiæ iam factæ

sunt quibus quidem ij perditī homines plerumque imaginantur proximo, quem volunt, vel morbum imprimi, vel ludibrium fieri; ipsum autem Diabolum dumtaxat iis quasi sacrificio placito cultum ad facinus cupitum perpetrandum instigant) desiderio satisfaciāt vel satisfecisse videatur; eoque artificio apud eos fidem sibi firmet, venerationem amplificet, ac simul aliorum fidem venetur, aut sceneretur, illaqueandorum forte, an hinc in speciem & lubitu nocendi, inde iuuandi potentia: in medio se, suosque angustiae eximendi cupidine adeo intenta sæpe & cæca, vt & illicita arripiant remedia, vel ad minimum nimio ipsius *τὸ πονηρὸν* timore, diuinæ autē tutelæ diffidentia: quāto enim magis à Diabolo quis territus, eò minus fretus Deo. Rarò igitur negotium tale omni ex parte absque istius extremè *κακίᾳ* lucro expeditur; vndique in periculum his propendentibus, æque humana fide, cuius vnus recto vsu salus apprehendenda, atque diuino cultu, qui omnium minimè Diabolo tribuendus. Deus itaque ad tempus redit, aut refractarios sibi in poenam, atque *εἰς ἑλεῖπον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ*, sicuti olim Ægyptios; quem in finem & Paulus, 1. *Corinth.* 5. v. 5. quamuis aliter habendos, Satanæ tradendi potestatem esse Ecclesiæ; atq; se etiam. 1. *Timoth.* 1. v. 20. in Hymenæum & Alexandrum exercuisse indicat: aut imprimis quoque deditos, in audacissimi iuxta atque superbissimi spiritus, eiusque asseclarum confusionem & opprobrium, exituque augmentum; in sui verò gloriam, suorumque, & ipsorum ita ægrotantium multiplex emolumentum: quādoquidem insimul hac in lucta ipsius gratia magis impertita, auxilium prouidum, defensioque

poten

potentissima, ac piorum fides constantiaque probata coram mundo inclarescunt. Proinde sunt talium passionum, præsertim in piis, indicia certissima tam Dei gratia larga, quàm Diaboli opera curiosa conspicua satis vtrâque. Namque clarè elucet illius edicti robur, *אֵל כֶּפֶשׁ שְׁמִירָה* animam, vitam, eius obserua; ne tange: adeo vt neque in animo, neque in corpore quicquam contra id perpetrari potuisse appareat; cum patientes plerumque, & omnium spe animosiores, & viribus corporis valentiores, quàm pro ratione affectionis, sint maneatque. Ino cum quandoque lædere mauult Aduersarius, ei ludere tantum conceditur. Suas verò molitiones atque artes eo insigniter prodit, quod omnia solito vehementius & tumultuosius ad incutiendum timorem; ac præterea quoque acuratiùs multa atque inordinatiùs, quàm cum naturales causæ sibi relictæ agunt, accidunt. A tali valetudinis euentu corpus liberaturi Magia vlla (vt hodiernus vocabuli istius significatus obtinet) cum fide sua spiritum Diabolo mancipant. Et dolendum, vulgò penitissimè insedisse opinionem, fascino, præstigiis, incantamentoue languefacta, non nisi alio similis generis, non naturali, actu restitui posse; qui ab anu, vel viro aliquo eius rei perito impetrandus: atque ab eo, vsque cæcis insana prudentia, maledictiones creduntur benedictiones: pudendū autē in eruditis numerari, qui naturalem quandam magiam, oriundam asylo asinorum, in domicilio inexploratarum *συμπάδειας* & *ἀντιπαδείας*, his talibus in casibus commendant, sulphur, verbena, hypericum, adianthum anthirrhinum quercum, taxum, Parisque & centum reliqua Diabolicis machinationibus contraria medi-

camenta quod deprædicentur, scio ; at scio quoque pleræque illorum iam olim Idololatriæ atque adeo Diabolicis sacris dedicata. Nimis propterea suæ & conscientiæ, & salutis securus vel negligens ista adhibeat. Nec enim præter Deum & enthea quiscumque in rerum natura Satanam fugare potest: quod purum spiritum corporea nullo modo per se afficiant. Veluti igitur πάντες ἐν παντί νοσημάτων hic præcipuè caput est medelæ, maximopere agere, ut Deus adsit: Diabolus facile cum omni & opere & operario suo facesset; assiduis precibus implorato Dei auxilio propter Christum, qui opera cum fiducia in Deum Satanæ insultare, quicquid moliatur, quicquid minetur, contemnendo; minimèque aut stupore aut timore titillare superbissimi, licentiámque ampliare, ex aduerso autem honorem offendere Supremi, & assistentiam arcere. Quin imò quod iniustissimus Inuasor ac Detentor lytri loco habeat, ne pilum quidem concedere, nec manum vertere: multo minus quicquã, quod cum respiciat, vel eius causa suspectum aliquatenus sit, in medicamine admittere. Idem attente Medicus caueat, cuius si operam morbus postulat, omne suum studium & operam eò adhibeat, illum ipsum ut tollat, continentem causam, aut coniunctam remouens; vel prohibens: nec non partibus plurimum patientibus vires tutans atque instaurans. Quod alioquin nec medendi methodus admittit, symptomatibus hic præsertim curam ne impendat; nisi ludificari velit: flammam modo extinguat, totus turbarum Diabolicarum campus, calor, splendor, fumus sua sponte euanescent. Sed denique ut, cum quo loquor seorsim loquat: selige nunc, si quæ ex hactenus memo-

ratis proficua esse posse videbuntur. Quo lectissima illa scemina sollicitatur, leuiculum est, & tantillum, ut nomen morbi non sustineat. Nullam enim functionem lædit: vix plus attactu præstigiis concessum est. Cuticula solum transfixa ac summa cutis acu puncta astutum pustulas pruriginosas excitare non possent, nisi quid causticum accederet; quod, cum acui etiam inhærens cuticulæ subuenire posset, nisi alia ibi præsto esse deprehendatur, ne quidem vel sudore, vel balneo uti, opus. Itaque tantum ea, quæ prius recensui, si, ut iam pridem, dubio procul fiunt, rectè, aguntur: frequentes precum feruentium exhalationes exhorrescens; animorum vestrorum, quos infringere, mærore obnubilare, potentia stupefacere voluit, magnitudinem & in fide ac fiducia erga Deum obfirmationem, à spe ludificationis istius iam iam finiendæ tranquillitatem, gaudio singulari de gratia diuina, quæ Aduersarij omnem rabiem adeo hîc obtudit, ut ea, quæ istius destinatione exsequens vel intimis in visceribus tumultuetur ac sæuiat, vix cuticulam penetrare valens, ipsa lusus facta autorem quoque suum visui exponat, contemtilémque prorsus ostendat, serenationem indignatus exsibilationem tandem & opprobrium motuens, nihil doni, nihil spoliij, ne quidem quid ex quisquiliis, nihil vilissimorum vlllo modo superstitionis suspectorum, vobis scientibus ac volentibus, adeptus, breui Diabolus acu pungere & pingere intermitteret, procúlque fugiens, suum ipse, quo forte usus est (an ἀπαύτως possit dubito) ministerium non tantum coercebit, sed fortassis etiam, uti aut cunctis, aut altero, ira elusus se gerere consuevit, manifestabit. B. V. Scr. Slaitij, 24. Mart. 1635.

I N D E X

Rerum, & Verborum

LIBRI SEXTI.

DE MORBIS OCCVLTIS.

A

- Ceti generatio. 197
- Aconitum, 533. *symptomata & signa diagnostica*, 134. *prognostica*, curatio, 135
- Actiões à qualitatibus manifestis & à tota substantia differunt, 1. 2. *quomodo*. 12
- Actiões Magneticæ. 4. 12
- Adamas, 468. *symptomata, & signa*, curatio. 469
- Aër *quomodo ad generationem humorum malignorum faciat*, 136. *quomodo malignus euadat*, & *quot modis*. 182
- Ærugo, 478. curatio. 479
- Æs, 477. curatio. 478
- Æs vstum, curatio. ibid.
- Ahouai. 566
- Alexipharmaca, 96 452 *duplicia*, ibid. 435. *quid*, 251. *à cordialibus quomodo differant*, 441. *communia*, 320 *contra veneficia*. 785
- Alexiteria,

ET VERBORVM.

Alexiteria , 96. <i>an venenosus ictibus imponenda.</i>	451
Alimentorum vitium.	127
Alterantia , <i>contra veneficia.</i> 785. <i>interna</i> <i>ibid.</i> <i>externa.</i>	786
Amphylbæna, <i>symptomata & signa, curatio.</i>	589
Anginæ malignæ.	144
Anhelitus felis.	636
Animæ à Deo sunt creatæ.	36
Antimonium, 464. <i>sympt. & signa, curatio.</i>	465
Apes, <i>symptomata & signa, curatio.</i>	625
Aphorismi 22. <i>sect. 1. Hippocr. explicatio.</i>	151
Apium risus, <i>symptomata & signa, curatio.</i>	546
Aquæ palustris, <i>vitia</i> , 176 <i>alia aquæ insalubres</i> , 177 <i>aquarum vitia ut corrigenda, aqua cautè potanda.</i> 178	
Aqua fortis, 462. <i>symptomata & signa, curatio.</i>	463
Araneus , 616. <i>sympt. & signa , curatio.</i>	617
Argentum viuum , 490. <i>crudum</i> , 401. <i>sublimatum</i> , <i>precipitatum</i> , 493 <i>unde dictum, eius natura</i> , 327 <i>an sit calidum vel frigidum, ibid. est homogeneum</i> , 329 <i>est calidum</i> , 330 <i>an sit venenatum</i> , 332 <i>quo-</i> <i>modo preparandum</i> , 352 <i>symptomata & signa</i> , 490 <i>curatio.</i>	494
Ars Attracia,	691
Arsenicum , <i>symptomata & signa</i> , 471 472 <i>pro-</i> <i>gnostica, curatio.</i>	475
Aspis , <i>eius temperies</i> , 578 <i>quomodo noceat</i> , 579 <i>pro-</i> <i>gnostica , curatio.</i> <i>ibid. &</i> 580	
Atomi.	108
Aurichalcum.	480
Auripigmentum , <i>symptomata & signa</i> , 471 <i>pro-</i> <i>gnostica , curatio.</i>	474. 475
	Balnea

INDEX RERVM

B

B Alnea in curanda lue Venerea duplicia.	418
Balnea in veneficiis curandis.	788
Basiliscus duplex, 591. sympt. & signa, curatio.	593
Bezahartica.	96
Bezoardica an sint venena, 437. an ad præservatio- nem sanis vsurpanda, 437. occultis qualitatibus agunt.	ibid.
Bubones.	146
Bubonum Venereorum curatio.	373
Buprestis, sympt. & signa, curatio.	623

C

C Alculi humani vis contra philerum.	784
Calx viua, sympt. & signa, curatio.	457. 458
Canis venenum, 626. an sit summè humidum, 627 quomodo communicetur, 629. symptomata & signa propria, 631. communia, prognostica, 733. curatio.	634
Cantharides, sympt. & signa, curatio.	620 621
Capillorum defluvio in lue Venerea quomodo sit subueniendum.	377
Carbunculi.	146
Catarri maligni, 144. contagiosi.	211
Caudæ ceruinæ, venenum, symptomata & signa, cu- ratio.	643. 644
Cenchris, symptomata & signa, curatio.	590
Cerastes, sympt. & signa, curatio.	581. 582
Cerebrum felis, sympt. & signa, curatio.	635. 636
Cerussa, sympt. & signa, curatio.	484. 485
Chamæleon, sympt. & signa, curatio.	549
Chorea S. Viti.	143
Cibus & potus quomodo ad malignos humores gene- randos concurrant.	135

Cicuta

E T V E R B O R V M.

Cicuta , <i>sympt. & signa, prognostica, curatio.</i>	537
Cinnabaris , <i>sympt. & signa, 498. curatio.</i>	500
Cocta <i>que dicenda.</i>	153
Coctio duplex, 153. <i>vera que,</i>	165
Coelum & sidera <i>quomodo influant ad generandos humores malignos.</i>	135
Colica maligna.	144
Contagium , 190. <i>varia eius acceptiones, definitiones, ib. que in eo considerata, ibid. semina contagij, 192 subiectum , 193 quomodo generetur , non est à putredine, 194 quomodo propagetur , 200 201 fomes contagij quid, quomodo differat ab aëre, ibid. in fomite diu asseruatur contagium, 202. differentia, 203 quomodo in corpus recipiatur, aliquando in corpore latet, 204. que ad id recipiendum apta corpora. 208</i>	
Contagiosum corpus quod, 191 <i>in eo quot requirantur.</i>	ibid.
Contagiosa qualitas , <i>quomodo differat à veneno.</i>	
193. 194	
Contagiosorum morborum differentia.	210
Cordialia ab alexipharmacis <i>quomodo differant, 441 que sint.</i>	442
Coriandrum 547. <i>sympt. & signa, curatio.</i>	548
Corruptio & putrefactio <i>quomodo differant.</i>	124
Crocodilus , <i>sympt. & signa, curatio.</i>	604
Cruda <i>que dicenda.</i>	153
Curatio diuina <i>in curandis morbis à veneficio inductis.</i>	788. 789

D

D atura.	564
Diabolus <i>rebus naturalibus non fugatur, 751. an cogi possit ad beneficia prestanda.</i>	758
Dipsas 586. <i>sympt. & signa, curatio.</i>	587
Dysenteria	

INDEX RERVM

Dysenteria maligna, 144 contagiosa.	212
Dispositio corporis quomodo ad generationem malignorum humorum faciat.	133
Dolorum in lue Venerea curatio.	378
Dorycnium, sympt. & signa, curatio.	543
Draco marinus, 658. sympt. & signa, curatio.	659
Draco terrestris.	603
Dryinus, 590. sympt. & signa, curatio.	591

E

Cheneidos vis.	33
Electuarium Guajacinum.	300
Elephantiasis.	145
Elleborus, 558. sympt. & signa, curatio.	559
Ephemerum, sympt. & signa, curatio.	539
Epilepsia.	143
Erica baccifera.	563
Esula, sympt. & signa, curatio.	556
Euphorbium, sympt. & signa, 551. curatio.	552
Execrationes.	739
Exorcismi.	789

F

Fascinum unde dictum, quid sit, 665. an dentur morbi à fascino, 666. quot modis dicatur, ibid. 674. improprie dictum.	675
Fascinatio, vulgo credita an detur, 677. quæ sit visu. 666. 677. voce, 668. 678. contactu, 668. 679 pro- prie dicta datur nulla, 680. opinio de illa unde oriatur, ibid. signa, 683. curatio.	684
Febris maligna & pestilens quæ, 101. 146. à peste quomodo differat, 101. est contagiosa.	211
Fel canis Piscis, sympt. & signa, curatio.	660
Ferrugo, 481. sympt. & signa, curatio.	161

Ferrum

ET VERBORVM.

Ferrum , <i>sympt. & signa, curatio.</i>	481
Fissuræ manuum, & pedum in lue Venerea quomodo curanda	373
Flos æris , <i>curatio.</i>	478. 479
Flos Africanus.	564
Fontes venenati , <i>veneno infecti.</i>	177. 178
Formæ instrumenta.	24
Formæ subordinatæ an dentur. 440. earum origo, 41. subiectum.	42
Fungi, § 27. <i>sympt. & signa diagn. § 28. prognostica, curatio.</i>	529

G

G Angræna maligna.	145
G Gonorrhœæ Venereæ <i>curatio.</i>	379
Granum Nubiæ.	562
Gypsum , <i>sympt. & signa, curatio.</i>	459. 460

H

H Æmorrhous, <i>sympt. & signa, curatio.</i>	587
H Herba hæmatogoga.	563
H Herba Sardonia, <i>sympt. & signa, § 46. curatio.</i>	547
H Hirudo , <i>sympt. & signa curatio.</i>	610
H Hiucæ succus.	566
H Humores excrementitij peccant dupliciter.	166
H Humores maligni qui , 142. qui venenati , <i>ibid. an generentur in corpore nostro 112. quomodo, 120 ad eorum generationem que faciant.</i>	124
H Humores turgentes , <i>qui.</i>	55
H Hydrargyrum an in lue Venerea sit usurpandum, 337 quando, 340 prohibentia eius inunctionem , 341 an sit luis Vener. alexipharmacum , <i>ibid. quot modis enacuet, 343. cautè est exhibendum , 344 diaphoretica ex illo, salinatio, 346. inunctio eius quando adhibenda 348. quomodo 352. quantitas</i>	

INDEX RERV M

ritas 353. *quomodo saluationem excitet*, 348.
damna eius, 350. *est neruis inimica*, 351. *modi eo*
utendi. *ibid.*

Hydrophobia 143. *eius causse.* 632

Hyosciamus, *sympt. & signa diagnost.* 540. *prognostica, curatio.* 541

I

Imaginatio & animi affectus *quomodo generationem humorum malignorum causentur.* 138. 139

Imprecationes. 739

Incantatio *quid? varia eius nomina*, 687. *genera*, 688
an dentur morbi ab ea. 692

Indicationes *duplices.* 91

Instrumenti natura & ratio. 22

Intentionale *quid.* 106

Inunctio *in lue Venerea quando adhibenda, quandiu continuanda* 355. *quid post eam faciendum.* 356

Iugulans arbor 555. *sympt. & signa, curatio.* 556

Ixia, *sympt. & signa, curatio.* 349

L

Lac coagulatum, 641 *sympt. & signa, curatio.* 642

Lactis in venenis *vsus.* 444

Lacerta, *sympt. & signa*, 605. *curatio.* 606

Lamiæ. 690

Lapis Lazuli, 470. *sympt. & signa, curatio.* 471

Lepra Arabum. 212

Lepus marinus, 651. *an imprimis pulmoni inimicus*
652. *curatio* *ibid.*

Lignum Indicum, Guajacum, duplex, 289. *electio*, 290. *atas ut distinguenda*, 291. *cortex, vires*,
292. *an nutriat*, 293. *medicamenta ex illo*, 294
decocti eius parandi ratio, 295. *dosis decocti*, 316
an sit in vino coquendum, 295. *proportio ad aquam*
296

ET VERBORVM.

296. coctio vt instituenda, ibid.	297. quomodo decoctum condiendum, 298. destillatum, 299. extractum, oleum, 301. spiritus Guajaci.	302
Lignum Sassafras, vires.		310
Lythargyrum, sympt. & signa, 487. curatio.		488
Lolij semen.		565
Lues Venerea 213. eius nomina, ibid. an sit morbus nouus, 214. origo 215. 239. descriptio, 217. natura, 221. est ab occulta qualitate, ibid. & 225 quid sit, 222. est morbus, 225. non calidus & siccus, 226. non est corpus, 229. an sit vapor vel spiritus, 230. est morbus occultus & venenatus, 232. eius subiectum, 233. est facultati naturali inimica, 236 causse 237. semper per contagium contrahitur, ibid. 248. an semper sit contagiosa, 238. an fuerit primò morbus epidemius 240. an sporadicus, 243. quomodo in Europam inuecta sit, 244. modi quibus contrahitur, 248. est hereditaria, ibid. an ad distans inficere possit, 249. quomodo contrahatur, 250. quomodo viri per coitum à fœminis inficiantur, quomodo fœminæ à viris, ibid. quomodo in corpus penetret, quæ partes præcipuè afficiantur, 252. modus generationis, 253. definitio, 354. differentie, ibid. primò fuit grauior, 255. gradus, 256. signa diagnostica, 258. prognostica, 268. præseruatio, 274. an sit licita, 275. indicationes, 277. curatio, 282. per vena sectionem, 283. preparatio & purgatio vitiosorum humorum, 284 eius antidota, 286. alexipharmaca necessaria quanam 287. composita, 312. modus iis vtendi, 316. alexipharmaca communia, 320 cura per hydrargyrum, 326. diæta 362. morbi ac symptomata, quæ illi coniungi solent, quomodo curanda.		368

INDEX RERVM

M

- M** Agi, 689. *Magia naturalis.* *ibid.*
M Magnes, *an sit venenatus*, 466. *Malefica.* 689
Malignitas *quid, causa, quomodo differant à veneno,*
 101. *Malignum quid.* 99
Mandragora, 544. *symptom. & signa diagnost. prognostica, curatio.* 545
Mangas. 565. *Mania.* 143. *Materia triplex.* 32
Materia *quomodo concurrat ad generationem humorum malignorum.* 133
Mel venenatum. 566. *Mercurius preparatus, in quibus morbis exhibendus,* 336. *formula unguentorum Mercurialium,* 354. 369. *emplastrorum,* 357. *lauatoria, cingula & armilla, ibid. suffumigia ex Mercurio,* 358. *eorum differentia ib. formula,* 3. 9. *parandi ratio, ibid: particularia,* 360. *Mercurius intra etiam sumptus salivationem excitat.* 361
Minium, *sympt. & signa, curatio.* 486
Mistum duplex. 27. *Morbi à fascino & Incantatione ac veneficiis inducti,* 664. *differentia,* 723. 781. *signa,* 744. *prognosticum,* 750. *preservatio, ibid. remedia vulgi,* 751. *curatio Magica,* 753. *naturalis, an locum habeat,* 777. *diuina.* 788
Morbi occulti *an dentur,* 53. *qui sint,* 74. *eorum natura,* 77. *non possunt reduci ad manifestos,* 79. *quid sint,* 81. *differentia,* 82. 110. 142. *causa,* 82. 133. *signa diagnostica,* 86. 147. *prognostica,* 89. 149. *preservatio,* 150. *curatio.* 92. 150
Morbus Gallicus, 213. *Italicus, Neapolitanus, Hispanicus, Indicus.* 214
Morbus mali moris. 99. *Morbus malignus, ibid. ab aqua,* 175. *ab aëre,* 181. *signa prognostica,* 187. *preservatio & curatio.* 188

ET VERBORVM.

Mutæna, 649. <i>sympt. & signa, curatio.</i>	650
Mus araneus, <i>sympt. & signa, curatio.</i>	615
Muscæ venenatæ, <i>sympt. & signa, curatio.</i>	625

N

N Apellus, <i>sympt. & signa diagn. prognostica, curatio.</i>	531
Natrix, 587. <i>sympt. & signa, curatio.</i>	588
Nerium, <i>sympt. & signa, curatio.</i>	554
Nux Metella, <i>sympt. & signa, curatio.</i>	553
Nux Vomica, 557. <i>sympt. & signa, curatio.</i>	558

O

O Bliuionis mirabilis exemplum.	785
Occultarum qualitatum exempla, 4. rationes pro iisdem, 5. nomina, 8. natura, 7. & seqq. origo, 18 falsa opinio de ea refutatur. 25. non oriuntur è primis, 29. non educuntur è potentia materie prima, ibid. non fluunt à cælo, 30. sed oriuntur à suis formis, ibid. differentia, ibid. classes, 32. 33. & seq. mutantur etate, usu, 35. 36. causse, 39. 40. pertinent ad sanitatem.	45. 47

Ophthalmia. 211. Opium, est venenosum. 502. an sit calid. vel frigidum, 510. est calidum, 515. occulta qualitate est narcoticum, 517. <i>sympt. & signa, 519. prognostica, curatio, 520. correctio, 521. 525 noxia ab eo ut separanda.</i>	523
Opiata medicamenta cautè usurpanda.	521

P

P Acta cum Diabolo duplicia 738. impliciti pacti modi varij 739. sunt fallacia.	740
Pastinaca marina, 654. <i>sympt. & signa, curatio,</i>	655
Pestis propriè que.	138. 145
Pharicum. 535. <i>Opumaxic.</i>	687.
Philtrea, 724. vis calculi. humani contra ea.	784

FFF 2

Phthifis

INDEX RERVM

Phthisis. 211. Pini erucæ, <i>sym. & signa, curatio</i> , 624	
Pleuritides malignæ. 144. Plumbum, <i>sympt. & signa, curatio</i> . 482. Potentia duplex. 37	
Pudendagra. 214. Pulveres Magici. 718	
Purgantia electivè an in morborum principio exhibenda. 161	
Purgatio minoratua an locum habeat. 163	
Purgantia an sint venena. 383	
Putrefactio & corruptio differunt. 113	

Q

Qualitates duplices, 7. manifestæ, <i>ibid.</i> occultæ, 8. manifestæ quocunque modo mistæ non faciunt occultas. 19	
Qualitates sensiles duplices, reales 106. spirituales 107 quomodo differant inter se, 108. quomodo ab atomis <i>ibid.</i>	

R

Abies canina. 212. Radix Chinæ, <i>vires</i> , 306 decoctum. 308	
Realgar, <i>sympt. & signa</i> , 472. <i>prognost. curatio</i> . 474. 475	
Rubeta, 613. <i>sympt. & signa, curatio</i> . 614	

S

Agæ. 690. Sagarum pacta cum Diabolo, 734 stigmata ab eo ipsis impressa, 737. cur eas Diabolus in societatem criminis adsciscat. <i>ibid.</i>	
Salamandra, <i>symptomata & signa</i> , 608 <i>curatio</i> . 609	
Sandaracha. 471. <i>sympt.</i> 473. <i>prognostica</i> , 474. <i>curatio</i> . 575	
Sanguinis corrupti noxa. 131. <i>vis</i> , <i>ibid.</i>	
Sanguis felis, 635. <i>sympt. & signa, curatio</i> . 636	
Sanguis menstruus, 637. <i>sympt. & signa, curatio</i> . 638	
Sanguis Taurinus, 638. quâ ratione noceat, 539 <i>sympt.</i>	

ET VERBORVM.

<i>Symptomata & signa, curatio.</i>	640
Saponaria, decoctum eius, 311. puluis.	312
Sarsaparilla, 302. locus natalis, vires, 303. modus exhibendi, decoctio. 305. Scabies.	212.
Scobina campanarum. 480. Scolopendra, sympt. & signa, curatio. 612. Scorbutus 144. ab aqua, 175 est contagiosus.	212
Scoria ferri, sympt. & signa, curatio.	481
Scorpæna. 657. Scorpis, 598. sympt. & signa, cu- ratio, 599. quomodo suo vulnere medeatur, 600 sigillum ipsius an proprio ictui medeatur.	601
Scorpis marinus, 656. sympt. & signa, curatio. 657	
Seminis corrupti vis, 131. Sepedon. 585. sympt. & signa, curatio. 585. Serpens, 573. quot modis noceat, ibid. & quomodo, 579. sympt. & signa, cura- tio.	580
Solanum furiosum, 542. sympt. & signa, curatio, ibid.	
Squama æris, curatio.	488. 489
Stellio, sympt. & signa, curatio. 606. 607. Striges 690	
Sudor in curatione luis Venereæ, quando instituendus, quomodo 317. quândiu 319. sudandum, quoties. 320	
Sudoris animalium venenum, sympt. & signa, cura- tio. 645. Suffocatio vterina, 145. Suffumigij in curandis veneficiis, 786. Syphilis.	214

T

Tabis lvi Venereæ accidentis curatio. 379. 380	
Taranti, 143. Tarantula, 620. Taxus, sympt. & signa, curatio. 550. Ταράντις & Ταραντήρια diffe- runt. 382. Ταράντιον differentia.	384
Tinea, 212. Torpedo, 646. quomodo stupefaciat. 647. sympt. & signa, curatio.	648. 649
Totius substantiæ nominis notatio.	13. 14
Toxicum, 535. Tuberculorum & pustularum Vene-	

INDEX RERVM

reorum curatio. 375. Tumores gummatosi & nodi in lue venerea quomodo curandi.	374
Turgescencia quid.	155
Tusses malignæ.	144

V

V Ariola magna.	214
Veneficæ, 689. etiam per venena morbos inducere possunt, 711. ipsa nihil præstant.	715
Veneficium, varia nomina, 687. membrum virile eo ablatum, 700. abortus ex veneficio, amor & odium inter coniuges ex eo, 701. ut excitetur à Demone, 723. urina suppressa veneficio, 704. negantur morbi ab eo, 706. unde proueniant, explicatur, 710 cur femina quàm viri veneficiis frequentius dedita sint, 742. medicamenta contra veneficia, 778. sunt duplicia, 782. alexipharmaca, duplicia, 785. suffumigia, 787. balnea 788. cautio in remediis naturalibus ad veneficia exhibendis.	ibid.
Veneni etymon, 192. varia acceptiones, ibid. dupliciter dicitur.	103
Veneni natura, 380, venenum quid, 103. 104. 381 387. an sit qualitas vel substantia, 104. quò modis dicatur, 109. diuersa est natura, 394. an omne venenũ sit cordi inimicum, 388. quomodo ad cor perueniat, 389. eius sumpti signa, 425. qua ratione certas partes petat, 389. an nutriat, 391. differentia, 394. 407. 421. an manifestis qualitatibus agant, 396. an quedã definito temporis spatio sese exserant, 403. an externa etiam sumpta sint venena, 405. an possint necare odore, an visu, 414. an auditu, 415. signa diagnostica, 419. an quis veneno interemptus sit, 427. prognostica, 429. præseruatio, 431. curatio, 438. 444. 449. venenum extrahentia, ibid. inter-	cipientia,

ET VERBORVM.

<i>cupientia</i> , 452. <i>symptomata</i> quæ interdum post se <i>reliquunt</i> , 661. <i>ratio eorum</i> , 662. est <i>Diabolus</i> , 710	
Verborum & characterum nulla est efficacia.	754
Vespæ , <i>sympt.</i> & <i>signa</i> , <i>curatio</i> .	625
Vinum Guajacinum.	300. 367
Vipera , eius temperamentum , <i>sympt.</i> & <i>signa</i> , <i>dia-</i> <i>gnost.</i> <i>prognost.</i> <i>curatio</i> .	594. 595. & seq.
Viride æris , <i>curatio</i> .	478. 479
Vis narcotica an pendeat à caliditate.	413
Vitriolum , <i>sympt.</i> & <i>signa</i> , <i>curatio</i> .	461. 462
Ulcera Venerea in pene quomodo curanda , 369. la- <i>tentia</i> , 370. in penis meatu , <i>ibid.</i> in utero 371 <i>faucium</i> , <i>ibid.</i> <i>narium</i> ,	372
Vnguenta <i>Magica</i> .	719
Vnguium segmentorum venenum , <i>sympt.</i> & <i>signa</i> , <i>curatio</i> .	644
Urina veneficio suppressa.	704

FINIS.

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

21113